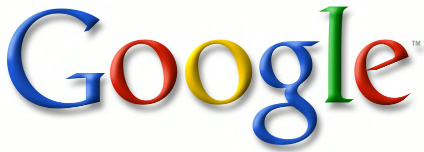
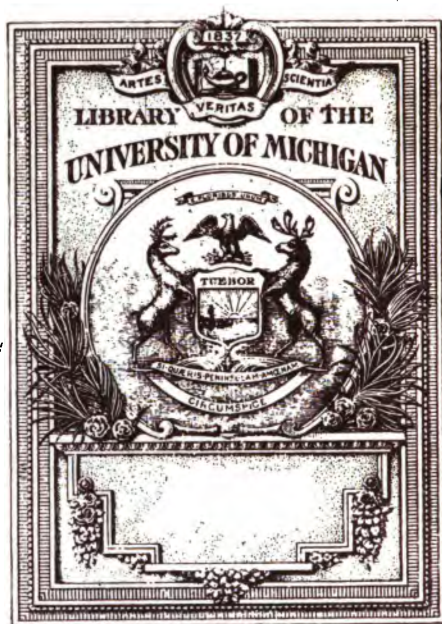



1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

VADERLANDSCHE
HISTORIE.
VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

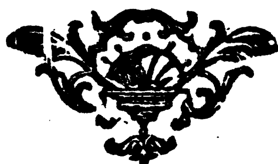
Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

VYFDE DEEL,

Beginnende, in 't jaar 1529, en eindigende met de Overdragt der Landen, door Keizer KAREL DEN VYFDEN, *aan zynen Zoon*, FILIPS, *in 't jaar* 1555.

TWEEDE DRUK.



Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.
MDCCLXX.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENTIENDE BOEK.



INHOUD.

I. *Voortgang der Hervorminge, in Duitschland en hier te Lande.* II. *Holland moet, voor den Keizer, verzegelen. Verlofgeld op 't uitgaand Kooren.* III. *Nieuwe Bede aan Holland. Hollands Schulden. Nieuwe Qubhieren van Verpondinge.* IV. *Hooge Watervloed.* V. *De Landvoogdes, Margareet, sterft. Karel de V. komt in de Nederlanden. Bede aan Holland. Bewilliging in dezelve.* VI. *Vrouw Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, wordt Landvoogdes. Verzegeling in Holland. Beschuldigingen tegen den Stadhouder.* VII. *Algemeen Plakaat op 't burgerlyk bestier des Lands. Nieuw Berigtschift voor 't Hof. 's Keizers strengheid tegen de Lutherschen. Hy vertrekt naar Duitschland.* VIII. *Onderhandeling met de Hanze-Steden. Christiaan de II. valt in Holland. Alkmaar geplonderd. Uiteinde van Christiaan den II.* IX. *Onlusten met Koning Fredrik van Deenemarke.* X. *De Stadhouder vordert, van Holland, voorbetaaling eener ingewilligde Bede. Vloot naar de Oostzee toegerust. Vrede met Deene-*

marke. XI. *Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen. Watervloed.* XII. *Vrees voor eenen inval in Holland, aan den Stigtschen kant. Voorzorg hier tegen. 't Gevaar dryft over.* XIII. *Toerusting te water, tot den Oosterschen Oorlog. Misnoegdheid des Stadhouders.* XIV. *Vredehandeling met Christiaan den III. Gerard van Merkere wordt Admiraal. Amsterdams belang by den Oosterschen handel. Bestand.* XV. *Vryheid van Godsdienst in Duitschland.* XVI. *Oorsprong der Herdooperen of Doopsgezinden. Geestdryvers onder dezelven.* XVII. *Munster, door de Herdoopers, overmeesterd.* XVIII. *Zwaardloopers te Amsterdam. Orde tegen de Herdoopers in Holland.* XIX. *Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig tot Koning van Munster op. Beweeging te Amsterdam, over de Herdooperye.* XX. *Hongersnood in Munster. Overgang der Stad. Stellingen van Jan van Leiden. Straf over hem en anderen.* XXI. *Aanslag der Herdooperen op Leiden. Naaktloopers te Amsterdam. 't Klooster te Bolswaard ingenomen.* XXII. *Jan van Geelen poogt Amsterdam te bemagtigen. Beleid der onderneeminge. De Herdoopers overweldigen den Dam en 't Stadhuis. Zy worden overwonnen en gestraft.* XXIII. *Ontwerp eener Unie van alle de Nederlanden.* XXIV. *Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke. De Zond word geslooten. Verlofgeld op 't Kooren wederom ingevoerd. Toerusting ter Zee.* XXV. *Christiaan de III. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. De Gelderschen in Groningerland. Holland gedreigd.* XXVI. *Karel de V. wordt Heer van Groningen en Drente.* XXVII. *Beden aan*

Hol-

Holland XXVIII. *Schade van Holland, by de jongste toerusting ter zee.* XXIX *Aanmerkingen over den uitslag van de onderneemingen des Keizers en des Hertogs van Gelder.* XXX. *Bestand met Deenemarke.*



IN de vier naast verloopen' jaaren, hadt de Leer der Hervorminge, onaangezien het Plakaat van Worms, en alle de andere Plakaaten, hier te Lande uitgekomen, in Duitschland en in de Nederlanden, grooten opgang gemaakt. De Keizer, belemmerd met den Kryg tegen Frankryk, was niet in staat geweest, om het Plakaat van Worms behoorlyk ter uitvoeringe te doen brengen. De Leden des Duitschen Ryks, in 't jaar 1523, te Neurenberg byeen gekomen, hadden honderd bezwaarpunten tegen 't Roomsche Hof opgesteld, en begeerd, dat 'er eene vrye Kerkvergadering in Duitschland gehouden werdt, om hun, deswege, de noodige voldoening te geeven. Doch de Roomsche Vorsten, sedert, afzonderlyk, te Regensburg vergaderd, namen een Besluit, om het Plakaat van Worms te doen uitvoeren. 't Zelfde vorderde de Keizer, op nieuws, van alle de Leden, te Spiers, in 't jaar 1526, byeen gekomen. Doch hy verwierf meer niet dan een Besluit, by welk hy verzogt werdt, binnen 't jaar, eene Kerkvergadering, in Duitschland, te doen beschryven, in welken tusschentyd, elk zig, in 't stuk van den Godsdienst, zo zou moeten gedraagen, dat hy 't voor God en den

Karel II. 1529.

I. Voortgang der Hervorminge.

KAREL II. 1529. Keizer, zou konnen verantwoorden (*a*). Eenigen tyd te vooren, hadden de Turken eenen inval in Hongarye gedaan, en Koning *Lodewyk*, die met *Maria*, 's Keizers Zuster, gehuwd was, zo zeer in 't naauw gebragt, dat hy, met verlangen, naar Duitsche hulpe uitzag. Doch de verschillen over den Godsdienst hielden de Duitsche Vorsten verdeeld. De Keizer zag zig buiten staat, om zynen Schoonbroeder by te springen. Ook sneuvelde Lodewyk, eerlang, in eenen Veldslag tegen de Turken (*b*). Ondertusschen, waren de Boeren, in Zwaben, in Frankenland, en in verscheiden' andere oorden van Duitschland, tegen de Edelluiden, onder welken zy stonden, opgestaan, verwekkende, ten deele ook onder voorwendsel van Godsdienst, eenen Kryg, die verscheiden' jaaren geduurd heeft, en by den naam van *Boerenkryg*, in de Duitsche geschiedenissen, vermaard is (*c*).

Onder den loop deezer onlusten, verspreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer. Zelfs liet de Landvoogdes Margareet zig, al in 't jaar 1525, verluiden, dat zy eenige misbruiken onder de Geestelykheid, waartegen Luther geschreeven hadt, verbeteren wilde (*d*). Ten deezen einde in Holland gekomen, beval zy den Kloosteren „ niemant „ den

(*a*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 59, 67, 68, 70. SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 138.
(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 137, 139. P. JOVIUS *Libr.* XXIII. *p.* 26.
(*c*) SLEIDANUS *Libr.* IV. *p.* 104. *& seqq. Vide* & PETR. CRINIT. de Bell. Rusticano *in Collect.* MARQ. FREHER. *Tom.* III. *p.* 233.
(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 14, 17, 20.

„ den Predikdienst toe te vertrouwen, dan die „ voorzigtig, verstandig en van goede zeden „ was." Zy verboodt „ het volk, door ver„ digtsels, te ergeren." Ook wilde zy „ in „ de Sermoenen, van Luther noch zyne „ Leere gewag gemaakt hebben, zo min „ als van andere Ketters, die hier voortyds „ geweest waren (*e*)." Zy beoogde, door 't verbeteren van eenige misbruiken, den voortgang der nieuwe Leere te stuiten. Doch 't gelukte niet. Gantsch Holland, byzonderlyk Delft en Amsterdam, werden, in de Lente des jaars 1527, ten Hove der Landvoogdesse, van *Lutheranerye* beschuldigd. En de Regeering van Amsterdam maakte zig, sedert, te meer verdagt, doordien zy niet gedoogen wilde, dat haare Poorters, ter oorzaake van zulk eene beschuldiging, buiten het Graafschap, te Leuven of elders, in regten betrokken werden; met grond beweerende, dat zulks met haare Privilegien streedt. Doch ten Hove dreef men, *dat alle de Nederlanden maar ééne Provincie waren*, waarom men oordeelde, die van Holland wel in Brabant of in Vlaanderen te mogen dagvaarden (*f*).

KAREL II. 1529.

Delft en Amsterdam van Ketterye beschuldigd.

Amsterdam staat zyne Privilegien voor.

Men ziet hieruit, dat de Hervorming, in Holland, van tyd tot tyd, doordrong. Doch zy zou, ongetwyfeld, meer ingang gevonden hebben, zo de Hervormers zelven niet al vroeg oneenig geworden waren. Zwinglius, die de Hervorming te Zurich in Zwitserland aangevangen hadt, raakte, omtrent het jaar 1525, in

Oneenigheid onder de Hervormers.

(*e*) Memoriaalb. van SANDELYN *fol.* 97. *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 97.

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 35, 49, 88, 103.

KAREL II. 1529.

in een hevig geschil met Luther, over de Leer van 's Heeren Avondmaal. Elk hadt zynen aanhang. De Zwitsersche Steden, die de Hervorming hadden aangenomen, verklaarden zig voor Zwinglius. Zo deeden ook Geneve, Constans, en andere nabuurige Plaatsen. Doch in Duitschland hieldt men 't, in 't algemeen, met Luther. De ontydige yver, met welken, dit geschil, van de eene en de andere zyde, gedreeven werdt, verbitterde de gemoeden van beiderlei aanhang, en boezemde veelen grooter afkeer van de nieuwe Leere in, dan de Plakaaten, die 'er geduurig tegen uitkwamen, en de strenge straffen, die 'er over geoefend werden (g). Dit verschil en eenige anderen, die 'er sedert bykwamen, drongen ook door, tot in de Nederlanden.

De Keizer zogt 'er zig van te bedienen, om zyne oogmerken in Duitschland te bereiken. Op eenen Ryksdag, te Spiers, in Grasmaand des jaars 1529, gehouden, deedt hy besluiten „ dat het Plakaat van Worms overal stand „ grypen zou, daar men 't, tot hiertoe, hadt „ aangenomen. Doch dat men, op alle an„ dere Plaatsen, den Godsdienst onveranderd „ laaten moest, tot dat 'er, in eene algemee„ ne Kerkvergadering, over gehandeld zou „ zyn. De Luthersche Vorsten zouden, on„ dertusschen, den Godsdienst, op hunne wy„ ze, mogen doen oefenen; doch de *Sakra*„ *mentarissen*," zo noemde men de navolgers van Zwinglius, „ en de *Herdoopers*," eene nieuwe

(g) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Liv.* I. *p.* 90, 91.

we gezindheid, van welke wy in 't gevolg zullen moeten spreeken „ zouden van deeze vryheid uitgeslooten blyven. Zelfs wilde men „ de laatstgemelden, met de dood, gestraft „ hebben." De Keurvorsten van Saxen en Brandenburg, de Hertogen van Lunenburg, de Landgraaf van Hessen, de Vorst van Anhalt en veertien voornaame Duitsche Steden, bespeurende, dat de Keizer de Hervormden onderling zogt te verdeelen, om hen naderhand te ligter onder de knie te krygen, *protesteerden* openlyk tegen dit Besluit (*b*), zig, van hetzelve, op eene algemeene Kerkvergadering, beroepende. Naar dit *Protest*, is hun, en allen Hervormden, sedert, de naam van *Protestanten* bygebleeven. De Keizer was zeer te onvrede over dit Protest (*i*). Het gaf hem, veelligt, gelegenheid, tot eene vernieuwing der voorige strenge Plakaaten, hier te Lande. In Wynmaand, kwam 'er in Holland een in 't licht, by welk, de hardnekkige Ketters, de mans ten zwaarde, en de vrouwen *tot de put*, dat is, om leevende in de aarde gedolven te worden, veroordeeld werden. *Relapsen*, of zulken, die eerst tot den Roomschen Godsdienst te rug gekeerd zynde, andermaal afgevallen waren, werden, zonder genade, ten vuure gedoemd (*k*),

KAREL V. 1529.

Oorsprong van den naam van *Protestanten*.

Streng Plakaat, in Holland uitgekomen.

De Kamerykſche Vrede hadt den Keizer zo dra de handen niet ruimer gelaaten dan te vooren, of hy besloot, zig in persoon naar Duitsch-

(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 151.
(*i*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 91. HEISS Hist. de l'Empire *Tom.* I. *p.* 359, 360.
(*k*) Repert. der Plakaat van Holl. *bl.* 14.

Karel II. 1530.

Duitschland te begeeven, op eenen Ryksdag, die, in Zomermaand des jaars 1530, te Augsburg, gehouden werdt. De Protestantsche Vorsten leverden hier hunne Geloofsbelydenis over, die, sedert, naar de Stad, daar de Ryksdag gehouden werdt, de *Augsburgsche Geloofsbelydenis* genaamd is. De Duitsche Steden, die 't met Zwinglius hielden, leverden eene afzonderlyke Belydenis in, van de andere alleen in 't stuk des Avondmaals verschillende. Doch men kwam, op deezen Ryksdag, tot geen Besluit. De Keizer gaf eene nieuw Plakaat uit, tot staaving van den Roomschen Godsdienst (*l*): en om zig te beter tegen de Protestanten te sterken, poogde hy de Keurvorsten te doen samenroepen, om zynen Broeder, *Ferdinand*, tot Roomsch-Koning, te doen verkiezen. De Keurvorst van Saxen, zig hier openlyk tegen kantende, riep de andere Protestantsche Vorsten en Steden te Smalkalde byeen, alwaar, in Wintermaand, een verdedigend Verbond geslooten werdt, tegen elk, die hun, om den Godsdienst, eenig geweld zou aandoen (*m*). Zy konden egter niet verhinderen, dat Ferdinand, in Louwmaand des volgenden jaars, door de overige Keurvorsten, te Keulen, tot Roomsch-Koning verkooren werdt; doch zy weigerden hem in die waardigheid te erkennen (*n*).

Augsburgsche Geloofsbelydenis.

Verbond van Smalkalde.

II. Den Staaten van

Voor dat de Keizer naar Duitschland vertrok, waren 'er, uit zynen naam, in de Neder-

(*l*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 101, 102, 107. Sleidanus *Libr.* VII. *p.* 172.
(*m*) Sleidanus *Libr.* VII. *p.* 188.
(*n*) Sleidanus *Libr.* VII. *p.* 191.

derlanden, met naame in Holland, wederom Beden gedaan, waarschynlyk, om, uit dezelven, een gedeelte der kosten zyner reize te vinden. De Graaf van Hoogstraaten, de Staaten, in Sprokkelmaand, te Utrecht, beschreeven hebbende, begeerde, dat zy den Keizer hunne zegels leenen zouden, om, voor de negen termynen der ingewilligde Bede van honderdduizend Kroonen, die nog niet verscheenen waren, Renten te verzegelen, tegen den penning zestien, ten laste van den Keizer; die de Renten jaarlyks voldoen, en de Hoofdsom, met het gene van de Bede, van tyd tot tyd, inkomen moest, wederom lossen zou. Voorts verzogt hy voorbetaaling van de helft der Bede van tagtigduizend guldens', tot volmaaking der Sterkte te Utrecht, ingewilligd. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en Leiden bewilligden terstond, in beide deeze punten. Doch Delft, Amsterdam en Gouda wilden de belasting op 't uitgaand Oostersch *Kooren vooraf afgeschaft* hebben. De Stadhouder gaf hier slegts goede hoop; doch geene verzekering van. De drie Steden moesten hiermede te vrede zyn. Gouda liet zig eerst overhaalen, om met de andere Leden te stemmen; toen Delft, en eindelyk ook Amsterdam. De Steden verzuimden egter niet, dit gantsche jaar, ten Hove, te dringen op de afschaffing van 't *Congie-* of *Verlofgeld* op 't Kooren. Zy vereerden den Stadhouder een geschilderd glas, in de Kerke te Hoogstraaten, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks, rykelyke geschenken. Doch ziende, dat

KAREL II. 1530.

Holland wordt eene verzegeling voor den Keizer afgevorderd.

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt afgeschaft.

Karel II. 1530.

dat zy weinig vorderden, besloten zy 's Keizers komst af te wagten, die, in 't volgend jaar, in de Nederlanden gekomen, den Hollanderen verlof gaf, om 't uitheemsch Koren, gelyk van ouds, vryelyk, uit de Maaze en 't Vlie, te mogen vervoeren (*o*). Doch wy zullen hiervan, in 't gevolg, nog nader spreeken moeten.

III. Nieuwe Bede aan Holland.

Terwyl deeze handeling duurde, werden de Staaten van Holland, tegen den eenentwintigsten van Oogstmaand, te Geertruidenberg, beschreeven. De Stadhouder vertoonde hun hier „ hoe veele diensten hy Holland gedaan „ hadt, door het bemagtigen van Friesland „ en beide de Stigten; doch te gelyk, dat hy „ zig zelv', hierdoor, in zwaare schulden hadt „ gesteken, ten behoeve des Keizers; dat de „ Ruiters, te Deventer, nog onbetaald wa- „ ren, en dat hy geen middel wist, om hun „ te voldoen, zo de Staaten geene drieduizend ponden van veertig grooten 's jaars, „ tegen den penning zestien, onder de ge- „ woone verzekeringen, voor den Keizer ver- „ zegelden: dat Amsterdam hiervan een zesde „ deel zegelen moest, en dat men de koopers „ buiten Holland vinden zou." Hy voegde „ 'er by „ dat het te dugten ware, dat de Rui- „ ters in Holland zouden komen *gaarden*, of 't „ platte Land afloopen, zo men hun geene „ spoedige voldoening gave." De Afgevaardigden, verslag van deeze Bede, op eene Dagvaart in den Haage, gedaan hebbende, vonden

(*o*) M. Aert van der Goes Regist. *bl.* 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 136, 137, 142, 165, 166, 172, 239, 240.

den de Leden zeer ongenegen, om in dezelve te bewilligen. Zy verklaarden eenpaariglyk „ dat hun ongeraaden scheen, verzegelingen te doen, op toekomende Beden, die zy vreesden, dat geduurig verhoogd zouden worden, om de Renten te vinden, terwyl men hun, met de Hoofdsom, bezwaard zou laaten." De Gemagtigden der Landvoogdesse, die hier tegenwoordig waren, antwoordden „ dat de andere Nederlanden in eene buitengewoone Bede bewilligd hadden, om den Keizer uit zyne schulden te helpen; doch dat men Holland slegts eene verzegeling afvergde, om 't Land minst te bezwaaren: wilden de Staaten hierin niet bewilligen; zy hadden te dugten, dat men hen boven ontbieden zou, daar hun zwaarer last dan zy verwagten konden, zou worden opgelegd." De Staaten, verstoord over deeze bedreiging, spraken, op hunne beurt, ook uit de borst. Dordrecht, Haarlem en *Delft* hadden, te vooren al, voorgeslaagen, dat de Keizer, schulden hebbende, zyne Domeinen in Holland behoorde te belasten. Doch anderen hadden hiertegen ingebragt, dat hy zig minder aan zyn Graafschap zou laaten gelegen zyn, als hy 'er geene Domeinen hadt. Nu antwoordden de Staaten eenpaariglyk „ dat de Keizer nog in geen' grooten nood was, zo lang hy zyne Domeinen niet belasten wilde; dat men hun wel veel kon afeischen, doch dat daar redelyk weigeren tegen stondt; dat men, hen boven beschryvende, niets vorderen, en groote kosten veroorzaaken zou; dat zy schriftelyke

Hevige woorden hierover met de Gemagtigden der Landvoogdesse.

„ ke

Karel II. 1530. „ ke belofte hadden, dat men hun geene nieu„ we Bede, tot betaaling van Knegten, op„ bouwing van Sterkten, en diergelyke on„ kosten van den voorigen Kryg meer doen „ zou." 't Slot was, dat zy niet bewilligen zouden, zo men hun, vooraf, geene Brieven toonde, vervattende de voorwaarden, op welken deeze Bede gedaan werdt.

Hollands schulden. De Staaten hadden groote reken, om weigerig te zyn. Zy waren reeds met vyfhonderdduizend ponden belast, die de Keizer, tegen zyne beloften, niet loste. Ook vreesden zy, met grond, dat hun voorbetaaling eener ingewilligde Bede zou afgevergd worden, insgelyks tegen beloften, uit 's Keizers naam, aan hun gedaan. Hier kwam nog by, dat de Keizerlyke Gemagtigden, sedert eenigen tyd, bezig geweest waren, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge te maaken, 't welk zy vreesden, tot belasting van 't Gemeen, te zullen strekken; schoon de Landvoogdes verklaard hadt, dat het enkelyk geschiedde, om Delft en anderen Steden, die klaagden, dat zy te hoog in de Schildtalen stonden, zo wel als veelen Dorpen verligting toe te brengen. Doch de uitvoering van dit ontwerp bleef steeken. De Staaten bleeven niet by hunne weigering. In Slagtmaand, te Mechelen beschreeven zynde, werden hun zulke beloften gedaan, dat zy in de geëischte Bede bewilligden. Amsterdam alleen, boven de andere Steden zwaar belast met 's Keizers schulden, bleef nog weigerig, tot den laatsten van Wintermaand, wanneer deeze Stad, nevens de andere Leden, tot de verzegeling stemde.

Ontwerp, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge op te stellen.

Ten

Ten zelfden dage, werdt de gevreesde voorbetaaling eener ingewilligde Bede gevorderd, waartoe de Staaten, die 'er zig reeds toe bereid hadden, in Louwmaand daaraan, besloten (*p*). Karel II. 1530.

IV. Hooge Watervloed.

Een sterke storm uit den Noordwesten hadt, op den vyfden van Slagtmaand, het zeewater zo hoog doen ryzen, dat het, in Holland en in Zeeland, over de dyken liep, en eene geweldige schade veroorzaakte. Gantsch Zeeland vloeide genoegzaam onder. Menschen en Beesten smoorden, by menigten, in 't water. En veele luiden van vermogen, die 't leeven nog behielden, vervielen tot de diepste armoede (*q*). De Afgevaardigden van Holland ter Dagvaart te Mechelen bevonden zig, 's daags na deezen vloed, op de reize derwaards te Breda, werwaards hy zig vervoegd hadden, om den Graave van Nassau, hunnen gewezen Stadhouder, te begroeten, *met ydele handen*, dat is, zonder geschenk. Zy werden beleefdelyk ontvangen, en ter maaltyd genodigd. Doch de tyding der overstroominge deedt hen hunne reis naar boven verhaasten (*r*). De zaailanden, in Vlaanderen, in Zeeland, en elders, hadden zo veel door deezen watervloed geleeden, dat de uitvoer ven Graanen, eerst in Vlaanderen, toen in Brabant, en eerlang ook in Zeeland, verbooden werdt. Holland, alwaar, sedert het heffen van 't verlofgeld, weinig Oostersch Kooren kwam,

(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 137, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 147, 148, 150, 151.
(*q*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 426 enz.
(*r*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 144, 146.

Karel II. kwam, leedt toen gebrek. Doch de Staaten
1530. bragten te wege, dat de vier naast elkanderen gelegen' Landen, Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, vryheid kreegen, om elkanderen Graanen toe te voeren, mids dat Holland zyne nabuuren van Boter, Kaas, en ook van Oostersch Kooren, indien hiervan eenige voorraad kwam, voorzage (s).

V. De Landvoogdes Margareet sterft.

De Landvoogdes Margareet van Oostenryk, 's Keizers Moeye, die de Nederlanden nu verscheiden' jaaren wyslyk bestierd hadt, overleedt te Mechelen, op den zevenentwintigsten van Slagtmaand (t). De tyding van haaren dood deedt den Keizer zyne reis herwaards verhaasten. Hy kwam, nog voor het einde van Louwmaand des volgenden jaars, te Brussel aan. De Staaten der Nederlanden kwamen hem, terstond, in grooten getale, begroeten.

De Keizer komt in de Nederlanden.

1531. De Advokaat van der Goes voerde het woord, voor die van Holland. Hy noemde Karel den V. *Hoogstgebooren, doorlugtigen Vorst, allergenaadigsten Heer, Roomsch-Keizer, altyd vermeerderaar des Ryks* enz. En God vooraf gedankt hebbende, dat hy zyne Majesteit, voor zo veele gevaaren, bewaard, en behouden herwaards gebragt hadt, betuigde hy, dat Holland, over zyne komste, ten hoogsten verblyd was. Hy breidde zig, vervolgens, een weinig uit, over de schade, die 't Land, door den oorlog en andere rampen, geleeden hadt; doch hy vergat niet, te melden, hoe men, desonaangezien, den Keizer, met rykelyke Be-

en wordt door de Staaten van Holland begroet.

(s) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 148.
(t) Locrii Chron. Belg. p. 597.

Beden, hadt onderſteund; waarvan de Landvoogdes, zeide hy, zo zy nog leefde, getuigenis zou konnen geeven. Hy ſloot, met een verzoek, dat de Keizer in Holland wilde komen, en de Onderzaaten van zyn Graafſchap, zo wel als die der andere Nederlanden, door zyne tegenwoordigheid, verheugen. De aanſpraak, die in 't Nederduitſch geſchied was, werdt, door den Keizer, in 't Walſch, beleefdelyk, beantwoord (u). Doch men bevroedde ligtelyk, dat hy niet gekomen was zonder voorneemen om nieuwe Beden aan de Landen te doen. Tegen 't einde van Sprokkelmaand, deedt hy de Staaten van alle de Nederlanden te Bruſſel beſchryven. De Aartsbiſſchop van Palermo vertoonde hun hier gelykelyk, hoe zeer de Keizer, ſedert zyn vertrek uit deeze Landen, in ſchulden geraakt was; en verzogt, met algemeene woorden, om onderſtand. Doch naderhand, de Staaten van ieder Landſchap afzonderlyk ontbooden hebbende, *eiſchte hy*, van Brabant twaalfhonderdduizend Kroonen: van Holland zeshonderdduizend guldens, te betaalen in zes jaaren. Aan de andere Nederlanden, deedt hy Beden naar evenredigheid. Een derde deezer Bede zou, zeide hy, ſtrekken, tot betaalinge van ſchulden en loſſinge van Renten, een derde, tot betaalinge van 't Krygsvolk, dat hier reeds was, en dat geſchikt zou worden, om hier te blyven. Het overig derde deel zou de Keizer, tot onderhoud van zynen ſtaat, of tot andere byzondere zaaken, gebrui-

Hy doet hun eene Bede van zeshonderdduizend guldens.

(u) Mr. Aert van der Goes Regiſt. bl. 1531.

KAREL II. 1531. Bedenkingen der Staaten over dezelve.

bruiken. De Staaten van Holland, hierop in den Haage beschreeven, toonden zig, in 't eerst, zeer ongenegen, om in zo zwaar eene Bede te bewilligen. Men sloeg voor om, vier jaaren agtereen, tagtigduizend guldens 's jaars op te brengen. Doch dan wilde men verzekering hebben, dat 'er, in dien tyd, geene nieuwe Bede, om den Roomsch-Koning Ferdinand tegen de Turken te ondersteunen, gedaan zou worden, waarvoor men, met reden, bedugt was. Ook wilde men bedingen, dat de Keizer de Renten lossen zou, die de Staaten, ten zynen laste, verzegeld hadden. Dit was 't gevoelen van de Edelen en Dordrecht. De eersten wilden 'er, als 't anders niet zyn kon, nog duizend guldens 's jaars byvoegen. Doch alle de andere Leden wilden van geene nieuwe Beden hooren, voor dat het verlofgeld op 't Kooren afgeschaft, en eenige andere bezwaarnissen uit den weg geruimd waren. Ook wilden de Steden bedingen, dat zy haare Vroedschappen en Veertigen behouden zouden mogen (v), zo lang de Beden liepen. Alle deeze punten werden den Keizerlyken Gemagtigden, Assendelft, Mulart en *Sasbout*, schriftelyk medegegeven; dieze den Keizer zouden overleveren. De Advokaat, en de Pensionarissen van Leiden, Amsterdam en Gouda verzelden hen naar boven, en drongen hen daar, om hunne Bezwaarnissen, die zy voorhadden te verdonkeren, den Keizer in handen te stellen. De Advokaat en de Hollandsche Pensionarissen spraken 'er hem toen

(v) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 363. IV. *Deel*, *bl.* 296, 349.

toen zelfs over. De Keizer begeerde, dat men eerst in zyne Bede bewilligen zou, en beloofde, daarna, in Holland te zullen komen, om op alles te voorzien. Men vertoonde hem, dat Holland veel leedt, door de meeste bezwaarnissen, over welken men klaagde, en dat het niet genoeg was, in eenige Keizerlyke Bede bewilligd te hebben, als men, ondertusschen, door verloop van neering, door overstroomingen en andere zwaarigheden, schier buiten staat geraakt was, omze te konnen opbrengen. *De Hollanders*, beslootenze, *behooren zyner Majesteit toe met lyf en goed; doch zy konnen niet meer inwilligen, dan hun vermogen toelaat te voldoen.* „Gelooft my," hernam toen de Keizer, „ik zal in alles zo eerlyk „voorzien, dat gy reden hebben zult, om „vergenoegd te zyn. Belooft gy iets, dat „gy niet betaalen kont, ik zal 't u kwytschelden. Vertrouwt my dit toe, zonder my te „dringen, om met myne onderzaaten te „koopmanschappen. De Hollanders hebben „zig, in myn afzyn, altoos wel gekweeten. „Zy zullen 't nog doen, hoop ik." De afgezondenen keerden, met dit bescheid, te rug naar den Haage. De Staaten toonden zig hier even ongenegen, om 's Keizers eisch te voldoen. Zyne Gemagtigden hielden hun voor „dat de Keizer immers, voor zyne bly„de Inkomst, ten minste honderdduizend „guldens zou hebben konnen eischen; dat „zesmaal honderdduizend guldens, in zes „jaaren, niet veel meer beliepen, dan 't ge„ne men, in vier jaaren, boodt, vermeer„derd met zulk eene buitengewoone Bede,

Karel II. 1531.

Zy handelen 'er over met den Keizer.

KAREL II. 1531.

„ die men, met geenen schyn, weigeren kon." Zy voegden 'er by „ dat de Keizer, jaarlyks, „ twintigduizend ponden aan loopende Ren„ ten, door 't Land voor hem verzegeld, be„ taalen moest, en daarenboven de Bezettin„ gen in 't Stigt onderhouden, tot beveiliging „ van Holland. Ook moest hy den Steden, „ die, wegens de loopende Renten, voor „ hem in 't verschot waren, voldoen; waar„ om hy, van deeze Bede, weinig zou kon„ nen in handen houden." De Staaten, sedert, te kennen gegeven hebbende, dat zy, om de gewoone Bede niet te hoog te doen loopen, gezind waren, by wyze van buitengewoone Bede, iets meer in te willigen, wegden, tegen den vierentwintigsten van Grasmaand, te Gend beschreeven, om hun *Consent* in te brengen. Hier vertoondenze den Keizer, die van de Heeren van Nassau, Buuren, Bergen en anderen verzeld was, in 't breede „ dat zy, na de dood van Koning „ Filips, onder de minderjaarigheid zyner „ Majesteit, geweest waren in geduurige oor„ logen, door welken, zy zo zeer ten agte„ ren waren geraakt; dat alle de Steden, ten „ tyde van de inhuldiging zyner Majesteit, „ meer schuldig waren dan zy inkomsten had„ den, en sedert, by elke Bede, agter uit „ waren gegaan; dat zy, naderhand, vooral „ na zyner Majesteits vertrek naar Spanje, „ insgelyks in oorlog geweest waren, en Fries„ land, Utrecht en beide de Stigten onder „ zyner Majesteits gehoorzaamheid hadden „ gebragt; dat zy, hiertoe, in zuiver geld, „ hadden opgeschooten zeventienhonderdduizend

Breed vertoog van den staat des Lands.

„ zeid guldens, en daarbenevens hun zegel „ geleend; en zig ten behoeve des Keizers „ belast, met twintigduizend guldens jaarlyk„ sche losrenten tegen den penning zestien; „ dat het Land van Holland, in zig zelf, zo „ klein en gering was, dat 'er den Keizer „ geen' dienst van hebben kon, geevende het „ minder inkomsten dan de onkosten, vereischt „ om het in staat te houden, beliepen; dat „ al het voordeel, welk het Land den Keizer „ hadt konnen aanbrengen, gekomen was uit „ den Koophandel en Zeevaart, die de voo„ rige Graaven allen gehandhaafd, en door „ wydluftige Privilegien aangemoedigd had„ den; dat de Koophandel, eenigen tyd her„ waards, door de opgekomen' nieuwighe„ den van Tollen en verlofgeld op 't Koo„ ren, verjaagd was; dat de Oostersche en „ Westersche waaren, buiten deeze Landen „ om, vervoerd werden; dat hierdoor ver„ loop in alle Neeringen was gekomen, met „ naame *in de Lakenweevery*; dat zyne Ma„ jesteit, terwyl de handel dus gedrukt werdt, „ weinig verlofgeld ontving en groote schade „ leedt aan zyne Tollen, en vast, om zo ge„ ring een voordeel, den Koophandel ten Lan„ de uit dreef; dat de jongste watervloed, de „ Zeeuwsche zo wel als de Hollandsche, vee„ le ingezetenen van Holland, met naame van „ Delft en Gouda, tot den bedelzak gebragt „ hadt; dat uit dit alles ligtelyk was op te „ maaken, dat het Land thans zyner Maje„ steit niet believen kon; dat men egter, be„ trouwende, dat zyne Majesteit, volgens zy„ ne beloften, onlangs te Antwerpen gedaan,

Karel II. 1531.

Karel II. 1531.

Bewilliging in de gevorderde Bede, op veertigduizend guldens na.

„ 't Verlofgeld op 't Kooren afschaffen, en 's „ Lands andere bezwaarnissen herstellen zou, „ wel hadt willen bewilligen, in eene gewoon„ lyke Bede van tagtigduizend gulden 's jaars, „ voor den tyd van zes jaaren, welk de hoog„ ste Bede was, die 't Land immer toege„ staan hadt; en nog in eene buitengewoone „ Bede van tagtigduizend guldens eens, te be„ taalen in de vier laatste jaaren, bedraagen„ de samen, op veertigduizend guldens na, „ zo veel als zyne Majesteit geëischt hadt: „ mids dat, uit deeze penningen, betaald „ wierden de loopende Renten, en dat men 'er „ twintigduizend guldens van gebruikte, om „ eene Rente van duizend Filips guldens 's „ jaars te lossen; en mids dat de Beden daar„ enboven dienden, om de Knegten, die in „ 't Stigt lagen, te betaalen: en zo 't, on„ verhoopt, na 't vertrek zyner Majesteit, „ oorlog worden mogt, zouden deeze pen„ ningen daartoe ook moeten gebruikt wor„ den." Ten besluite, werdt nogmaals herhaald, dat men vertrouwde, dat de Keizer de bekende bezwaarnissen zou afdoen; alzo 't Land anders de ingewilligde Beden niet zou konnen opbrengen. Ook verzogt men, dat hy, al hadt men nu, tegen de aloude gewoonte, buiten de paalen van het Graafschap, in eene gewoone Bede bewilligd, egter in Holland komen wilde, alwaar men hem 's Lands armoede van naby zou doen blyken.

De Keizer, zig vergenoegende met dit *Consent*, antwoordde, by monde van den Aartsbisschop van Palermo, „ dat hy den Staaten „ voldoening geeven zou; dat hy de Hollan-

„ ders

„ ders voor goede Onderzaaten hieldt, die „ hem wel ondersteund hadden, en derhalve „ verdienden, dat zy, by hunnen Koophandel „ en neeringen, bewaard werden: dat hy ook „ in persoon in Holland komen zou, zo 't zy- „ ne zaaken gehengen konden enz." De Afgevaardigden van Holland bleeven, sedert, ten Hove, om herstelling der bezwaarnissen te bewerken. Zy verzogten de voorspraak der Heeren van Nassau, Buuren, Hoogstraaten, Palermo en eenige anderen. Doch de Leden van den Raad der Geldmiddelen hielden zy verdagt (w). Aan Nikolaas Perenot, Heere van Granvelle, en aan *Lodewyk, Heere van Praat*, beloofden zy, erkentelyk te zullen zyn. Ook bekwam de eerste, sedert, een geschenk van vyf honderd Rynsguldens; doch omtrent Praat, bleef het by woorden. De Staaten wilden tot geen geschenk aan hem verstaan (x).

Karel II. 1531.

VI. Vrouw Maria, Koningin van Hongarye, wordt Landvoogdesse.

In den aanvang van Hooimaand, benoemde de *Keizer* zyne *Zuster*, Vrouw Maria, Weduwe van Koning Lodewyk van Hongarye, tot Landvoogdesse der Nederlanden, in de plaats der overleeden' Landvoogdesse, 's Keizers Moeye (y). Vrouw Maria was, na 't sneuvelen van haaren Egtgenoot, in 't jaar 1526, heimelyk uit Hongarye ontvlugt (z), en herwaards gekomen. De Keizer vertrouwde haar de Landvoogdye toe, alzo zy, boven haare kunne, uitstak, in ervaarenis en schranderheid. Zy was

(w) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163.
(x) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 167, 169, 170, 172.
(y) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 165.
(z) Henr. van Erp Chron. *bl.* 111.

KAREL II. 1531. was zelfs in taalen bedreeven, en gezet op Latynsche Schriften. De beroemde Erasmus heeft één zyner Godvrugtige Werken, de *Christelyke Weduwe* genaamd, aan haar opgedraagen. Voorts wordt van haar getuigd, dat zy zeer op de Jagt verslingerd was; waarom men gewoon was, haar in Jagtgewaad uit te schilderen, en met den naam van *Jageres* te vereeren (*a*). In Wynmaand, stelde de Keizer orde op den geheimen Raad, die, nevens haar, 't Land regeeren zou, en in welken ook de Leden van den Raad van Staate, waaronder de Vliesheeren waren, toegang zouden hebben. De Raad van Staate bestondt uit de grootsten van 't Land, en werdt, alleenlyk over de gewigtigste zaaken, wanneer de Keizer tegenwoordig was, byeen geroepen. In 's Keizers afzyn, plagt de Raad van Staate geen deel te hebben aan de Regeeringe: doch hy vondt nu geraaden hierin verandering te maaken, niet zonder tegenzin der Landvoogdesse, die, zo men wil, de Leden des Raads van Staate zelden deedt vergaderen (*b*). Behalve deeze twee Raaden, was 'er nog een derde, de Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, die over de Vorstelyke inkomsten bewind hadt. De Aartsbisschop van Palermo bleef Voorzitter in den geheimen Raad. De Graaven van Buuren en Hoogstraaten waren 'er, onder anderen, Leden van (*c*). Ten zelfden tyde, werdt de Koningin

(*a*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 42.
(*b*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 113.
(*c*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 29.

ginne-Weduwe, plegtiglyk, in de Landvoogdye bevestigd (*d*). Karel II. 1531.

De Staaten van Holland waren, reeds in Hooimaand, ten Hove ontbooden geweest, om Vrouw Maria voor algemeene Landvoogdes te erkennen. Doch de Keizer hadt hun, behalve dit, nog iet anders voor te draagen. Hoogstraaten, hen ten zynen Huize bescheiden hebbende, vergde hun af, uit 's Keizers naam, de verzegeling, by wyze van voorbetaaling, der buitengewoone Bede van tagtigduizend guldens, onlangs ingewilligd; welke penningen de Keizer tot zyne reize naar Duitschland behoefde. Voorts verklaarde hy, dat men 't eerste jaar de duizend Filips guldens 's jaars niet zou konnen lossen, schoon zulks, by de Acte van 't Consent, vastgesteld was, alzo de Keizer de penningen, daartoe geschikt, tot betaalinge der Stigtsche Knegten en andere byzondere onkosten, noodig hadt. De Afgevaardigden, verslag in den Haage gedaan hebbende, vonden de Staaten ongezind, om in deeze verzegeling te bewilligen (*e*). Ook is my niet gebleeken, dat zy, sedert, van gedagten veranderd zyn.

Holland wordt eene verzegeling, by wyze van voorbetaaling, van tagtigduizend guldens afgevorderd.

Wat laater, werdt de Stadhouder van Holland, die 't Gemeen weinig genoegen gaf, door sommigen, by den Keizer, bedraagen, dat hy den Landzaaten regt weigerde, onnutte luiden in den Raad stelde, en zelfs alle de Ampten in Holland aan onbekwaamen weggaf. Men voegde 'er by, dat hy, boven het eerste

Beschuldigingen tegen den Stadhouder van Holland.

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 171.
(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 165, 166, 167.

KAREL II. 1531. ste geschenk, hem, by 't aanvaarden van 't Stadhouderschap, in 't jaar 1525, gedaan, den Staaten, in 't jaar 1527, wel zestienduizend guldens hadt afgedrongen. Hy kreeg de lugt haast van deeze beschuldigingen, en sprak 'er, terstond, den Afgevaardigden der Steden over, die hem eenpaariglyk betuigden „ dat „ zy, over Raaden noch Amptenaars, te klaa„ gen hadden; dat dezelven allen, door de „ Landvoogdesse, Margareet, waren aange„ steld, eer hy Stadhouder geworden was, „ uitgenomen *Sandelyn* en Meester *Gelein*, bei„ de braave luiden; dat hy ook, na 't eerste „ geschenk, niets, tegen hunnen dank, van „ hun genooten hadt; al het welk zy den Kei„ zer verklaaren, of door den Advokaat van „ der Goes doen verklaaren wilden, indien hy „ 't begeerde (*f*)." Doch my is niet gebleeken, dat deeze zaak, sedert, meer gevolg gehad heeft.

VII. Herstelling van verscheiden' gebreken in 't burgerlyk bestier der Nederlanden; Zeker is 't, ondertusschen, dat 'er, 't zy door verzuim des Stadhouders of van anderen, merkelyk verval gekomen was, in 't burgerlyk bestier zo wel, als in de Regtsoefening deezer Landen. De Munt was, onder anderen, tot eene merkelyke hoogte gereezen, en tusschen deeze en eenige nabuurige Landen, werdt een verschillende voet gevolgd, tot groot agterdeel van den Koophandel (*g*). De Keizer, onder voorwendsel van dit verval te herstellen, zyn gezag zoekende te vestigen en te vermeerderen, deedt, in den Zomer deezes jaars, ar-

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 168.
(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 137, 140, 141, 149, 166, 168.

arbeiden aan een algemeen Plakaat, tot verbetering van deeze en diergelyke gebreken der Regeeringe, en te gelyk aan verscheiden' byzonderen, byzondere Landschappen, met naame ook Holland, betreffende. Der Staaten raad werdt, over verscheiden' zaaken, ingenomen (*b*), en in Wynmaand en vervolgens, kwamen 'er verscheiden' Keizerlyke Plakaaten uit, den Nederlanden in 't algemeen, en Holland in 't byzonder, raakende. Het voornaamste was den zevenden van Wynmaand gedagtekend, en bestondt uit vierenveertig Leden. „ De „ voorige Plakaaten, tegen de Lutherschen „ en andere veroordeelde Sekten, werden 'er „ in vernieuwd, en de uitvoering derzelven, „ ten ernstigsten, aanbevolen. Wegens de „ Munt, werdt elk geweezen tot eene Or- „ donnantie, die eerlang ook in 't licht kwam, „ en zeven bladen druks besloeg (*i*). Tot her- „ stelling der misslagen, spruitende uit onder- „ scheiden' *Costuymen* of Landsgewoonten, „ werdt allen Officieren en Wethouderen ge- „ last, de byzondere *Costuymen* in geschrift te „ stellen, en der Landvoogdesse over te le- „ veren, binnen zes maanden na de dagteke- „ ning van 't Plakaat" Men hadt, hierop, al in 't jaar 1526, ten Hove gedrongen, en den Keizerlyken Kommissaris, Sasbout, benoemd, om de Hollandsche Costuimen in geschrift te brengen. Ook hadden 'er de Staaten in bewilligd, mids het, op 's Keizers kosten,

Karel II. 1531.

door een algemeen Plakaat.

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 166, 167, 170. *Conf.* F. Stradæ de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 202.
(*i*) Zie Repert. der Plakaat. *bl.* 25.

Hoofdst. II. 1531. ten, geschiedde (*k*). 't Schynt egter, dat 'er toen niets in gedaan was. „Niemant," vervolgt het Plakaat, „ zou voortaan 't Notaris-„ ampt mogen bekleeden, dan die, by de Pro-„ vinciaale Raaden, bevoegd verklaard was. „ Alle *Monopolien*, dat is, Alleen- of Opkoo-„ peryen werden verbooden, en de Wethou-„ ders der Steden kreegen bevel, om een' „ redelyken prys op de Leevensmiddelen te „ stellen. Bedrieglyke *Banqueroutiers* en der-„ zelver medestanders werden voor *openbaare* „ *dieven* verklaard, en van de veiligheid der „ Vryplaatsen deezer Landen versteken. Voor-„ vlugtigen, gedaagd zynde en niet verschy-„ nende, moesten ten eeuwigen dage geban-„ nen worden. Lediggangers en Bedelaars „ moesten worden geweerd, uitgezonderd Be-„ delmonniken, Lazarussen, die aan hunne „ hoeden, mantels, en andere tekens te ken-„ nen waren, en gevangenen. Eerlyke armen „ en zieken moest men, ten beste mogelyk, „ onderhouden. Vreemden mogten, eenen „ nagt, in de Gasthuizen, herberg neemen; „ doch nergens bedelen. In elke Kerspel-„ Kerk, zouden *Blokken* gesteld worden, met „ drie sleutels gesloten, om, in dezelven, „ de heimelyke aalmoessen te ontvangen. De „ inkomsten van alle Godsdienstige Gestigten, „ in elke Plaats, tot ondersteuning der ar-„ men, opgeregt, moesten, in eene gemeene „ beurs, worden gebragt, en toevertrouwd „ aan de uitdeelinge van eerlyke Persoonen, „ door de Wethouders te kiezen; die deezen dienst,

(*k*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 25, 27.

„ dienst, om Gods wille, zouden moeten KAREL II. 1531.
„ op zig neemen. Zieken, Kraamvrouwen,
„ Vondelingen moesten, uit deeze Aalmoes-
„ sen, ondersteund; arme Kinderen, uit de-
„ zelven, ter schoole besteed worden. Pries-
„ ters en Predikers, by stervende menschen
„ geroepen wordende, waren gehouden, hen
„ tot liefdaadige maakingen te vermaanen.
„ Die van Aalmoessen leefde, mogt in geene
„ herbergen gaan, noch verbooden spel spee-
„ len. Tot voorkoming van dronkenschap,
„ werdt gelast, dat geen Feest of Kermis lan-
„ ger dan éénen dag duuren mogt; en dat men
„ niemant dan zyne Bloedverwanten en niet
„ meer dan twintig Persoonen ter Bruiloft
„ mogt nodigen (*l*). Van Peters en Meters
„ zou men geen geschenk ontvangen, veel
„ min vorderen mogen. Op buitenwegen,
„ mogt men geene Herbergen zetten. Die
„ op een' Zon- of heiligen dag gelagen hieldt,
„ of in eene herberg ging drinken, zou zestig
„ grooten Vlaams verbeuren. Doodslaagers uit
„ dronkenschap moesten, en om dronken-
„ schap en om doodslag beide, gestraft wor-
„ den. Dronkaarts moesten uit de Regtbanken
„ en uit de Wet der Steden geweerd en ge-
„ houden worden. 't Draagen van gouden
„ en zilveren Lakenen werdt den aanzienlyk-
„ sten Landzaaten, zelfs Hertogen, Prinsen
„ en Graaven, uitdrukkelyk verbooden. Be-
„ neden de voornaame Amptenaars, mogt nie-
„ mant in fluweel, satyn, of *Cramoisy* gekleed
„ gaan. Niemant mogt fluweelen tabbaarden
„ draa-

(*l*) Zie MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 190.

Karel II. 1531. „ draagen, dan die drie, noch satynen of da-
„ masten, dan die twee goede paarden onder-
„ hieldt. Die een' fluweelen, satynen of da-
„ masten paltrok droeg, moest ten minsten
„ één paard onderhouden. Vrouwen en Kin-
„ deren moesten zig naar den staat der man-
„ nen en vaderen schikken. Om den handel
„ van Paarden in 't Land te houden, werdt
„ de uitvoer der Merrien verbooden. Laste-
„ raars van God of de Heiligen moesten een'
„ maand lang te water en te brood gezet, en,
„ zo zy 't uit boozen gemoede gedaan had-
„ den, met een' priem door de tong geste-
„ ken worden. Ten slot, werden de Neder-
„ landen, als onder éénen Vorst staande, ver-
„ maand, goede vriendschap en nabuurschap
„ met elkanderen te onderhouden; en de ge-
„ schillen, die, onverhoopt, ontstaan mog-
„ ten, door de Stadhouders der byzondere
„ Landschappen, of door de Landvoogdesse,
„ in der minne, te laaten afdoen (*m*).

Wy hebben den inhoud van dit Plakaat dus omstandig ter neder gesteld, om dat men 'er de herkomst in vindt van verscheiden' gebruiken, die nog, hier te Lande, stand grypen. 't Plakaat zelf wordt, in verscheiden' byzonderheden, nog onderhouden, en is, veelligt, in verscheiden' anderen, zonder, in sommigen ook met reden in onbruik geraakt. 't Vervat verscheiden' punten, in welken de Staaten van Holland in 't byzonder, al voorlang, verbetering gezogt hadden. Al van 't jaar 1525 af, of eerder, haddenze, by voorbeeld, gepoogd,

(*m*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 413. *Zie ook* Repert. der Plak. van Holland *bl.* 22.

poogd, onkundige Notarissen te weeren, den eerlyken armen behoorlyk onderhoud te bezorgen, en de bedelaary te stuiten; de munt te verbeteren, de *Monopolien* te doen afschaffen, en de pragt in de kleedinge te bepaalen (*n*). Zelfs haddenze, nog onlangs, ten Hove, sterk gedrongen, dat het draagen van alle uitheemsche Lakenen verbooden mogt worden, (*o*). Doch 't schynt, dat de Keizer, om den Engelschen geen ongenoegen te geeven, hiertoe niet heeft willen verstaan.

Karel II. 1531.

Strengheid des Keizers tegen de Lutherschen.

't Plakaat, van welk wy spreeken, werdt den algemeenen Staaten, nevens een ander, van inhoud als dat, welk, in 't jaar 1529, tegen de Lutherschen, uitgegeven was, in 's Keizers tegenwoordigheid, te Brussel, voorgelezen. Terstond daarop, beval zyne Majesteit de uitvoering van de Plakaaten, met naame van dat tegen de Lutherschen, den Staaten aan. Hy voegde 'er by, *dat hy een vyand zyn zou van zynen eigen Vader, Moeder, Broeder of Zuster, indien zy Luthersch waren.*

Hy vertrekt wederom naar Duitschland.

Vervolgens, nam hy afscheid van de Staaten (*p*); doch hy bleef nog in de Nederlanden, tot den zeventienden van Louwmaand des volgenden jaars, wanneer hy, van Brussel, naar Duitschland vertrok (*q*). Hy kwam egter niet in Holland, gelyk men verwagt hadt.

De bezwaarnissen van Holland, immers de voornaamsten, werden eerlang hersteld, en des-we-

(*n*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 2, 4, 7, 10, 16, 17, 20, 26, 32, 40, 45, 47, 53, 56, 57, 63, 103, 104, 105, 106. Repert. der Plak. *bl.* 21, 26.

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 167.

(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 171.

(*q*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 175.

KAREL II. 1531. Friesland kreeg, in 't jaar 1462, magt, om kennis te neemen van zaaken, die 's Graaven Hoogheid, Vryheden, Regten, Domeinen, Munten en Amptenaars betroffen: waartoe, door den tyd, geweldig veel gebragt werdt. Ook nam het Hof toen kennis van Privilegien, aan vreemden gegeven (y). Doch by het Bergtschrift, welk het Hof nu verkreeg, werdt deszelfs magt meer uitgebreid. Het mogt, voortaan, niet slegts over Privilegien van vreemden, maar ook over Privilegien van Onderzaaten oordeelen; en *Costumen*, gewoonten, keuren en herkomen deugdelyk of ondeugdelyk verklaaren: ook van geschillen en onlusten tusschen Steden en Landstreeken kennis neemen (z): waaruit ligtelyk op te maaken is, hoe zeer een Hof, welk zo veel gezags kreeg, of liever, hoe zeer de Graaf, van wien het af hing, door den tyd, gedugt moest worden by de Landzaaten en by de Staaten zelven; die, voorheen, by Privilegie verkreegen hebbende, dat zelfs der Baljuwen Vierschaaren niet gespannen mogten worden, met zulken, die *des Baljuws Knaapen* waren, of van hem af hingen (a); nu gedoogen moesten, dat een hoog Geregtshof, welk zelfs over hunne voorregten en herkomen stondt te oordeelen, geheellyk bestondt uit Raaden, die, door den Graave, werden aangesteld. Doch hoe zy zig, nu en dan, tegen deeze lastige nieuwigheden of derzelver gevolgen, verzet hebben, zullen wy, hierna, aantekenen.

Op-

(y) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 640.
(z) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 706.
(a) Handv. van 1346 *in 't* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 713.

Ondertusschen, is het, ten hoogste, waarschynlyk, dat het trekken van veele nieuwe zaaken, tot de hooge Graaflyke Geregtshoven, in de Nederlanden, naderhand, aanleiding gegeven heeft, tot het opregten van byzondere Regtbanken, met naame, tot het opregten van den Raad der Beroerten, in den jaare 1567, die den opstand dier tyden sterk heeft aangezet.

Karel II. 1531.

VIII. Vrugtelooze onderhandeling met de Wendsche of Hanze-Steden.

Maar onder 't herstellen der waare of voorgewende gebreken in 's Lands Regeering en Regtsoefening, werdt Holland, uit het Oosten, met nieuwe onlusten, gedreigd. Wy hebben te vooren (b) gemeld, dat het verblyf in de Nederlanden van Christiaan den II, verdreeven Koning van Zweeden en Deenemarke, de Hollanders hadt ingewikkeld, in merkelyke moeilykheid, met de zes Hanze- of Wendsche Steden, die, in 't jaar 1525, met een tweejaarig Bestand, waren geëindigd, binnen welken tyd, men elkanderen de schade, wederzyds geleeden, zou vergoeden. De Dagvaart, die, ten deezen einde, in 't jaar 1528, te Keulen gehouden zou worden, hadt egter geen' voortgang gehad. Men sprak, sedert, wederom van te Keulen byeen te komen; doch hier kwam even weinig van. Eindelyk, was 'er, tegen den eersten van Hooimaand des jaars 1530, door Lubek en de andere Wendsche Steden zelven, eene Dagvaart te Breemen bestemd. Doch zy bleeven agterlyk, in 't opgeeven der geleeden' schade; 't welk, volgens hunne beloften, voor Paaschen,

(b) IV. Deel, bl. 455.

KAREL II. 1531.

schen, hadt moeten geschieden. Men klaagde hier over, in Grasmaand, aan Doktor *Herman Zuiderhuizen*, die de zaaken der Wendsche Steden waarnam in den Haage. De Dagvaart hadt egter voortgang. De Staaten benoemden den Advokaat van der Goes, Meester Joost Bets en Meester Andries Jakobszoon van Naarden, Pensionarissen van Dordrecht en Amsterdam, om dezelve by te woonen. Doch Delft, Leiden en Gouda verklaarden zig tegen deeze reis, oordeelende dat zy, gelyk de Kameryksche, vergeefs zyn zou. Ook bleef Meester Joost t'huis. Hy was gewoon, 't Ampt van den Advokaat, in deszelfs afwezen, waar te neemen (*c*). Doch de Advokaat en Meester Andries vertrokken. Hunne poogingen waren nogtans vrugteloos. Men kwam, te Breemen, tot geen besluit. In 't begin van Herfstmaand deezes jaars 1531, hadt men de afgebroken' onderhandeling wederdom hervat (*d*); doch omtrent deezen tyd viel 'er iets voor, 't welk dezelve, t'eenemaal, stremde.

Christiaan de II., zig naar Oost-friesland begeven hebbende,

Christiaan de II, die zig lang in de Nederlanden hadt onthouden, hadt de hoop, om zig in zyn Ryk te herstellen, nog niet t'eenemaal opgegeven. Ten deezen einde, hadt hy, in den aanvang des jaars 1529, wederom, in stilte, eenige Schepen, in Zeeland, gereed doen maaken. Doch de Hollandsche Steden, met naame Dordrecht en Amsterdam, hier uit nieuwe onlusten dugtende, hadden, by de

(*c*) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 117.
(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 63, 105, 118, 127, 131, 132, 135, 137, 139, 170.

KAREL II. 1531.

de Landvoogdes, te wege gebragt, dat deezen schepen het uitloopen belet werdt (*e*). Dit stremde egter, slegts voor eene wyle, 's Konings voorneemen. Hy begaf zig, omtrent deezen tyd, naar Oostfriesland, alwaar hy zig, by Graave *Enno*, Zoon van Graave Edzard, die, in 't jaar 1528, overleeden was, zeer gezien wist te maaken. Kort na zyne aankomst, bemiddelde hy een geschil, tusschen Graave Enno en den Graaf van Oldenburg en Delmenhorst. En in 't jaar 1531, lei hy den twist neder, die, tusschen Graave Enno en Jonkheer *Balthazar van Ezens*, ontstaan, en reeds tot hevige daadelykheden uitgeborsten was. Hy beoogde egter zyn eigen belang in dit vrede maaken, zoekende het Krygsvolk, welk, door Graave Enno en Jonkheer Balthazar, afgedankt was, tot zynen dienst over te haalen, om met het zelve een' inval in zyne verlooren' Ryken te doen (*f*). De tyding van deezen zynen toeleg veroorzaakte, in *Holland*, geene kleine bekommering. Men vreesde voor den uitslag, die, ligtelyk, nadeelig voor 't Land zyn kon. De groote Steden, boven al Amsterdam, hadden, zo wel als eenige Steden van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, Koning Christiaan de Bruidschat, hem met zyne Gemaalinne beloofd, onder 's Keizers borgtogt, moeten verzekeren. Holland hadt hiervan een' schuldbrief gemaakt van vyftig duizend guldens, op welken reeds twintig duizend guldens waren opgebragt, die de Keizer

(*e*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl* 106.
(*f*) E. BENINGHA Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* XII. XXIX. XXX. *bl.* 645, 657, 659

KAREL II. 1531. zer, by eene Akte, den derden van Herfstmaand des jaars 1523 getekend, beloofd hadt te zullen voldoen. Men was, met reden, bedugt, dat 'er, van deeze schuld, niets komen zou, zo 's Konings onderneeming mislukte. Men deedt, hierom, ten Hove, alle weer, om dezelve, door den Keizer, te doen betaalen, en om den verleeden schuldbrief wederom in handen te krygen (*g*). Doch alles was vrugteloos. De toerustingen van Koning Christiaan hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat Koning Fredrik de Zond, voor alle Hollandsche schepen, gesloten hieldt. Ook hadden de Lubekkers en anderen, verre van de begonne onderhandeling met Holland te willen vervolgen, eenige Schepen in zee gebragt, die al wat hun ontmoette dreigden weg te neemen. Hierop volgde, eerlang, hier te Lande, een verbod van de Vaart naar 't Oosten, ten minsten by voorraad, en tot dat men betere tydingen krygen zou (*h*). Koning Christiaan, ondertusschen, vyfduizend Knegten byeen gebragt hebbende, hadt gebrek aan schepen, om welken hy den Keizer, die toen in de Nederlanden was, schriftelyk verzogt. Doch hy verwierf hier niets. Zelfs kwam 'er, in Oogstmaand, een verbod uit aan alle Ingezetenen, om den verdreeven Koning, met schepen of op eenige andere wyze, te ondersteunen (*i*). Doch dit verbod deedt hem iets onderneemen, welk de Hollanders by tyds, met eene kleine somme gelds, zouden hebben kon-

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 140, 141, 146, 148, 149, 167, 170, 171

(*h*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 177.

(*i*) VELIUS Hoorn, *bl.* 231, 232.

konnen voorkomen: 't gene nu te laat was. Hy besloot eenen inval te doen in Holland, welk thans t'eenemaal ontbloot was van Krygsvolk, en op geene vyandlykheden verdagt. Zyne benden dan verzameld hebbende, rukt hy, omtrent het midden van Herfstmaand, door Overyssel en Gelderland, over Kuilenburg, Viane en 't Nederstigt, in 't hert van Holland, 't platte Land, tot Delft toe, afloopende (1). Eenige Knegten streefden naar den Haage, dien zy ledig van volk vonden, zynde de Ingezetenen naar de naaste Steden gevlugt, en de Leden des Raads, naar Haarlem en Amsterdam, geweeken. De Koning zelf bleef een' nagt te Ryswyk. De begeerte naar buit hadt zyn Leger, tot meer dan twaalfduizend man, doen aanwassen (k), van welken, ruim drieduizend, met den Koning aan 't hoofd, naar Alkmaar, welk thans nog onbemuurd lag, trokken, alwaar zy vyf dagen vertoefden, de Stad, in dien tusschentyd, zo deerlyk beroovende, dat de Regeering de schade, by deeze gelegenheid, geleeden, weinige jaaren laater, op agt- of negenduizend guldens begroot heeft (l). De woeste hoop vondt nergens tegenstand. Men was zelfs bedugt, dat zy de eene of de andere Westfriesche Stad mogt verrassen: weshalve Hoorn en

Karel II. 1531.

onderneemt van daar eenen inval in Holland.

Alkmaar geplonderd.

(k) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 170.
(l) Requeft aan den Keizer, by Boomkamp Alkm. bl. 74.

(1) Deeze togt verdient dus byzonderlyk beschreeven te worden, om dat onze naauwkeurigste Schryvers zelve bekend hebben, niet te weeten, van waar en op welk eene wyze, deeze Knegten in Holland gekomen zyn. Zie Velius Chron. van Hoorn, bl. 233.

Karel II. en Medenblik, in of omtrent Wynmaand, 1531. van hooger hand, gewaarschuwd werden, om op hunne hoede te zyn, en scherpe wagt te houden (*m*). De Keizer, geen volk op de been hebbende, om deeze vyandlykheden, met geweld te keeren, zondt Joris Schenk, Stadhouder van Friesland, naar Holland af, om met Koning Christiaan in onderhandeling te treeden (*n*). Uit een' Brief van Schenk, den vyftienden van Wynmaand deezes jaars, uit Amsterdam, gedagtekend (*o*), besluit ik, dat hy zig thans daar ter Stede ophieldt. Christiaan de II. wilde 't Land op geene andere voorwaarden ruimen, dan dat men hem de volle vyftigduizend guldens, wegens de Bruidschat zyner Gemaalinne, voldeedt, en daarenboven twaalf Oorlogschepen, tot zynen Noordschen togt, leverde. Schenk en de Hollanders moesten, gedwongen, hier toe besluiten. De Koning, den dienst willende erkennen, dien hem de Hollanders, en die van Amsterdam in 't byzonder, by deeze gelegenheid, deeden, gaf hun, by eenen open Brief, den vyftienden van Wynmaand gedagtekend, verlof, om alomme, in zyne Ryken, welken hy egter nimmer herwon, te mogen handelen (2). Hy ging, met zyn volk, te Medenblik, scheep, op den zesentwintigsten dier zelfde maand (*p*). Een

Hy verlaat het weder.

(*m*) Velius Hoorn, *bl.* 232, 233.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 170.
(*o*) *By* Velius Hoorn, *bl.* 233.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 170, 171. Velius Hoorn, *bl.* 233, 234.

(2) Zie *Handv. van Amst.* bl. 88. alwaar deeze Brief, ten onregte, aan Christiaan den III, toegeschreeven wordt.

Een hevige storm dreef hem op de kust van Noorwegen, daar hy, zyne benden ontscheept en in *Anslo* gelegd hebbende, een streng en langduurig beleg uitstondt. De Stadhouder van Holland kreeg, in dien tusschentyd, vermoeden, dat de Amsterdammers en Waterlanders, onder welken 'er veelen waren, die den verdreeven Koning een goed hert toedroegen, hem schepen toeschikken mogten; of, om den handel meer schyns te doen hebben, hunne schepen, in zee, door de zynen, laaten neemen. Ernstig waarschuwde hy de Regeering van Amsterdam hier tegen, in Hooimaand des jaars 1532. Doch zy verklaarde hiervan geene kennis te hebben, en beloofde 'er zorgvuldig tegen te zullen waaken. Kort hierna, besloot Koning Christiaan zig over te geeven (q). Koning Fredrik deedt hem, eerst op 't Slot *Zonderburg*, bewaaren. Na dat hy, in 't jaar 1546, afstand van 't Deensche Ryk gedaan hadt, werdt hy, op 't Slot *Kallenburg*, gezet; alwaar hy, tot aan zynen dood toe; die, in 't jaar 1559, voorviel, gevangen bleef. Zyne Gemaalin, Izabelle, was, reeds in 't jaar 1526, in Vlaanderen, overleeden (r). Christiaan hadt haar, in haar leeven, veel verdriets aangedaan. *Sigbritta*, Moeder van 's Konings byzit, *Duveke* of Duifje, een slegt Nederlandsch Vrouwspersoon, heerschte, onder oogluiking of goedkeuring des Konings, over de ongelukkige Koninginne (s). De Advokaat van der Goes, van haar, onder den naam

Karel II. 1531.

1532.

Zyn uiteinde.

(q) Mr. Aert van der Goes, Regist. *bl.* 183.
(r) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 414, 430.
(s) Pufendorf Inleid. tot de Hist. *bl.* 596, 598.

Karel II. 1532.

naam van *Syburgh*, gewaagende; noemt haar ook *Boelscappe van den Coninck van Deenemercken* (t).

IX. Onlust met Koning Fredrik.

1. Eer 't met Koning Christiaan dus verre verliep, en zelfs al kort na zyn vertrek uit deeze Landen, waren de Hollanders, zynenthalve, in de ongunst vervallen van Koning Fredrik, die 't hun zeer kwalyk nam, dat zy zynen mededinger, schoon hun ondanks, met geld en schepen, ondersteund hadden. Lubek en de andere Wendsche Steden, nydig over den Hollandschen Koophandel in 't Noorden, dien zy, by deeze gelegenheid, gaarne alleen tot zig trekken wilden, styfden Koning Fredrik in zyn ongenoegen. Hy gaf den anderen Nederlanderen vryheid, om in zyn Ryk te komen handelen, terwyl hy, met hulp der Lubekkeren, verscheiden' Hollandsche Schepen, die de Zond door wilden, wegnam (v). Amsterdam schreef, in Sprokkelmaand des jaars 1532, uit den naam der Hollandsche Steden, aan de Regeeringen van Dantzig, Riga en Revel, om te onderzoeken, of men hun aldaar vryen Koophandel gunnen wilde, zo Koning Fredrik en de Lubekkers hun dien mogten blyven verbieden. Dit schryven onderstelt, dat zy middel moesten weeten, om de Zond of Belt vry te houden; waarvan zy ook, eerlang, hun werk maakten. Dog wat antwoord 'er van de drie Steden kwam, heb ik niet konnen ontdekken. Ook zogt men, met Fredrik, in onderhandeling te komen, en sloeg, ten dien

(t) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 163.
(v) Velius Hoorn, bl. 238.

dien einde, eene Byeenkomst te Hamburg, voor, die, den tweeden van Bloeimaand, gehouden zou worden; en op welke ook de Koning van Zweeden en de Lubekkers Gemagtigden zouden zenden. Doch deeze Byeenkomst werdt, tot in den Zomer, verschooven, en naar Koppenhage verlegd (w). Ondertusschen bleef men, hier te Lande, in geduurige bekommering voor eenen Kryg met de Oosterlingen (x).

Karel II. 1532.

In den aanvang van Bloeimaand, deedt de Stadhouder de Staaten van Holland, in den Haage, beschryven, om hun voorbetaaling af te vorderen van de buitengewoone Beden, die, in de jaaren 1535 en 1536, eerst verschynen zouden. Hy verklaarde, dat de Keizer deeze penningen noodig hadt, om den Staat te vryen van eene schuld van vyftigduizend guldens, gemaakt om den Koning van Deenemarke 't Land te doen ruimen. De Staaten waren, in 't eerst, eenpaarig weigerig, oordeelende, dat men alle de ingewilligde Beden volstrektelyk behoeven zou, in den aanstaanden Oosterschen Oorlog. De Keizerlyke Gemagtigden bragten hier tegen in, dat de Keizer ook zwaar belast was, en, op de gewoone Beden, reeds geld opgenomen hadt, om den Turk tegen te staan. Doch de Staaten lieten zig niet beweegen. De Stadhouder vertoonde hun, in Hooimaand, dat de Keizer nu de Stigtsche Knegten betaalde, gelyk de Staaten begeerd hadden, welke last, jaarlyks,

X. De Stadhouder vordert voorbetaaling der ingewilligde Bede.

(w) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 177, 179, 180. Velius Hoorn bl. 238, 239

(x) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 181, 182.

KAREL II. 1532. lyks, dertienduizend eenhonderd vierendertig ponden beliep, waarom men, zyns oordeels, in de verzogte voorbetaaling, behoorde te bewilligen. Dordrecht, boven andere Steden, ter oorzaake der Privilegien van 't Stapelregt, verpligt aan de Graaflykheid, en daarom doorgaans gereeder dan de anderen, om in de Graaflyke Beden te bewilligen, stemde, in Oogstmaand, tot de voorbetaaling. Doch alle de andere Steden en de Edelen zelfs bleeven weigerig. De Stadhouder, ziende dat de meeste Leden niet te beweegen waren, verzogt toen, in de plaats van voorbetaaling, eene verzegeling van zeventienhonderd en vyftig ponden jaarlyksche Losrenten: waartoe de meeste Leden eerlang hunne stem gaven, mids men de Koopers vonde buiten Holland, en in allen geval niemant noodzaakte, meer te koopen of op te brengen, dan zyn aandeel, volgens de Schildtalen, beliep. Amsterdam zou op zig zelf zegelen, naar ouder gewoonte. Doch Rotterdam en Alkmaar verklaarden, dat zy thans geenen raad wisten, om iets op te brengen (y).

en naderhand eene verzegeling.

Gebrek aan Graanen.

Het stremmen van den Oosterschen handel veroorzaakte, ondertusschen, groot gebrek aan Graanen, hier te Lande. In 't midden van den Zomer, goldt het last Rogge reeds zesenveertig goudguldens, dat toen een geweldige hooge prys was. En 't zou 'er nog hooger mede geloopen hebben, zo niet de Breemers, van tyd tot tyd, Kooren herwaards ge-

(y) M. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 179, 181, 182, 183, 184, 185, 188.

gebragt hadden. Daarenboven, lagen 'er vier- Karel II.
honderd Koopvaardyschepen stil, en tiendui- 1532.
zend Bootsgezellen, die, met dezelve, naar de Oostzee plagten te vaaren, vervielen tot armoede (z). Deeze en diergelyke zwaarigheden deeden de Staaten van Holland verdagt zyn, op kragtdaadige middelen, om de Vaart naar 't Oosten te herstellen. Amsterdam sloeg, al in Bloeimaand, ter Staatsvergaderinge, voor, dat men „ beslag behoorde te leggen „ op de Oostersche goederen, hier te Lande, „ den Oosterlingen den handel, door alle de „ Nederlanden, verbiedende; dat men vier- „ duizend man, op veertig Oorlogschepen, „ leggen moest, om eene Koopvaardyvloot „ van ruim honderd Schepen te beveiligen, „ die de helft meer manschap dan naar ge- „ woonte op moesten hebben; dat de Steden „ de Oorlogschepen en 't geschut moesten le- „ veren; dat de Keizer de helft van de vier- „ duizen man moest betaalen, en de andere „ helft gevonden worden, uit een inkomend „ Regt van den twintigsten of vyftienden pen- „ ning op alle Oostersche waaren (a)." Doch deeze voorslag vondt geen ingang. Alleenlyk werdt 'er beslag op de Oostersche goederen gelegd, schoon met weinig vrugt: alzo 'er slegts één Kommissaris toe was gesteld, die zo dra niet op de eene Plaats begonnen was, of de goederen werden, op de meeste anderen, vervoerd of verdonkerd (b).

Voorslag van Amsterdam, om veertig Oorlogschepen naar de Oostzee te zenden.

vindt geen' ingang.

Wat laater, leverde Amsterdam en de Water- Ander

(z) Velius Hoorn, bl. 218, 219.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 180.
(b) Velius Hoorn, bl. 238.

KAREL II. 1532. Ontwerp van Amsterdam en de Watersteden.

terlandsche Steden een ander Ontwerp, ter Dagvaart, over. Men moest, oordeeldenze „ alle vaart, Westwaards zo wel als Oostwaards, verbieden, en zestig Oorlogsche„ pen, met agtduizend koppen bemand, in „ zee brengen, om den Oosterlingen afbreuk „ te doen. De kosten deezer uitrustinge moes„ ten, meendenze, voor de helft, door den „ Keizer, voor een vierde, door 't Gemeene „ Land, en voor het overige vierde, door „ den Koophandel, gedraagen worden." Doch de Edelen, die geen belang by den Koophandel hadden, wilden de Koopluiden, met de helft, en den Keizer, met de andere helft van de kosten, belasten, mids het Land den Keizer, des noods, ondersteunde. Dit smaakte ook den meesten anderen Leden. Men magtigden eenigen uit de Vergaderinge, om met de Landvoogdes, en met den Keizer zelv', op deezen voet, overeen te komen (c).

Toerusting ter Zee.

Ondertusschen werdt de Vloot, in weinige dagen, uitgerust en in zee gebragt. Elke Zeestad leverde haar aandeel: Hoorn, onder anderen, vyf Schepen. De Schouten en Burgemeesters der Steden monsterden 't Volk (d). Men hieldt ook Uitleggers in de zeegaten, die de naaste Watersteden waarschuwen moesten, voor naderende vyandlyke Schepen. De opgezetenen van Ter Schelling, Texel, en de andere Eilanden kreegen last, om geene schepen, dan die vrienden toebehoorden, binnen te lootsen, of over de stroomen te brengen. Men

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 181.
(d) VELIUS Hoorn, bl. 238, 239.

Men zondt *Kruipers* of Verspieders naar Noorwegen, Koppenhage, Lubek en andere Plaatsen, om op de beweegingen des vyands agt te geeven. Amsterdam waarschuwde, in de Hoofden, de Schepen, die van 't Westen kwamen, voor de aanslagen der Oosterlingen (*e*). Doch onder 't gebruiken van alle deeze voorzorg, werdt de Vredehandeling egter niet verzuimd. Meester *Joos Amezon van der Burgt* en *Gerard Muller van Kampen*, Raaden des Keizers, en *Kornelis Bennink*, uit de Vroedschap van Amsterdam, toogen, in Zomermaand, naar Koppenhage, alwaar zy Koning Fredrik, die reeds kennis hadt van de toerustinge in Holland, genegen vonden, om een Verdrag met hen te sluiten. Die van Lubek alleen stremden den handel, eenigen tyd; doch alzo zy, door de andere Hanze-Steden, werden tegengevallen, werdt de Vrede, eindelyk, getroffen. De Hollanders beloofden Koning Christiaan, die toen in Noorwegen was, geen' onderstand te zullen doen, en zelfs de vaart, naar Noorwegen, te zullen verbieden. 't Laatste werdt, door het gevangen neemen van Koning Christiaan, welk kort hierop volgde, onnoodig. Voor 't einde van Hooimaand, kreeg men hier tyding van de geslooten' Vrede. Zy verwekte eene algemeemeene vreugde niet slegts; maar zo groot eene daaling in de Oostersche waaren, dat de Rogge van zesenveertig op twee-entwintig goudguldens, en de Teer van vyftig op dertien guldens viel (*f*).

KAREL II. 1532.

Vredehandeling te Koppenhage.

De

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 183.
(*f*) Chron. van Ell. de Veer *fol.* 34.

Karel II. 1532. De Stadhouder, terstond hierna, de Staaten, te Utrecht ter Dagvaart beschreeven hebbende, begeerde, dat het Land alleen de kosten van de uitrusting der Oorlogschepen en van de bezending naar Koppenhage op zig neemen zou. Zy beliepen, met malkanderen, omtrent vyfduizend guldens. Doch de Staaten wilden alles, tot 's Keizers lasten, laaten, waar uit volgt, dat zy, op deezen voet, met hem en de Landvoogdesse, overeen gekomen waren. Alleenlyk toonden zy zig niet ongenegen, om den afgezondenen naar Koppenhage een vrywillig geschenk te doen (g). Hoe dit geschil verder bemiddeld zy, is my niet gebleeken.

XI. Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen. Doch de Vrede met Deenemarke en de Hanze-Steden duurde niet lang. De Hollanders hadden naauwlyks hunne Vloot onttakeld, en 't volk afgedankt, of Koning Fredrik, door de Lubekkers opgehitst, zogt stof tot nieuwen twist. Doch alzo hy den Nederlandschen Koophandel niet geheel missen kon, poogde hy, met Brabant, Vlaanderen en Zeeland, vrede te houden, en alleen met Holland te breeken. Hy hadt uitgerekend, dat Christiaan de II, dien hy nu in zyne magt hadt, hem, door hulp der Hollanderen, die den verdreeven Vorst, geld, schepen en geschut verschaft hadden, driemaal honderdduizend guldens schade hadt toegebragt; van welke somme hy van Holland vergoeding vorderde, door een Gezantschap, alleen ten deezen einde, herwaards gezonden. De Landvoog-

(g) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 183, 186.

voogdes, de Staaten van Holland, in Wintermaand, te Bergen in Henegouwen, ter Dagvaart beschreeven hebbende, stelde hun de klagte der Deenen voor. Zy overreedden haar ligtelyk, om 't geschil aan te merken, als den Keizer en de Nederlanden in 't gemeen betreffende, en niet Holland in 't byzonder. De Deenen hadden beweerd, dat de Koning, uit kragt van 't Verdrag, onlangs te Koppenhage geslooten, regt hadt, om zyne schade, op Holland alleen, verhaalen. Doch de Landvoogdes, anders onderrigt, verklaarde den Gezanten rondelyk „ dat de Koning, iets „ van byzondere Persoonen te eischen heb- „ bende, hen, uit hoofde van 't Verdrag, „ alleen voor hunnen bevoegden Regter be- „ trekken kon, alwaar hem onverwyld Regt „ gedaan zou worden; doch dat het hem, „ zonder blykbaare krenking van 't Verdrag, „ niet vrystondt, zyne schade te verhaalen, „ op 't Land van Holland in 't gemeen. Deedt „ hy 't egter; *hy moest zig verzekerd hou- „ den*, dat de Keizer, de zaak der Hollande- „ ren als de zyne aanmerken, en met alle de „ magt der Nederlanden en van Spanje zelve „ handhaaven zou."

Ernstige taal der Landvoogdesse tegen de Deensche Gezanten.

De Deenen zig hebbende laaten verluiden, dat zy met Brabant, Vlaanderen en Zeeland in onderhandeling treeden, en aan dezelven vryen Koophandel vergunnen wilden; zondt Vrouw Maria, terstond, verbod aan deeze Landschappen, om den Gezanten gehoor te verleenen. Ook verstondt zy niet, dat de Gezanten, met de drie Landschappen, zouden zoeken te handelen. Kort hierna, kwamen

'er

Karel II. 1532. 'er Brieven van Koning Fredrik aan Vrouwe Maria, vervuld met klagten, over geweigerd Regt. Ten zelfden tyde, schreef hy aan Antwerpen, Brugge, en Middelburg in Zeeland, hen noodigende, om zig van Holland te scheiden, en in zyn Ryk te komen handelen. Doch deeze Steden antwoordden, uit éénen mond, dat zy zig geheellyk gedroegen aan 't gene den Koning, door de Koninginne-Landvoogdesse, geschreeven zou worden. De Deensche Gezanten keerden naar huis, zonder hun oogmerk bereikt te hebben. Men bereidde zig, van wederzyde, wederom ten oorlog. Vrouw Maria zondt egter, in de Lente des volgenden jaars, *Henrik Willemszoon van Haarlem*, op 's Keizers kosten, naar Deenemarke, met last, om den Koning klaar en onvertogen antwoord af te vraagen, of hy de geslooten Vrede begeerde te onderhouden, of niet (*b*).

Watervloed. De Slagtmaand des jaars 1532 was wederom, gelyk voor twee jaaren, ongelukkig voor Holland en Zeeland. Op den tweeden dier maand, stak 'er zo hevig een storm uit den Noordwesten op, dat de meeste Zeeuwsche Eilanden, en veele Polders en Dorpen, die naauwlyks wederom beverscht waren, ondervloeiden (*i*). In Holland, liep het water een voet hoog over de dyken: 't welk, in eene eeuw, niet gebeurd was. Ook braken 'er eenige gaten in den Westfrieschen dyk, die, ter oorzaake van de strenge vorst, welke hier kort op volgde, den gantschen winter niet ge-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 189, 190, 191, 195.
(*i*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 433.

Karel II. 1532.

gestopt konden worden (*k*). Men verzogt ten Hove om onderstand in geld; tot het boeten der geleeden' schade. Men wist, dat de Keizer, voorheen, die van Lodyke en anderen in Zeeland onderssteund hadt. Doch ik vind niet, dat de Hollanders thans iets verwierven (*l*). De Zeeuwen, die ook meer geleeden hadden, werden, gelyk te vooren, wederom geholpen. De Landvoogdes vergunde hun, uit 's Keizers naam, vier jaaren agter een, jaarlyks, tweeduizend vyfhonderd ponden van veertig grooten van de Keizerlyke Bede te mogen inhouden, om dezelven, tot herstelling der Dykaadjen, te gebruiken (*m*). In verscheiden' Hollandsche en Zeeuwsche Steden, heerschte, ten deezen tyde, ook eene besmettelyke ziekte. Te Zierikzee, sneuvelden, in drie maanden tyds, meer dan drieduizend menschen (*n*). Te Rotterdam, was de sterfte ook zeer zwaar (*o*).

XII. Vrees voor eenen inval in Holland naar den Stigtschen kant. 1533.

Onder 't drukken deezer rampen, werdt Holland, zo men waande, van den kant van 't Stigt, gedreigd met eenen onverwagten inval. In den aanvang van Lentemaand des jaars 1533, vernam men hier, dat 'er, tusschen Amersfoort en Utrecht, een groote hoop Knegten byeen trok, welker getal, naar de gerugten liepen, binnen weinige dagen, tot drieduizend was aangegroeid. Wie deeze Knegten verzamelde, en wat men 'er mede voor-

(*k*) Velius Hoorn, *bl.* 239, 240.
(*l*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 188, 190, 192.
(*m*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 434.
(*n*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 432.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 188.

Karel II. 1533. voorhadt, wist niemant met zekerheid. Doch grooten en kleinen stelden vast, dat het op Holland gemunt was. Veelen dagten, dat de Lubekkers, met kennis van Hertoge Karel van Gelder, dit Volk hadden doen werven. Men verspreidde zelfs, dat de toeleg was, met het zelve, onverhoeds, 's Lands schepen te bemagtigen, of in den brand te steeken (p). Men oordeelde, dat de Gelderschen kennis van dit slinks oogmerk hadden, en besloot, hierom, agt ik, eenige Harderwyker schepen, te Edam, aan te houden (q). De Raad van Holland gaf der Landvoogdesse en den Stadhouder terstond kennis van 't byeen trekken der vreemde Knegten, en beschreef de Staaten, in den Haage, tegen den veertienden van Lentemaand, hun vertoonende, dat men eenen inval in Holland van deeze gasten te dugten hadt, en dat men spoedig raad schaffen moest, om hen te keeren. De Staaten verzogt hebbende 't gevoelen des Raads, vooraf, te mogen verstaan, antwoordde deeze „ dat de Raaden blootelyk gelast waren, om „ het regt te bedienen, en geen geld noch „ gezag hadden, om eenen vreemden hoop „ Krygsvolk te doen scheiden, veel min ee- „ nige Knegten in dienst, om denzelven, met „ geweld, te verjaagen; doch dat de Staaten „ een klein getal Knegten uit de Landzaaten „ moesten aanneemen, en dezelven leggen „ aan de Watering van de lange Weide, die „ de vyand door zou moeten, zo hy 't op „ Hol-

Voorzorg hier tegen.

(p) Velius Hoorn, bl. 242.
(q) J. Schaassert Beschr. van Harderw. II. Deel, bl. 69.

„ Holland genomt hadt." Men stemde, terstond, tot het werven van zeshonderd Knegten, die drieduizend guldens, ter maand, zouden kosten. Amsterdam wilde, dat 'er tweehonderd Bootsgezellen onder zouden zyn, die den vyand van de schepen moesten weeren, zo hy voorhebben mogt, dezelven te overweldigen. Doch dit vondt de Raad ondienstig. De Afgevaardigden der Staaten niet uiterlyk gelast zynde, werdt 'er, voor dat zy verslag aan de Steden gedaan hadden, niets geslooten. Dordrecht, Haarlem en Delft stemden, sedert, tot het opschieten van vyfhonderd guldens ieder, om zeshonderd Knegten aan te neemen, op rekening der Bede, die te S. Jans misse verschynen zou. Leiden verklaarde, ter oorzaake van het sluiten van den Wolstapel te Calais, neeringloos te zitten, en voor oproer van binnen bedugt te zyn, waarom zy niets opbrengen kon. Gouda, welk 't gevaar naast was, sprak van vyftienhonderd of zestienhonderd Knegten te werven, ten laste van den Keizer, waar toe men penningen wilde opneemen. Amsterdam was, ter deezer Dagvaart, niet tegenwoordig. De Edelen ook niet, alzo zy den Advokaat hunne meening gezeid hadden, en zig verder aan den Raad gedroegen. Ondertusschen waren de vreemde Knegten naar Wyk te Duurstede geweeken. Doch men vreesde, dat zy de Lek afzakken mogten; waarom men, langs de Stroomen, en vooral te Dordrecht, scherpe wagt hieldt, en 't geschut op de schepen bragt. De Landvoogdes gaf den Graave van Buuren, Kapitein-Generaal,

Karel II. 1533.

KAREL II. raal, bevel, om met de Bende van Nassau, die van Aarschot en de zyne naar de Hollandsche grenzen te rukken. Hoogstraaten zou ook met zyne Bende Paarden en vyftienhonderd Knegten, in drie Vendels verdeeld, derwaards trekken. De Kapitein van Utrecht hadt duizend Knegten onder zig, en wist raad, om tweeduizend Boeren, zo goed als Knegten, in de wapenen te brengen. Al dit werdt den Staaten, voor 't einde van Lentemaand, in grooten getale, ter Dagvaart beschreeven, omstandig voorgelegd. De Raad verzogt, ter deezer gelegenheid, 't gene ook, voor eenige jaaren, reeds op het tapyt gebragt was, dat het Land een Besluit nam, om altoos tweeduizend, of ten minsten eenduizend Knegten, op de Schildtalen, in dienst te houden. En Dordrecht verklaarde, tot eenduizend Knegten, al voorheen, last gehad te hebben. Van 's Keizers wege, zouden 'er tweéhonderd Paarden bygevoegd worden. De Edelen waren 't met Dordrecht eens. Doch de andere Leden oordeelden „ dat men, 't „ Land niet ondersteund hebbende, toen het „ geene Knegten in dienst hadt, het nog minder ondersteunen zou, als het duizend Knegten onderhieldt. Ook vreesdenze, dat de „ Keizer hen, voor 't betaalen zyner Paarden, zou laaten zorgen, en dat hy ook de „ Knegten niet zou willen voldoen, als zy, „ ten zynen dienste, uittrokken. Nog waren „ zy bedugt, dat elk zyne vrienden, onder 's „ Lands Vendels, zou willen bevorderen, „ 't welk geschaapen stondt, oneenigheid „ onder de Leden te veroorzaaken." De voorslag

1533.

De Raad van Holland poogt den Staaten geduurigen last van Krygsvolk op te dringen.

flag des Raads werdt, derhalve, van de hand geweezen. KAREL II. 1533.

Midlerwyl, hadt de Kapitein-Generaal den Hertoge van Gelder vermaand, dat hy de vreemde Knegten zou doen vertrekken, hem te gelyk zynen dienst aanbiedende, om dezelven te helpen verjaagen. Hy lag nu reeds te Gorinchem. De benden van Nassau waren te 's Hertogenbosch, en die van Hoogstraaten te Utrecht gelegerd. 't Schryven aan Hertoge Karel hadt zo veel gevolg, dat de vreemde Knegten, op zyn bevel, de Hollandsche grenzen verlieten en naar 't Stigt van Munster trokken. Doch omtrent het einde van Grasmaand, was 'er wederom een groote hoop op de grenzen samengerukt. De Staaten vreesden toen zelven, dat de Lubekkers dit Volk in dienst zouden neemen, alzo zy 'er, gelyk men dagt, geschut en geld onder hadden. Doch de vrees was ongegrond. De vreemde Knegten trokken allen, in Bloeimaand, af (*r*), naar Oostfriesland. *Hun waare toeleg*, waarover men hier te Lande zo groot eene bekommering hadt opgevat, ontdekte zig, door den tyd, volkomenlyk.

De vreemde Knegten vertrekken.

Wy hebben, in 't voorbygaan (*s*), aangetekend, dat Christiaan de II, Koning van Deenemarke, in 't jaar 1531, een' hevigen twist hadt bygelegd, tusschen Graave Enno en Jonkheer Balthazar van Ezens, een' Oostfriesch' Edelman. Deeze bevrediging nu was van korten duur geweest. Balthazar hadt zig naar

Hun waare toeleg.

(*r*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 203, 207.
(*s*) *Bl.* 35.

Karel II. 1533. naar Gelderland begeven, en den Hertog, die zig, reeds sedert eenigen tyd, gemengd hadt in de Oostfriesche geschillen, bewoogen, om hem het Adelyk Slot *Rozande*, by Arnhem, af te staan, en hem verlof te geeven, tot het werven van eenige manschap, om zyne vervallen zaaken, in Oostfriesland, te herstellen. *Meinard van Ham*, een Geldersch Overste, deedt deeze werving zo heimelyk, dat niemant wist, wieze gelast hadt. Hy legerde de Knegten op en omtrent de Veluwe, en veroorzaakte, hierdoor, de bekommering in Holland en in 't Stigt, van welke wy gewaagd hebben. Toen de hoop groot genoeg was, trok 'er Jonkheer Balthazar mede naar Oostfriesland. Hy sloeg, in Wynmaand, het Leger van Graave Enno, by *Jemmingen*. Naderhand, op nieuws door de Gelderschen gesterkt, behaalde hy nog eenige andere voordeelen, in Oostfriesland. En hierop volgde, in de Lente des jaars 1534, een verdrag, waarby de Hertog van Gelder merkelyke voordeelen bedong (t).

XIII. Overleg op 't voeren van den Oosterschen Oorlog.

Kort na 't vertrek van Henrik Willemszoon van Koppenhage, kreeg men, hier te Lande, berigt, dat die van Lubek negen Oorlogschepen in zee hadden gebragt, en nog meer anderen gereed maakte. Men was, derhalve, voor 't neemen der Hollandsche schepen bedugt, of ten minsten voor 't sluiten der Zond, waarvan niet alleen groote schade voor 't Land, maar zelfs, gelyk in voo-

(t) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* XXXI. XXXIX XLIV LVII. *bl.* 659, 663, 665, 676. Pontanus *Libr.* XI. *p.* 769-774.

voorige jaaren, opschuddingen onder de Bootsgezellen te wagten stonden. Om deeze nadeelen te voorkomen, stelden Amsterdam en de kleine Steden en Dorpen van Waterland, afzonderlyk, op 't einde van Lentemaand, zynde byeen gekomen, een Ontwerp op, welk zy, in 't begin van Grasmaand, den Edelen, grooten en kleinen Steden, met den Stadhouder te Dordrecht vergaderd, overleverden. De kosten van het zelve zouden, in vier maanden tyds, omtrent zestigduizend guldens beloopen. Doch de andere Steden waren weigerig, oordeelende dat de Oostersche Oorlog den Keizer alleen raakte, die van alle de Nederlanden, ten minsten van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, zo wel als van Holland, onderstand vorderen moest. De Stadhouder wilde, dat Amsterdam en de Watersteden vyftig Oorlogsschepen vooruit leeveren zouden, en dat Holland de verdere onkosten zou draagen, zo ver zulks doenlyk ware, eer men den anderen Landen iets zou afvergen; alzo Holland 't meest by den Oosterschen Oorlog te lyden hadt. Doch Amsterdam en de Watersteden hadden hier geene ooren naar.

Karel II. 1533.

Terwyl men, in deeze onderhandeling, bezig was, kwam Henrik Willemszoon van Koppenhage te rug. Hy hadt maar eens gehoor gehad by Koning Fredrik, die krank was; doch klaarlyk begreepen, dat hy, op Holland alleen, de schade, hem aangedaan, verhaalen wilde; oordeelende hy, dat het jongste Verdrag hem hiertoe regt gaf, en 't zig niet kreunende, hoe de Koningin-Landvoog-

Karel II. 1533. des en derzelver Raad het mogten uitleggen. Zo verstoord was hy, dat hy de Koningin niet wederom deedt groeten, en den Hollandschen Gezant slegts eenen beslooten Brief aan haar medegaf, opgevuld met dreigende uitdrukkingen.

Thans lagen 'er nog vyfenvyftig Koopvaardyschepen te Dantzig, voor welken men zeer bekommerd was. Men besloot, derhalven, in de eerste plaats, de Landvoogdes te verzoeken, dat het verbod der vaart, welk den vyftienden van Grasmaand uit was, tot den vyftienden van Bloeimaand duuren mogt; dat de goederen der Lubekkeren met derzelver aanhang, op éénen dag, in Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, beslaagen mogten worden; en dat men de *groote Meesters*, zo noemde men de voornaamste Reeders, ten Hove beschryven wilde, om hunne gedagten, op 't stuk der Zeevaart, open te leggen. De Landvoogdes besloot tot het verbod der Zeevaart naar 't Oosten en tot het beslaan der Oostersche goederen. Doch de Dagvaart der Reederen hieldt zy in bedenken. Vervolgens, nam men, op eene Dagvaart in den Haage, 't stuk der toerustinge ter zee in overweeging.

Toerusting te water.

De Edelen wilden „ dat Amsterdam en de
„ Watersteden dertig groote Oorlogschepen
„ zouden leveren, voorzien met het beste
„ geschut van vierhonderd schepen, die zy,
„ ten deezen tyde, nog wel hadden; dat men
„ twaalfhonderd Bootsgezellen en drieduizend
„ Knegten op deeze schepen leggen zou, en
„ voor 't gene dezelven, in de eerste maand,
„ zouden kosten, vier of vyfduizend ponden,

„ over

„ over Holland, omslaan, tot het handgeld Karel II.
„ van twee Filips guldens voor ieder; de 1533.
„ mondbehoeften zou men borgen: dat men
„ de Landvoogdes moest verzoeken, om een'
„ Admiraal over de Vloot te stellen, alzo de
„ oorlog 's Keizers oorlog was, en dat zy,
„ geld behoevende, zulks van de vier Land-
„ schappen, belang hebbende by den Oos-
„ terschen handel, geliefde te eischen, in welk
„ geval, Holland zig wel zou kwyten." Dordrecht, Delft en Amsterdam vielen terstond den Edelen toe. Haarlem, Leiden en Gouda wisten geenen raad, om spoedig veel gelds byeen te brengen; doch in vier of vyfduizend guldens, zouden zy hun aandeel leveren. Doch de Watersteden wilden geene schepen leenen, zonder 'er huur van te trekken: waartoe de andere Leden niet konden verstaan. Eindelyk, besloot men, dat de schepen, by voorraad, gereed gemaakt zouden worden; 't welk omtrent agtentwintighonderd guldens kosten zou, met welken, men de Landvoogdes zou zoeken te belasten. De Afgevaardigden der Staaten, met dit Besluit, ten Hove getrokken zynde, verzogten „ dat de Landvoogdes der-
„ tig groote Schepen en twaalf Barken in zee
„ wilde doen brengen, en een' goed' Admiraal
„ over dezelven stellen, konnende men, in
„ Holland en in Friesland, mindere Bevel-
„ hebbers genoeg vinden." Zy voegden 'er by „ dat de Staaten, als dan, by leeninge,
„ zouden opbrengen twaalfduizend guldens,
„ mids de Landvoogdes de Vaart naar Oos-
„ ten en Westen verboodt, tot dat 's Keizers
„ Vloot in zee zou zyn." De Landvoogdes,

Karel II. 1533. na eenige dagen beraad, begeerde, dat de Staaten de twaalfduizend guldens, by leeninge, voor eerst, zouden opbrengen; dat zy zig, wyders, borg stellen zouden, voor de Scheephuure en mondbehoeften, mids men beloofde, hen van betalinge te zullen vryen. Zy zou een' goed' *Overkapitein* of Admiraal aanstellen, en 's Keizers geschut naar Holland zenden, om op de Vloot gebruikt te worden. Ook zou zy verbieden Oostwaards te zeilen; doch de Vaart naar 't Westen en de Haringvisschery wilde zy wel toelaaten. Evenwel oordeelde zy, dat de Vloot eerst in gereedheid gebragt zyn moest, waarom zy alle schepen in beslag zou doen neemen, om, uit dezelven, bekwaame Oorlogschepen te kiezen. De Afgevaardigden der Staaten verklaarden, hierop, dat zy tot niets verders dan tot eene leening van twaalfduizend guldens gelast waren. Die van Enkhuizen, Edam en Monnikendam vertrokken, ondertusschen, heimelyk van Brussel, om hunne Schepen, voor 't beslag, in zee te brengen, en niet ten oorlog te dienen. Doch de andere Afgevaardigden schreeven, in alleryl, aan den Raad van Holland, om hun dit te doen beletten. Zy bleeven, midlerwyl, ten Hove; by den Stadhouder aanhoudende, op het aanstellen van eenen Admiraal, en op het afzenden van 't geschut, welk men beloofd hadt. Doch de Stadhouder was thans zeer onvergenoegd op de Staaten, om dat zy, de voorspraak van andere Heeren verzogt hebbende, hem scheenen te mistrouwen, 't welk hy hun dreigde, door 't scherp invorderen der ingewilligde Bede, betaald te zul-

Misnoegdheid des Stadhouders op de Staaten.

zullen zetten. Doch zy gaven hem goede woorden, verzoekende, dat men, voor alle dingen, Holland alleen niet met den last des oorlogs bezwaard laaten wilde, ten ware 'er, veelligt, hoop van Vrede mogt zyn, welke men voor hun verborgen hieldt. Voorts verklaarden zy, dat zy de andere Heeren alleen hadden aangezogt, om de goede zaak te beter voort te zetten, niet uit mistrouwen op den Stadhouder. Hoogstraaten liet zig, hiermede, naar 't scheen, gezeggen, beloovende zyn best te zullen doen, om Holland uit den oorlog te houden.

Karel II. 1533.

XIV. Vredehandeling met Deenemarke.

Het sammelen ten Hove, veroorzaakt door de tweedragt der Heeren, deedt de Staaten, op 't einde van Bloeimaand, in den Haage, vergaderd, een Besluit neemen, om de Landvoogdes wat ernstiger te dringen, tot het voortzetten van den oorlog, uit 's Keizers naam. Koning Fredrik was nu overleeden, en de Vredehandeling, met zynen Zoon en Opvolger, *Christiaan den III*, op eenen goeden voet gebragt. 't Kwam 'er thans alleenlyk op aan, om die van Lubek tot reden te brengen. Deezen wisten, tegen 't verbod, de Oostersche waaren, over Hamburg, in de Nederlanden te voeren, en 't voordeel, dat hun hiervan kwam, stelde hen in staat, om den oorlog lang uit te houden. Vlaanderen en Zeeland waren ten Haring gevaaren, terwyl de Visschery, in Holland, verbooden was, 't welk hier voor oproer onder 't gemeen deedt vreezen. Amsterdam en de Watersteden hadden de Oorlogsschepen reeds in gereedheid gebragt, en tot de eerste maand huur drieduizend guldens ver-

De Staaten van Holland zoeken den oor-

Karel II. verschooten. Nu vonden zy zig buiten staat, 1533. om meer op te brengen. Ook wisten zy geen antwoord te geeven, op een' voorslag van die van Hamburg, om de geschillen, tusschen Holland en de Lubekkers, te bemiddelen. Al dit gaf den Staaten gelegenheid, om der Koninginne de volgende *vyf* punten te laaten voorslaan: 1. Of zy zoù gelieven eenen Admiraal aan te stellen; 's Keizers geschut op de Vloot te doen brengen, en de andere Nederlanden, op 't stuk des oorlogs, te beschryven; alzo, zonder dit, geen oorlog gevoerd kon worden, en Holland de penningen, tot hiertoe verschooten, vergeefs gespild zou hebben. 2. Of zy al wat van Lubek over Hamburg of andere Plaatsen in deeze Landen kwam voor goeden prys geliefde te verklaaren. 3. Of zy de Visschery den Hollanderen, zo wel als den Vlaamingen en Zeeuwen, geliefde te veroorlooven. 4. Of zy de Oorlogschepen geliefde te ontslaan, of anders, wegens de huur, met dezelven, overeen te komen. 5. Welk antwoord men die van Hamburg geeven zou, op de aanbieding van bemiddeling der geschillen met de Lubekkers.

Oorlog tegen de Lubekkers voort te doen zetten.

Gerard van Merkere wordt Admiraal der Hollandsche Vloote.

De Landvoogdes, geperst door de Afgevaardigden van Holland, voldeedt hen op eenigen van deeze punten. Zy stelde *Gerard van Merkere*, voorheen Admiraal van Vlaanderen, over de Hollandsche Vloote, beloovende hem, nevens Hoogstraaten, met dertigduizend guldens, naar Holland, te zullen zenden, om de uitrusting voort te zetten. Zy verboodt, behalve de Vaart naar 't

Oos-

Oosten (*u*), den invoer der Oostersche waa- ren, door Lubek over Hamburg, op verbeurte dier waaren. Wegens de Visschery, betuigde zy, te verwagten, dat dezelve, als de Oorlogsschepen in zee waren, voor alle de Landen, wederom vry zou konnen zyn. Aan Hamburg, kon men, haars oordeels, schryven, dat 'er, eerst een Bestand voor drie maanden geslooten zynde, eene Dagvaart, binnen die Stad, kon gehouden worden, om op dezelve, ware 't mogelyk, op den voet der oude Overeenkomsten, eene bestendige Vrede te sluiten. Doch gelukte dit niet, dan moesten partyen, na 't eindigen van 't Bestand, zes weeken tyd hebben, om lyf en goed te bergen. Van 't beschryven der andere Nederlanden, sprak zy niet. Ook kwam 'er geen geschut van den Keizer. Brugge, Middelburg, Zierikzee en Veere, die 't in bewaaringe hadden, wilden 't niet laaten volgen. Brugge gaf voor, dat het der Stad toekwam. De andere Steden behielpen zig, met diergelyke voorwendsels. Zy zogten Holland alleen met den Oosterschen oorlog belemmerd te laaten, en ondertusschen den Oosterschen handel naar zig te trekken, ten nadeele van Holland. De Oosterlingen toonden zig hier genegen toe. In den Zomer, kwamen 'er verscheiden' Schepen van Dantzig in Zeeland aan, 't welk het Hof, onaangezien het Verbod, oogluikende toeliet.

Karel II. 1533.

De Oostersche Kryg werdt, eerlang, onvermydelyk voor Holland. Hoogstraaten en de

Men poogt Holland

(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 27.

Karel II. 1533.

den meesten last des Oosterschen Krygs op te dringen.

de Admiraal, eenen Staat van Oorlog hebbende opgemaakt, verscheenen, met denzelven, op eene Dagvaart, die, tegen 't einde van Hooimaand, te Amsterdam, beschreeven was. Hier vertoonde de Stadhouder „ dat het Hof hem dertigduizend guldens ter „ hand gesteld hadt, tot de beraamde uitrus- „ ting; dat hy geenen kans zag, om meer „ te verkrygen, en dat de kosten, in twee „ maanden, wel zeventigduizend guldens be- „ loopen zouden; dat hy, hierom, van de „ Staaten vyftigduizend guldens begeerde, „ die, als 'er de gewoone en buitengewoone „ *gratien* of kwytscheldingen afgetrokken „ waren, naauwlyks dertigduizend guldens „ blyven zouden. Hy voegde 'er by, dat hy, „ hierop *Consent* hebbende, terstond met de „ begonnen' toerusting zou voortvaaren." Uit deezen voorslag des Stadhouders, konden de Staaten ligtelyk bevroeden, dat men, eens dertigduizend guldens geschooten hebbende, den gantschen verderen last des oorlogs, op Holland alleen, zou laaten aankomen, 't welk hun, met reden, onverdraaglyk scheen. Zy raadpleegden hierop, onderling, met allen ernst. De Edelen oordeelden, dat men, wanneer de schepen wederom uit zee kwamen, alleenlyk betaalen moest 't gene dezelven meer dan 's Keizers dertigduizend guldens gekost hadden, waarin Holland, nevens de andere Nederlanden, zyn aandeel opbrengen moest, zynde, naar ouder gewoonte, een vyfde van 't geheel met Zeeland. Dordrecht was wederom gereed in 't bewilligen, mids gevolg hebbende van 't meerderdeel der Staaten. Haarlem,

lem, Delft, Leiden en Gouda, geenen raad weetende om geld te vinden, waren weigerig. Amsterdam beklaagde zig, over de reeds gemaakte kosten, die nu al meer dan twintigduizend guldens beliepen; doch toonde zig egter gereed ter bewilliging, zo de meeste Leden 't ook zo konden begrypen. Men moet aanmerken, dat deeze Stad groot belang hadt by den Oosterschen handel, zynde aldaar thans reeds de voornaamste Koorenmarkt van Holland (v). De kleine Steden, Rotterdam, Schiedam en Alkmaar, vertoonden haare armoede. De Keizerlyke Gemagtigden de Leden dringende tot bewilliging, sloegen eenige Steden voor, dat men vyftigduizend guldens zou konnen ligten op de Bede, die, in 't jaar 1535, verschynen zou, waar op zy fors genoeg hernamen „ dat de „ Keizer, geld willende ligten op ingewilligde „ de Beden, zulks den Steden niet behoefde „ te vraagen." Men scheidde, derhalve, zonder tot besluit te komen. De Stad Delft deedt openlyk aantekenen, dat zy nimmer iets tot de kosten van deezen Oorlog draagen zou. Zo veel scheelde het, of eene Stad belang hadt by den Oosterschen handel, of niet.

Karel II. 1533.

Amsterdams belang by den Oosterschen handel.

Tegen den tienden van Oogstmaand, was 'er wederom Dagvaart beschreeven, te Amsterdam. Hier deedt de Stadhouder, op dat wy ons van de woorden van 's Lands Advokaat van der Goes bedienen, de Steden elk afzonderlyk spreekende en hoorende, *grooten arbeyt ende listen, meer dan tot geenen tyde, 't welck con-*

(v) Zie Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 179.

KAREL II. 1533. *conscientie* was. Eindelyk bragt hy te wege, dat de Leden allen, behalve Leiden, op den twintigsten, in de gedaane Bede bewilligden. De *Acte*, die van dit merkwaardig Consent gegeven werdt, luidt, van woord tot woord, als volgt:

Acte of Consent van vyftich duysent Ponden tot toereedinge van Scepen contra Lubcek.

„ Die Gedeputeerden van den Eedelen ende „ vyf grote Steden van Hollant als Dordrecht, „ Haerlem, Delft, Amsterdam ende der Gou„ de, gehoirt hebbende die Petitie van onse „ genadichste Vrouwe die Coninginne als Gou„ uernante ende Regente, in den name ende „ van wegen der Keyserlicke Majesteyt hem„ lieden gedaen by den Graue van Hoichstra„ ten, Stadhouder van Hollant, Zeelant &c. „ omme te hebben die somme van vyftich „ duysent Ponden van veertich groten 't pont, „ te betaelen d'een helft Kersmisse, ende d'an„ der helft St. Jans Misse beyde naestcommen„ de, om daer mede toe te redene een Armée „ van Scepen ter Zee tot straffinge van die „ van Lubeek, zynder Majesteyds rebelle vyan„ den, ende dat by veele redenen hemlieden „ in 't lange geremonstreert. Ende al ist zoe „ dat dese Oorloge roert syne Majesteyt ende „ by consequentie allen synen anderen landen, „ zoe dat geen redene en es, dat de voirsz. „ van Hollant meer dan d'ander Landen hier „ inne gemolesteert worden. Nochtans om „ syne Majesteyt t'assisteren ende te gelieuen, „ gelycken sy in veele voirleden saken belieft „ hebben. Soe Consenteren die voirsz. Ge„ deputeerden, elck zoe veel in hemlieden es „ in de voirsz. Petitie, mit conditie dat men „ hemlieden ter cause van de voirsz. oirloge,

„ noch

„ noch geenen anderen, meer noch vorder Karel II.
„ molesteren of yet eysschen sal, dan anderen 1533.
„ Landen, in welcken geuallen zy mit heur-
„ lieder gewoonlicke portie volstaen sullen.
„ Ten tweeden, dat die Knechten ende Boets-
„ gesellen comende vuyter Zee nyet gaerden
„ noch ouerlast in desen landen doen en sullen
„ of indien ter contrarie geschiedde, zoe zullen
„ die voirsz. Gedeputeerden van dit Consent
„ ongehouden blyuen, ende en sal voir geen
„ consent geacht worden. Ten derden, dat
„ des Keyserlicke Majesteyts Penningen tot
„ dertich duisent ponden eerst ende alvoiren
„ in de voirsz. Armée geemployeert sullen
„ worden, sulcx dat indien enich bestant ge-
„ maeckt worde, of dat die luyden van oirloge
„ binnen twee maenden vuyter Zee keerden
„ by storm of fortune, dat de voirsz. Gedepu-
„ teerden, naer aduenant datter ouerschiet,
„ ontlast sullen blyuen, sonder vorder gehou-
„ den te syne, ofter te cort quame, dan als
„ voirsz. es. Ende dat men gracelicken som-
„ meren ende executeren sal den Ondersaten
„ van de voirsz. Consente. Welck Consent
„ mitter voirsz. Conditien die voirsz. Stadhou-
„ der geaccepteert heeft op ten 20 Augusty
„ Anno 1533. binnen der Stad van Amster-
„ dam, ter presentie van den voirsz. Gedepu-
„ teerden, my tegenwoirdich als Advocaat.
„ Ende ick hebbe myn Heere den Stadthou-
„ der dese Acte gegeuen onder myn hand-
„ teycken."

Terstond hierna, werdt het verlof, aan sommigen verleend, om, over Hamburg en Lu-

Karel II. 1533.

De Vloot raakt in Zee, en houdt de Zond open.

bek, op de Oostzee te handelen, wederom ingetrokken (w). De Vloot, onder 't Opperbevel van Gerard van Merkere, geraakte eindelyk, in Herfstmaand, in zee, koers zettende naar de Zond, die zy, eenen tyd lang, geslooten hieldt, geenen anderen dan Nederlandsche Schepen vergunnende, door dezelve, uit en in de Oostzee, te komen. De Lubeksche Vloot, gebooden door *Markus Meyer*, hieldt zig, omtrent de Elve, ver genoeg buiten schoots. De Hollandsche keerde eerlang naar huis, en in de Lente des volgenden jaars (x), werdt 'er een Bestand met de Lubekkers en een Verbond van Koophandel, voor den tyd van dertig jaaren (y), met den nieuwen Koning van Deenemarke, geslooten (z). De Vloot hadt toen uitgediend; doch over 't draagen der kosten deezer uitrustinge, die, voor den Keizer, meer dan tweehonderdduizend guldens beloopen hadden (a), viel merkelyk verschil, tusschen Hoorn en de Dorpen onder de Stad gehoorende (b). De meeste Steden rekenden zig egter gelukkig, dat zy van deezen lastigen Kryg ontslaagen waren.

Bestand. 1534.

XV. Vryheid van Godsdienst in Duitschland.

In Duitschland, hadden de Protestanten, ondertusschen, eenige vryheid gekreegen. De Turksche Keizer, *Soliman*, na 't verslaan van Koning Lodewyk, Hongarye byna geheel heb-

(w) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215.

(x) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 443.

(y) Charts. van Brabant te Vilvoorde, *Negende Onderkasse, getek.* B.

(z) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 217, 220.

(a) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 224.

(b) Velius Hoorn, *bl.* 242.

hebbende afgeloopen, dreigde het Aartshertogdom Oostenryk, met eenen inval, dien Karel de V. niet keeren kon, zo de Protestantsche Vorsten hem onderstand bleeven weigeren. Hy hadt zig in, den aanvang des jaars 1532, met geen ander oogmerk, naar Duitschland begeven, dan om deeze Vorsten te beweegen, tot het verleenen van eenen merkelyken onderstand, tegen de Turken. 't Gelukte egter niet, voor dat hy hun de vrye oefening van den Godsdienst, tot op het houden eener algemeene Kerkvergaderinge, hadt toegestaan (*c*). In 't kort, hadt hy toen een Leger van negentigduizend Knegten en dertigduizend Paarden op de been, welk de schrik zo zeer onder de Turken bragt, dat Soliman met zyne benden, in den Herfst, naar Konstantinopole te rug trok. Doch de vryheid van Godsdienst, welke de Keizer in Duitschland hadt moeten toestaan, werdt, in de Nederlanden, nog in zo verre geweigerd, dat men zelfs 's Keizers Plakaaten, wegens deeze vryheid, in Duitschland, uitgegeven. hier te lande, *op straffe van lyf en goed*, niet mogt *inbrengen, houden, verkoopen of leezen* (*d*). Ook begon men, omtrent deezen tyd, in Holland, heviger te yveren tegen de Herdoopers of Doopsgezinden, onder welken, zig ook luiden onthielden, die, met reden, by de Overheid in 't oog liepen, en in en na het jaar, in welk wy nu getreden zyn, zo veel gerugts in Holland maakten, dat wy niet nalaaten konnen,

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 87, 88. Sleidanus *Libr.* VIII. *p.* 205, 210.

(*d*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 27.

Karel II. 1534. nen, van hunne bedryven, hier en hier omtrent, een omstandig verhaal te doen.

XVI. Oorsprong der Herdoope-ren of Doopsgezinden.

Omtrent het jaar 1522, of wat vroeger, deeden zig, in Zwitserland, onder de Zwinglischen, en in Saxen, onder de Lutherschen, eenige luiden op, die de Hervorming, met uitsluiting van den Kinderdoop, wilden invoeren: hierin verscheiden' vroeger' Hervormers navolgende, die, al van de elfde en twaalfde eeuwe af, den Kinderdoop hadden veroordeeld (*e*). Men wil, dat sommige voorname Hervormers en Zwinglius zelf, in 't eerst, niet vreemd geweest zouden zyn van het afschaffen des Kinderdoops. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vaster, gaat, dat 'er Gemeenten geweest zyn, in welken men beide bejaarden en kinders doopte, en 't niemant kwalyk nam, dat hy zyne kinders ongedoopt liet. De voorstanders des bejaarden Doops, die zig sedert *Doopsgezinden* genoemd hebben, kreegen, om dat zy zulken, die in hunne jongkheid gedoopt waren, niet voor gedoopt hielden, en op nieuws doopten, den naam van *Herdoopers*, met welken wy hen, in navolging der geschiedenissen deezer tyden, ook doorgaans benoemen zullen. De Saxische Herdoopers, onder welken, *Nikolaas Stork*, *Thomas Muntzer* en *Markus Stubner*, boven anderen, berugt geweest zyn, gaven breed op van bovennatuurlyke verlichtingen en ontdekkingen. Doch van de Zwitserschen, onder welken, *Koenraad Grebbel*,

(*e*) *Voiez* FLEURY Hist. Eccles. *Tom.* XII. *p.* 447. 565. 575. *Tom.* XIV. *p.* 184, 251.

bel, *Felix Mantz* en *Jurgen Blaauwrok* de voornaamsten waren, vindt men dit, of niet, of spaarzaamlyk (*f*), gemeld. Grebbel en Mantz raakten, met Zwinglius, in geschil, over den Doop: waarop een Plakaat, te Zurich, uitkwam, by welk ieder, die zig herdoopen liet, of zyn kind den doop onthieldt, eene boete van een mark zilvers werdt opgelegd (*g*). Hier by bleef het niet. Zwinglius dreef door, dat men de Herdoopers aan 't leeven komen moest, en Mantz was de eerste, van wien men gemeld vindt, dat hy, in 't jaar 1526, te Zurich verdronken werdt (3). Dus streng handelden de Hervormden zelven, met hen, die 't stuk der Hervorminge een weinig anders dan zy begreepen. Blaauwrok werdt, wat laater, in Tyrol verbrand (*h*). In 't jaar 1527, werden ook eenige Doopsgezinden in Holland, en dus door Roomschgezinde Regters, ten vuure veroordeeld (*i*). En in 't jaar 1531, wel

Karel II. 1534.

(*f*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 146. G. DE BRES Wortel der Herdooperen I. *Boek Cap.* VI. *f.* 36.
(*g*) Doopsgez. Martel. boek II. *Deel*, *bl.* 3.
(*h*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 21.
(*i*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 13.

(3) Zie J. H. V. P. N. *Begins. der Scheuring onder de Doopsgezinden*, bl. 4. De Schryver, die zynen naam, onder deeze letters, verbergt, schynt *Karel van Gend* geweest te zyn, alzo hy, bl. 37, zegt, dat hy, in de *Embder Disputatie*, Schryver der Doopsgezinden was. En deeze Schryver was Karel van Gend. Zie *Embder Protocol*, f. 369 *verso* en 370. Ik vermoed, dat hy dezelfde Karel was, van wien UBBO EMMIUS (*Rer. Frisic.* Libr. LIX. p. 924.) een slegt getuigenis geeft, en, onder anderen zegt, dat hy, in 't jaar 1544, te Leiden, in hegtenis gesmeeten zynde, verscheiden' Herdoopers, die niet van zyne gezindheid waren, beklapt heeft.

Karel II. 1534. wel negen mannen te gelyk, van Herdooperye beschuldigd zynde, uit Amsterdam, naar den Haage gevoerd, en aldaar onthalsd (k).

Geest-dryvende Herdoopers. Veelen van deeze luiden gavan blyken van een vroom en godvrugtig gemoed. Doch onder de Saxische Herdoopers deeden 'er zig eenigen op, die van eenen anderen geest gedreeven scheenen. Stork en Muntzer leerden, „ dat de weereld, in 't burgerlyke en in 't „ kerkelyke, tot hiertoe, door de boozen was „ bestierd; doch dat 'er een andere tyd op „ handen was, in welken God een heilig „ volk, in plaats van dit, welk hy besloote „ hadt te verdelgen, verwekken zou." Muntzer sloeg zelf de hand aan deeze verdelging, zig, in 't jaar 1525, voegende by de Thuringer Boeren, die tegen de Overheid waren opgestaan. Doch hy werdt gevangen en ter dood gebragt, waarna de opstand gedempt werdt (l). Zyne Leer hadt, ondertusschen, eenigen opgang gemaakt. *Melchior Hofman*, een zyner aanhangeren, omtrent het jaar 1531, uit Duitschland, te Embden, gekomen, zondt, van daar, eenigen, als Leeraars, uit, naar Westfalen, naar Friesland, naar Holland, en elders. Vervolgens, *Jan Trypmaaker*, in zyne plaats, hebbende aangesteld, trok hy naar Straatsburg, alwaar hy, gevat zynde, in de hegtenis overleedt. Trypmaaker begaf zig, sedert, naar Amsterdam, van waar hy, insgelyks gevangen genomen zynde, naar den Haage gevoerd, en met nog zes of zeven ande-

(k) E. de Veer Chron. *f.* 33.
(l) J. Camerar. Vita Melancht. *p.* 43. L. Hortens. de Tumult. Anabapt. *in* Coll. S. Schardii *Tom.* II. *p. m.* 299.

deren, dezelfde, waarschynlyk, van welken wy hier boven gewaagd hebben, gedood werdt. Doch uit zynen aanhang, stondt, ten deezen tyde, op, *Jan Matthyszoon*, een Bakker van Haarlem, die zig voor Enoch, den tweeden Getuigen, uitgaf, Hofman nabootsende, die voor Elias hadt willen gehouden zyn. Jan Matthyszoon, zyne Vrouw, wat te bejaard, hebbende laaten zitten, begaf zig, met eene schoone en jonge Brouwers Dogter, die hy verleid hadt, naar Amsterdam, van waar hy eenigen, twee aan twee, uitzondt, om te leeren. *Bartholomeus Boekbinder* en *Dirk Kuiper* trokken naar Friesland, doopende, te Leeuwaarden, onder verscheiden' anderen, *Obbe Filips*, uit wiens eigen' Bekentenisse, wy dit verhaal ontleenen; hen tevens, door oplegginge der handen, tot Leeraars aanstellende. *Menno Simonsz*, naar wien de Doopsgezinden, sedert, *Mennoniten* genoemd zyn, is, door deezen zelfden Obbe, tot Leeraar aangesteld. Doch dit gebeurde later. Te gelyk met Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper, werden *Jan Bokelszoon van Leiden* en *Gerrit Boekbinder* naar Munster afgezonden (*m*), alwaar zy, in Slagtmaand des jaars 1533, aankwamen.

KAREL II. 1534.

De Hervorming was hier, niet lang geleeden, ingevoerd, door *Bernard Rotman*, wien men zes Kerken vergund hadt, terwyl de Roomschgezinden de Domkerke alleen inhielden. Het Verdrag was, niet alleen door de

XVII. Munster wordt, door de Herdoopers, overmeesterd.

(*m*) Bekenten. van OBB. PHILIPS, *bl* 3, 4, 5, 11, 13, 15, 24. [*agter 't Begin. der Scheur. onde de Doopsgez. bl.* 45, 46, 47, 50, 51, 52, 58.]

Karel II. 1534. de Wethouderschap, maar zelfs door *Franciscus*, *Graave van Waldek* en *Bisschop van Munster*, bekragtigd (*n*). In deezen staat der zaaken, kwamen de Herdoopers te Munster, welken Rotman, eerlang, toeviel. Hun getal groeide zo sterk aan, dat men voor opschudding vreesde. Eenige Domheeren en anderen, eenig volk in de wapenen gebragt hebbende, versterkten zig, in een gedeelte der Stad, *Overwater* genaamd. De Herdoopers verzamelden zig, daarentegen, op de Markt. Men sloot een Verdrag, by welk zy beloofden, zig stil te zullen houden. De Heeren trokken toen af met hun Volk en verlieten de Stad. Doch terstond hierna, staken de Herdoopers de hoofden wederom samen, en spraken van de Stad te bemagtigen. Heimelyk zonden zy booden uit, om hunne aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munster te ontbieden (*o*). Dit geschiedde, omtrent den aanvang des jaars 1534. Ten zelfden tyde, werdt hier het herbergen der Herdoopersche Leeraaren, by openbaaren Plakaate, verbooden, en elk, die 'er een' aanbragt, twaalf guldens toegezeid. Ook gaf men den herdoopten, insgelyks by openbaar Plakaat, vierentwintig dagen tyd, om berouw te toonen: in welk geval, hun vergiffenis beloofd werdt (*p*). Men vreesde voor 't verloopen van 't volk uit Holland, 't welk, in den waan gebragt, dat 'er, in Westfalen, ongemeene zaa-

(*n*) Anonymi Chron. Monast. *in* Matthæi Anal. *Tom.* V. *p.* 142-148.
(*o*) L. Hortens. de Anabapt. *p. m.* 300.
(*p*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.

zaaken geheuren zouden, met menigten, naar Munster toog. Zelfs vernam men, ten deezen tyde, dat 'er, in Overyssel, eenig Oorlogsgereedschap byeen gebragt was, ten huize van bekende *Sektarissen*, waar uit beroerte gespeld werdt (q). Te Munster, werdt de toeloop eerlang zo groot, dat de Herdoopers, sterker geworden dan de andere Burgers, op eenen Vrydag, in den aanvang der Vasten, eenen nieuwen oproer verwekten, roepende door de Stad, *Maakt u van hier, gy Godloozen, ten zy gy allen wilt uitgerooid worden, want al wie weigert zig te laaten doopen, zal men doodslaan* (r). Toen weeken de meeste Burgers, die hun niet toevielen, met vrouwen en kinderen, ter Stad uit, en de Herdoopers bleeven 'er meester van (s). De voornaamste aanleiders van deezen oproer waren Jan Matthyszoon van Haarlem, Jan Bokelszoon van Leiden, Bernard Rotman, *Bernard Knipperdolling*, *Jakob van Kampen* en *Jan van Geelen*. Zo dra was de Stad niet overmeesterd, of de voornaamste Huizen en alle de Kerken werden geplonderd, alle boeken, behalve den Bybel, verbrand, en alle goederen gemeen gemaakt (t). De Bisschop hadt, midlerwyl, een Leger verzameld, met welk hy 't beleg sloeg voor de Stad. Verscheiden' Duitsche Vorsten, en onder anderen de Landgraaf van Hessen, die Luthersch en den vreedzaamen Doops-

Karel II. 1534.

(q) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.
(r) Hortens *ubi supra*.
(s) Anonymi Chron. Monast. *p.* 149, 150.
(t) A. Corvinus de Monast. Obsid. *in* Collect. S. Schardii *Tom.* II, *p.* 315. Sleidanus *Libr.* X. *p.* 156, 157.

Karel II. 1534. Doopsgezinden niet ongenegen was, de Hertog van Gelder, en de Steden Deventer, Kampen en Zwol hadden hem voorzien van geschut, of manschap. Hy bestormde de Stad, in 't eerst, hevig (u). Ook deeden de belegerden uitvallen, in één van welken, Jan Matthyszoon sneuvelde (v). Evenwel was 'er geen kans, om de Stad, stormenderhand, te bemagtigen. Een gedeelte van 's Bisschops Leger verliep ook eerlang, en hy zag zig genoodzaakt van 't stormen af te laaten, en de Stad, door uithongering, tot de overgaave, te dwingen (w). De beroemde *Viglius van Aytta van Zuichem*, die thans het Ampt van * Kerkelyken Regter, by den Bisschop bekleedde, en zig doorgaans te Dulmen ophieldt, werdt, wat laater, naar den Rykedag te Worms afgezonden, om onderstand tegen de Herdoopers te verzoeken (x). 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt. De Stad ging, eerlang, by verrassing over.

* *Officialis.*

XVIII. Naakte Zwaardloopers te Amsterdam.

Doch 'eer 't hier toe kwam, hadden zig, te Amsterdam, en elders in Holland, een groot getal van menschen scheep begeven, met meening, om naar Overyssel over te steeken, en van daar naar Munster te trekken, alwaar, naar men voorgaf, een nieuw en heerlyk Ryk begon opgeregt te worden (y). Eene Vloot van

(u) Viglii ab Aytta Zuichemi Epist. Select. N. LVII. in Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 171.

(v) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 303.

(w) Viglii Epist. Select. N. LXXIII. *ubi supra p.* 203, 204. Anonymi Chron. Monast. *p.* 150, 151.

(x) Viglii Epist. Select. N. LIV. LV. LXI. LXII. *ubi supra p.* 164, 167, 179, 181.

(y) E. de Veer Chron. *f.* 36 *vers.*

van verscheiden' zulke Schepen werdt, op den eenentwintigsten van Lentemaand, te Amsterdam, aangehouden. Men vroeg den luiden, *werwaards zy 't gemunt hadden? Naar 't Land, welk God ons wyzen zal*, was het antwoord. Om 's volks drift tot vertrekken verder gaande te maken, liepen 'er, 's daags daaraan, op den middag, vyf Herdoopers, naakt, en met bloote zwaarden in de hand, door de Stad, roepende, *In den naam des Heeren! Gods zegen staat over de regter, Gods vloek over de linker zyde der Stede* (z). Anderen melden, dat 'er drie onder waren, die Obbe Filips en anderen, in Friesland, gedoopt en uitgezonden hadden, en dat de eene riep, *de nieuwe Stad*, meenende, zo 't schynt, Munster, *is den Kinderen Gods gegeven:* de ander, *doet boete, doet boete*, en de derde, *wee, wee, over alle Godloozen* (a). Doch zy beschadigden niemant. De Schuttery raakte terstond op de been, de roepers werden gevat, en kort daaraan, te Haarlem, ter dood gebragt. 't Zelfde lot trof ook eenigen anderen van dien zelfden aanhang, zo te Haarlem, als te Amsterdam, en in den Haage (b). Eenige dagen laater, kreeg de Amsterdamsche Regeering, uit Friesland, berigt, dat de Herdoopers voorhadden, de Stad te verrassen. De Schutters, en Lieve-Vrouwen en Kruisgilden werden, op 't Stadhuis, ontbooden. Men vroeg hun, wat dienst de Raad, des noods, van hun te wagten

Karel II. 1534.

Gerugt van een' aanslag op Amsterdam.

(z) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 300.
(a) Bekenten. van Obbe Philips, *bl* 16, 17. [53].
(b) Chron. Amersfort. *ap.* Matthæum Fund. & Fat. Eccles. *p.* 525.

KAREL II. 1534. ten zou hebben? en zy verklaarden, goed en bloed, voor den welstand der Stad, veil te hebben. Hierop volgde een streng verbod, om vreemde Herdoopers te herbergen: die zig in de Stad bevonden, geene gezeten' Burgers zynde, moesten, voor vyf uuren des avonds, op straffe des doods, vertrekken. Na vyven, deedt men, op verscheiden' plaatsen, huiszoeking, en betrapte 'er twintig, die vastgezet werden. Den Graaf van Hoogstraaten, kort hierna, met eenige Leden van den Raad van Holland, op bevel van Vrouwe Maria (c), in de Stad gekomen zynde; werden 'er eenigen van deeze gevangenen met de dood gestraft. Doch zesendertig anderen, de Leer der Herdooperen verzaakt en openbaare boete gedaan hebbende, werden in genade ontvangen (d): waarmede de rust, in Amsterdam, voor eenen tyd, hersteld was.

Orde tegen de Herdoopers in Holland.

De Landvoogdes deedt, ondertusschen, op eene algemeene Dagvaart te Mechelen, in Hooimaand, gehouden, eenen voorslag, om de Herdoopers en Luherschen beide uit te rooijen, en Bisschop Franciskus Munster te helpen winnen. Doch de Staaten van Holland toonden weinige genegenheid, om zig met Munster te moeijen. Hier te lande, wilden zy egter zorgen, dat oproerige en valsche Leeringen belet en gestraft werden. De Stadhouder leverde hun, ten deezen einde, sedert, een Ontwerp over: doch alzo den Geestelyken daarby te veel gezags werdt gege-

(c) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 29.
(d) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 301, 302.

geven, werdt het, door de Staaten, van de hand geweezen, oordeelende zy „ dat men, „ voornaamlyk, op de wyze van prediken agt „ te geeven hadt, om valsche Leeringen te „ stuiten; en dat men zorg draagen moest, „ dat de Leeraars zig van 't schelden op elkanderen, en van 't voorstellen van vreemde gevoelens op den Predikstoel onthielden (*e*)." Midlerwyl, kreegen alle Baljuwen en Schouten in Holland last, om, een jaar lang, naar Herdoopers te zoeken, en dezelven te doen straffen: en zulke *Melchioriten*, (zo noemde men de oproerige Herdoopers, naar Melchior Hofman) die hunne dwaalingen waren afgegaan, moesten, een jaar daarna, ter plaatse hunner Wooninge blyven, zy alleen uitgezonderd, welken ten Haring voeren, of buitenlandschen Koophandel dreeven (*f*). Men gebruikte deeze voorzorg, om den Herdooperen het samenrotten, en verreizen naar Munster en elders te beletten. Hoe 't binnen deeze belegerde Stad toeging, staat ons nu te melden.

Karel II. 1534.

XIX. Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig op tot Koning van Munster.

Jan Matthyszoon van Haarlem hadt zig hier, zo lang hy leefde, het opperbewind in 't burgerlyke aangemaatigd, en met zo veel strengheid geregeerd, dat hy zig niet ontzien hadt, sommigen, die hem tegenstonden, met eigen handen, 't hoofd voor de voeten te leggen. Voorts, waren 'er twee Burgemeesters en twee-entwintig Raaden onder hem aangesteld. Doch na 't omkomen van Jan Matthyszoon, werdt

(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 218, 219, 220, 223.
(*f*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 29.

Karel II. 1534. werdt het opperbewind, met algemeene stemmen, aan Jan Bokelszoon, Kleêrmaaker van Leiden, opgedraagen (g). Hy was, omtrent het jaar 1510, gebooren, en kon dus weinig meer dan vierentwintig jaaren bereikt hebben. Een Schryver, die hem gekend en gesproken heeft, getuigd, dat hy niet misdeeld was van verstand en welspreekendheid (h). Ook melden anderen, dat hy, voorheen, te Leiden, onder de Rederykers, verkeerende, den rol van Koning gaarne plagt te speelen (i), 't welk hem, eerlang, ook te Munster, te pas kwam. Hy gaf voor, zo wel als Jan Matthyszoon, door den Geest, gedreeven te worden. Omtrent het midden van Bloeimaand, liep hy, des nagts, moedernaakt, door de straaten, roepende, *dat de Koning in Zion gekomen was.* Toen zat hy, drie dagen, in huis, zonder te willen spreeken, schryvende, dat de Geest hem den mond geslooten hieldt. Eindelyk, borst hy uit, dat hem, van boven, bevolen was, twaalf Regters in Israël aan te stellen. Dit geschiedde. Ook gaf hy het ampt van Scherpregter aan Knipperdolling, die elk, die den Profeet, Jan van Leiden, durfde tegenstaan, of tot den Bisschop wilde overloopen, strengelyk ter dood bragt. 't Leedt niet lang, of men begon, eerst heimelyk, toen openlyk, de veelwyvery te dryven. Elk nam zo veele vrouwen, als hy goedvondt. De Nonnen werden uit de Kloosters gehaald, en open-

(g) Hortens. de Anabapt. p. m. 301, 302.
(h) A. Corvinus de Monaster. Obsidione, p. 315.
(i) Orlers Leiden, bl. 318, 322.

penlyk getrouwd (*k*). De twaalf Regters hadden maar eenige weeken gediend, toen Jan van Leiden goedvondt, hen van hun ampt te ontzetten, en zig tot Koning over dit nieuw Jeruzalem op te werpen (*l*). Een Goudsmid van Warendorp, *Jan Duizendschoen* genaamd, (*m*), hielp hem zyn oogmerk uitvoeren, verklaarende Hemelschen last te hebben, om Jan Bokelszoon, tot Koning over 't Munstersch Zion niet slegts, maar over de gantsche aarde aan te stellen. Al 't volk gaf hier zyne stem toe. De nieuwe Koning verkoos zig, terstond, eenige Staatsdienaars en Raaden. Gerrit Boekbinder, dien wy boven genoemd hebben, was een der laatstgemelden (*n*). De Koning droeg zig, volgens 't verhaal van zulken, die hem gekend en gesproken hebben, zo vorstelyk, als of hem deeze waardigheid ware aangebooren. Hy droeg eene Kroon, en *Diadema*, 't gewoone hoofdversiersel der aloude Oostersche Vorsten. Als hy te paard, door de Stad, reedt, hadt hy gouden spooren aan. Behalven den stoet, die hem volgde, liepen 'er twee Knegten vooruit: een van welken, het oude Testament droeg. De ander hieldt een zwaard in de hand. Die niet knielde, daar de Koning voorby reedt, werdt, op staande voet, gedood. Dus bootste de hervormde Kleêrmaaker de gewoonte der aloude Oostersche Vorsten naar, die hy, nog Rederyker te Leiden, naar 't schynt, hadt lee-

Karel II. 1534.

(*k*) Anonym. Chron. Monast. *p.* 152.
(*l*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 302, 303, 304.
(*m*) Anonymi Chron. Monast. *p.* 153.
(*n*) L. Hortens. de Anabapt. *p.* 304.

Karel II. 1534. leeren kennen. Hy volgde hen ook, in 't neemen van veele vrouwen. Eerst trouwde hy de Weduwe van Jan Matthyszoon, onaangezien zy zwanger was. Zy alleen droeg den naam van *Koningin*. Behalve haar, nam hy nog veertien of vyftien andere Vrouwen van minderen rang: eene van welken, de koenheid gehad hebbende van zyn bedryf te veroordeelen, door hem, met eigen' hand, in 't openbaar, onthalsd werdt (*o*). Men beschuldigt hem van verscheiden' andere wreede en ontugtige bedryven, die hem gehaat maakten by de Ingezetenen. Doch hy heerschte zo geweldig, dat niemant zig, openlyk, over hem beklaagen durfde.

Hy stelt Jakob van Kampen aan tot Bisschop van Amsterdam.

Ondertusschen, werdt de Stad, door den Bisschop, zo naauw beslooten gehouden, dat 'er de voorraad, door den tyd, begon te ontbreeken. Koning Jan vondt toen geraaden, eenigen uit de Stad te zenden, om te prediken; die byna allen den Bisschop in handen vielen, en gedood werden (*p*). Een derzelven, *Henrik van Hilversom*, behieldt het leeven, mids hy zig gebruiken liet, om de Herdoopers, binnen Munster, te bedriegen. Henrik, wederom in de Stad gekeerd, maakte den Koning diets, dat hem een Engel uit 's Bisschops magt verlost, en voorts bekend gemaakt hadt, dat God den Koning drie ryke Steden, Amsterdam, Deventer en Wezel, hadt geschonken. De Bisschop, die hem dit, naar 't schynt, deedt zeggen, beoogde de magt der

(*o*) A. Corvinus de Monaster. Obsid. *p.* 315.
(*p*) Viglii ab Aytta Zuichem. Epist. Select. *N.* LIV. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 165.

der Herdooperen te verdeelen, en veelen, in plaats van naar Munſter, naar elders, te doen trekken. Ook gelukte hem dit, ten deele. Terſtond hierop, werdt Jakob van Kampen, tot Biſſchop van Amſterdam, aangeſteld, en, nevens zekeren Jan Matthyszoon van Middelburg, derwaards gezonden. Ook kwam hy 'er, in Wynmaand, aan, en onthieldt 'er zig heimelyk; veele menſchen doopende, en in de nieuwe Leere onderwyzende. In 't hoofd van verſcheiden' zyner Brieven, ſchreef hy, *Ik, Jakob van Kampen, Biſſchop te Amſterdam, Leesmeeſter te Munſter* (q). Henrik van Hilverſom raakte, ſedert, wederom uit Munſter, en liep openlyk over tot den Biſſchop (r).

Beweeging aldaar over de Herdooperye.

De Stadhouder Hoogſtraaten was, op den eerſten van Wynmaand, te Amſterdam gekomen, om orde op het uitrooijen der Herdooperen te ſtellen. Hy hieldt den Schout, *Jan Huibertszoon*, en eenigen uit den Raad verdagt, dat zy te ſlap in dit werk waren geweeſt, en hierdoor het toeneemen der Ketterye hadden veroorzaakt. Ook werdt Jan Huibertszoon, ſedert, van 't Schoutampt verlaaten, en ten lande uit gebannen (s). Den zevenden van Wynmaand, werden 'er twee Herdooperſche Burgers gevat. Hierop ontſtondt een gerugt, dat men 'er, dien nagt, nog wel tweehonderd van 't bed zou ligten. De vrees, hierdoor in veelen verwekt, was oorzaak, dat zy, in merkelyken getale, voor 't Stadhuis, ſamen ſchool-

(q) Regiſt. der Willek. van Amſt. *by* BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.

(r) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305, 306, 307.

(s) Regeer. Lyſt van Amſt. *voor de* Handv. *druk van* 1624.

KAREL II. schoolden, zig laatende verluiden, dat zy niet
1534. zouden gedoogen, dat men de Burgerlyke vryheid schondt, en de luiden heimelyk ten huize uit haalde. *Joost Buik*, Schepen der Stede, dien nagt, als Hopman der Schutteren, de wagt hebbende, stelde hen agter te vrede, hun zyn woord geevende, dat niemant der Burgeren eenigen overlast te vreezen hadt: waar op zy naar huis gingen. De Stadhouder, voor de gevolgen deezer samenrottinge bedugt, deedt zyne Herberg sterk bewaaken, tot dat hy, twee dagen daarna, wederom uit Amsterdam vertrok (*t*).

XX. Hongersnood in Munster. Het gebrek van mondbehoeften werdt, ondertusschen, zo groot te Munster, dat men ongewoon voedsel gebruiken moest. Men vleide elkanderen met hoop van toevoer en ontzet. Doch 't bleef agter. In Wintermaand, zondt de Koning Jan van Geelen, niet onbedreeven in Krygszaaken, ter Stad uit, om de benden, die men zeide in aantogt te zyn tot ontzet, naar Munster te geleiden. Doch hy begaf zig, over Friesland, naar Amsterdam,
1535. en keerde niet weder (*u*). De hongersnood nam, in 't volgende jaar, zo zeer de overhand, dat men zig niet slegts met paarden- honden- en rotten-vleesch voeden moest (*v*); maar daar was zelfs geen leder zo hard, welk niet gegeten werdt. De Schryver, dien wy hier volgen, heeft verscheiden' Boeken gezien, van welken de lederen banden gegeten waren. Men verzekerde hem ook, dat 'er zelfs kinderen wa-

(*t*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 306, 307.
(*u*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 307, 310.
(*v*) Anonym. Chron. Monast. *p.* 136.

waren omgebragt, en te lyve geslaagen. En midden in deeze elende, werden 'er nog dansseryen gehouden en schouwspelen vertoond (w), terwyl de Hoofden der Herdooperen elk een' verzekerden, dat de Stad nimmer gewonnen, maar wel haast wonderbaarlyk verlost worden zou (x). Doch 't viel geheel tegen hunne verwagting uit. De Bisschop hadt, volgens zyn eigen schryven aan Paus *Paulus den III*, welk nog voorhanden is, op het einde des jaars 1534, reeds meer dan agtmaal honderdduizend guldens, in de Belegering zyner Hoofdstad, gespild; en verzogt, derhalve, den Paus, op 't ernstigst, om onderstand. Doch my is niet gebleeken, dat hem van Rome iet toegeschikt werdt. Hy hadt, sedert eenen geruimen tyd, slegts drieduizend Knegten en driehonderd paarden, tot dit Beleg, konnen gebruiken; die alleen konden dienen, om de toegangen, op welken zy zig verschanst hadden, te sluiten, en niets tegen de Stad onderneemen konden (y). Doch in Zomermaand des jaars 1535, werdt de Stad, by verrassing, overmeesterd, door *Hans van Langerstraaten*, aan 't hoofd van niet meer dan vierhonderd man. Hy was, van de Herdoopers, overgeloopen tot den Bisschop, dien hy Munster beloofd hadt te zullen leveren, zo men hem van eenig geld en volk voorzien wilde. Hy gaf zo veel verzekering, dat de Bisschop hem 't stuk

KAREL V.
1535.

De Stad wordt, by verrassing, ingenomen.

(w) A. CORVINUS de Monaster. Obsid. *p.* 316.
(x) HORTENS. de Anabapt. *p.* 308.
(y) *Vide* Epist. Francisci Monast. Episc. *ad* Paulum III. *in* A. MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* II. *Cap.* CXXXVIII. Op. Diplom. *Tom.* I. *p.* 607, 608, 609. & *int.* VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXIV. Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 221.

Karel II. 1535. ſtuk toevertrouwde. Op den drie-entwintigſten van Zomermaand, des nagts, vertoonde hy zig voor de Kruispoorte, de wagt diets maakende, dat hy mondbehoeften bragt. Men kende hem, en liet hem binnen. Terſtond hierna, regtte hy een yſſelyk bloedbad aan in de Stad. Veelen werden, in den ſlaap, overvallen en afgemaakt. De Koning, te laat gewaar wordende, dat de Stad verraſt was, bragt egter eene menigte volks in de wapenen, en weerde zig zo dapper, dat Hans het te kwaad gekreegen zou hebben; zo niet het Biſſchoplyk Leger toegeſchooten was, en hem ontzet hadt. Op dit oogenblik, ontzonk den Herdooperen de moed. Agt dagen lang, werdt de Stad overgegeven aan de woede der Biſſchoppelyke Knegten. Men zag de ſtraaten bezaaid met lyken. Ook werden 'er veelen gevat, en geregtelyk ter dood gebragt. Eenigen ontvlooden. Anderen, op 't Slot geweeken, gaven 't niet op, zonder 't lyf te bedingen. De Koning, Jan van Leiden, werdt, nevens Bernard Knipperdolling en *Bernard Kregting*, leevende gegreepen, en eenen geruimen tyd bewaard (z). Men voerde den Koning, tot een ſchouwſpel, door 't omgelegen land, en ſtelde hem toen op 't Slot *Bevergerne*, in ſcherpe gevangenis. Knipperdolling en Kregting werden elders bewaard. Terwyl zy zaten, kreegen twee Lutherſche Leeraars, door den Landgraaf van Heſſen, afgezonden, vryheid, om hen te zien, en tot

(z) Anonym. Chron. Monaſt. p. 154, 155. L. Hortens. de Anabapt. p. m. 315.

tot boete te vermaanen. *Antoni Corvinus*, één deezer Leeraaren, heeft, meer dan eens, met deeze berugte gevangenen gesproken, en een verhaal van zyn gesprek in 't licht gegeven, uit welk men de Leer deezer luiden (*a*), ook te vinden in een Boek, de *Wederopregting* genaamd (4), en geduurende 't Beleg van Munster verspreid (*b*), kan opmaaken. Jan van Leiden hieldt „ dat het duizendjaarig „ Ryk, in de Openbaaringe vermeld, eigenlyk moest worden opgevat. De Overheid, schoon van God ingesteld, mogt „ men, zyns oordeels, geweldelyk wederstaan, als zy iets geboodt, strydig met „ Christus Leere. Wegens de Regtvaardigmaaking, hadt hy 't gevoelen der Roomschgezinden aangenomen. Doch, in de ge-„ van-

KAREL II. 1535.

Stellingen van Jan van Leiden.

(*a*) A. CORVINUS de Monast. Obsid. *p.* 316.
(*b*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 299.

(4) De eigenlyke Titel van dit werk is, Eine Restitution edder eine Wedderstellinge rechter unde gesunder Christelicker Leer / Gelouens unde leuens / uth Godes genaden / durch de Gemeynte Christi tho Munster an den dach gegeuenn. Gedrukt te Munster 1534. yn den teenden Maendt / October geheyten. Wat laater, kwam 'er een diergelyk Boek in 't licht, genaamd, Von Verborgenheit der Schrift des Rykes Christi, unde von dem Daghe des Heren / durch de Gemeynte Christi tho Munster. Gedrukt in Jare M. D. XXXV. In der ij. Maendt. Men vindt van beide deeze Boeken nog enkele afdrukfels, onder de Liefhebbers. Zie I. LE LONG *Hist. der Reform. van Amsterdam*, bl. 483. 't Slot van het eerste, waarin duidelyk gezeid wordt, dat de Munstersche Doopsgezinden Hemelschen last gekreegen hadden, om de waare Leer, met het zwaard, voort te planten, is te leezen agter J. H. V. P. N. *Begins. der Scheuringen onder de Doopsgezind.* bl. 68.

KAREL II. 1535. „ vangenis, werdt hy tot Luthers gevoelen „ overgehaald. Ook veranderde hy in 't stuk „ des Avondmaals, 't welk hy eerst, gelyk „ de Zwinglischen, begreepen hadt; doch „ waarvan hy nu, ten voornaamsten deele, „ even als Luther gevoelde. Doch de Doop „ kon, zyns oordeels, niet wettiglyk dan aan „ volwassenen geschieden, en hierin betuig„ de hy nimmer van zyne meening te zullen „ afgaan. Van Christus menschheid gevoel„ de hy, dat zy, in geenen deele, uit Maria „ genomen was; maar dat Christus lighaam, „ door de H. Maagd, gegaan was, gelyk de „ Zonnestraalen door het glas. De veelheid „ van vrouwen, hoe strydig met de heden„ daagsche gewoonte, hieldt hy geoorlofd." Doch, in een nader gesprek, gaf hy toe, dat men niet meer dan éénе vrouw behoorde te neemen, wanneer de Overheid de veelwyvery verbooden hadt. In dit gesprek, verzagtte hy ook eenige andere stellingen, op hoop dat men hem in 't leeven zou laaten. Doch in twee punten, den Doop en Christus menschheid, bleef hy, tot in zyn uiterste, onveranderlyk. Knipperdolling en Kregting droegen zig, in de gesprekken met de Luthersche Leeraars, veel onbescheidener dan Jan van Leiden. Zy scheenen grooter dweepers dan hy. Knipperdolling ontzag zig niet, te zeggen, dat hy Koning in 't geestelyke was, gelyk Jan van Leiden in 't tydelyke. Ook beleedt hy, gedreeven te hebben, dat men de Schriften des ouden en nieuwen Verbonds verwerpen moest, en zig, eeniglyk, door den Geest, laaten bestieren. Kregting telde het hebben van

vee-

veele vrouwen onder de middelen der Regtvaardigmaaking. Meer dan zes maanden zaten deeze gevangenen, eer men hun de dood aanzeide. Jan van Leiden, toen gevraagd zynde, of hy een' Prister begeerde, antwoordde „ dat hy zig, in zyn uiterste, gaarne van „ verstandigen raad bedienen wilde." Men zondt hem, op zyn verzoek, 's Bisschops Kapellaan, aan wien hy de blykbaarste tekenen gaf van een gevoelig berouw, onder anderen zeggende, *dat hy tienmaal de dood verdiend zou hebben, zo hy tien leevens te verliezen hadt*. Ook beklaagde hy zig zeer, dat hy den goeden raad des Landgraafs van Hessen, die hem, te vooren, geschreeven hadt, dat hy zig met den Bisschop moest zoeken te verdraagen (c), dwaaslyk versmaad hadt. Doch Knipperdolling en Kregting toonden geene blyken van boetvaardigheid. Ook zeide Jan van Leiden, kort hierna, voor de Regtbank, dat hy wel tegen de Overheid, maar niet tegen God hadt gezondigd. Dus wankelde deeze elendige, in zyn uiterste. Hy en de twee anderen werden, eindelyk, op den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1536, te Munster, ter dood gebragt, door middel van gloeijende tangen, met welken hun 't vleesch uit het lighaam geneepen werdt. De lyken werden, in yzeren korven, aan den S. Lamberts tooren gehangen (d).

Straf van de Hoofden der Munstersche oproerigen.

XXI. Aanslag der Her-

Doch eer 't met Jan van Leiden dus deerlyk afliep, en zelfs voor 't overgaan van Munster,

(c) HORTENS. de Anabapt. p. m. 309.
(d) A. CORVINUS de Monast. Obsid. p. 316, 317, 318, 319.

KAREL II. 1535. Herdooperen op Leiden.

ſter, verwekten de Herdoopers, in Holland, met naame te Amſterdam, verſcheiden' opſchuddingen. De Slotvoogd van Woerden, of, volgens anderen (e), de Wethouderſchap van Amſterdam gaf der Regeeringe van Leiden, op den drie-entwintigſten van Louwmaand des jaars 1535, kennis van eenen aanſlag der Herdooperen op die Stad, welke zy voorhadden, aan verſcheiden' hoeken, in brand te ſteeken. Men deedt terſtond huiszoeking, en betrapte vyftien mans en vyf vrouwen. De mans werden, kort daarna, onthalsd, de vrouwen verdronken (f). Ten zelfden tyde, hielden zig ook eenige Dordſche Poorters, die van Herdooperye verdagt waren, in of buiten Dordrecht, verborgen: waarop de Regeering, by klokgeſlag, op lyfſtraffe, verbieden liet, hun huisveſting te verleenen (g). Doch te Amſterdam was meer te doen. Hier waren, op den elfden van Sprokkelmaand, ten huize van *Jan Sybertszoon*, Lakenkooper in de Zoutſteeg, toen verreist naar de Ooſtzee, om zynen Koophandel te dryven, zeven mans en vyf vrouwen byeen gekomen. Een der zelven, *Dirk de Snyder*, gaf zig voor een' Profeet uit. Men bleef byeen, tot over middernagt. Niet lang na drie uuren, wierp Dirk zig op 't aangezigt ter aarde, om te bidden. Toen hy wederom opſtondt, verklaarde hy, God, in zyne Heerlykheid, gezien en geſproken, en Hel en Hemel bezogt te hebben. Hy voeg-

Naaktloopers te Amſterdam.

(e) MEURSII Athen. Batav. *Libr.* I. *p.* 50. ORLERS Leyden, *bl.* 443.
(f) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 309.
(g) Klepb. van Dordr. *by* BALEN, *bl.* 818.

voegde 'er by, dat de jongste dag naby was, Karel II. 1535.
en dat één uit den hoop, dien hy aanwees, zekerlyk verdoemd zyn zou. Deeze daarop aan 't bidden, *Hemelsche Vader, ontferm u myner*. Toen de Profeet weder, *de Vader heeft zig uwer ontfermd, en u tot zynen zoon aangenomen*. Kort daaraan, op eenen vroegen morgen, ter zelfder plaatse, byeen gekomen zynde, nam de Profeet, na 't gebed, zynen helm en harnas, zydgeweer en kleederen, en wierp alles op 't vuur, zeggende, *dat al wat uit de aarde voortgekomen was, door 't vuur verteerd en Gode opgeofferd worden moest*. Toen hy daar geheel moedernaakt stondt, beval hy het overig gezelschap, vrouwen zo wel als mannen, te doen, gelyk hy gedaan hadt. 't Geschiedde, zonder uitstel. Elk wierp zyne kleederen op 't vuur, zonder den minsten hairband over te houden. De vrouw van den huize, die, door den stank der smeulende kleederen, gewekt was, opgestaan en in 't vertrek, daar de anderen waren, gekomen zynde, kreeg terstond bevel, om zig insgelyks te ontkleeden, gelyk zy deedt. Niemant deezer misleiden wist toen nog, wat 'er verder gedaan moest worden, behalve Dirk den Snyder, die ook eerlang beval, dat men hem volgen en naroepen zou. Met strykt hy, en de anderen na hem, ten huize uit: loopende, als uitzinnigen, de Stad op en neder, onder een ysselyk gehuil van *wee! wee! wee! de wraake Gods! de wraake Gods! de wraake Gods!* De Schuttery in de wapenen en voor 't Stadhuis samengekomen zynde, werden de Naaktloopers, op eene vrouw na, die men nim-

Karel II. mer, naderhand, vernomen heeft, gegreepen, en naar 't Stadhuis gebragt. Toen zy
1535. verhoord zouden worden, wilde men hun van kleederen voorzien. Doch zy weigerdenze volstandiglyk, roepende, *dat zy, de naakte waarheid en Gods beeld zynde, zig nergens over schaamden.* 't Scheen, dat zy, met de schaamte, ook 't gevoel der koude van het jaargetyde verlooren hadden. Het Huis, waaruit zy gekomen waren, vondt men zo vast geslooten, dat men de deur, met eene bus, moest doen open springen: waarna men 't vertrek, daar zy zig ontkleed hadden, in brand vondt, en twee schotels met vleesch, boven op de kleederen, in 't vuur. De Regeering kreeg terstond vermoeden, dat men 't met dit woest bedryf gemunt hadt op 't overrompelen der Stad; waar voor zy lang hadt gevreesd. Men hieldt de Kerken en Poorten geslooten. Men deedt de slagklokken stilstaan. De schuttery bleef in de wapenen. Ook werdt 'er huiszoeking gedaan. Veelen, die verdagt waren, werden gevat: doch eenigen, onschuldig bevonden zynde, terstond ontslaagen. De zeven Naaktloopers werden, den vyf en twintigsten van Sprokkelmaand, onthoofd, en in linnen-kleedinge op 't rad gelegd. Wat laater, werden 'er nog eenigen ter dood gebragt. In sommige Aantekeningen (*b*), wordt gemeld, dat 'er, ten deezen tyde, wel by de vyftig menschen, te Amsterdam, naakt langs de straaten liepen, en dat 'er twaalf mans en twaalf

(*b*) Regist. der Willekeur. berusten de ter Secret. van Amst. by BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 118.

twaalf vrouwen gevat werden. Doch kort na 't vangen der Naakdlooperen, zag men wel duizend Herdoopers omtrent Amsterdam aankomen, van meening om zig daar op te houden. Zy kwamen, zeidenze, uit Henegouwen; doch men drong hen, buiten te blyven, en weder te keeren, van waarze gekomen waren (*i*). Ondertusschen, versterkte de aankomst van zo veel volks de Regeering in 't vermoeden, dat men zig van Amsterdam zogt meester te maaken: 't welk naderhand nog klaarer bleek.

Karel II. 1535.

In 't laatst van Lentemaand, bemagtigden driehonderd Herdoopers, aangevoerd door Jan van Geelen en anderen (*k*), het oude Klooster by Bolswaard in Friesland, verdryvende de Monniken, en beelden en Kerksieraaden vernielende. Doch Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, herwon het Klooster, in weinige dagen, alles wat zig te weer stelde doodslaande. Een groot getal van gevangenen werdt, sedert, te Leeuwaarden gehangen, onthoofd en verdronken (*l*). Doch Jan van Geelen was 't gevaar gelukkiglyk ontvlugt, en te Amsterdam gekomen, alwaar hy, zynen naam veranderd, en zig voor een' Koopman uitgegeven hebbende, zig eenigen tyd ophieldt, ten huize van *Willem Korneliszoon*. Daarna besloot hy, heimelyk, naar Brussel te trekken, en Brieven van vergiffenis van de Landvoogdesse te verwerven. Om haar te beweegen,

XXII. 't Oude Klooster by Bolswaard, door de Herdoopers, ingenomen.

Jan van Geelen onderneemt Amsterdam te overweldigen.

(*i*) Hortens. de Anabapt. *p. m* 309, 310.
(*k*) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXI. LXII. *bl.* 681.
(*l*) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 884.

Karel II. 1535.

gen, gaf hy voor, van zyne dwaalingen berouw te hebben, en boodt aan, Munster, dat toen nog niet over was, den Keizer te willen leveren. Men verleende hem, onder deeze voorwaarde, de verzogte Brieven, en hy trok, terstond daarna, wederom naar Amsterdam. Hier verkeerde hy, sedert, openlyk, met de voornaamsten der Stad. Doch in 't geheim hieldt hy zig by de Herdoopers, en kreeg, eerlang, zo veel volks aan zyne koorde, dat hy besloot de Stad, by nagt, te overmeesteren.

Beleid van den aanslag;

Men bestemde, hiertoe, den tienden van Bloeimaand. Hy en *Henrik Goedbeleid*, een bekend Burger, waren de hoofden der samenzweeringe. De overigen hadden zig, ten huize van *Pieter Gaal*, in de Pylsteeg, byeen gevoegd. Men maakte elkanderen diets, dat de aanval zo dra niet geschied zou zyn, of de meeste Burgers zouden hun toevallen. Bovenal steunde men op de voorzegging van Henrik van Hilversom, die Amsterdam en nog twee Steden den Koning van Zion beloofd hadt. Het luiden van de Stadhuisklok zou de leus van den aanval zyn. 't Gilde der Kruisbroederen teerde juist deezen dag: en de maaltyd werdt, volgens gebruik, door de gantsche Wethouderschap en de aanzienlyksten der Stad, bygewoond. Men was gewoon, in zulk eene gelegenheid, op de markt, die hier *den Dam* heet, vuurwerken af te steeken, en pektonnen te branden. In deezen tyd van vreugde, meenden de Herdoopers hunnen slag waar te neemen, en 't Stadhuis eerst, en daarna de Stad te bemagtigen.

die ontdekt,

Doch de Burgemeesters kreegen, tegen den avond, de lugt

van

van den aanslag. Een jongman, die niet genoemd wordt, gaf *Pieter Honig* berigt, dat zes honderd Herdoopers zig, dien zelfden nagt, dagten byeen te voegen, om de Stad te overweldigen. Honig deelde dit schrikkelyk nieuws terstond mede aan de Hopluiden, *Klaas Doedeszoon* en *Dirk Hillebrandszoon Otter*. Alle drie gingenze toen naar Burgemeesters, die de ontdekking eerst in den wind sloegen; doch men gaf hun zulke verzekeringen, dat zy 't eindelyk geloofden. Men diende hun, onder anderen, aan, dat 'er drie dubbele gelaaden' handbussen, boven de Waage, op de Rederykers Kamer, gereed gezet waren, om, in den aanval op 't Stadhuis, gebruikt te worden. Misschien waren de Amsterdamsche Rederykers, of eenigen derzelven, die ook in laater' tyd de hand hadden in de Hervorming der Stede (*m*), thans den Herdooperen genegener, om dat hun Koning, Jan Bokelszoon, te Leiden, Rederyker geweest was. Midlerwyl, was goede raad duur by Burgemeesters. 't Was nu in den voornagt, en de Kruisbroeders waren, tot hun geluk, vroeger dan naar gewoonte, gescheiden. Sommigen sloegen derhalve voor in den Raad, dat men de Burgers, spoedig, doch in alle stilte, in de wapenen, voor 't Stadhuis, moest doen komen. Doch anderen vonden hierin te veel zwaarigheid. De tyd verliep vast met dit sammelen. Men was, op 't Stadhuis, nog bezig met beraadslaan, toen de Herdoopers, naar men sedert verzeker-

Karel II. 1535.

doch egter ondernomen wordt.

(*m*) Zie, *onder anderen*, Hooft Nederlandsch. Hist. V. *Boek*, *bl.* 193.

Karel II. 1535. kerde, niet boven de veertig sterk, met slaande trom, uit de Pylsteeg, die digt by den Dam is, op 't Stadhuis kwamen aantrekken. De Burgers, die hier de wagt hadden, werden, in den eersten aanval, afgemaakt of gevat. Hun Hopman, *Simon Klaaszoon Put*, schoot 'er 't leeven by in. De Burgemeesters ontkwamen 't gevaar, door eene verhaaste vlugt. Een dronken Schouts Dienaar, die tusschen de stoelen en banken lag te ronken, kroop, naauwlyks weetende wat hy deedt, op het eerste gerugt, op handen en voeten, naar boven, en verstak het touw der Stadhuisklok; voorkomende hierdoor, gelukkiglyk, het kleppen van onraad, welk de gantsche Stad in rep en roer gesteld en waarschynlyk een grooter getal van Herdoopers op de been gebragt zou hebben. De Burgemeesters hadden, onderstusschen, de Gemeente in de wapenen doen komen, en de toegangen naar den Dam sterk doen bezetten. De Herdoopers waren meester van 't Stadhuis en den Dam. Een mismaakte Buitenaar uit de hunnen, gewapend uit de Pylsteeg komende, vraagde zynen Buurman, als ware hy 'er zelf onkundig van geweest, *wat 'er gaans ware? 't Is op den Dam te doen*, antwoordde deeze, *laat het ons gaan zien*. Doch naauwlyks waren zy eenige treden voortgegaan, of de ander stak hem verraderlyk onder de voet. 't Gerugt van den aanslag klonk vast de gantsche Stad door. Elk raakte op de been. Men liep herwaards en derwaards, zonder, in de holte des nagts, vriend van vyand te konnen onderscheiden. Die zig op den Dam vertoonen durfde, werdt, ter-

De Herdoopers bemagtigen den Dam, en 't Stadhuis.

eerstond ; door de Herdoopers, doorschooten. *Klaas van Aken*, een spotvogel en sterk drinker, hadt de koenheid van zig alleen onder den drom der Herdooperen te begeeven, en Henrik Goedbeleid, dien hy van ouds kende, af te vraagen, *wat hun begeeren was?* Henrik antwoordde, *dat zulks hem niet aanging, en dat hy zig naar huis moest begeeven.* Doch terwyl Klaas draalde en jokken wilde, werdt hy, tegen Henriks zin, door de anderen, doorstoken. De Regeering hadt beslooten, niets tegen de Herdoopers te onderneemen, voor dat de dag gekomen zou zyn. Men vergenoegde zig, derhalve, met de toegangen naar den Dam, op bevel van den Burgemeester *Goossen Jauszoon Reekalf*, niet onbedreeven in de Krygskonst, met zeilen te behangen, en met hopzakken te stoppen, agter welken, men veilig was, voor 't geschut der Herdooperen. Dus dagt men den morgenstond te verbeiden. Doch de Burgemeester Pieter Kolyn, een geleerd en godvrugtig man, zig, ter oorzaake van zyne zagtheid omtrent de Herdoopers, by veelen, in 't vermoeden gebragt hebbende; dat hy met hen heulde kon 't niet van zig verkrygen, dat hy nu de gelegenheid voorby zou laaten gaan, om zig, openlyk, van zulk eene kladde te zuiveren. Hy rukt dan, aan 't hoofd van zyn Vendel, aan op de Herdoopers, die hem stoutelyk te gemoet traden. Voor de Waage, raakte men handgemeen. De Herdoopers behielden de overhand : de Burgers werden verjaagd, of doorschooten : sommigen ook met vergiftigd lood. Kolyn zelf werdt deerlyk vermoord

De Burgemeester Pieter Kolyn en eenige Burgers worden doorschooten.

Karel II. 1535.

Kloekheid van Burgemeester Reekalf.

moord (n). Reekalf, die toen 't voornaamste bewind alleen aan zig nam, bezoldigde, dien nagt, op de Vischmarkt, een zeker getal van Waardgelders, voor den tyd van eene maand, onder voorwaarde, dat zy, geleid door Burgemeesteren, de Herdoopers eerst van den Dam dryven, en daarna 't Stadhuis overweldigen zouden; wanneer zy, door de Burgers, zouden worden ingevolgd. Voorts geboodt hy, dat men zig, het overige van den nagt, doodstil houden zou. De Herdoopers bragten, ondertusschen, den tyd door, met het zingen van Psalmen. Ook vernielden zy de pektonnen en vuurwerken; op dat dezelven, in brand geschooten, hun klein getal niet ontdekken, en hen voor 't schietgeweer der Burgeren bloot stellen zouden. Doch Goedbeleid, dit hun klein getal en dat 'er geen onderstand kwam in aanmerking neemende, begon voor 't mislukken van den aanslag te vreezen. Jan van Geelen poogde hem egter een hert onder den riem te steeken, hem verzekerende „ dat de Stad, „ zelfs zonder bloedstorting, voor tien uuren, „ in hunne magt zyn zou; zo de Profeet," hy meende, naar 't schynt, den Overlooper Henrik van Hilversom „ hun anders de waar„ heid voorspeld hadt." Met het aanbreeken van den dag, werdt de Dam haast schoon geveegd van Herdoopers, die, of geveld, of gedwongen werden, naar 't Stadhuis te wyken. Toen maakten de Burgers zig meester van de Rederykers Kamer boven de Waag, van

(n) Regeer. Lyst van Amst. *voor de* Handv. *op 't jaar* 1535.

van waar zy 't Stadhuis konden beschieten. Verscheiden Herdoopers, die zig, op de groote zaal, onthielden, werden, door de vensters, doodgeschooten. De overigen verstaken zig, in 't binnenste van 't Stadhuis. Reekalf, twee slangen en een groot stuk geschut op den Dam hebbende doen brengen, schoot de deur van 't Stadhuis op den vloer. Toen vielen de Waardgelders in 't Stadhuis aan op de Herdoopers, die zig verdedigden als wanhoopigen. Reekalf begaf zig naar S. Elizabets Gasthuis, welk nevens 't Stadhuis stondt, en hieldt, van daar, den toegang naar 't Stadhuis open. Eenigen beklommen de vensters, van ter zyde, en overvielen de oproerigen, van eenen kant, daar men hen niet verwagt hadt. Toen werden veele Herdoopers geveld, onder welken ook Henrik Goedbeleid was: eenigen, tot twaalf toe, gevangen genomen. Jan van Geelen, op den Tooren van 't Stadhuis gevlugt zynde, stelde zig, voor erger straf dugtende, bloot voor 't schietgeweer der Burgeren. Hy werdt wel haast getroffen, en nog zieltoogende op straat gesmeeten. 't Leedt niet lang, of de Herdoopers waren allen gedood, of gevangen. Men telde, onder hen, agtentwintig dooden, die by de beenen aan de galg werden gehangen. Van de Burgers, waren 'er twintig gesneuveld. Ten zelfden dage, werden 'er nog twee Herdoopers, buiten de Stad, gegreepen. Zy waren, uit de naaste Dorpen, op hoop, dat de hunnen de Stad zouden bemagtigd hebben, derwaards gekomen. De bultenaar, die zynen buurman verraaderlyk gegriefd hadt, werdt

Karel II. 1535.

De Herdoopers worden overwonnen,

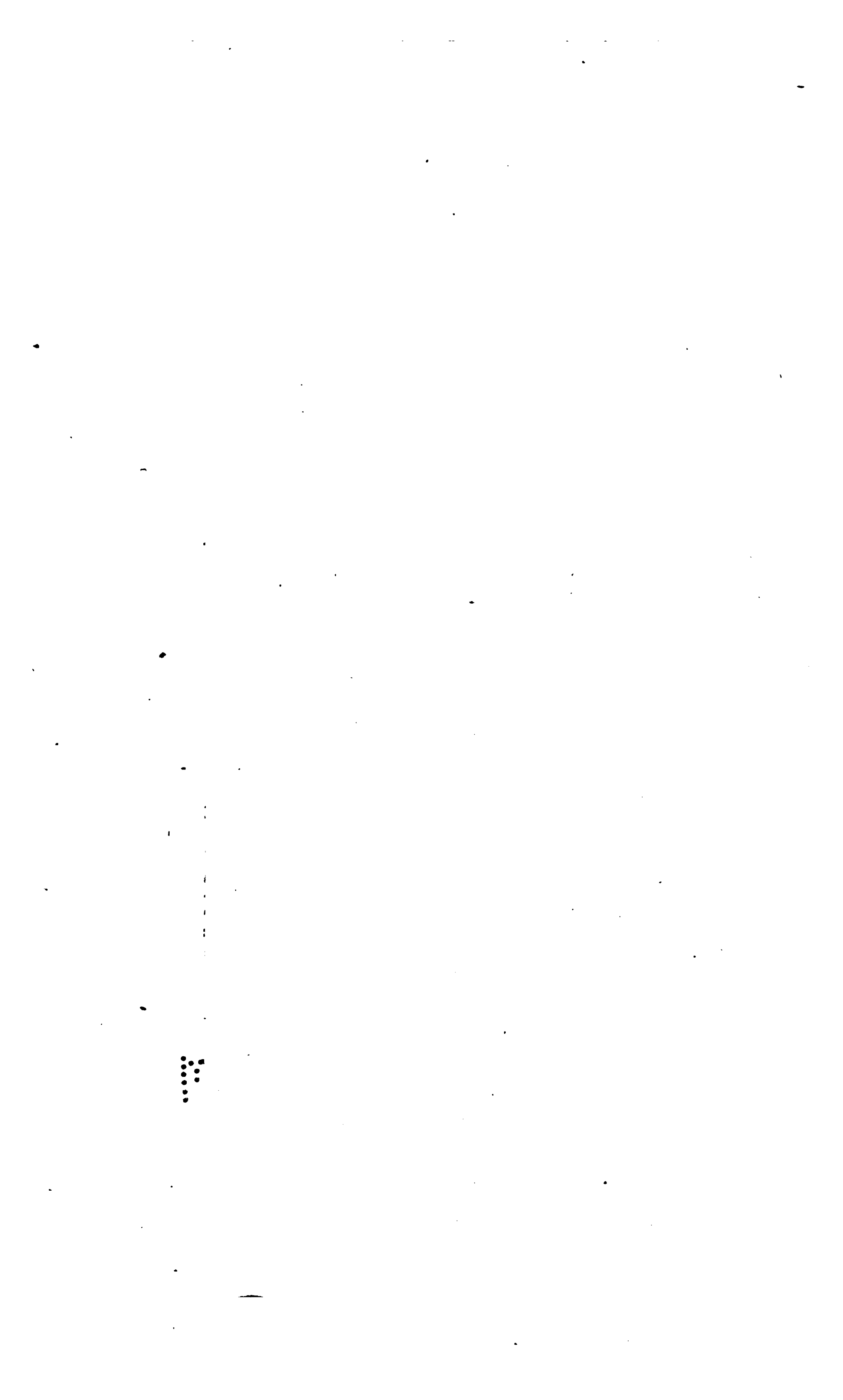
KAREL II. 1535. ook, tegen den avond, gevat. Negen van de twaalf gevangen Herdoopers kreegen hun vonnis (*o*), op den veertienden van Bloeimaand. 't Hert werdt hun uit het lyf gerukt, en in 't aangezigt gesmeeten: waarna zy onthoofd en gevierendeeld werden. Naderhand, werden 'er nog eenige anderen geregt: sommigen, om dat zy den toeleg geweeten, en niet ontdekt hadden. De vrouw, uit wier Huis, de Naaktloopers, in Sprokkelmaand, gekomen waren, werdt in haare deur opgehangen. Ook leedt eene Moeder met haar' zoon deeze straf, om dat zy den gewaanden Bisschop, Jakob van Kampen, geherbergd, en niet aangebragt hadt. Deez' was, ondertusschen, nergens te vinden. Doch de Regeering de dood gedreigd hebbende aan elk, die hem niet aanbragt, werdt hy, eindelyk, ontdekt en gestraft. In zyn vonnis (*p*), werdt hy alleenlyk over Herdooperye, niet wegens het oproer beschuldigd. Ook hadt hy, schoon zwaar gepynigd, nooit willen bekennen, dat hy deel gehad hadt aan 't veraad der Stad (*q*). Men zette hem eerst een uur lang te pronk, met een tweehoornigen blikken myter, bemaald met het wapen der Stad, op 't hoofd. Toen werdt hem de tong uit den hals getarnd, en de regterhand en het hoofd, met een vleeschhouwers hakmes, afgehouwen. 't Hoofd, met den myter gedekt, werdt, nevens de hand, op de Haarlemmer Poort gesteld. De romp werdt verbrand. Wat laater

en zwaar gestraft.

(*o*) *Zie het by* DAPPER, Beschr. van Amst. *bl.* 151.
(*p*) *By* DAPPER, Beschr. van Amst. *bl.* 152.
(*q*) Regist. der Willekeuren *by* BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.



, in 't jaar 1535.



ter, in 't zelfde jaar, werden te Leiden, te Hoorn (*r*), te Utrecht, en elders, verscheiden' Herdoopers, die men, insgelyks, van oproerige aanslagen verdagt hieldt, of overtuigde, ter dood gebragt. De strengheid, met welke men hen handelde, bragt, eerlang, te wege, dat zy de dwaaze hoop om een nieuw aardsch Ryk op te regten t'eenemaal vaaren lieten, en zig stil hielden (*s*). Karel II. 1535.

De aanslag op Amsterdam, schoon in schyn met weinig volk ondernomen, zou zekerlyk van veel gevolg geweest zyn, zo de Burgery niet terstond de toegangen naar den Dam bezet hadt, en zo het Stads Kloktouw, by een onvoorzien toeval, niet t'zoek geraakt was. Het kleppen der klok zou, gelyk 't opgestemd was, alle de goedgunners der Herdooperen, die hier geen klein getal uitmaakten, op de been gebragt hebben. Ook hadt Jan van Geelen driehonderd Dorpelingen van Benskoop, by Yſſelſtein, tegen den tienden van Bloeimaand, te Amsterdam bescheiden. Zy waren reeds op weg derwaards geweest; doch, verneemende, dat de aanslag mislukt was, te rug gekeerd. Wat laater, kwamen 'er twee schepen met Herdoopers voor de boom, die, op de tyding van de nederlaag der hunnen, van den wal hielden, en naar Engeland voeren (*t*). De hoop, die de oproerige Herdoopers op het bemagtigen van Munster gebouwd hadden, verdween zo geheellyk, toen, na 't mislukken van den aanslag op Amsterdam, ook

(*r*) Velius Hoorn, *bl.* 245.
(*s*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 310, 311, 312, 313, 314.
(*t*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 311.

Karel II. 1535.

ook Munster den Bisschop in handen gevallen was, dat naderhand niemant onder de Doopsgezinden aangemerkt wilde worden als deel hebbende gehad, aan deeze en diergelyke oproerige onderneemingen: gelyk 'er ook, inderdaad, veelen geheel onschuldig aan waren. Obbe Filips zelf, schoon door een' zendeling van Jan Matthyszoon gedoopt, betuigt ernstelyk, dat hy en zyn Broeder Dirk geen deel altoos aan 't Munstersch oproer gehad hadden. Ook verwierp hy, sedert, zyne zending (*u*). Menno Simonsz ook, die van Obbe gezonden was, en de Munsterschen, in 't jaar 1539, zyne *lieve doch zwakke broeders* noemde, die zig, *door 't gebruik der wapenen*, *een weinig verloopen hadden*, beweerde te gelyk, dat zy zig van deezen *gruwel* noodzaakelyk moesten bekeeren, en waarschuwde elk, tegen de dooling van 't gebruik der wapenen (*v*). Het gedrag der oproerige Herdooperen hadt, ondertusschen, alle de Doopsgezinden zo gehaat gemaakt by de Overheid, dat 'er, in Zomermaand deezes jaars, wederom een streng Plakaat uitkwam, by welk „ alle zogenaamde „ Profeeten, Apostelen of Bisschoppen onder „ de Herdoopers ten vuure, en alle herdoop„ ten tot het zwaard, of tot de put veroor„ deeld werden, zonder dat de Wethouders, „ omtrent deeze luiden, *overmits haar quaat* „ *voornemen*, zo spreekt het Plakaat, ee„ nige de minste genade mogten gebrui„ ken

(*u*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24. [57].

(*v*) *Zie* Protocol van Leeuwaard. *bl.* 35, 39. *en* G. DE BRES Wort. der Herd. I. *Boek*, *Cap.* II, *f.* 11 *vers.*

„ ken (w).” En van toen af, werdt 'er, zonder veele onderscheids te maaken, tegen oproerige niet slegts, maar ook tegen vreedzaame en weerlooze Doopsgezinden, strengelyk gewoed (x). Uit de *Crimineele Sententien* van den Hove van Holland, blykt, dat 'er, in dit, doch, voornaamlyk, in 't voorgaande jaar, ruim zestig Herdoopers in alles, door het vuur, het zwaard en op andere wyzen, in den Haage, ter dood gebragt zyn, en dat 'er omtrent zeshonderd, afzweering hunner gezindheid gedaan hebbende, in genade, zyn ontvangen geworden.

XXIII. Ontwerp van eene *Unie* van alle de Nederlanden.

't Verhaal van de opschuddingen der Herdooperen hier te lande heeft ons een weinig gevoerd, buiten de orde der overige Geschiedenissen deezer tyden, tot welke wy nu zullen wederkeeren. Na 't sluiten van 't Bestand met Lubek en Deenemarke, in de Lente des jaars 1534, werden 'er, in eenen geruimen tyd, geene Dagvaarten gehouden, in Holland. In Hooimaand eerst, werden de Staaten van alle de Nederlanden, te Mechelen, beschreeven. De Landvoogdes, hier gekomen van Brussel, alwaar zy, kort te vooren, het Schietspel van S. Joris Gilde bygewoond hadt, en *Schutter-Koningin* geworden was (y), vreesde voor oorlog met Frankryk en Engeland, en wilde de Nederlanden gaarne eene *Unie* met elkanderen doen sluiten, om te weeten, wat on-

(w) Martelb. der Doopsgez. II. *Deel*, *bl.* 35. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 30.

(x) VELIUS Hoorn, *bl.* 244. BOOMKAMP Alkm. *bl.* 72, 84, 85, 86, 87, 92 enz HOOFT II. *Boek*, *bl.* 58. III. *Boek*, *bl.* 81.

(y) Chron. van ELL. DE VEER *fol.* 36 *vers.*

Karel II. 1535. onderstand zy van ieder derzelven te wagten zou hebben. Doch de opgevatte vrees verdween, eer de Staaten nog byeen gekomen waren. Men handelde egter van de Unie en van eenige andere punten, onder anderen, van 't gebruiken van Spaansche, in plaats van Engelsche Wolle, hier te lande; waartoe de Keizer, als Koning van Spanje, goede gelegenheid geeven kon (z). Doch men oordeelde hier toen, dat men de Engelsche Wolle niet missen kon. Ook werdt 'er, omtrent de Unie, niets geslooten. De Stadhouder, twaalfduizend guldens verschooten hebbende, tot betaalinge der Knegten, die op de Oostersche Vloot gediend hadden: en nog duizeud guldens, aan Granvelle en anderen, die 't afschaffen van 't verlofgeld op 't Kooren, en eenige andere voordeelen voor Holland hadden helpen bewerken; verzogt, deswege, in Oogstmaand des jaars 1534, vergoeding van 's Lands Staaten, die hy terstond verkreeg (a). Mogelyk maakte hy hier te meer haast mede, om dat hy wist, dat het uitgaand Kooren haast wederom belast worden zou; wanneer hy, veelligt, zyn verschot zo gemakkelyk niet wederom zou gekreegen hebben.

XXIV. Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke. De Lubekkers, t'onvrede over 't Verdrag, welk Christiaan de III. met Holland geslooten hadt, verbonden zig, omtrent deezen tyd, met *Christoffel, Graave van Oldenburg*, om Christiaan den III. van den Deenschen Troon te stooten; en, dit gaf men, ten minsten, voor,

(z) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 164, 175, 176.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 217, 218, 219, 221, 222, 229, 232.

voor, den gevangen Koning Christiaan den II, op denzelven, te herstellen. Men was van zins, Koppenhage te bemagtigen. De Hollanders hielden hier een waakend oog op (b); alzo zy ligtelyk voorzagen, dat de Zond voor hun geslooten zou zyn, zo Koppenhage den Lubekkeren in handen viel. Christiaan, de III. zondt, in den aanvang des jaars 1535, *Melchior Rantsau* herwaards, om onderstand te verzoeken, tegen Oldenburg en Lubek. De Gezant nam zynen weg over Amsterdam, en vertoonde daar, dat de Koning, zyn meester, om der Hollanderen wille, in oorlog was geraakt; weshalve het redelyk was, dat men hem, van hier, ondersteunde, te meer, naardien Holland, by de vrye vaart door de Zond, zo groot een belang hadt. Hy deedt diergelyk een vertoog, sedert, ook te Brussel (c). Doch het bemagtigen van Koppenhage, en andere nadeelen, hem, door de Lubekkers, toegebragt, veranderden den staat zyner zaaken zo zeer, dat de Hollanders hem weinig dienst konden doen. Zelfs bragt het belang des Keizers eerlang te wege, dat zy eenen nieuwen vyand, die zig tegen hem opdeedt, ondersteunen moesten. De Zond werdt, ondertusschen, voor Holland geslooten (d), zo dra de Lubekkers meester van Koppenhage waren. De Hamburgers, Breemers en Gelderschen voeren thans sterk op de Oostzee. Doch de Hollandsche Koopluiden, niet stil konnende zitten, namen, onder de hand, deel

Kapit. II. 1535.

De Zond wordt gesloten.

(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 218.
(c) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 227.
(d) Velius Hoorn, bl. 247.

KAREL II. 1535. deel in de vaart deezer vreemden, reedende in derzelver schepen, en ontbiedende Oostersche waaren, op derzelver naam. De Zondsche Tollenaars ontdekten egter deezen sluikhandel, en stelden al hun vermogen te werk, om denzelven te beletten (e).

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt wederom ingevoerd.

't Gebrek van Graanen, veroorzaakt door het stremmen der Oostersche vaart, bewoog de Landvoogdes, om den uitvoer derzelven, in Wynmaand, te verbieden (f). Doch de Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat dit verbod veroorzaaken zou, dat 'er ook minder Graanen, van Breemen en elders, herwaards zouden worden gebragt, wilden 't Plakaat niet afkondigen, voor dat zy 'er de Landvoogdes over gesproken hadden. Toen dit geschied was, bleek klaarlyk, dat het verbod alleen was gedaan, om het afgeschaft Verlofgeld op de uitgaande Graanen wederom in te voeren.

Vertoog der Steden hier tegen.

De Steden wendden terstond alle vlyt aan, ten Hove, om van deezen last, ingevolge van 's Keizers Oktroi van den jaare 1531, ontheeven te blyven. Men beloofde den Hovelingen geschenken, en onder anderen tweehonderd *Wageschotten*, eene soort van eekenhout, dat, gezaagd zynde, tot wanden en vloeren, gebruikt werdt (g), aan den Heere van Molembais. Men wist, dat 'er verscheiden in den Raad van Staate zaten, die Holland ongenegen waren, en daarenboven geene kennis hadden van den loop

(e) E. DE VEER Chron. *fol.* 47. GOUDHOEVEN *bl.* 605. J. SCHRASSERT Harderw. II. *Deel*, *bl.* 71.
(f) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 31.
(g) *Zie* HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 111.

loop des Koophandels. Deezen dreeven „ dat „ het verbod van uitvoer gebrek voorkwam; „ dat de Keizer egter geregtigd was, om den „ uitvoer, onder 't betaalen van zeker verlof- „ geld, toe te laaten; alzo 't Oktroi van 1531, „ slegts tot wederopzeggens toe, gegeven was; „ dat men, derhalven, van 't vreemd Koo- „ ren agttien stuivers van 't last op het uit- „ gaan betaalen zou, en 't inlandsch, waar „ onder het Kleefsch, Guliksch en Geldersch „ en al wat den Ryn afkwam gerekend werdt, „ niet zonder uitgedrukt verlof der Landvoog- „ desse, zou mogen vervoeren, mids ook ze- „ ker verlofgeld betaalende." De Afgevaar- digden der Steden vertoonden, hier tegen, „ dat men, door 't verbod van uitvoer en 't „ heffen van 't verlofgeld, den aanvoer her- „ waards beletten zou; dat 'er reeds dertig „ Breemer schepen met Graanen 't Land voor- „ by, naar Engeland, gezeild waren, die an- „ ders hier ingeloopen zouden zyn; en dat „ het byvoegsel *tot wederopzeggens toe*, door „ den Thesaurier-Generaal Ruffault, tegen „ 's Keizers meening, in 't Oktroi van 1531, „ gesteld was, 't welk men bewees, met het „ getuigenis des Aartsbisschops van Palermo." Men hadt ook, onder de hand, vernomen, dat Ruffault deeze nieuwigheid wilde invoe- ren, om dat hem de ontvangst van 't Ver- lofgeld beloofd was. De Steden hielden eg- ter zo sterk aan ten Hove, dat zy, eindelyk, de meeste stemmen in den Raad wonnen, en, in Sprokkelmaand des jaars 1536, vryheid kreegen, om 't Kooren, gelyk van ouds, zonder verlofgeld, te mogen uitvoeren. De

KAREL II. 1535.

't Wordt weder afgeschaft. 1536.

G 5 Hee-

Kar. II. 1536. Geschenken aan de Hovelingen.

Heeren en Amptenaars, die haar, by deeze gelegenheid, dienst gedaan hadden, werden toen rykelyk beschonken. Nassau en Hoogstraaten kreegen, elk vierhonderd, Bergen en Molembais, elk tweehonderd Wageschotten. Aan Buuren, schonk men tweehonderd Karels guldens; aan Palermo en Meester Vincent Korneliszoon ieder honderd Filips guldens, en aan Meester *Jan Brielis* en *Leenaard Hardink*, elk vyftig Karels guldens. *Filips Nigri* en *Lodewyk van Schoore*, die tegen 't afschaffen van 't Verlofgeld gestemd hadden, wilden geen geld neemen; waarom men besloot, aan elk, twee goede aamen Rynschen Wyn te vereeren. Doch 't leedt niet zeer lang, of 't Verlofgeld, welks afschaffing, met zo veel moeite, verkreegen was, werdt, op nieuws, ingevoerd (*b*).

De Keizer besluit den Paltsgraaf Fredrik aan 't Deensche Ryk te helpen.

Holland werdt, ondertusschen, enkelyk tot voorstand van 's Keizers belang, in eenen nieuwen Kryg met het Noorden, ingewikkeld. Izabelle, 's Keizers overleeden' Zuster, die met den gevangen Koning, Christiaan den II, gehuwd was geweest, hadt haaren Gemaal drie Kinderen nagelaaten, een' Zoon en twee Dogters, die in de Nederlanden waren opgevoed. De Zoon, *Jan* genaamd, was, kort na 't gevangen neemen zyns Vaders, overleeden: en *Dorothea*, eene der Dogteren, sedert, door den Keizer, uitgehuwelykt aan *Fredrik*, *Paltsgraave aan den Ryn*, die zig thans van de beroerte, door de Lu-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 311, 313.

Lubekkers en den Graave van Oldenburg, in Deenemarke verwekt, zogt te bedienen, om zig meester te maaken van 't Ryk, op welk hy, uit hoofde zyner Gemaalinne, een gegrond Regt oordeelde te hebben. De Keizer, die 't belang van zynen Neeve bevorderen wilde, zogt de Hollanders te beweegen, om hem, met hunne Scheepsmagt, by te staan. Doch deezen schrikten voor eenen Oosterschen oorlog. Christiaan de III. hadt, ondertusschen, 't Beleg geslaagen voor Koppenhage; en Fredrik was van zins, hem dit Beleg te doen opbreeken, en zig, vervolgens, meester te maaken van de Stad. Hy, of de Keizer voor hem, had, ten dien einde, eenen hoop Knegten op de been gebragt: doch 't ontbrak hem aan schepen, om dezelven naar Deenemarke te voeren. De Landvoogdes Maria vorderde dezelven, uit 's Keizers naam, in Grasmaand des jaars 1536, van de Hollanders; en Amsterdam toonde toen het eerst eenige genegenheid, om in haar verzoek te bewilligen. Men hadt hier, kort te vooren, tyding gekreegen, dat de Lubekkers, onderrigt van den toeleg des Paltsgraafs, en dugtende, dat hun voorneemen, om zig van van den Oosterschen handel meester te maaken, hier door verydeld mogt worden, te Hamburg, in eene byzondere onderhandeling getreden waren met Christiaan den III, die zig, in persoon, derwaards begeven, en hun *Gotland* en het Eiland *Bornholm* aangebooden hadt, mids zy den Graave van Oldenburg, die Koppenhage inhadt, geenen onderstand meer verschaffen. Zulk eene tyding verbaasde de Amsterdam-

KAREL V. 1536.

Hy doet Holland schepen afvorderen.

Bedenkingen van Amsterdam hierop.

Karel II. 1536. dammers. Zy vreesden voor eene geduurige belemmering der Oosterſche vaart, zo de Lubekkers zig, op zo voordeeligen voet, met Chriſtiaan den III, verdroegen. Zy oordeelden, derhalven, dat de Keizer zig ten ſpoedigſten meeſter van de Zond maaken moeſt, en dat men den Paltsgraaf, in 't bezit van Deenemarke, moeſt tragten te ſtellen. Hoogſtraaten en de Landvoogdes zelve bedienden zig van deeze gelegenheid, om den Staaten eene Vloot af te vorderen van vyfentwintig groote Oorlogſchepen en agt of tien Boeijers, voorzien met behoorlyk geſchut en een dubbel getal van Bootsgezellen. Het Krygsvolk des Paltsgraafs was reeds op weg herwaards, om, met deeze Vloot, naar Deenemarke, overgevoerd worden, waarom men de Staaten drong, tot het neemen van een ſpoedig beſluit. De meeſte Steden waren hier egter niet gereed toe. De Gemagtigden der Landvoogdeſſe ſpraken afzonderlyk met Amſterdam en de Waterſteden, die, boven de anderen, by den Ooſterſchen handel, belang hadden. Doch terwyl men met deeze onderhandeling bezig was, bezette Guſtaaf de I, Koning van Zweeden, die ongaarne gezien zou hebben, dat de Keizer te veel voets in 't Noorden kreeg, de Zond met veertig ſchepen. De Staaten van Holland toonden zig toen nog ongenegener, om zig alleen in den laſt des Ooſterſchen Krygs te ſteeken. Zy waren egter overboodig, om hun aandeel in dien laſt te draagen, wanneer 'er de andere Nederlanden ook op beſchreeven werden, en men nu handelde, gelyk men, in geval van vreeze voor oorlog

Holland weigert deezen laſt alleen te draagen.

met

met Frankryk of Engeland, te doen gewoon was. Zy weezen aan, dat de schepen, die men hun afvorderde, in 't Noorden blyvende, gelyk te dugten was, hun eene schade van meer dan viermaalhonderdduizend guldens veroorzaaken zouden; 't welk zy een ondraaglyk verlies voor Holland rekenden. De Gemagtigden der Landvoogdesse bragten hier tegen in, dat de andere Nederlanden niet bewoogen zouden konnen worden, om Holland by te staan, zo Holland, tot zyne eeuwige schande, toonde, zig zelf niet te willen helpen: waarop de Staaten zeiden, dat de Noordsche Kryg 't belang van Holland min betrof dan de eer des Keizers, die, door alle de Nederlanden, zo wel als door Holland, moest voorgestaan worden. Ten Hove, was men egter zo verre van Holland te willen ontlasten, dat men, in plaats van vyfentwintig Oorlogschepen en tien Boeijers, die men te vooren geëischt hadt, nu dertig groote Schepen en twaalf Boeijers vorderde. Hoogstraaten, die deezen eisch, uit den naam der Landvoogdesse, deedt, voegde 'er by, dat 's Paltsgraafs Knegten, ten getale van vierduizend, reeds op weg naar Holland waren, en 't platte Land afloopen zouden, zo men niet spoedig besloot, tot het uitrusten van eene Vloot, om hen naar Koppenhage te voeren (*i*).

KAREL II. 1536.

XXV. Christiaan de III. ver-

De beweegingen in de Nederlanden, om den Paltsgraave Fredrik te ondersteunen, konden, on-

(*i*) MR. AERT VAN DER GOES *Regist. bl.* 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249.

KAREL II. 1536. Bindt zig met den Hertoge van Gelder.

ondertusschen, zo heimelyk niet geschieden, of Christiaan de III. kreeg 'er de lugt van. Hy wist ook, by tyds, dat de Paltsgraaf eenen hoop Knegten op de been gebragt hadt, van welken hy zig bedienen wilde, om hem Deenemarke afhandig te maaken. Hy bevroedde ligtelyk, dat hy 't gevaar, welk hem, uit Holland, dreigde, niet beter voorkomen kon, dan door den Hollanderen van nader by eenen vyand te verwekken, die hun beletten zou, hun Krygsvolk van de hand en naar Deenemarke te zenden. Hy geeft dan Melchior Rantsau, die, onverrigter zaake van Brussel te rug gekeerd was, last, om met Hertoge Karel van Gelder, altoos genegen om het Huis van Oostenryk te kwellen, een Verdrag aan te gaan, welk eerlang te Lingen gesloten werdt, en deeze voorwaarden behelsde. „ Christiaan de III. zou den Hertoge van „ Gelder tweeduizend, en na 't veroveren „ van Koppenhage, nog drieduizend man en „ agt Oorlogschepen, bemand met twaalf„ honderd Koppen, byzetten, tegen twaalf„ duizend goudguldens, die Karel aan Chris„ tiaan verstrekt hadt, om daar voor, in 't „ Graafschap Oldenburg en in Westfaalen, „ volk te werven, onder bevel van den Gel„ derschen Overste, Meinard van Ham. „ Karel zou Christiaan, daar tegen, met „ twaalf honderd man bystaan, zo hem, door „ de aanhangers des gevangen Konings, ee„ nige vyandlykheid werdt aangedaan (*k*)." De werving, van welke, in dit verdrag, gewaagd werdt, was reeds, kort voor 't sluiten

(*k*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778.

ten van het zelve, geschied, door eenige Overſten van kleinen naam, die in 't gemeen voor Herdoopers gehouden werden; doch de geworven Knegten, ten getale van drieduizend, reeds in Grasmaand, gesteld hadden onder 't opperbevel van Meinard van Ham, die, met dezelven, in 't Graafschap Benthem, lag, zig, in 't openbaar, voor een Bevelhebber van Koning Christiaan den III. uitgeevende (*l*). Karel V. 1536.

Aanmerkingen over deeze verbindtenis.

Doch schoon deeze werving, op den naam van Christiaan den III, was geschied; en hy, met grooten schyn, voorgeeven kon, dat hy, door middel van dit volk, den Hollanderen beletten wilde, den Paltsgraave Fredrik onderstand te doen; begreepen egter de doorzigtigsten ligtelyk, dat men den Hertog van Gelder, als de hoofdoorzaak der werving, moest aanmerken; die zig, alleenlyk, door het verdrag van Lingen, hadt willen dekken, om den Keizer en den Nederlanderen, met welken hy in verbond stondt, geene openbaare stof tot ongenoegen te geeven. Hy hadt 'er geld toe geschooten. Hy hadt 'er eenen Gelderschen Bevelhebber by bezorgd. 't Verdrag van Lingen zelf behelsde zo weinige en onzekere voordeelen voor Hertoge Karel, dat hieruit reeds kon afgenomen worden, dat het geworven Krygsvolk meer ten behoeve van hem dan van Christiaan den III. gebruikt worden zou. Ook bleek dit wel haast zo tastelyk, dat 'er niemant, in Holland, aan twyfelde.

Mei-

(*l*) Mr. Aert van der Goes, Regist. bl. 250, 251, 252.

Karel II. 1536.

De Gelderschen versterken zig te Appingadam.

Meinard van Ham rukte, in Bloeimaand, in Groningerland, zig nederslaande te Appingadam, alwaar hy zig sterk verschanste. Hertog Karel, Heer van Groningen, was, sedert eenigen tyd, zeer onvergenoegd geweest op de Groningers, die hem volk geweigerd hadden, welk hy, tegen den Graave van Oostfriesland, gebruiken wilde. Nu scheen hy hen, door deeze benden, te willen bedwingen. De Groningers kreegen hier terstond vermoeden van; doch alzo Meinard van Ham Deensche vaanen voerde, en voorgaf, niets te doen, dan uit last van Koning Christiaan den III, wisten zy niet, wat zy vaststellen zouden. Zy schreeven aan den Hertoge van Gelder om zekerheid, die hun antwoordde, dat hy van Meinards bestaan geene kennis, noch hem eenigen last gegeven hadt. Kort hierna, kwam 'er geschut, in 't Leger te Appingadam. De Groningers wisten, dat het gezonden was van Balthazar van Ezens, een' groot' vriend van Hertoge Karel, en twyfelden, sedert, niet meer, of de Hertog hadt de voornaame hand in dit werk, en geen' minderen toeleg, dan hen geheel onder de knie te krygen (m).

Zy dreigen eenen inval in Holland te doen.

Meinard van Ham was zo dra niet in Groningerland gerukt, of hy zogt de Hollanders te doen gelooven, dat zyn voornaame toeleg was, 't vervoeren van 't Krygsvolk naar Koppenhage te beletten. Hy schreef, ten deezen einde, aan die van Amsterdam, dat hy hunne Stad en 't omleggende Land te vuur en

te

(m) Pontanus Libr. XI. p. 771, 772.

en te zwaard zou komen verwoesten, indien men, in Holland, voortging, met de ontworpen' toerusting ter Zee. De Hollandsche Steden werden, door deeze bedreigingen, nog meer afgeschrikt van 't ondersteunen des Paltsgraafs, oordeelende zy, met reden, dat Meinard van Ham ligtelyk in Holland zou konnen vallen, zo dra het Krygsvolk, welk men, ten dienste des Paltsgraafs, geschikt hadt, zou ingescheept zyn. Boven al, was men bedugt voor Delft, welke Stad, den derden van Bloeimaand, door een' zwaaren brand, vernield zynde, zonder moeite, door de Gelderschen, zou konnen verrast worden; wanneer zy Delftshaven zouden konnen sterk maaken; de vaart langs de stroomen belemmeren, en Holland van Brabant, Vlaanderen en Zeeland afsnyden. Amsterdam dan, Dagvaart in den Haage hebbende doen beschryven, vertoonde den Staaten „ dat Holland thans o- „ pen lag, en ontbloot was van Krygsvolk, „ weshalve, het, door Meinard van Ham, „ die zig een' *Geesfel Gods* en *Schoppen-Koning* „ (5) noemde (*n*), en alles dreigde te zullen „ verdelgen, ligtelyk zou konnen overvallen „ worden; dat men, om deeze reden, de „ Landvoogdes verzoeken moest, dat zy den „ Graa-

KAREL II. 1536.

Brand te Delft.

Zorg van Amsterdam tegen den gedreigden inval.

(*n*) E. BENINGHA Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXIX. *bl.* 686.

(5) Hy gaf zig deezen naam, om dat hy de Groningerlanders, van wyd en zyd, met spaaden en *schoppen*, op ontbooden hadt, en gebruikte, om Appingadam sterk te maaken. *Zie* E. BENINGHA *Hist. van Oostfriesl.* IV. Boek, LXIX. Cap. bl. 686.

Karel II. 1536. „ Graave van Buuren, als Kapitein-Generaal, „ en den Graave van Hoogstraaten, als Stad- „ houder, uitdrukkelyken last wilde geeven, „ om zoo veel volks, te paarde en te voet, „ aan te neemen, als vereischt werdt, om 't „ Land van Holland te beschermen." De Landvoogdes, eenigen tyd herwaards, reeds bespeurd hebbende, dat Holland niet te beweegen zou zyn, om schepen tot den Deenschen togt te leveren, en tevens hebbende besllooten, den Paltsgraaf by te staan, hadt zig laaten verluiden, dat zy, om hiertoe in staat te zyn, 's Keizers Domeinen wilde belasten. Doch men vreesde in Holland, met naame te Amsterdam, dat zy de schepen egter aldaar zou willen doen uitrusten. Amsterdam sloeg derhalven, in de gemelde Dagvaart, voor „ dat de uitrusting in Zeeland „ behoorde te geschieden, alwaar thans meer „ groote schepen, voorzien van volk en geschut, „ te vinden zouden zyn, dan in Holland." De andere Leden waren 't, hierin, eens met Amsterdam, en alzo men vernomen hadt, dat de Landvoogdes Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, tot Overste hadt aangesteld, wilde men ook bedingen, dat deeze zig, over de Onderzaaten van Holland, niet als Admiraal gedraagen zou, alzo men hier geenen Admiraal kende, dan den Stadhouder.

Deeze Stad poogt de Vloot, in Zeeland, te doen uitrusten.

Doch eer dit alles der Landvoogdesse werdt voorgesteld, tradt men 'er, met den Graave van Buuren, Kapitein-Generaal, en met den Stadhouder Hoogstraaten, over in onderhandeling. Uit hun, vernam men, dat de Land-

voog-

voogdes Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, bevel gegeven hadt, om Meinard van Ham, uit Appingadam, te vernestelen, en zig, hiertoe, van de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, te bedienen. Ook hadt zy begeerd, dat Buuren en Hoogstraaten zig, met hunne benden, by 't Leger onder den Stadhouder van Friesland, zouden voegen; 't welk deezen egter geweigerd hadden, beweerende, ampts- en eedshalve, tot het beschermen van Holland, verbonden te zyn zyn (*b*). KAREL II. 1536.

XXVI. Karel de V. wordt Heer van Groningen.

Midlerwyl hadt Enno, Graaf van Oostfriesland, zig naar Gelderland begeven, om de geschillen tusschen de Groningers en den Hertoge te bemiddelen. Karel toen, niet meer ontveinzende, dat hy op de Groningers t'onvrede was, verklaarde, dat zy zig, onder geene andere voorwaarde, in zyne gunst zouden konnen herstellen, dan door te gedoogen, dat hy een slot binnen Groningen opwierp, en Appingadam, met muuren, omringde. Doch deeze voorslag deedt de Groningers zien, wat zy van den Hertoge te wagten hadden. Terstond braken zy dan alle onderhandeling met hem af, en beslooten hunne toevlugt tot de Landvoogdesse, Maria, te neemen. Zy booden haar aan, den Keizer, als Hertog van Brabant, Graaf van Holland, en Heer van Friesland en Overyssel, tot Heer, te willen inhuldigen, mids hy hun onverwylde hulp toezondt tegen de Gelderschen, die hun, klaagdenze, op den naam der Deenen, allen overlast aandeeden. De Landvoogdes hadt

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 252, 253, 254, 256.

KAREL II. 1536. hadt zig, op deezen voorslag, niet lang beraaden; maar, denzelven aanneemende, terstond daarop, aan den Stadhouder van Friesland bevel gegeven, om de hulde van Groningen, in 's Keizers naam, te ontvangen, 't welk, op den agtsten van Zomermaand, geschiedde (*p*). Toen eerst, sloeg Schenk 't beleg voor Appingadam. Kort daaraan, nam hy *Werdum* in, en versterkte de Plaats. Ook bemagtigde hy de schans *Delfzyl*, van waar Meinard van Ham voorraad kreeg. Doch Appingadam was zo wel voorzien en versterkt, dat het beleg der Plaatse, tot in Herfstmaand, duurde (*q*).

XXVII. De Vloot raakt klaar. Terwyl de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, hier werden opgehouden, werdt de Vloot, uit dertig, of, volgens sommigen, uit veertig schepen bestaande, te Veere, in Zeeland, uitgerust, en lag reeds zeilreede, omtrent het einde van Zomermaand (*r*). De

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland. Landvoogdes deedt, ten deezen tyde, alle de Nederlanden te Brussel beschryven, alwaar aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren, gedaan werdt, op welke gewoone Bede, men begeerde, dat de Staaten verzegelden zesduizend guldens jaarlyksche losrenten, tegen den penning zestien, op dat men zig van de gereede penningen, in den oorlog tegen Frankryk, die wederom

(*p*) *Zie* E. BENINGHA Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXX. *bl.* 688.
(*q*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 779, 780.
(*r*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 449.

derom was aangevangen, zou mogen bedienen. De Staaten hierop Dagvaart in den Haage belegd hebbende, oordeelden de Edelen, dat men tagtigduizend guldens eens, en tagtigduizend guldens jaarlyks, voor zes jaaren, zou konnen toestaan; doch in de verzegeling hadden zy geenen zin. De Steden verklaarden zig hier tegen nog ernstiger dan de Edelen, klaagende „ dat de Keizer „ beloofd hadt de voorige verzegelingen, die „ reeds twee-entwintigduizend guldens 's jaars „ beliepen, te zullen lossen, zonder dat hier „ iets van kwam (s); dat de Steden, onder „ deezen last, zwaarlyk gedrukt gingen, en „ sommigen, met het betaalen der Renten, „ twee en drie jaaren ten agteren waren, zig „ behelpende met *Staaten* en *Respyten*; dat „ Holland, in verscheiden' voorige oorlogen, „ boven de andere Nederlanden, veel geleeden hadt, en den last den Franschen Krygs „ nog nevens de andere Nederlanden hadt „ moeten draagen; dat de vaart naar 't Oosten, waarin Hollands welvaaren, grootendeels, gelegen was, dikwils verbooden was „ geweest, terwyl deeze vaart verscheiden' „ anderen Nederlanden, zelfs Overyssel, geoorlofd geweest was; dat men, tegenwoordig, noch Oostwaards noch Westwaards „ zeilen mogt (t), schoon men, met Vlooten, Westwaards zeilende, in oorlogstyden, merkelyke voordeelen behaalen kon; „ dat

Karel II. 1536.

(s) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 231.
(t) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 32.

Karel II. 1586.

„ dat men, veelligt, ook dit jaar niet zou mogen visschen, noch ten Haring vaaren; waar door Holland eene zyner voornaamste inkomsten missen zou." 't Slot deezer klagte was, *dat Holland Vrede en Koophandel hebben moest, om de gemeene lasten te konnen opbrengen.* Sedert stemden de Edelen tot eene buitengewoone Bede van honderdduizend guldens, en Dordrecht hadt reeds verklaard, volkomen gelast te zyn, om met de andere Leden te stemmen. Deezen vielen toen den Edelen toe; doch Hoogstraaten verklaarde, op eene Dagvaart te Gouda, den agtsten van Oogstmaand, gehouden, dat de Landvoogdes met geene honderdduizend guldens te vrede zou willen zyn (u). Hoe dit verschil, sedert, beslegt werdt, is my niet gebleeken.

XXVIII. Hollands nadeel, by de uitrusting ter zee.

Midlerwyl, veroorzaakte het uitrusten der Vloote, ten behoeve des Paltsgraafs, schoon het in Zeeland geschiedde, den Hollanderen niet weinig nadeels. Om 't Bootsvolk tot deeze Vloot te vinden, was hun niet alleen de vaart naar 't Noorden, om Hout en Stokvisch, waaren, welken men niet missen kon; maar ook die naar Engeland, Spanje, Portugal en Andaluzie verbooden, tot dat de Vloot in zee zou zyn. De Heer van Beveren hadt den Hollandschen schepen ook van geschut beroofd, om 'er de Vloot mede te voorzien. Ook waren, te Amsterdam en elders, eenige Noordsche schepen in beslag genomen, 't welk de Hollanders deedt vreezen, dat men, om vergoe-

(u) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261.

goeding van schade te bekomen, hunne Schepen in 't Noorden ook aanhouden zou. Alle deeze bezwaarnissen werden der Landvoogdesse voorgesteld, en zy beloofde 'er tegen te zullen voorzien (v). Karel II. 1536.

Doch terwyl de Vloot, gereed zynde, op de Knegten, die Appingadam belegerd hielden, lag te wagten, viel Koppenhage Koning Christiaan den III. in handen. De Paltsgraaf Fredrik veranderde toen van maatregels, en zag, voor eerst, van het bemagtigen van Deenemarke af. De belegering van Appingadam werdt egter voortgezet, tot op den twaalfden van Herfstmaand, wanneer de Plaats aan den Stadhouder van Friesland, by verdrag, werdt overgegeven. Hy hadt, uit Oldenburg, eenen onderstand van eenige Knegten gekreegen, en schoon Christiaan de III, na 't bemagtigen van Koppenhage, den Gelderschen, in Appingadam, ook tweeduizend man toegezonden hadt, konden deezen egter 't overgaan der Plaatse geenzins verhinderen. (w). De Oversten, Meinard van Ham en *Berend van Hakvoort*, bleeven krygsgevangen, en werden, sedert, vervoerd, naar Vilvoorden in Brabant, alwaar zy, eenen geruimen tyd, in hegtenis zaten, eer zy hunne vryheid wederom verwierven (x). Schenk trok toen voor 't *Slot te Wedde*, en bemagtigde 't, binnen tien dagen. Daarna deedt hy Koeverden bele-

Appingadam gaat over.

(v) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 163.
(w) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 780.
(x) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXXIX. *bl.* 693.

Karel II. 1536. legeren, welke Plaats, een beleg van twee maanden hebbende doorgestaan, zig, eindelyk, ook opgeeven moest (y). De sterke Plaatsen van deezen oord allen, ten behoeve des Keizers, bemagtigd zynde, kon hy zig, nog voor 't einde deezes jaars, in 't bezit der Heerlykheid van Groningen en Drente, bevestigd rekenen.

XXIX. Aanmerkingen over den uitslag der ondernemingen van den Keizer en den Hertoge van Gelder.

De vierduizend Knegten, ten dienste des Paltsgraafs geworven, dienden dus, om 't gebied van Karel den V. te helpen vergrooten met eene nieuwe Heerlykheid, die hem, sedert, nimmer ontweldigd werdt; terwyl Fredrik, onaangezien 'er eene Vloot en manschap voor hem gereed gemaakt was, zig, in zyne hoop om Deenemarke te overmeesteren, t'eenemaal te leur gesteld zag. De Hertog van Gelder, die, onder den loozen schyn van Christiaan den III. te willen helpen, de Groningers zogt te overheerschen, en den Keizer verdriet aan te doen; verloor 't gebied over Groningen, van welk hy zig voor altoos meende te verzekeren. Christiaan de III, die den Keizer tegen hadt, en van Hertoge Karel slegts in schyn geholpen werdt, hadt egter, door 't draalen der Vloote, 't geluk van Koppenhage te bemagtigen, en zig daar door te vestigen in 't gebied over Deenemarke, welk hy zynen nakomelingen nagelaaten heeft. Groningen, eerst verscheiden' Bisschoppen van Utrecht, daarna den Graaf van Oostfriesland, en laatstelyk den Hertog van Gelder, voor

(y) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 781.

voor Heer, hebbende aangenomen, geraakte, eindelyk, onder de heerschappy van Keizer Karel den V, die den Landzaaten niet toeliet, wederom van Heer te wisselen. Karel II. 1536.

Na 't bemagtigen van Koppenhage en 't overgaan van Appingadam, werdt de Vloot, te Veere, onttakeld, en 't Boots- en Krygsvolk afgedankt (z). Men vreesde hier, dat de Knegten, die voor Appingadam gelegen hadden, by gebrek van betaaling, in Holland zouden komen *gaarden*. Doch de Landvoogdes droeg hier zorg voor. Ook gaf zy den Heere van Beveren bevel, om het geschut, welk den Hollanderen ontnomen en op de Vloot gelegd was, hun terstond te rug te geeven (a). De Vloot wordt onttakeld.

In de Lente des volgenden jaars, werdt 'er, met Melchior Rantsau, die zig wederom in de Nederlanden bevondt, over een Bestand of Vrede met Christiaan den III, gehandeld. Doktor *Hubrecht*, die de zaaken van den Paltsgraave Fredrik, ten Hove der Landvoogdesse, waarnam, poogde de onderhandeling te doen afbreeken, en hadt reeds eenige Hovelingen, in zyne belangen, overgehaald. Doch de Hollanders, Nassau, Hoogstraaten en anderen hunner vrienden in den arm genomen hebbende, wisten den handel zo sterk door te dryven, dat 'er, in 't begin van Bloeimaand, een Bestand voor drie jaaren met Deenemarke geslooten werdt (b). Terstond hierna, viel XXX. Bestand met Deenemarke.

(z) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 450.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 263, 264.
(b) Repert. der Plakaat van Holl. *bl.* 34, 35.

KAREL II. 1536. viel de Rogge, in Holland, van twee-endertig op agttien Goudguldens het last (c). Te Hoorn, was, in Grasmaand, nog zesendertig Goudguldens besteed; en in Bloeimaand, gaf men niet meer dan zestien. Alle andere Oostersche waaren sloegen byna de helft af. De vaart naar 't Noorden en de Oostzee, raakte wederom open (d), en de kwynende Koophandel begon, ten minste voor een gedeelte, wederom te herleeven.

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 279, 282.
(d) VELIUS Hoorn, bl. 250.



VADERLANDSCHE HISTORIE

AGTTIENDE BOEK.



INHOUD.

I. *Nieuwe oorlog met Frankryk. Togt naar Tunis. Verbond met François den I. en Karel van Gelder.* II. *Geldersche Oorlog. Fransche Kaaperyen. Dood van Erasmus.* III. *Veranderingen te Utrecht. 't Nederstigt onder den Stadhouder van Holland gebragt.* IV. *De Landvoogdes poogt nieuwe Excynzen in Holland te doen invoeren. 't Mislukt.* V. *Vrede met Gelder. Bede aan Holland. Schoorsteengeld voorgeslaagen.* VI. *Bestand met Frankryk. Twist met den Admiraal Beveren.* VII. *Aanslag der Gelderschen op Enkhuizen.* VIII. *Vrede met Frankryk.* IX. *Twist in Gelderland, tusschen den Hertog en de Steden. Dood des Hertogs.* X. *Buitengewoone Bede aan Holland.* XI. *Levensbyzonderheden van David Jorisz van Delft,* XII. *Togt naar Konstantinopole. Dood der Keizerinne. Geschenk aan de Landvoogdesse.* XIII. *Geweldige Beroerte te Gend.* XIV. *De Keizer, herwaards gekomen, stilt dezelve.* XV. *Hy komt in Holland. Bede van zesmaalhonderd-*

dui-

duizend guldens. XVI. *Twist met Dordrecht over 't Stapelregt.* XVII. *De Keizer komt te Utrecht.* XVIII. *René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.* XIX. *Algemeene Ordonnantie op de Regeeringe. Vernieuwing der Ordonnantie op de Admiraliteit.* XX. *Poogingen, om 't afgeschaft Verlofgeld op 't Kooren wederom in te voeren. Beroerte te Amsterdam. 't Verlofgeld op nieuws afgeschaft.* XXI. *Inbreuk op eenige Privilegien. Verdrag met Schotland. Togt naar Algiers.* XXII. *Kryg met Frankryk verwakkert wederom.* XXIII. *François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden.* XXIV. *Bede aan alle de Nederlanden. Holland is weigerig. Bewilligt.* XXV. *Luxemburg verlooren, en door Oranje herwonnen. Onderneemingen van Christiaan den III. Oranje draagt zorg voor Holland.* XXVI. *Maarten van Rossem valt in Brabant.* XXVII. *Oranje geslaagen.* XXVIII. *Raadpleegingen in Holland op de Bede. Bewilliging.*

Karel II. 1536.

I. Beginsels van nieuwen oorlog met Frankryk.



De Kamerykſche Vrede van 't jaar 1529 was te nadeelig voor Frankryk, om lang te konnen duuren. Ook hadt François de I, al sedert het jaar 1531, heimelyke poogingen aangewend, om den Paus en den Koning van Engeland, in zyne belangen, in te wikkelen, en Karel den V, die, met de Protestanten in Duitschland, en met den Turkschen Kryg, de handen vol werks hadt, nieuwe zwaarigheden te berokkenen. Het sluiten van den Wol-

Wolstapel te Calais, door Henrik den VIII, was hierop gevolgd. Wy hebben reeds, op het jaar 1533, aangetekend (*a*), hoe veel de Hollandsche Lakenweeveryen, met naame de Leidschen, hier door leeden. De berugte Egtscheiding van Henrik den VIII. en Katharina van Arragon, die wat laater voorviel, haalde den Koning van Engeland 's Pausen Banvonnis op den hals, om welk ter uitvoeringe te brengen, Keizer Karel zig verbonden hadt. Henrik, bedugt voor Karels magt, zogt zig met François te verbinden. Men tradt, in den aanvang des jaars 1534, in onderhandeling. Henrik beloofde, den Protestanten in Duitschland te zullen ondersteunen; mids François, ten zelfden tyde, Navarre en Vlaanderen met de wapenen aantastte. Doch deeze onderhandeling liep vrugteloos af. François durfde zig niet openlyk met Henrik verbinden, uit vreeze van den Paus te zullen mishaagen. Ondertusschen hadt het gerugt deezer onderhandeling de Nederlanders reeds bedugt gemaakt voor eenen oorlog met Frankryk en Engeland, gelyk wy, in 't voorgaande Boek (*b*), gezien hebben. François deedt, nog in 't zelfde jaar, eenen inval in 't Milaneesche, en handelde, aan 't Turksche Hof, ten nadeele des Keizers. Karel, daarentegen, ondernam, in den Zomer des jaars 1535, eenen togt naar Afrika, om *Haradyn Barbarossa*, die zig tot Koning van Tunis opgeworpen hadt, en, met zyne Rooffchepen, de Mid-

Togt op Tunis met Hollandsche en Zeeuwsche schepen.

(*a*) XVII. *Boek*, *bl.* 51.
(*b*) *Bl.* 101.

KAREL II. 1536.

Middellandsche Zee onveilig hieldt, tot reden te brengen. Hy bemagtigde de sterkte *Goulette* en naderhand *Tunis* zelf; waarna hy *Muley Hassem*, die, door Haradyn, verdreeven was, op den Troon herstelde (*c*). Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen hadden hem, met hunne schepen, op deezen togt, verzeld, en zig dapperlyk gekweeten (*d*). Onder anderen, vindt men, dat de Enkhuizers den Keizer, met vier groote Karveelschepen, ten dienst hadden gestaan, en dat *Domkers*, een Inwooner dier Stad, om zyne kloekmoedigheid, in 't veroveren van Tunis, betoond, door den Keizer, sedert, met een treflyk wapen, beschonken is. Van de vier Enkhuizer schepen bleeven 'er, na den togt, drie, met volk met al, in eenen storm voor Genua (*e*).

Krygsbedryven in Pikardye.

Terwyl dit, verre van de Nederlanden, voorviel, bereidden de Keizer en François zig tot eenen oorlog, die de grenzen deedt daveren. De Graaf van Nassau viel, in 't jaar 1536., met een leger van dertigduizend man, in Pikardye, bemagtigde *Guize*, en sloeg het beleg voor Peronne, welk hy egter, eerlang, opbreeken moest. François hadt, reeds in Wynmaand des jaars 1534, een Verdrag aangegaan, met den Hertoge van Gelder, waarby deeze zig zelv' en zyne landen, Groningen daar onder begreepen, den Koning

François de I. verbindt zig met den Hertoge van Gelder.

(*c*) *Vide* ANTON. PONT. CONSENT. Hariad. Barbar. *in* MATTH. Anal. *Tom.* I. *p.* 1-36. & J. ETROPII Diar. Expedit. Tunet. *int.* S. SCHARDII Gem. Script. *Tom.* II. *p.* 326.

(*d*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 448.

(*e*) Oude Aant. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 59.

ning van Frankryk hadt opgedraagen, omze wederom van hem ter leen te ontvangen, nevens vyftigduizend ponden tournois in 't jaar (f). Van toen af, was men, in Holland, bedugt geweest, voor eenen inval der Gelderschen, en hadt reeds, meer dan eens, ter Staatsvergaderinge in overweeging genomen, om zig te wapenen (g): 't welk egter eenen geruimen tyd agter bleef. De onderneeming op Groningen, die, in 't jaar 1536, ongelukkig voor Hertoge Karel uitviel (h), mag als een gevolg van zyne naauwe verbindtenis met Frankryk worden aangemerkt.

KAREL II. 1536.

II. Geldersche Oorlog.

Doch, terstond hierna, scheen de oorlog, met Gelder zo wel als met Frankryk, eerst regt ernst te zullen worden. In Bloeimaand, hadt men, in Holland, reeds vernomen, dat de Heer van Gelder al zeshonderd Paarden gemonsterd, en de Geldersche Kooplieden, die te Dordrecht en elders handelden, t'huis ontbooden hadt. Buuren en Hoogstraaten sloegen toen den Staaten voor, om, insgelyks, een bekwaam aantal van Paarden en Knegten aan te neemen, waartoe zy raad wisten, indien de Staaten geld verschaffen konden (i). Doch alzo men nog met den Deenschen Kryg belemmerd was, neigden de Staaten tot vrede; beloovende zy den Graave van Buuren een eerlyk geschenk, zo hy dezelve wist te bewerken. Men tradt, in Zo-

(f) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 775.
(g) MR. AERT VAN DER GOES *Regist.* *bl.* 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232.
(h) XVII. *Boek*, *bl.* 115.
(i) MR. AERT VAN DER GOES *Regist.* *bl.* 254, 256.

Karel II. 1536.

Zomermaand, met Hertoge Karel, in onderhandeling. Doch hy hieldt zig eerst zeer agterlyk, begeerende niet van vrede te hooren, voor dat men hem Groningen hadt wedergegeven (*k*). Ondertusschen wordt de Kryg, wederzyds, voortgezet. De Gelderschen vervulden de Zuiderzee met Oorlogsschepen, die, te Harderwyk, te Elburg en elders, waren uitgerust (*l*). De onzen bragten, daarentegen, ook eenige schepen in 't vaarwater (*m*). De Franschen begonden, deezen Zomer, ook op de Hollandsche Koopvaardyschepen te kaapen. In Oogstmaand, namen zy een Enkhuizer Schip, van Andaluzie en Lisbon komende, en met Zout gelaaden: 't welk men vyfduizend guldens waardig rekende (*n*). Twee Fransche Oorlogschepen, in die zelfde maand, voor de Maaze kruissende, vielen, daarentegen, den Dordrechtenaaren in handen, en werden te Dordrecht opgebragt. De *Heude*, die deeze schepen bemagtigde, was, als een Koopvaardyschip, toegetakeld, en hadt zig eerst, door de Franschen, laaten neemen; die, overgesprongen en bezig met plonderen, door eene hinderlaage van vyftig gewapende Dordrechtsche Poorters, overvallen en afgemaakt werden: waar na de schepen, zonder moeite, werden overmeesterd (*o*). Ten zelfden tyde, werdt hier de invoer der Fransche waaren, zonder vry-

Fransche Kaaperyen.

Eene Dordsche Heude neemt twee Fransche Oorlogschepen.

(*k*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 257, 260.
(*l*) Velius Hoorn, *bl.* 248.
(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 32. Boomkamp Alkmaar, *bl.* 87, 88.
(*n*) Brandt Enkh. *bl.* 59, 60.
(*o*) Chron. van E. de Veer *f.* 45. Beverw. Dordr. *bl.* 338.

vrygeleibrief, verbooden. En kort te voo- Karel II. 1536.
ren, was 'er bevel van 't Hof gekomen, om alle Fransche goederen, binnen vyftien dagen, den Graaflyken Rentmeester aan te brengen, op verbeurte van lyf en goed. Doch of hierop verbeurdverklaaring der waaren volgde, is my niet gebleeken. De Admiraal van Merkere bemagtigde, in Wynmaand, een Fransch West-indisch Schip, welk te Veere opgebragt, en vyftigduizend guldens waardig geoordeeld werdt. De Zeeuwsche Kaapers behaalden, sedert, nog eenige andere voordeelen op de Franschen (p).

Haringvisschery vry verklaard.

Onaangezien deeze wederzydsche vyandelykheden, werdt egter, by eene overeenkomst, met François den I, in Herfstmaand, getroffen, de Haringvisschery, voor Franschen en Nederlanders, geduurende den oorlog, vry verklaard (q): welke overeenkomst de uitrusting van zes Oorlogschepen, tot beveiliging der Haringvaart, onnoodig maakte: waartoe de Staaten van Holland, in Oogstmaand, reeds zesduizend guldens hadden toegestaan (r); hoewel men vindt, dat 'er, op deeze ontworpen' uitrusting, sedert, vyf schellingen vlaams van ieder last Harings geligt werden (s). Men sprak ook, van Westwaards met Vlooten te willen zeilen, en van Kaapers uit te rusten, voor rekening van byzondere persoonen, zonder met den Admiraal te doen te willen hebben, alzo de Hollanders oordeelden,

(p) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 450, 461.
(q) Repert. der Plakaat. *bl.* 33.
(r) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 263.
(s) Repert. der Plak. *bl.* 33.

Karel II. 1536.

den, dat zy niet onder hem; maar alleen onder den Stadhouder ſtonden (*t*). Doch 't blykt niet, dat hiervan iets gekomen is.

Erasmus ſterft.

Op den elfden van Hooimaand deezes jaars 1536, was te Bazel, in 't eenenzeventigſte jaar zyns ouderdoms, overleeden, de beroemde Rotterdammer Deſiderius Erasmus (*u*). Hy was in zo groot eene agting in zyn Vaderland geweeſt, zelfs onder de aanzienlykſte luiden, dat de Edelen en meeſte Steden, ter Staatsvergaderinge te Gouda, in Oogſtmaand des jaars 1532, beſlooten, hem een Juweel van omtrent tweehonderd en veertig Rynsguldens te ſchenken: 't welk hem zou toegezonden geweeſt zyn, zo men, in 't volgende jaar, geene hoop gekreegen hadt, dat, hy, door Vrouwe Maria herwaards ontbooden zynde, haaſt in Holland komen zou (*v*). Hy kwam egter niet, gelyk men verwagt hadt. Of hem 't Juweel, ſedert, ter hand geſteld zy, is my niet gebleeken. Ondertuſſchen, verdiende dit blyk der agtinge van 's Lands Staaten voor 's Mans geleerdheid, welk men, onzes weetens, by geenen Hiſtorieſchryver, geboekt vindt, hier te worden aangetekend. Van het metaalen Standbeeld, naderhand, ter zyner eere, te Rotterdam opgeregt, en nog in weezen, kan niemant, die Holland gezien heeft, onkundig zyn.

Agting der Staaten van Holland voor hem.

III. Verandering te Utrecht.

Te Utrecht was, midlerwyl, ook eenige verandering voorgevallen, die wy niet ſtilzwy-

(*t*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 259, 261, 262, 263.
(*u*) Viglii ab Aytta Zuichem. Epiſt. Select. N. LXXXII. LXXXIII LXXXVI. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 217, 219, 222.
(*v*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 186, 202.



DESIDERIUS ERASMUS,
gebooren te Rotterdam, in 't jaar 1467.
overleeden te Bazel, in 't jaar 1536.

Door C. Pronk getek. naar een Origineel, by Is. Tirion. — Door I. Houbraken, sculps.

Is. Tirion excud.

zwygends voorby gaan konnen. Bisschop Henrik van Beijeren, na 't afstaan van 't weereldlyk bewind over 't Stigt, beslooten hebbende, het geestelyk gebied over 't zelve, insgelyks, over te draagen, zag zig, in 't jaar 1529, opgevolgd, door *Willem van Enkevoort*, die, door Paus Adriaan den VI, tot Kardinaal verheeven zynde, zig te Rome ophieldt, en *Jakob Uitteneng* tot zynen Stedehouder aanstelde. Bisschop Willem overleedt, in 't jaar 1533. En in 't volgende jaar benoemde de Keizer *Georgius*, Zoon van Jan, Graave van Egmond, tot de Bisschoppelyke waardigheid. De Geestelykheid, die, volgens eene overeenkomst tusschen Karel den V. en den Paus, geenen anderen Bisschop kiezen mogt, dan dien de Keizer benoemd hadt, deedt de verkiezing, in gevolge van deeze benoeming, en de nieuwe Bisschop werdt, eerlang, door den Paus, bevestigd (*w*). KAERL II. 1536.

Vereeniging van het Neder-Stigt met Holland onder éénen Stadhouder.

Omtrent deezen tyd, werdt het stuk der Vereeniging van Utrecht met Holland, met meer ernst dan te vooren, ter hand genomen. Holland hadt, hierop, al sedert eenige jaaren, sterk gedrongen, en de Keizer hadt 'er, voor 't einde des jaars 1531, reeds verlof toe verleend (*x*). Doch de Keizerlyke Brieven, ten deezen einde noodig, werden nogtans, niet voor Grasmaand des jaars 1534, te Toledo gegeven. By dezelven, hegt de Keizer, „ by goeddunken der Landvoogdesse Maria, „ der Vliesridderen, en der Leden van den ge- „ hei-

(*w*) A. Matthæi Anal. *Tom.* I. *p.* 113 *in Not.*
(*x*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 172, 174, 175, 187.

KAREL II. „ heimen Raad en dien der Geldmiddelen,
1536. „ doch te gelyk, *uit zyne rechter wetenschap,*
„ *autoriteyt ende volkomen macht*, de Stad, Steden en Land van Utrecht, aan deeze zyde den Yssel, voor altoos, aan Holland, om, door één' en den zelfden Stadhouder, bestierd te worden. Ook zouden beiderlei Staaten, voortaan, gelykelyk worden beschreeven. Men zou, wederzyds, uit elkanders Landen, mogen bannen. Doch de vonnissen des Raads van Holland zouden niet in Utrecht; noch die des Raads te Utrecht, in Holland ter uitvoering gelegd mogen worden, zonder, hiertoe, ter wederzyde, geregtelyk verlof gevraagd en bekomen te hebben (y)." De Hollanders zouden gaarne gezien hebben, dat de Raad te Utrecht afgeschaft, en 't Nederstigt aan 't Regtsgebied des Raads van Holland onderworpen verklaard was. Doch de Keizer hadt niet konnen besluiten, om de Stichtschen hiertoe te dwingen. Zy maakten zelfs zwaarigheid, om zig, op den voet, dien de Keizer beraamd hadt, met Holland, te laaten vereenigen. De Staaten van Holland hielden 'er, ondertusschen, van tyd tot tyd, op aan, by den Stadhouder, onder anderen, in de jaare 1535 en 1536 (z). Doch 't liep aan tot in 't jaar 1540 (a), of nog langer, eer dit werk het vereischte beslag kreeg. Van toen af, is Overyssel, meer nog

(y) *Zie* 's Keizerers Brief *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 21. *in 't* Groot Utrechts Plakaatb I. *Deel*, *bl.* 30. *by* MATTH. de Nobilitate *p.* 698. *en by* BOR X. *Boek*, *bl.* 228. [794.]

(z) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 234, 248, 316, 318.

(a) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 32. MATTH. de Nobilitate *p.* 697.

nog dan te vooren, als een byzonder Landschap, aangemerkt geworden, en geheellyk van 't Nederstigt afgescheiden gebleeven. Karel II. 1536.

IV. De Landvoogdes poogt, door gantsch Holland, Excynzen te doen invoeren.

't Beleg van Peronne, in den Herfst des jaars 1536, opgebroken, en de Knegten betaald, en op de grenzen, in de Winterlegeringen, gelegd zynde, deedt de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, tegen den vierden van Wynmaand, te Brussel beschryven, en vertoonde hun hier, dat 'er geld noodig was, om 't Krygsvolk verder te onderhouden, wilde men hun 't platte Land niet ten beste geeven, of hen zien overloopen tot den vyand. Wyders sloeg zy voor, dat men de vereischte penningen zou konnen vinden, by wege van Excynzen, op Wynen, Bier, zyden- fluweelen- wollen, en linnen-lakenen enz.: laatende egter 't uitvinden van een beter middel aan de Staaten. Die van Holland, hierop, Dagvaart in den Haage beschreeven hebbende, zagen het invoeren van Excynzen aan, als eene lastige nieuwigheid, in welke zy, niet dan op eenen eenpaarigen voet met de andere Nederlanden, behoorden te bewilligen (*b*). Wy hebben, te vooren, meermaalen gezien, dat 'er, onder de Regeering van de Huizen van Beijeren en Bourgondie, Excynzen op Wynen, Bieren en andere waaren, in verscheiden Steden, uit kragte van byzondere Graaflyke Oktrooijen, geheeven werden. Zodaanig eene belasting was noodzaakelyk in zulke Steden, welker gewoonlyke inkomsten niet toereiken konden, om haar aan-

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 264, 265.

Karel II. 1536.

aandeel, in de Graaflyke Beden, te vinden. Doch van algemeene Excynzen over 't gantsche Land hadt men tot nog toe niet gehoord. De Verponding op Huizen en Landeryen, die men, van ouds, *Schildtalen* en *Morgentalen* noemde, en die, in de jaaren 1515 en 1518, door den tegenwoordigen Graave, op eenen nieuwen voet was gebragt (c), was de eenige algemeene schatting, die de Ingezetenen van Holland opbrengen moesten. 't Was dan geen wonder, dat men ongaarne tot het draagen van deezen last besloot. Die van Holland verklaarden egter, op eene tweede Dagvaart der algemeene Staaten, dat zy der Koninginne reden zouden geeven, om vergenoegd te zyn, indien de andere Landen, in de Excynzen, bewilligden. Doch Brabant stemde niet. Die van Vlaanderen verklaarden „ dat zy „ zo veel hadden opgebragt, als zy konden, „ om de grenzen te beveiligen; dat het in „ hunne magt niet stondt, den Keizer Frankryk, Italie en andere Landen te helpen o„ vermeesteren, gelyk zyn oogmerk scheen; „ dat zy geen' last hadden, om in de nieu„ wigheid der Excynzen te bewilligen, en „ geene hoop altoos, om hiertoe, in 't ver„ volg, last te zullen krygen." De andere Landen betuigden, met algemeene woorden, dat zy hun best gaarne wilden doen, zonder te verklaaren, op welk eene wyze. De Landvoogdes, bespeurende dat 'er, voor deezen tyd, van 't opstellen van nieuwe Excynzen niets

't Mislukt.

(c) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *Kol.* 2047. *en* hier voor IV. *Deel*, *bl.* 391, 412.

niets vallen zou, verklaarde, dat zy, voor 't einde des jaars, eenen nieuwen voorslag aan de Staaten te doen hadt: waar mede het werk der Excynzen voor eenige jaaren agterbleef (*d*).

Karel II. 1536.

Midlerwyl, werdt de vredehandeling met den Hertoge van Gelder, te Graave, voortgezet, en eindelyk, op den vyftienden van Wintermaand, een Verdrag getekend, volgens welk „ de Keizer en de Hertog beloofden, afstand te zullen doen van de verbintenissen, ten nadeele van elkanderen, aangegaan. De Keizer zou zig, by 't leeven van Hertoge Karel, geen' Hertog van Gelder en Graaf van Zutfen noemen, en hem, binnen 't jaar, met die Heerlykheden beleenen. Voor 't afstaan van Groningen, Koeverden en Drente, waar van de Hertog zig, insgelyks, geen' Heer meer zou mogen heeten, zouden hem vyfendertigduizend Karelsguldens eens en vyfentwintigduizend gelyke guldens jaarlyks worden betaald. Die van Utrecht zouden hem, wegens zyn vermeend regt op hunne Stad, twintigduizend Karelsguldens voldoen." De overige punten van dit verdrag waren van klein belang (*e*). Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die, op aanmaaninge van Holland, de voornaamste hand gehad hadt, in 't bewerken van deeze Vrede, kreeg, sedert, het geschenk, welk hem beloofd was. Het bestondt is zesduizend Filipsguldens voor hem,

V. Vrede met Gelder.

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 266, 267.
(*e*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 782. Repert. der Plak. *bl.* 54. Chron. van E. de Veer *f.* 46.

Karel II. hem, een tweehonderd voor zyne Huisvrouwe (*f*).
1536.

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland. 1537.

Weinige dagen na 't sluiten der Vrede met Gelder, deedt de Landvoogdes aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderd en twintigduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren. De Staaten, hierop, in Louwmaand des volgenden jaars, in den Haage ter Dagvaart beschreeven zynde, stelden hun antwoord, eenigen tyd, uit, om eerst het bezegelen van het verdrag met Gelder en den uitslag der onderhandeling met Deenemarke af te wagten; alzo zy zig, hier naar, in 't bewilligen tot zulke zwaare Beden, noodwendig schikken moesten. Ondertusschen sloegen de Edelen uit, dat men, voor buitengewoone Bede, tagtigduizend guldens eens, en voor gewoone ook tagtigduizend guldens, jaarlyks, voor den tyd van vier jaaren, zou konnen toestaan. Doch Leiden, Amsterdam en Gouda waren hiertoe niet volkomen gelast. Eenpaarig werdt besslooten, niet te bewilligen, en, al hadt men schoon bewilligd, niet te betaalen, zo 't gene vrede bleef in Gelderland, en zo men niet *ten Dogge* of Kabbeljaauw en ten Haring, zo wel als op de Oostzee, vaaren kon (*g*).

Veldtogt in de Nederlanden.

De Koning van Frankryk, ondertusschen, hebbende vastgesteld, den Veldtogt in de Nederlanden vroeg te openen, viel, in Lentemaand,

(*f*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 257, 267, 269, 271, 273.
(*g*) M. Aert van der Goes Regist. *bl.* 269, 270, 275.

maand, aan 't hoofd van een Leger van vyf-entwintigduizend Knegten en eenige Ruitery, in Artois, en sloeg het Beleg voor Hesdin (*b*). Hy wist, dat het Nederlandsch Leger, welk in den Veldtogt des voorleeden jaars gediend hadt, by gebrek van betaaling, grootendeels verloopen was, en maakte staat, dat hy reeds diep in de Nederlanden zou gedrongen zyn, eer de Landvoogdes volks genoeg, om hem te stuiten, op de been zou konnen hebben. Ook bevondt zy zig in zulk eene groote verlegenheid om geld, dat de voornaamste Grooten haar, in alleryl, eene merkelyke somme van penningen verstrekken moesten, zo dra zy van den inval der Franschen kennis gekreegen hadt. Zy besloot terstond dertigduizend man te werven: en om de kosten hiertoe, die in zes maanden twaalf tonnen gouds beloopen zouden, te vinden, de algemeene Staaten, tegen den vierentwintigsten van Lentemaand, te Brussel, te beschryven. Hier deedt zy den Staaten 's Lands nood en de magt van Frankryk op 't leevendigst vertoonen, en spoedigen onderstand vorderen. De Brabanders, dien 't gevaar meer dan sommigen anderen Landschappen dreigde, booden lyf en goed aan, ter gemeene bescherminge der Nederlanden, *die allen*, zeidenze, *maar één lighaam uitmaakten, waarvan de Keizer het hoofd was;* mids dat de andere Landen hun, des noods, ook geenen bystand weigerden. Artois, Henegouwen, Namen en de meeste anderen spraken uit éénen

Karel II. 1537.

De Landvoogdes eischt twaalf tonnen gouds van de algemeene Staaten.

(*b*) Daniel Tom. VII. p. 809.

Karel II. 1537.

nen mond met Brabant. Doch Vlaanderen was niet gelast, dan om te hooren. Holland en Zeeland begeerden ook eerst eens verslag te doen. Doch men antwoordde, dat de vyand in 't Land was, en 'er niets overschoot, dan dat elk bedagt was op de spoedigste en bekwaamste middelen, om hem te stuiten, waartoe, in de eerste plaats, geld vereischt werdt. De Landvoogdes, bevroedende, dat de gewoone middelen om geld te vinden niet toereiken konden, sloeg eene belasting voor van eene Karels gulden op elke Schoorsteen, of Haardstede, waaruit, meende zy, spoedig veel komen zou. Doch de Hollanders, in aanmerking neemende, dat hun Land volkryker was, en derhalve, naar gelang zyner uitgestrektheid, meer Haardsteden hadt dan de andere Nederlanden, hadden geenen zin in deeze belasting. Ook behaagde hun niet, dat de armen, in dezelve, byna zo veel zouden te draagen hebben, als de ryken, 't welk hen voor eenen opstand, onder de schamele Ingezetenen, uitgeput door den oorlog en door gebrek van handel, vreezen deedt. De voorslag der Landvoogdesse werdt, derhalven, in Holland verworpen. Doch alzo men klaarlyk zag, dat 'er geld noodig was, nam men, sedert, ter Staatsvergaderinge in overweeging, om, in de Beden van Wintermaand laatstleeden, voor een groot gedeelte ten minste, te bewilligen (i).

Schoorsteengeld voorgeslaagen.

afgeweezen in Holland.

VI. Bestand van tien

Doch eer men hierover tot een besluit kwam, hadt François Hesdin bemagtigd. De Graaf van

(i) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 274, 275, 276, 277.

van Buuren sloeg, sedert, het beleg voor Saint Pol en overmeesterde de Plaats stormenderhand, op den vyftienden van Zomermaand. Ook nam hy Montreuil in, by verdrag, en belegerde Terouanne (k). Doch terwyl dit Beleg duurde, werdt 'er, op den dertigsten van Hooimaand, een Bestand van tien maanden, tusschen Frankryk en de Nederlanden, geslooten. Volgens ééne der voorwaarden van dit Bestand, moest het Beleg vad Terouanne worden opgebrokan (l), gelyk terstond geschiedde.

KAREL II. 1537. maanden met Frankryk.

In Holland, was men, in Grasmaand, en dus lang voor 't treffen van 't Bestand, reeds tot een Besluit gekomen, om der Landvoogdesse eene buitengewoone Bede van tagtig- of ten hoogsten van honderdduizend guldens toe te staan: te vinden, niet by de schildtalen, maar elk in de zynen, zonder *gracie* voor deeze reize, en van geestelyken en weereldlyken, de vermogenden onder welken de Landvoogdes, daarom, tot geene byzondere gifte of leening, zou mogen dringen. Voorts wilde men bedingen, dat de Landvoogdes den Hollanderen vrye Dogge- en Haringvisschery en vrye vaart naar de Oostzee bezorgen zou, en dat zy den Heer van Gelder de gemaakte Vrede zou doen onderhouden, hem, ten dien einde, uit deeze Bede, betaalende, 't gene hem beloofd was. Kort hierna, werdt het Bestand met den Koning van Deenemarke getrof-

Bewilliging in de jongste Bede.

(k) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 809, 810. MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl* 282.

(l) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 153. Repert. der Plakaat. *bl.* 35.

Karel II. 1537. Twist met den Admiraal over 't verleenen van Vrygeleibrieven.

troffen, waardoor de vaart op de Oostzee wederom vry werdt. Doch de Visschery kon nog niet geschieden, zonder dat de visschers zig van eenen Vrygeleibrief voorzagen. De Fransche en Nederlandsche Admiraals hadden zulke vrygeleibrieven aan elkanderen gegeven, die, door de wederzydsche Ingezetenen, ten duursten betaald moesten worden. Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, Nederlandsche Admiraal, vorderde van de versche Visch- en Kabbeljaauwvangers, voor ieder hoofd, vyftien stuivers tot S. Jans Misse toe voor een vrygeleibrief; en als dit jaargetyde voorby was, van ieder hoofd op de Haringbuizen vyfentwintig stuivers. Hy beweerde, dat hem, als Admiraal, dit regt toekwam, uit kragte van den Lastbrief, zynen voorzaaten, in den jaare 1487, gegeven. Doch de Hollanders hielden staande, dat zy niet onder den Admiraal stonden; maar alleen onder Stadhouder en Raaden, en dat de Heer van Beveren, vrygeleibrieven hebbende, dezelven den Stadhouder behoorde over te leveren, of anders der Landvoogdesse, *als Souveraine in de plaetse van de Keyserlicke Majesteyt*, op dat zyze, daar, en niet van Beveren, zouden konnen vorderen. Hevig dreeven de Gemagtigden van Holland dit punt ten Hove, rondelyk verklaarende, dat zy, onder geene andere voorwaarde, in de buitengewoone Bede, bewilligen zouden. Zy voegden 'er by „ dat zy de ingewilligde Pen„ningen eerder zouden gebruiken, om Oor„logsschepen uit te rusten, en de Fransche „visschers te berooven, zonder de vrygelei-

brie-

brieven van den Heere van Beveren te ontzien; dan gedoogen, dat men eenige inbreuk deedt op dit hun oud voorregt. Zo ſterk ſtondenze hierop, dat de Landvoogdes, eindelyk, Beveren zyne vrygeleibrieven deedt afvorderen, omze den Stadhouder van Holland ter hand te ſtellen. Doch hy weigerde dezelven over te geeven: waarom men, in Zomermaand, in Holland, een' overſlag begon te maaken, om vyf Oorlogsſchepen en zes gewapende Buizen tot beveiliging der viſſcherye uit te ruſten. De Stad Schiedam alleen hadt den Heere van Beveren agthonderd en vyftig guldens, voor vrygeleibrieven, betaald. behalve nog twee Filips guldens, voor ſchryven en zegelen van elken Brief, welken laſt men niet gezind was langer te draagen. Ten zelfden tyde, bewilligden de Staaten in eene gewoone Bede van tagtigduizend guldens 's jaars voor vier jaaren, en op 't ſterk aanhouden der Landvoogdeſſe, in de geëiſchte buitengewoone van honderd en twintigduizend guldens. Men zondt hun toen, van boven, ook honderd vrygeleibrieven (*m*). Doch twee of drie weeken daarna, werdt het Beſtand met Frankryk geſlooten, waar door dezelven van geen gebruik meer waren. Karel II. 1537.

VII. Aanſlag der Gelderſchen op Enkhuizen.

Eene maand ruim voor 't ſluiten van dit Beſtand, hadt de Hertog van Gelder, vergeetende de pas geſlooten' Vrede, ten behoeve des Konings van Frankryk, eenen aanſlag ondernomen op Enkhuizen (*n*), die, by tyds ont-

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 269, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 285.

KAREL II. 1537. ontdekt zynde, te loor liep. Hy hadt zig, in Zomermaand, in persoon naar Harderwyk begeven, verzeld van zevenhonderd man, en daar gekomen zynde, de poorten drie dagen geslooten gehouden, terwyl hy met de trom deedt omslaan, dat elk, die den Koning van Frankryk begeerde te dienen, zig aangeeven en handgeld ontvangen kon. Op den eenentwintigsten, tegen den avond, verdeelde hy de Knegten op vyf schepen, die, des anderendaags, 's morgens ten drie uuren, op de reede van Enkhuizen, ten anker kwamen. Twee schepen liepen tot digt onder het pakhoofd, daar zy dagten te landen; doch alzo hun 't water ontviel, moesten zy 't anker uitwerpen, en den vloed afwagten. Midlerwyl brak de dag aan, die hen aan de Enkhuizers ontdekte. Een Burger, *Erik in den Bok* genaamd, vroegtyds omtrent het hoofd gekomen, en de vreemde schepen gewaar geworden zynde, vroeg, *wat zy bragten? Mout*, was het antwoord, *voor Jan Groot Albert*. Deez' was toen Oud-Burgemeester, en hadt zyne Dogter aan Eriks zoon ten Huwelyk gegeven. Terstond daarop vliegt Erik naar Jan Groot Alberts Huis, en vraagt hem, *of hy Mout verwagtte?* En toen 'er *neen* geantwoord werdt, stelt hy terstond vast, dat de Gelderschen voor de Stad waren. Anderen hadden, midlerwyl, ook iets ontdekt, en vermoeden van verraad gekreegen. Elk loopt dan te wapen, en naar den zeekant, met zo veel gedruisch, dat de Gelderschen, zig geenen tyd geevende, om de ankers op te winden, dezelven afkapten, en zee koozen. De Wethouderschap deedt

deedt, ſedert, de ankers ophaalen, en ter gedagteniſſe van deezen mislukten aanſlag, aan den Engelſchen of Zuidertoren hangen; alwaarze nog te zien zyn. De Hertog van Gelder, zig deezer onderneeminge ſchaamende, ſchreef, kort na het te rugkomen zyner Schepen, aan Burgemeeſteren van Amſterdam „ dat men hem, ten onregte, van eenen „ aanſlag op Enkhuizen, verdagt hieldt; dat „ zyne ſchepen alleen gediend zouden heb- „ ben, om zynen Neef, den ouden Kardinaal „ van Bourbon, die hem wilde komen bezoe- „ ken, aan de zeegaten op te wagten, en „ veilig naar Gelderland te geleiden; doch „ datze, wind en ſtroom tegen krygende, ge- „ noodzaakt geweeſt waren voor Enkhuizen „ te ſtryken, en toen de tegenwind nog he- „ viger ontſtak, naar Harderwyk te rug ge- „ keerd waren; weshalve hy nu Brieven van „ vrygeleide voor zynen Neeve verzogt." De Amſterdammers, uit eenigen hunner Poorteren die binnen Harderwyk geweeſt waren, eer de Gelderſchen ſcheep gingen, verſtaan hebbende, wat aldaar omgegaan was, verwonderden zig over 's Hertogs dubbelheid; doch vergenoegden zig, met hem te antwoorden „ dat hy, om vrygeleide voor 's „ Keizers vyanden te verkrygen, zig niet aan „ hun, maar aan de Landvoogdeſſe, Vrouwe „ Maria, vervoegen moeſt", zonder een enkel woord van Enkhuizen te willen reppen (*o*). Sommigen plaatſen deezen mislukten aanſlag, die

KAREL II. 1537.

(*o*) Chron. E. DE VEER *f.* 48. PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 783. BRANDT Enkh. *bl.* 62.

Karel II. 1537. die zekerlyk, eerst in 't jaar 1537, gebeurd is (p), ten onregte in 't jaar 1536 (q). De Gelderschen bleeven, dit gantsche jaar, in de wapenen, waarom men, te Hoorn, te Enkhuizen, en in de andere Watersteden, zeer op zyne hoede was, de Plaatsen versterkende, en de wallen voorziende met geschut (r).

VIII. Vrede met Frankryk. 1538. Onaangezien 't Bestand van tien maanden, in Hooimaand, met Frankryk, gesloten, op den elfden van Louwmaand des jaars 1538, nog, tot den eersten van Zomermaand, verlengd was (s), werden 'er, in Grasmaand, tien of twaalf Hollandsche Noordvaarders, door de Franschen, genomen. De onzen, om deeze schade te boeten, namen insgelyks eenige Fransche schepen (t). In Zomermaand, werdt 'er, door 's Pausen bemiddeling, een nieuw Bestand tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, getroffen, voor den tyd van tien jaaren (u). Sedert, hielden deeze twee Vorsten een mondgesprek, te *Aigues-mortes*, alwaar dit Bestand, in eene altoosduurende Vrede veranderd werdt (v). De Keizer gaf hiervan, naderhand, zelf eene schriftelyke verklaaring, die, op den eersten van Sprokkelmaand des jaars 1539, te Toledo, getekend was (w).

Mid-

(p) Mr. Aert van der Goes, Regist. *bl.* 285.
(q) Velius Hoorn, *bl.* 248.
(r) Velius Hoorn *bl.* 251. Brandt Enkh. *bl.* 65.
(s) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 159. Repert. der Plakaat. *bl.* 36.
(t) Velius Hoorn, *bl.* 251. Goudhoeven, *bl.* 607.
(u) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 169.
(v) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 287, 288.
(w) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 185.

Midlerwyl, was 'er merkelyke verandering voorgevallen in Gelderland. Hertog Karel, nu hoog bejaard, en bedugt, dat zyne Heerlykheden, alzo hy geene wettige Kinderen hadt, na zyn afsterven, komen mogten, aan 't Huis van Oostenryk, tegen welk hy een onverzoenlyken haat behieldt, hadt, in Wynmaand des jaars 1537, 's Lands Staaten, op den Landdag vergaderd, gepoogd te beweegen, om den Koning van Frankryk voor Heere aan te neemen, en hem, van 's Konings wege, hulde te doen. De Staaten, bevroedende, dat zy byna beslooten lagen tusschen de Keizerlyke Erflanden, en dat de Koning van Frankryk te ver van de hand was, om hen behoorlyk te beschermen, weigerden in 's Hertogs verzoek te bewilligen. Hieruit rees zo geweldig een twist, tusschen den Hertog en de Geldersche Steden, dat dezelve, niet dan door geweld, scheen te zullen konnen beslegt worden. Verscheiden' Steden haalden 's Hertogen Sloten om verre, en namen Oostenrryksche en Kleefsche bezetting in. De Hertog liep, daarentegen, de Veluwe af, met vierduizend Knegten. Tegen 't einde des jaars, was men egter in onderhandeling getreden (x). De Zoen werdt eerlang getroffen, geheel naar den zin der Staaten. Ook sloot men, in den aanvang des volgenden jaars, eene overeenkomst wegens de opvolging, die oorzaak van nieuwe onlusten was.

Karel II. 1538.

IX. Twist in Gelderland tusschen den Hertog en de Steden.

Filippa, Zuster van Hertoge Karel, hadt René, Hertoge van Lotharingen, haaren Gemaal,

Schikking wegens de

(x) Pontanus Libr. XI. p. 784-786.

Karel II. 1538. maal, onder andere kinderen, *Antoni* gebaard, die zynen Vader opvolgde en verscheiden' kinderen hadt, Zoonen en Dogters. Antoni was de natuurlyke Erfgenaam van Gelder en Zutfen. Doch de Staaten, hem niet magtig genoeg keurende, om hen te beschermen, sloegen Hertoge Karel een dubbel Huwelyk voor, tusschen *Willem*, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik en Kleeve*, en *Anna*, Dogter van Antoni, Hertoge van Lotharingen; en tusschen *François*, oudsten Zoon van Hertoge Antoni, en *Anna*, tweede Dogter des Hertogs van Gulik en Kleeve. Wyders, wildenze, dat de jonge Willem, terstond, voor toekomenden Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, zou ingehuldigd worden, en dat het Huwelyk van François met Anna van Kleeve voorgaan zou, alware 't, dat het Huwelyk van Willem met Anna van Lotharingen niet voltrokken kon worden; alzo de spraak ging, dat zy met René van Chalons, Prinse van Oranje, ondertrouwd was. Men zag, uit deezen voorslag, klaarlyk, dat de Gelderschen Willem van Gulik, 't kostte wat het wilde, voor Hertoge begeerden, en dat zy Antoni en deszelfs Zoonen van 't Hertogdom zogten uit te sluiten. De ontworpen' Huwelyken waren slegts een dekmantel, om hun gedrag eenen glimp te geeven. Ook gingen zy geen van beiden voort. De Staaten, die alles naar hunnen zin schikten, noodzaakten Hertog Karel, ten zelfden tyde, de verdediging zyner Heerlykheden, zelfs by zyn leeven, aan Jan, Hertoge van Gulik en Kleeve, en aan Willem, zynen Zoon, af te staan, die

Opvolging in Gelderland.

egter geen' hooger' titel dan dien van *Schermheer* voeren zouden. Doch hier voor werdt Hertoge Karel, door Hertoge Jan, tweeenveertigduizend, en door het Landschap Gelder, agttienduizend Brabantsche guldens eens toegelegd; behalve nog vyfentwintigduizend guldens, jaarlyks, door Hertoge Jan, en vyftigduizend, door het Landschap Gelder; en uit de tollen van Lobed, tweeduizend goudguldens. Alle deeze punten en verscheiden' anderen, met naame ook, dat de Hertogen geene vrede maaken noch oorlog aanvangen mogten, buiten bewilliging der Staaten, waren begreepen, in een Verdrag, tusschen de twee Hertogen, den jongen Willem, en Bannerheeren, Ridderschap en Steden des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op den zevenentwintigsten van Louwmaand des jaars 1538, gesloten en bezegeld (*y*). Doch Hertog Karel hadt geene gelegenheid, om genot te trekken van de geringe voordeelen, welken hy, by dit Verdrag, hadt konnen bedingen. Terwyl men met de inhuldiging van Willem van Gulik bezig was, viel de oude Hertog, van enkel hertzeer, dat hy zig, in zyne hooge jaaren, genoegzaam ontvoogd zag, in eene krankheid, die hem, op den dertigsten van Zomermaand, te Arnhem, uit het leeven rukte (*z*). De Keizer verloor aan hem eenen vinnigen vyand der Huizen van Bourgondie en Oostenryk, met welke Huizen hy, tot groot agterdeel der Nederlanden,

Karel II. 1538.

Hertog Karel van Gelder sterft.

(*y*) Zie Groot Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim.* c. 3.
(*z*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 793.

KAREL II. 1538.

den, vooral van Holland, schier vyftig jaaren agtereen, gedurig geoorloogd hadt. Zyn dood gaf gelegenheid tot nieuwe beroerte. De Landvoogdes Maria vaardigde terstond Brieven af aan de Geldersche Steden, waar by zy 's Keizers regt op de Heerlykheden, die Karel, door den dood, ontruimd hadt, beweerde, uit verscheiden' overeenkomsten, met 's Keizers voorzaaten en met den Keizer zelven, gesloten. De Hertog van Lotharingen schreef ook aan de Staaten ter verdediging van zyn erfregt. De Staaten gaven, in hun antwoord aan beiden, te verstaan, dat zy ongezind waren, om een van beiden voor Heere aan te neemen (*a*). Hoe dit geschil, sedert, met de wapenen, in 's Keizers voordeel, beslegt werdt, staat ons, in 't vervolg, te verhaalen.

X. Buitengewoone Bede en een geschenk voor de Landvoogdesse van de Staaten van Holland gevorderd.

De Staaten van Holland, tegen den tweeden van Herfstmaand, te Geertruidenberg, beschreeven zynde, deedt de Landvoogdes hun eene buitengewoone Bede van tagtigduizend ponden van veertig grooten, tot betaalinge der Knegten, in den jongsten oorlog gebruikt. Hoogstraaten, naderhand, in een afzonderlyk gesprek met de Staaten getreden zynde, voegde 'er by, dat de andere Nederlanden der Landvoogdesse een geschenk gedaan hadden; 't welk Holland, zyns oordeels, behoorde na te volgen en vyftigduizend, immers niet minder dan dertigduizend guldens te geeven. De Staaten, op beide deeze punten, kort daarna, in 't byzyn des Stadhouders in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, dat het Land,

De Staa-

(*a*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 807, 808, 809, 810, 811.

Land, in voorgaande jaaren, zo zeer met buitengewoone beden bezwaard, deeze behoorde te weigeren. Doch in 't geschenk aan de Landvoogdesse stemden zy gereedelyk, mids het, in twaalf termynen, en in zulke penningen, betaald wierdt, als, ten tyde der betaalinge, onder den koopman, gang hebben zouden, en dat zy met hun aandeel volstaan, en alleen voor 't platte Land rekenen zouden mogen, naar ouder gewoonte. De vyf groote Steden, (want Delft, door den brand en andere rampen veel geleeden hebbende, droeg, sedert eenigen tyd, niet in de gemeene lasten) en de kleinen stemden met de Edelen. De Stadhouder, niet vergenoegd met dit antwoord, zondt Gemagtigden in elke Stad, om de Leden tot bewilliging te beweegen. Aan sommigen, deedt hy beloften van kwytscheldinge: anderen dreigde hy. Den kleinen Steden, bedugt, dat zy, door de grooten, in 't bewilligen, zouden vervangen worden, verzekerde hy, dat 'er geene bewilliging zou worden aangenomen, zonder dat zy 'er vooraf op gehoord waren. In Wynmaand, wederom Dagvaart belegd zynde, na dat de Stadhouder naar boven te rug gekeerd was; bleeven de Edelen nog weigerig. Zy vertoonden den Gemagtigden der Landvoogdesse, in 't breede „ dat Brabant, Vlaanderen en Artois, die 't naast aan den brand gezeten „ waren, en ten welker behoeve, de oorlog „ meest gevoerd was, nog in geene buiten„ gewoone Bede bewilligd hadden; welke „ men nu Holland wilde opleggen, dat zig, „ zo veele jaaren herwaards, uit de schul-

Karel II. 1538.

ten bewilligen, in 't geschenk.

Looze pooggingen des Stadhouders, om hen ook in de Bede te doen bewilligen.

Breed vertoog van den staat des Lands.

KAREL II. 1538. „ den, in de Geldersche, Friesche en Stigt„ sche Oorlogen gemaakt, alleen hadt moe„ ten redden; dat de laatste Bede van hon„ derd en twintigduizend guldens, gedeelte„ lyk, ingewilligd was, tot het zelfde einde, „ waartoe men deeze vorderde; dat men niet „ wist, wat last Holland van de veranderin„ gen, in Gelderland voorgevallen, zou te „ draagen hebben; dat het platte land arm „ was, zynde den Haver, de Garst en de „ andere veldvrugten kwalyk geslaagd; dat „ de Edelen en de Renteniers geene betaa„ ling kreegen; dat de Steden kwytscheldin„ gen genooten, 't welk veroorzaakte, dat „ men te eerder tot het doen van nieuwe Be„ den komen moest; dat de landluiden de Be„ den uit hun eigen goed en Bruikweer be„ taalden, en de Steden uit de Excynzen, „ waarom deezen te gereeder in de Beden „ konden bewilligen enz." Doch de Steden, nu meest omgezet door den Stadhouder, stemden niet meer met de Edelen. Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amsterdam bewilligden in de Bede, mids gevolg hebbende van de andere Leden. Rotterdam en Schiedam volgden hen. Delft was niet tegenwoordig. Doch Gouda en de kleine Steden, Schoonhoven, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Oudewater, Naarden en Weesp, die allen, op deeze Dagvaart, verscheenen waren, stemden met de Edelen. Deezen, ziende, dat de meeste groote Steden hun afvielen, besllooten te bewilligen in tagtigduizend Klinkaarts, uitmaakende zestigduizend ponden van veertig grooten. Doch de Landvoog-

des

des, in aanmerking neemende, dat de voornaamste Steden reeds in de volle Bede hadden bewilligd, nam in de aanbieding der Edelen geen genoegen (*b*). 't Liep tot diep in 't volgende jaar aan, eer de Staaten, tot eene volle bewilliging, besluiten konden.

KAREL II. 1538.

XI. Leevensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.

De Herdoopers hadden zig, na het overgaan van Munster, en na het mislukken van den aanslag op Amsterdam, in tamelyke rust gehouden; doch het gerugt, dat *David Jorisz*, een hunner Leeraaren, omtrent deezen tyd, in Holland maakte, gaf gelegenheid tot eene vernieuwing der Plakaaten tegen hen, die ten strengste werden uitgevoerd. David Jorisz, Zoon van *Joris de Koman*, was, in 't jaar 1501, te Delft gebooren. In eenige bescheiden, belydenissen en getuigenissen, in de Scheepensboeken van Delft en elders te vinden, wordt gemeld, dat hy, in zyne jeugd, als Kamerspeeler agter land reizende, den naam van *David*, wiens persoon hy gemeenlyk verbeeldde, gekreegen hadt, zynde hy anders by den doop *Jan* genaamd geweest (*c*). Doch misschien heeft men David Jorisz verward met Jan van Leiden, van wien ook verhaald wordt, dat hy zig met kamerspeelen plagt op te houden. Nogtans erkennen David Jorisz vrienden, dat zyn Vader, onder de Rederykers, verkeerd hadt. Ook willen zy, dat hy, by den doop den naam van *David* kreeg; doch naderhand, naar de Roomsche wyze, het Vormsel van den Wybisschop ontvangende,

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.

(*c*) *By* Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134.

KAREL II. 1538.

de, *Johannes* of *Jan* genaamd werdt (*d*). Voorts geneerde David Jorisz zig met glasschilderen, in welke Konst hy uitmuntte. Van aart wordt hy als waanwys, loos en geveinsd beschreeven; doch te gelyk als vriendelyk en zagtzinnig. Obbe Filips, van wien wy meermaalen gewaagd hebben, hadt hem, te Delft, de handen opgelegd, en tot Leeraar aangesteld (*e*). Eenigen tyd voor den Delftschen brand des jaars 1536, hadt hy de Priesters, die 't Sakrament des Altaars langs straat droegen, op den gemeenen weg, durven bestraffen en van Afgoderye beschuldigen. Hier over gevat, ontging hy naauwlyks de halsstraf; doch werdt, door beuls handen, met een' priem, door de tong, gesteken, en ter Stad uit gebannen. Hy woonde sedert, eenigen tyd, in den Haage (*f*). De Munstersche Herdoopers hielden hem in hooge agting, zeggende „ dat 'er, sedert Christus tyd, vier „ Profeeten waren opgestaan, twee waaragtigen, Jan van Leiden en David van Delft, „ en twee valschen, de Paus van Rome en „ Maarten Luther (*g*)." Ook poogde David Jorisz, na 't overgaan van Munster, de aanhangers van Jan van Leiden met die van Melchior Hofman of *Jan van Batenburg* te vereenigen. Doch hierdoor behaalde hy ondank by de eene en de andere partye. Ook bragt zyne gemeenschap met de Munsterschen, van wier

(*d*) wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568, 583.
(*e*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24 [58].
(*f*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134, 135.
(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305.

wier Koning hy, zo de spraak ging, geld getrokken hadt, om, tot ontzet der Stad, in Friesland en elders, volk te doen werven, hem in den haat by de Overheid (*h*). In Louwen Sprokkelmaand des jaars 1539 (1), kwamen 'er, in Holland, twee Plakaaten uit, beveelende, dat niemant hem, of *Meinard van Embden* zou mogen herbergen, op straffe van, in zyne eigen' deur, te zullen opgehangen worden. Daartegen zou hy, die hen aanbragt, voor elk hunner honderd, en voor andere Herdoopers veertig guldens genieten (*i*). Weinige dagen voor 't uitgeeven van het tweede Plakaat, werdt *Marytge*, *Jan de Gorters Dogters*, Weduwe van Joris de Koman, en Moeder van David Jorisz, om dat zy herdoopt was, te Delft, met het zwaard geregt (*k*). Ook werden 'er, ten zelfden tyde en plaatse, verscheiden' andere aanhangers van David Jorisz ter dood gebragt, die schandelyke dingen, de gemeenschap van mannen en vrouwen betreffende, beleeden hadden; doch te gelyk ook, dat zy niet geloofden, dat David voorhadt, steden of plekken te overweldigen, of zyne zaaken, gelyk de Munsterschen, met den zwaarde, uit te regten (*l*). Meinard van Embden, die, in deeze Plakaaten, nevens Da-

KAREL II. 1539.

(*h*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 132, 133, 135.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*k*) Crimin. bouck van Delft *by* BLEYSWYCK *bl.* 763.
(*l*) Crimin. bouck enz. *by* BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 133.

(1) BRANDT, en anderen na hem, schryven 1538; doch zy hebben den styl van den Hove, die 't jaar met Paaschen begon, voor den gemeenen styl genomen.

Karel II. 1539. David Jorisz, genoemd werdt, schynt een aanhanger geweest te zyn van Jan van Batenburg; die, door bastaardy, uit dit edel geslagt, gesprooten, zig, omtrent deezen tyd, voor een' opregter van Jan van Leidens Munsterfch Ryk uitgaf, en in Friesland, in Overyssel, in Gelderland en elders, veele geweldenaaryen bedreef. Hy en de Batenburgers, zyne aanhangers, verschilden in twee punten van de andere Herdoopers. Zy hielden den wederdoop voor onnoodig; en verschooven daarom deszelfs bediening eenigen tyd, of lietenze geheel agter. Ook stelden zy 't gebruik der wapenen noodzaakelyk, tot opregting en bevestiging der waare Kerke. In beide deeze punten, warenze 't eens met de aanhangers van Hofman. En David Jorisz hadt te vooren al gepoogd, hen, met de andere Doopsgezinden, over beide deeze punten, te vereenigen. De naam der Batenburgeren is egter van geenen langen duur geweest (m). Wat Meinard van Embden aangaat, sommigen houden hem voor den zelfden met *Nikolaas Meinardsz van Bleesdyk* (n), die, met de Dogter van David Jorisz getrouwd zynde, in laater' tyd, tegen zynen schoonvader, opstondt, en deszelfs Leer voor valsch verklaarde. Doch David Jorisz, bedugt voor zyn lyf, week, na 't uitkomen der strenge Plakaaten tegen hem, ten lande uit; en, na 't verloop van eenige jaaren, naar Bazel. Hy hadt veel gelds onder zyne vrienden verzameld, en men zondt hem, van

(m) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 892-895.
(n) Brandt *Hist.* der Reform. I. *Deel*, *in 't Register*.

van tyd tot tyd, meer toe, uit de Nederlanden. Hier van bediende hy zig, te Bazel, alwaar hy, elf jaaren lang, als een aanzienlyk Heer, die om den Godsdienst uit Holland geweeken was, geleefd heeft. Om niet ontdekt te worden, liet hy zig *Jan van Brugge* noemen, naar zyns Vaders Geboorteplaats, of *Jan van Binningen*, naar een Slot by de Stad, welk hy gekogt hadt (*o*). Men wil, dat hy den naam van *Jan*, die hem in vroeger' tyd plegtiglyk gegeven was, met regt, wederom aanneemen kon. Ook zou hy, lang te vooren, by de afkondiging zyner Huwelyksgeboden, in de Kerke te Delft, al Jan van Brugge genoemd geweest zyn (*p*). Hy voegde zig, te Bazel, by de Zwingliaanen, welker Predikaatsien en Avondmaal hy vlytiglyk bywoonde. Voorts was hy, in zynen uiterlyken ommegang, bescheiden, deftig en liefddaadig. Doch zyne partyen beschuldigen hem van heimelyke ongebondenheid, waaruit een oud Delfts spreekwoord gesprooten zou zyn, volgens welk iemant, die los en wellustig leeft, gezeid werdt. *een David Joriszoons leeventje te leiden* (*q*). David, eindelyk, te Bazel, ontdekt geworden zynde, viel, zo men zegt, van angst, in eene zwaare krankheid, die hem, op den zesentwintigsten van Oogstmaand des jaars 1556, uit het leeven wegnam. De Wethouders van Bazel, sedert, aangaande zynen Persoon en Leere, nader onderigting gekreegen

Karel II. 1539.

Zyn dood.

Zyn lyk wordt opgegraaven

(*o*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 135, 136.
(*p*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568.
(*q*) Bleyswyck Delft, *bl.* 405.

Karel II. 1539. en verbrand.

gen hebbende, weezen, in 't derde jaar na zynen dood, een vonnis tegen zyn lyk, welk, op den dertienden van Bloeimaand des jaars 1559, opgegraaven, en, nevens zyne boeken en beeldtenis, door beuls handen, op de gewoonlyke strafplaats, tot assche verbrand werdt (r). Zyn aanhang is, veele jaaren na zynen dood, nog in de Nederlanden bekend geweest; doch allengskens verdweenen. Vreemde gevoelens worden hem toegeschreeven: onder anderen, dat hy zig den Heiligen Geest, den Christus en God zelven genoemd zou hebben. Doch hy heeft altoos ontkend, iet diergelyks te hebben geleerd of gezeid. Uit zyne Schriften en die zyner aanhangeren, is op te maaken, dat hy, gelyk veele andere Herdoopers van deezen tyd, geleerd heeft „ dat een „ geloovige zig niet door de H. Schrift al„ leen; maar ook door inwendige verlichtin„ gen des H. Geests moest laaten leiden; dat „ 'er eens een aardsch Ryk van Christus stondt „ opgeregt te worden, waarin de geloovigen „ duizend jaaren heerschen zouden; en dat „ men, in dit Ryk, niet trouwen noch ten „ Huwelyk uitgeeven zou; maar alleen met „ God naar den Geest vereenigd leeven." Voorts hieldt hy „ dat de Duivel, buiten Gods „ en 's menschen toelaating, na Christus ver„ ryzenis, geene magt over den mensch ten „ kwaade hadt, en dat de mensch zig zelven „ een Vyand en Duivel was. Den doop, om„ trent volwassenen zo wel als omtrent kin-

de-

(r) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel, bl.* 136, 138. *e Thuano. Vide &* Davidis Georgii Vitam & Doctrin. *int.* S. SCHARD. J. J. German. Script. *Tom.* III. *p.* 30.

„ deren} hieldt hy, gelyk wy van de Batenburgers gemeld hebben „ voor noodeloos; „ doch egter voor geoorlofd. Voor hem, „ die den doop des Geestes ontving, moest, „ meende hy, de doop met water ophou- „ den." Voor 't overige, deedt hy belydenis van de algemeene Leerstukken des Christelyken Geloofs, vervat in de Geloofsleere der Apostelen, betuigende de zynen geduuriglyk te vermaanen tot verzaaking der zondige lusten, en tot oefening van allerlei deugden, met naame tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook beroemde hy zig „ dat hy het „ zwaard, tot bloedvergieten gemaakt, onder „ de Herdoopers, hadt doen ter neder leggen, „ en daar door groote bloedstorting, moord, „ brand en verderf van veldvrugten door 't „ gantsche land voorkomen hadt (s)."

Karel II. 1539.

XII. Togt naar Konstantinopole, met Hollandsche en Zeeuwsche Schepen.

Terwyl men zynen aanhang, in den aanvang des jaars 1539, hier te lande, begon te vervolgen, was men, op 's Keizers last, in Holland en in Zeeland, bezig om eene Vloot in zee te brengen, die tegen Soliman, Turkschen Keizer, gebruikt zou worden. De Vrede met Frankryk was zo dra niet getroffen, of Paus Paulus de III, die in 't bewerken derzelve de voornaamste hand gehad hadt, zogt de magtigste Christen-Vorsten tot een verbond tegen de Turken te beweegen. François de I. en Henrik de VIII. meenden gewigtige redenen te hebben, om zig buiten dit verbond te houden; zo dat het alleen tusschen den

(s) Onschuld van David Jorisz. *Art.* I. V. VIII. XI. XII. XIII. XV. XIX. XXI. XXV. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 550-559.

Karel II. 1539. den Paus, den Keizer, den Roomsch-Koning, Ferdinand, en den Staat van Venetie geslooten werdt. In gevolge van dit Verbond, deedt Karel de V. in Spanje eene magtige Vloot toerusten, met welke hy voorgaf, Konstantinopole te willen bemagtigen. In den Herfst des jaars 1538, hadt hy *Jan van Hennin, Heere van Bossu*, herwaards afgezonden, om, in Holland en in Zeeland, nog honderd schepen, tot dit zelfde einde, in gereedheid te doen brengen. Bossu bragt te wege, dat 'er terstond beslag op alle Schepen gelegd werdt (*t*), tot merkelyk nadeel der Koopluiden, die gehoopt hadden, de Zeevaart met de vrede te zien herleeven. In Holland, werdt, in Wynmaand, openlyk afgekondigd, dat alle zeevaarende luiden, des verzogt, gehouden zouden zyn, op de schepen, door den Keizer gehuurd, om redelyk loon, te dienen. Diergelyke bevelen werden, in 't volgende voorjaar, een en andermaal vernieuwd, en verbod gedaan aan de schippers, om zig in iemants dienst, dan in dien van zyne Majesteit te begeeven (*u*). Voor 't einde des jaars 1538, lagen 'er reeds vierenveertig schepen te Veere in Zeeland gereed, die, in 't begin van Sprokkelmaand, naar Mallaga zeilden, alwaar zy den twaalfden van Lentemaand aankwamen (*v*). Bossu hadt zig ondertusschen naar Amsterdam begeven, alwaar, en in Waterland, nog zesenvyftig schepen, niet zonder veel tegenstribbelens der Reederen en Schip-

(*t*) Velius Hoorn, *bl.* 252. Repert. der Plak. *bl.* 37.
(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*v*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 462. Repert. der Plak. *bl.* 37.

Schipperen, werden uitgerust. Doch alzo zy, niet voor 't einde van Lentemaand, in staat geraakten, om zee te konnen kiezen, waren zy slegts in Duins, onder Engeland, gekomen, toen zy uit 's Keizers dienst ontslaagen, en naar 't Vaderland te rug gezonden werden. De beweegingen onder de Protestanten in Duitschland, de verandering in Gelderland en de opstand der Gentenaaren, van al 't welke Karel de V, omtrent deezen tyd, byna te gelyk, kennis kreeg, hadden hem den togt naar Konstantinopole uit den zin doen zetten. Hy vaardigde een Gezantschap af naar den grooten Heer, en trof, in korten tyd, een Bestand met hem; waarna hy zyne Vloot onttakelen deedt, en de Hollandsche en Zeeuwsche Schepen afbetaalde, en naar huis zondt (w). Midlerwyl hadt deeze vrugtelooze uitrusting merkelyke stremming veroorzaakt, in den Koophandel deezer landen.

Karel II. 1539.

heeft geen voortgang.

Op den eersten van Bloeimaand deezes jaars, overleedt, te Toledo, in 't Kraambedde, Izabelle van Portugal, Gemaalin van Keizer Karel den V. De Landvoogdes Maria, niet vergenoegd met het vieren der Uitvaart deezer Vorstinne, 't welk, hier te lande, alomme, met veele plegtigheid geschiedde (x), vermaande de Staaten der Nederlanden, terstond, om een Gezantschap naar Spanje te zenden, en den Keizer den rouw te beklaagen. Brabant, Henegouwen en Artois besllooten hiertoe terstond. Doch Vlaanderen hadt 'er geene

Dood der Keizerinne.

(w) Chron. van E. de Veer *f.* 51, 52. Goudhoeven *bl.* 608, 609. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 464.

(x) Chron. van E. de Veer, *f.* 52.

KAREL II. 1539. ne ooren naar. In 't begin van Hooimaand, werden de Staaten van Holland, te Dordrecht, beschreeven, alwaar de Stadhouder hun voorhieldt „ dat de betaamlykheid vorderde, dat zy, insgelyks, eenen uit de Edelen, nevens eenen Geleerde, dat is, een' Meester of Doktor in de Regten, naar Spanje afvaardigden, in de *eerste* plaats, om 's Keizers verlies te beklaagen, ten *anderen*, om hem te bedanken, over de goede voorzorg, die hy, voor deeze zyne Landen, gedraagen hadt, door het aanstellen der Koninginne Landvoogdesse en anderen haarer Raaden, die 't Land wel geregeerd hadden: en *eindelyk*, om hem te verzoeken, dat hy herwaards wilde komen, om zyne onderzaaten te zien, en, te gelyk, de nieuwlyks aangewonnen' Landen, die van meer aanbelang waren, dan zyne Majesteit zig mogelyk verbeeldde." De *eerste* deezer drie zaaken was een punt van beleefdheid, welk, op zig zelf, de kosten van een plegtig Gezantschap niet waardig was. Het *tweede* punt diende, om de Staaten te bereiden tot een verzoek, welk de Stadhouder, kort daarna, deedt, om verhooging van 't geschenk van dertigduizend guldens, der Landvoogdesse, in 't voorleeden jaar, toegelegd, tot veertigduizend. En wat het *derde* punt aanging, alzo 's Keizers vertrek naar de Nederlanden reeds besloten was geweest, zo dra hy kennis van den opstand der Gentenaaren gekreegen hadt, kon een verzoek hiertoe, door die van Holland, alwaar hy thans niets byzonders te verrigten hadt, nergens anders toe dienen,

Men dringt Holland om deswege een Gezantschap naar Spanje te zenden.

nen, dan om ook hen, met te beteren schyn, Karel II.
tot de kosten zyner reize, te doen draagen. 1539.
Ook besslooten de Staaten wel terstond tot het Gezantschap, waartoe werden benoemd *Floris van Assendelft*, *Heere van Kyfhoek*, Kastelein van Gouda, en Meester *Klaas Bartholomeuszoon*, Pensionaris van Dordrecht; doch zy wilden niet stemmen, dat men een enkel woord van 's Keizers overkomst reppen zou, op dat hy hier uit geene gelegenheid neemen mogt, om hun, of voor zyne moeite van komen, of tot den oorlog van Gelder, of tot eenig ander einde, iets af te vorderen. De Heer van Kyfhoek zou vyf Paarden mede hebben en Meester Klaas drie. Zy vorderden ieder twee Kroonen 's daags, behalve hun *opzitten*, of uitrusting, waartoe de Stadhouder twaalfhonderd Rynsguldens, op rekening, verzogt, boven de andere buitengewoone onkosten. Doch men kwam overeen, dat Meester Klaas dagelyks aantekenen zou, wat zy verteerden en uitgaven, 't welk hun, na hunne te rug komst, zou goedgedaan worden, boven eene redelyke belooning voor hunne moeite, ter begrootinge van den Stadhouder.

De Staaten, weinige dagen laater, in den Haage byeen gekomen zynde, stemden de Edelen, Dordrecht, Delft, Amsterdam en Schiedam tot de verhooging van 't geschenk aan de Landvoogdesse met tienduizend guldens. Doch de andere Steden niet genoeg gelast zynde, werdt 'er nog niets vastgesteld (*y*).

't Geschenk aan Vrouwe Maria wordt verhoogd.

De Landvoogdes, midlerwyl, besslooten heb-

Zy komt in Holland.

(*y*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 297, 298, 299, 300.

Karel II. 1539. hebbende, tot het inzamelen van diergelyke Geschenken voor de aankomst des Keizers; en tot het doen van buitengewoone Beden, eene reize te doen door de Nederlanden; begaf zig, in 't begin van Hooimaand, van Brussel naar Bergen op Zoom, en van daar naar Thoolen, alwaar zy de Staaten van Zeeland bescheiden hadt. Van Thoolen, keerde zy naar 's Hertogenbosch, daar de Staaten van Brabant byeen gekomen waren. Van hier begaf zy zig naar Utrecht (z), daar zy, op den drie-entwintigsten van Hooimaand, aankwam, en pragtig ingehaald werdt. Zy bleef hier, tot op den vierden van Oogstmaand, deedt toen een' keer naar Amersfoort, en vertrok, des anderendaags, naar Naarden (a). Van hier, begaf zy zig, over Amsterdam, Haarlem en Leiden, naar den Haage, alwaar zy, den veertienden, ten zes uuren des avonds, aankwam, wordende door den President, Gerrit van Assendelft, uit den naam van Stadhouder en Raaden, en van de Rekenkamer, en daarna door die van den Haage, by monde van Meester Floris Zeeman, hunnen Advokaat, verwelkomd (b).

De Staaten bewilligen in de buitengewoone Bede. Drie dagen daarna, gaven de Staaten, in merkelyken getale ter Dagvaart verscheenen, hunne toestemming tot de Bede van tagtigduizend ponden, in Herfstmaand des voorgaanden jaars, gedaan, onder voorwaarden, „ 1. dat de penningen, niet by voorbetaa„ ling, verzegeling of ligting, maar alleen„ lyk

(z) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 297.
(a) Henr. van Erp Chron. bl. 111, 112
(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 300.

„ lyk op de bestemde vervaldagen, zouden „ behoeven opgebragt te worden, en in ge- „ val van oorlog, tot verdediging van 't Land „ dienen. 2. Dat de Hollanders vryelyk Oost- „ en Westwaards zouden mogen vaaren, bui- „ ten welk geval, zy niet in staat zouden zyn, „ om aan hunne beloften te voldoen: en 3. „ dat het verschil over de Admiraliteit, tus- „ schen den Heere van Beveren ter eener, „ en den Stadhouder en Staaten van Holland „ ter anderer zyde, met den eersten, en ui- „ terlyk voor Kersmis naastkomende, door de „ Landvoogdesse, zou afgedaan worden." De Landvoogdes hadt, voor lang, reeds schriftelyk beloofd, dit verschil, voor Kersmis des jaars 1537, te zullen beslegten; doch het duurde nog verscheiden jaaren na deezen, en my is niet gebleeken, dat het immer volkomen afgedaan geworden is. Wyders, stonden de Staaten eenpaariglyk der Landvoogdesse de begeerde verhooging van 't geschenk toe (c). Van den Haage, begaf zy zig, kort hierna, wederom naar Haarlem, van zins om Westfriesland te gaan zien. Doch zy veranderde hier schielyk van gedagten, en keerde, ten spoedigste, naar Brabant te rug. Die van Hoorn, welken zig, tegen haare aankomst, reeds van goeden Rynschen Wyn en anderen voorraad voorzien hadden, kreegen, op 't onverwagtst, berigt, dat zy geene vergeessche kosten behoefden te maaken, alzo haare Majesteit niet komen zou (d).

Karel II. 1539.

'tVer-

(c) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 301, 302.
(d) Velius Hoorn, bl. 253.

Karel II. 1539. XIII. Beroerte te Gend.

't Verhaast vertrek der Landvoogdesse was veroorzaakt, door de tyding van de beroerte te Gend (*e*), die, in 't midden van Oogstmaand, tot hevige daadelykheden zynde uitgeborsten (*f*), de tegenwoordigheid der Landvoogdesse, van nader by, vereischte. 't Is hier de regte plaats, om wat breeder te ontvouwen den oorsprong, voortgang en uitslag deezer beroerte; die, schoon buiten ons Vaderland voorgevallen, egter dienen kan, om onzen Landsluiden den aart der Nederlanderen in 't gemeen, en 't gezag, welk de Oostenrykschc Vorsten thans over dezelven oefenen durfden, volkomenlyk, te leeren kennen. Ook besluiten wy te eerder tot dit verhaal, om dat wy, door de Aantekeningen van *Jan de Hollander*, Kanonnik van S. Waldetrude, te Bergen in Henegouwen, in 't jaar 1547 geschreeven, en onlangs in 't licht gegeven (2), in staat gesteld zyn, om het naauwkeuriger te konnen doen, dan tot hiertoe heeft konnen geschieden.

Gelegenheid tot dezelve.

Wy hebben te vooren gezien, dat Vrouw Maria, om de kosten tot den Franschen Kryg te vinden, in 't jaar 1536, buitengewoone Beden gedaan, en, onder anderen, twaalf tonnen gouds, tot onderhoud van dertigduizend man, voor den tyd van zes maanden, van alle de Nederlanden, gevorderd hadt: om wel-

(*e*) Memoir. de Jean d'Hollander, *p.* 385.
(*f*) Chron. van E. de Veer *f.* 52. Goudhoeven, *bl.* 609.

(2) In de *Analect. Belg.* van C. P. Hoynck van Papendrecht, Tom. III. P. II. p. 263 & *seqq.* uit de Boekery van J. B. A. Godefroy, Directeur der Rekenkamer te Ryssel.

welke penningen te vinden, zy gaarne gewild zou hebben, dat men de Landen met Excynzen of een Schoorsteengeld hadt bezwaard. Ook hebben wy, in 't voorbygaan, aangemerkt, dat die van Vlaanderen, welken vier ton in de twaalf draagen moesten (*g*), in 't eerst, allen ongenegen zynde geweest, om in deeze Bede te bewilligen, zig, sedert, by meer dan eene gelegenheid, zo onrekkelyk, of zulke groote voorstanders hunner vryheid getoond hadden, dat zy ook tot het Gezantschap naar Spanje niet hadden willen verstaan (*h*). Drie der vier Leden van Vlaanderen, Brugge, Yperen en 't Land van de Vryen, bewilligden, sedert, in de geëischte Bede; doch het vierde Lid, dat van Gend, naamlyk, bleef weigerig. Men vergaderde de drie Leden deezer Stad, uit welke het gantsche Lighaam der Gemeente, ten deezen tyde, bestondt, de *Poortery*, de twee-envyftig *Neeringen* en de *Weevers*. De Poortery, zynde de rykste Inwooners, weigerde volstrektelyk, in de gevorderde Bede, te bewilligen: de twee andere Leden insgelyks; doch deezen sloegen voor, dat men den Keizer, naar ouder gewoonte, met manschap, onder den *grooten Standaard van Gend*, zou konnen dienen. Overeenkomstig met deezen voorslag, werdt het Besluit der Stad der Landvoogdesse aangediend, die, terstond hierna, de *Acte van Consent* deedt opstellen, in welke, waarop wel te letten staat, de bewilliging der drie Leden

Karel II. 1539.

(*g*) Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 280, 281.
(*h*) *Zie hier voor Bl.* 134, 138, 159, *en* Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 346, 349.

Karel II. 1539. den van Vlaanderen, die, in de gevorderde Bede, voor hun aandeel, gestemd hadden, en voor dit hun aandeel, een Karels gulden, van elke Schoorsteen, zouden opbrengen, klaarlyk van de bewilliging van die van Gend, die alleenlyk manschap hadden aangebooden, onderscheiden werdt (*i*). De Landvoogdes egter, sedert, bespeurende, dat 'er van het Schoorsteengeld, waarin de drie Leden bewilligd hadden, minder komen zou, dan derzelver aandeel, in de geëischte viermaalhonderdduizend guldens, beliep (*k*), wilde Gend, het vermogendste Lid van Vlaanderen, noodzaaken, om zig, door de drie andere Leden, te laaten overstemmen, en nevens hen, in de Bede te bewilligen. Zy deedt, ten dien einde, alle de Gentenaars, die zy, te Brussel, te Antwerpen, te Mechelen, en elders kon aantreffen, in hegtenis neemen, dreigende dezelven gevangen te zullen houden, tot dat de Stad bewilligd zou hebben (*l*). Hierop vaardigden de Gentenaars, in Oogstmaand des jaars 1537, hunnen Pensionaris, *Levyn Blom*, naar Brussel af, die de Landvoogdes, in een smeekschrift, om 't ontslag der gevangen' Burgeren verzogt, te gelyk beweerende, dat zy, met geen regt, in 't stuk van Beden, overstemd konden worden (*m*). Hy voegde 'er by, dat die van Gend, geen gehoor by de Landvoogdesse konnende verkrygen, in overweeging hadden ge-

(*i*) Memoires de JEAN D'HOLLANDER *p.* 283.
(*k*) Appel des Gantois *dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 209.
(*l*) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 512.
(*m*) Memoires de JEAN D'HOLLANDER, *p.* 287.

genomen, om Gemagtigden te zenden aan den Keizer. Vrouw Maria wees hen, eerst, aan den grooten Raad te Mechelen, of aan den geheimen, te Brussel, alwaar de Prokureur-Generaal 's Keizers eisch tegen hen verdedigen zou. Doch de Gentenaars begeerden hunne Vryheden niet onderworpen te hebben, aan het oordeel van Raaden, die door den Keizer af- en aangesteld werden. Men scheidde dan vrugteloos. De Gentenaars bewoogen, sedert, de andere drie Leden, om gezamentlyk te verzoeken, dat de invordering der Bede werdt uitgesteld, tot dat men 's Keizers gedagten hierover zou hebben vernomen (n). De Landvoogdes antwoordde, dat zy, behoudens 's Keizers regt, de * invordering wilde opschorten, en de gevangenen ontslaan, voor den tyd van drie maanden; mids het geschil met de Gentenaars, binnen dien tyd, voor één' van beide de Raaden, of binnen vier maanden, voor den Keizer, wierdt afgedaan (o). De Gentenaars, zonder één' van deeze twee wegen, om 't geschil ten einde te brengen, te hebben willen verkiezen, drongen, sedert, op het ontslaan der gevangenen. Doch hiertoe wilde de Landvoogdes niet verstaan (p): waarop zy, voor Notaris en Getuigen, verklaarden, geen deel te willen hebben aan het onheil, dat uit deeze weigering te dugten was, zig voorts beroepende op den Keizer (q). Doch dit beroep werdt, door de Land-

Karel II. 1539.

* Execu-tion.

(n) D'HOLLANDER p. 292.
(o) Id. p. 293.
(p) Id. p. 294-297.
(q) Appel chez D'HOLLANDER, p. 298.

Karel II. 1539. Landvoogdes, op den raad des grooten en geheimen Raads, en des Raads van Staate, verworpen, en den Keizer van alles kennis gegeven (r). Hierop kwamen, in Sprokkelmaand des jaars 1538, Brieven van den Keizer aan die van Gend, by welken „ 't gedrag „ der Landvoogdesse, in allen deele, gebillykt, de Gentenaars tot bewilliging vermaand, 't onderzoek van derzelver Voorregten aan den grooten Raad van Mechelen „ onderworpen verklaard, en zy, om regt te „ bekomen, derwaards geweezen werden (s)." In Bloeimaand, besloot de Landvoogdes eene nieuwe Bede van Vlaanderen te doen, en op dat men ligter in dezelve bewilligen zou, de Gendsche gevangenen, vooraf, te ontslaan. indien zy belooven wilden, voor den grooten Raad, te regt te zullen staan. Doch zy verkooren liever gevangen te blyven, dan deeze belofte doen (t). De Landvoogdes zondt toen Deurwaarders naar Gend, om de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, by * panding, te innen (u). Doch de Wethouderschap liet het hun niet toe, zeggende, dat zy voorhadt, Gemagtigden te zenden aan Vrouwe Maria, die toen in Frankryk was; om van haar, ware 't mogelyk, eenig uitstel te verwerven. Men besloot, sedert, inderdaad tot het afzenden van twaalf Persoonen. Doch de Landvoogdes kreeg zo dra geene kennis van dit besluit, of zy schreef, dat die van Gend

* Execution.

(r) D'HOLLANDER p. 304-314.
(s) Id. p. 315-329.
(t) Id. p. 330.
(u) Id. p. 331.

Gend niet in Frankryk zouden hebben te komen; maar haare te rugkomst afwagten. Zy was bedugt, dat de Gentenaars, met deeze reize, iets anders in den zin mogten hebben, en veelligt hun heul zouden zoeken by François den I, ten nadeele des Keizers (*v*). Sommige schryvers, ook de naauwkeurigsten (*w*), verhaalen zelfs, dat zy, inderdaad, nu of naderhand, den Koning van Frankryk Gend en gantsch Vlaanderen zouden hebben aangebooden, mids hy aanname hen, als zyne Onderzaaten, te beschermen: doch dat François, zig, sedert eenigen tyd, gevleid hebbende met de hoop, dat de Keizer hem het Hertogdom Milaan opdraagen zou, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, de aanbieding der Gentenaaren van de hand geweezen, en den Keizer zelfs kennis van hunnen slinkschen voorslag gegeven zou hebben. Doch de Schryver, dien wy voornaamlyk volgen, rept hiervan geen woord. Ook vindt men 'er geene melding van, in het Vonnis, welk de Keizer, naderhand, over de Gentenaars uitsprak. De Gentenaars leverden, in Slagtmaand, een nieuw smeekschrift in, om uitstel van de Panding; doch Vrouw Maria beriep zig op den last des Keizers, en deedt, sedert, in verscheiden' Steden en Dorpen van 't Kwartier van Gend, de Beden geregtelyk invorderen (*x*).

Of de Gentenaars zig aan Frankryk hebben willen onderwerpen?

De zaaken bleeven, in deezen staat, tot in Hooimaand des jaars 1539, wanneer de Wethouderschap, overleggende, dat de Stads Ex-

'tGemeen kant zig tegen de Verpagtingen, en

(*v*) D'HOLLANDER *p.* 339.
(*w*) PONT HEUTER. Rerum Austriac. *Libr.* XI. *p.* 514.
(*x*) D'HOLLANDER *p.* 340-343.

KAREL II. 1539. Excynzen, in de volgende maand, verpagt moesten worden, en dugtende, dat de Gemeente zulks mogelyk niet zou willen verstaan, goedvondt, de drie Leden der Stad byeen te roepen, den staat der Stads lasten, die, jaarlyks, omtrent agtduizend ponden beliepen, voor hun open te leggen, en te vraagen, of 't niet geraaden zou zyn, de Excynzen te verpagten? 't Lid der Poorterye stemde, hierop, tot de Verpagtinge, met eenige bepaalingen. De Neeringen wilden 'er haare stem niet toe geeven, ten ware men haare Privilegien herstelde, en in plat Vlaamsch in druk gaf: ook de naamen en bynaamen der zulken overleverde, die 't Kwartier van Gend, buiten haaren last, hadden helpen bezwaaren. Men hadt haar diets gemaakt, of zy hadden, uit het gedrag der Landvoogdesse, besllooten, dat zulks geschied was; doch uit het voorgaande verhaal, blykt het tegendeel. De Weevers wilden ook van geene Excynzen hooren. 't Vuur der oproerigheid was nu aan 't smeulen. Men sprak van de Boeren van 't Kwartier, die vast gepand werden, gewapenderhand, te verdedigen, en van eenige verandering in 't stuk der Regeeringe (y). De Wethouderschap gaf hiervan kennis aan de Landvoogdesse; die toen op haar vertrek stondt, naar Holland, en beloofde, by haare te rugkomst, orde te stellen op de verpagtinge. Doch tot het opschorten der Pandinge, welk men haar wederom verzogt hadt, wilde zy geenszins verstaan (z). De drie Leden,

Wil de Privilegien gedrukt hebben.

(y) D'HOLLANDER p. 344-350.
(z) Id. p. 351.

den, toen wederom byeen gekomen, bleeven genoegzaam by hun gevoelen, dringende, niet min sterk dan te vooren, op het in 't licht geeven hunner Privilegien (*a*). Onder deeze Privilegien, was 'er een, waarmede het volk veel ophadt, en welk nogtans nimmer eenig bestaan hadt gehad, dan in de bedorven' verbeelding eener ligtgeloovige menigte. Men noemde dit Privilegie den *Koop van Vlaanderen*, en schreef het aan deezen beuzelagtigen oorsprong toe. Een Graaf van Vlaanderen hadt zyn Graafschap met dobbelen verlooren, aan eenen Graaf van Holland, en van de Leden van Vlaanderen geld gevorderd, om het wederom te lossen; doch van allen weigerend antwoord bekomen, behalve van de Gentenaars, die 't verlooren Graafschap wederom inkogten, en hierom het Privilegie bekwamen, den *Koop van Vlaanderen* genaamd, by welk hun, onder anderen, vergund werdt, dat 'er, buiten hunne bewilliging, geene Beden, in Vlaanderen, zouden mogen geheeven worden (*b*). Van zulk een gewaand Privilegie, hadt de menigte het hoofd vol. Men wilde het zien; men doorwroette de Sekretarye, en als het niet gevonden werdt, hieldt men eenigen uit de Wethouders verdagt, dat zy 't verdonkerd hadden (*c*).

Karel II. 1539.

Verdigt Privilegie.

In 't midden van Oogstmaand, moesten de Wethouders veranderd, en de Dekens der Neeringen, volgens gebruik, vernieuwd worden. 't Eerste ging vreedzaam toe; doch de Nee-

Men neemt eenige oude Wethou-

(*a*) D'HOLLANDER *p.* 353, 354.
(*b*) Id. *p.* 357, 387.
(*c*) Id. *p.* 354.

Kaerl II. 1539. ders gevangen.

Neeringen weigerden het drietal te benoemen, waaruit Baljuw en Schepens de nieuwe Dekens kiezen moeften, zo lang de Regeering de Befluiten hunner twee laatfte Byeenkomften niet bekragtigd, en alle Excynzen afgefchaft hadt. Zy vorderden, daarenboven, dat men alle zulken in hegtenis ftelde, die, (dit hadt men haar, ten onregte, in 't hoofd gebragt) in 't jaar 1537, in de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, bewilligd hadden (*d*). Op den negentienden, floegen zy zelven de handen aan eenigen, die niet by tyds geweeken waren, en, federt, deerlyk gepynigd werden, om hun eene belydenis uit den hals te wringen van zaaken, die nimmer gebeurd waren. De Neeringen dwongen den Baljuw, dat hy *Livyn Pyl* of *Pin*, die, in 't jaar 1537, Opper-Deken geweeft was, zo deerlyk deedt pynigen, dat men hem, in een' draagftoel, wegbrengen moeft, zonder dat hy iets beleedt, wegens 't verdonkeren der Privilegien, en volftrektelyk ontkende, in de Bede bewilligd te hebben. Sedert, noodzaakten zy Baljuw en Schepenen, dit pynigen nog eens te hervatten. Men fchoor den elendigen toen al 't hair van 't Lighaam, bewoelde hem de fcheenen en dyen ftyf met koorden, goot hem water in 't lyf, rekte hem by de teenen, en pynigde hem, met een woord, zo lang en ftreng, dat de fcherpregter, by eede, verklaarde, hem niet zwaarder te konnen pynigen, zonder hem 't leeven te beneemen. Nogtans beleedt hy niets, dan dat hy, t'eenigen ty-

Livyn Pyl, deerlyk gepynigd zynde, wordt onthalsd.

(*d*) D'Hollander p. 354-357.

tyde, Stads werkvolk, zand en steen gebruikt hadt; waar tegen de Stad hem eenendertig ponden groot schuldig was. Dit deerlyk slagtoffer van 's volks woede zag men, nog voor 't einde van Oogstmaand, toen 't koudvuur reeds in zyne wonden gekomen was, onaangezien hy niets, welk hem voor den Regter strafbaar maaken kon, beleeden hadt, zelfs niet aan den Priester, die hem, in zyn uiterste, bystondt, in 't openbaar, onthalzen. Drie maanden na zynen dood, zogt men, te Oudenaarden, nog naar getuigen der gewaande misdaad, om welke hy veroordeeld was (e).

KAREL II. 1539.

De drie Leden der Stad hielden, midlerwyl, van tyd tot tyd, byeenkomsten, en vorderden der Wethouderschap allerlei nieuwigheden af. Onder anderen wilden zy den grooten standaard van Gend zien, en 't *Kalfsvel* (zo noemdenze eene Ordonnantie van Karel den V, strekkende tot bevestiging eener Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, waarby eenige Privilegien vernietigd waren) verscheurd hebben. De Neeringen stelden zelven haare Dekens aan, in haare Gildenhuizen (*f*). Ook hoorde men, dag aan dag, van nieuwe strengheden, omtrent de gevangenen (*g*). 't Gezag der Wethouderen werdt allenthalve, met voeten, getreden. Men weigerde, openlyk, de Stads Excynzen te voldoen (*h*). De meeste ongeregeldheden werden

't Gemeen voert allerlei nieuwigheden in

(*e*) D'HOLLANDER *p.* 366-372, 469.
(*f*) Id. *p.* 361, 364, 373, 378, 380, 382, 383, 396. Sentent. van Karel V. *bl.* 504.
(*g*) Id. *p.* 358 *in Not.*
(*h*) Id. *p.* 381, 385, 446. Sentent. van Karel V. *bl.* 511.

Karel II. 1539.

den egter begaan en doorgedreeven, door eenen hoop slegt en vreemd volk, welk zig onder de Poorterye mengde.

De Landvoogdes keert naar Brabant.

De Landvoogdes kreeg van dit alles kennis in Holland, en vaardigde, terstond, naar alle oorden in Vlaanderen, Brieven af, om orde te stellen tegen 't gevaar, welk het Land gedreigd werdt, door de Gentenaars, die, eerlang, verscheiden' sterkten, rondsom de Stad, innamen, en poorten en wallen naarstiglyk bewaakten. Ook vermaande zy den Heer van Beveren en anderen, om zorg te draagen, voor hunne Sloten in Vlaanderen (i). Doch berigt gekreegen hebbende van de geweldige beweegingen in 't laatst van Oogstmaand, keerde zy, gelyk wy gemeld hebben, in alleryl, uit Holland, naar Mechelen te rug (k). Hier beschreef zy, terstond de drie Leden van Vlaanderen, om derzelver raad in te neemen, over de Gendsche beroerte. Deezen rieden tot zagtheid (l). De Landvoogdes zondt, sedert, Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, en *Lambert Bryard*, Voorzitter in den grooten Raad te Mechelen, naar Gend, om de rust aldaar te herstellen, en de Gemeente, die de Wet vernieuwd wilde hebben, en eenen nieuwen eed van de Wethouderschap vorderde, met de Wethouders te bevredigen (m). Doch eer deeze Heeren te Gend komen konden, was 't kwaad ongeneeslyker geworden, door 't vlugten van veele aan-

zien-

(i) D'Hollander p. 375.
(k) Id. p. 385.
(l) Id. p. 389.
(m) Id. p. 390-395, 409-415.

zienlyke luiden, die, te vooren, in de Regeeringe geweest waren, en op wier lyf nu, door de Gemeente, zeshonderd guldens gezet was (n). En toen zy 'er gekomen waren, liepen zy gevaar van hun leeven, om dat zy geenen last hadden, om der Gemeente, in eenige punten, daar zy zeer op stondt, te wille te zyn (o). Men hadt deeze punten nu tot deezen twee gebragt, het verstellen van de Wet, die eerst in Oogstmaand laatstleeden was aangesteld, en het doen van eenen eed, door de Wethouders, overeenkomstig met dien, welke, onder Hertoge Karel van Bourgondie, in gebruik geweest was. Doch met het verkrygen van deeze twee punten, verkreeg men verscheiden' anderen van merkelyk belang, als 1. De vernietiging van de *Kadzandsche Vrede*, of Ordonnantie van Maximiliaan en Filips van den jaare 1485, by welke eenige Gendsche Privilegien verbeurd waren verklaard. 2. De vernietiging van het *Kalfsvel*, 't welk reeds met der daad verscheurd was. 3. Regtsgebied over de beslooten' Steden van 't Kwartier van Gend, en over 't platte Land van Vlaanderen, tot Kassel toe. 4. Zo veele *witte Kaproenen*, eene soort van Soldaaten, als men zou goedvinden enz. De Landvoogdes kwam, hierom, zeer ongaarne tot het inwilligen der twee gemelde punten; doch, gedrongen door Beveren, die, in Gend, genoegzaam gevangen gehouden werdt, gaf zy 'er eindelyk, schriftelyken last toe. Ten zelf-

KAREL II. 1539.

Eisch der Gemeente te Gend,

in welken de Landvoogdes, gedwongen

(n) D'HOLLANDER p. 400.
(o) Id. p. 416-429.

Karel II. 1539. gen, bewilligd.

zelfden tyde, hadt zy egter de voorzigtigheid van, heimelyk, in 't Huis van den Markgraaf van Bergen, eene verklaaring, dat haar deeze last afgedwongen was, te doen opstellen. Ook schreef zy eene diergelyke verklaaring, met eigen' hand, onder het wasch van 't Zegel, welk op den last, die openlyk vertoond moest worden, gedrukt was (p). Toen werdt de Wet, te Gend, vernieuwd, en de begeerde eed gedaan. Doch Beveren en Bryard mogten nog niet vertrekken, voor dat de Gemagtigden der Gemeente ten Hove, door de Landvoogdes, te rug gezonden waren, waar toe zy, eindelyk, gedwongen, besluiten moest (q).

De Gentenaars zoeken eenige Sloten te bemagtigen.

De Gendsche Gemeente, stouter geworden naar maate dat men haar meer inwilligde, poogde zig te handhaaven in eene soort van onafhankgelykheid, en ten dien einde, eenige Sloten, in 't Kwartier, te bemagtigen. Ook eischte zy, dagelyks, nieuwe vryheden van de Wethouders. Onder anderen wilde zy de munt allengskens verhoogd, en voortaan geheel geene Renten, tegen den penning zestien of anders, meer verkogt hebben. De Landvoogdes besloot toen eerst, 't was in 't begin van Wynmaand, eenig volk op de been te brengen. De Prins van Oranje verzamelde driehonderd Ruiters. In 't geheel, werdt 'er omtrent vyftienhonderd man byeen gebragt. De Gentenaars maakten zig, ondertusschen, meester van eenige Sloten, en hielden eenige an-

(p) D'Hollander p. 429-432.
(q) Id. p. 437.

anderen belegerd. Voor 't Slot te Gavere, dat slegt van voorraad voorzien was, lag een hoop boeren, onder bevel van *Yman van Vaarnewyk*, ook een' boer: doch toen de Landvoogdes middel gevonden hadt, om 't Slot te spyzigen, en zy geen' onderstand van Gend kreegen, verlietenze het, tegen 't einde van Wynmaand (*r*). KAREL II. 1539.

Omtrent dien tyd, kwam de Graaf van Roeulx, Stadhouder van Vlaanderen, uit Spanje, herwaards, met Keizerlyken last, om de Gendsche beroerte te stillen. De Landvoogdes, vooraf van zyne komst verwittigd, vondt niet goed, dat hy ten Hove kwam; om dus de Gentenaars in de gedagten te bevestigen, dat hy van niemant dan van den Keizer gemagtigd was. Ondertusschen, zondt zy hem iemant te gemoet, die hem te Aath aantrof, en haaren wil bekent maakte. Drie dagen voor zyne aankomst te Gend, hadden Schepenen en Raad, by openbaaren Plakaate, als was hun 's Lands Oppermagt ten deel gevallen, verlof gegeven, om elk, die de Bede ten platten Lande geweldiglyk wilde invorderen, geweldiglyk te wederstaan (*s*). Roeulx, in de Stad ontvangen, sloeg den zagten weg in, eischende alleenlyk, 1. dat de Gemeente de Schepenen met de Regtsoefening liete begaan. 2. dat men de wapenen afleide, en zig aan zynen arbeid en handel begave, en 3. dat men de Excynzen liete verpagten, alzo de Stad

De Stadhouder van Vlaanderen komt te Gend.

(*r*) D'HOLLANDER *p.* 438-469.
(*s*) Id. *p.* 470-478.

Karel II. 1539. Stad anders haare lasten niet draagen kon. De Gemeente verzogt agt dagen tyd van beraad; doch hy wilde slegts drie of vier dagen toestaan. De welgestelden en vreedzaamen onder den hoop toonden zig terstond genegen, om in zynen voorslag te bewilligen; doch de kwaadaartigen, die 't grootste getal uitmaakten, en zig den naam van (4) *Kretsers* gaven, hadden 'er geene ooren naar. Egter waren 'er, ook onder deezen, eenigen, die wankelden, vraagende, *of men zig dan tegen den Keizer kanten wilde?* Doch anderen riepen, *dat de voorslag van Roeulx, niet door den Keizer, maar door de Landvoogdesse ontworpen was.* De twist liep zo hoog, dat men de wapenen aangreep, en zig, op de markt, in slagorde stelde, tegen elkanderen. Roeulx, geen antwoord hebbende konnen krygen, verliet de Stad. Eenige dagen na zyn vertrek, werden allen, die, ter oorzaake van de bewilliging in de Bede, die Livyn Pyl aan zulk een deerlyk einde geholpen hadt, gevangen waren, by vonnis van Schepenen, op vrye voeten gesteld (*t*). De Schepen, *Jan van Waasberge*, ook zwaar gepynigd geweest zynde, was, eenigen tyd te vooren, in de gevangenis gestorven (*u*).

Tot hiertoe, gaan de Aantekeningen van Jan

(*t*) D'Hollander *p.* 479-482.
(*u*) Id. *p.* 447, 460.

(4) Ik weet niet, of dit woord van *kryten*, waarvoor men, eertyds, *kreeten* zeide, afkome, dan of het zo veel zegt, als *Kretsers*, dan zyn *Zakkedraagers* of *Kruyers*. Zie Kilian. *Dictionar.*

Jan de Hollander. Het vervolg van 't verhaal der Gendsche beroerte moet, uit andere Schryvers en stukken, worden opgemaakt. KAREL II. 1539.

De Landvoogdes den Keizer, omtrent het midden van Wynmaand, kennis gegeven hebbende van den toestand der zaaken te Gend, en te gelyk van eene geweldige opschudding te Maastricht (v), in welke, verscheiden' Wethouders waren omgekomen (w); oordeelde zyne Majesteit, dat hy de reize herwaards niet langer kon uitstellen.

XIV. Moeilykheid van 's Keizers reize herwaards.

De zwaarigheid lag alleen in het uitvinden van eene wyze, om dezelve veilig en spoedig genoeg te doen. Ter zee kon zy, in dit jaargetyde, niet zonder gevaar geschieden. Ook hadt de Keizer, nu, gelyk in 't voorjaar, geene Vloot by der hand, om hem te geleiden. Daarenboven kon hem een storm, ligtelyk, op de Engelsche Kusten doen vervallen, daar hy, in eenen tyd, dat hy met Henrik den VIII. over hoop lag, zo ligt nog niet afgeraakt zou hebben, als zyn Vader, ten tyde van Henrik den VII. Den weg, te lande, door Italie en Duitschland, te neemen, zou veel tyds spillen, en ter oorzaake van de beweegingen der Protestanten, zonder Leger, onveilig zyn. Daar schoot dan geen andere weg over, dan die door Frankryk. Doch deeze was niet min gevaarlyk, dan de twee anderen. Karel mistrouwde François en de Fransche Grooten; schoon de Koning hem, tot

(v) D'HOLLANDER p. 451.
(w) Chron. van E. DE VEER f. 52. GOUDHOEV. bl. 609.

KAREL II. 1539. tot zyne geruftftelling, zyne twee Zoonen, als gyzelaars, aangebooden hadt. Doch in aanmerking neemende, dat hy François ligtelyk, met de belofte van het Hertogdom Milaan, zou konnen mompen, besloot hy, eindelyk, de reis, met een klein gevolg, door Frankryk, te neemen, en zig, voor alle verzekering, op het bloote woord des Konings, te verlaaten. Zo dra hy op de grenzen van Frankryk gekomen was, werdt hem dezelfde eer als den Koning aangedaan. In 't begin van Louwmaand des jaars 1540, deedt hy zyne intrede te Parys. Eenige Hovelingen rieden den Koning, dat hy Karel niet moest laaten vertrekken, voor dat hy zyne belofte wegens Milaan, mondeling gedaan, schriftelyk bekragtigd hadt. Men sprak 'er den Keizer over; doch hy gaf voor, dat zulks vryer en gevoeglyker zou konnen geschieden, wanneer hy in zyne Staaten gekomen zou zyn. Men herinnerde hem dit, toen hy, den eenentwintigsten van Louwmaand, te Valenchyn binnen tradt. Hy antwoordde, dat hy 'er zig op beraaden zou; doch naderhand wilde hy 'er geen woord meer van hooren reppen, en François zag te laat, dat hy, door den Keizer, was opgeligt (x).

Hy neemt den weg door Frankryk.

1540.

In 't begin van Sprokkelmaand, werden de Staaten van Holland naar Brussel ontbooden, om zyne Majesteit te verwelkomen (y). De Roomsch-Koning Ferdinand was, ondertusschen

en komt in de Nederlanden.

(x) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 515, 516. DANIEL *Tom.* VII. *p* 833.

(y) MR. AERT VAN DER GOES Regist, *bl.* 303.

schen, met twee Regimenten Knegten, in de Nederlanden gekomen. De Landvoogdes hadt ook eenig volk geworven. Aan 't hoofd deezer manschap, begaf zig de Keizer, van zynen Broeder en Zuster en veele Grooten verzeld, naar Gend; alwaar hy, den zestienden, tusschen vier en vyf uuren, introk, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten (z). Zes dagen daarna, kwamen de Staaten van Holland hem hier begroeten. De Advokaat van der Goes voerde het woord, en verzogt den Keizer in Holland te willen komen, zo dra zyne zaaken zulks zouden gehengen; 't welk hy beloofde (a).

Karel II. 1540.

en te Gend.

De Gentenaars, twaalf Persoonen gemagtigd hebbende, om den Keizer te verwelkomen (b), hadden hem, al by zyne aankomst, een smeekschrift overgeleverd, vervattende een omstandig verhaal van al 't gene 'er voorgevallen was, en een verzoek, om van de Beden vry te blyven, als strydig met hunne Privilegien. Van deezen hadden zy 'er drie aangehaald; één van Graave Guy, in den jaare 1296; één van Graave Lodewyk van Nevers, in den jaare 1324; en een van Vrouwe Maria, in den jaare 1476 [1477], gegeven; allen drie, met naame het eerste en het laatste, vryheid van lasten, in welken zy niet bewilligd hadden, vergunnende, zonder dat de meeste Leden van Vlaanderen hen zouden konnen overstemmen. 't Verzoekschrift behelsde, voorts, eene vertooning van de zwaare

(z) Pont. Heut. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 517.
(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 303, 304.
(b) D'Hollander *p.* 483.

KAREL II. re Beden, geduurende 's Keizers Regeeringe,
1540. ingewilligd (c). De Keizer hadt, midlerwyl, de Poorten der Stad doen sluiten, en met eene sterke wagt bezetten. 't Verzoekschrift deedt hy, sedert, in de tegenwoordigheid der Vliesridderen en der Raaden van Staate, door den Advokaat Fiskaal, omstandig wederleggen. De Advokaat maakte, onder anderen, zyn werk, om aan te toonen, dat de Privilegien, op welken de Gentenaars zig beriepen, of kwalyk toegepast, of in zig zelven kragteloos waren. „ 't Privilegie van Graave „ Guy zag, zeide hy, op lasten, die Gend „ in 't byzonder; niet op lasten, die gantsch „ Vlaanderen werden opgelegd. 't Privilegie „ van Graave Lodewyk sprak niet van Graaf- „ lyke Beden; maar van die van byzondere „ Heeren, die zig tegen den Graave zouden „ durven kanten. 't Privilegie van Vrouwe „ Maria was haar, terwyl zy te Gend gevan- „ gen gehouden werdt, met geweld, afge- „ perst, en door de Gentenaars zelven, in „ laater' tyd, voor kragteloos erkend." Voorts merkte hy aan „ dat het den Keizer wee deedt, „ dat de toestand der tyden hem genoodzaakt „ hadt, Vlaanderen, eenige jaaren herwaards, „ zo zwaar een' last op te leggen; doch dat „ Gend naauwlyks het (5) zesde deel van dee- „ zen

(c) Sententie van Karel V. tegen Gend, in C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 488, 490.

(5) In de *Sententie van Karel den V.* te vinden in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. leest men (bl. 502) *den laesten penninck;* doch ik houd dit voor eene schryf- of drukfeil, en lees *den sesten penninck*, gelyk PONTUS HEUTERUS gelezen heeft, *Rer. Austr.* Libr. XI. p. 518.

„ zen last hadt gedraagen. Hy besloot, ein- „ delyk, dat de Gentenaars, zig aan de mis- „ daad van gekwetste Hoogheid hebbende „ schuldig gemaakt, 's Keizers ongenade dub- „ bel verdiend hadden, en behoorden gestraft „ te worden (d)." De Advokaat der Gentenaaren antwoordde, op deeze redenen, omstandiglyk; zeggende, onder anderen, ten opzigte van het Privilegie van Vrouwe Maria, „ dat het niet door geweld verkreegen; „ noch immer vernietigd was; dat men dit „ laatste alleenlyk zeggen kon van een Privi- „ legie, de Stad in 't byzonder betreffende; „ doch dat het Privilegie, op welk hy zig „ beriep, Vlaanderen in 't gemeen aanging." Voorts verdedigde hy zyne meesters, over de andere punten, zo goed als hy kon. Doch de agtbaarheid en magt des Keizers, daar die van Gend niet tegen op mogten, heeft hem, ongetwyfeld, de vrymoedigheid benomen, om hunne zaak, in deeze gelegenheid, behoorlyk voor te staan. Hy vergenoegde zig, met de ongelukkige Stad, in 't slot zyner Rede, aan 's Keizers genade te beveelen (e). In 't einde van Grasmaand, werdt het Keizerlyk vonnis eerst uitgesproken. Het behelsde „ dat „ 'er, onder de Leden van Vlaanderen, voort- „ aan, ook in 't stuk van belastingen, over- „ stemming vallen zou, en dat Gend en alle „ andere Steden zig naar de meerderheid zou- „ den moeten voegen; dat de Graaf, den „ Gentenaaren zweerende, voortaan alleen „ zou

Karel II. 1540.

(d) Sententie bl. 494-506.
(e) Sententie bl. 506-512.

Karel II. „ zou behoeven te belooven; de ſchikking,
1540. „ door den Keizer, kort hierna, op de Re-
„ geering gemaakt, te zullen naarkomen; dat
„ de Gentenaars, misdaad van gekwetſte
„ Hoogheid hebbende begaan, alle voorreg-
„ ten, lyf en goederen, met naame hunne wa-
„ penen, en de onraadklok, *Roeland* genaamd,
„ verbeurd hadden, ook de jaarlykſche Ren-
„ te van vyf honderd en vyftig ponden vlaams,
„ door hen, voor deezen, van Hertoge Ka-
„ rel van Bourgondie, gekogt; dat zy, be-
„ halve hun aandeel in de viermaalhonderd-
„ duizend guldens, waarover de beroerte ge-
„ reezen was, den Keizer nog tot boete be-
„ taalen moeſten honderd en vyftigduizend
„ guldens eens, en jaarlyks zesduizend gul-
„ dens, voor altoos; dat, eindelyk, de gant-
„ ſche Wethouderſchap en omtrent vierhon-
„ derd en vyftig andere Ingezetenen, ter be-
„ noeminge des Keizers, en onder dezelven,
„ eenigen, die zig, ten tyde der beroerte,
„ *Kreſers* genoemd hadden, hem, in linnen-
„ kleedinge, met eenen ſtrop om den hals (6),
„ ter

(6) Ik zie, met eenige bevreemding, dat de Heer C. P. Hoynck van Papendrecht, uitgeever der *Sententie van Karel den V*, in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. p. 487, het ſtropdraagen, door die van Gend, als eene gemeene dooling aanmerkt, van welke men geen blyk vindt, in de Sententie: daar men nogtans, in die Sententie (bl. 515), met ronde woorden, leeſt; *ende de voorſeyde* Creſers, den baſt aan den hals, *ende alle weſende in lynwaet compareren ſullen voor ons* enz. en daar de Heer Hoynck zelf het woord *baſt*, met het woord *laqueus* of *ſtrop*, verklaart. Doch dit 's ſlegts een blyk van afgetrokkenheid van gedagten, die ook de bekwaamſte lui-
den

„ ter aarde leggende, voor zig zelven en de gantsche Gemeente, om vergiffenis moesten smeeken, die hun als dan vergund worden zou, met uitzondering egter van de gevangenen en voorvlugtigen (*f*)." Van deeze gevangenen werden 'er, sedert, zesentwintig onthalsd, en eenige anderen in zwaare geldboeten beslaagen. De verdere deelen van het vonnis, op den tienden van Bloeimaand, voldaan zynde (*g*), werden de boeten besteed, tot opbouwing van een Slot te Gend, waarmede de Ingezetenen, veele jaaren agter een, in bedwang gehouden werden (*h*).

Karel II.
1540.

Dus eindigde deeze geweldige opstand, tot groot agterdeel der Gentenaaren. De andere Nederlanden zagen aan hun, wat zy van hunne magtige Heeren te wagten hadden, zo zy immer onderneemen durfden, hunne oude en bezwooren' Vryheden, moediglyk, voor te staan. Wy konnen, ondertusschen, niet nalaaten aan te merken, dat wy, onze gedagten, onpartydiglyk, over den oorsprong en voortgang deezer Beroerte, hebbende laaten gaan, klaarlyk meenen te konnen zien, dat de Wethouders der Stad, die, in 't jaar 1537, weigerden, in de Graaflyke Bede, te bewilligen, en welker sommigen, naderhand, de ongelukkige slagtoffers van 's volks woede geworden zyn, voor trouwe, rede-

Aanmerkingen over de Gendsche Beroerte.

(*f*) Sententie *bl.* 513-517.
(*g*) Sententie *bl.* 517, 518.
(*h*) Pont. Heuter. Rer. Austriac. *Libr.* XI. *p.* 517, 518, 519, 520, 521, 528.

den, nu en dan, in zig zelven, gewaar geworden zyn.

Karel II. 1540.

delyke en gemaatigde voorstanders hunner vryheden moeten gehouden worden; dat de Landvoogdes, in plaats van die bewilliging, de aanbieding om manschap te leveren aangenomen hebbende, en des onaangezien, die van Gend, naderhand, tot het opbrengen der Bede willende noodzaaken, de eerste aanleiding tot de beroerte gegeven heeft; doch dat het onverstandig volk, geene paalen weetende te stellen aan zyne woestheid, en droomende van Privilegien, die nimmer in wezen waren geweest, allengskens van kwaad tot erger voortgeslaagen is, en zig, inderdaad, schuldig en strafbaar gemaakt heeft. Of egter deeze straf ook in geldboeten, waardoor de goeden, die te gelyk de aanzienlyksten waren, meer dan de kwaaden en geringen gedrukt werden, behoorde te hebben bestaan, mag, met reden, in twyfel getrokken worden.

XV. Karel de V. komt in Holland.

Toen Gend in rust gebragt was, vertrok de Keizer, in 't midden van Hooimaand, te schepe, van Sluis in Vlaanderen, naar Zeeland. Hy bezag daar de voornaamste Steden, en stak, na een kort verblyf, over naar Dordrecht (i), alwaar hy den eenentwintigsten aankwam: 't Geregt en de beide schutteryen haalden hem hier plegtiglyk in. Men hadt de straaten, die hy door moest, alomme met groente bestrooid. Hy vertoefde hier twee dagen (k), en begaf zig toen, over Rotterdam en Delft, naar den Haage, alwaar hy den vierentwintigsten aankwam (l). Ter oor-

zaa-

(i) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 465, 466.
(k) Balen Dordr. *bl.* 828.
(l) Goudhoeven *bl.* 611.

zaake van zynen vermoeidheid en onpasselyk- KAREL II.
heid aan de Jigt; liep het tot den vyfden van 1540.
Oogstmaand aan, eer hy den Staaten gehoor
verleenen kon. Lodewyk van Schoore, een Bede van
zyner Raaden, eischte toen, in zynen naam, zesmaal-
eene gewoonlyke Bede van honderdduizend honderd-
guldens 's jaars, voor zes jaaren. De Advo- duizend guldens.
kaat van der Goes antwoordde, uit den naam der Staaten, dat zy, alleen gekomen zynde om te hooren, verslag van deezen eisch doen moesten, naar ouder gewoonte; om zyne Majesteit antwoord te konnen brengen, op zulk een tyd en plaatse, als hy zou goedvinden, te bestemmen. De Keizer verkoor Amsterdam, tegen den twaalfden der maand. Doch men bewoog hem, om Haarlem te kiezen. Men hieldt hem voor, dat de lugt en het water, te Amsterdam, schadelyk voor zyne gezondheid waren, 't welk hem van gedagten veranderen deedt. De Staaten te Haarlem verscheenen zynde; bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Amsterdam in de Keizerlyke Bede, schoon zy, jaarlyks, twintigduizend guldens meer beliep, dan de hoogste gewoonlyke Bede, welke men immer toegestaan hadt. Doch de andere Leden waren nog niet volkomen gelast. De Landvoogdes wilde egter, met de meerderheid, tot eene volle bewilliging besluiten, en dus ook in Holland invoeren, 't gene men, nog maar onlangs, met geweld, in Vlaanderen doorgedreeven hadt. Doch de Heeren van Brederode en Assendelft, benevens den Advokaat van der Goes, vertoonden haar zo klaarlyk, dat zulks met 's Lands gewoonte en vryheden streedt, dat zy zig beweegen liet,

om

Karel II. 1540. om de Dagvaart van Haarlem naar Utrecht te verleggen, alwaar de overige Leden, binnen weinige dagen, ook in de volle Bede bewilligden. Zy zogten, gelyk meermaalen geschied was, ook wederom eenige punten te bedingen. Doch de Landvoogdes wilde hier toe niet verstaan.

XVI. Twist van eenige Steden met Dordrecht over 't Stapelregt. De waare reden, waarom Dordrecht niet alleen; maar ook Haarlem en Amsterdam zo gereed waren, om in zulk eene zwaare gewoone Bede te bewilligen, verdient kortelyk te worden aangeweezen. Eenige Steden (7), en onder anderen, Delft, Amsterdam, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, lagen thans met Dordrecht, wederom, wegens 't Stapelregt, over hoop (*m*), en hadden, op den zesden van Zomermaand, een smeekschrift overgeleverd aan den Keizer, waarby zy verzogten, van 't Stapelregt verschoond te worden; beweerende zy, datze 'er, reeds in 't jaar 1394 [1395], door Hertoge Albrecht, van ontheeven waren (*n*). Dordrecht leverde hiertegen een strydig Vertoog in, houdende „ dat het Privilegie van Hertoge „ Albrecht wetteloos verkreegen was, alzo „ zy 'er slegts eens, en wel tegen eenen Zon„ dag, een' ongewoonen dag van regten, „ over gedaagd waren, en niet hadden kon„ nen

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 306, 307, 308.
(*n*) *Zie* Handv. van Amst. *bl.* 10.

(7) Haarlem vind ik, onder deeze Steden, niet genoemd: schoon deeze Stad, zo wel als verscheiden' anderen, in 't Privilegie van Hertoge Albrecht van den jaare 1395, van 't Stapelregt vry verklaard was. *Handv. van Amst.* bl. 10. Schrevelius *Haarlem*, bl. 243.

„ nen verschynen, doordien men hen, by „ den Hertog, hadt weeten verdagt en ge- „ haat te maaken: waarop hy een Privilegie „ in hun nadeel hadt verleend, welk egter „ nimmer ter uitvoeringe gelegd was." De Keizer stelde terstond Kommissarissen, om Partyen te hooren, 't geschil te onderzoeken, en 'er hem verslag van te doen. Terwyl men hier mede bezig was, werdt de Bede gedaan, van welke wy gesproken hebben. Dordrecht bewilligde, naar gewoonte, gereedelyk. En de andere Steden, bovenal Amsterdam, eene gunstige uitspraak van 't hangend geschil zoekende, wilde Dordrecht niet toegeeven, en stelden 't bewilligen in zulk eene zwaare Bede geen oogenblik uit. 's Keizers uitspraak, die op den agttienden van Wynmaand te Brussel geschiedde (*o*), voldeedt egter niet aan de verwagting der Steden. Dordrecht werdt, by dezelve, in 't Stapelregt bevestigd. Alleenlyk voegde 'er de Keizer eenige bepaalingen by, uit welken bleek, hoedanige goederen alleen aan 't Stapelregt onderworpen waren, en tot hoe hoog het zelve gevorden worden mogt. Ook verklaarde de Keizer, onder anderen, dat alle goederen, Kanthout, Kromhout en eeken planken alleenlyk uitgenomen, komende uit het Noorden, van Amsterdam en daaromtrent, door de Stede Gouda en den Yssel, nederwaards, voorby Rotterdam, niet gehouden zouden zyn, te Dordrecht aan te vaaren, noch al-

Karel II. 1540.

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 309, 310.

Karel II. 1540. aldaar te verstapelen (*p*): 't welk men, als eene byzondere gunst, die de Amsterdammers en anderen, door het spoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.

XVII. De Keizer komt te Utrecht.

Van Haarlem, hadt zig de Keizer, op den twaalfden van Oogstmaand, over Amsterdam, alwaar hy, onaangezien men hem de lugt dier Stad zo slegt afgemaald hadt, twee dagen vertoefde (*q*), naar Utrecht begeven. Hier was hy, den veertienden, des avonds ten agt uuren, aangekomen, en door de Edelen en Wethouders der Stad, met toortslicht in de hand, mitsgaders door de Burgery, buiten de Tollesteegpoort, ontvangen. De Schout van Utrecht, den Keizer tot driemaal toe te voet gevallen zynde, boodt hem de Roede aan en de Burgemeesters de Sleutels der Stad, die de Keizer beide aannam; doch terstond wederom overgaf. Even binnen de Poort, ontvingen hem de Bisschop en de Geestelykheid; hem insgelyks te voet vallende. Toen hy een stuk wegs in de Stad gekomen was, verwelkomde de Domdeken, *Jan van Voorst*, by wien hy zynen intrek nam, hem met eene deftige aanspraak. De Stad hadt ongemeene kosten gedaan, tot deeze inhaalinge des Keizers. Op de Neude, stondt eene gulden eerepoort, daar de Vorst door reedt, en een groot vrouwenbeeld, zo gemaakt, dat het de armen uitstrekken en samenvoegen kon, om den Keizer te verwelkomen. De straa-

(*p*) Sententie en Ordonn. van Karel V. wegens 't Stapeln, *by* Balen Dordr. *bl.* 444, 450, 459, 465.

(*q*) Goudhoeven *bl.* 611.

straaten waren met groen loof behangen, en voor de Huizen, welken hy voorby moest, stonden toortsen te branden. De Keizer, zyne zaaken, te Utrecht, verrigt, en waarschynlyk eene Bede gedaan en verkreegen hebbende, vertrok, den negentienden, over Viane, alwaar hy 't middagmaal hieldt by den Heere van Brederode, naar Gorinchem (r). Van hier begaf hy zig, des anderendaags, naar Heusden, kwam den twee-entwintigsten te 's Hertogenbosch, twee dagen daar na te Geertruidenberg, en op den vyfentwintigsten te Breda, alwaar hy, door René van Chalons, Prins van Oranje en Heer van Breda, deftig ontvangen werdt (s). Karel II. 1540.

XVIII. René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.

's Prinsen Vader, Henrik, Graaf van Nassau, hadt, omtrent twee jaaren te vooren, de Landvoogdes, Vrouw Maria, ter zelfder Stede, onthaald, en was, omtrent agt dagen daarna, op den dertienden van Herfstmaand des jaars 1538, overleeden (t). Nu werdt het onthaalen des Keizers, door zynen eenigen Zoon; René, die alle zyne Heerlykheden geërfd hadt, gevolgd van eene nieuwe waardigheid, welke zeer diende, tot vermeerdering van zyn aanzien, hier te Lande.

Voorname sterfgevallen.

Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, en, sedert agtien jaaren, Stadhouder van Holland en Zeeland, waarby 't Stadhouderschap van Utrecht, onlangs, was gevoegd, was, op

(r) Henr. van Erp Chron. bl. 113, 114.
(s) Goudhoeven bl. 611.
(t) Necrol. Eccl. S. Mariæ de Breda in C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. Tom. III. P. I. p. 397. E. de Veer f. 51. Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 288.

KAREL II. 1540. op den tweeden van Grasmaand deezes jaars 1540, overleeden (*u*). En in Herfstmaand daarna (*v*), droeg de Keizer het Stadhouderschap den Prinse van Oranje op. In zynen lastbrief, die in 't Walsch geschreeven, en den vierden van Wynmaand getekend was, en op welken hy, den zesden, te Brussel, den eed deedt (*w*), voert hy den naam van *Stadhouder-Generaal over Holland*, *Zeeland*, *Friesland* [dat is, Westfriesland] *en Utrecht*, *Voorne en den Briele* (*x*). 't Land van Voorne en den Briele werdt afzonderlyk genoemd, om dat 'er verschil viel, of het tot Holland, of Zeeland behoorde, of wel, als eene Landstreek op zig zelve, moest aangemerkt worden. Voorts krygt hy magt, om, *daar 't noodig zyn zou*, *de Burgemeesters*, *Schepens en Wet te vernieuwen*, *gelyk van ouds*; *wagt te doen houden in de Steden en sterkten*, en de Staaten, *tot verdediging en beveiliging des Lands*, *te doen beschryven* (*y*): byzonderheden, die men, te vooren, niet in de lastbrieven der Stadhouderen plagt te stellen. De nieuwe Stadhouder van Holland was, kort voor zyne verheffing, in de Egt getreden met Anna, Dogter van Antoni, Hertog van Lotharingen (*z*), die de Gelderschen, ten minsten in schyn, Willem van Gulik hadden toegeschikt. In Herfstmaand des volgenden jaars, kwam hy eerst in Holland, alwaar hy, tot groot genoegen

(*u*) Chron. van E. DE VEER, *f.* 52 *vers.* MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 304.

(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *vers.* GOUDHOEVEN *bl.* 621.

(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 309.

(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 42.

(*y*) III. Memoriaalb. DE JONGE *f.* 89.

(*z*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *vers.*

gen der Staaten, zyne vaste wooning verkoor, en, volgens gewoonte, ter Pleitrolle van den Hove, zitting nam (*a*). Omtrent deezen tyd, stierven, hier te lande, nog twee voornaame mannen, welker dood hier verdient geboekt te worden. Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die lang Kapitein-Generaal geweest was, overleedt, te Buuren, op den vierentwintigsten van Wynmaand des jaars 1539 (*b*). Zyn Zoon, *Maximiliaan*, volgde hem op, in zyn Graafschap. De Admiraal Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, stierf, insgelyks, op den zevenden van Wintermaand deezes jaars 1540. Hy hadt ook eenen Zoon, *Maximiliaan* genaamd, die hem niet slegts in zyne Heerlykheden opvolgde; maar ook, door den Keizer, met de waardigheid van Admiraal bekleed werdt (*c*). Wy zullen hem, eerlang, ook Stadhouder van Holland zien.

Karel II. 1540.

XIX. Algemeene Ordonnantie op de Regeering.

Karel de V, op dat wy tot zyne reize wederkeeren, was van Breda naar Bergen op Zoom vertrokken. Van daar begaf hy zig naar Antwerpen en Mechelen, en keerde, eindelyk, op den laatsten van Oogstmaand, te Brussel te rug (*d*), Hier waren de Staaten van alle de Nederlanden, ter Dagvaart, beschreeven (*e*), onder anderen, om eene nieuwe en algemeene Ordonnantie op 's Lands Regeeringe te hooren afkondigen (*f*), byna van ge-

(*a*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 309, 323.
(*b*) Chron. van E. de Veer *f.* 52.
(*c*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 466.
(*d*) Goudhoeven, *bl.* 611.
(*e*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 309.
(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 311. Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 421.

KAREL II. 1540. gelyken inhoud met die van den jaare 1531, van welke wy, hier voor (*g*), de voornaamste punten hebben te boek gesteld. De Ordonnantie, van welke wy spreeken, was, op den vierden van Wynmaand, te Brussel, getekend, en werdt, sedert, ook in de byzondere Landschappen, afgekondigd (*h*). Uit dezelve, bleek, onder anderen, dat de Keizer, omtrent de veroordeelde Gezindheden, geene oogluiking altoos wilde gebruikt hebben. Ook kwam 'er, in gevolge van deeze Ordonnantie, nog voor 't einde deezes jaars, een Plakaat in Holland uit, tegen de Herdoopers en andere Ketters, waarin hun, onder anderen, 't beschik by uitersten wil over hunne goederen verbooden werdt (*i*). De Keizer vertrok, in Slagtmaand, door Henegouwen en Namen, naar Duitschland, om den Ryksdag te Regensburg, aangelegd om de Protestanten tot onderwerping te brengen, by te woonen. Doch hier werdt niets van belang gesllooten. De Ryksdag eindigde, in Hooimaand des volgenden jaars (*k*), en de Keizer keerde eerlang naar Italie: alwaar wy hem laaten zullen, om te zien, wat, midlerwyl, hier te Lande, voorviel.

Vervolg van 't geschil tusschen den Admiraal en den De Staaten van Holland hadden, behalve verscheiden' zaaken van kleiner belang, nog twee voornaamen te verrigten, die hen lang ten Hove ophielden. 't Geschil met den Admiraal hing nog onafgedaan, en men begon, we-

(*g*) XVII. *Boek*, *bl.* 25.
(*h*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 40.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 39.
(*k*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente, *Tom.* I. *p.* 170, 179, 180.

Stadhouder van Holland.

wederom, te spreeken van den uitvoer van 't Oosterscb Kooren, niet dan onder 't betaalen van 't afgeschaft verlofgeld, toe te laaten. De Landvoogdes hadt reeds, voor eenen geruimen tyd, beloofd, 't geschil met den Admiraal te zullen afdoen (*l*); doch hier kwam niets van. De Admiraal bleef zig het regt aanmaatigen van 't geeven van Bestel- en Vrygeleibrieven aan de Onderzaaten van Holland, en vorderde zyn aandeel van de gemaakte pryzen, over welken, en over andere zeezaaken, hy ook te regt wilde zitten. Hy beriep zig, om dit zyn regt te bewyzen, op de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, in 't jaar 1487, gegeven, van welke wy, op zyne plaats (*m*), den korten inhoud hebben medegedeeld. Doch alzo deeze Ordonnantie, onder anderen, behelsde, dat 'er niemant in zyn Regt door verkort worden zou, oordeelden de Hollanders, die, in 't stuk van den oorlog ter zee, nooit onder eenen algemeenen Admiraal, maar alleen onder hunnen byzonderen Stadhouder gestaan hadden, dat de Admiraal zig, ten onregte, op deeze Ordonnantie beriep, om zyn regt over hen te bewyzen. Sommigen zeiden zelfs, van Meester Albrecht van Loo, weleer Advokaat van Holland, verstaan te hebben, dat Holland, by uitdruklyke *Acte*, van de Admiraliteit was afgescheiden (*n*). De Staaten hadden hierom, in 't voorgaande jaar 1539, den Advokaat van der Goes en de

(*l*) *Zie* hier voor, *bl.* 140, 163.
(*m*) IV. *Deel*, *bl.* 238.
(*n*) Mr. Aart van der Goes Regist. *bl.* 253, 261, 269, 279, 298, 301.

Karel II. 1540.

de Pensionarissen van Delft, Amsterdam, Rotterdam en Schiedam, die 't meeste belang hadden by de Zeevaart en Visscherye, gemagtigd, om met de Landvoogdesse en met den Keizer zelven, over dit stuk te handelen. Eerlang, beval de Keizer den Gemagtigden van Holland, hunnen zak met stukken over te leggen, beloovende 't verschil te zullen afdoen. De Prins van Oranje was zo dra niet tot Stadhouder aangesteld, of de Advokaat gaf hem kennis van 't verschil met den Admiraal, onder anderen, zeggende „ dat nimmer een Admiraal Regtsgebied in Holland „ gehad hadt; maar dat de Steden, in de „ eerste plaats, over zeezaaken, hadden ge- „ vonnist, en dat 'er * betering haarer von- „ nissen gevorderd werdt, by den Stadhouder." Oranje beloofde zyn regt en dat der Staaten te zullen voorstaan (o) De Keizer, ondertusschen naar Duitschland vertrekkende, vernieuwde, in 't doorreizen van Namen, op den zevenentwintigsten van Wintermaand des jaars 1540, de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, op 't stuk der Admiraliteit, met geen ander verschil, dan dat 'er, nu, betering van de vonnissen des Admiraals aan den grooten Raad te Mechelen werdt toegelaaten. Voorts werdt 'er niets in gewaagd van 't Regtsgebied over onbeheerd weggedolven goed, welk, in de voorige Ordonnantie (p), aan den Admiraal was opgedraagen. In 't slot, werdt gezeid „ dat deeze Ordon- „ nan-

* *Reformatie.*

De Ordonnantie op de Admiraliteit wordt vernieuwd.

(o) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 300, 309, 310.
(p) *Art.* XV.

„ nantie, door alle de Nederlanden, moest af Karel II.
„ gekondigd en van stuk tot stuk naargekomen 1540.
„ worden, *want ons alsoo gelieft, niettegen-*
„ *staande eenige Ordonnantien, Restrincten, Ge-*
„ *boden of Verboden ter contrarien.*" De afkondiging deezer Ordonnantie geschiedde, in Lentemaand des volgenden jaars, in den grooten Raad van Namen; doch eerst in Hooi- en Oogstmaand des jaars 1542, in de Raadkamer van Vlaanderen en te Gend, midsgaders in alle de Steden van Zeeland (q). De Admiraal hieldt zig, als Heer van Veere, doorgaans in Zeeland op, alwaar hy groote goederen bezat en veel aanziens hadt: waarom men zig niet verwonderen moet, dat hy de afkondiging daar wist te wege te brengen. Doch in Holland, geschiedde dezelve nimmer, onaangezien men hier deeze Ordonnantie niet hieldt te stryden met het Regt van den Stadhouder noch 't Land van Holland (r), naardien, in dezelve, zo wel als in die van den jaare 1487, verklaard was „ dat men, daar-
„ by, niet verstondt eens anders regt te ver-
„ korten, maar dat elk zyne regten, zonder
„ zwaarigheid, zou mogen gebruiken (s)."
De Prins van Oranje gaf ook naderhand, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over Holland, zelfs door bevel der Landvoogdesse, veele Bestelbrieven uit. De Admiraal deedt, insgelyks, van tyd tot tyd, verscheiden' poogingen, om, uit kragte der Ordonnantie van 't

(q) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1215. Admir. Plakaatb. III. *Deel*, *bl* 27.
(r) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 279 *in marg.*
(s) *Art.* XXII.

Karel II. 1540.

't jaar 1540, Regtsgebied over Zeezaaken in Holland te oefenen (*t*). De twist hier over schynt geduurd te hebben tot dat hem, in den jaare 1546, by de waardigheid van Admiraal, het Ampt van Stadhouder van Holland, werdt opgedraagen, gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XX. Men zoekt het afgeschaft verlofgeld op 't uitgaand Kooren wederom in te voeren.

't Stuk van 't verlofgeld op 't Kooren ontmoette geene mindere zwaarigheid. Wy hebben, te vooren, gezien, dat Holland, by Keizerlyk Oktroi van den jaare 1531, van dit verlofgeld vry verklaard, en het zelve, desonaangezien, sedert, wederom ingevoerd zynde, niet dan met veele moeite verkreegen hadt, dat het, in 't jaar 1535, wederom afgeschaft was (*u*). Doch tegenwoordig bevondt zig de Keizer in zo groot eene verlegenheid om geld, dat hy te raade werdt, het afgeschaft verlofgeld, op nieuws, in te voeren. 't Schynt, dat men, gelyk meermaalen, aangebooden hadt, hem eene goede somme, op dit verlofgeld, te willen opschieten, 't welk hem, die gereede penningen behoefde, te eerder zal hebben doen besluiten. De Advokaat Fiskaal, Meester *Pieter Breul*, vertoonde den Staaten, in Slagtmaand, een Ontwerp, volgens welk, de Keizer, zo hy verklaarde, 't verlofgeld, voortaan, begeerde betaald te hebben. De Afgevaardigden verzogten tyd, om van zyn voorstel verslag te doen. Doch hy zeide, niet gelast te zyn, om hun tyd toe te staan. Zy verzogten, de Edelen, die niet

(*t*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 343, 355.
(*u*) XVII. *Boek*, *bl.* 9, 105.

niet tegenwoordig waren, te mogen beschryven, alzo de zaak het platte Land zo wel als den Steden betrof. Dit weigerde hy hun insgelyks. Zelfs wilde hy hun, op hun verzoek, geen afschrift van zyn Ontwerp in handen laaten. Alleenlyk liet hy hun toe, egter zonder eerst verslag te mogen doen, de Landvoogdes, die thans den Keizer, door Henegouwen en verder, uitgeleide deedt, te gaan spreeken, hun, tot deeze reize, eene maand tyds verleenende. Doch de Afgevaardigden, hiertoe niet konnende besluiten, verzogten den Raad van Holland, eerst eens te schryven aan de Landvoogdesse, om te verneemen, wanneer en waar 't haar behaagen zou, de Staaten te hooren. Vrouw Maria stelde hun dag te *Binch*, tegen den twee-entwintigsten van Louwmaand, hun te gelyk vryheid geevende, om de Edelen en Steden, vooraf, te beschryven: gelyk geschiedde. Men besloot eenpaariglyk twee Edelen en één' uit elke groote Stad naar boven te zenden, om het Oktroi van den jaare 1531 voor te staan. Dordrecht alleen wilde zig hier buiten houden. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan „ dat zy, boven de andere Steden „ bevoorregt zynde, om vreemd Kooren uit „ de Maaze te mogen voeren, in welk voor- „ regt, de Keizer verklaard hadt geene ver- „ andering te willen maaken, geene reden „ zagen, om zig met de andere Leden te ver- „ eenigen, ter bevordering der affschaffing „ van 't verlofgeld: te minder nog, naardien „ sommige Steden hun onlangs van 't Stapel- „ regt hadden gepoogd te ontzetten." De an-

KAREL II. 1540.

Dordrecht weigert eene lyn te trekken met de andere Steden, om dit te voorkomen.

Karel II. dere Leden, veele zwaarigheid ziende in dee-
1540. ze afzondering van Dordrecht, die hunne zaak ten Hove, moeilyker maaken moest, vaardigden terstond twee Edelen en drie uit de Steden, benevens den Advokaat, naar Dordrecht af; die, in de volle Vroedschap, gehoor gekreegen hebbende, verzogten, dat Dordrecht zig, als een Lid van 't Land, by de andere Leden voegen zou, gelyk voormaals geschied was, om de afschaffing van 't verlofgeld te verkrygen; alzo 't Land genoeg verdeeld was, al maakte men hier de verwydering niet grooter. Die van Dordrecht, hierop, de Staaten, wegens hunne komst derwaards, bedankt hebbende, antwoordden „ dat hunne Afge„ vaardigden ter Staatsvergaderinge niets ver„ klaard hadden dan 't gene in derzelver last „ begreepen was; dat zy zig egter als een „ Lid van Holland gedraagen en de gemeene „ welvaart voorstaan wilden, ten dien einde, „ gemagtigden naar boven zendende, gelyk „ de andere Leden; doch dat zy, byzondere „ vryheden verkreegen hebbende, zulks, voor „ deeze reize, afzonderlyk en op zig zelven „ doen zouden, 't welk zy begeerden, dat ten „ goede genomen, en den Staaten alzo over„ gebragt werdt." De afgezondenen der Staaten keerden, met dit bescheid, naar den Haage: van waar, eerlang, twee Edelen en eenigen uit de Steden naar boven gezonden
1541. werden. Zy vertrokken, in den aanvang des jaars 1541, en gaven, in 't doorreizen, den Stadhouder, te Breda, kennis van hun oogmerk, die hun van Brieven voorzag, aan ee-

nige Leden van den geheimen Raad, om hunne zaak te vorderen.

Karel II. 1541.

Vertoog der schadelykheid van 't verlofgeld.

Op den vyfentwintigsten van Louwmaand, kreegen zy te Binch gehoor by de Landvoogdesse. Zy vertoonden haar en haaren Raad, toen en sedert, in 't breede, by monde en by geschrifte „ hoe zeer 't Land van Holland „ zig, door 't opstellen van dit verlofgeld, „ bezwaard vondt." Zy merkten aan „ dat „ het niet slegts streedt met de aloude vry- „ heid en gewoonte; maar ook met het uit- „ drukkelyk Oktroi der Keizerlyke Majesteit „ van den jaare 1531, verleend na naauw- „ keurig onderzoek en met volkomen' ken- „ nisse van zaaken." Zy voegden 'er by, „ dat dit verlofgeld zou veroorzaaken, dat de „ vreemde Koopman het Kooren, niet meer „ uit Holland, maar van elders haalen zou; „ dat de Oosterlingen hun Kooren ook elders „ ter markt brengen zouden, wanneer 't hier „ minder gevraagd werdt; of zo zy 't hier al „ bragten, dat zy allerlei vonden bedenken „ zouden, om den Impost te ontgaan, waar „ door dezelve, eerlang, weinig opbrengen „ zou; dat men, ondertusschen, in 't Oosten „ gelegenheid zou neemen, om de Onder- „ zaaten van Holland, insgelyks, met nieu- „ we lasten te bezwaaren, gelyk de Koning „ van Poolen reeds hadt getragt te doen, te „ Dantzig; schoon tot hiertoe vrugteloos. „ Dat by de jongste bewilliging, in de Bede „ van zesmaalhonderdduizend guldens, uit- „ drukkelyk bedongen was, dat men van 't „ verlofgeld vry blyven zou; dat Amsterdam „ en Waterland, die de Oostzee met groote

Karel II. 1541. „ schepen bevoeren, in aanmerking van deezen hunnen handel, een groot gedeelte, in deeze en andere Beden, ja veel meer dan het overig gedeelte van Holland, schoon van merkelyk grooter uitgestrektheid, te gelden hadden; doch dit hun aandeel niet zouden konnen opbrengen, zo men, door 't vorderen van 't verlofgeld, den Oosterschen handel verdreef; dat, dit voornaam Lid des Lands, in zynen Koophandel, gedrukt wordende, alle de andere Leden daarby noodwendig veel te lyden zouden hebben; dat alle deeze redenen en veele anderen, in 't jaar 1535, wel begreepen geweest waren, by de Graaven van Nassau, Buuren en Hoogstraaten, die, allen drie Stadhouders van Holland geweest zynde, geagt moesten worden 't Land beter te kennen, dan de Thesaurier Ruffault en de zynen, die 't verlofgeld, nu wederom, gelyk te vooren, wilden invoeren; dat zy, hierom, hadden helpen te wege brengen, dat het verlofgeld, in 't gemelde jaar, afgeschaft was; dat de Staaten niet voorhadden, de hoogheid en het regt der Keizerlyke Majesteit te krenken; doch dat zy niet nalaaten konden, aan te merken, dat de bepaaling, *behoudens 's Keizers hoogheid*, volgens 't getuigenis van den Aartsbisschop van Palermo, door den Thesaurier Ruffault, buiten 's Keizers weeten, in 't Oktroi van den jaare 1531, gesteld was; dat, eindelyk, toegestaan zynde, dat het Oktroi gegeven was, *tot dat anders, met kennisse van zaaken en naar gelegenheid des tyds,*

„ *be-*

„ *bevolen zou worden*, noodzaakelyk volgde, „ dat het zelve, niet dan na behoorlyk on- „ derzoek, vernietigd kon worden: 't welk „ geschied zynde, hielden zy zig verzekerd, „ dat de gelegenheid des tyds en de gesteld- „ heid der zaaken zodanig bevonden zouden „ worden, dat men niet denken zou, om het „ afgeschaft verlofgeld wederom in te voe- „ ren, zo men Holland niet in den grond „ wilde bederven.".

Karel II. 1541.

De Landvoogdes antwoordde „ dat de Ad- „ vokaat Fiskaal de zaak van 't verlofgeld „ kwalyk voorgesteld hadt, of niet wel ver- „ staan was; dat de Keizer, onlangs, te Va- „ lenchyn, hadt verklaard, dat hy, zo wel „ als andere Koningen en Heeren, regt hadt, „ om 't verlofgeld te doen heffen; doch dat „ hy zyn regt en hoogheid niet wilde heb- „ ben voorgestaan, ten koste van Hollands „ welvaart; dat zy den Staaten hierom een „ ander Ontwerp, op 't heffen van 't verlof- „ geld, zou doen ter hand stellen, waarby 's „ Lands welvaart behouden blyven zou, en „ waarnaar zy wilde, dat men zig stiptelyk zou „ gedraagen."

De Landvoogdes maakt eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld.

Men vondt, in dit Ontwerp, welk den Gemagtigden terstond werdt overgeleverd, eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld, strekkende, zo men ten Hove oordeelde, om 't verloop van den Oosterschen handel te voorkomen; en onder anderen deezen twee. 1. Vreemde Koopluiden, hunne Graanen, in Holland, niet konnende verkoopen, zouden dezelven mogen havenen, zolderen, in kleine vaartuigen overscheepen, en we-

Karel II. 1541. wederom uitvoeren, zonder verlofgeld schuldig te zyn. 2. De Onderzaaten zouden zo veele Graanen vry uit voeren mogen, als zy zelven uit de Oostzee gehaald, of van daar, voor hunne rekening, in Holland doen brengen hadden. Doch op de *eerste* deezer uitzonderingen merkten de Gemagtigden der Staaten aan „ dat de Oosterlingen nimmer „ gewoon waren, hun Kooren, eerst in Holland, en dan wederom, van daar naar elders, te voeren; dat zy, 't op Frankryk, Spanje, Portugal of Italie gemunt hebbende, eenen gunstigen doorstaanden wind afwagtten, en dan, uit de Havens, daar zy den last ingenomen hadden, regelregt derwaards zeilden; dat zy, in geval van tegenwind, altoos ligter in Engeland komen konden, dan in Holland; dat aldaar veele en goede Havens waren, alwaar zy hunne Graanen vryelyk mogten verschieten, en wederom verzeilen, werwaards zy wilden, „ zonder eenige regten onderhevig te zyn." Op de *tweede* uitzondering zeidenze „ dat het „ zelden of nooit gebeuren zou, dat de Onderzaaten, onaangezien de vryheid, die hun by deeze uitzondering gegeven werdt, hunne Graanen vry zouden mogen uitvoeren, om dat 'er zelden Kooren uit de Oostzee kwam, zonder dat 'er veele Kooplui- den deel aan hadden, van welken sommigen terstond genoodzaakt waren te verkoopen, om gereed geld te hebben; terwyl anderen eene hooge markt konden afwagten; dat hierom de meeste verzending geschiedde, door zulken, die zelven geen

„ Koo-

„ Kooren uit de Oostzee hadden doen komen; Karel II.
„ waarom de meeste verzenders geen voor- 1541.
„ deel van de verleende vryheid zouden kon-
„ nen hebben; dat de rykste Koopluiden
„ Graanen zouden konnen ontbieden, om de-
„ zelven, zo de markt hier niet hoog genoeg
„ zyn mogt, wederom uit te voeren, en dan
„ vry te zyn van 't verlofgeld; doch dat de
„ geringen, die, gelyk de handel thans ge-
„ dreeven werdt, doorgaans deel in de Laa-
„ ding hadden, hiertoe gemeenlyk niet zou-
„ den willen verstaan, 't welk twist verwek-
„ ken zou, die altoos den Koophandel deedt
„ kwynen en vergaan."

De Landvoogdes, aan welke deeze redenen omstandig werden voorgelegd, liet zig, door dezelven, egter niet beweegen, om van 't laatste Ontwerp af te zien. De Gemagtigden deeden, derhalve, verslag van hunne verrigtingen, in den Haage; doch keerden wel haast, met nieuwen last, om op 't afschaffen van 't verlofgeld aan te houden; en zo de Landvoogdes zig op den Keizer beriep, haar te verzoeken, om Brieven van voorschryvens aan zyne Majesteit, op dat men 't zelfde by hem zou konnen aandringen. De Gemagtigden, toen geen gehoor konnende krygen by de Landvoogdesse, vernamen uit Lodewyk van Schoore, thans President van den geheimen Raad, dat de Keizer en zy vastgesteld hadden, 't Ontwerp op 't verlofgeld ter uitvoeringe te brengen, zonder de Staaten hierover meer te willen hooren. De Landvoogdes bevestigde dit, sedert, zelve, en de Gemagtigden keerden, zonder iets te hebben

kon-

Karel II. 1541. konnen verwerven, naar den Haage, te rug (v).

Beroerte te Amsterdam over 't heffen van 't verlofgeld.

Midlerwyl, hadt men 't verlofgeld begonnen te heffen; doch te gelyk met der daad ondervonden; van welke groote nadeelen voor 't Land deeze belasting gevolgd was. Honderd en vyftig Oostersche schepen waren 't Land voorby, en Westwaards gezeild, tot merkelyk verloop des Hollandschen Koophandels, en benadeeling der Graaflyke tollen. Ook ontstondt, te Amsterdam, in Herfst- of Wynmaand deezes jaars, eene geweldige beroerte, by gelegenheid, dat de * Ontvanger van 't verlofgeld, met zyne Dienaars, op eenen avond, ten tien uuren, zekeren Poorter, uit deszelfs Huis, hadt zoeken te ligten en te vervoeren. De Gemeente, die dit hieldt te stryden met de voorregten der Poorteren, was, in merkelyken getale, op de been gekomen, en wilde den Ontvanger te lyve; die, ter naauwer nood, door de Regenten, verdagt by 't volk van te zeer met hem te heulen, geborgen, en heimelyk, by nagt, ter Stad uit gelaaten werdt. De Stadhouder en Raaden van Holland lieten, sedert, door Meester *Kornelis Suys*, te Amsterdam, onderzoek doen op deeze beroerte. Zy gaven 'er der Landvoogdesse berigt van, die zig zeer gestoord toonde, dat men 's Keizers Ontvanger, met schande, ter Stad uit gejaagd hadt. De Regenten deeden hun uiterste best, om zig voor haar te verantwoorden; doch zy liet

* *Executeur.*

(v) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323.

liet zig, niet dan met veel moeite, te vrede stellen (w).

Karel II. 1541.

De Staaten geeven vyfentwintigduizend guldens, om 'er van ontlast te blyven.

Men vernam, sedert, in Holland, dat de Keizer der Landvoogdesse geschreeven hadt, dat zy 't vorderen van 't verlofgeld, tot op nader onderzoek, zou doen ophouden. De Staaten werden hier door bewoogen, om wederom Gemagtigden ten Hove te zenden, sommige Hovelingen, door geschenken, te winnen, en de zaak, onder de hand, af te maaken. De Advokaat en eenige anderen, in Wynmaand, ten deezen einde, naar Brugge verreisd, hoorden, in stilte, dat 'er geene Ontvangers, in Holland, meer komen zouden, alzo niemant, na 't gene te Amsterdam was voorgevallen, zig hiertoe zou willen laaten gebruiken. Hier uit schepten zy hoop, van eindelyk te zullen slaagen. In Lentemaand des volgenden jaars, deeden zy der Landvoogdesse, door den Stadhouder, een nieuw verzoekschrift overleveren, strekkende, om van 't verlofgeld ontheeven te blyven. De Landvoogdes hieldt zig, in 't eerst, nog weigerig; doch verklaarde, eindelyk, dat zy 't verlofgeld niet afschaffen zou, zo men den Keizer, tot vergoeding der schade, die hy 'er door zou lyden, geene dertig of vyfentwintigduizend guldens eens betaalde. Die van Amsterdam, zeer in hunnen schik met deezen voorslag, bragten denzelven, terstond, ter Staatsvergaderinge, alwaar, eerlang, beslooten werdt, dat Amsterdam, als 't meeste belang hebbende by 't afschaffen van 't verlofgeld, een

(w) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 324, 325, 326, 327.

KAREL II. 1541. een derde deel in de gevorderde vyfentwintig-duizend guldens vooruit betaalen zou, en dat de andere twee derde deelen, over 't gemeene Land, zouden worden omgeslaagen (x). Holland werdt dus, eindelyk, in de Lente des jaars 1542, nog tot redelyk genoegen der Staaten, van 't lastig verlofgeld ontheeven. Doch na verloop van eenige jaaren, werdt het, op nieuws, gevorderd: gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XXI. Inbreuk op verscheiden' Privilegien.

Veele jaaren herwaards, en ook nog ten deezen tyde, hadden de Staaten van Holland veel werks gehad aan het voorstaan van verscheiden' aloude Voorregten, op welken het Hof, van tyd tot tyd, inbreuk zogt te doen, zo ter gelegenheid van de Regtspleegingen tegen de nieuwe gezindheden, als by andere gelegenheden. Vooral moesten zy, meermaalen, het Privilegie voorstaan, volgens welk een Poorter van verscheiden' Steden niet meer dan zyn lyf en zekere ponden verbeuren kan (y). De Graaflyke Amptenaars zogten dikwils alle de goederen verbeurd te doen verklaaren, met naame van zulken, die om den Godsdienst ter dood waren gebragt. Doch nog meer gelegenheid was 'er tot voorstand van het Privilegie, volgens welk geen Poorter buiten Holland in regten betrokken mogt worden. Men schondt dit Privilegie geduurig, trekkende verscheiden' zaaken voor den grooten Raad te Mechelen, die in Holland behoorden afgedaan geweest te zyn: en hoe

(x) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 322, 324, 326, 327, 331, 332, 333, 335.

(y) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 267, 281, 291.

hoe veele poogingen de Staaten ook aanwenden mogten, zy konden dit misbruik niet geheelyk weeren (z).

Verdrag met Schotland.

In Sprokkelmaand des jaars 1541, werdt 'er, in Holland, een Verdrag afgekondigd, omtrent deezen tyd, met *Jakob den V*, Koning van Schotland, gesloten. Deez' stondt, ten deezen tyde, in verbond met Frankryk, en was, uit dien hoofde, den onderzaaten des Keizers ongenegen. Hy schynt hierom te hebben gedoogd, dat zyne onderdaanen, met naame zedere *Robert Fago van Lyth*, ter kaap vaarende, in den Zomer des voorgaanden jaars, veele Hollandsche Haringbuizen genomen hadden. Die van Schiedam en den Briele hadden 'er, inzonderheid, veele schade by geleeden. De Staaten van Holland zouden gaarne hebben gezien, dat men beslag gelegd hadt op de Schotsche goederen in Holland, om de geleeden schade aan dezelven te verhaalen. Doch de Landvoogdes vondt geraaden, vooraf, aan Koning Jakob te schryven. In 't antwoord, welk hierop kwam, toonde de Koning, dat hy voorhadt, de Haringvisschery, omtrent zyne kusten, te beletten. Doch de Staaten, beweerende dat zulks met de vryheid der Zeevaart, en zelfs met de beschreeven' regten, streedt, hielden sterk aan ten Hove, op het voorstaan der visscherye, die, zeidenze, volstrekt vry blyven moest, zou Holland in staat zyn, om 's Keizers Beden op te brengen (a). Men tradt dan, we-

(z) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 49, 103, 221, 227, 264, 265, 267, 300, 312, 332.
(a) Mr. Aert van der Goes, Regist. bl. 307, 308.

Karel II. 1541.

wederom, met den Koning van Schotland, in onderhandeling: en hier op volgde het verdrag, van welk wy spreeken, waarby bestemd werdt „ dat de Koophandel en Visschery der wederzydsche Onderzaaten, voortaan, wederom vry zyn zou, gelyk voorheen; dat men elkanders Schippers, over en weder, kort en goed regt zou doen, en de Zeeroovers, ter wederzyde, naar verdienste, helpen straffen. (b)." Met Engeland was, omtrent deezen tyd, ook eenige onlust over 't stuk des Koophandels gereezen. Henrik de VIII. hadt zynen onderdaanen verbooden, eenige Koopmanschappen in Hollandsche schepen te laaden; waarop, in Slagtmaan des jaars 1540, hier te lande, diergelyk een verbod, ten opzigte van Hollandsche goederen in Engelsche schepen, gevolgd was (c).

Ongelukkige togt naar Algiers.

Karel de V, in den Zomer des jaars 1541, uit Duitschland, in Italie gekomen zynde, en te *Luca* een mondgesprek met den Paus gehouden hebbende, begaf zig, van daar, naar *Porto Venere*, alwaar hy eene talryke Vloot verzameld hadt, met welke hy eenen togt naar Algiers ondernam. Haradyn Barbarossa, dien hy, in 't jaar 1535, uit Tunis hadt verdreeven, hadt zig meester van deeze Stad gemaakt, en zig tot Koning over dezelve opgeworpen; en de Keizer hadt voor, hem ook van dit opgeraapt gebied te versteeken. Hy werdt, op deezen togt, wederom verzeld, door

(b) Repert. der Plak. *bl.* 41. Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 208.

(c) Repert. der Plakaat. *bl.* 41.

door een goed getal van Hollandsche en Zeeuwsche schepen. De Enkhuizers stonden hem, onder anderen, met vier groote Karveelschepen, ten dienst; twee van welken, door *Antoni Janszoon* en *Herman Entszoon*, gevoerd werden. Doch voor Algiers, werdt de Vloot van zo geweldig een' storm beloopen, dat de meeste Schepen zwaar beschadigd, en, wyd en zyd, vaneen verstrooid werden. Dit gebeurde, op den zesentwintigsten van Wynmaand. Een groot deel der Vloote kwam egter, behouden, in Spanje aan. Doch 't Schip, welk den Keizer voerde, bleef lang agter. De Enkhuizer, Herman Entszoon, die reeds geland was, kreeg bevel, om wederom in zee te steeken, en den Keizer op te zoeken. Doch eer hy gereed zyn kon (*d*), vernam men, dat zyne Majesteit, te Karthagena, was aangeland (*e*). Ondertusschen, bragt deeze onverwagte ramp te wege, dat de togt op Algiers t'eenemaal gestaakt moest worden.

XXII. De Oorlog met Frankryk vangt wederom aan.

De Vrede met François den I, in 't jaar 1538, te Aigues-mortes geslooten, en in den aanvang des volgenden jaars, te Toledo, bekragtigd, kon niet beletten, dat de Koning van Frankryk nieuwe stof tot ongenoegen op vatte tegen den Keizer, na dat deeze geweigerd hadt, hem het Hertogdom Milaan, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, op te draagen; onaangezien hy zulks, in 't doorreizen van Frankryk, in 't jaar 1540, beloofd hadt

(*d*) Inform. in April 1542 genom. door D. V. Tellingen, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 67.

(*e*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 327. Chron. van E. DE VEER, *f.* 54. REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 467.

KAREL II. 1541. hadt te zullen doen, zo dra hy in de Nederlanden gekomen zou zyn. François, den hoon, hem hierin door Karel aangedaan, niet konnende verkroppen, was terstond op middelen bedagt geweest, om zig te wreeken, en de vyandelykheden tegen den Keizer, by de eerste gelegenheid, wederom te beginnen. 't Eerst, dat hy ter hand sloeg, was het sluiten van een Verbond van vriendschap en onderlinge bescherming met *Willem*, *Hertoge van Gulik*, *Kleeve* en *Gelder*, die zynen Vader Jan, in Sprokkelmaand des jaars 1539 overleeden, was opgevolgd. De Kardinaal de Tournon en de Kanselier Guilleaume Poyet, door François aan Willem gezonden, slooten dit Verbond, op den zeventienden van Hooimaand des jaars 1540. De Koning bedong 'er de vryheid by, om in 't gebied van Hertoge Willem volk te mogen werven (*f*). De Keizer, die, in Lentemaand te vooren, zyne Nigt Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke en Weduwe van François Sforza, Hertog van Milaan, aan François, oudsten Zoon van Antoni, Hertog van Lotharingen, uitgehuwelykt, en in 't bezit haarer inkomsten uit het Hertogdom Milaan bevestigd hadt (*g*); besloot, zo dra hy van 't Verbond tusschen François den I. en Willem van Gulik kennis kreeg, dit Hertogdom aan zynen Zoon, Filips, op te draagen, gelyk, op den elfden van Wynmaand, te Brussel,

(*f*) *Voiez* les Memoires de GUILL. RIBIER *Tom.* I. *p.* 538 & DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 196.
(*g*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 193.

sel, geschiedde (*b*). Deeze stap maakte de verwydering grooter, tusschen Karel en François. De laatste maakte zig, in 't jaar 1541, gereed, om den Keizer openlyk den oorlog aan te doen. De gelegenheid hiertoe was hem thans zeer gunstig. De Turksche Keizer, Soliman, was op 't punt, om eenen inval in Hongarye te doen. *Joan Sepusa*, die den Hongarischen Troon bekleedde voor zyn leeven, uit kragte van een verdrag, met den Roomsch-Koning, Ferdinand, gemaakt, was onlangs overleeden, nalaatende eene Weduwe en eenen Zoon, *Steven* genaamd. Ferdinand drong, terstond, op de uitvoering van 't Verdrag, en poogde zig in 't bezit te stellen van gantsch Hongarye. Doch de Weduwe des overleeden' Konings verzogt den Grooten Heer, om onderstand tegen den Roomsch-Koning. Soliman bediende zig, greetiglyk, van de gelegenheid, die hem aangebooden werdt, om Hongarye te bemagtigen, waarna het hem gemakkelyk vallen zou, in Duitschland te dringen; zeggende, zonder draalen, der Koninginne en haaren Zoon hulpe toe. François de I. beloofde zig schoon spel van deeze onderneeming der Turken, en besloot, zo dra hy volks genoeg op de been hebben zou, den Keizer den oorlog te verklaaren.

Karel de V. zag het onweêr, dat hem, beide uit Frankryk en uit Turkye, dreigde, wel haast opkomen: doch hy zogt het, door loosheid, te doen overdryven. François, dien hy nu met het Hertogdom Milaan niet meer mom-

(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 200.

Karel II. 1541. mompen kon, poogde hy te vleijen met de hoop, dat hy den Hertoge van Orleans, in plaats van Milaan, de Nederlanden zou afſtaan, na dat hy dezelven, volgens het oogmerk, welk Hertog Karel van Bourgondie, eertyds, gehad hadt, tot een Koningkryk verheeven zou hebben (*i*). Ten zelfden tyde, deedt hy, alomme, met naame aan 't Hof van Konſtantinopole, verſpreiden, dat de onderhandelingen hierover reeds verre gevorderd, en op 't punt waren van geſlooten te worden, midsgaders, dat hy in volmaakte vriendſchap leefde, met de Koningen van Frankryk en Engeland, alles, op dat Soliman, hierdoor, van den toeleg op Hongarye en Duitſchland mogt worden afgeſchikt. Doch François liet zig nu niet bedriegen. Ook droeg hy zorg, dat Soliman beter onderrigt werdt. Eerlang zag men de Turken, in Hongarye. Zy noodzaakten Ferdinand, de Hoofdſtad *Buda*, voor welke hy zig gelegerd hadt, met groot verlies, te verlaaten. Soliman deedt, ſedert, zyne intrede in deeze Stad, en maakte zig, onder voorwendſel van den jongen Steven te willen beſchermen, meeſter van een groot gedeelte des Koningkryks. Ferdinand verwierf, op eenen Ryksdag, te Spiers, in Sprokkelmaand des jaars 1542, gehouden, eenigen onderſtand tegen de Turken. Men bragt, van alle kanten, volk op de been, zelfs uit Holland, alwaar, in Zomermaand, werdt afgekondigd, dat niemant zig in vreemden Krygsdienſt zou hebben te begeeven, behalven in dien

(*i*) Mezeray, IV. *Deel*, *bl.* 225.

dien des Roomsch-Konings, tegen de Turken (k). Ferdinand geraakte, hierdoor, in staat, om den verderen voortgang der Turksche wapenen te stuiten. KAREL II. 1541.

XXIII. François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden, ten nadeele der Nederlanden.

Midlerwyl, hadt François de I., om den Keizer van alle kanten tevens vyanden te verwekken, Christiaan den III., Koning van Deenemarke, vereerd met de Ridder-Orde van Sant Michiel, en vervolgens, in Slagtmaand laatstleeden, met deszelfs Gezanten, te Fontainebleau, een Verbond van onderlinge bescherming getroffen, waarby Christiaan beloofde, François, met zes Oorlogsschepen en duizend man, te zullen bystaan; waartegen François hem, des noods, twaalf Oorlogsschepen en tweeduizend man leveren zou, op dat hy te beter in staat zou zyn, om de Zond voor de vyanden van Frankryk gesloten te houden, gelyk hy beloofde te zullen doen (l). François tradt, ten zelfden tyde, over een diergelyk verbond, met Gustaaf den I., Koning van Zweeden, in onderhandeling, welk egter, eerst in Hooimaand des volgenden jaars, gesloten werdt. Men beloofde, by dit Verbond, elkanderen even groote, doch onbepaalde hulpe. De Koning van Schotland en de Hertog van Kleeve en Gelder werden 'er, van wederzyde, in begreepen. By een byzonder Artikel, gaf François den Koning van Zweeden vryheid, om zo veel Zouts uit Frankryk te laaten haalen, als hy zou goedvinden (m): waaruit alleen genoeg was af te neemen,

(k) Repert. der Plakaat. *bl.* 43.
(l) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 216.
(m) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 228.

Karel II. men, dat men 't, op 't bederven van den
1541. Hollandschen Koophandel, gemunt hadt.

Doch eer dit verbond nog getekend was, hadt François den Keizer reeds openlyk den oorlog verklaard. Dit geschiedde, in Bloeimaand. De Koning van Deenemarke deedt het, omtrent den zelfden tyd, insgelyks. François hadt twee Legers op de been. Het ééne, onder den Hertog van Orleans, was geschikt, om in de Nederlanden te dringen. Het ander, over welk de Daufyn geboodt, zou Rouffiillon aantasten (*n*).

XXIV. Bede aan alle de Nederlanden, om onderstand. 1542.

De Landvoogdes Maria hadt, reeds in den Winter, kennis gehad van het oogmerk der Franschen, zo wel als van het verbond met Deenemarke, en van de onderhandeling met Zweeden. Zy zag, derhalve, den oorlog, met zekerheid, te gemoet. In Louwmaand, waren de Staaten van alle de Nederlanden, Friesland, Utrecht, Overyssel en Groningen uitgenomen, te Brussel beschreeven geweest, en de Landvoogdes hadt hun aldaar onderstand in gereeden gelde doen afvorderen. Van Brabant was honderd en twintigduizend guldens geëischt; van Vlaanderen, honderd en veertigduizend; van Holland, vyftigduizend, en van Zeeland zestienduizend (*o*) guldens, en van de andere landen eene somme naar evenredigheid. De Bede aan Holland was, in de Fransche taale, geschreeven, en begon *Messieurs, qui representez les Etats du pays de Hollande*, dat is „ Myne Heeren, die de Staaten van „ het

(*n*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 848.
(*o*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersberg II. *Deel*, *bl.* 469.

„ het Land van Holland vertoont." De Staaten, hierop, in Sprokkelmaand, in den Haage, vergaderd zynde, hielden zig vreemd, dat men hun nieuwen last opleggen wilde, daar zy in de laatste Bede, die enkelyk tot verdediging van 't Land geëischt was, zo gereedelyk bewilligd hadden. „ Zo Holland, zeidenze „ in zo groot een gevaar van oorlog was, als men voorgaf, dan moest men, na 't bewilligen in de jongste Bede, de grensvestingen versterkt en voorzien hebben; dan moest men, zelfs nu, de benden des Prinsen van Oranje niet leggen in Artois en in Henegouwen; maar op de grenzen van Holland en 't Stigt, daar zy plagten te leggen." De Edelen en eenige Steden sloegen egter uit, om een termyn der ingewilligde Bede vooruit te willen betaalen, onder zekere voorwaarden. Doch de Stadhouder en de andere Gemagtigden der Landvoogdesse verklaarden geenen last te hebben, dan om vyftigduizend guldens in gereed geld aan te neemen. De Staaten betuigden, daarentegen, ernstelyk „ dat zy geene kans zagen, om deeze penningen te vinden; dat de Dyken in geene vyftig jaaren in zulk een' slegten staat waren geweest dan tegenwoordig, ter oorzaake van de zwaare stormen, die men, den laatsten Winter, gehad hadt; dat men de Visschery en Zeevaart, sedert eenigen tyd, hadt moeten missen, en zo 't Oorlog werdt, nog verder zou derven moeten, in welk geval, Holland het elendigste Land zyn zou, welk zyne Majesteit hadt enz:" Al dit vertoonden zy, sedert, der Landvoog-

Karel II. 1542.

Holland houdt 'er zig vreemd over.

De Land-

KAREL II. desse, te Brussel, te gelyk herhaalende, dat
1542. zy, om haare Majesteit te voldoen, de Bede,
Voogdes verandert haaren eisch. die den naasten termyn verschynen zou, vooruit wilden betaalen. Doch Vrouw Maria, hier gantsch niet mede te vrede, antwoordde „ dat de andere Landen opgebragt hadden, 't gene men hun afgevorderd hadt, „ en dat Holland niet minder behoorde te „ doen; dat het zeer wel zyn kon, dat de „ oorlog in Holland begon, en dat de ande- „ re landen Holland dan ook niet zouden wil- „ len bystaan, zo Holland hen nu verliet. Zo „ de Staaten, ondertusschen, liever tagtig- „ duizend guldens omslaan en opbrengen wil- „ den, als 't openbaar oorlog werdt, dan vyf- „ tigduizend guldens, nu en in gereed geld, „ 't stondt hun vry." De Landvoogdes vondt goed, haaren eisch, op deeze wyze, te maatigen en te veranderen, om dat zy, inderdaad, meer kans zag, om tagtigduizend guldens te verkrygen, die men eerst omslaan zou, en van welken men de gewoonlyke kwytscheldingen zou konnen aftrekken, dan vyftig duizend guldens, terstond en in gereede penningen. Veelen hadden in dit laatste geenen zin, om de nieuwigheid, en uit vreeze, dat het in gevolg zou getrokken worden. Ook stemden de Edelen en Dordrecht, kort daarna, te Brussel, in de tagtigduizend guldens. Doch Haarlem en alle de anderen bleeven nog by voorbetaaling der ingewilligde Bede. Delft stemde tot geene Bede, *als leevende by Staate*, dat is, als hebbende verkreegen Brieven van * uitstel van betaalinge van der Stede schulden. Toen voegden de Edelen en Dordrecht

* *Atterminatie.*

zig

zig ook by de andere Leden. Men bragt het besluit der Staaten by den Stadhouder, die het der Landvoogdesse aandiende. Doch zy, vooraf reeds onderrigt, dat de Leden niet eensgezind te Brussel gekomen waren, nam het den Advokaat van der Goes kwalyk, dat hy de Staaten, die zy eerst afzonderlyk wilde gesproken hebben, hadt doen vergaderen, tegen 't uitdruklyk verbod van den President van Schoore. Hy beriep zig op de Edelen, zyne Meesters, die de Steden byeen geroepen, en hem naderhand gehaald hadden. Doch de Landvoogdes verboodt hem, voortaan, buiten bevel van haar of den Stadhouder, Vergadering te beleggen. Ook vraagde zy, *hoe de kleine Steden daar kwamen?* Hy antwoordde „ dat zy, in alle Beden, altoos beschreeven „ geweest, en mogelyk nu ook gekomen wa„ ren, om, gelyk de groote Steden, kwyt„ scheldingen te verzoeken." Doch zy, hervattende, *dat de kleine Steden hier niet te doen hadden*, belastte den Advokaat, de Edelen en de groote Steden, des anderendaags, afzonderlyk, by haar te brengen. Dit geschiedde. De Advokaat ging eerst in met de Edelen, die, wel bevroedende, waarop dit afzonderlyk hooren der Leden aangelegd was, niet meer voor de voorbetaaling stemden; maar tot hun eerste gevoelen van tagtigduizend guldens by omslag te willen opbrengen wederkeerden, mids dat zy gevolg hadden van de andere Leden. Toen werden de Afgevaardigden van Dordrecht gehoord, die voor de voorbetaaling stemden; doch zo dra niet verstonden, dat de Edelen veranderd

Karel II. 1542.

De Staaten bewilligen.

wa-

Karel II. waren, of zy vielen hun terstond toe. Zo dee-
1542. den ook, op hunne beurt, Haarlem en Gouda: zelfs Delft, dat, te vooren, verklaard hadt, by Staate te leeven. Allen bedongenze hunne kwytscheldingen. Doch Leiden en Amsterdam bleeven by de voorbetaaling, en namen 't die van Delft zeer kwalyk, dat zy in eene Bede bewilligd hadden, daar zy voorheen betuigd hadden onvermogend toe te zyn; en Haarlem en Gouda niet minder, dat zy breeder bewilligd hadden, dan zy verklaard hadden last te hebben. Doch het aanzien des Stadhouders en der Landvoogdesse, en de belofte van merkelyke kwytscheldingen hadt veel kragt op de minst vermogende Leden; die men, op allerlei wyze, zogt te winnen, om de vermogendsten, naderhand, te ligter over te haalen.

De Landvoogdes, nu de meeste stemmen gewonnen hebbende, scheen te denken, dat deezen de minsten vervangen of overstemmen konden, en beval den Advokaat de Acte van Consent op te stellen; 't gene hy egter, alleen uit naam der Edelen en der vier Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft en Gouda, deedt (*p*).

Misschien, zullen sommigen deeze dingen aanzien als kleinigheden; doch ik verhaalze dus omstandiglyk, om datze niet zeer bekend zyn, en regelregt dienen, om den inwendigen aart onzer Regeeringe, in den grond, te leeren kennen: waarom ik vertrouw, dat zulk een

(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335.

een naauwkeurig verslag derzelven den opmerkenden Leezer niet ongevallig zyn zal. Karel II. 1542.

Die van Zeeland, van welken men zestienduizend guldens geëischt hadt, bewilligden omtrent deezen tyd ook in twaalfduizend, te heffen by Impost ten platten Lande (q).

XXV. De Franschen bemagtigen 't Hertogdom Luxemburg,

Omtrent het midden van Zomermaand, drong de Hertog van Orleans in Luxemburg, bemagtigende, in korten tyd, het gantsche Hertogdom, op Diedenhoven na. Doch terug getrokken zynde naar Roussillon, om den Daufyn by te staan; voerde de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, het Nederlandsch Leger voor de Stad Luxemburg, die haast opgegeven werdt. Toen gingen alle de sterke Plaatsen van het Hertogdom aan hem over, zo haast als zy verlooren geweest waren. In Roussillon, voerde de Daufyn weinig uit. 't Beleg van Perpignan werdt opgebroken, na dat het drie maanden geduurd hadt (r).

welk de Prins van Oranje herwint.

Onderneemingen des Konings van Deenemarke.

De Koning van Deenemarke hadt, na 't verklaaren van den oorlog, niet alleen vyfhonderd man gevoegd by 't Leger des Hertogs van Orleans; maar de Zond ook geslooten, en veele Hollandsche schepen in beslag genomen (s). Sommigen verhaalen ook, dat hy eene Vloot in zee bragt, om Walcheren te bemagtigen; doch dat zy, door storm en tegenwind, eerlang, genoodzaakt werdt, onverrigter zaake, te Koppenhage wederom binnen

(q) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 470.
(r) Daniel *Tom.* VII. *p.* 848-851.
(s) Velius Hoorn, *bl.* 258.

KAREL II. 1542.

nen te loopen. Een Deensch schip, zonder bestelbrieven, op de Zeeuwsche stroomen gekomen, werdt te Veere opgebragt, en 't volk, aldaar, met den zwaarde, geregt (*t*). De Prins van Oranje gaf, als Stadhouder van Holland, omtrent deezen tyd, Bestelbrieven uit, aan eenige Kaapers, die eenig voordeel behaalden op de Franschen (*u*). Ook deedt hy uitleggers leggen, in de zeegaten van Texel en 't Vlie, by raade der Steden Haarlem en Amsterdam. Voorts werden, in Goedereede, de Kaapen afgenomen, en de tonnen opgehaald. De Landvoogdes hadt den Prinse ook gelast, de Vischbooten uit zee te ontbieden, om 't Bootsvolk te gebruiken, tot verdediging van 't Land. Doch de Staaten hielden zulks ondoenlyk, alzo deeze Booten veelligt twee of driehonderd mylen ver verscheiden lagen (*v*). In Zomermaand, vernam men, in Holand, dat Maarten van Rossem, in Gelderland, volk byeen trok, 't welk hier voor eenen inval deedt vreezen. Oranje deedt zyn best, om, boven zyne *Ordonnantie* of *Bendé*, die zeshonderd Paarden sterk was, tweehonderd Paarden en eenige Knegten te bekomen. Doch 't volk was thans schaars hier te Lande. Evenwel droeg hy zorg, dat 'er tweehonderd Knegten in Reenen gelegd wierden, en vierhonderd in den Briele (*w*). Ook gaf hy den Huisluiden, in Westfriesland, bevel, om zig in den Wapenhandel te oefenen, en de naaste Steden te

Oranje draagt zorg voor Holland.

(*t*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 469, 472.
(*u*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 343.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 337, 338.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 337, 339.

te helpen versterken en bewaaken. De Gelderschen bragten, ten deezen tyde, eenige schepen te water; die de Westfriesche Kusten, deezen Zomer, in beweeging hielden, en eenige schepen bemagtigden (x). Karel II. 1542.

De Staaten van Holland hadden verklaard, de jongste Bede van tagtigduizend guldens niet te zullen opbrengen, voor dat het openbaar oorlog geworden was. Doch alzo men hieraan nu niet meer twyfelen kon, werden zy, tegen 't einde van Zomermaand door den Stadhouder, te Utrecht, beschreeven, en, uit den naam der Landvoogdesse, vermaand, tot het ommeslaan der ingewilligde Bede: waartoe zy ook, kort daarna, in den Haage besloten. Ten zelfden tyde, besloten zy, by de Landvoogdesse te wege te brengen, dat Oranje last krygen mogt, om hunne grenzen, naar den kant van Gelderland, met zyne Bende Paarden, tegen strooperyen, te dekken (y).

Doch de Gelderschen hadden 't niet op Holland gemunt, maar op Brabant, met naame op de Stad Antwerpen. Maarten van Rossem was, eenige maanden geleeden, hier, op de Paardenmarkt gezien: en men kreeg, na 't uitbersten van den oorlog, terstond vermoeden, dat hy een aanslag op deeze Stad in den zin hadt. Thans kennis bekomen hebbende van de beweegingen der Gelderschen, wierf men 'er, in der yl, eenig volk, welk naar Peelland gezonden werdt, om den vyand, die vast,

Maarten van Rossem valt in Brabant.

(x) Velius Hoorn, bl. 257, 258.
(y) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 337, 338, 339.

Karel II. 1542. vaſt, door Luikerland, in aantogt was, te ſtuiten. Eerlang, lieten zig de Gelderſchen, door dit Volk en de Boeren, over de Maaze, te rug jaagen (z). De Wethouderſchap van Antwerpen, midlerwyl, dugtende voor verraad, vorderde den Poorteren eenen nieuwen eed van getrouwheid af; waarop veele Gelderſche Ingezetenen de Stad verlieten (a). Maarten van Roſſem trok, ſedert, ten tweeden maale, over de Maaze, zonder dat een goed deel van zyn volk, geworven om tegen de Turken te dienen, nog wiſt, wat hy voor hadt (b). Doch, in Kempenland gekomen, toonde hy, wat hy in den ſchild voerde. De weerlooze Ingezetenen der Meijerye, op geene vyandelykheden verdagt, werden deerlyk uitgeplonderd. S. Odenrode, Oorſchot, Hilvarenbeek, Baarle en Boxtel werden plat gebrand of gebrandſchat. Van hier toogen de ſtroopers naar Breda, alwaar, op hunne aankomſt, zo geweldig een ſchrik ontſtaan was, dat veele Ingezetenen de vlugt hadden genomen naar Dordrecht (c). Doch zy ſtreeken, de Stad voorby, naar Hoogſtraaten, welks Kaſteel hun, by verdrag, werdt opgegeven (d). Dit gebeurde, in den aanvang van Hooimaand (e).

loopt de Meijerye af.

XXVII. Nieuwe

De Landvoogdes hadt, ten zelfden tyde, alle

(z) J. Servilii Geldro-Gallica Conjur. in Antverp. *int.* M. Freher. Rerum Germ. Script. *Tom.* III. *p.* 325.
(a) J. Servilius *ubi ſupra p.* 326.
(b) J. Servilius *p.* 329.
(c) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 340.
(d) J. Servilius *p.* 330. Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 341.
(e) Henr. van Erp Chron. *p.* 115.

alle de Nederlanden, te Brussel, beschreeven, en op den vyfden, eene nieuwe Bede gedaan, ter bescherming van 't Land. Van Zeeland, eischte zy twintigduizend guldens. De Prelaat, dat is, de Abt der Lieve-vrouwen-Abtdye te Middelburg, en de Edelen bewilligden, terstond, in tienduizend guldens, *mids schietende vier grooten op 't gemet, by der breedte.* Doch de Steden, grooten zo wel als kleinen, wilden, in 't eerst, geenen stuiver toestaan. 't Liep zelfs aan tot in Slagtmaand, eer de Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen, als vertoonende de gemeene Steden van Zeeland, in de overigen tienduizend bewilligden (*f*). Van Holland werden, boven de voorgaande tagtigduizend, die nog niet opgebragt waren, zestigduizend guldens, in gereed geld, gevorderd. De Prins van Oranje, die nog te Utrecht was, beschreef de Staaten tegen den twintigsten, te Amsterdam, om op de Bede te antwoorden. Doch, midlerwyl, tyding gekreegen hebbende van den inval der Gelderschen, deedt hy de Dagvaart, van Amsterdam naar den Haage, verleggen, zendende, in zyne plaatse, den Heer van Brederode, met Brieven van geloove, derwaards (*g*): terwyl hy zig, in allervyl, naar Breda begaf, om de Gelderschen te keeren.

KAREL II. 1542. Bede aan Holland gedaan.

Hy hadt niet meer dan vyfhonderd Paarden en agt Vendels Knegten, byeen, met welke manschap, hy aantrok op de Gelderschen,

Oranje trekt tegen de Gelderschen uit.

(*f*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 470.

(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 339, 340.

Kaerl II. 1542.

Hy wordt geslaagen. De Gelderschen komen voor Antwerpen.

schen, die hem, tusschen Breda en Hoogstraaten, in eene hinderlaage lokten, en eerlang noodzaakten, met agterlaating van het grootste gedeelte zyner manschap, de wyk te neemen naar Antwerpen (*h*). Maarten van Rossem volgde hem derwaards, en deedt de Stad terstond opeischen, uit den naam der Koningen van Frankryk en Deenemarke. Hy zogt zig van den eersten schrik te bedienen. Doch men hadt, van binnen, zulke goede orde gesteld, dat men den Trompetter, met fors bescheid, te rug zondt. Rossem geliet zig, vervolgens, als of hy de Stad, met geweld, wilde aantasten. Doch hy was onvoorzien van grof geschut. Hy besloot dan, tegen 't einde van Hooimaand, ter middernagt, af te trekken. In de Stad, daar men zig, zo lang 'er de Gelderschen voor waren geweest, dood stil gehouden hadt, hoorde men zo dra het minste geritsel der vyandelyke Paarden niet, of men brandde, met zo veele hevigheid, los op de Legerplaats, dat 'er, in korten tyd, meer dan driehonderd schooten, uit grof geschut, gedaan werden. De Gelderschen, Antwerpen verlaatende, hielden zig nog eenige dagen in Brabant op, 't platte land, tot Mechelen toe, alomme afloopende en brandschattende (*i*). Ook zogten zy Leuven te bemagtigen; doch zy werden hier zo ontvangen, dat zy afweeken (*k*), en zig, eerlang, met het

trekken wederom af.

Fran-

(*h*) J. Servilius *p.* 331-334.
(*i*) J. Servilius *p.* 334-343. Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 340, 341, 342, 344.
(*k*) Damian. Gois de Obsidione Lovan. *int.* S. Schardii Rer. Germanic. *Script.* *Tom.* II. *p.* 620-631.

Fransche Leger, in 't Hertogdom Luxemburg, vereenigden. Karel II. 1542.

Midlerwyl, raadpleegden de Staaten van Holland, in den Haage, in de tegenwoordigheid des Heeren van Brederode, die de plaats des Stadhouders bekleedde, op de jongst gedaane Beden van tagtig- en zestigduizend guldens. De Edelen en Dordrecht stemden tot het ommeslaan der tagtigduizend, zonder verder uitstel. De andere Steden, behalve Delft, wilden, voor eerst, de helft, ommeslaan, en de andere helft, over eene maand of zes weeken, om den armen Landman niet te overvallen. Voorts wildenze de Landvoogdes ootmoediglyk verzoeken, om deeze penningen alleen ter verdediging van Holland te gebruiken, alzo 'er nog drieduizend Knegten, die in Deenschen dienst waren, omtrent de grenzen lagen, behalve 't volk van Maarten van Rossem, welk toen nog in Brabant lag. De zestigduizend guldens wildenze gaarne geeven, en nog meer daar toe, zelfs van twee Koeijen eene, zo de Landvoogdes Holland daarmede van branden en brandschatten bevryden kon. Dus sprak men, terwyl de vreemde Knegten op de grenzen lagen. Doch toen dezelven, naar Brabant, vertrokken waren, wilde men in de zestigduizend niet bewilligen, en de ingewilligde tagtigduizend guldens geheel inhouden, tot verdediging van Holland, dat dagelyks, voor eenen inval der Gelderschen, bloot stondt. De Afgevaardigden der Edelen en Steden, die, met het antwoord der Staaten, ten Hove reizen moesten, verzogten, dat de Raad,

XXVIII. Raadpleegingen in Holland op de Bede.

Karel II. 1542. voor hun losgeld, wilde borgstellen, in geval zy, onderweg, door de Gelderschen, werden geligt. De Raad, deezen last niet op zig konnende neemen, beschreef 'er de Staaten over. Doch eer 'er op besloten werdt, was 't gevaar over, en de vyand uit Brabant geweeken (l).

Zy bewilligen eindelyk. De Landvoogdes vondt geheel geen genoegen in 't bescheid der Staaten, welk haar, in 't einde van Oogstmaand, gebragt was, in eenen tyd, dat de Nederlanden in den uitersten nood waren, en door drie Heeren, van drie kanten tevens, gedreigd werden. Zy begeerde dan, dat de Afgevaardigden nog eens Dagvaart beleggen, en met beter antwoord ten Hove te rug keeren zouden. Men kwam, in Herfstmaand, in den Haage, byeen. De Edelen en Dordrecht stemden toen tot het opbrengen der zestigduizend guldens gereed, welken men opneemen zou, by verzegeling, naar ouder gewoonte, tegen de penning zestien, de Renten vindende uit de nieuwe Excynzen, die, by alle de Nederlanden, hierop door de Landvoogdes ter Dagvaart beschreeven, zouden worden goedgekeurd: alzo men wel zag, dat men, hoe ongaarne ook, tot het opstellen van Excynzen, zou moeten komen. De andere Steden verschilden van gevoelen. De Heer van Brederode (want de Prins van Oranje hadt, hoe gaarne men hem in Holland gezien zou hebben, ook na 't wyken der Gelderschen uit Brabant, de Dagvaarten

(l) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 340, 341, 342, 343.

ten nog niet konnen bywoonen) bragt der Landvoogdesse de stemmen schriftelyk over. Zy geliet zig, als of zy begreepen hadt, dat de Staaten, in de gevorderde zestigduizend guldens, tot verdediging van 't Land, genoegzaam eenpaariglyk bewilligd hadden, en verklaarde zulks, by monde van den President van Schoore, den Afgevaardigden der Staaten, den tienden van Wynmaand te Antwerpen beschreeven. Doch deezen, afzonderlyk met elkanderen spreekende, bevonden, dat niemant last hadt te bewilligen, dan na dat men, met de andere Landen, overeen gekomen zou zyn omtrent nieuwe middelen, om geld te vinden, waarvan men nog eerst verslag zou moeten doen, om nader gelast ten Hove te komen. Men zag, derhalve, klaarlyk, dat Vrouw Maria 't gevoelen der Staaten anders dan 't verklaard was hadt doen herhaalen. Doch alzo men ten Hove veel hoorde van 's Lands grooten nood, en dat 'er geld gebrek was, ontwierpen de Afgevaardigden eene *Acte van Consent*, welke zy der Landvoogdesse overleverde, begeerende egter, eer dezelve werdt vastgesteld, een' spoedigen keer naar den Haage te doen, om daar te besluiten. Doch de Landvoogdes wilde, in 't eerst, hiertoe niet verstaan. „ 't Gevaar, waarin het Land zig bevondt, was, „ zeide zy, te groot, om eenig uitstel van „ hulpe te konnen gehengen. De Afgevaardigden hadden haar slegts naar Maastricht, „ naar Namen, of naar andere Grensplaatsen „ te volgen, om den nood, van naby, met „ ei-

Karel II. 1542.

Karel II. 1542. eigen' oogen, te zien." Sedert liet zy egter de Afgevaardigden naar huis keeren. Voor 't einde van Wynmaand, kwamen zy te rug, en bewilligden, in de verzegeling der Bede van zestigduizend guldens. Amsterdam wilde, in 't eerst, niet op zig zelf zegelen; doch liet 'er zig, eindelyk, toe overhaalen (*m*). De penningen, by deeze gelegenheid, in Holland en in de andere Nederlanden, opgebragt, werden gebruikt, tot den togt naar 't Land van Gulik, van welken wy, in 't volgende Boek, verslag zullen doen.

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 342, 344, 345, 346.



V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENTIENDE BOEK.



INHOUD.

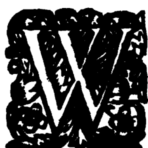
I. *Regt van Keizer Karel en van Hertog Willem van Gulik, op Gelder en Zutfen. Oranje valt in Gulikkerland.* II. *Voorzorg tegen de Gelderschen, in Holland.* III. *Bede. Honderdste en tiende penning ingevoerd. Holland met Krygsvolk bezwaard.* IV. *Veldtogt in de Nederlanden. Vyandelykheden ter zee. Amersfoort, door Maarten van Rossem, overweldigd.* V. *Bede van negentigduizend guldens. Schaarsheid van geld. Leening der groote Steden.* VI. *Duuren en andere Guliksche Plaatsen gewonnen.* VII. *Verdrag met Hertog Willem, die Gelderland en Zutfen aan Karel den V. afstaat.* VIII. *Bede van honderd en twintigduizend guldens. Nieuwe Imposten. Veldtogt. Verbond met Engeland.* IX. *Verbond van Vriendschap met Hertog Willem van Gulik, en met den Koning van Deenemarke.* X. *Bede van honderd agt en negentigduizend guldens. Ten deele ingewilligd.* XI. *Onlusten met Schotland. Oorlog met Frankryk. Veldtogt in de Nederlan-*

 lan-

landen. Oranje sneuvelt. Opkomst van Willem van Nassau. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder. XII. *Vrede van Crespi. Bede van honderdduizend guldens.* XIII. *Kerkvergadering van Trente. Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd.* XIV. *Oorlog tegen de Protestanten, in Duitschland. Last in Holland, van den zelven. 's Keizers ontvangst en uitgaave. Imposten en Tienden.* XV. *Verbeteringen op de burgerlyke Regeering. Rammekens gestigt. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Stadhouder.* XVI. *Schotsche vyandelykheden. Haringvaart beveiligd.* XVII. *Krygsvolk, in tyd van Vrede, aangehouden. Onwilligen genoodzaakt, tot voldoening der gemeene lasten.* XVIII. *Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk afgedaan.* XIX. *Overweegingen op 't beveiligen der Hollandsche Zeevaart.* XX. *De Graaf van Buuren sterft. Willem van Nassau zoekt zig, in 't Prinsdom Oranje, te doen herstellen. Nieuwigheden in den Zondschen Tol.* XXI. *Filips, Prins van Spanje, tot aanstaanden Heere der Nederlanden ingehuldigd.* XXII. *Schikking wegens de opvolging. Redenen derzelve.* XXIII. *Eed van Filips en van de Staaten.* XXIV. *Vrugtelooze overweegingen, op 't beveiligen der Haringvisscherye. Schotsche Zeeschuimeryen. Nieuwe Wyn-Impost.* XXV. *Strenge Plakaaten tegen de Hervorming. Vrees voor Inquisitie. Verdediging der Plakaaten, door den President Viglius. Zy worden verzagt.* XXVI. *Vonnis wegens de Gulden-Bulle van Brabant.* XXVII. *Nieuwe Verponding voorgenomen. Geschenk aan den Stadhouder.* XXVIII.

Ver-

Verdrag van Koophandel met Frankryk. XXIX. *Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.* XXX. *Dood van Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle. Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.*



Illem, Hertog van Kleeve en Gulik, hadt, reeds sedert het jaar 1539, zyn Regt op het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen, schriftelyk, verdedigd, en den Ryksvorsten zyne verdediging toegezonden. Hy bouwde dit zyn Regt, niet slegts op de overeenkomst, in 't jaar 1538, met Hertoge Karel en 's Lands Staaten, getroffen; maar allermeest op zyne afkomst uit Vorsten, die, oudtyds, wettige Heeren van Gelder en Zutfen geweest waren. „ Na 't afsterven van „ Reinoud den IV, Hertog van Gelder, ver- „ viel het Hertogdom, zyns oordeels, na- „ tuurlykst, op Adolf, Hertog van Berg, „ wiens Grootvader van Vaders zyde een „ Broeder van Willem, Reinouds Vader, „ geweest was. Ook was Adolf, door Kei- „ zer Sigismond, met het Hertogdom verlyd „ geweest. Doch Arnoud van Egmond, „ wiens Grootmoeder van Moeders zyde eene „ Zuster van Hertoge Reinoud zelven was ge- „ weest, was 'er egter meester van geblee- „ ven. Adolf, zonder Kinderen overlyden- „ de, hadt zyne Heerlykheden, en ook „ zyn regt op Gelder en Zutfen nagelaaten „ aan zyns Broeders Zoon, Gerard, die ook, „ door Keizer Fredrik, met deeze twee Vor- „ stendommen, verlyd geworden was, en 't

KAREL II. 1542.

I. Karel de V. en Willem, Hertog van Gulik, beweeren schriftelyk hun Regt op Gelder en Zutfen.

Karel II. 1542. „ regt op dezelven, zynen Zoon, Willem, „ nagelaaten hadt. Willem hadt, by Sibilla van Brandenburg, eene Dogter verwekt, „ *Maria* genaamd, de eigen' Moeder van den „ tegenwoordigen Hertog van Kleeve en Gulik, aan wien zy al haar regt op Gelder en „ Zutfen hadt afgestaan." En op deezen afstand, bouwde Hertog Willem, voornaamlyk, zyn Regt op deeze Vorstendommen. Karel de V. verzuimde ook niet, het zyne, by een Geschrift, in 't jaar 1541, op den Ryksdag te Regensburg, ingeleverd, staande te houden. Hy merkte, onder anderen, aan, „ dat Arnoud van Egmond, nader Erfgenaam „ van Reinoud den IV, geweest zynde dan „ Adolf van Berg, hem met regt was opgevolgd; dat Hertog Karel van Bourgondie, „ in 't jaar 1472, Arnoud van Egmond het „ Regt op Gelder en Zutfen afgekogt, en „ zelfs, in 't volgende jaar, aan Gerard, Graave van Gulik, voor den afstand van 't gene hy op deeze Heerlykheden meende te „ eischen te hebben, eene goede somme betaald hadt (*a*); dat deeze afstand, door „ Gerards Zoonen, Willem en Adolf, en door „ Keizer Fredrik, bekragtigd geworden was, „ en dat Maria, 's Keizers Grootmoeder, en „ Filips, 's Keizers Vader, sedert, met Gelder en Zutfen, waren verlyd geworden; „ dat Karel van Egmond, zig, midlerwyl, „ van deeze Heerlykheden hebbende meester „ gemaakt, egter, eerst te Gorinchem, daarna te Graave, met den Keizer, overeengeko-

(*a*) Zie IV. *Deel*, *bl.* 135-142.

„ komen was, dat dezelven, na zyn afsterven zonder wettige nakomelingen, aan den Keizer komen zouden; dat, eindelyk, noch Gerards Zoon Willem, noch Willems Dogter, Maria, noch derzelver Egtgenoot, Jan van Kleeve, Vader en Moeder des tegenwoordigen Hertogs van Gulik en Kleeve, na Gerards afstand, in meer dan zestig jaaren, geheel geene aanspraak op Gelder of Zutfen gemaakt, en zelfs nagelaaten hadden, de titels deezer Heerlykheden te voeren: waarom 's Keizers Regt op dezelven als gegrond en erkend moest worden aangemerkt (*b*)." Hertog Willem beantwoordde dit Geschrift, in een ander, welk, insgelyks, den Ryksvorsten behandigd werdt (*c*). Hy beweerde, in het zelve, onder anderen, „ dat de afstand van Graave Gerard geschied was onder voorwaarde, dat het Huis van Bourgondie hem, tegen de Heeren van Egmond, beschermen zou; welke voorwaarde niet was naargekomen; waar uit hy besloot, dat de afstand van geene waarde gerekend moest worden." Doch van 's Keizers zyde, merkte men hier tegen aan „ dat Gerard de penningen, hem voor den afstand beloofd, ontvangen, en dat hy noch zyne opvolgers, den Keizer, noch zyne voorzaaten, uit hoofde van deezen afstand, immer om bescherming tegen de Hertogen van Gelder uit den Huize van Egmond verzogt hadden." Om 's Keizers Regt te ver-

KAREL II. 1542.

(*b*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 812, 820.
(*c*) *Vide* Liter. Wilhelmi Ducis *in* Codic. Diplom. *post* TESCHEMACH. Annal. Cliviæ. *p.* 152.

Karel II. 1542.

verdedigen, hadt men zig bediend van de penne van den beroemden Viglius van Aytta van Zuichem, die, onlangs, in Keizerlyken dienst getreden was, en die, in 't volgende jaar, tot Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen bevorderd werdt. Hy hadt zyn opstel eerst in 't Hoogduitsch geschreeven; doch 'er niet meer dan twee dagen toe besteed. Naderhand gaf hy 't, merkelyk verbeterd, in 't Latyn in 't licht (d).

Hertog Willem was bedugt, dat de Ryksvorsten 't geschil over Gelder en Zutfen, in 's Keizers voordeel zouden uitspreeken. De Keurvorst van Saxen was de eenigste, die op zyne zyde was. Doch de zaak werdt lang sleepende gehouden op de Ryksdagen, en bleef, eindelyk, onafgedaan (e). Willem hadt zig, midlerwyl, poogen te sterken met het Verbond des Konings van Frankryk, waarop de inval van Maarten van Rossem, in Brabant, gevolgd was. Doch deeze werdt hem, in Wynmaand deezes jaars 1542, met woeker, betaald gezet.

De Prins van Oranje valt in Gulikerland.

De Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, en de Graaven van Buuren en Bossu vielen, met het Nederlandsch Leger, in het Land van Gulik, en zelfs in het Geldersch Kwartier van Roermonde, alomme geene mindere verwoestingen aanregtende, dan Maarten van Rossem in Brabant hadt aangeregt. Siv-

(d) Viglii Epist. Select. N. CXXI. p. 292 & not. N. CXXII. p. 293. N. CXXVII. p. 302. N. CXXVIII. p. 303. N. CXXXI. p. 307.

(e) Viglii Epist. Select. N. CXXIII. CXXV. CXXIX. p. 295, 297, 305.

Sittard, *Gulik*, *Hensberg*, *Susteren* en *Duuren* werden bemagtigd, en gedeeltelyk geslegt: 't platte land deerlyk afgeloopen; en veele Kerken en Kerksieraaden vernield en geschonden. Het overig gedeelte van Gelderland werdt, insgelyks, met eenen inval gedreigd. Doch Hertog Willem wist den zelven te voorkomen, en de Keizerschen, met eenen Vredehandel, eenen geruimen tyd, op te houden. Ook gelukte het hem, in den Winter, verscheiden' der bemagtigde Plaatsen te herneemen, onder welken, hy Duuren merkelyk versterken, en rykelyk van voorraad voorzien deedt. 't Beleg van Hensberg, welk hy ook ondernomen hadt, werdt egter, door den Prinse van Oranje, in 't volgende jaar, opgeslaagen (*f*). Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, die sedert Stadhouder van Holland werdt, hadt zig, by deeze gelegenheid, dapperlyk gekweeten (*g*).

II. Voorzorg in Holland tegen eenen inval der Gelderschen.

De Gelderschen dreigden, in den Herfst, Holland met eenen nieuwen inval. Kuilenburg, Viane, en Heusden zelf, brandbrieven gekreegen hebbende, maakten, de een voor de ander na, verding met hen, wegens de brandschattingen. Men vreesde voor Dordrecht, alwaar de Staaten, tegen den drie-en-twintigsten van Slagtmaand, door den Stadhouder, onlangs uit het Leger te rug gekeerd, beschreeven waren, om penningen te vinden, tot verdediging van 't Land. Oranje, zyn voor-

(*f*) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 827. 829. Sligtenhorst XII. *Boek*, *bl.* 459. Henr. van Erp Chron. *bl.* 115, 116. Viglii Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.

(*g*) Viglii Epist. Select. N. CXXXI. *p.* 308.

Karel II. 1542. voorstel gedaan hebbende, kreeg tot antwoord „ dat men, in Wynmaand, zestigduizend guldens in gereed geld hebbende toegestaan, bezig was, om dezelven te vinden by verkoopinge van Renten; dat de Prins de noodige penningen, hiervan reeds gekomen, in den Haage, zou konnen ontvangen; doch dat Dordrecht hem, ondertusschen, vyf of zesduizend guldens tellen zou, om den Kapiteinen iets op de hand te konnen geeven, en 't volk, vast, te doen leggen, te Wyk te Duurstede, te Reenen, in den Dordschen Waard, en elders op de grenzen, daar 't de nood vereischte." Die van Dordrecht voegden 'er by „ dat de *stilzaaten*, door Kuilenburg en anderen, gemaakt, behoorden afgedaan en herroepen te worden, of dat zy, wegens hunne Stad en Zuidholland, ook met den vyand verdraagen zouden moeten." De Stadhouder, de begeerte der Staaten in geschrift hebbende doen stellen, vertrok 'er mede naar Brussel, alwaar de Staaten van alle de Nederlanden, voor 't einde der maand, byeen zyn moesten.

De Staaten van Holland hier hulp verzogt hebbende tegen de Gelderschen, die Holland, van alle kanten, scheenen te willen aantasten; antwoordde de Landvoogdes „ dat zy van de jongst ingewilligde zestigduizend guldens reeds eenendertigduizend hadt besteed, om de Knegten, in Luxemburg, te betaalen, en dat zy toestondt, dat de overige negenentwintigduizend, tot bescherming van Holland, werden gebruikt: dat zy, dit toestaande, meer voor Holland deedt, dan zy

„ voor

„ voor de andere Nederlanden gedaan hadt; Karel II.
„ die allen hunne penningen aan haar geleverd 1542.
„ hadden (b)." De Staaten moesten zig, met dit antwoord, te vrede houden, en besluiten, om zig, met hun eigen geld alleen, te beschermen, onaangezien men hen gedrongen hadt, ook tot bescherming der andere Nederlanden, penningen te verschaffen.

Doch te Brussel was meer te doen. De Landvoogdes deedt hier den algemeenen Staaten, by monde van den President Lodewyk van Schoore, hun vertoonen „ dat „ Maarten van Rossem, *zonder ontzeggen*, „ dat is, zonder Oorlogsverklaaring, van we„ gen den Heere van Kleeve, eenen inval in „ Braband gedaan, en 't Land van Antwer„ pen, Lier, Mechelen, Leuven onader„ lyk verwoest hadt; dat ook de Koning van „ Frankryk, met zyne Legers, in Rousillon „ en in Luxemburg was getrokken, doch wei„ nig voordeel hadt behaald; dat hy zig, hier„ om, gereed maakte, om, tegen 't voorjaar, „ alle zyne magt, zelfs de bezettingen uit de „ Steden, te gebruiken tegen de Nederlan„ den; die, zekerlyk, 't geweld der Fransche „ wapenen niet zouden konnen tegenstaan, „ zo men zig niet, by tyds, in staat stelde, „ om hem 't hoofd te bieden; dat hiertoe „ geld vereischt werdt; dat alle gewoone en „ buitengewoone Beden reeds besteed waren „ in den jongsten Oorlog, en dat men nog „ veel ten agteren gebleeven was; dat de „ Beden, die, op de oude en gewoonlyke „ wy-

III. Bede aan alle de Nederlanden.

(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 347, 348, 349.

Karel II. 1542.

Voorslag, om een honderdsten penning van de uitgaande Koopwaaren, en een' tienden van alle inkomsten en winsten te heffen.

„ wyzen, werden ingewilligd en opgebragt, „ in zodaanig een' oorlog, weinig baaten „ mogten; maar dat men genoodzaakt was, „ andere middelen te zoeken, om penningen „ te vinden; dat men, *voor eerst*, den hon-„ derdsten penning moest doen betaalen van „ de Koopmanschappen, die, buiten 's Lands, „ werden gevoerd, *ten anderen*, den tienden „ penning der inkomsten aller vaste goederen, „ Renten, Bosschen, Beemden enz. en *ten* „ *derden*, den tienden penning van de jaar-„ lyksche winst der Koopluiden." Men gaf dit voorstel den Staaten, in geschrifte, mede, hun lastende, tegen den agttienden van Wintermaand, hun antwoord op het zelve, te Gend, in te leveren. De Staaten van alle de Nederlanden, Brabant en Holland uitgenomen, verscheenen ten bestemden dage. Sommigen bewilligden in den tienden penning: anderen in eene zekere bepaalde somme: alzo zy voor de gevolgen van 't opbrengen van eenen tienden penning bedugt waren. Die van Holland stelden 't antwoorden, eenen geruimen tyd, uit, om 't besluit der andere Landen eerst af te wagten. Zy verschoonden zig, ondertusschen, by de Landvoogdesse, met de kortheid des tyds, die hun niet toeliet, de Leden, behoorlyk gelast, ter Dagvaart te doen komen. Naderhand, werdt hun het reizen belet, door de kwakkelvorsten; van welken 'er, deezen Winter, wel zestien kwamen, binnen zes of agt weeken. Ondertusschen, hieldt zig de Advokaat van der Goes ten Hove, om de gevoelens der andere Landen te ontdekken, welken hy, van tyd tot

tyd,

tyd, naar Holland overschreef. Ook liet de Landvoogdes, onder dit draalen, den Staaten weeten, dat zy, in de gevorderde Bede niet konnende bewilligen, vryheid hadden, om, zes maanden agtereen, vyfentwintigduizend guldens ter maand te geeven. Zy sprak niet byzonderlyk van den honderdsten penning van de uitgaande Koopmanschappen, alzo zy, sedert eenigen tyd, reeds bevel gegeven hadt, om denzelven alomme te doen heffen.

KAREL II. 1542.

De Staaten van Holland, eindelyk een besluit genomen hebbende, verscheenen, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, ten Hove. Zy verklaarden der Landvoogdesse, rondelyk „ dat zy, op haaren eisch van twee „ tiende penningen, niet konden antwoorden, „ voor dat de Plakaaten van den honderdsten „ penning op de uitgaande Koopmanschap„ pen waren ingetrokken; alzo zy dezelven, „ hielden te stryden, met de Privilegien van „ Tolvryheid, door den Keizer, by zyne in„ huldiging, bezwooren, en aanmerkten, als „ regelregt strekkende, om den Koophandel „ te verdryven, uit een land, welk, zonder „ Koophandel, zyne dyken en dammen niet „ onderhouden, zyne Ingezetenen niet voe„ den, en 's Keizers Beden niet opbrengen „ kon." Omtrent dit laatste punt, zeidenze, in 't byzonder „ dat zy, zo de honderdste „ penning niet afgeschaft werdt, geene Bede „ van vyftigduizend guldens, jaarlyks, zou„ den konnen voldoen, daar zy nu meer dan „ tweehondderdduizend guldens opbragten ". De Landvoogdes was zeer gebelgd over dit

De Staaten van Holland poogen den honderdsten penning te doen afschaffen.

1543.

 ant-

Karel II. 1543. antwoord, en verklaarde, *dat zy den honderdsten penning, in eeuwigheid, niet afschaffen zou, als hebbende den zelven opgesteld, uit kragte van het volstrekt opperrgezag des Keizers, welk zy, in geenen deele, gekrenkt wilde hebben.* De Staaten, sedert, met den President van Schoore en met Meester Vincent Korneliszoon, over dit punt, in onderhandeling getreden, lieten egter niet na, sterk op het afschaffen van den honderdsten penning te dringen. De Landvoogdes hadt hun, in Louwmaand, geschreeven, dat zy zig, in de plaatse der jongste Bede, met eene redelyke somme van penningen, genoegen wilde. Zy beriepen zig, derhalven, op dit schryven, beweerende, dat, in gevolge van het zelve, den honderdsten penning en de twee tienden, tegen eene redelyke somme van penningen, moesten worden afgedaan: voorts zeggende „ dat zy grooter Bede wilden toestaan, dan zy immer toegestaan hadden, zo men, alleenlyk, den „ honderdsten penning wilde afdoen." Op de reden, uit den Brief der Landvoogdesse ontleend, scheen geen verzet te zyn. Ook wist men 'er, ten Hove, niets anders op te zeggen, dan „ dat 'er een' misslag in den „ Brief begaan was; dat de Landvoogdes niet „ den honderdsten penning, maar de twee „ tienden alleen, tegen eene redelyke somme „ van penningen, wilde afdoen; dat zy, tot „ het heffen van den honderdsten penning, „ geene toestemming der Staaten behoefde, „ maar deezen Impost,* uit hoofde van 's Kei„ zers opperste magt, mogt doen heffen; en „ dat zy, zonder 's Keizers hoogheid te kren„ ken,

* *ex potestate absoluta Imperatoris.*

„ ken, denzelven niet afschaffen kon." Ondertusschen, hadden de Staaten reeds, uit den mond der Landvoogdesse zelve, begreepen, waar 't eigenlyk haperde, dat de honderdste penning niet kon afgeschaft worden. *Jasper Doulx* hadt, om de Ontvangst van deezen Impost te hebben, reeds tweemaalhonderdduizend guldens opgeschooten, die men hem wederom zou hebben moeten uitkeeren, zo men den Staaten genoegen zou hebben willen geeven; waartoe men geenen raad wist. Gebrek aan geld dan, en niet juist de hoogheid des Keizers was de oorzaak, dat deeze Impost bezwaarlyk vernietigd werdt. De Staaten bewilligden 'er in, voor een jaar (*i*). Wy zullen hierna zien (*k*), hoe zy den Keizer nog tot het afschaffen van deezen Impost bewoogen hebben.

Karel II. 1543.

Toen werdt 'er, over de twee tienden, getwist. De Landvoogdes hadt verklaard, dat zy zig, in de plaats der zelven, met honderd en vyftigduizend guldens, in zes maanden te betaalen, te vrede houden zou. Doch de Staaten wilden maar honderd en twintigduizend geeven. Eindelyk bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Delft in den eisch der Landvoogdesse; doch Leiden, Amsterdam en Gouda kwamen niet hooger, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Men liet egter ten Hove niet af met dringen, tot dat Leiden en Gouda, in Lentemaand, ook werden overgehaald. De Landvoogdes, toen vyf

Zy bewilligen in den tienden penning.

(*i*) Adr. van der Goes, Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9.
(*k*) *Vide* & F. Strad. de Bello Belgico *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 406.

Karel II. 1543.

vyf van de zes groote Steden hebbende doen bewilligen, bekreunde zig der weigeringe van Amsterdam niet langer; maar deedt de Acten van * bewilliging en van † aanneeming, terstond, naar haaren zin, opstellen (l): 't Blykt egter, dat hierin, eerlang, verandering gekomen is, en dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen (m). Terstond hierna kwamen 'er, in Holland, verscheiden' Plakaaten uit, verklaarende, van welke goederen en neeringen men den tienden penning zou moeten betaalen. Onder anderen, werdt den Eigenaaren der Landeryen gelast, drie deelen, en den bruikeren, het vierde deel van den tienden penning der inkomsten op te brengen. Ook werden de lyfrenten van tien guldens 's jaars, en de Bieren, die, in de Steden, daar zy gedronken werden, gebrouwen waren, van den tienden penning vry verklaard (n).

* *Consent.* † *Acceptatie.*

Last van Krygsvolk enz. Holland opgedrongen.

Doch 't stuk der Geldmiddelen was, hiermede, ten Hove, nog niet afgehandeld. In Overyssel, in 't Stigt van Utrecht, in Holland en elders, lag een goed deel Ruiters en Knegten onbetaald. De Landvoogdes begeerde, dat Holland, voor de betaaling van dit Krygsvolk, zorgen zou. De Prins van Oranje en de Rentmeester *Willem Goudt* hadden, te Antwerpen, vyftigduizend guldens opgenomen, en tot 's Lands oorbaar uitgegeven. Met deeze schuld, wilde Vrouw Maria die van

(l) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355.
(m) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 357.
(n) Repert. der Plakaat. *bl.* 44, 46.

van Holland, insgelyks, belasten. De Staaten hierop, sedert, in den Haage beschreeven, vonden, in 't laatste, weinig zwaarigheid; doch wilden zig noode belasten met de betaaling van 't Krygsvolk, welk klaagde, vier maanden solds te goede te hebben, en nog eenige maanden zou moeten onderhouden worden. Zy merkten aan, dat zy reeds meer hadden opgebragt, dan tot betaalinge deezer Knegten, tot aan Bloeimaand toe, vereischt werdt, en dat hun geene Rekening van 't besteeden hunner penningen gedaan was. Men sprak wel van den Prinse van Oranje deeze Rekening af te vorderen: doch niemant hadt lust, om 'er met hem over te twisten. Men besloot dan, der Landvoogdesse te antwoorden, dat men de vyftigduizend guldens voldoen zou; doch zig met het onderhouden van 't Krygsvolk niet belasten kon; dat men egter drie of vier termynen van de gewoone Bede vooruit betaalen wilde, mids dat Holland, welk nimmer aangenomen hadt, zig zelf te zullen beschermen, door de Landvoogdesse, beschermd werdt (*o*). KAREL II. 1543.

IV. Veldtogt in de Nederlanden.

Terwyl men hier over, in den Haage en ten Hove, in onderhandeling was, hadt François de I. den Veldtogt in de Nederlanden doen openen. Bapaume, Landrechies, Maubeuge, en andere Plaatsen in Henegouwen, werden, in korten tyd, bemagtigd (*p*). Zelfs viel het gantsche Hertogdom Luxemburg, op Diedenhoven na, wederom, gelyk voorleeden

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 353, 355, 356, 357.
(*p*) Viglii Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307.

KAREL II. 1543. den jaar, den Franschen in handen (q). Maarten van Rossem hadt, omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, reeds een' inval in dit Hertogdom gedaan, en eenige Dorpen verbrand. Doch weinig meer konnen uitregten, alzo zyn Krygsvolk, by mangel van betaaling, verloopen was (r). Anderen schryven egter, dat hy, in Lentemaand, den Hertoge van Aarschot, by Sittard, in 't Land van Gulik, drieduizend man afsloeg (s). Jan van Kroui, Graaf van Roeulx, viel, daarentegen, in Boulogne. De Franschen zouden dieper doorgedrongen zyn, zo de slag, by Heinsberg, die in Hooimaand voorviel, den Prinse van Oranje geene gelegenheid gegeven hadt, om, met een gedeelte van zyn Leger, Henegouwen te komen dekken (t).

Vyandelykheden ter Zee. Ter zee, werden ook eenige vyandelykheden gepleegd. Verscheiden' Fransche Kaapers hielden zig, deezen Zomer, omtrent de zeegaten van Holland, alles wegneemende wat hun ontmoette (u). De Zee-Admiraal Maximiliaan van Bourgondie deedt daarentegen, in Bloeimaand, met negen schepen, eene landing in de * Rivier van Bourdeaux, alwaar hy eene Vloot Fransche Koopvaardyschepen ten deele vernielde, ten deele wegnam. Een deel Bootsvolk, aan land gestapt, haalde eenige Klokken uit de Kerken, en bragtze in Zeeland, ten bewyze dat zy op 's vyands bo-

* De *Garonne.*

(q) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(r) VIGLII Epist. Select. N. CXXII. *p.* 294.
(s) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(t) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307, 308.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 357.

bodem geweest waren. Wat later, stak de Admiraal nog eens in zee; met tien Oorlogschepen; doch regtte toen weinig uit (v). Karel II. 1543.

Het Neêrlandsch Leger, grootendeels, uit Gulikerland geweeken zynde; hadden de Gelderschen de handen wederom ruimer gekreegen, om eenen inval in 't Stigt te doen. Maarten van Rossem, vyfentwintig Vendels Knegten en twaalfhonderd Ruiters, op de Veluwe, byeen gebragt hebbende, rukte, op den derden van Hooimaand, voor Amersfoort; onder weg, Leusden, Zoest en andere Dorpen, onaangezien dezelven onder verding zaten, leêg plonderende. De bezetting van Amersfoort was, eenige dagen te vooren, ter Stad uit getrokken, om Nieuwkerk te bemagtigen; doch zy was hier zo ontvangen, dat zy met verlies wyken moest. Rossem nam deeze gelegenheid waar, om zig van Amersfoort meester te maaken. En schoon hy slegt van geschut voorzien was, en in 't eerst merkelyken tegenstand van de Burgerye ontmoette; gelukte het hem egter, de Plaats, op den zesden (w), by verdrag, in te neemen (x). De plondering werdt, naar men zeide, voor tagtigduizend Karels guldens afgekogt. De Gelderschen trokken, nog in die zelfde maand, naar de Meijery van 's Hertogenbosch, welke wederom deerlyk werdt afgeloopen. Het schoone Dorp Vugt werdt, op één Huis na, aan koolen gelegd, en de Stede Eindhoven leêg geplonderd. De Gelderschen ontzagen Kloos-

Maarten van Rossem bemagtigt Amersfoort,

en loopt de Meijery af.

(v) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 474, 475.
(w) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 357.
(x) Chron. Agnet. *ap.* Matth. *ad* Rer. Amorf. Script. *p.* 37.

Karel II. 1543. Kloosters noch Kerken. Zelfs bleeven de Nonnen niet vry, van hunne geweldenaaryen (y).

V. Nieuwe Bede staan die van Holland tot betaalinge der Knegten in 't Stigt.

De Landvoogdes, kennis van 't bemagtigen van Amersfoort gekreegen hebbende, gaf van dit ongeluk de schuld aan de Staaten van Holland, die, geene zorg gedraagen hebbende, voor de betaalinge der Knegten, die in 't Stigt lagen, te wege gebragt hadden, dat dezelven den Lande geenen dienst wilden doen. Ten zelfden tyde, eischte zy dertigduizend guldens ter maand, voor den tyd van drie maanden, die in Herfstmaand om zouden zyn, wanneer men den Keizer, in de Nederlanden, verwagtte. De Edelen en Dordrecht stonden haar twintigduizend guldens toe, schoon zy naauwlyks raad wisten, om deeze penningen te vinden. Doch de andere Leden verschilden. 't Liep tot in 't begin van Oogstmaand aan, eer de Steden beslooten, der Landvoogdesse vyfentwintigduizend guldens ter maand, voor drie maanden, toe te staan, onder zekere voorwaarden: van welken de voornaamsten waren:, dat de Landen van Voorne en „ Putten hun aandeel in de Bede, onder Hol- „ land zouden opbrengen; dat de Steden de „ Edelen, hoofd voor hoofd, zouden schat- „ ten, en dat de Steden ook op zekere som- „ me gesteld zouden worden, door twee Raa- „ den van Holland en eenige anderen, door „ de Steden te noemen." De Landvoogdes, genoegen neemende in de bewilliging, verwierp egter alle de voorwaarden, op welken de-

(y) Henr. van Erp Chron. bl. 116, 117. Pontanus Libr. XII. p. 829.

dezelve geschied was. Voorne en Putten moes- Karel II.
ten op zig zelven draagen. Voorts eischte 1543.
Vrouw Maria, dat de Edelen en Steden het
regelen van elks aandeel aan haar verblyven
zouden, zeggende „ dat de Raaden van Hol-
„ land en zulken, die 'er de Staaten nevens
„ stellen zouden, zulks toch niet, dan vol-
„ gens de begeerte haarer Majesteit, zouden
„ doen." De Edelen, Dordrecht en Am-
sterdam bewilligden hierin terstond. Haarlem,
Leiden, en Gouda, insgelyks; doch op 't
believen hunner Meesteren. Doch toen men
de verdeeling gezien hadt, was 'er niemant,
Dordrecht misschien alleen uitgenomen, me-
de te vrede. De President van Schoore, hier-
over, met die van Delft, Leiden en Amster-
dam, in gesprek geraakt, verklaarde „ dat,
„ wanneer elk zyn aandeel, en het platte land
„ naar de Schildtalen betaalde, aan de inge-
„ willigde vyfenzeventigduizend nog vyftien-
„ duizend guldens te kort komen zouden,
„ vraagende, *waar men die zou vinden?* Men
antwoordde „ by de Geestelykheid, by de
„ Edelen, en by de kleine Steedjes, Asperen,
„ Heukelom, Leerdam enz." Doch de Pre-
sident hernam „ dat de Geestelykheid reeds
„ de helft haarer inkomsten opbragt (1); dat
„ de Edelen niet boven tien of twaalf in ge-
„ tal waren, en dat de onderzaaten van Eg-
„ mond naar de Schildtalen betaalden; dat,
[illegible] „ ein-

(1) In 't Stigt, hadt de Geestelykheid deeze be-
lasting, met tienduizend guldens, afgekogt. *Anonym. Advers.* apud Matthæum *Fundat. & Fat. Eccles.* p. 225.

KAREL II. 1543. „ eindelyk, Asperen, Heukelom, Leerdam „ en andere kleine Steden of vlekken, die „ niet in de schildtalen stonden, niet veel aan„ brengen zouden." De Steden, hier weinig op in te brengen hebbende, moesten zig, naar 't schynt, sedert, vergenoegen met de verdeeling, door de Landvoogdesse, gemaakt (z).

Moeite, in Holland om geld te vinden. Midlerwyl, vonden zy zig in merkelyke verlegenheid, om de ingewilligde penningen te vinden. De Edelen en Dordrecht sloegen voor, om dezelven, by verzegeling, op te brengen. Haarlem en Delft waren van gedagten, dat elk 'er, naar gelang zyner goederen, in draagen moest. Leiden oordeelde, dat men eene belasting op de Haardsteden en Landeryen moest leggen. Die van Amsterdam wilden, volgens de Schildtalen, opbrengen, schoon hunne Stad, zeidenze, hoog in dezelven gesteld was. Gouda was niet gelast iet voor te slaan. Sommigen spraken ook van eenen maatigen penning te zetten, op Wyn, Bier, Zout, Zyden- en Wollen-stoffen, Lynwaaten enz. Alle deeze Ontwerpen werden den Raad van Holland overgeleverd, om 'er deszelfs gedagten over te verstaan, die

Gedagten des Raads van Holland hierover. hierop uitkwamen „ dat het Ontwerp van „ Haarlem en Delft 't redelykste scheen; doch „ bezwaarlyk zou uit te voeren zyn, en gelegenheid geeven, tot veele valsche eeden, „ alzo niemant zyne goederen te regt zou „ aanbrengen; dat de belastingen op de Lee- „ vens-

(z) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 358, 360, 361, 362, 363.

„ vensmiddelen, door anderen voorgeslaagen, „ te ongelyk waren, en sommigen derzelven, „ gelyk die op 't Bier, de armen te veel be- „ zwaaren zouden; dat men van 't Zout nog „ nimmer Excyns gegeven hadt (2), en dat „ eene belasting op de Haardsteden van kwaa- „ den gevolge zou konnen zyn; dat de Raad „ hierom van gedagten was, dat de Leden „ elk op zekere somme behoorden gesteld te „ worden, die ieder, by voorraad, moest „ vinden, zo als hy best kon, mids dat eg- „ ter het aandeel van 't platte land omgeslaa- „ gen werdt op de schildtalen, en dat zul- „ ken, die in de schildtalen niet stonden, op „ eene redelyke somme gesteld werden." Vol- gens deezen voorslag des Raads, geschiedde, sedert, de bewilliging der Staaten; doch de Landvoogdes wilde het regelen van elks aan- deel aan zig zelven houden, gelyk wy reeds gezeid hebben (a).

Karel II. 1543.

Nog een andere voorslag werdt den groo- ten Steden, omtrent deezen tyd, gedaan, door den Raad, uit den naam van den Prinse van Oranje. Zy hadden hem, eenigen tyd ge-

De Stadhouder vergt eene leening van de groote Steden.

(a) Mr. Aert van der Goes, Regist. bl. 361.

(2) Hertog Karel van Bourgondie verklaart egter, in een Plakaat van den jaare 1471, te vinden, by Velius Hoorn, bl. 89. dat 'er, in eenige Hollandsche Steden, Excyns op 't Zout gesteld was, en hy vordert van die van Hoorn een stuiver van een *loopel Zouts*. Men moet dan agten, of, dat deeze Excyns reeds veele jaaren vernietigd geweest is, en dat de Raad hierom gedagt heeft, dat hy nooit plaats gehad hadt: of dat de Raad alleen zeggen wil, dat 'er nimmer een algemeene Excyns op 't Zout over 't gantsche Land ingevoerd geweest was.

KAREL II. 1543. geleeden, ieder duizend guldens geleend, onder belofte, dat zy dezelven zouden mogen korten van 't eerste geld, dat van de twee tienden inkomen zou. Doch nu werdt haar verzogt „ dat zy deeze korting wilden uitstellen, „ tot dat deeze tienden, voor de tweede reize, werden geheeven; dat zy den Prinse, „ daarenboven, elk nog duizend guldens leenen wilden, en dat zy elk nog half zo veel „ wilden opbrengen, als zy, in de laatste verzegeling van zestigduizend guldens, den „ twaalfden van Wynmaand te Antwerpen toegestaan, opgebragt hadden. Men zou deeze „ penningen gebruiken, om de Knegten, die „ op de grenzen gelegen hadden, te voldoen, „ aan welken men nog agtentwintigduizend „ en zes ponden schuldig was. En de Steden „ zouden dezelven mogen korten van de tweede twee tienden, of uit de penningen van „ de Bede, welke zy nu der Landvoogdesse „ stonden in te willigen."

De Steden, overleggende, dat men de Knegten, zonder hun te voldoen, tegen de Gelderschen, niet zou konnen gebruiken, en dat het platte land veel overlast van hun te wagten zou hebben, zo zy langer onbetaald bleeven, bewilligden allen, uitgenomen Gouda, in den voorslag des Raads. Die van Amsterdam verklaarden egter „ in 't geheel, reeds „ drieduizend guldens meer dan de andere Steden geleend te hebben; waarom zy gaarne van de leeninge van nog duizend guldens verschoond zouden zyn, te meer, alzo zy thans geene neering noch welvaart „ hadden." Men moet, hierop, egter aan

merken, dat de Stad, ten deezen tyde, de gewoonte hadt van zig armer te veinzen dan zy was, om met geene leening gekweld te worden (*b*). Ook liet de Raad zig, met dit antwoord, niet afzetten. „ Amsterdam hadt, „ zeide men, altyd zyn best gedaan, en zou „ het nog wel willen doen, en zo Gouda geen „ beter antwoord gaf, zou men 'er de Land- „ voogdes kennis van geeven, die, zekerlyk, „ de Stad zou doen panden of uitwinnen (*c*). 't Schynt dat de Steden, sedert, eenpaariglyk, in de begeerde leening bewilligd hebben.

KAREL II. 1543.

VI. De Keizer, in Gulikerland getrokken, belegert en bemagtigt Duuren,

Karel de V, die 't bemagtigen van Gelderland thans boven alle dingen ter herte nam, deedt, aan den Rynkant, een aanzienlyk Leger vergaderen, van zins, om zig, zo dra mogelyk, aan 't hoofd van het zelve te stellen, en den Hertog van Gulik tot onderwerping te brengen. In 't begin van Zomermaand, ging hy te Barcelona scheep (*d*), landde, eerlang, te Genua, en vertrok van daar, naar Duitschland. Hy hieldt zig, in Oogstmaand, eenige dagen, te Spiers op, alwaar hy den Protestanten eenige vryheden toestondt. Toen begaf hy zig naar Bon, daar zyn Leger verzameld was. Het bestondt uit zesendertig duizend Knegten, ten deele Italiaanen, ten deele Spanjaards, ten deele Duitschers, en uit agtduizend Ruiters. Met deeze gantsche magt, sloeg hy 't beleg voor Duuren, de sterkste Plaats van 't Hertogdom Gulik. Binnen dezelve, lag eene be-

zet-

(*b*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 38.
(*c*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 359, 360.
(*d*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 475.

Karel II. 1543. zetting van tweeduizend Knegten en agthonderd Ruiters, onder bevel van *Gerard van Vlatten*, een' Guliker Edelman. Over 't Keizerlyk Leger, hadt *Ferdinand Gonzaga*, Onderkoning van Sicilie, het opperbevel: onder wien, *Steven Colonna* geboodt. Doch de Keizer woonde 't beleg by, in eigener Persoon. Het werdt zo hevig voortgezet, dat de Stad, onaangezien den wakkeren tegenstand der belegerden, binnen twee dagen, stormenderhand overging, op den vierentwintigsten van Oogstmaand. De Italiaanen en Spanjaards, van welken 'er veelen, in 't stormen, gesneuveld waren, regtten, na 't overgaan der Stad, een yslelyk bloedbad in dezelve aan. Ook werdt zy deerlyk geplonderd, en eindelyk aan koolen gelegd. Na 't bemagtigen van Duuren, vondt de Keizer byna nergens eenigen tegenstand meer. Gulik gaf zig terstond over. Die van Roermonde droegen den Keizer de sleutels te gemoet. Hy deedt zyne intrede binnen de Stad, op den eersten van Herfstmaand, verzeld van den Prinse van Oranje en andere Grooten. Van hier, begaf hy zig naar Venlo, welke Stad 't beleg nog eenige dagen doorstondt. Doch Hertog Willem, zig niet in staat vindende, om den Keizer 't hoofd te bieden, en vreezende, benevens Gelder en Zutfen, ook zyn Hertogdom Gulik te zullen verliezen, vondt geraaden, zig te onderwerpen. Hy begaf zig dan naar 't Leger voor Venlo, alwaar hy den Keizer te voet viel, schuld bekende, en om genade badt (e).

(Marginal note: en andere Plaatsen.)

(Marginal note: Hertog Willem onderwerpt zig.)

Op

(e) Henr. van Erp Chron. bl. 117. 118. Pontan. Libr. XII. p. 830, 831, 832.

Op den zevenden van Herfstmaand, sloot de Keizer hier een verdrag met hem, waarby, Willem zig verbondt „ het regtzinnig geloof, „ in zyne landen, te zullen bewaaren, en de „ opgekomen' nieuwigheden te zullen afdoen. „ Voorts, deedt hy afstand van de Verbindtenissen, met den Koning van Frankryk, „ met den Hertog van Holstein, die zig Koning van Deenemarke noemde, en met den „ Overweldiger van Zweeden, aangegaan, „ beloovende, voortaan, den Keizer en den „ Roomsch-Koning getrouw en onderdaanig „ te zullen zyn. Van zyn Regt op het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen „ stondt hy voor altoos af, ten behoeve des „ Keizers. De Stad Amersfoort zou hy ook „ terstond overgeeven. Daarentegen, beloofde de Keizer hem, in 't bezit van 't „ Hertogdom Gulik, te zullen herstellen, hem „ met het zelve, zo wel als met het Hertogdom Kleeve, verlydende, gelyk, kort hierna, geschiedde (*f*). Sittard en Heinsberg „ alleen zouden in 's Keizers magt blyven (*g*)". Het verdrag behelsde nog eenige andere byzonderheden, met welken wy ons niet ophouden. Weinige dagen hierna, deeden de Staaten van Gelder en Zutfen den Keizer, in zyne Tente voor Venlo, hulde. De Keizer bevestigde, van zynen kant, hunne Privilegien; beloofde geene Ampten te zullen geeven dan aan bekwaame luiden, die 's Lands taale spreeken konden, en de Ampten, in eigener persoon,

Karel II. 1543. VII. Verdrag, waar by Gelder en Zutfen aan Karel den V. worden afgestaan.

(*f*) *Vide* Cod. Diplom. *post* Teschemach. Anal. Cliv. p. 163.

(*g*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct.* c. 20.

KAREL II. 1543. soon, bedienden. In 't byzonder, verbondt hy zig, geenen Stadhouder over Gelder en Zutfen te zullen stellen, dan die 's Lands taale kundig was. Hy hadt, kort te vooren, den Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, met dit Ampt beschonken. Wyders beloofde de Keizer, de Landen met geene schattingen te zullen bezwaaren, dan in welken Baanerheeren, Ridderschap en Steden, deugdelyk en naar ouder gewoonte, bewilligd zouden hebben (*h*). Van alle deeze punten werden den Staaten, sedert, open' Brieven verleend, die, op den twee-entwintigsten van Grasmaand des jaars 1544, te Spiers getekend waren (*i*). De Prins van Oranje hadt, ondertusschen, terstond na 't sluiten van 't Verdrag te Venlo, eerst te Nieuwmegen en vervolgens in de andere Steden van Gelderland, en op den laatsten van Herfstmaand, ook te Amersfoort (*k*), uit 's Keizers naam, insgelyks, de hulde ontvangen (*l*). Maarten van Rossem, die, onder veele anderen, mede over 't sluiten der overeenkomst met den Keizer gestaan hadt, ging, sedert, over in zynen dienst (*m*). Karel de V. zag zig dus, eindelyk, na eenen bloedigen en langduurigen oorlog, in 't gerust bezit gesteld van het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen. Deeze twee Landschappen waren de laatsten der Nederlanden, met welken hy zyn uitgestrekt

(*h*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Pralim. Punct.* c. 27.
(*i*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Pralim. Punct.* c. 324
(*k*) GOUDHOEVEN *bl.* 613.
(*l*) HENR. VAN ERP Chron. *p.* 118.
(*m*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 833. 836.

ſtrekt gebied vermeerderde; voerende hy, wegens de heerſchappye over dezelven, van deezen tyd af, zonder iemants wederzeggen, in zyne open brieven, zeventien byzondere titels, als Hertog van *Brabant*, *Limburg*, *Luxemburg* en *Gelder*; als Graaf van *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland*, *Namen* en *Zutfen*; als Markgraaf des *Heiligen Roomſchen Ryks* of van *Antwerpen*, en als Heer van *Friesland*, *Mechelen*, de Stad, Steden en Landen van *Utrecht*, *Overysſel* en *Groningen*. KAREL II. 1543.

VIII. Bede van honderd en twintigduizend guldens van Holland.

Terwyl de Keizer, na 't bemagtigen van Gelderland, met zyn Leger, naar Henegouwen trok, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten, werden de Staaten der Nederlanden, te Dieſt, beſchreeven, om hem met geld te onderſteunen (*n*). Hy hadt zig, in perſoon, derwaards begeven, en vorderde, onder anderen, van die van Holland, honderd en twintigduizend guldens, in Herfſtmaand en de vyf naaſtvolgende maanden op te brengen, by verkooping van Renten, Leeninge, of *Capitale Impoſitie*, dat is, Hoofdgeld. De Staaten, hierop, tegen den tweeden van Wynmaand, in den Haage, beſchreeven zynde, bewilligden terſtond in 's Keizers eiſch, en bragten hun *Conſent* der Landvoogdeſſe over, die hun, daartegen, Oktroi verleende, om Renten op Holland, tegen den penning zeſtien, te mogen verkoopen, en nieuwe belaſtingen te mogen leggen, op Wyn, Bier, Lakens enz. De Edelen en Steden, beſlooten heb-

(*n*) Goudhoeven *bl.* 614.

Karel II. 1543. hebbende, zestigduizend Karels guldens, tegen den penning zestien, op te neemen, verbonden zig, onderling, elkanderen schadeloos te houden van de jaarlyksche Renten deezer Hoofdsomme, beloopende drieduizend zevenhonderd en vyftig guldens; en beloofden, elk zyn aandeel, op zynen tyd, op te brengen (o). Doch in 't opstellen der nieuwe belastingen, waartoe men, in Slagtmaand, met meerderheid van stemmen, besloot, deeden zig egter merkelyke zwaarigheden op. Sommige Edelen, gelyk Egmond en Buuren, wilden niet gedoogen, dat dezelven, binnen hunne Heerlykheden, geheeven werden. De Graaf van Hoorne hadt, zelfs te vooren al, geweigerd, in zyne Heerlykheid van Akena, de twee tienden te laaten vorderen. Gorinchem maakte ook zwaarigheid, om Ontvangers tot den nieuwen Impost te benoemen. Sommigen wilden, hierom, de Landvoogdes verlof verzoeken, om de ingewilligde Bede, op eene gemakkelyker wyze, te mogen doen heffen. Zelfs zondt men de Pensionarissen van Amsterdam en Gouda, ten dien einde, naar boven (p). Doch deeze bezending was vrugteloos. De Imposten op Wynen, Bieren, Laken, Zyde, Fluweel, Beesten enz. werden, met den aanvang des volgenden jaars, alomme in Holland, geheeven (q). Men betaalde 'er de jongste Beden van honderd en twintigduizend en vyf en zeventigduizend guldens uit, en men

Zwaarigheden by 't invoeren der nieuwe Imposten.

(o) I. Memoriaalb. van Dam f. 5.
(p) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368.
(q) Repert. der Plakaat. bl. 46.

men loste 'er de zestigduizend guldens, die, in Wynmaand des jaars 1542, waren opgenomen, mede af (*r*). In Wynmaand deezes jaars, waren de Staaten ook genoodzaakt geweest (*s*), geld en laken te zenden naar Utrecht, tot betaalinge van tien vendels Knegten, die, onder bevel van den Overste *Burmania*, uit Gulikerland, in 't Stigt gekomen waren, en den Landluiden en Kloosterlingen veel overlast aandeeden. Onder anderen, waren zy, onder 't roepen van *Sla dood! sla dood!* in 't Vrouwen-Klooster buiten Utrecht gevallen, dreigende de Nonnen met bloote messen. Doch zy verliepen allen, toen 'er betaaling kwam (*t*).

Karel II. 1543.

Besluit van den Veldtogt in de Nederlanden.

Zo dra de Keizer in Henegouwen gekomen was, verdeelde hy zyn Leger in twee hoopen, en deedt Guize en Landrechies, te gelyk, belegeren. Doch Guize werdt, op de aankomst des Franschen Legers, wederom verlaaten, en al 's Keizers magt voor Landrechies gelegd. Op den agtentwintigsten van Wynmaand, begon men de Stad te beschieten. Doch tegen den avond, naderde het Fransche Leger, zig eerlang, in 't gezigt der belegeraaren, in slagorde stellende. De Keizerschen, meenende, dat het den Franschen ernst was, eenen slag te waagen, maakten zig insgelyks gereed. Doch 't bleek haast, dat de vyand alleen voorhadt, de Stad van voorraad te voorzien; 't welk de Keizerschen te laat gewaar werden, en hierom niet beletten konden. Ka-

rel

(*r*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2.
(*s*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 364.
(*t*) Henr. van Erp Chron. *bl.* 118, 119.

Karel II. 1543. rel de V, sedert zelf in 't Leger gekomen, niet zonder gevaar geloopen te hebben, van door eene vyandelyke party, die by Quesnoi op hem paste, te worden opgeligt, nodigde de Franschen ten stryde uit, op den derden van Slagtmaand. Men werdt ook handgemeen, en de Franschen, eenig verlies geleeden hebbende, weeken af, zig werpende in de vesting, *Chateau in Cambresis* genaamd. Een klein Riviertje scheidde hier de twee Legers, over welk de Keizer, in den nagt, eene brug deedt slaan, om de Franschen te verrassen; doch zy, hiervan de lugt krygende, trokken met stillen trom af. De Keizerschen maakten zig toen meester van de vesting, en vervolgens ook van de Stad Kameryk en het steedje Crevecoeur. Dit laatste lag op Franschen bodem. Doch Kameryk met het onderhoorige Land en Chateau in Cambresis behoorden tot het Keizerryk; en hadden, desonaangezien, voorgeevende onzydig te willen blyven, den Franschen vryen doortogt vergund, en andere diensten gedaan. Karel de V. vondt hierom goed, zig van deeze Plaatsen meester te maaken, en dezelven van behoorlyke bezetting te voorzien. 't Beleg van Landrechies was, ondertusschen, opgebroken, schoon de Stad, door de bezetting van Chateau in Cambresis, nog meer of min benaauwd werdt. De Veldtogt in de Nederlanden eindigde met het herwinnen van Arlon, en eene of twee andere Plaatsen, in het Hertogdom Luxemburg (*u*).

Ka-

(*u*) Viglii Epist. Select. N. CXXXV. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 312.

Karel de V. was, dit jaar, in de Nederlanden, niet geslaagd naar zynen zin; doch hy maakte rekening om Frankryk, in 't volgende jaar, met grooter magt, te beoorloogen. 't Was hem reeds, in Sprokkelmaand, gelukt, een Verbond te sluiten met Henrik den VIII, die, onlangs, merkelyk ongenoegen tegen François den I. hadt opgevat. Men kwam overeen, om den Koning van Frankryk, in geval, hy Engeland, Spanje of de Nederlanden den oorlog aandeedt, en zekere andere voorwaarden, die men hem wilde voorschryven, niet naarkwam, met twintigduizend Knegten en vyfduizend Ruiters, aan te tasten (v). Men maakte, in 't Verbond, alleen van zo weinig volks gewag, om François den I. in slaap te wiegen, en te beweegen, om zig, slegts naar gelang, in staat te stellen. Ook was 'er, dit jaar, alleenlyk een kleine hoop Engelsche hulpbenden, onder bevel van *Wallop*, in de Nederlanden geweest (w). Doch 't is zeer waarschynlyk, dat de verbonden Vorsten, by 't sluiten van 't Verbond, reeds voorhadden, tegen 't volgende jaar, een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen; gelyk zy metterdaad deeden.

KAREL II. 1543. De Keizer verbindt zig met Engeland, tegen Frankryk.

De Keizer was, geduurende den winter, bezig, om zig, ook nog door andere verbonden, in staat te stellen, om Frankryk te beoorloogen, en de Nederlanden te beveiligen. Men was, by 't Verdrag van Venlo, tusschen hem en den Hertoge van Gulik, getroffen, over-

IX. Verbond van Vriendschap, met Hertog Willem van Gulik.

(v) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* III. *p.* 86.
(w) RAPIN *Tom.* V. *p.* 422, 436.

Karel II. overeen gekomen, om, by de eerste gelegenheid, te arbeiden aan een Verbond van
1543. Vriendschap en onderlinge bescherming. De Gemagtigden des Keizers en des Hertogs kwamen, ten deezen einde, te Brussel, byeen; en op den tweeden van Louwmaand des
1544. jaars 1544, werdt het Verbond, door hen, getekend, en naderhand, door den Keizer, den Hertog, en de Staaten van Brabant, van Holland en van Gelderland, bekragtigd. Men beloofde, by het zelve, elkanderen alle mogelyke hulp, in geval de Nederlanden, ter eener, of de Heerlykheden des Hertogs van Gulik, ter anderer zyde, vyandelyk werden aangetast. Ook zou men geene verdragen sluiten, ten nadeele van elkanderen (x). De Gemagtigden van 's Keizers zyde, die dit Verbond gesloten hadden, waren Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle, Lodewyk van Schoore, President van den geheimen Raad, en Viglius van Zuichem, Raadsheer in den geheimen en in den grooten Raad te Mechelen. Twee derzelven, Granvelle en Viglius, werden, terstond hierna, nevens *Jan van Naves*, Vice-Kanselier, en *Karel Boisot*, gemagtigd, om, te Spiers, met Gemagtigden van Christiaan den III, Koning van Deenemarke, en van Jan Adolf en Fredrik, Hertogen van Sleeswyk-Holstein, over een Verbond van Vrede, in onderhandeling te treeden. Eenige Hollandsche schepen waren, door de Deenen, genomen. De Zond was, hierop, twee jaa-

en met den Koning van Deenemarke.

(x) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 31.

jaaren agtereen, gesloten geweest, waarby de Hollandsche Koophandel niet weinig geleeden hadt. Zelfs was men, met reden, bedugt, voor eene groote duurte in de Granen, die reeds merkelyk in prys gereezen waren (y). De Lubekkers poogden, by deeze gelegenheid, hier te Lande, te komen handelen. Doch dit zagen die van Amsterdam ongaarne; en zonden hunnen Pensionaris, Meester *Floris van Hogaarden*, naar Spiers: die den Keizer, uit naam der Staaten, verzogt, dat hy 't wilde beletten, en de vrye Vaart, voor de Hollanders, doen herstellen. Men tradt, in Grasmaand, in onderhandeling, en vondt de Deenen niet onhandelbaar (z). Koning Christiaan trok zo veel voordeels niet, van zyne verbindtenissen met Frankryk, als hy zig beloofd hadt; en leedt veel nadeel in zyne tollen, door 't ontbeeren van de Koopvaart der Hollanderen en Zeeuwen. Hy neigde dan, insgelyks, tot Vrede. 't Verbond van Vrede en Vriendschap werdt, eindelyk, te Spiers getroffen, op den drie-entwintigsten van Bloeimaand. Christiaan de III. beloofde, by hetzelve, afstand te zullen doen van zyne verbindtenissen met Frankryk. En beide de Vorsten verbonden zig, elkanders vyanden geene hulp altoos te zullen bewyzen. De Amsterdammers werden, in alle de Privilegien, hun door de voorgaande Koningen van Deenemarke verleend, uitdrukkelyk bevestigd. Voorts was de Koning van Engeland in dit Ver-

Karel II. 1544.

(y) Chron. van R. de Veer *f.* 58.
(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 2, 10, 17, 22, 26, 30, 33.

KAREL II. 1544. Verbond begreepen: ook de Koning van Zweeden, mids hy zig, binnen zes maanden, verklaarde. Door dit Verdrag, stondt de Keizer stilzwygends af van de ondersteuning van zynen Zwaager, den gevangen Koning, Christiaan den II, schoon hy, aan Christiaan den III, nog geenen hooger' titel toestondt dan dien van *verkooren Koning in Deenemarke*, en dus het regt zyns Zwaagers liet zo 't was (*a*). Karel de V. hadt dus, in den tyd van ruim een jaar, drie Verbonden weeten te sluiten, met Vorsten, die in de belangen van Frankryk geweest waren. En 't verdient zyne opmerking, dat de naauwe verbindtenis, die François de I. met de Turken gemaakt hadt, in allen drie de Verbonden, opgegeven wordt, als eene beweegreden voor Henrik den VIII, Christiaan den III, en Hertog Willem van Gulik, om Frankryks zyde verlaaten. De Vrede met Deenemarke werdt, in Zomermaand (*b*), tot overgroote blydschap der Ingezetenen, in Holland en in Zeeland, afgekondigd (*c*).

X. Bede van eenhonderd agt en negentigduizend guldens. Op den elfden van Louwmaand, hadt de Landvoogdes, tot voortzetting des Franschen Oorlogs, eenhonderd agt en negentigduizend guldens van de Staaten van Holland doen eisschen, welken, in zes maanden, moesten worden opgebragt, door hen, die gewoon waren, in de Schildtalen, te draagen. Doch de Leden, hierop, sedert, vergaderd, hadden geenen last, om zo veel in te willigen. De Ede-

(*a*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 274.
(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.
(*c*) VELIUS Hoorn, *bl.* 258. REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 477.

Edelen kwamen hooger niet, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Dordrecht slegts tot negentig; Haarlem tot tagtig; Leiden en Gouda tot honderdduizend, mids allen genietende de gewoonlyke kortingen. Amsterdam weigerde te stemmen, zo lang men geen middel gevonden hadt, om de zestigduizend guldens, in 't jaar 1542, verzegeld, op te brengen, 't welk toen nog niet geschied was. De Steden waren wel overeen gekomen, om deeze zestig, benevens zekere vyfenzeventig, en honderd en twintigduizend guldens, in 't jaar 1543, ingewilligd, uit de nieuwe Imposten, te vinden; doch zy wilden van deeze sommen negentigduizend guldens ten laste van 't platte land brengen, en alleen op den *Bruikweer* doen omslaan: ook begeerden zy, dat de Edelen, Kloosters en andere vryen, die niet in de Schildtalen droegen, in den Excyns van Wynen en Bieren, die voortaan alleen, doch slechts in de groote en kleine Steden, geheeven zou worden, zo wel zouden draagen, als de groote en kleine Steden; welken dan 't overschot der genoemde somme, ten haaren laste, zouden neemen, mids men den Haage, die nu, door 't vermenigvuldigen der Dagvaarten aldaar, sterk begon toe te neemen, voor eene kleine Stede rekende, en den Impost nergens hooger stelde, dan in de Steden, daar men grooten Excyns gaf. Doch de Edelen hadden, tot hier toe, in dit ontwerp der Steden, als 't welk zy oordeelden, hen te zeer te bezwaaren, niet willen bewilligen. Ook smaakte het der Landvoogdesse niet. Eerlang kwamen egter de Edelen

Karel II. en Steden, Delft uitgenomen, overeen, dat
1544. de Edelen en Kloosters langer geen Excyns zouden betaalen, dan tot dat men de negentigduizend guldens zou hebben opgebragt. Doch de Landvoogdes nam ook hierin geen genoegen. Ook bleeven de Staaten, over de Bede, nog oneenig. De Leden kwamen wel wat hooger; doch vorderden voorwaarden, onder anderen het afdoen van den honderdsten penning op de uitgaande Koopmanschappen, tot welken, de Landvoogdes niet wilde verstaan. De Prins van Oranje drong hen toen tot verdere bewilliging. En 't zou gelukt zyn, zo de Landvoogdes de nieuwe Imposten, welken, in Holland, alomme aan 't water leggende, niet zonder zwaare kosten, konden worden ingezameld, zouden de sluikeryen geweerd worden; hadt willen afdoen. Van Wynen en Bieren, wilde men blyven betaalen. Doch Oranje hadt geen' last, om zo veel toe te geeven. In Lentemaand, kwamen de Staaten te Brussel, daar men den Leden, afzonderlyk, aanging, om hen tot bewilliging te beweegen. De President van Schoore vertoonde den Edelen, onder anderen, dat hem vreemd dagt, dat zy op de afschaffing des honderdsten pennings drongen, daar zy immers geen belang altoos by den Koophandel hadden. Ook was 't waar, dat zy dit, alleen ten verzoeke der Steden, hadden willen bedingen. Men haalde hen, eindelyk, over, om in honderd en tagtigduizend guldens te bewilligen, mids gevolg hebbende
De Staaten be- van de Steden. Doch deezen waren verder niet dan tot honderd en vyftigduizend guldens te

te

brengen: en de Landvoogdes verklaarde, den negenden van Grasmaand, zig daar mede te vrede te zullen houden. Het Verdrag met Deenemarke stondt toen op een' goeden voet, 't welk haar, naar 't schynt, gemakkelyker maakte. De ingewilligde somme zou worden gevonden, voor de helft op de Schildtalen, waarin de Steden, kleinen en grooten, de gewoone kortingen zouden genieten, en voor de wederheft op de Morgentalen, twee deelen ten laste van den Eigenaar en een deel ten laste van den Bruiker. Geestelyken, Edelen en vryen, woonende binnen de Plaatsen, onder de Schildtalen begreepen, zouden 'er, zo wel als andere Ingezetenen, toe moeten draagen. De Edelen hadden hier wel veel tegen gehad, en zelfs den Prinse van Oranje vertoond, hoe veel belang hy hadt, ter oorzaake zyner aanzienlyke goederen, in Holland gelegen, om te bewerken, dat de Steden haaren zin niet kreegen. Doch deezen hadden 't 'er weeten door te haalen, en zelfs bewerkt, dat haar Ontwerp, om den nieuwen Impost te hebben afgeschaft, ten Hove, eindelyk, werdt goedgekeurd (*d*).

Karel III. 1544.

willigen alleen in honderd en vyftigdulzend guldens.

Met den aanvang deezes jaars, hadt het Verbond met Henrik den VIII. de Nederlanden reeds ingewikkeld, in eenige moeilykheden met Schotland, welk toen met Engeland in oorlog was. Eenige Schotsche schepen, op de Engelschen gekruist en eenigen buit behaald hebbende, waren, met den zelven, te Vee-

XI. Onlust met Schotland.

(*d*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

KAREL II. 1544. Veere ingeloopen. Kort hierna, kreeg men tyding, dat de Schotten eenige Antwerpsche schepen beroofd hadden. De gantsche Schotsche Vloot werdt, hierop, met al het volk, te Veere, in beslag genomen. Doch in Lentemaand, vonden eenige Schotsche Bootsgezellen gelegenheid, om uit de hegtenis te ontvlugten, en zig meester te maaken van een Engelsch Schip, dat in de Haven lag, met welk zy naar Schotland zeilden. Doch deeze schending van 's Keizers grondgebied werdt zo euvel genomen, dat de Schotsche goederen, te Veere, terstond aangeslaagen, en ten behoeve van den eigenaar van 't Engelsch Schip, in 't openbaar, verkogt werden. 't Bleef hier niet by. In Bloeimaand, werden de Schotten, alomme hier te Lande, voor vyanden, verklaard, en alle handel met hen verbooden (*e*). En sedert, deeden de Nederlanders hun, en zy den Nederlanderen, eenige jaaren agter een, ter zee, alle mogelyke afbreuk (*f*).

Veldtogt in de Nederlanden.

Midlerwyl, hadt de Keizer zig naar Spiers begeven, om onderstand tegen Frankryk, by de Ryksvorsten, te verwerven. De Protestanten weigerden hulp, indien men hun geene vrye oefening van Godsdienst toestondt. De Keizer bewilligde in deeze voorwaarde, en bragt, hierop, een talryk Leger byeen. Graaf *Willem van Furstenberg*, die over een gedeelte des Keizerlyken Legers geboodt, trok vooruit naar de Nederlanden, en belegerde en be-

mag-

(*e*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.
(*f*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 476, 477.

magtigde Luxemburg, omtrent het einde van Bloeimaand. De Keizer, hem sedert gevolgd zynde, overmeesterde *Commerci* en *Ligni*, in 't Hertogdom Bar. Toen sloeg hy 't beleg voor S. Disier, in Champagne, welk hem zes weeken ophieldt. De Hertog van Norfolk was, kort te vooren, met een gedeelte des Engelschen Legers, te Calais, geland. Hy vereenigde zig met de Keizerschen, onder de Graaven van Buuren en Roeulx: en men ondernam 't beleg van Montreuil. Henrik de VIII, sedert, met het overig gedeelte des Engelschen Legers, geland zynde, sloeg zig voor Boulogne neder. De Keizer was met Koning Henrik overeen gekomen, dat de beide Legers zig vereenigen zouden, en regelregt naar Parys trekken; doch alzo 't beleg van S. Disier hem langer ophieldt, dan hy gedagt hadt, werdt deeze toeleg, door het aangroeijen des Franschen Legers, verydeld. Henrik kreeg, ondertusschen, vermoeden, dat Karel den togt naar Parys voor hem alleen wilde laaten, terwyl hy Champagne zou zoeken te overweldigen: en dit bewoog hem zig, voor Boulogne, neder te slaan (*g*). In Holland, en elders in de Nederlanden, was, midlerwyl, by openbaaren Plakaate, afgekondigd, dat men het Engelsch Leger tolvry van allerlei voorraad voorzien kon. Te vooren, was de Koning van Engeland ook uitgezonderd geweest van een openbaar verbod, om vreemde Heeren te dienen (*h*). Ter Staatsver-

Karel II. 1544.

(*g*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 866, 885, 886, 887. Rapin *Tom.* V. *p.* 442, 443.

(*h*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46, 49.

KAREL II. 1544.

vergaderinge, was men, reeds in Bloeimaand, bedagt geweeſt, op 't beveiligen der Viſſcherye, alzo de Franſchen Kaapers hielden, in de Noordzee, die, eenigen tyd geleeden', reeds verſcheiden' Viſſchers genomen hadden (*i*).

De Prins van Oranje ſneuvelt voor S. Diſier.

't Beleg van S. Diſier werdt vaſt voortgezet. Doch op den zeventienden van Hooimaand, den negenden dag van 't Beleg, werdt de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, terwyl hy zig in de Loopgraaven bevondt, door den ſlag van eenen ſteen, zo vinnig tegen de ſchouder getroffen, dat zy geheel verbryzeld werdt, en hy, des anderendaags, aan de wonde overleedt. Hy was niet ouder dan twee-endertig jaaren, en liet eene Weduwe, Anna van Lotharingen, doch geene wettige Kinderen na.

Zyn Neef, Willem van Nasſau, is zyn Erfgenaam.

By uiterſten Wil (*k*), hadt hy het Prinsdom Oranje en zyne andere Heerlykheden gemaakt aan zynen Neeve, *Willem van Naſſau*, die nu ruim elf jaaren bereikte, zynde op den veertienden van Grasmaand des jaars 1533, te Dillenburg gebooren. Zyn Vader was Graaf *Willem van Naſſau-Dillenburg*, Broeder van Graave Henrik van Naſſau, den Vader van René van Chalons, Prinſe van Oranje: zyne Moeder, *Juliana van Stolberg*. De jonge Willem kwam, ſedert, met zyne Nigte, de Prinſeſſe Weduwe, te Bruſſel (*l*). Hy hieldt zig, doorgaans, in de Nederlanden op, alwaar hy, na dat hem, in 't jaar 1559, het Stad-

Lodewyk van

hou-

(*i*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 10, 26.

(*k*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 308, 309.

(*l*) Chron. van E. DE VEER *f.* 59.

houderschap van Holland opgedraagen was, de eerste grondslagen van de vryheid der Vereenigde Nederlanden heeft helpen leggen. Doch nu werdt, op den vierden van Wynmaand (m), *Lodewyk van Vlaanderen*, *Heer van Praat*, met het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht beschonken (n). Hy was afkomstig uit eenen natuurlyken Zoon van Lodewyk van Male, Graave van Vlaanderen (o), en getrouwd met *Jozyne*, oudste Dogter van *Karel van Praat*, met welke hy de Heerlykheid van Moerkerken in Holland behuwelykt hadt (p). Den twaalfden van Wynmaand, nam hy zitting in den Raad, in den Haage, wordende aldaar, door den President van Assendelft, verwelkomd (q). Wy keeren weder tot het beleg van S. Disier.

KAREL II. 1544. Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder.

S. Disier wordt ingenomen.

De Graaf van Sancerre, die, binnen de Vesting, geboodt, verdedigde zig zo dapper, dat de belegeraars, na verloop van eenige weeken, nog weinig gevorderd waren. Doch de list van den Heer van Granvelle deedt hem, eindelyk, tot de overgaave besluiten. Men hadt eenige brieven, en onder deezen het Cyffer van den Hertoge van Guize onderschept. Granvelle, dit Cyffer nabootsende, gaf den Graave van Sancerre, by eenen Brief, kennis, dat de Koning voldaan was over zyne dapperheid; doch dat 'er geen kans was, om

(m) SUFFRID. PETR. App. *ad* BERAM *p.* 190.
(n) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 50.
(o) *Vide* Not. C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *ad* VIGLII Vitam, *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 155.
(p) GOUDHOEVEN *bl.* 190.
(q) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op't jaar* 1544. *bl.* 47.

Karel II. 1544. om de Stad te ontzetten, of van den noodigen voorraad te voorzien: dat hyze, hierom, op de beste voorwaarden, moest overgeeven. Sancerre, den Brief aanmerkende als van den Hertoge van Guize komende, gaf, hierop, de Stad over, tegen 't einde van Oogstmaand (r).

XII. Vrede van Crespi. De langduurigheid van dit Beleg en van 't Beleg van Boulogne, door de Engelschen, hadt ondertusschen zo veel mistrouwen verwekt, tusschen den Keizer en den Koning van Engeland, dat zy, ieder afzónderlyk, Karel heimelyk, en Henrik openlyk, met den Koning van Frankryk, in onderhandeling zogten te komen. Men handelde van Vrede, zonder dat de Keizer tot eenen stilstand van wapenen verstaan wilde. Hy drong, van tyd tot tyd, dieper in Frankryk, en bragt François den I, eerlang, in zulk eene engte, dat hy de voorkomende gelegenheid tot het sluiten der Vrede, greetiglyk, aannam (s). Zy werdt, alleen tusschen den Keizer en hem, op den agttienden van Herfstmaand, te *Crespi* in 't *Laonnoische*, getekend. Wy merken 'er, alleenlyk, uit aan „ dat François de I. beloofde, „ den Keizer, binnen eene maand, te zullen „ stellen in 't bezit van 't Graafschap Charolois, en, gelyk meermaalen, afstondt van „ 't Regt van opperste magt over de Graafschappen Vlaanderen en Artois; den Kei„ zer en zyne Opvolgers van alle Leenroerig„ heid ontheffende. Ook deedt hy afstand „ van alle regt, welk hy zou konnen voor„ gee-

(r) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 887-891.
(s) RAPIN *Tom.* V. *p.* 443.

„ geeven te hebben, op het Hertogdom Gel- „ der en het Graafschap Zutfen. Voorts werdt „ het Regt van *Aubaine*, voor de Ingezete- „ nen van Holland, Zeeland en de andere Ne- „ derlanden, in Frankryk, vernietigd ver- „ klaard." Doch de meesten deezer punten waren, ook in vroeger' tyd, bedongen. 't Voornaamste punt van dit Verdrag betrof het Huwelyk van Karel, Hertoge van Orleans, tweeden Zoon van François den I, met Maria, 's Keizers oudste Dogter, of met de tweede Dogter des Roomsch-Konings, ter keure van den Keizer, met de eerste van welken, hy de Nederlanden, en met de andere, het Hertogdom Milaan tot een' Bruidschat geeven zou. Voorts, waren de voornaamste Europische Mogendheden in deeze Vrede begreepen, zelfs de Koning van Zweeden, mids hy zig met den Keizer verstondt, en buiten benadeeling van het Regt der twee Dogteren van Christiaan den II, op de Zweedsche Kroon (*t*). De Keizer verklaarde zig, sedert, voor het Huwelyk van de Dogter des Roomsch-Konings met den Hertoge van Orleans (*u*); doch het hadt geen' voortgang, alzo de Hertog, in den Herfst des volgenden jaars, overleedt (*v*). De Vrede van Crespi was, in Oogstmaand te vooren, door de Staaten van Holland, op 's Keizers last, ondertekend en beëedigd. Haarlem en Leiden klaagden, kort hierna, dat de Staalen, welken

Karel II. 1544.

Haarlemsche en Leid-

(*t*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 279, 287.
(*u*) Du Mont *ubi supra p.* 288.
(*v*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 901.

Karel II. 1544.

ken zy aan hunne Lakens floegen, te Parys, nagemaakt, en aan flegter Lakens geflaagen werden. Den Stadhouder werdt verzogt, hierin, aan 't Fransche Hof, verandering te bevorderen. Doch ik heb niet konnen vinden, wat hy, in deeze zaak, verrigt hebbe. Ook verzogt men, sedert, dat de nagemaakte Lakens, die, te Antwerpen, in beslag genomen waren, openlyk verbrand mogten worden (w). Doch ik weet niet, of zulks geschied zy. Karel de V. begaf zig, na 't sluiten der Vrede, naar de Nederlanden, alwaar hy zig, tot in Grasmaand des volgenden jaars, ophieldt. Henrik de VIII, die zig, eer nog de Vrede getroffen was, van Boulogne meester gemaakt hadt, doch 't beleg van Montreuil, sedert, opbreeken moest; bleef met Frankryk in oorlog, tot in Zomermaand des jaars 1546, wanneer de vrede tusschen de twee Koningen, insgelyks, hersteld werdt (x).

Fransche Lakens, in Frankryk, nagemaakt.

Bede van honderd duizend guldens.

De Staaten der Nederlanden, in Wynmaand, te Brussel zynde beschreeven, deedt de Keizer, in persoon, aan ieder derzelven, eene Bede. Van Holland vorderde hy honderdduizend guldens, in louteren gelde. De Staaten, hierop, in den Haage, gedagvaard, toonden zig niet ongenegen ter bewilliging; doch zagen gaarne, vooraf, den honderdsten penning eerst afgedaan, welken zy hielden hun, tegen een Privilegie van Koning Filips, in den jaare 1495 gegeven (y), te zyn opgelegd. Men

(w) Adriaan van der Goes Regist. op 't jaar 1545. bl. 31, 32, 36, 37, 38, 41.
(x) Rapin Tom. V. p. 444, 455.
(y) Zie IV. Deel, bl. 297.

Men drong hierop zeer ten Hove. De President van Schoore hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amsterdam, welke Stad 'er ook, ter oorzaake van haaren Koophandel, het meeste belang by hadt. Eindelyk, verwierf men eene *Acte* van den Keizer, waarby verklaard werdt, dat de honderdste penning, na verloop van eenige maanden, zou worden afgeschaft: gelyk sedert ook gevolgd is. De Staaten bewilligden, terstond na 't bekomen van deeze Acte, in de volle honderdduizend guldens (z).

Karel II. 1544.

Honderdste penning afgeschaft.

Midlerwyl, hadden zy geene kleine moeite, om de lasten, met welken zy zig, sedert eenige jaaren, hadden moeten bezwaaren, te heffen. Behalve de groote Beden, in welken men hadt moeten bewilligen, beliep het oud agterwezen van Holland, ten deezen tyde, *tweehonderdduizend min zestig* guldens. De zes groote Steden waren, daarenboven, bezwaard met drieduizend zevenhonderd Karels guldens, jaarlyksche Renten. Ook hadt men, op de twee tienden, die traaglyk inkwamen, geld moeten opneemen, tot twintig ten honderd. De Staaten wendden, derhalven, alle hunne poogingen aan, om zig van deeze lasten, zo veel mogelyk ware, te ontheffen. Zy deeden den kleinen Steden, die den Impost niet getrouwelyk opbragten, met naame Oudewater en Woerden, scherpelyk aanzeggen, dat zy zig beter zouden hebben te kwyten. Zy lieten de Morgentalen der Landeryen, die niet

Zwaarigheid om geld te vinden. 's Lands agterwezen.

(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar 1544. bl.* 50, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62.

Karel II. 1544. niet onder de Schildtalen gebragt waren, naauwkeuriglyk opneemen, op dat zy dezelven ook in de gemeene lasten zouden konnen doen draagen, en bevondenze over de *vyfenveertigduizend vyfhonderd morgen* te beloopen. Zy stelden orde, om de buitendyksche Landen en andere onvryen, zo wel als zulken, die onder de Schildtalen behoorden, twee en een vierde stuivers van 't Morgen te doen betaalen. Doch zy ontmoetten, in dit alles, geduurig verscheiden' zwaarigheden. Verscheiden' kleine Steden en Dorpen weigerden den Impost op de Wynen en Bieren te voldoen. 't Land van Voorne en Putten hieldt zig ongehouden, tot de jongst ingewilligde Beden te draagen. De Graaven van Buuren en Egmond oordeelden, insgelyks, vry te moeten zyn, de eerste van alle belastingen, de andere, ten minsten, van de Tienden. De Stad Delft zelve gaf voor, ter oorzaake van den brand des jaars 1536, nog van de gemeene lasten te moeten verschoond blyven; hoewel de andere Leden oordeelden, dat zy thans, zo wel als iemant, tot het draagen derzelven, in staat was. De Dorpen van Haag-Ambagt en Amstelland, Rynsburg, de Ridders der Duitsche Orde, wegens hunne goederen in Holland, en verscheiden' anderen verzogten ook van 't Morgengeld of de Tienden verschoond te blyven (*a*): al het welke de invordering der gemeene middelen zeer moei-

(*a*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 3, 5, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 60, 61. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 9, 14.

moeilyk maakte, en de Staaten, dit gantſche jaar, de handen vol werks gaf. KAREL II. 1544. XIII.

Het treffen van de Vrede, tuſſchen den Keizer en den Koning van Frankryk, gaf Paus Paulus den III, eindelyk, gelegenheid, tot het byeen roepen eener algemeene Kerkvergadering, waarnaar een groot deel der Chriſtenheid, ſedert veele jaaren, verlangd hadt, ſchoon met verſchillende inzigten. De Keizer en de Roomſch-Katholyken in 't gemeen waren in de verwagting, dat de Proteſtanten, in dezelve, zouden veroordeeld worden: waarna Karel de V, in 't byzonder, meer gelegenheid hebben moeſt, om zyn gezag, in Duitſchland, uit te breiden. De Proteſtanten hadden ook, ſedert lang, eene Kerkvergadering begeerd, mids dezelve volkomen vry en waarlyk algemeen ware, en in de eene of de andere Stad van Duitſchland gehouden wierdt. De meeſte Pauſen, die, na de opkomſt van Luther, den Roomſchen Stoel bekleed hadden, ſchrikten voor het houden van Kerkvergaderingen, en verſchooven 't gedurig. Doch Paulus de III, eindelyk gezien hebbende, dat hy 't niet langer uitſtellen kon, hadt, in 't jaar 1536, eene Kerkvergadering te Mantua beſchreeven; die egter geen' voortgang hadt, ten deele, om dat de Proteſtanten weigerden, zig op dezelve te laaten vinden, ten deele, om dat de Hertog van Mantua geene Kerkvergadering, in zyne Stad, gedoogen wilde, dan onder voorwaarden, die de Paus niet kon inwilligen. Twee jaaren laater, beriep Paulus de III. eene Kergvergadering te Vicenza; doch met gelyken uitſlag.

Paus Paulus de III. beroept eene Kerkvergadering te Trente.

KAREL II. 1544. Eindelyk, besloot hy, op den Landdag te Spiers, die, in 't begin des jaars 1542, gehouden was, de Stad Trente, gelegen op de grenzen van Duitschland, tot het houden der Kerkvergaderinge, voor te slaan. En schoon de Protestanten geen genoegen in de Plaats namen, noch konden goedkeuren, dat de Paus de Kerkvergadering byeen riep, liet hy egter niet na, de Bulle van Uitschryving, naar alle oorden, af te zenden. Ook vaardigden hy en de Keizer hunne gezanten naar Trente af; doch zy keerden wederom te rug, na verloop van eenige maanden, zonder iets verrigt te hebben. Karel de V. en François de I. waren, by het Verdrag van Crespi, onder anderen, overeen gekomen, om den Paus, tot het samenroepen, der Kerkvergaderinge, te dringen. Doch Paulus de III, de lugt krygende van dit voorneemen, en niet gezind, om den Vorsten de eer te geeven van de bevordering der Kerkhervorminge, die hy zig zelven, als Hoofd der Kerke, alleen wilde toegeschreeven hebben, besloot hen te voorkomen, en terstond na dat hy kennis van de geslooten' Vrede gekreegen hadt, de Kerkvergadering wederom te Trente byeen te roepen, tegen den vyftienden van Lentemaand des aanstaanden jaars 1545 (*b*).

Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd. Midlerwyl, werden de voorige Plakaaten tegen de Ketters, in Holland, wederom vernieuwd. Ook gaf de Keizer den Bisschop van Utrecht Oktroi, om alle Geestelyken onder zyn

(*b*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 146, 148, 150, 155, 181, 184. *Livr.* II. *p.* 198.

zyn Bisdom, welken hy verdagt hieldt van Ketterye, te mogen doen vatten, en hen, te Utrecht, te regt te mogen doen stellen, zonder, hierin, tegen 's Keizers hoogheid of tegen 's Lands Privilegien en Vryheden, te misdoen (c). Doch 't gene, over de uitvoering van dit Oktroi, in Holland, in Herfstmaand deezes jaars, ter Staatsvergaderinge, voorviel, gaf klaarlyk te verstaan, dat men hier niet gezind was, zo groot een voorregt over 's Lands Ingezetenen, in den Bisschop, te erkennen (d). KAREL II. 1544.

De Vrede met Frankryk zou de Scheepvaart deezer Landen wederom hebben doen bloeijen (e), zo de Engelschen, die nog met Frankryk in oorlog waren, den handel niet merkelyk belemmerd hadden. In Louwmaand des jaars 1545, was 'er eene aanzienlyke Vloot Koopvaardyschepen, uit Holland en Zeeland, en van Antwerpen, naar Frankryk, onder zeil gegaan, om Wynen te halen; doch zy verviel, grootendeels, in de handen der Engelschen, die de schepen en goederen egter eerlang, op het aanhouden van den Heere van Molembais, 's Keizers Gezant in Engeland, wederom vry geeven moesten. Eer de Vrede tusschen Frankryk en Engeland nog geslooten was, bragten de Engelschen ook, nu en dan, een Fransch schip in Zeeland op (f). Doch 't sluiten van de Vrede deedt deeze vyandelykheden ophouden.

Eenige Nederlandsche Fransvaarders vervallen in de handen der Engelschen. 1545.

De

(c) Repert. der Plakaat. bl. 50, 51.
(d) Zie ADRIAAN VAN DER GOES Regist. op 't jaar 1544. bl. 41.
(e) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. op 't jaar 1544. bl. 47.
(f) REIGERSB. II. Deel, bl. 478, 479.

KAREL II. 1545. Voortgang der Kerkvergadering te Trente, die, na 't houden van agt zittingen, naar Bononie verplaatst wordt.

De Kerkvergadering van Trente, die tegen Lentemaand deezes jaars beschreeven was, werdt eerst in Wintermaand geopend, en in 't eerst alleen door eenige Spaansche en Duitsche, doch meest Italiaansche Bisschoppen en Godgeleerden bygewoond. Agt Zittingen hieldt deeze Kerkvergadering, tot in Lentemaand des jaars 1547; wanneer Paulus de III, zeer verstoord op de Spanjaards, die zyne en der Italiaanen inzigten geduurig dwarsboomden, besloot, de Kerkvergadering, huns ondanks, naar Bononie, te verplaatsen. Ondertusschen hadt een getal van vyftig, zestig, zeventig, of ten hoogsten negentig Kerkelyken, meest allen voorgeevende de algemeene Kerk te vertoonen, konnen besluiten, in deeze agt zittingen, verscheiden' gewigtige Leerstukken, over welken men met de Protestanten geschil hadt, te beslissen, en hunne uitspraaken, met vervloekingen, te bestempelen. 't Stuk der Regtvaardigmaakinge, met het gene 'er aankleeft, werdt, in de *zesde* zitting, beslist; toen 'er niet meer dan *vyfenveertig* Godgeleerden, op de Kerkvergadering, waren (*g*). Toen 't stuk der Sakramenten, in de *zevende* zitting, beslist werdt, waren 'er niet meer dan *zestig* Bisschoppen en dertig Godgeleerden tegenwoordig (*h*). Zelfs merkte de Jezuit *Lainez*, in 't jaar 1562, op deeze zelfde Kerkvergadering van Trente, aan, dat de gewigtigste Geloofsstukken, de Kanonyke Schriften en 't gezag der Overleveringen

(*g*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 247.
(*h*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 484.

gen betreffende, in 't jaar 1547, door minder dan *vyftig* Bisschoppen, waren beslist geworden (*i*). De Protestanten hadden zig, hoe zeer 'er de Keizer op aanstondt, niet naar Trente willen begeeven, en na 't verplaatsen der Kerkvergadering naar Bononie, was 'er nog minder reden, om hen te verwagten. Ook bleeven de meeste Leden der Kerkvergaderinge, te Trente. Te Bononie, werden niet meer dan twee zittingen gehouden, waarin men niet goedvondt, iets vast te stellen (*k*). Sedert, bleef de Kerkvergadering opgeschort, tot dat zy, onder Paus *Julius den III*, in 't jaar 1551, te Trente, wederom hervat werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, nog een woord van gewaagen moeten.

Karel II. 1545.

XIV. Oorlog tegen de Protestanten in Duitschland.

Karel de V, Vrede met Frankryk en een Bestand met de Turken geslooten hebbende, hadt de handen nu wederom ruim gekreegen, om den Protestanten, in Duitschland, den oorlog aan te doen. Hy besteedde dit gantsche jaar, en een gedeelte van het volgende, om 'er zig toe in staat te stellen, en naardemaal de Nederlanden hem, in deezen oorlog, met geld en manschap, ten dienst moesten staan, agt ik my verpligt, om deszelfs voortgang en uitslag, kortelyk, te boek te stellen.

De Keizer, zig, in Bloeimaand, begeven hebbende naar den Ryksdag te Worms, was aldaar met den Kardinaal Farneze, Pauselyken Gezant, in onderhandeling getreden, over de middelen, om de Protestanten uit te rooijen. Far-

(*i*) Fra-Paolo *Livr.* VII. *p.* 397.

(*k*) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 476, 495, 498. *Livr.* III. *p.* 505, 509.

Karel II, 1545. Farneze vertoonde den Keizer „ dat de Paus „ zig, hiertoe, 'te Trente, van de geestelyke wapenen bedienen zou; doch dat zyne Keizerlyke Majesteit verpligt was, zyn „ gezag en de weereldlyke wapenen hiernevens te voegen." Hy deedt 'er by „ dat „ zyne Heiligheid, om den Keizer hiertoe te „ beter in staat te stellen, gezind was, hem „ een gedeelte der Kerkelyke inkomsten in „ Spanje af te staan, en zyne benden met „ vyfhonderd Ruiters en twaalfduizend Knegten te versterken." Karel de V. omhelsde deezen voorslag greetiglyk, en besloot, van toen af, den Protestanten den oorlog aan te doen. Doch deeze onderhandeling was zo bedekt niet geschied, of de Protestanten, die den Ryksdag bywoonden, hadden 'er de lugt van gekreegen. De tyding van het ombrengen van een deerlyk overschot van weerlooze *Waldenzen* (3), in het gebergte van Provence, welke men, omtrent deezen tyd, in Duitschland kreeg, versterkte de Protestanten nog meer, in het gevoelen, dat de Keizer en de Koning van Frankryk zig vereenigd hadden, om den Hervormden Godsdienst, aan alle oorden, te verdelgen (*l*).

Holland moet den Karel de V. deedt, in 't najaar, in de Neder-

(*l*) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 215, 217, 219.

(3) De *Waldenzen*, zo genoemd naar *Pieter Waldo*, Burger van Lions, hadden zig, al in de twaalfde eeuwe, door Walsch Vlaanderen, verspreid; doch waren, hier en elders, zo streng vervolgd, dat zy zig, omtrent deezen tyd, meest, in 't gebergte van Provence, onthielden. *Zie* Boxhorn *Nederl. Hist.* bl. 15 enz.

derlanden, volk en geld verzamelen, om zig, tot het voeren van den Duitschen Kryg, in staat te stellen. Aan de Staaten van Holland, was, gelyk wy gezien hebben, reeds in Slagtmaand des jaars 1544, eene buitengewoone Bede van honderdduizend ponden van veertig grooten gedaan, tot voldoening, zo 't heette, der schulden van den voorgaanden oorlog (m). Doch in Oogstmaand, werden hun nog zeshonderdduizend gelyke ponden, op te brengen binnen vier jaaren, afgevorderd. Men lei hun eene rekening voor van 's Keizers uitgaave en ontvangst, by welke bleek, dat 'er, in twee jaaren en vier maanden, elfhonderdduizend guldens meer waren uitgegeven, dan 'er, in drie jaaren tyds, uit de Beden van alle de Nederlanden, was ingekomen. De Edelen, Dordrecht en Amsterdam bewilligden terstond in de volle somme, mids dezelve, in zes jaaren, eerst opbrengende. Haarlem, Leiden en Gouda kwamen, in 't eerst, niet hooger dan tot vierhonderd en tagtigduizend guldens. Eindelyk, stemden zy egter, met de drie andere Leden. Delft hieldt zig nog buiten last. Doch men wilde eenige voorwaarden bedingen; en vooral 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, dat men, sedert eenigen tyd, wederom hadt begonnen te heffen, afgeschaft hebben. Maar de Keizer, die thans zelf in de Nederlanden was, liet zig niet beweegen. Zelfs werden 'er, in de Acte van Aanneeminge der Bewilliging, nog

Karel II. 1545.

Keizer geld en manschap tot deezen oorlog leveren.

Staat van 's Keizers ontvangst en uitgaave.

(m) Acte van 26 Maart 1544. [1545] by Boomkamp Alkm. bl. 109.

KAREL II. 1545. nog zo veele voorwaarden niet gesteld, als de Staaten, mondeling, hadden bedongen. Zy waren genoodzaakt zig, voor eerst, te vrede te houden (*n*). Ondertusschen werdt de Gemeente, in den duuren tyd, dien men thans, eenige jaaren agtereen, hier te lande, hadt, en terwyl 's Lands Kas veel ten agteren was (*o*), door belasting op belasting, zo zwaar gedrukt, dat sommige Steden, onaangezien zy afslag genooten hadden, na verloop van verscheiden jaaren, nog door den Ontvanger der Beden, openlyk en onder bedreiging van gyzeling, moesten aangemaand worden, om haar aandeel, in de jongst ingewilligde Bede op te brengen (*p*). De Landvoogdes was, in den Zomer deezes jaars, waarschynlyk tot dit zelfde einde, ook naar Utrecht gereisd (*q*). Van daar, begaf zy zig naar Gelderland, alwaar 's Lands Staaten den Keizer, tot het voeren van den Duitschen Kryg, eene Bede van driehonderdduizend goudguldens toestonden (*r*). Toen trok zy naar Groningen, vorderende deeze Stad en het omgelegen Land twee-enveertigduizend guldens af, te betaalen in drie jaaren. De Groningers deeden haar, daarenboven, een geschenk van eenen gouden kop met guldens, drie voeder wyns, drie last tarwe, drie last haver en drie vette ossen. Van Groningen, begaf zy zig naar Leeuwaarden (*s*), on-

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist, *op 's jaar* 1545. *bl.* 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 56, 60.
(*o*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53.
(*p*) Sommatie van 9 Juny 1548. *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 115.
(*q*) HENR. VAN ERP Chron. *p.* 119.
(*r*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 847.
(*s*) E. BENINGHA Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* CXVII. CXVIII. *bl.* 717, 718.

ogmerk om den Friezen, de te doen, waarna zy, keerde. KAREL II. 1545.

de Raadsheer Viglius, an den Hertog van Beie- hem van den toeleg te- kennis te geeven, en om t): en Maximiliaan van n Buuren, bragt, in de eger op de been, aan zer voorhadt, in Duitsch- rscheiden' Nederlandsche by dit Leger, als *Lamo- mond*, Jonkheer *Henrik es*, *Bastaard van Wasse-*). Tegen den Winter, rom in de Nederlanden, r, te Utrecht (*v*), daar idderorde van 't Gulden- , door Gelderland, al- werdt ingehuldigd (*w*), in Sprokkelmaand, naar Regensburg, keerde (*x*).

Met de invordering der nieuwe Impoften en Tienden, hadt men 't, dit jaar, in Holland, wederom zeer moeilyk gehad. Met het Land van Voorne en Putten, welk zig zeer ongaarne onder Holland liet omslaan, was men, eindelyk, overeengekomen, dat het een agtentwintigste deel in zestigduizend gul- Staat van den ontvangst der Imposten en Tienden.

(*t*) VIGLII Vita *N.* LI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*u*) GOUDHOEVEN *bl.* 130, 617.
(*v*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1546. *bl.* 62, 63.
(*w*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 848.
(*x*) VIGLII Vita, N. LII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.

KAREL II. 1545. guldens, op welken de Imposten geschat werden, opbrengen zou. Doch men hadt veel werks, om dit geld te krygen. In Bloeimaand, bevondt men, dat de Impost op verscheiden goederen, geheeven van den drie-entwintigsten van Lentemaand des jaars 1543, tot den twaalfden van Grasmaand des jaars 1544; de Impost op Wynen en Bieren, alleen tot den laatsten van Lentemaand des jaars 1545, en de Impost op Wynen en Bieren met de twee en een vierde stuivers van 't Morgen tot omtrent deezen tyd toe, samen zuiver hadden beloopen *zes en negentigduizend zeshonderd zestien ponden dertien schellingen drie deniers* van veertig grooten 't pond. De byzondere Ontvangers en Inzamelaars hadden zig tamelyk gekweeten, uitgenomen die van Haarlem en Woerden: doch daar bleeven nog zo veele onwilligen, dat men rekende, voor dezelven, eenentwintigduizend guldens van de Beden te moeten korten: hoewel deeze somme naderhand op veertienduizend guldens verminderd werdt. Met de invordering der twee Tienden, was het veel erger gegaan. Veelen hadden hunne inkomsten en winsten te laag opgegeven. De Ontvangers, vermoedelyk met kennis der Staaten, ongezind om 't vermogen der Ingezetenen voor 't Hof open te leggen, hadden veel oogluiking gebruikt: tot zo verre zelfs, dat van den tienden penning der Koopmans winsten niet meer dan twaalf honderd guldens in rekening gebragt was. En was dit geen wonder, als men aanmerkt, dat, in eene Stad als Haarlem, maar *negenentagtig guldens vier stuivers*, door niet meer dan zes

Koop-

Koopluiden, betaald waren. Van den tienden penning der Huishuuren was, in deeze Stad, *negenhonderd eenendertig guldens, dertien stuivers, drie deniers* ontvangen (*y*). In Westfriesland, was van den tienden penning van 't inkomen der Landeryen vyftienduizend vyfhonderd agttien ponden twee deniers gekomen, waar over geen klaagen viel. De Staaten hadden, by 't bewilligen der twee Tienden, bedongen, dat de *Quohieren* der Ontvangeren altoos geheim blyven moesten (*z*). Dus scheen 'er geene gelegenheid te zullen zyn, om den waaren staat van 's Lands vermogen, ten Hove, te konnen kennen. Doch twee Keizerlyke Gemagtigden, *de Sancto* en *Suys*, hadden, in Grasmaand, eenige byzondere Ontvangers voor zig doen komen, en hier door ontdekt, wat 'er schuilde. De Staaten waren hierover wel zeer t'onvrede; doch moesten 't, huns ondanks, gedoogen (*a*). Het Hof kreeg dus, allengskens, volkomener kennis van de misslagen der Ontvangeren en van het eigenlyk vermogen van 's Lands Ingezetenen; 't welk, door den tyd, tot zwaarer Beden gelegenheid gaf.

Karel II. 1545.

De Keizer hadt de Ryksvorsten, te Regensburg, beschreeven, voorgeevende de geschillen met de Protestanten, in der minne, te willen byleggen. Doch zyn waare toeleg was de Protestanten in slaap te wiegen, en onver-

De Graaf van Buuren trekt met een Leger naar

(*y*) Ampzing Haarl. *bl.* 37, 38.
(*z*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 9, 17, 22
(*a*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 25, 26. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 59, 60, 62.

KAREL II. 1546. Duitschland.

verhoeds te overvallen. Ten dien einde, hadt hy den Graave van Buuren bevolen, de Nederlandsche benden ook naar Regensburg te geleiden. De Protestantsche Vorsten, niet onkundig van 's Keizers toeleg, verscheenen geen van allen op de Ryksvergadering; doch hielden ondertusschen heimelyke Byeenkomsten (*b*), in welken, zy de middelen beraamden, om den Keizer 't hoofd te bieden, of hem zelfs aan te vallen. Toen zy gereed waren, deeden zy den Keizer afvraagen, op wien hy 't, met zyne toerustingen, gemunt hadt; hem hunnen dienst aanbiedende. Karel de V. begreep ligtelyk, dat zyn toeleg ontdekt was; gaf slegts algemeen antwoord, en vaardigde terstond boden, naar alle oorden, af, om zyne benden byeen te doen komen. Uit Duitschland, verzamelde hy eene tamelyke magt. De Graaf van Buuren kwam, met dertigduizend Knegten en zevenduizend paarden, uit de Nederlanden, over den Ryn, naar Regensburg (*c*). De Paus zondt *Octavio Farneze* ook met een Leger derwaards. Karel verzogt zelfs de Protestantsche Vorsten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, om hem volk by te zetten, voorgeevende, dat hy hunnen Geloofsgenooten den oorlog niet aandeedt om den Godsdienst, maar om dat zy zyne Hoogheid niet erkennen, noch zig naar de Rykswetten schikken wilden (*d*). Doch terwyl de Keizer 't volk zogt diets te maa-

(*b*) VIGLII Vita N. LIII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*c*) J. CAMERARIUS de Bello Smalcaldico *int.* M. FREHER. German. Script. *Tom.* III. *p.* 481.
(*d*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* II. *p.* 326.

maaken, dat hy den Kryg niet voerde om den Godsdienst; maakte Paulus de III, by eene Bulle (e), in 't openbaar, bekend, dat hy met den Keizer in Verbond getreden was; om de Ketters, met de wapenen, tot de gehoorzaamheid der Kerke, te noodzaaken: ja hy vermaande elk, om 's Hemels zegen, door vasten en bidden, over zo heilig een' oorlog, te verwerven. Karel de V. was zeer te onvrede over den inhoud deezer Bulle. Doch de Paus zogt wel de uitrooijing der Protestanten; maar vreesde, tevens, voor den aanwas van 's Keizers magt. Zyne Bulle strekte, om de Protestanten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, en de Zwitsers, van 't kiezen van 's Keizers zyde af te houden (f). Eer nog de Duitsche met de Nederlandsche Benden vereenigd waren, trok de Keizer op, langs den Donauw, om zig te voegen met de Italiaanschen, die vast door Tirol afkwamen. Doch *Joan Fredrik*, Keurvorst van Saxen, en Filips, Landgraaf van Hessen, hoofden van 't Verbond van Smalkalde, en onlangs, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, een Leger van tagtigduizend Knegten en tienduizend paarden byeen gebragt hebbende, poogden deeze vereeniging te beletten: 't welk hun egter mislukte. Zelfs noodzaakte de Keizer hen, eerlang, hunne Legerplaats, by *Ingolstad*, te verlaaten, en eerst naar *Nieuwburg*, en toen naar *Donauwerd*, te wyken. Kort hierna, geraakte de Graaf van Buuren, geluk-

Karel II. 1546.

(e) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 310.
(f) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 159.

Karel II. 1546. lukkiglyk, over den Ryn, en voorby Frankfort en Nieuwburg: waarna hy, binnen weinige dagen, te Ingolstad aankwam, en zig, by 't Keizerlyk Leger, voegde. Toen besloot Karel de Protestanten op de hielen te volgen. Doch deezen, den slag ontwykende, dien de Keizer ook niet sterk zogt, braken op van Donauwerd, en legerden zig te *Nordlingen*. Hier scheen het tot eenen Veldslag te zullen komen. De Protestanten, verdriet krygende in de geduurige togten, die zy niet doen konden, zonder veel volks te verliezen, stelden zig in slagorde. Karel schaarde zyn Leger insgelyks, geevende 't bevel over den voortogt aan *Ferdinand Alvarez de Toledo*, *Hertoge van Alva*, onder wien de meeste Nederlanders stonden, die de Graaf van Buuren hadt aangebragt. Doch men kwam tot geen hoofdtreffen. De gantsche Veldtogt liep ten einde, zonder dat 'er, tusschen de wederzydsche Legers, iet anders dan schutgevaarten voorgevallen ware. De Keizer behaalde 'er egter zo veel voordeels by, dat hy zig in staat vondt, om 't Beleg van verscheiden' Steden te onderneemen, die hem, terstond, werden opgegeven. Ook sneedt hy, van alle zyden, den Protestanten den toevoer af, en bragt hen eerlang in zulk eene engte, dat zy hun Leger in twee hoopen deelden, en aftrokken: begeevende den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen zig, met een' kleinen hoop volks, naar hunne byzondere Staaten, te rug. De Keurvorst van Saxen was 'er toe genoodzaakt, doordien hy tyding gekreegen hadt, dat zyn Hertogdom, door den Roomsch-

Ko-

Koning, Ferdinand, en door Hertoge *Maurits van Saxen*, die, schoon Luthersch en een Neef van den Keurvorst, door den Keizer, gewonnen was, te vuur en te zwaard, verwoest werdt. Verscheiden' Vorsten en Steden maakten toen hunnen zoen met den Keizer. De Graaf van Buuren nam *Darmstad* en Frankfort in. Augsburg en Straatsburg gaven zig, sedert, ook over aan den Keizer: die niemant in genade aannam, dan die zig voor vyand verklaarde van den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen. 't Jaar 1546 liep dus ongelukkig voor de Protestanten ten einde (*g*). Doch in 't volgende jaar, leeden zy nog meer.

Jakob of Joos van Kruiningen; een Zeeuwsch Edelman, sneuvelt voor Breeme.

In Louwmaand, zondt de Keizer agtduizend Knegten en vyftienhonderd Ruiters, onder bevel van *Jakob*, of, volgens anderen (*h*). *Joos van Kruiningen*, een Zeeuwsch Edelman, naar de Saxische grenzen. En 't gelukte hem, het Graafschap *Lingen*, het Graafschap *Rietbergen*, de Steden *Uffelen*, *Minden*, en verscheiden' anderen tot onderwerping te brengen. Toen keerde hy naar Breeme, welke Stad hy, verscheiden' Koopvaardyschepen vernield hebbende, hevig beschieten deedt; doch hy werdt zelf in eenen uitval gedood (*i*). De Keurvorst van Saxen, in zyn Land te rug gekeerd, bemagtigde, in korten tyd, verscheiden' Steden, die, door Hertoge Maurits, waren ingenomen. Zelfs noodzaakte hy hem en den Roomsch-Koning, eerlang, Saxen te

(*g*) Chron. van R. DE VEER *f.* 63-79.
(*h*) GOUDHOEVEN, *bl.* 617.
(*i*) BOXHORN *op* REIGERB. II. *Deel*, *bl.* 486.

KAREL II. 1546. te ruimen en naar 't Keizerlyk Leger de wyk te neemen. Doch de Keizer, sedert, zyne gantsche magt, langs de Elve, in Saxen gevoerd hebbende, leverde den Keurvorst, by *Mulberg*, slag, op den vierentwintigsten van Zomermaand, overwon hem, en nam hem gevangen. De Landgraaf, toen geene kans ziende, om alleen den Keizer 't hoofd te bieden, maakte, door tusschenspraak van Hertoge Maurits, en van den Keurvorst van Brandenburg, zynen Zoen met den Keizer, die hem egter, tegen verwagting, gevangen hieldt. De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld; doch naderhand tot eene eeuwige gevangenis. Hertog Maurits van Saxen werdt, sedert, tot Keurvorst verheeven (*k*). De Keizer zag zig, na 't overwinnen der twee voornaamste Protestantsche Vorsten, meester van gansch Duitschland.

Dood van Luther. Luther beleefde het ongeluk niet van de voornaamste voorstanders zyner Leere onder de Duitsche Vorsten. Hy was, op den zeventienden van Sprokkelmaand des jaars 1546, in zyne Geboorte-Stad Isleben, overleeden (*l*).

XV. Verbeteringen in burgerlyke zaaken, hier te Lande. Terwyl de Duitsche oorlog duurde, genoot men, in de Nederlanden, eene tamelyke rust, van welke de Landvoogdes zig bediende, om eenige verbeteringen te maaken, in het burgerlyk bestier deezer Landen. In den aanvang des jaars 1546, werdt, in Holland, by openbaaren Plakaate, de doodslag, in dronkenschap begaan, strafbaar verklaard. Ook werden de voo-

(*k*) Chron. E. DE VEER *f.* 79 *enz.*
(*l*) SECKENDORF Hist. der Reform. III. *Deel*, *bl.* 116.

voorige ſchikkingen op de Kleedinge, nu, en ſedert nog meer dan eens, vernieuwd, en den Lombaardhouderen de Kerk, geduurende den dienſt, verbooden. Op de Haringviſſcherye, kwam, wat laater, ook eene nieuwe Ordonnantie uit (*m*). De duurte van 't Kooren hadt, op 't einde van 't jaar 1545, reeds gelegenheid gegeven tot een Plakaat (*n*), waarby het koopen of verkoopen van Graanen van 't gewas deezer Landen, anders dan by de kleine maat en op de openbaare Markt zyner eigene woonplaats, tot aan Wynmaand toe, in Holland, verbooden werdt (*o*). Men lei ook in beraad, om den uitvoer van Graanen, die, onder betaalinge van 't verlofgeld, nog vryſtondt, geheellyk te verbieden. De Landvoogdes zondt iemant naar Amſterdam, om op te neemen, hoe veel voorraads aldaar lag. En ſedert heeft men Burgemeeſter *Henrik Dirkszoon* beſchuldigd, dat hy de Koorenkoopers zou hebben aangezet, om twee laſten, in plaats van één, op te geeven: waar door de uitvoer vry bleef (*p*). Voorts was men, omtrent deezen tyd, ook ſterk in de weer, om de zeeweeringen, by Petten en 't Hondsboſch, welken de Landvoogdes, voor eenige jaaren, bezigtigd hadt, te verbeteren, en de Duinen aldaar te onderhouden (*q*). Het Hof van Holland gaf, insgelyks, eene Ordonnantie uit, op het ſtellen van vuuren langs de ſtranden van

KAREL II. 1546.

(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54, 63, 64, 67.
(*n*) ADR. VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1545. *bl.* 46, 48.
(*o*) *Zie dit* Plakaat *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 112. *Verg.* Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54.
(*p*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(*q*) Repert. der Plakaat. *bl.* 54, 56.

Karel II. 1546. van Holland, in Oorlogstyd; van ter Schelling af tot aan Goederede toe (r), welke Ordonnantie, door Vrouwe Maria, sedert, bekragtigd werdt (s).

De sterkte by Rammekens gestigt. 1547. In Lentemaand des jaars 1547, begaf de Landvoogdes zig naar Zeeland, om orde te stellen op de zeeweeringen der verscheiden' Eilanden, en op de versterking van Walcheren, tegen vyandelyke aanslagen. Tot dit laatste einde, vorderde zy van de Staaten dertigduizend guldens, na dat haar, ongevraagd, tot beide de einden, reeds tienduizend Karels guldens waren aangebooden, welken zy ook aangenomen hadt. De Landvoogdes hadt voor, eenige Blokhuizen in Walcheren te doen opwerpen, welken zy, met Krygsvolk en geschut, op 's Keizers kosten, beloofde te zullen voorzien (t). Doch my is niet gebleeken, dat de Staaten in haaren eisch bewilligd hebben. 't Is egter niet onwaarschynlyk, alzo men vindt, dat het Kasteel, te *Blanksboek*, by *Rammekens*, de *Zeeburg* genaamd, onlangs begonnen, omtrent deezen tyd, voltooid werdt (u).

Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren, wordt Stadhou- In den aanvang deezes jaars, ontsloeg Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, zig, ter oorzaake van zynen ouderdom en andere bezigheden, met 's Keizers goedvinden, van de Stadhouderlyke waardigheid van Holland en Zeeland (v); die, terstond hierna, aan den Admiraal, *Maximiliaan van Bourgondie*, Heere

(r) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 15, 28. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5.
(s) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(t) Acten *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 483, 484.
(u) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 481, 482.
(v) Suffrid. Petr. Append. *ad* Bekam *p.* 190.



MR. AERT VAN DER GOES,
Advokaat van Holland,
in 't jaar 1541, oud 66 jaaren.

Door J.M. Quinkhard, ... van der Goes, ... te Delft. Door J. Houbraken, ...

I.s. Tirion excudit.

KAREL II. 1547. de V, met het Stadhouderschap aan den Admiraal op te draagen, in der daad beoogd heeft, meer klem aan 't gezag des Stadhouders, in Holland en in Zeeland, te geeven.

XVI. Veranderingen in Frankryk, Engeland en Schotland.

Het overlyden van Henrik den VIII. en François den I, welk, kort na elkanderen, in den aanvang des jaars 1547, voorgevallen was, bragt eenige verandering te wege, in de zaaken der Nederlanden. Henrik werdt opgevolgd, door zynen Zoon, *Eduard den VI*, die naauwlyks negen jaaren bereikte. Zyn Vader was, kort voor deszelfs dood, in onderhandeling getreden, over een Huwelyk, tusschen Eduard en *Maria*, die haaren Vader, Jakob den V, in 't Schotsche Ryk opgevolgd was, en onder de Voogdye haarer Moeder stondt. Doch veele Schotsche Grooten, en de Koninginne Weduwe zelve poogden den voortgang van dit Huwelyk te beletten. De Hertog van Sommerseth, *Protector* of Beschermer van Engeland, en de Raad van Eduard den VI, besllooten, hierop, de Schotten, door de wapenen, tot het toestaan van het Huwelyk, te dwingen. *Henrik de II.* die zynen Vader, François den I, in 't Fransche Ryk, was opgevolgd, ondersteunde de Schotten, tegen de magt van Engeland. De Nederlanden waren, met Frankryk en Engeland beide, verbonden. Doch de Schotten, oordeelende, naar 't schynt, dat zy thans meer van hun te vreezen dan te hoopen hadden, voeren, in deezen Zomer, voort, met het pleegen van verscheiden' vyandelykheden, ter zee, tegen 's Keizers Onderzaaten. De Haringvisschery, die, onder Schotland, door de Hollanders

Vyandelykheden der Schotten.

en

en Zeeuwen, geschiedde, werdt zeer belemmerd, door de Schotsche Kaapers (a): waarom de Landvoogdes, in Zomermaand, ter Dagvaart in den Haage, deedt voorslaan, dat men de tiende Buis, ten oorlog, behoorde toe te rusten, dezelve, tot goedmaakinge der kosten, deel geevende, in de voordeelen der visscherye. Doch de Steden en Plaatsen, zig met de Haringvangst geneerende, verwierpen deezen voorslag, beweerende, dat de Haringteelt, den visscheren niet slegts, maar 't gantsche Land voordeelig zynde, ook, op kosten van 't gemeene Land, behoorde beschermd te worden. Die van Vlaanderen en Zeeland, hierover, insgelyks, gehoord, oordeelden ook, dat de tiende Buis de Visschery niet genoeg zou konnen beschermen, alzo de Buizen, die eerst gevangen hadden, zig, volgens gewoonte, onder geleide van eenige gewapende Buizen, naar huis zouden haasten; waar door veroorzaakt worden zou, dat 'er te weinige gewapende Buizen, by het overig gedeelte der Vloote, zouden konnen blyven, om dezelve, tegen een Oorlogschip, te konnen beschermen. Holland zou gaarne, met Vlaanderen en Zeeland, over 't beveiligen der Haringvisscherye, hebben willen overeen komen. Doch dit gelukte niet. Men besloot dan, uit Holland alleen, agt Oorlogschepen in zee te brengen, en de kosten, die vyfenveertigduizend guldens beloopen zouden, grootendeels te vinden, uit een lastgeld, op de Visscherye. De Staaten zouden 'er, uit 's Lands Kas-

Karel II. 1547.

De Haringvaart beveiligd.

(a) Reigersb. II. Deel, bl. 487.

Karel II. 1547. Kasse, agtduizend guldens toe geeven, waar in egter Leiden en Gouda, als geen belang by de Haringvaart hebbende, maar vier en driehonderd guldens draagen wilden. Terwyl de Schepen gereed werden gemaakt, werdt de Haringvaart, tot aan Herfstmaand toe, by openbaare Plakaate, verbooden (*b*). Doch na 't eindigen der visscherye, in Wintermaand, bevondt men, dat eenige visschers, om 't Lastgeld uit te winnen, een gedeelte hunner vangst, in Engeland, verkogt hadden, zonder daarmede eerst in Holland gekomen te zyn. De Stadhouder klaagde hier over, ernstelyk, ter Staatsvergaderinge (*c*). Doch men heeft dit bedrog, zelden, t'eenemaal, konnen weeren. In 't voorbygaan, merken wy aan, dat de Ingezetenen van Amsterdam zig, ten deezen tyde, nog sterker dan sedert, met de versche Vischvangst in de Zuiderzee schynen geneerd te hebben; alzo zy nevens andere Watersteden, in Slagmaand deezes jaars, Oktroi kreegen, om hunne visscheryen te mogen gebruiken, mids zig bedienende van netten, die eene behoorlyke wydte hadden, en geen' versmoorden visch te lande brengende (*d*).

Amsterdammers visschen in de Zuiderzee.

XVII. Karel de V. besluit vierduizend

Na 't eindigen van den Duitschen Kryg, tot welken de Nederlanden geld en volk hadden moeten leveren, hoopte men, eindelyk eens, ontheeven te zullen blyven van het onder-

(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56, 59.

(*c*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1547, *bl.* 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46. VELIUS Hoorn, *bl.* 260. BRANDT Enkh. *bl.* 71.

(*d*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59.

derhouden van vreemde Knegten, die den Landzaaten, veele jaaren, tot merkelyken last, waren geweest, en meer dienden, om 's Keizers gebied uit te breiden en te bevestigen, dan om de Landen te beveiligen en te beschermen. Doch de Keizer begreep het anders. Hy besloot, in deezen tyd van Vrede zelven, op de grenzen der Nederlanden, voortaan, altoos, vierduizend Paarden te onderhouden, die verbonden zouden zyn, den eed van getrouwheid aan hem af te leggen (e). En de Landzaaten, die hieraan, in tyden van vrede, t'eenemaal ongewoon waren, moesten, voor 't onderhoud van dit Krygsvolk, zorg draagen. Karel de V lei dus de grondslagen van eene volslaagen' overheersching der Nederlanderen, op welken, zyn Zoon en Opvolger, Filips, naderhand gebouwd heeft.

Karel II. 1547.

Paarden in tyd van Vrede, op de grenzen, te onderhouden.

De slegte staat van 's Lands Geldmiddelen veroorzaakte, ten deezen tyde, moeilykheden, van welken men, in lang niet gehoord hadt. De zes groote Steden, omtrent het einde des jaars 1544, ruim zesenzeventigduizend ponden aan Losrenten hebbende verkogt (f), hadden, in 't begin des volgenden jaars, last gegeven, om de verscheenen Renten van vroeger tyd te voldoen, en eenige oude Renten te lossen, eerst van Buitenluiden, daarna van Ingezetenen, op dat deezen, buitens Lands, niet bekommerd zouden worden. Doch alzo dit niet, of niet behoorlyk geschied was, werden 'er, omtrent het einde des jaars 1546, ee-

Ingezetenen, om 's Lands schulden, buitens Lands bekommerd.

(e) Repert. der Plakaat. bl. 57.
(f) Adr. van der Goes Regist. op 't jaar 1545, bl. 1, 8, 28, 29, 34.

KAREL II. 1547.

eenige Ingezetenen van Dordrecht, in Vlaanderen, vastgehouden. De Staaten moesten terstond orde te stellen, dat de Renten, om welker wanbetaaling, deeze luiden in zwaarigheid geraakt waren, en de kosten, by deeze gelegenheid, gemaakt, voldaan werden, gelyk, in de Lente deezes jaars, geschiedde (g). Het aandeel der onwilligen om den Impost te betaalen beliep nu nog zevenduizend driehonderd en vyftig guldens, welken men van de Bede korten wilde. Doch de Landvoogdes wilde niet meer dan tweeduizend guldens laaten vallen, zynde het aandeel des Graaven van Buuren, die van den Keizer uitstel van betaalinge bekomen hadt. De Staaten wendden, derhalven, alle moeite aan, om meer onwilligen tot betaaling te noodzaaken. Die van Asperen en Heukelom, den Excyns, dien zy lieten ontvangen op Kerfstokken, welken, afgedaan zynde, jaarlyks, in 't vuur werden geworpen, kwalyk hebbende opgebragt, werden gegyzeld, en niet ontslaagen, dan onder voorwaarde, dat Asperen, voor drie jaaren Impost, honderd en vyftig, en Heukelom honderd en vyf guldens, boven het Morgengeld, zou opbrengen (h). Behalve den Graave van Buuren, waren de Graavinnen van Hoorne en Aremberg, en de Heeren van Abbenbroek en Kruiningen ook onwillig geweest, om den Impost te betaalen: doch van deezen werden eenigen, immers de Graavin van Hoorne,

Onwilligen, tot voldoening der gemeene Lasten genoodzaakt.

(g) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1545, *bl.* 6. *op 't jaar* 1546, *bl.* 16, 19. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5. 10, 15.

(h) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1547. *bl.* 7, 8, 11, 14, 15, 18.

Hoorne, door den grooten Raad te Mechelen, tot betaaling veroordeeld (*i*). Het oud agterweezen van Holland, beloopende tweehonderddnizend min zestig guldens, hadt men gemeend te zullen konnen vinden, uit een driejaarig Morgengeld van twee en een vierde stuivers van 't morgen voor het eerste, en twee stuivers voor de twee laatste jaaren, en uit de Impost op Wyn en Bier in de Steden; doch na dat de Ontvangers, in den Zomer deezes jaars, rekening gedaan hadden, kwamen 'er nog veertigduizend guldens te kort, die men besloot om te slaan, voor de helft op de Schildtalen, en voor de wederhelft, by drie grooten op de Morgentaalen (*k*); gelyk geschiedde: waarmede deeze oude schuld, eindelyk, afgedaan werdt (*l*). De Geestelykheid moest, dit jaar, wederom de helft haarer inkomsten aan den Keizer uitkeeren (5).

Karel II. 1547.

XVIII. Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk.

Terwyl men dus, in Holland en elders, den staat der Geldmiddelen, op beteren voet, zogt te brengen, was men, in Duitschland, sterk bezig, om de Nederlanden, of ten minsten eenigen der zelven, te doen verklaaren, voor Leden van het Keizerryk, op datze mede tot de Ryks lasten zouden draagen. Karel de V. maak-

(*i*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546. *bl.* 12. *op 't jaar* 1547. *bl.* 17

(*k*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1547. *bl.* 2, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 17, 46, 47.

(*l*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 8.

(5) Men vindt, dat de Utrechtsche Geestelykheid, nu, in twee reizen, omtrent driehonderd en zestigduizend guldens opbragt; daar zy, in 't jaar 1543, met tienduizend guldens, was vry geraakt. *Anon. Adverf.* in Matthæi *Fundat. & Fat. Eccl.* p. 225.

Karel II. 1547. maakte hierop, eindelyk, een schikking, in 't jaar 1548. Doch alzo 'er, vooraf, veel twist over gevallen was, op de Ryksdagen, en 's Keizers schikking zelve, hier en daar, niet dan met moeite ingang vondt, en geschaapen scheen gewigtige gevolgen te zullen hebben, moeten wy den grond van 't gene hier over te doen viel van wat hooger ophaalen.

Oude staat derzelven, ten opzigte van 't Ryk. Wy hebben, in het voorige gedeelte dezer Historie gezien, dat alle de Nederlanden, oudtyds, tot het Ryk van Karel den Grooten, behoord hadden. Doch na de verdeeling van dit Ryk in verscheiden' deelen, van welken de twee voornaamsten, sedert, Duitschland en Frankryk genoemd zyn geworden, zyn sommige Nederlanden, gelyk Gelder, Henegouwen, Holland, Friesland, 't Stigt en Groningen aangemerkt, als behoorende tot het Duitsche Ryk: anderen, gelyk Vlaanderen en Artois, waren aan Frankryk onderhoorig, en wederom anderen, gelyk Brabant en Zeeland, uitmaakende een groot gedeelte van 't Ryk van Lotharius of Lotharingen, behoorden nu eens tot Frankryk, dan eens tot Duitschland, naar dat Lotharingen, door Fransche, of door Duitsche Vorsten, beheerd werdt. Zeeland schynt zelfs, somtyds, gedeeltelyk tot het Duitsche Ryk, gedeeltelyk tot Frankryk behoord te hebben. Ook moet men dit zelfde, wat de oudste tyden aangaat, van Holland zeggen. Doch in laater' tyden, zyn beide Holland en Zeeland geheel tot het Duitsche Ryk gerekend. De Hertogen en Graaven der Nederlanden, die, met het bewind over de-

zel-

zelve, door de Frankische en Duitsche Vorsten, beleend waren, verscheenen, dikwils, ten Keizerlyken Hove, en stonden den Ryke in den oorlog ten dienst. De Vierschaaren, in Holland, werden, zelfs onder de Graaven uit de Huizen van Beieren, Bourgondie en Oostenryk, gespannen, *van wegen den Keizer van Rome, en den Graave van Holland* (m). Van sommige Landschappen, gelyk van Gelder, 't Stigt en Friesland, blykt ook, dat zy droegen in de Ryks-lasten; doch ik vertrouw, dat dit van alle de Nederlanden, met naame van Holland en Zeeland, bezwaarlyk te bewyzen zou zyn: schoon my zeer wel bekend is, dat deeze lasten, dikwils, van hun zyn gevorderd. Ook schynen deeze Landschappen den Ryke, niet altoos, als 't hun gevergd werdt, met manschap, ten dienst gestaan te hebben. Hoewel ik niet ontkennen wil, dat zy 't, somtyds, gedaan hebben. In 't jaar veertienhonderd eenendertig, werdt van alle de Ryks Leden een zeker getal van manschap gevorderd, om de Husiten, in Boheeme, te beoorloogen. Hertog Filips van Bourgondie moest toen vierhonderd Speeren leveren, Brabant tweehonderd, Gelder honderd, Holland en Zeeland samen tweehonderd, de Bisschop van Utrecht, met drie Stigtsche Steden, vyftig, de Heeren van Batenburg, Kuilenburg, Buuren en de Lek ieder vyf (n). Doch my is geen blyk voorgekomen, dat de Nederlanders, ten deezen

(m) Keuren van Oudew. *bl.* 585. Matthæus de Jure Gladii *Cap.* XXXVIII. *p.* 639.

(n) Eerste en Oudste Ryks Matricul *dans le* Supplement *au* Corps Diplom. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 353.

KAREL II. 1547. zen tyde, in deezen Kryg, gediend hebben. Men vindt wel, dat 'er, eenige jaaren vroeger, zesenvyftig Dordrechtsche Poorters, tegen de Hussiten, ten stryde zyn uitgetrokken; doch of zulks, uit erkende verpligting aan 't Ryk, of uit Godsdienstigen yver en enkelyk op 't aanzetten der Predikeren, geschied zy (*o*), mag met reden in twyfel getrokken worden. In laater' tyd, zyn 'er, onder de Nederlanden, die thans den naam van *Vereenigden* draagen, geenen geweest, die zig meer onderhoorig aan 't Keizerryk erkend hebben dan Gelderland en 't Stigt van Utrecht, tot zo verre, dat Holland, door Utrecht, in 't jaar 1526, voor 't Keizerlyk Kamergerigt te Spiers, in regten betrokken geworden is, zonder dat egter die van Holland aldaar hebben willen verschynen (*p*). Ook was, al ten tyde van Keizer Albrecht van Oostenryk, in 't jaar 1438, het Ryk, voor de eerste reize, in *vier* Kreitsen verdeeld geworden, onder de derde van welken, Utrecht, Gelder, Brabant en Holland begreepen werden (*q*). Doch Maximiliaan, in 't jaar 1495, het Kamergerigt, welk, in den jaare 1530, vaste zitting te Spiers verkreeg, te Worms, opgerigt hebbende, in welk een Raadsheer, uit de Nederlanden ter wederzyde de Maaze, zitting hebben zou (*r*), verdeelde het Ryk, in *zes* Kreitsen, naamlyk, de *Frankische*, *Beiersche*, *Zwabische*, *Rynsche*, *Westfaalsche* en *Saxische* Kreits, onder welke zes Kreit-

Ryksverdeeling in Kreitsen.

(*o*) BALEN Dordr. *bl.* 768.
(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 24.
(*q*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 178. B. G. STRUVIUS Corp. Hist. German. *p.* 717.
(*r*) J. PH. DATT, de Pace Publ. Imperii *p.* 603.

Kreitsen, hy vyf volkeren, die, oudtyds, in Duitschland, gewoond hadden, te weeten, de Franken, Beijerschen, Zwaaben, Lotharingers en Saxers, vervatten wilde: bestaande de Lotharingers, met de volkeren, die langs den Ryn woonden, den Rynschen, en de Saxers den Westfaalschen en Saxischen Kreits. Doch naderhand (6) bespeurende, dat sommigen van deeze Kreitsen te uitgestrekt waren, en dat zy, met malkanderen, nog niet alle de volkeren vervatteden, die, oudtyds, tot het Duitsche Ryk hadden behoord, vondt hy goed, by de zes gemelde, nog *vier* Kreitsen te voegen: verdeelende den Rynschen Kreits, in *Opperrynschen* en *Nederrynschen*, en den Saxischen in *Opper-* en *Nedersaxischen*, en daarby voegende zyne Oostenrykske Erflanden, onder den naam van *Oostenrykschen* Kreits, en die van zynen Kleinzoon, Karel, over wien hy toen Voogd was, onder den naam van *Bourgondischen* Kreits. Onder deezen laatsten, werden de meeste Nederlanden begreepen. Gelderland en 't Stigt van Utrecht waren, te vooren al, onder den Westfaalschen Kreits, vervat geweest. Doch alzo deeze verdeeling alleen gemaakt was, om, volgens dezelve, eene belasting te leggen, op de Landen, welken men geoordeeld hadt, onder 't Ryk te behooren (s), werdt dezelve niet overal aangenomen, vooral niet in de Nederlanden. Men oordeelde hier, dat Maximiliaan geen regt hadt,

Karel II. 1547.

(s) B. G. Struvius Corp. Hist. German. *Tom.* II. *p.* 940, 962.

(6) In 't jaar 1512.

Karel II. 1547. hadt, om de Erflanden van zynen Kleinzoon, die niet alleen, noch ten allen tyde, tot de Rykslasten gedraagen hadden, den Ryke te onderwerpen. Doch in Duitschland, dreef men, dat Landen, welken van ouds tot het Ryk behoord hadden, gelyk de Bourgondische Nederlanden (7), met reden, wederom onder het zelve betrokken konden worden. 't Geschil hier over, eenige jaaren aan den spyker gehangen hebbende, werdt wederom leevendig, na dat eerst het weereldlyk gebied over 't Stigt, en naderhand, in het jaar 1543, het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen, aan Karel den V, afgestaan was. De Ryksstenden, in den aanvang des jaars 1543, te Neurenberg, byeen gekomen, oordeelden, dat de Nederlanden, als behoorende onder den Bourgondischen Kreits, in de Ryks lasten, die toen zeer zwaar waren, behoorden te draagen. Doch Viglius van Zuichem, die, ten dien tyde, nevens *Virik*, *Vryheer van Krychingen*, naar den Ryksdag, was afgevaardigd (*t*), bragt zo veel te wege, dat de Nederlanden, die zeer veel aan den Keizer, hunnen Heer, opbrengen moesten, voor deeze reize, van de gemeene Ryks lasten vry bleeven (*u*). Nogtans verlooren de Stenden den toeleg niet uit het oog, om den Bourgondischen Kreits, in stand, te hou-

(*t*) Viglii Vita N. XLVI. p. 22.
(*u*) Viglii Epist. *in* Notis *ad ejus* Vitam, *p.* 160.

(7) Men vindt deezen ook onder 't Ryk begreepen, in de optellingen der Ryks Leden van de jaaren 1507, en 1521. Voiez *Supplement* au *Corps Diplomatique* Tom. III. p. 13, 65.

houden. Zy zagen wel, dat het van alle de Bourgondische Erflanden bezwaarlyk te bewyzen zou zyn, dat zy, waarlyk, tot het Duitsche Ryk behoorden; doch omtrent sommigen, gelyk Gelder en Utrecht, was het wederom zo klaar, dat het, naauwlyks, eenigen twyfel toeliet. Zy besslooten, hierom, 't stuk op nieuws aan te tasten, en met Utrecht te beginnen. Men wist, dat Bisschop Henrik van Beijeren, in zyn leeven, erkend hadt, dat hy schuldig was, zyn aandeel in alle de Ryks lasten te draagen. Men vertelde, dat zyne Voorzaaten dezelfde erkentenis gedaan hadden. Ondertusschen, was het Stigt, sedert lang, in gebreke gebleeven, om tot den Turkschen Kryg en andere lasten geld te schieten. De Stenden verzogten hierom den Keizer, dat hy Utrechtsche Gemagtigden naar Spiers wilde doen komen, om, met de Kamer, wegens de agterstallen, af te rekenen (v).

KAREL II. 1547.

De Stenden des Ryks vorderen Utrecht agterstallen af, in de Ryks lasten.

Karel de V. bevroedde haast, waar men heen wilde, en dat men met Utrecht begon, om tot de andere Nederlanden, of ten minsten tot eenigen derzelven, te voegzaamer, te konnen overgaan. Doch 't was zyn belang, te beletten, dat zyne Erflanden tot de Ryks lasten droegen. De zwaare Beden, die hy, eenige jaaren herwaards, hier te Lande, gevorderd hadt, en verder gezind was te vorderen, zouden zekerlyk zo ligt niet ingewilligd worden, of, als ze reeds ingewilligd waren, veel bezwaarlyker konnen worden opgebragt, wanneer de Landen hunnen Hee-

(v) VIGLII Epist. Select. N. CXXXVIII. p. xiv.

Karel II. 1547. Heere niet alleen, maar 't Ryk daarenboven voldoen moesten. 't Is waar, dat zy hiertoe niet zouden hebben konnen verpligt geworden zyn, zo zy zo min tot het Duitsche Ryk behoord hadden, als Spanje en sommige andere Staaten des Keizers. Doch 't was, met de Nederlanden, gantsch anders gelegen. Viglius van Zuichem, die wederom naar Spiers gezonden was, om de Stigtsche zaak voor te staan, vertoonde den Stenden „ dat „ de Keizer verstondt, dat de Stigtschen zo „ veel tot de Ryks lasten draagen zouden, als „ zy, onder de Bisschoppen, waren gewoon „ geweest; doch dat zy beweerden, van alle „ Ryks lasten vry te zyn: dat, 't zy men dit „ met hen erkende of niet, het niemant onbe„ kend zyn kon, dat het Stigt, onlangs, door „ de invallen van Maarten van Rossem, ge„ noodzaakt geweest was, veel tot zyne eigen' „ bescherming op te brengen: waarom men „ thans den Landzaaten geenen nieuwen last „ behoorde op te leggen." Doch de Stenden lieten zig niet paaijen, met deeze redenen, en dreigden de zaak des Ryks Fiskaal in handen te zullen geeven. Viglius belette dit egter. En de Vergadering besloot „ dat de „ Keizer den onderstand, die zyne Erflan„ den, tot het Ryk behoorende, zouden op„ brengen, tot onderhoud van zyn Leger in „ Hongarye, kon en moest gebruiken." Viglius was van gedagten, dat de Stigtschen, onder deeze algemeene bewoording van *Erflanden*, begreepen waren, en 't was hem zeer naar den zin, dat zy gerekend werden, de penningen, hun afgevorderd, niet aan 't Ryk,

maar

maar aan den Keizer, schuldig te zyn. 't Geschil met de Stigtschen over de agterstallen werdt, ten deezen tyde, ook vereffend (w). Zy bleeven wel beweeren, dat zy, ten minsten na dat zy onder 't Huis van Oostenryk geraakt waren, en 's Keizers Beden voldeeden; van allen uitheemschen last moesten ontheeven verklaard worden. Doch uit eenen Brief van Viglius, is af te neemen, dat hy, schoon hy, op den Ryksdag, zo veel als hy kon, ten voordeele der Stigtschen, gezeid hadt, egter van oordeel was, dat zy, zo wel als Saxen en Kleef, de Ryks lasten, boven die, welken hun, door hunnen byzonderen Heer, den Keizer, afgevorderd werden, draagen moesten (x).

Karel II. 1547.

In 't volgende jaar 1545, bragten de Stenden 't geschil wederom op den Ryksdag te Worms. Viglius, hoe weinig eer hy, met het voorstaan van de zaak der Nederlanden, zag in te leggen, moest egter, op 's Keizers uitdrukkelyk bevel, den Ryksdag wederom bywoonen. De Stenden spraken nu niet van het draagen in de Ryks lasten; maar hadden 't geschil tot dit punt gebragt, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan het Ryk hadden, of niet. Dit maakte de zaak moeilyker. Viglius zelf was overtuigd, dat men, ten opzigte van sommige Landschappen, bewyzen kon, dat zy tot het Ryk behoorden. Ook wilden men zig, hier te Lande, niet alle gemeenschap met het Ryk, ten eenemaal, ontrek-

Men onderzoekt, in Duitschland, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan 't Ryk hebben.

(w) Viglii Vita N. XLVIII p. 24.
(x) Viglii Epist. Select. N. CXXXVIII. p. 319.

KAREL II. trekken. 't Gevoelen der Stenden plat uit te
1547. ontkennen, zonder hunne bewyzen te wederleggen, was ongeraaden. Ook vreesde Viglius, dat hy, beweerende, dat de Bourgondische Erflanden niets gemeens hadden met het Ryk, den Stenden gelegenheid geeven zou, om zig, op gelyke gronden, het draagen der Ryks lasten, insgelyks, te onttrekken; gelyk zy, voorheen, al gedreigd hadden te zullen doen. Hier kwam nog by, dat de Keizer zelf, by andere gelegenheden, den Stenden reeds meer beloofd hadt, dan de Nederlanders erkennen wilden, den Ryke schuldig te zyn. Viglius poogde, hierom, de Stenden te doen verklaaren, welke Landschappen zy onder den Bourgondischen Kreits begrypen wilden (y). Doch de verschillende begrippen, die, wederzyds, met veel yver, gedreeven werden, waren oorzaak, dat men tot geen besluit kwam. De oorlog tegen de Protestanten, die, kort hierna, ontstak, en tot in 't jaar 1547 duurde, verhinderde den Keizer, zelv' de hand te leggen, aan 't beslissen van dit oud geschil. Hy maakte 'er egter een einde van, op den Ryksdag, die, in Zomermaand
1548. des jaars 1548, te Augsburg, gehouden werdt. 't Geschil werdt hier, van den grond op, verhandeld. De Stenden vertoonden den Keizer, schriftelyk „, dat Maximiliaan, zyn Grootva-
„ der, de Nederlanden, eertyds, onder den
„ Bourgondischen Kreits begreepen, en op
„ zeker aandeel in de gemeene Ryks lasten
„ gesteld hadt; dat Filips, Hertog van Bour-
„ gon-

(y) VIGLII Epist. *in Notis ad ejus Vitam*, p. 160.

„ gondie, nu in persoon, dan door zyne Ge- KAREL V.
„ magtigden, op de Ryksdagen verscheenen was, 1548.
„ en dat het zelfde Huis van Bourgondie afge-
„ vaardigden tot de Regeering des Keizerryks,
„ en tot de Keizerlyke Kamer gezonden hadt,
„ door welke de Nederlanden, op hun aandeel in
„ de Ryks lasten, gesteld geworden waren; maar,
„ om zy verzogten, dat de Bourgondische Kreits
„ nog als een Lid des Duitschen Ryks mogt
„ aangemerkt worden, en de gemeene lasten
„ helpen dragen." Zy voegden 'er by „dat
„ het Hertogdom Gelder, het Graafschap
„ Zutfen en de Staaten des Lands van Utrecht,
„ als, buiten alle tegenspraak, tot het Ryk, en
„ onder den Westfaalschen Kreits behooren,
„ de, voortaan ook de Ryks lasten moesten
„ helpen dragen, en de oude agterstallen af-
„ doen." Doch van der zyde der Nederlan-
deren, werdt, hierop, waarschynlyk door
den Raadsheer Viglius (z), aangemerkt „dat
„ men niet bewyzen kon, dat de Bourgondi-
„ sche Erflanden, in Nederland of elders ge-
„ legen, immer iet tot de Ryks lasten had-
„ den opgebragt, en dat het ontwerp, om
„ dezelven onder eenen Bourgondischen
„ Kreits te brengen, nooit was uitgevoerd:
„ dat Hertog Filips de Ryksdagen, vrywil-
„ liglyk, en niet uit hoofde van eenige ver-
„ pligting aan 't Ryk, hadt bygewoond, en
„ dat hy, insgelyks, zonder eenige verplig-
„ ting, maar enkelyk om de Stenden des
„ Duitschen Ryks, tot den oorlog tegen de
„ Tur-

(z) *Vide* VIGLII Vitam *N.* LVII. *p.* 27. *ejusdemque* Epist. Select. N. CXLVI. *p.* 341.

Karel II. „ Turken en het herwinnen van Konstanti-
1548. „ nopole, aan te moedigen, wel zekere som-
„ men, tot dien oorlog, hadt willen verstrek-
„ ken: dat het Hertogdom Gelder, inder-
„ daad, tot het Ryk behoorde, en dat de
„ Keizer, door zynen Grootvader, Maximi-
„ liaan, al voorlang, met het zelve beleend
„ geworden was; doch dat het Ryk nimmer
„ van dit Hertogdom eenige gemeene lasten
„ gevorderd, veel min ontvangen hadt; waar-
„ om de Staaten, by 't inhuldigen des Kei-
„ zers bedongen hadden, dat hy hen, by
„ deeze hunne vryheid, bewaaren zou: dat
„ de Staaten van Utrecht, insgelyks, be-
„ weerden, dat zy, volgens hunne oude Pri-
„ vilegien, in geene Ryks lasten gehouden
„ waren, die ook, zo zy zeiden, nooit van
„ hun geëischt, immers nooit ontvangen wa-
„ ren: dat, alschoon men bevinden mogt,
„ dat Gelder en Utrecht, onder den West-
„ faalschen Kreits, begreepen, en op zeker
„ aandeel in de Ryks lasten gesteld waren ge-
„ weest, hieruit, geenszins volgde, dat dee-
„ ze Landschappen gehouden waren, zulk
„ een aandeel op te brengen; dat, gelyk dee-
„ ze Landschappen en de overige Nederlan-
„ den altoos vry van Ryks lasten geweest wa-
„ ren, men ook niet bevinden zou, dat zy
„ immer eenige bescherming of onderstand
„ van 't Ryk genooten hadden, welke nog-
„ tans den eigenlyken Ryks Stenden geagt
„ moest worden toe te komen. Uit al het
„ welke beslooten werdt, dat de Nederlan-
„ den, en Gelder en Utrecht zelven van alle
„ Ryks lasten ontheeven, en by hunne oude

„ vry-

„ vryheden bewaard moesten worden (*a*)." Zo veel werdt 'er gezeid om de Nederlanden van de Rykslasten vry te doen verklaaren. Doch op de meesten deezer redenen, zou veel aan te merken zyn, waar mede wy ons niet zullen ophouden. De Keizer vondt ook niet goed, dezelven, in allen deele, te laaten gelden: maar beslifte het geschil, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, den zesentwintigsten van Zomermaand, op den volgenden voet: „ dat de Keizerlyke Erflanden, nevens het Hertogdom „ Gelder, het Graafschap Zutfen en de Heerlykheid van Utrecht, onder eenen Kreits „ vervat zouden worden, en zo veel als twee „ Keurvorsten in de Ryks lasten draagen; doch „ dat zy, daarentegen, ook de bescherming „ en ondersteuning des Ryks genieten zouden; behoudende voorts alle hunne overige „ vryheden, regten en regtsgebied." Volgens deeze Uitspraak, werdt 'er, ten zelfden dage, tusschen den Keizer en de Standen, eene overeenkomst getroffen van deezen inhoud: „ De Keizer, als *Erf- en Opperheer* der Bour- „ gondische Staaten, stelt de Hertogdommen „ Lotharingen, Brabant, Limburg, Luxem- „ burg en (8) *Gelder*; de Graafschappen Vlaan- „ de-

Karel II. 1548.

Uitspraak van Karel den V. over 't geschil deswege.

Overeenkomst, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, wegens 't draagen der Rykslasten.

(*a*) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imper. Germ. *Cap.* XXVII. *p.* 756 & *seqq.*

(8) In 't *derde Deel* van 't *Groot-Plakaatboek*, door Mr. Simon van Leeuwen uitgegeven, vindt men, (bl. 23), eene zeer slordige vertaaling deezer Overeenkomst, in welke, in de optelling der Keizerlyke Erflanden, die onder 's Ryks bescherming gesteld werden, de naamen van *Gelder* en *Zutfen*, *Holland* en *Zeeland*, onder anderen, worden overgeslaagen; of

KAREL II. 1548. „ deren, Artois, Bourgondie, Henegouwen, „ *Holland*, *Zeeland*, Namen en *Zutfen*; het „ Markgraafschap des Heiligen Roomschen „ Ryks, de Heerlykheden *Friesland*, *Utrecht*, „ *Overyssel*, *Groningen*, Valkenburg, Daal- „ hem, Salins, Mechelen en Maastricht; „ onder de bewaaring en bescherming der „ Keizeren, der Roomsch-Koningen en des „ Heiligen Roomschen Ryks, behoudens der- „ zelver voorregten en vryheden. Hy be- „ dingt, dat dezelven, gelyk andere Ryks „ Stenden, op alle Ryksdagen, beschreeven „ zullen worden, alwaar zy en 's Keizers „ Opvolgers, als Aartshertogen van Oos- „ tenryk, zitting en stem hebben moeten. „ Voorts belooft hy, voor zig en zyne Op- „ volgers, wegens de gemelde Landen, zo „ veel als twee Keurvorsten, tot de gemeene „ lasten, te zullen opbrengen: zo dat, wan- „ neer een Keurvorst honderd guldens, of „ honderd paarden en honderd Knegten op- „ brengt, de gemelde Landen tweehonderd „ guldens; tweehonderd paarden en twee- „ honderd Knegten opbrengen zullen. In „ geval, zy egter zelven hunne manschap „ mogten noodig hebben, zullen zy, met geld „ in de plaats, volstaan konnen. Tot eenen „ algemeenen Krygstogt tegen de Turk al- „ leen, zullen de gemelde Landen zo veel „ als drie Keurvorsten moeten opbrengen. „ Alle de gemelde Keizerlyke Erflanden zou-

„ den,

of uit losheid, of om de gemeenschap, die deeze Landen, oudtyds, met het Ryk, gehad hebben, te verdonkeren.

„ den, voornaam ; onder eenen Kreits, den KAREL II.
„ *Kreits der Bourgondische Erflanden* genaamd, 1548.
„ begreepen zyn, onaangezien eenigen der-
„ zelven, te vooren, onder eenen anderen
„ Kreits, begreepen geweest waren. Zo de
„ Landen in gebreke blyven mogten, om hun
„ aandeel in de gemeene kosten te voldoen,
„ zouden zy, deswege alleen, doch om gee-
„ ne andere reden, voor het Keizerlyk Ka-
„ mergerigt te Spiers, in regten betrokken
„ konnen worden. De Landen zouden, voort-
„ aan, van den Keizer en 't Ryk vry en on-
„ afhanglyk zyn, en als zodaanig erkend
„ worden, mids dat zulken onder dezelven,
„ welken Leenen van 't Ryk waren, in die
„ leenroerigheid bleeven. Voorts zouden zy,
„ zo wel als de andere Ryks Stenden, de *Land-*
„ *vrede*, door den Keizer gemaakt, moeten
„ onderhouden." De Keizer en de Ryks-
stenden, op den Ryksdag vergaderd, beves-
tigden deeze Overeenkomst plegtiglyk. Doch
Karel de V. hadt beloofd, dezelve ook, door
vier voornaame Kerkvoogden, vier Edelen
en vier Steden, uit den naam en van wege
alle zyne Erflanden, binnen een jaar of eer-
der, te zullen doen bezegelen (*b*): 't welk,
in sommige Landen, met naame in Holland,
geene kleine moeite inhadt; doch in de mees-
ten, ligtelyk, werdt ingewilligd. De Keizer,
voorhebbende, van Augsburg naar de Neder-
landen te keeren, om de gemaakte schikking,
aldaar, te doen aanneemen, vondt, vooraf,
goed,

(*b*) Ediĉt. Caroli V. *apud* CONRING. de Finib. Imp. Germ. p. 750-769. *Conf.* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. p. 340, 342.

Karel II. 1548. goed, eenige verandering in het Kamergerigt te Spiers te maaken, waartoe hem de Ryks Stenden verzogt hadden. De Protestanten hadden veel in te brengen, tegen de tegenwoordige Leden deezer Kamer. Doch de Keizer bevestigde dezelven allen. Daarenboven, deedt hy Viglius dertién Persoonen benoemen, die den voorigen Leden, tot Byzitters, werden toegevoegd. *Bartholomeus Latomus*, een deezer dertien, hadt zitting in het Kamergerigt, uit den naam van den Bourgondischen Kreits (*c*).

De Overeenkomst wordt, in Holland, met moeite aangenomen.

Karel de V. vertrok, in Herfstmaand, naar de Nederlanden, alwaar de gemaakte schikkingen te Augsburg, staatswyze, overwoogen werden (*d*). De Staaten van Holland vonden 't vreemd, dat de Keizer niet bepaald hadt, welken onderstand zy van 't Ryk te wagten zouden hebben, noch, of zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de gewoonlyke Keizerlyke Beden, zouden betaalen, of niet. De Advokaat van der Goes, en de Pensionarissen van Dordrecht, Delft, Leiden en Amsterdam vertoonden dit den Geheimen Raad der Landvoogdesse, in Lentemaand des jaars 1549, verklaarende, in 't byzonder, dat de Staaten oordeelden, de gemaakte schikking niet te moeten goedkeuren, dan onder uitdruklyk beding, dat zy 't bestemde aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen voldoen, en van verdere Ryks schattingen voor altoos, vry verklaard worden. Viglius van Zuichem, die, na 't afsterven van Lodewyk van Schoore, in Louwmaand deezes

(*c*) Viglii Epist. in Notis ad Epist. Select. N. CXLVI. *p.* 342.
(*d*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 36.

zes jaars, tot President van den geheimen Raad, verheeven was (e), merkte, hierop aan „ dat de Augsburgsche schikking zeer „ voordeelig voor de Nederlanden was, met „ naame voor Holland; alzo men bewyzen „ kon, gelyk hy aanboodt, op staande voet „ te willen doen, dat Holland meer dan an„ dere Nederlanden den Ryke onderhoorig „ was, eertyds de Ryks lasten, gelykelyk met „ de andere Stenden, helpen draagen, in 't „ Ryk te regt gestaan, en door zyne Graaven, „ den Keizer en 't Ryk hulde gedaan hadt; „ van al 't welke, de Keizer het Land, door „ de Augsburgsche schikking, hadt willen „ bevryden." Hy antwoordde, voorts, op de bedenkingen der Staaten „ dat, uit de „ Overeenkomst, te Augsburg gemaakt, klaar „ genoeg was af te neemen, wat men van 't „ Ryk, des noods, te wagten zou hebben, een onderstand, naamlyk, want dit schynt de meening, geëvenaard met het aandeel, welk Holland, in de Ryks lasten, draagen zou: „ Dat hem noodeloos dagt, en den „ Keizer onaangenaam zyn zou, dat men Hol„ lands aandeel in de Ryks lasten, uit de Be„ den, zou willen betaalen, alzo het zelve „ zeer weinig bedraagen zou. Twee Keur„ vorsten droegen in eene belasting van hon„ derdduizend guldens, niet meer dan drie„ duizend guldens: en zo veel zou nu Bour„ gondie en de Nederlanden met malkande„ ren slegts behoeven te betaalen, waarin het „ aandeel van Holland zeer weinig beloopen „ zou.

Karel II. 1548.

(e) Viglii Vita N. LVIII. p. 28.

Karel II. „ zou. Andere landen, voegde hy 'er by, 1548. „ hadden 's Keizers schikking eenvoudiglyk „ goedgekeurd, 't welk hy van Holland ook „ verwagtte. De Nederlanden, die nu maar „ drieduizend guldens, tot de Ryks lasten, „ draagen zouden, hadden, in vroeger' ty- „ den, toen zy, op verre na, zo magtig niet „ waren, wel twintigduizend guldens gedraa- „ gen; waarom het hem, op drie of vier „ Ryksdagen agtereen, geene kleine moeite „ gekost hadt, eer de Stenden te beweegen „ waren geweest, om zig, met zulk eene ge- „ ringe somme, te laaten vergenoegen." De Staaten besslooten nogtans, 's Keizers schikking niet te bezegelen, dan met beding, dat zy hun aandeel, uit de Beden, voldoen zouden. Doch de Landvoogdes nam hierin geen genoegen. Toen verzogten de Staaten, dat hun eene Verklaaring gegeven werdt, wegens de wyze, op welke, de Landvoogdes wilde, dat Hollands aandeel in de Ryks lasten gevonden worden zou. Ook begeerdenze een Afdruksel der Landvrede, van welke, in de Augsburgsche Overeenkomst, gewaagd werdt. 't Laatste werdt hun, terstond, overhandigd. Doch van 't eerste wilde de President Viglius geen verslag doen. Hy merkte aan, „ dat het „ Ryk reeds vyfhonderdduizend guldens op- „ gebragt hadt, in welken, de Keizer het „ aandeel deezer Landen hadt verantwoord, „ zonder iet van dezelven geëischt te hebben; „ dat 'er ook niets gevorderd was, tot het on- „ derhoud van honderd en twintig Ruiters en „ zeshonderd Knegten, zynde het aandeel dee- „ zer Landen, in vierduizend Ruiters en vier-

„ en-

„ eenentwintigduizend Knegten, die 't Ryk thans „ op de been hieldt." Hy wilde hieruit beslooten hebben, dat de Keizer, die, tot hiertoe, met zyne Beden, te vrede geweest was, en de Nederlanden niets tot de Ryks lasten hadt doen draagen, hun, veelligt, ook in 't gevolg, wel toestaan zou, hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, te voldoen. De Staaten van Holland, sterk bewoogen door het voorbeeld der andere Nederlanden, besloten, eindelyk, op den eenentwintigsten van Lentemaand, de Augsburgsche Overeenkomst, eenvoudiglyk, aan te neemen en te bezegelen. Alleenlyk *verzogten* zy den Keizer, daar zy 't, te vooren, hadden willen *bedingen*, dat zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen vinden, of ten minsten op zulk eene wyze, als de andere Nederlanden. Doch my is niet gebleeken, dat, in dit verzoek, bewilligd werdt. 't Liep nog tot in Grasmaand aan, eer dit werk, in Holland, zyn volkomen beslag hadt (*f*). Sedert, werdt Holland egter, by open' Brieven van Keizer Karel, te Brussel, den veertienden van Grasmaand des jaars 1550, gegeven, van alle nieuwe Ryks lasten, Tollen en Schattingen, boven het bestemde aandeel, vry verklaard. Keizer Ferdinand, Karels Broeder en Opvolger, bevestigde deeze Brieven, te Weenen, op den dertigsten van Grasmaand des jaars 1560 (*g*). In Gelderland, duurde het, tot in 't begin van Zomermaand des jaars 1549, eer de

(*f*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 21.
(*g*) Handv. van Amst. *bl.* 78.

KAREL II. 1548. de Augsburgsche schikking, door 's Lands Staaten, goedgekeurd en bekragtigtigd werdt (*h*). Ten zelfden tyde, werdt deeze schikking, volgens 's Keizers belofte, ondertekend en bezegeld, door de Bisschoppen van *Utrecht*, Doornik en Atrecht, en door den Abt van S. Pieters te Gend, wegens de *Geestelykheid*; door de Graaven van *Egmond*, Roeulx en Hoogstraaten, en den Heere van Reye, wegens de *Edelen*; en door die van Leuven, *Nieuwmegen*, Gend en *Dordrecht*, wegens de *Steden* (*i*). Wat laater, verklaarde de Keizer, by eenen byzonderen Brief, aan die van Gelder en Zutfen, dat zy geene naauwer betrekking tot het Keizerryk hadden, dan de andere Nederlanden. Aan Nieuwmegen, verleende hy de vryheid van niet meer, voor 't Keizerlyk Kamergerigt, gedagvaard te konnen worden (*k*),

Dus werdt dan, eindelyk, genoegzaam erkend, dat de Nederlanden, waarlyk, van ouds, tot het Ryk behoord hadden, en, met reden, verpligt werden, tot de Ryks lasten te draagen. In Holland en Zeeland, bleef men egter zo ingenomen met het vooroordeel, dat deeze Landen niet onder het Ryk behoorden, dat men, in een geschil met die van Brabant, welken, uit hoofde van een Gulden-Privilegie van Karel den IV, beweerden, in Holland of Zeeland, niet te mogen * bekommerd worden,

* *gearresteerd.*

(*h*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkasse*, *Laade*, *l'Empire*. PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854. 855.

(*i*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkasse*, *Laade*, *l'Empire*.

(*k*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854.

den, omtrent deezen tyd, nog durfde beweeren „ dat Holland en Zeeland niets gemeens „ met het Keizerryk hadden; dat de Graaven „ nimmer eenig verly van 't Roomsche Ryk „ of den Keizer hadden genomen; dat zy „ nooit iets tot de Ryks lasten hadden gedraagen, immers niet by menschen geheugenis, en dat zy nooit onder 't Kamergerigt „ te Spiers hadden behoord." Stellingen, die, gelyk zy, door de Brabanders, ten dien tyde, meest allen bondiglyk wederlegd werden, ook grootendeels, uit het voorgaande gedeelte deezer Historie, ligtelyk wederlegd konnen worden. Ook bevestigde Karel de V. de redenen niet, met welken, die van Holland en Zeeland hunne zaak bekleed hadden, schoon hy, over 't geschil, in hun voordeel, uitspraak deedt (*l*). Ondertusschen ziet men, hieruit, in 't voorbygaan, dat de dooling, dat de Hollandsche Graaven niet leenroerig van 't Ryk waren, niet eerst, omtrent het jaar 1580, is opgekomen, gelyk sommigen gemeend hebben (*m*); maar ten minsten dertig jaaren ouder is. De Nederlanden, die sedert *Vereenigden* genoemd zyn, en onder dezelven inzonderheid Holland en Zeeland, schynen egter, na deezen tyd, niet veel, tot de Ryks lasten, gedraagen te hebben (*n*). Karel den V, in 't jaar 1547, en in 't jaar 1550, vergeefs gepoogd

Hoe de Nederlanden, sedert *Vereenigden* genoemd, eindelyk

(*l*) Sentent. van 18 Maart 1549 [1550], *in* 't Plakaatb. van Brabant, VII. *Deel*, V. *Boek*, I. *Tit. Cap.* XIII. *p.* 585. *en by* BORT Tract. van Arrest. *ond. zyne* Werken II. *Deel*, *bl.* 492 *des druks van* 1731.

(*m*) H. CONRINGIUS de Finib. Imp. Germ. *Cap.* III. *p.* 23; G. VAN LOON Leenroerigh. van Holl. *bl.* 336,

(*n*) *Zie egter* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* II. *f.* M. *vers.*

Karel II. 1548.

van de onderhoorigheid aan 't Ryk vry geraakt zyn.

poogd hebbende, zynen Broeder, Ferdinand, te beweegen, om de Roomsch-Koningklyke waardigheid aan Filips, zynen Zoon, af te staan (o); zogt deeze, na dat hy, in 't jaar 1549, by voorraad, tot Erfheere der Nederlanden, ingehuldigd was, en nog meer, na dat hem, in 't jaar 1555, de Regeering was opgedraagen; de Nederlanden der afhangkelykheid van 't Keizerryk, waarin hy niets te gebieden hadt, meer en meer, te onttrekken (p). Hieruit rees, in 't jaar 1559, het verzoek der Staaten, tot handhaaving der verbindtenis met het Ryk; 't welk hy aanmerkte, als strekkende, om de Ketteryen, die in 't Ryk in zwang gingen, onbeschroomder, hier te Lande, in te voeren (q). Nogtans hieldt hy, tot in 't jaar 1579, of langer, eenen Raadsheer, wegens de Nederlanden, in het Kamergerigt te Spiers (r). De Landschappen, die zig, in 't jaar 1579, te Utrecht, vereenigden, en Filips, in 't jaar 1581, van de Regeering over hen vervallen verklaarden, in zulke omstandigheden, de hulp en vriendschap des Duitschen Ryks behoevende, wilden gaarne voor Leden des Ryks aangezien zyn (s), en hadden zelfs, by het Utrechtsch Verbond, reeds verklaard, dat zy zig, daar door, geenszins den Heiligen Roomschen Ryke onttrekken wilden (t). Doch naderhand zien-

(o) Pont. Heut. Rer. Austriac. *Libr.* XII. *p.* 595. *Libr.* XIII. *p.* 625.

(p) Handv. van Amst. *bl.* 78. *Verg.* Hooft V. *Boek*, *bl.* 204.

(q) F. van der Haar de Initiis Tum. Belg. *Libr.* I. *p.* 87.

(r) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 147. [114].

(s) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 90. [600]. XII. *Boek*, *bl.* 81. [959]. *Conf.* J. Limnæi Jus Publ. *Tom.* V. *p.* 82.

(t) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 7.

ziende, dat de onderhoorigheid aan 't Ryk hun geen voordeel gaf, hebben zy zig, allengskens, geheellyk, van het zelve afgescheiden, niet begeerende, iets tot de Ryks lasten te draagen, noch zelfs gedoogen willende, dat de Keizer hen, in zyne Brieven, *Lieven en getrouwen* noemde, gelyk, van ouds, plagt te geschieden. Toen men, in 't jaar 1607, over het twaalfjaarig Bestand, handelde, en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, als een vry Gemeenebest, wilden worden aangemerkt; schreef Keizer *Rudolf de II.* hun, hierover, eenen ernstigen brief, verklaarende, in denzelven „ dat hy 't vreemd vondt, dat „ de Nederlanden, die, buiten tegenspraak, „ leenroerig van 't Duitsche Ryk waren, zig, „ voor een vry en onafhangkelyk Gemeenebest, „ wilden doen erkennen (*u*)." Doch men sloeg weinig agt op 's Keizers schryven. By de Munstersche Vrede, in 't jaar 1648, tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, gesloten, werdt ook nog bestemd, dat de Bourgondische Kreits een Lid des Duitschen Ryks zyn en blyven zou; doch *Ferdinand de III.* verklaarde, op den zesden van Hooimaand deszelfden jaars, dat hy de Staaten der Vereenigde Nederlanden hieldt voor zyne *Vrienden en goede nabuuren;* waaruit, met grond, besloten wordt, dat de Keizer, ten dien tyde, stilzwygens van alle oppergezag over de Vereenigde Nederlanden afgestaan heeft. Derzelver onafhangkelykheid van 't Ryk schynt toen, te

KAREL III. 1548.

(*u*) Meteren XXVIII. *Boek*, *f.* 537 *vers.* Grotii Histor. *Libr.* XVI. *p.* 525.

Karel II. te gelyk met derzelver onafhangkelykheid van 1548. *Filips den IV*, Koning van Spanje, eerst haar volkomen beslag gekreegen te hebben; en men heeft, niet dan in den uiterften nood, in overweeging genomen, om zig wederom, gelyk eertyds, onder deezen of genen Duitschen Kreits te begeeven (*v*). 't Is 'er egter nooit toe gekomen, en thans is 'er minder reden dan ooit, om te verwagten, dat het 'er, t'eenigen tyde, toe komen zal.

Wy hebben, om 't stuk van de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk geheel af te handelen, niet geschroomd, de paalen van 't bestek der Geschiedenisse, welke wy hier beschryven, verre te overschryden. Wy vertrouwen, dat het den Leezer niet ongevallig zal zyn, met éénen opslag, te zien, wat 'er, wegens dit stuk, in oude en laater' tyden, is voorgevallen.

XIX. Overweegingen in Holland, op 't beveiligen der Zeevaart.

De oorlog met Schotland en de vrees voor oorlog met Frankryk en Engeland hadt die van Amsterdam, reeds in Louwmaand des jaars 1548, ter Vergaderinge van Holland, doen voorslaan, dat men, op de beveiliging der Zeevaart, behoorde verdagt te zyn. De Advokaat kreeg last, om de meening der Landvoogdesse hierop te verneemen. Ook verstondt hy, ten Hove, dat de Franschen nog vrienden waren; doch dat men niet wist, hoe lang zulks duuren zou, waarom geraaden zou zyn, niet dan Vlootswyze en wel toegerust, Westwaards, te zeilen. Onderstand van Oorlogssche-

(*v*) *Vide* H. Conring. de Finibus Imper. German. *Cap.* XXVI. *p.* 687. *Cap.* XXVIII. *p.* 774, 775, 776, 777. Temple Observ. upon the Netherl. *Ch.* VI. *p.* 281.

ſchepen was thans ten Hove niet te bekomen. Karel II. 1548.
Amſterdam verzogt, derhalven, een onderſtand van agtduizend guldens, tot beveiliging der Koopvaardye, van 's Lands Staaten. Doch 't blykt niet, dat hierop beſlooten werdt. Tot beveiliging der Haringviſſcherye, werden egter, dit jaar, wederom vyf Oorlogsſchepen uitgeruſt, waartoe 't Land zesduizend guldens droeg. Men zogt ook, in Deenemarke, te bewerken, dat den Schotten verbooden werdt, de Hollandſche ſchepen, onder Noorwegen, te neemen (*w*). Doch ik weet niet, of dit gelukt zy.

Haarlem, Delft en Leiden, zig, meer dan andere Steden, met de Lakenweeverye geneerende, klaagden, ten deezen tyde ook, dat zy, te Calais, geenen genoegzaamen voorraad van goede Wolle en Vellen vonden, en 't gene men hun nog leverde merkelyk hooger betaalen moeſten, dan, by de Overeenkomſten, met Engeland gemaakt, was vaſtgeſteld (*x*). Doch my is niet gebleeken, welk gevolg deeze klagten gehad hebben. Klagten over den Engelſchen Wolhandel.

De onwilligen tot betaaling van den Impoſt werden, in dit jaar, byna allen gedrongen te voldoen, 't gene zy ſchuldig waren. Den Heere van Brederode wilde men zelfs geene vyfentwintig guldens kwytſchelden, om geen' voet aan anderen te geeven (*y*).

Doch naauwlyks begon men eenige ver- lich-

(*w*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1548. *bl.* 1, 2, 6, 7, 13, 14, 18, 26, 27, 28, 29, 31, 33.
(*x*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1547. *bl.* 42. *op 't jaar* 1548 *bl.* 22, 24, 37.
(*y*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1548. *bl.* 2, 5, 8.

Karel II. 1548. lichting van voorige lasten te verwagten, of de Keizer, in Wynmaand, te Brussel gekomen, deedt eene nieuwe Bede aan Holland van tweehonderd en vyftigduizend guldens. De Staaten bewilligden 'er egter terstond in, alzo zy onlangs het Regtsgeding, welk zy, verscheiden' jaaren agtereen, over 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, tegen den Prokureur-Generaal, gehad hadden, voor den grooten Raad te Mechelen, hadden gewonnen. Zy waren 'er zo verheugd over, dat zy besslooten den Raadsheeren, boven de gewoonlyke geschenken van Toortsen en Suiker, ieder een aam en den President drie of vier aamen Wyns toe te leggen (z).

XX. Maximiliaan, Graaf van Buuren, sterft. Eer nog 't jaar 1548 ten einde liep, verlooren de Nederlanden hunnen Kapitein-Generaal, Maximiliaan van Egmond, Graave van Buuren, die, op den drie-entwintigsten van Wintermaand, na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen, zittende en gekleed, den geest gaf (a). Hy liet zyne Heerlykheden Buuren, Leerdam, Ysselstein, St. Maartensdyk enz. zyne eenige Dogter, *Anna*, die zig, in 't jaar 1551, in de Egt begaf met den jongen Prins van Oranje (b), en hierdoor alle deeze Heerlykheden, in het Huis van Nassau-Oranje, overbragt.

Willem, Prins van Oranje, trouwt zyne Erfdogter, Anna.

Hy zoekt zig in 't Prinsdom Oranje te By de Vrede van Crespi, hadt François de I. beloofd, den Prins, in alle de voorregten, met naame in het Regt van opperste magt, hem, uit krag-

(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 33, 36, 37, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2.
(a) Chron. E. de Veer *f.* 95.
(b) Goudhoev. *bl.* 133. Chron. van E. de Veer *f.* 116 *vers.*

kragte van den Uiterften Wil van René van Chalons, in het Prinsdom Oranje, toekomende, te zullen herftellen, in dezelfde volkomenheid, als dezelven eertyds, door Filibert van Chalons, waren bezeten geweeft. Doch Henrik de II. toonde zig ongezind, om deeze beloften naar te komen, waarom Prins Willem, in 't jaar 1549, verzeld van zynen Voogd, den Heere *de Corbaron*, en na zyn Huwelyk, in 't jaar 1551, andermaal, alleen, eene openlyke aantuiging deedt, tegen den Koning van Frankryk, wegens het niet naarkomen van het Verdrag van Crespi, zo ver het hem betrof (*c*)

Karel II. 1548. doen herftellen.

Met den aanvang des jaars 1549, ftelden die van Amfterdam ter Dagvaart voor, dat de Koning van Deénemarke de Tollen in de Zond merkelyk verhoogd, en van Wyn en Haring, waarvan tot hiertoe niets betaald was, tol doen vorderen hadt; belettende den Hollanderen, daarenboven, balken en ander Hout, 't welk zy, onder anderen, noodig hadden, tot onderhoud van 't Hondsbofch by Petten, uit Noorwegen te haalen. Terftond bewerkte men, ten Hove, dat *Stratius*, Raad in Gelderland, uit 's Keizers naam, naar Deenemarke gezonden werdt. Amfterdam voegde hem, op 's Lands koften, (8) *Sybrand Okko*

Nieuwigheden in Deenemarke afgedaan. 1549.

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 350 & P. III *p.* 10

(8) Ik twyfel niet, of deeze *Sybrand Okko* is dezelfde, dien men, met den naam van *Sybrand Pompejus Okko*, onder de Raaden en Oudfchepenen van Amfterdam, vermeld vindt. Hy was, in dit jaar 1549, Rentmeefter of Thefaurier. Zie de *Regeerings-Lyft* voor de *Handveften*.

Karel II. 1549. ko toe. Zy traden, terstond na hunne aankomst, in onderhandeling met den Koning, die op verhooging van tol staan bleef. Amsterdam, welk 't meeste belang by de Oostersche vaart hadt, boodt, sedert, in plaats van twee en een halve, gelyk men plagt te betaalen, drie goudguldens (*d*), en ik meen, dat men, omtrent op dien voet, overeen gekomen is (*e*). De Noordsche Houthandel geraakte ook wederom vry.

XXI. Filips, Prins van Spanje wordt tot aanstaanden Heer ingehuldigd; Karel de V. hieldt zig, uit Duitschland te rug gekeerd, lang in de Nederlanden op, ontbiedende ook derwaards, zynen Zoon Filips, dien hy van zins was, alomme, voor 's Lands *toekomenden oversten Heer en natuurlyken Prins* na zyn overlyden, te doen inhuldigen. Willem de VI. hadt hiervan, in vroeger' tyd, reeds een voorbeeld, in Holland, gegeven, en 's Lands Staaten bewoogen, om zyne Dogter, Jakoba, voor zyne wettige Erfvolgster te erkennen. Doch hy deedt het, in eenen tyd, dat hy zyn einde voelde naderen, en reden hadt, om te vreezen, dat zyn Broeder, Jan van Beijeren, zyne Dogter van de erfvolging zou zoeken te ontzetten. Karel de V. bereikte nog geene vyftig jaaren, en schoon hy zeer met de jigt gekweld was, is, uit zyne verrigtingen, sedert eenige jaaren, ligtelyk te bespeuren geweest, dat hy, gemeenlyk, eene redelyke gezondheid genoot. Reden, om te dugten, dat men Filips van de Regeering zou tragten te versteeken, scheen 'er

(*d*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2, 3, 4, 9, 13, 17, 19, 23, 27, 31, 36, 38, 44, 48.
(*e*) Vilius Hoorn, *bl.* 261.

'er naauwlyks te konnen zyn. Te minder, daar de Keizer, sedert eenigen tyd, Krygsvolk in de Nederlanden onderhieldt, welk, in zynen eed staande, van zyne hand vloog, en zynen Zoon, zo wel als hem, gunst droeg. Nogtans vermoed ik, dat deeze vrees eene der voornaamste redenen geweest is, die den Keizer tot het vorderen deezer voorbaarige inhuldiging hebben doen besluiten. Filips was in Spanje gebooren, en gantsch onkundig van de taal en zeden der Nederlanderen: 't welk hem, noodwendig, weinig bemind maaken moest, onder de Landzaaten. Hier kwam nog by, dat men van zyne Regeering eene strengheid in Geloofszaaken te wagten hadt, aan welke hy in Spanje gewoon was, en welke men hier, by de Gemeente niet slegts, maar zelfs by de Overheden der Steden, omtrent deezen tyd, meer en meer, begon af te keuren (*f*). Daar tegen waren 'er, onder de Nederlandsche Heeren, veelen, die in de blaakende gunst der Gemeente stonden. In Holland, leefde Heer Reinoud van Brederode, die, uit de oude Hollandsche Graaven afkomstig en een Inboorling des Lands zynde, na 't afsterven van Keizer Karel, en terwyl Filips zig in Spanje ophieldt, ligtelyk, door de gunst der Gemeente, met de Graaflyke waardigheid zou hebben konnen bekleed worden. 't Was naauwlyks vyftien jaaren geleeden, dat hy, om 't aanneemen van 't Wapen van Holland, door den Keizer gevonnist zynde, niet dan met veel moeite, brieven van vergiffenis ver-

Karel II. 1549.

(*f*) Velius Hoorn, *bl.* 262.

Karel II. 1549.

verworven hadt (*g*). Hy en zyns gelyken moeften den Keizer, derhalve, meer of min in 't oog loopen. 't Was, daarenboven, de voornaamfte toeleg des Keizers de Plakaaten tegen de Ketters, ten ftrengften, te doen uitvoeren: waartoe hy zynen Zoon zeer bekwaam keurde. Hy befloot dan, hem van de Regeeringe te verzekeren, en hem tot aanftaanden Landsheere te doen aanneemen. Filips, uit Spanje vertrokken, kwam, door Italie en Duitfchland, in Lentemaand, te Namen, en, kort daarna, te Bruffel aan. De Staaten van Holland beflooten terftond, hem te doen begroeten, vaardigende, ten dien einde, den Advokaat, onder anderen, naar Bruffel af: alwaar zy zelfs te vroeg kwamen, om gehoor te konnen krygen. Op den voorflag des Stadhouders, bewilligden zy ook in een gefchenk, ter zyner blyde inkomfte, van vyftigduizend Filips guldens van zevenentwintig ftuivers ieder; hoewel zy eene ongelooflyke moeite hadden, om deeze penningen byeen te krygen (*h*). De Landvoogdes begreep, federt, dat het Land van Voorne en Putten nog een afzonderlyk gefchenk doen moeft (*i*). In Hooimaand, werdt de Prins, te Leuven en te Bruffel, tot aanftaanden Hertog van Brabant ingehuldigd. Daarna gefchiedde dezelfde inhuldiging, in de voornaamfte Steden der Graaffchappen Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

in Brabant, in Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

(*g*) Repert. der Plakaat. *bl.* 29, 30.

(*h*) Adriaan van der Goes Regift. *op 't jaar* 1549. *bl.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 27. *op 't jaar* 1550. *bl.* 33, 49. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 64.

(*i*) Adriaan van der Goes Regift. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1.

V Deel pag: 331



tois. Toen ontving men hem ook te Mechelen, als toekomenden Heer dier Heerlykheid, en te Antwerpen, als aanstaanden Markgraaf des Roomschen Ryks. Van hier begaf hy zig, in Herfstmaand, over Bergen op Zoom, naar Zeeland. De inhuldiging geschiedde hier niet, gelyk naar ouder gewoonte, te Middelburg en te Zierikzee; maar, om spoed te maaken, alleen te Reimerswaale, onder beding nogtans, dat de twee Steden, hierdoor, in haar oud Voorregt, niet benadeeld zouden geagt worden (*k*). De Prins keerde toen over Bergen op Zoom te rug, trekkende terstond, over 's Hertogenbosch, Heusden en Gorinchem, naar Dordrecht, alwaar de Staaten van Holland hem, insgelyks, hulde deeden, op den zesentwintigsten van Herfstmaand (*l*). Sedert deedt hy zig ook in de voornaamste Hollandsche Steden voor aanstaanden Graave ontvangen; eerst te Rotterdam, toen te Delft, te Leiden, te Haarlem, en te Amsterdam (*m*): alwaar Burgemeester *Joost Buik* hem den eed afnam (*n*). Van Amsterdam, trok de Prins naar Utrecht, en vervolgens naar Deventer, om zig ook voor toekomenden Heer van Utrecht (*o*) en Overyssel (*p*) te doen ontvangen. Toen begaf hy zig naar Zutfen, Arnhem, Nieuwmegen en Roermonde, in welke

Karel II. 1549.

in Mechelen en Antwerpen.

in Zeeland,

in Holland,

in Utrecht, in Overyssel, in Gelderland.

(*k*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 494. Acte *van* 15 *Septemb.* 1549, *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 495.

(*l*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26, 28, 29, 30, 31.

(*m*) Pont. Heut. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 600 *& seqq.*

(*n*) Regeer. Lyst *voor de* Handv. *op 't jaar* 1549.

(*o*) Groot-Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 33. Matthæus de Nobilitate *p.* 738.

(*p*) J. Revii Daventria *Libr.* III. *p.* 270-278.

Karel II. 1549.

ke Steden, hy, voor aanstaanden Hertog van Gelder en Graave van Zutfen, ontvangen werdt (q). Kort te vooren, hadt hy *Jan van Ligne*, *Graaf van Aremberg*, naar Friesland en Groningen gezonden, om de hulde aldaar, in zynen naam, te ontvangen (r). Sommigen schryven, dat Friesland Gemagtigden naar Deventer zondt, die aldaar hulde deeden (s). Doch van elders blykt, dat de Graaf van Aremberg, die, in plaats van den overleeden Graave van Buuren, tot Stadhouder over Friesland, Overyssel en Groningen, aangesteld was, eerst in den aanvang des volgenden jaars, de hulde, in 's Prinsen naam, in Friesland en in Groningen, ontvangen heeft (t). Ten zelfden tyde, schreef hy aan die van Drente, dat, zy den Prins van Spanje voor hunen toekomenden Heere aangenomen hebbende, hy hun den eed deedt, uit 's Prinsen naam (u). Filips werdt, midlerwyl, alomme met veele staatsie ingehaald (v). Ook deeden de Nederlanden hem allen, zo wel als die van Holland, ter zyner blyde inkomste, aanzienlyke geschenken. Van Gelderland, ontving hy, by voorbeeld, dertienduizend gouden Leliën.

In Friesland, in Groningen, en in Drente.

XXII. 's Keizers voorstel, voor de

De Keizer hadt, voor de inhuldiging, 's Lands Staaten doen voorstellen „ dat hy, uit „ genegenheid tot zyne Erf-Nederlanden, en „ uit

(q) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Præl*im. *Punct*. c. 36, 38, 41, 43.

(r) Pont. Heut. Rer. Austriac. *Libr*. XIII. *p*. 604. Goudhoeven, *bl*. 618.

(s) J. Revii Daventria *p*. 273.

(t) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap*. CLXXVI. CLXXIX. *bl*. 796, 797. Chron. van Groning. *bl*. 69.

(u) Pikart Chron. van Drente. *bl*. 220.

(v) Chron. van E. de Veer *f*. 95 enz.

„ uit begeerte tot derzelver rust, vrede en welvaart, zynen Zoon, den Prins van Spanje, herwaards ontbooden hadt, om hem de Landen te leeren kennen, en op dat hy den Onderzaaten blyken van zyne liefde te hunwaards zou konnen geeven; dat hy, om deeze en *andere merkelyke redenen*, besloten hadt, hem te doen ontvangen en hulden, voor toekomenden *overften Erfheer en Landvorst* der Nederlanden; waarin hy begeerde, dat de Staaten, van hunnen kant, bewilligden (*w*)." De Keizer voegde hier nog iets by, welk onze byzondere opmerking verdient. Hy verklaarde „ vernomen te hebben, dat, in eenige Nederlanden," [hy zag, onder anderen, op het Stigt, en op een gedeelte van Holland] „ het regt van * plaatsvulling in geen gebruik was, noch in den regten, noch in den zydlyn; schoon dit regt, in de meeste Nederlanden, waarlyk plaats hadt; dat hy, in aanmerking neemende, hoe veel 'er den Landzaaten aan gelegen ware, dat de Nederlanden samen verbonden bleeven, en door éénen Vorst geregeerd werden; met goedvinden en bewilliging der algemeene Staaten, besloten hadt, zekere vastgestelde wet te maaken, volgens welke, het Regt van Plaatsvulling, beide in den zyd- en regten lyn, alomme in de Nederlanden stand grypen zou, met opzigt op de erfvolging in de Regeering deezer landen, blyvende de byzondere gewoonten der Landschappen eg-„ ter,

Karel II. 1549.

Inhuldiging.

* *Representatie.*

Hy vestigt de Erfvolging, in den reg-

(*w*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar 1549. bl.* 24, 25.

KAREL II. 1549.

ten en zydlyn van zyn maagschap.

„ ter, met opzigt op de erfvolging der Leen„ mannen, Smalheeren en andere byzondere „ Persoonen, in haar geheel en onveranderd: „ in welke wet, hy begeerde dat de Staaten, „ insgelyks, wilden bewilligen", gelyk zy, sedert, gedaan hebben (x). In Holland, merkten die van Delft en Leiden alleenlyk aan, dat men, vooraf, behoorde vast te stellen, hoe 't met de opvolging gaan zou, als eene Dogter ouder was dan een Zoon (y). Doch 't blykt niet, dat hier omtrent iets bepaald zy. Het vaststellen van zulk eene wet, in de tegenwoordige tydsomstandigheden, verdient ondertusschen wel, dat wy 'er eenige aanmerkingen over maaken.

Aanmerkingen hierover.

Karel de V. heeft 'er, ongetwyfeld, mede beoogd, de Regeering der Nederlanden, in zyn stamhuis erfelyk te maaken, en zynen naasten Bloedverwant, wie hy ook ware, hem te doen opvolgen. Filips, zyn Zoon, was, in 't jaar 1543, getrouwd met *Maria*, Dogter van Jan, Koning van Portugal, die hem, in Hooimaand des jaars 1545, eenen Zoon, *Karel* genaamd, ter weereld gebragt hadt, doch vier dagen na de verlossing overleeden was (z). De Keizer wilde, in de eerste plaats, den jongen Karel van de Regeering der Nederlanden verzekeren; in geval Filips, gelyk ligtelyk gebeuren kon, voor zynen Zoon en voor zynen Vader beide, overleedt. En indien 't gebeurde, dat Filips en de

(x) Resol. Zeeland *van* 19 *Sept.* 1549. *by* BOXHORN *op* REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 495. *Zie ook* SCRIVERIUS Verv. van 't Goudsch Kronykje *bl.* 194. & VIGLII Vit. *N.* LVIII. *p* 28.

(y) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26.

(z) Chron. van E. DE VEER *f.* 57 *vers.* *f.* 61 *vers.*

de jonge Karel beide eer stierven dan de Keizer, schynt hy zyne Dogters, *Maria* en *Joanna*, of zyne Zuster, de Landvoogdes Maria, in de Regeering te hebben willen doen opvolgen, of iemant anders van zyne naaste maagschap, die, by zyn overlyden, in leeven zyn mogt. Doch om deeze zyne oogmerken te bereiken, stonden hem in den weg de gevoelens van sommigen, hier te Lande, welken eertyds gedreeven hadden, dat eenige Landschappen ten minsten, niet door Vrouwen, geërfd konden worden. Alleermeest egter was hy bedugt, dat zyns inzigten zouden geagt worden te stryden, met de aloude gewoonte eeniger Nederlanden, volgens welke, niemant, noch in den zydlyn noch in den regten, by plaatsvulling, erven kon. Hy vondt, derhalve, goed, deeze gewoonte, zo verze de Opvolging in de Regeering betrof, te niet te doen, en op dat zyn Kleinzoon, by 't vooroverlyden van Filips, deszelfs Vader, de Nederlanden van hem zou konnen erven, *voor eerst*, te doen verklaaren, dat, in de Opvolging tot de Nederlandsche Regeering, de Plaatsvulling stand grypen zou: en hier, *ten anderen*, by te doen voegen, dat de Nederlanden, ook langs den zydlyn, zouden konnen geërfd worden, op dat zyne Zuster en zyne andere zydmaagen, hem in de Regeering over de Nederlanden zouden konnen opvolgen. Kort hierna, verklaarde hy, ten opzigte van Gelder en Zutfen, rondelyk, dat de vrouwen in de Regeering over deeze Vorstendommen opvolgen mogten

Karel II. 1549.

Karel II. 1549.

ten (*a*). 't Welk zyn oogmerk, om ook de vrouwen uit zyn Huis, in tyd en wyle, tot zyne erfvolgsters in de Nederlanden bekwaam te maaken, klaar genoeg aanduidt. De Staaten, thans geen hert noch magt hebbende, om den Keizer tegen te staan, moesten zig deeze zyne schikking over de Opvolging laaten welgevallen. Hy vergunde hun, daarentegen, dat zy den eed, dien Filips, by zyne inhuldiging, deedt, zo uitvoerig en kragtig lieten stellen, als zy goedvonden.

XXIII. Eed van Filips.

Wy hebben te vooren gezien (*b*), dat Filips, Karels Vader, by zyne inhuldiging, in den jaare 1494, geene andere Privilegien wilde bezweeren, dan die, door Filips en Karel van Bourgondie en derzelver Voorzaaten, gegeven waren: gelyk hy ook geene nieuwe voorregten verleenen wilde, dan zulken, die niet met zyne hoogheid streeden. De eed, welken Karel de V, by zyne inhuldiging, in den jaare 1515, gedaan hadt, verschilde niet van den eed zyns Vaders (*c*). Doch Prins Filips beloofde thans, by zyne inhuldiging te Leuven „ alle voorregten te zullen doen on„ derhouden; geenen oorlog te zullen aanvaar„ den dan met kennisse der Staaten; niet te „ zullen munten dan met gelyke kennis; nie„ mant tot Raad van Brabant te zullen ver„ kiezen, dan die in Brabant gebooren was „ enz. (*d*)." De eed, dien de Prins in Holland

(*a*) Chartr. de Brab. te Vilvoorde *eerste Bovenkasse*, *Laade Geldre de l'An* XVCLII.
(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 295.
(*c*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 20.
(*d*) Blyde Inkoomst van Philips *by* MIERIS Nederl. Vorsten III. *Deel*, *bl.* 222.

land deedt, in de Latynsche taale, na dat dezelve hem, in 't Nederduitsch, voorgelezen was, luidde, van woord tot woord: Karel II. 1549.

Ick Philips, by der gratien Gods, Prince van Spaignen, van beyde Sicillen, van Jerusalem &c. Eerts-Hertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgoigne &c. Grave van Habsburg, Vlaenderen, Hollandt &c. beloove en sweere, dat ick, tot mynder aenkomste ende successie tot den Landen ende Graefschap van Hollandt, sal wesen een goedt ende rechtveerdigh Heere den zelven Graefschappe, en der Heerlykheyt van Westvrieslandt, ende dat ick alle *der Edelen, Steden, Gemeenten ende Ondersaten, soo Geestelyck als Wereldlyck, ende 's Landts van Hollandts en Westvrieslandts* Privilegien en Vryheden, *by mynen Voorsaten, Graven en Gravinnen van Hollandt, ben verleent, en voorts heure gewoonte, herkomen, usantien en rechten, die sy nu generalycken ende in bysonder hebben en gebruycken, sal wel en getrouwelycken houden en doen onderhouden, en voorts doen alle het gene dat een goet ende gerecht Prince en Heere van rechts wegen te doene behoort.*

Soo moet my God helpen, en alle syne Heyligen.

In Zeeland, zwoer de Prins te zullen onderhouden de Gewoonten en herkomen, welken aldaar, tot op het overlyden van Koning Filips, en voorts onder de Regeering van Keizer Karel, tot heden toe, in gebruik waren geweest (*e*). De Edelen en zes groote Steden van Holland, deeden Filips den volgenden eed, na dat hy hun eerst gezwooren hadt:

Wy

(*e*) Boxhorn op Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 498.

KAREL II. 1549. en van de Staaten. *Wy Edelen en Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt geloven, en zweeren, dat wy, na d'aflyvigheyt der Keyserlycke Majesteyt, onsen aldergenadigsten Heere (die God een langh saligh leven verleenen wille) U Doorlugtighste Prince en onse genadighste Heere, Philippus, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jerusalem &c. Ertshertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgondie &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Hollandt &c., als onsen gerechtigen gebooren Landsheere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden Hooghheydt en de Graeffelykheyts Rechten getrouwelyck bewaren ende onderhouden sullen, alle Uwe Genade Dienaren ende Officieren, elk naer synen toebehoren, heuren dienst doende ende exercerende, obedieren ende assisteren, goedt, getrouwe ende gedienstigh wesen, tot beschermenisse van Uwer Genade Persoon en State, als wy van rechts ende redene wegen schuldigh zyn te wesen, en voorts alles doen, dat goede getrouwe Ondersaten der Graaffchap van Hollandt ende Heerlykheydt van West-Vrieslandt schuldigh zyn te doene.*

Soo moet ons God helpen en alle syne Heyligen (f).

De Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland zwoeren, den Prins gehoorzaam te zullen zyn, *ghelyck goede ende ghetrouwe ondersaten schuldich zyn ende behooren te doen, navolghende de Rechten ende Privilegien van den selven Lande* (g). De Acte van inhuldiging, door den *Audiencier*, met de Eeden vergeleeken, en, van woord

(f) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 35.
(g) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 499.

Aanmerkingen over deeze Eeden.

woord tot woord, eensluidend bevonden zynde, werdt, sedert, door den Prinse getekend, en den Staaten ter hand gesteld (*b*). Men ziet, met éénen opslag, hoe zeer deeze Eeden verschillen van die, welken, by de inhuldiging van Koning Filips en Keizer Karel, gedaan waren. Toen werden niet alle, nu *alle* de Privilegien, door den Landsheere, beëedigd. Nu werden ook de gewoonten en herkomen bezwooren, van welken toen niet gerept was. De Zeeuwen hadden zelfs de voorzigtigheid van den Prinse gehoorzaamheid te belooven, overeenkomstig met 's Lands Regten en Privilegien, die geene willekeurige overheersching gedoogden: en de Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten. Zelfs verdient het, in 't byzonder, onze opmerking, dat, daar de Keizer begeerd hadt, dat men zynen Zoon, niet alleen voor *natuurlyken Prins*, aan welken naam men, hier te Lande, sedert veele jaaren, gewoon was (*i*), zou ontvangen, maar ook voor toekomenden *Oversten Heer*, met welke benaaming, de volstrekte Oppermagt werdt aangeduid; de Staaten deeze laatste benaaming, in de eeden, zorgvuldiglyk vermydden, den Prins van Spanje, alleenlyk, hunnen *geregtigen gebooren Landsheer en Prins* noemende. En men behoeft niet te denken, dat zulks, zonder opmerking, of onbedagtelyk, geschiedde. Uit verscheiden' egte stukken van

(*b*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 37.
(*i*) *Zie ook* Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 5.

KAREL II. 1549. van deezen tyd (*k*), blykt, dat zy, die by 't Hof wel zogten te staan, den Keizer den titel van *Souverain Seigneur* en *Overſten Heer* gaven, terwyl zy, die meer op het voorſtaan hunner vryheden dan op de gunſt des Hofs geſteld waren, hem ſlegts hunnen *natuurlyken Prins en Heer* noemden. Zelfs vindt men, dat het geeven van deezen laatſten titel, in de plaats van den eerſten, den Nederlanderen, ten Hove, ſomtyds, zeer kwalyk genomen is (9). Uit al deezen handel, zag men dan, dat de Staaten, zo veel hun vermogen en de tyds gelegenheid toeliet, voor 's Lands Vryheid zorgden, terwyl de Keizer, van zynen kant, het oppergebied over de Nederlanden, in zyn Huis, zogt beſtendig te maaken. Karel de V. deedt van deeze Inhuldiging aantekening houden, in den Grooten Raad te Mechelen, in den Raad van Brabant, en in de Rekenkamers van Ryſſel, Bruſſel en den Haa-

(*k*) *Dans les* Memoires de JEAN D'HOLLANDER *p.* 290, 338, 340, 429, 437, 451, 455, 463, 467.

(9) De Landvoogdes bediende zig, in een Berigtſchrift, den 26 September des jaars 1539, aan haare Gemagtigden te Gend, gezonden, van deeze woorden: *en toutes* [les] *requetes*, *propoſitions & eſcrits* [des Gantois], *ils n'intitulent* [l'Empereur], *que ſeulement* leur Seigneur naturel, comme Comte de Flandres, *delaiſſant le titre de* Souverain Sr., *dont uſent les trois autres membres de Flandres:* dat is „ De Gentenaars „ geeven den Keizer geenen hoogeren titel dan dien „ van *hunnen natuurlyken Heer*, *als Graaf van Vlaanderen*, den titel van *Souverainen Heer*, dien de andere drie Leden van Vlaanderen gebruiken, agter „ wege laatende." Voiez *Memoires de* JEAN D'HOLLANDER, p. 428.

Haage (*l*). In 't jaar 1551, beleende hy, als Keizer, zynen Zoon Filips, met de Erf-Nederlanden, by eene gulden Bulle, te Augsburg, op den zevenden van Lentemaand, gedagtekend; en deedt, sedert, dit Verly, door den Roomsch-Koning, Ferdinand, schriftelyk bevestigen (*m*).

KAREL II. 1549.

XXIV. Vrugtelooze overweegingen op 't beveiligen der Haringvisschery.

In Holland, was men, in de Lente deezes jaars 1549, wederom bedagt geweest, op het beveiligen van de Haringvaart, waartoe de visschers betuigd hadden, zo veel niet te konnen draagen als voorleeden jaar, alzo het zuiver voordeel, door hen toen bekomen, niet meer dan *agtduizend vyfhonderd tien ponden, en zeventien schellingen* van veertig grooten 't pond beloopen hadt. Den Stadhouder Beveren verklaard hebbende, dat 'er, ten Hove, geen onderstand te bekomen zou zyn; werden de Staaten beschreeven, om te verneemen, hoe veel zy, in de uitrusting van vier Oorlogschepen, zouden begeeren te draagen. De Edelen bewilligden in drie of vierduizend guldens. Dordrecht was niet gelast. Haarlem, Leiden en Gouda verklaarden geen belang by de Visschery te hebben, en derhalven ongezind te zyn, om in eenigen onderstand te bewilligen. Die van Amsterdam zeiden „ dat de Koop-
„ vaardy zo voordeelig voor 't Land was als
„ de Visschery; dat de Staaten egter, voor-
„ leeden jaar, geweigerd hadden, dezelve te
„ helpen beveiligen; waarom zy ook nu gee-
„ nen

(*l*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse*, *Lade l'Empire*.

(*m*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse*, *Lade l'Empire*, *de l'An* XVCLII.

KAREL II. 1549. „ nen last hadden, om iet, tot beveiliging der „ Visscherye, in te willigen." De visschers, ziende dat 'er, ook by 't gemeene Land, geen onderstand te krygen was, beslooten, dit jaar, de Haringvaart te staaken en de Buizen op te leggen (*n*).

Schotsche Zeeschuimeryen.

Het neemen van Hollandsche Schepen door de Schotten was, deezen Zomer, wederom sterk voort gegaan. De Keizer deedt, derhalve, de Steden Dordrecht, Delft, Amsterdam en Gouda, in Wynmaand, in den Haage beschryven; den zelven een Ontwerp doende voorleggen, om zig, tegen de Schotsche en andere zeeschuimeryen, te beschermen. Naderhand, lieten 's Keizers Gemagtigden zig verluiden, dat hy voorhadt, vierentwintig of vyfentwintig Oorlogsschepen uit te rusten. Doch om de kosten hiertoe te vinden, wilde men vyf stuivers van ieder aam Wyns geligt hebben. De Staaten hadden veel moeite om hierin te bewilligen, met naame die van Dordrecht, alwaar sterke handel, in Rynsche Wynen, gedreeven werdt. Eindelyk, stondt men vyf stuivers toe van de Rynsche Wynen, en van de andere wat minder, naar evenredigheid, onder beding, dat de Fransche Wynen vryelyk herwaards gebragt zouden mogen worden: 't welk ook, van deezen tyd af, sterker dan te vooren, schynt geschied te zyn. Doch van het uitrusten der Oorlogsschepen, het voorwendsel, onder welk de Impost geheeven was, kwam zo veel niet.

Nieuwe Impost op de Wynen.

Het

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 13, 15, 18, 19, 20, 21.

Het Hof bragt 'er, in 't volgend voorjaar, maar agt in zee (*o*).

Karel II. 1549.

De Keizer verklaart, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zullen konnen worden.

Het groote werk der inhuldiging van Prins Filips was naauwlyks afgedaan; de Staaten hier voor en voor de geschenken, uit 's Keizers naam, plegtiglyk bedankt, en Vrouw Maria, die haar ontslag begeerd hadt, in de Landvoogdye bevestigd (*p*), of Karel de V. verklaarde, met bewilliging der Staaten, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zouden konnen worden; maar allen, door éénen Vorst, moeten worden geregeerd (*q*). Men oordeelde, met grond, dat deeze vereeniging de Nederlanden magtiger maaken moest, dan ieder Landschap, op zig zelf, zou konnen zyn. Veelligt, hadt de Keizer ook in den zin, in navolging van Hertoge Karel den Stouten, de Nederlanden tot een Koningkryk te verheffen: welke gedagten hy, zo men wil, alleen zou hebben laaten vaaren, om dat hy de verschillende Voorregten, Vryheden en Gewoonten, op welken de byzondere Landschappen zeer gesteld waren, niet, onder eene en dezelfde Regeeringswyze, zag te brengen (*r*).

XXV. Strenge Plakaaten tegen de Hervorming.

Hier na liet de Keizer zyne zorg wederom gaan, over het uitrooijen der Ketteren en het bevestigen van den ouden Godsdienst. 't Overmeesteren der Protestanten in Duitschland, welker twee Hoofden, den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen, hy gevan-

(*o*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1, 6, 11, 13, 15, 39.

(*p*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 36.

(*q*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 131.

(*r*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 31.

KAREL II. vangkelyk met zig door de Nederlanden herom
1549. voerde (*s*), deedt hem besluiten, om, ook hier te Lande, strenger middelen, tegen de Hervormers, te gebruiken, dan de aart der Ingezetenen en de zagtheid der Wethouderen, tot hiertoe, hadden willen gedoogen. Sommigen meenen zelfs (*t*), dat de Keizer de Nederlanden, met geen ander oogmerk, onlangs, meer of min, afgescheiden hadt van 't Keizerryk, dan op dat hy den Landzaaten dezelfde vryheid van Godsdienst niet zou behoeven toe te staan, welken hy den Ingezetenen van Duitschland, van tyd tot tyd, vergunnen moest: en op dat hy, in de Nederlanden, eene vervolging om 't Geloof zou konnen invoeren, tegen welke de Landzaaten zig niet zouden konnen beschermen, na dat hun de weg afgesneeden was, om hunne toevlugt, gelyk eertyds, te neemen tot het Kamergerigt te Spiers (1). Doch wat hier van zyn moge, zeker is 't, dat de Keizer, omtrent deezen tyd, nieuwe en strenge Plakaaten tegen de Hervormden deedt uitgaan. In Slagtmaand des jaars 1549, beval hy, dat de Leen-goe-

(*s*) Chron. E. DE VEER *f.* 94 *verf.*
(*t*) G. VAN LOON Hollands Leenroerigh. aan 't Ryk, *bl.* 312.

(1) In Brabant, begreepen sommigen, in der daad, in 't jaar 1565, toen, onder Filips den II, de vervolging, op 't hevigst, was aangevangen, dat men den Koning, voor 't Kamergerigt te Spiers, behoorde te dagvaarden, alzo zy Brabant, als onder den Bourgondischen Kreits behoorende, voor een Lid des Duitschen Ryks wilden gehouden hebben. Zie BOR I. Boek, bl. 24 [34.] HOOFT, II. Boek, bl. 68. Doch hier kwam niets van.

goederen van veroordeelde Ketteren verbeurd Karel II.
verklaard zouden zyn, onaangezien alle Pri- 1549.
vilegien, regten en gewoonten (u), volgens welken men, in veele Plaatsen, de verbeurdverklaaring der goederen van hun, die ter dood veroordeeld waren, met een kleine somme, meende te konnen afkoopen. De Koning van Portugal liet, omtrent deezen tyd, scherp onderzoek doen, in zyn Ryk, op zulken, die voorgaven van het Joodendom tot den Christelyken Godsdienst bekeerd te zyn, en die men egter voor heimelyke Jooden hieldt. Veelen verlieten hierop het Ryk, en kwamen herwaards. Doch deezen werdt, onder den naam van *nieuwe Christenen*, het verblyf in de Nederlanden, by herhaalde Plakaaten, ten strengste, verbooden (v). Van de Inquisitie.
Inquisitie, die verdagte luiden, met pyn en gebanden, noodzaakte, hunne heimelyke gevoelens te openbaaren, hoorde men nu wederom meer, hier te Lande, spreeken, dan eenigen tyd herwaards (w). *Ruard Tapper* van Enkhuizen bekleedde thans het Ampt van Opper-Inquisiteur der Nederlanden, en werdt, by Brieven van Paus Paulus den III, aangezet, om zig wel van zyn Ampt te kwyten (x). 't Bleef hier niet by. De Keizer zelf liet, in 1550.
Grasmaand des jaars 1550, in Holland, en elders in de Nederlanden, een Plakaat uitgaan, by welk „ alle Officieren last kreegen, den „ Inquisiteuren behulpzaam te zyn, om alle „ ver-

(u) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 63.
(v) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 60, 64.
(w) Repert. der Plakaat. *bl.* 59, 60, 62, 64.
(x) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.

Karel II. 1550. „ verdagte Persoonen te doen aanbrengen. „ Ook werdt den aanbrenger de helft van de „ goederen der veroordeelden beloofd: en „ die eene * ongeoorlofde vergadering aan„ bragt, zou ook de helft van de goederen „ der veroordeelde vergaderden genieten, „ mids hy zelf niet in de vergadering geweest „ ware, of anders bewyzen kon, Katholyk te „ zyn." De Inquisiteurs kreegen byzonder bevel van den Keizer, om de hand te houden aan de uitvoering van dit Plakaat (*y*). Terstond hierop, ontstak het vuur der vervolginge wederom feller dan te vooren in de Nederlanden, verteerende, onder anderen, verscheiden' weerlooze Doopsgezinden, van welken 'er, dit jaar, een te Amsterdam, en vier te Leiden werden ter dood gebragt (*z*). Doch te Antwerpen hadt men geweigerd, 't Plakaat op de Inquisitie af te kondigen. Men vreesde voor 't verloop des Koophandels, die hier thans zo zeer bloeide, dat men, in egte Aantekeningen van deezen tyd, nogtans, zo ik agte, met eenige vergrooting, gemeld vindt, dat deeze Stad *alle de Koopmanschap van de Landen* hadt (*a*). Ook hadt het eerste gerugt, dat 'er zulk een Plakaat stondt uit te komen, reeds te wege gebragt, dat veele voorname Antwerpsche Koopluiden gereedschap maakten, om de Stad te verlaaten. Alle handel was 'er gestremd. Men kogt noch verkogt, ontboodt noch verzondt: de huizen sloegen af, de handwerken stonden stil, 't geld

* *Conventicul.*

Bekommering wegens dezelve.

(*y*) Repert. der Plakaat. *bl.* 62. 63.
(*z*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 157.
(*a*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 71.

geld raakte den gemeenen man uit de handen (b). *Jakob Masius*, Pensionaris der Stad, mat deeze zwaarigheden ten breedste uit. Men riep „ dat 'er eene nieuwe en Spaansche Inquisitie ingevoerd werdt, van welke men, hier te Lande, nog nimmer gehoord hadt. Het Plakaat diende ook, zeide men, om vreemde Koopluiden, die veeltyds kwamen uit Plaatsen, van Ketterye verdagt of besmet, te beletten, hier te Lande, te komen handelen; alzo het vorderde, dat zy hier niet vertoeven mogten, zonder bewys mede te brengen van hunnen voorigen wandel." Doch de voorstanders des Plakaats zeiden hier tegen „ dat men het volk ten onregte, door den naam van *Inquisitie*, de zaak zogt haatelyk te maaken; dat het Plakaat geene andere Inquisitie vorderde, dan die, op de beschreeven' Kerkelyke Regten, gegrond, en hier te Lande voorheen reeds in gebruik geweest was; dat eenige Herdoopers en Sakramentarissen, die zig, in Holland, hadden nedergezet, gelegenheid tot het Plakaat hadden gegeven; doch dat het oogmerk niet was, den handel te belemmeren, noch te onderzoeken, welken Godsdienst zy beleeden, die, van buiten, op de vrye markten kwamen; dat immers niet onredelyk kon gekeurd worden, dat men hen zogt te kennen, die onder ons wilden komen woonen; en dat, zo men elk vryheid gave, om hier zulk een' Godsdienst te beleeven, als hy goedvondt,

Karel II. 1550.

Verdediging van 's Keizers Plakaaten.

(b) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 160.

Karel II. 1550. „ vondt, de Kettery, in Nederland, niet „ uitgerooid, maar veeleer voortgeplant wor„ den zou (c)."

Viglius, wegens de strengheid des jongsten Plakaats, beschuldigd, verantwoordt zig.

De President Viglius, die, naar 't schynt, dit Plakaat ontworpen hadt, haalde zig, hiermede, den haat der menigte op den hals. Doch hy betuigt, in zyne Brieven „ dat het „ strengst, welk 'er in gevonden werdt, aan „ 's Keizers Biegtvader en eenige anderen, „ en aan den Keizer zelven, moest worden „ toegeschreeven; dat hy 'er veele dingen in „ verzagt hadt, en 'er nog meer in zou ver„ zagt hebben, zo hy 't den Keizer hadt „ konnen beduiden: dat strenge middelen hem „ altoos hadden tegengestaan; doch dat 'er nu „ dingen in 't Plakaat werden afgekeurd, die, „ al voor twintig jaaren, in 's Keizers Plakaa„ ten, gestaan hadden; dat hy van gevoelen „ geweest was, dat men de straf tegen de „ Ketters behoorde te maatigen, en merke„ lyk onderscheid tusschen dezelven te maa„ ken; doch dat anderen hadden doorge„ dreeven, dat men de luiden, door de streng„ heid der straffe, van de Ketterye moest af„ schrikken, zig, om dit den Keizer te doen „ goedkeuren, voornaamlyk beroepende, op „ den inhoud der voorige Plakaaten; dat zy„ ne Majesteit zig, door deeze reden, hadt „ laaten overhaalen; alzo Vorsten, bezwaar„ lyk, af te brengen zyn van 't gene zy eens „ hebben goedgekeurd; dat hy, eindelyk, „ gewenscht hadt, dat zyne Majesteit het „ Plakaat den Nederlandschen Raaden, eer „ het

(c) Viglii Epist. Select. N. CXLVIII. p. 348.

„ het werdt uitgegeven, hadt laaten onder- Karel II.
„ zoeken; doch nademaal hem zulks niet be- 1550.
„ haagd hadt, oordeelde hy 't zynen en zy-
„ ner Amptgenooten pligt te zyn, zorg te
„ draagen, dat het Plakaat, met gemaatigd-
„ heid, ter uitvoeringe gelegd werdt (*d*)."

De Landvoogdes brengt te wege, dat het Plakaat verzagt wordt.

De Landvoogdes, die zig, in Hooimaand, in Kleefsland, met de jagt, verlustigde, kreeg aldaar, uit Brieven van den Heere van Praat, kennis van de klagten der Antwerpenaaren (*e*). Zy was volkomen in 't begrip van Viglius, oordeelende, dat men 't Plakaat, in eenige deeelen, behoorde te verzagten. Eerlang, om eene andere reden, naar Augsburg, alwaar de Keizer zig toen bevondt, vertrokken zynde, vertoonde zy hem het nadeel, welk dit Plakaat den Lande doen zou, zo nadrukkelyk, dat hy zig eindelyk beweegen liet, om het, door een ander, den vyfentwintigsten van Herfstmaand getekend (*f*), ten opzigte der uitheemsche Koopluiden, een weinig te verzagten. Ook werden 'er de naamen van *Inquisitie* en *Inquisiteurs*, waaraan het volk zig zeer gestoten hadt, niet in gespeld (*g*). In de plaats derzelven, las men dien van *geestelyke Regters*, waardoor nogtans dezelfde Persoonen gemeend werden. Voorts was het, in andere opzigten, zo scherp als het voorige (*h*). De geringe verzagtingen, die 'er in gemaakt waren, stilden egter 't gemor der menig-

(*d*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348. N. CXLIX. *p.* 351.
(*e*) Viglii Epist. Select. *N* CXLVIII. *p.* 348.
(*f*) Repert. der Plakaat *bl.* 64.
(*g*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente, *Livr.* III. *p.* 356.
(*h*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 161.

Karel II. 1550.

nigte, voor eenen tyd (*i*), en bragten te weege, dat het Plakaat alomme werdt afgekondigd; zelfs te Antwerpen, doch onder openlyke aanzuiging, dat de Stad met geene Inquisitie bezwaard, noch in eenige Privilegien of Vryheden verkort worden zou (*k*). Na 't uitkomen van dit Plakaat, ging de vervolging om den Godsdienst, twee of drie jaaren agtereen, wederom zeer hevig voort.

XXVI. Keizerlyk Vonnis voor Holland, tegen de Brabantsche Gouden Bulle.

Midlerwyl, hadden die van Holland, op den agttienden van Lentemaand, Vonnis in hun voordeel bekomen, tegen die van Brabant, welken, gelyk wy reeds in 't voorbygaan gemeld hebben, beweerd hadden, uit kragte der Gulden-Bulle van Keizer Karel den IV, in Holland, niet te konnen * bekommerd worden. Men hadt, hierover, reeds van 't jaar 1544 of 1545 af, voor den grooten Raad van Mechelen, gepleit (*l*). De Brabanders dreeven hun voorregt, met zo veele hevigheid, dat zy, in 't jaar 1546, twintig Amsterdamsche Poorters, onder welken de Burgemeester *Nikolaas Bastiaanszoon* was, te Antwerpen, deeden *arresteeren*, om dat men, in 't jaar 1544, de goederen van eenen Antwerpenaar, te Amsterdam, *gearresteerd* hadt (*m*). Toen Filips, in 't voorgaande jaar, in Brabant was ingehuldigd, zogten de Brabanders hem, tot bevestiging der Gulden-Bulle,

* *gearresteerd.*

te

(*i*) Viglii Vita *N.* LXI. *p.* 29.
(*k*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 162.
(*l*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 15, 22, 29. *op 't jaar* 1545. *bl.* 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 26, 39, 42, 51, 54, 57, 58, *op 't jaar* 1546. *bl.* 1. *op 't jaar* 1549. *bl.* 4, 6.
(*m*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546. *bl.* 7, 8.

te beweegen. Doch de Keizer wilde 'er niet toe verstaan. In Herfstmaand, kreegen de Advokaat van der Goes en de Pensionarissen van Dordrecht en Delft last, om de redenen, op welken die van Brabant hun voorregt gevestigd hadden, te wederleggen, gelyk zy deeden. De Brabanders schreeven 'er een antwoord op. Weinige dagen voor dat de Keizer vonnis gaf, liet hy die van Holland tot een minnelyk Verdrag vermaanen, door den President Viglius, die hun voorhieldt, dat Holland, oudtyds, tot het Keizerryk behoord hebbende, door Karel den IV, met regt, aan het Brabantsch voorregt, by de Gulden-Bulle verleend, hadt konnen onderworpen worden. Doch de Hollanders wilden van geen verdrag hooren. Alleenlyk, schooten zy uit, dat zy, Regt bekomen hebbende, niet ongenegen waren, met Brabant, over 't stuk der Arresten en Regtspleegingen, overeen te komen (n). Hier op volgde het Keizerlyk Vonnis, waarby verklaard werdt, dat de Gulden-Bulle geene plaats hadt, over die van Holland (o).

KAREL II. 1550.

XXVII. Geldmiddelen in Holland.

De Staaten van Holland waren, in den aanvang deezes jaars, wederom in onderhandeling geweest, over het heffen der gemeene middelen, en 't voldoen eeniger agterstallen (p). Ook was, onlangs, het nader Plakaat uitgegeven, betreffende de Excynzen op Wynen

(n) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 21, 22, 23, 26, 32, 34, 35, 38, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 12, 13, 14, 15, 31.

(o) *Zie de* Sententie *by* Bort van de Arresten, *in zyne* Werken, II. *Deel*, *bl.* 492.

(p) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550. *bl.* 3, 4, 8.

Karel II. 1550. nen en Bieren, en een ander, tegen het kwalyk aangeeven van den tienden Penning (q). Doch van den Impost op de Wynen was, in Hooimaand, nog maar zeer weinig ingekomen (r). Voorts was 'er, ten Hove, gehandeld van het vernieuwen der *Quohieren* van Verpondinge over 't platte Land en de Steden van Holland, welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben, dat, naar tyds gelegenheid, om de tien of vyftien jaaren, geschiedde, mids 'er niemant, dan die 't Land wel kende, toe gemagtigd werdt. Zy hadden 'er, al van 't jaar 1544 af, om verzogt. Doch 't was, om verscheiden' redenen, en onder anderen, om dat men niet wist, hoe men 't met Delft maaken zou (s), tot nu toe, agtergebleeven. De veranderingen, sedert de jongste Verponding van 't jaar 1515 en 1518, in den toestand van verscheiden' Steden en Landeryen, gekomen, welker sommiger hooger, anderen laager gesteld zouden moeten worden, maakten dit werk thans zeer moeilyk. Sommige Koopsteden, bedugt dat men haar merkelyk belasten zou, klaagden over verval van handel. Amsterdam hadt, in 't voorleeden jaar, wel veertig Schepen, door storm en andere rampen, verlooren. Eenige Steden en Gehugten gaven ook voor, vry te zyn van alle Verpondinge. Men onderzogt de oudste Berigtschriften voor de Gemagtigden tot de Verpondingen op, met naame dat van den jaare 1448, om 'er zig eeni-

Poogingen tot het doen eener nieuwe Verpondinge.

(q) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 61.
(r) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550, *bl.* 39.
(s) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 28, 45, 46, 48, 50, 52.

nigermaate naar te rigten. De Staaten ston- Karel II. 1550.
den wel toe, dat de Verponding, door Gemagtigden des Keizers, geschieden zou; doch zy wilden 'er den Stadhouder en eenen uit elke der zes groote Steden bygevoegd hebben. Ook zouden zy gaarne den tienden Penning eerst hebben afgeschaft gehad: en dat de Verponding alleen op veertigduizend Schilden, of daaromtrent, gesteld werdt (*t*). Alle deeze en andere zwaarigheden maakten de nieuwe Verponding thans zo moeilyk, dat zy, na dat men 'er lang over hadt gehandeld, geheellyk agterbleef.

Geschenk aan den Stadhouder.

In Grasmaand, besloten de Staaten, den Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren en Veere, voor zyne getrouwe diensten, den Lande gedaan, en in verwagting, dat hy hun, by den Keizer en de Landvoogdesse, altoos gunstig zyn, en zig, zo dikwils als 't zyne zaaken toelieten, naar den Haage, begeeven zou, om 't Land te helpen regeeren; toe te leggen een geschenk van dertigduizend Karels guldens eens. Voor deezen, waren, aan de Graaven van Nassau en Hoogstraaten, ook diergelyke geschenken gedaan, en de Prins van Oranje zou 'er, insgelyks, om verzogt hebben, zo hy in 't leeven gebleeven ware. Men oordeelde, derhalve, dat men, omtrent den Heere van Beveren, niet minder doen kon, dan men omtrent de voorige Stadhouders gedaan hadt (*u*).

Doch

(*t*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550. *bl.* 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37.
(*u*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550. *bl.* 17.

KAREL II. 1550.

XXVIII. Verdrag van Koophandel met Frankryk.

Doch deeze dingen betroffen Holland in 't byzonder. Kort hierna, werdt 'er, met Henrik den II, Koning van Frankryk, een Verdrag van Koophandel gesloten, waarby alle de Nederlanden belang hadden. De Koning hadt, eenigen tyd herwaards, bevolen, dat alle goederen, bevonden in Schepen of op Wagens, die eenige verbooden' of vyandelyke goederen gelaaden hadden, verbeurd verklaard zouden worden. De Nederlandsche Koopluiden leeden, hierdoor, van tyd tot tyd, merkelyke schade: 't welk den Keizer bewoogen hadt, om diergelyk Bevel, ook in de Nederlanden, te laaten uitgaan. Henrik de II. werdt toen tot reden gebragt. Men tradt, door wederzydsche Gemagtigden, in onderhandeling, en kwam eerlang overeen, dat, voortaan, noch in Frankryk noch in de Nederlanden, eenige andere dan verbooden' en vyandelyke goederen zouden verbeurd verklaard worden (v).

XXIX. Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.

De onlusten, die, met dit verdrag van Koophandel, een einde namen, waren veroorzaakt geworden, door den oorlog van Frankryk en Schotland tegen Engeland, in welken de Keizer, schoon door de Engelschen aangezogt om hulpe, zig niet hadt willen steeken. Doch alzo 'er, den zesentwintigsten van Lentemaand, eene Vrede tusschen de oorloogende Mogendheden getroffen was, kon Henrik de II. ligter besluiten, tot het maaken van het Verdrag van Koophandel, van welk wy gewaagd hebben. De Schotten en Nederlanders

(v) DU MONT Corps Diplom. Tom. IV. P. III. p. 3.

ders deeden elkanderen egter, omtrent deezen tyd, nog merkelyke schade ter zee: waarom, hier te Lande, bevolen werdt, niet in zee te steeken, zonder zig van geschut en manschap behoorlyk te voorzien (w). Ook werden, te Veere, agt groote Oorlogschepen uitgerust, die, den ganschen Zomer, kruisten, en verscheiden pryzen, in Zeeland, opbragten (x). Doch dit was al wat de Keizer deedt, in de plaats van vierentwintig of vyfentwintig Schepen, gelyk hy beloofd hadt, uit den Impost op de Wynen, in zee te brengen. En nog werdt der Visscherye een Lastgeld van twintig stuivers op ieder Last Harings afgevorderd, tot goedmaakinge der kosten van deeze uitrusting: waarin zy wel bewilligen moest, wilde zy de Haringvaart niet zien verbieden: hebbende die van Zeeland reeds een Lastgeld van drie of vier guldens uitgeloofd, zo 't Hof hen alleen wilde laaten visschen (y).

Karel II. 1550.

Men was nog bezig met het schikken deezer zaaken, toen de afgebroken onderhandeling met de Schotten, op nieuws, hervat werdt. Reeds van 't jaar 1545 af, was deeze onderhandeling begonnen. Ook was 'er toen een Bestand getroffen, volgens welk, men, op wederzydsche Paspoorten, vry zou mogen vaaren en visschen. Doch in Herfstmaand, hadden de Schotten dit Bestand geschonden; ee-

(w) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550. *bl.* 24, 39.
(x) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 501.
(y) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550. *bl.* 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

Karel II. 1550. eenen Waterlandschen schipper overvallende en losgeld afpersende (*z*). Van toen af, vernieuwden zy de vyandelykheden tegen de Hollanders en Zeeuwen. *Gerrit Klaaszoon* van Amsterdam werdt, in den Zomer des jaars 1546, benoemd, om naar Schotland te reizen; hoewel hy niet, maar *Guilleaume le Normand*, Klerk des Presidents van den Hove, sedert, de reize deedt. *Mattheus Strik* was, van 's Keizers wege, in Schotland. De Schotten beloofden 't Bestand te zullen houden, alzo zy vreesden, dat 'er tegen hen Brieven van schâverhaaling verleend zouden worden. Doch zy deeden 't niet. De vyandelykheden duurden (*a*), tot na 't sluiten der Vrede tusschen Frankryk en Engeland. Toen werden ook de Schotten den oorlog met de Nederlanden moede. Men trof eerst een Bestand, in Oogstmaand. De Ridder *Thomas Erstin* werdt, in 't najaar, door *Jakob Hamilton*, Graaf van Aran, in Schotland, Hertog van Châteleraud, in Frankryk, en Voogd der jonge Koninginne, Maria, met bewilliging van 't Parlement, herwaards afgevaardigd, om over eene Vrede te handelen. De Landvoogdes benoemde, ten zelfden einde, van haare zyde, Lodewyk van Vlaanderen, Heere van Praat, voor deezen Stadhouder van Holland, *Joan van S. Maurits*, *Heer van Montbarry*, President in den Raad van Staate, en Viglius van Zuichem, Pre-

(*z*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 58, 61, 62. *op 't jaar* 1545. *bl.* 13, 15, 16, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 40, 41.

(*a*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546. *bl.* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19. *op 't jaar* 1547. *bl.* 10, 17, 19, 20, 21.

President in den geheimen Raad. 't Verbond van Vrede werdt, den vyftienden van Wintermaand, te Binch in Henegouwen, geslooten. 't Verbond van 't jaar 1448, tusschen Hertog Filips van Bourgondie en Koning Jakob den II. gemaakt, en andere vroeger en laater Overeenkomsten werden ten grondslag van dit gelegd. De schade, welke men elkanderen hadt aangedaan, werdt, wederzyds, vereffend gerekend, en de vrye onderlinge handel hersteld. Voorts beloofde men elkanderen onbepaalde hulp, in geval de eene of de andere party vyandelyk werdt aangetast. De Zeeschuimeryen zouden, van wederzyde, geweerd, en de schade, die, door dezelve, geduurende het Bestand van Oogstmaand laatstleeden, veroorzaakt was, vergoed worden. De Koning van Frankryk, de Roomsch-Koning en de Stenden des Duitschen Ryks, de Koning van Engeland en de Koning van Deenemarke en Noorwegen werden, van wederzyde, in dit Verbond, begreepen. Het werdt, op den eersten van Grasmaand des volgenden jaars, te Augsburg, door den Keizer, bekragtigd (b).

Karel II. 1550.

XXX. Dood van den Heer van Granvelle.

Ter deezer Stede, was, in Oogstmaand deezes jaars 1550, aan eene sleepende ziekte overleeden Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle (c), van wien wy, in het voorgaande gedeelte deezer geschiedenissen, nu en dan, gewag hebben gemaakt. Hy was, twintig jaaren agtereen, een Lid van den geheimen Raad

(b) Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 260.
(c) Chron. E. de Veer f. 115.

Karel II. 1550.

Raad geweest, en in veele gewigtige zaaken van Regeeringe gebruikt. Sommigen willen, dat de jonge Prins van Oranje aan Perenot moest dank weeten, dat hem dit Prinsdom was toegekend, alzo eenige Leden van den geheimen Raad, met naame de President Lodewyk van Schoore, dreeven, „dat een Ketters Zoon, ge„lyk Willem van Nassau was, geen regt op „het zelve hebben kon. (d) Antoni Perenot, Zoon van Nikolaas, die den Geestelyken staat verkooren hadt, en tot Bisschop van Atrecht was verheeven, was, sedert eenen geruimen tyd, ook zeer gezien geweest, ten Hove. Eenige jaaren laater, kreeg hy 't voornaam bewind der Regeeringe in handen (e), en heeft toen zo veel geruchts in de Nederlanden gemaakt, dat wy niet hebben willen nalaaten, hier, in 't voorbygaan, aan te tekenen, wanneer hy in aanzien begon te komen.

Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.

(d) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* II. *p.* 125.

(e) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 606.



V A.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.



INHOUD.

I. *De Kerkvergadering te Trente hervat. Nederlanders op dezelve.* II. *Zy wordt besloten. Passausche Vrede.* III. *Oorlog met Frankryk.* IV. *Toebereidsels, hier te Lande. Mets belegerd. Verlaaten.* V. *Bede van tweehonderdduizend guldens aan Holland. Ingewilligd. Gevonden. Haringvaart beveiligd. Zeekusten bezorgd.* VI. *Bede aan alle de Nederlanden. Twist tusschen de groote en kleine Steden.* VII. *Terouanne en Hesdin veroverd.* VIII. *Veranderingen in Engeland.* IX. *Onderhandeling over een Huwelyk tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland. Voorwaarden van het zelve* X. *Vryheden aan de Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen.* XI. *Het Huwelyk tusschen Filips en Maria wordt voltrokken.* XII. *Fransche Krygsbedryven in de Nederlanden.* XIII. *Zeegevegt in de Hoofden.* XIV. *Twee Beden aan Holland, elk van tweehonderdduizend guldens.* XV. *Handeling over 't geeven van*

Ampten aan de uitlanders. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. XVI. *'t Privilegie* de non evocando *geschonden. Dood van Engel Merula.* XVII. *Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.* XVIII. *Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amsterdam, betigt van Herdooperye.* XIX. *Vrugtelooze Vredehandeling. Togt van Willem, Prinse van Oranje. Dood van Maarten van Rossem. Bestand.* XX. *Buitengewoone Beden aan Holland. 's Lands schulden.* XXI. *'s Lands Imposten, voor 't eerst, alomme verpagt. Beloop derzelven.* XXII. *Karel de V besluit zig van de Heerschappye te ontslaan.* XXIII. *Redenen hiertoe.* XXIV. *Oordeel daarover, hier te Lande.* XXV. *Kuilenburg tot een Graafschap, en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven. Vreemdelingen van Ampten uitgesslooten.* XXVI. *Overdragt der Nederlanden, door Keizer Karel, aan zynen Zoon,* FILIPS. XXVII. *Filips doet en ontvangt den gewoonlyken eed.* XXVIII. *Afstand van Spanje en 't Keizerryk.* XXIX. *Vertrek van Karel den V. naar Spanje. Zyn afgezonderd leeven. Zyn dood.* XXX. *Staat van Holland en de andere Nederlanden, ten tyde van de Overdragt.*

KAREL II. 1550.
I.
De Kerkvergadering van Trente



DE Kerkelyken, die te Trente vergaderd waren geweest, waren, sedert dat Paulus de III. de Kerkvergadering naar Bononie verlegd hadt, gedeeltelyk, derwaards vertrokken, gedeeltelyk, te Trente gebleeven;

ven; zonder, in den tyd van drie jaaren, iets te hebben verrigt, tot Hervorming der Kerke, waartoe de Kerkvergadering aangelegd was. De Bisschoppen, die zig te Trente ophielden, durfden, zonder het Hoofd der Kerke, den Paus, niets besluiten: en de Bisschoppen, die, nevens de Pauselyke Legaaten, te Bononie, vertoefden, wilden, buiten bewilliging der anderen, ook niets vaststellen, om geene nieuwe scheuring te verwekken, in de Kerke. Karel de V. prees de Bisschoppen, die te Trente gebleeven waren, verklaarende zig, door zyne Gezanten, te Rome, ernstelyk, tegen 't verleggen der Kerkvergaderinge. Hy zag geene kans, om een einde te maaken van de geschillen over den Godsdienst, in Duitschland, zo de Kerkvergadering geen voortgang hadt, en hy hadt nog eenige hoop, dat sommige Protestanten zig aan dezelve onderwerpen zouden, wanneer zy te Trente gehouden werdt. Hy bewoog derhalve hemel en aarde, om de Kerkvergadering wederom naar Trente te doen overbrengen; doch eindelyk bespeurende, dat 'er geene kans toe zyn zou, zo lang Paulus de III. leefde, besloot hy, op den Ryksdag te Augsburg, in 't jaar 1548, zelf de hand te leggen aan 't vereffenen der Geloofsgeschillen, en eene soort van Godgeleerdheid te doen opstellen, waaraan men zig, in Duitschland, ter wederzyde, houden zou, tot dat de Kerkvergadering nadere uitspraak zou hebben gedaan. Doch dit opstel, welk, gelyk meer diergelyken, te vooren, ontworpen, den naam van *Interim* kreeg, gaf noch den Katholyken noch den

Karel II. 1550.

wordt hervat.

KAREL II. 1550.

Protestanten genoegen; en werdt slegts van weinigen aangenomen. De Keizer zag zig dan, na 't overlyden van Paulus den III, welk, in Slagmaand des jaars 1549, voorviel, en na dat *Julius de III.* tot de Pausselyke waardigheid verheeven was, wederom genoodzaakt, om op het hervatten der Kerkvergaderinge, te Trente, aan te dringen. Julius liet zig beweegen, beschryvende de Kerkvergadering, tegen den eersten van Bloeimaand des jaars 1551. Midlerwyl deedt de Keizer, op den Augsburgschen Ryksdag, in Hooimaand deezes jaars 1550, zyn best, om de Protestanten te doen belooven, dat zy zig der Kerkvergaderinge onderwerpen zouden. Doch zy wilden 'er zig niet toe verbinden, dan onder voorwaarden, die den Keizer wel wist, dat, door den Paus, niet zouden worden toegestaan.

Nederlanders derwaards gezonden.

Karel de V, de Aartsbisschoppen van Ments, Trier en Keulen en eenige andere Duitsche Bisschoppen hebbende overgehaald, om zig, naar Trente, te begeeven (*a*), was ook bedagt, om eenige Nederlanders derwaards te zenden. De Bisschop van Atrecht, Antoni Perenot, die, met zynen Vader, Nikolaas, reeds in 't jaar 1543, op de Kerkvergadering geweest was (*b*), werdt gebruikt, tot het benoemen der bekwaamste Nederlanderen, om de Geloofsgeschillen, te Trente, te helpen beslissen, en 's Keizers belang, op de Kerkvergadering, voor te staan. Hy raadpleegde

(*a*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* III. *p.* 505, 515, 521, 534, 546, 553, 562, 565. *Livr.* IV. *p.* 584.
(*b*) FRA-PAOLO *Livr.* I. *p.* 185.

KAREL V. 1550.

de hierover met den President Viglius, die hem schriftelyk berigtte, „dat 'er, in de „Nederlanden, die eertyds van geleerde „Lieden overvloeiden, thans zo weinige „bekwaame mannen gevonden werden, dat „hy 'er zig over schaamen moest: dat hy, „vooral, naauwlyks iemant wist te vinden, „in staat, om de zaaken van het Hof, te „Trente, wel waar te neemen. Hy dagt „wel, dat de Bisschop geenen zin in Mon„niken hebben zou; doch wien hy, uit de „weereldlyke of ongeordende Godgeleerden, „kiezen zou, wist hy niet. *Franciskus Son„nius*, Kanonnik der Domkerke te Utrecht, „en *Joannes Hasselius*, ook *Joannes Leonardi* „*van der Eiken* genaamd, scheenen hem egter, „hiertoe, nog de bekwaamsten. Sommigen „wilden 'er *Herman van Gouda*, Deken der „Lieve-vrouwen-Kerke te Utrecht, byvoe„gen. Doch alzo deeze den naam hadt van „zeer korzelig te zyn, monsterde Viglius hem „uit." Anderen getuigen egter van deezen Herman, dat hy geheel van verwaandheid en bitterheid vry was (c). Doch dit getuigenis is vroeger gegeven. Veellicht is hy, met de jaaren, veranderd. Voorts oordeelde Viglius, „dat de Bisschoppen, die de Keizer „naar Trente zenden zou, drie of vier God„geleerden met zig neemen moesten. Ook „behoorden 'er, dagt hy, twee Godgeleer„den en een * Kerkelyk Regtsgeleerde, uit „de Leuvensche Hooge Schoole, naar Tren-

„ te

* *Canonista.*

(c) ERASM. Epist. DCIV. *int.* Oper. *Tom.* III. *P.* I. *c.* 675. *Edit. nov.*

KAREL II. 1550. „ te te worden gezonden, een van welken „ Ruard Tapper zyn moest, dien hy be- „ schryft, als zeer bedreeven in de Schriftuur „ en in de Boeken van oude en nieuwe God- „ geleerden. Wyders, moesten 'er eenige „ bekwaame Abten van de Benediktyner-, „ Bernardyner-, Præmonstreiter- en Augusty- „ ner-orde worden uitgekipt, om naar Trente „ te gaan; daar men eenigen uit de vier Be- „ delordens, en eenige zulke Kanonniken, „ die onmiddelyk van den Paus afhingen, „ byvoegen moest. Eindelyk, hieldt hy van „ dienst, dat de Keizer een hoofd stelde over „ alle deeze Geestelyken, die hunne hande- „ lingen, overeenkomstig met 's Keizers oog- „ merken, bestierde; waartoe hy den Kan- „ selier der Ridder-orde van 't Gulden-Vlies, „ Filips Nigri, of *Gerard van Veldwyk*, Lid „ van den geheimen Raad, dien sommigen voor een Utrechtschman houden (*d*), „ of zo „ men hen, in Brabant, missen kon, deeze „ beiden tevens voorsloeg (*e*)." 't Schynt dat men zig, in 't uitkiezen van Godgeleerden tot de Trentsche Kerkvergadering, grootendeels, naar 't gevoelen van Viglius, geschikt heeft. Ten minste, vindt men, dat Tapper, Hasselius en Sonnius, in 't jaar 1551,
1551. derwaards, zyn afgevaardigd. Doch dat men, gelyk Viglius wilde, den Nederlandschen Geestelyken een hoofd zou hebben toegevoegd, vind ik nergens gemeld. Onder de andere Nederlandsche Kerkelyken, die naar Tren-

(*d*) C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Not. *ad* VIGLII Epist. Select. *N.* CXXIX. p. 304.
(*e*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXLVII. p. 343.

Trente werden gezonden, waren 'er vier, die allen, by het opregten der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, welk, omtrent tien jaaren na deezen tyd, voltrokken werdt, met eenen myter, werden voorzien. *Gerard van Hamericourt*, Abt van S. Bertyn, werdt Bisschop van *S. Omer*: *Joannes Mabusius*, Bisschop van *Deventer*: *Martinus Rietboven*, Bisschop van *Ypere*, en *Kornelius Jansenius*, Bisschop van *Gend* (1). Ook werdt Sonnius Bisschop van 's Hertogenbosch, en sedert van Antwerpen (*f*).

Karel II. 1550.

Vervolg en Besluit der Kerkvergadering van Trente.

Ondertusschen hieldt Karel de V. aan by de Protestanten, om hen te beweegen, tot de reize naar Trente. Hertog Maurits van Saxen liet zig eerst overhaalen, en gaf aan den beroemden Godgeleerden, *Filips Melanchton*, bevel, om de punten byeen te zamelen, welken te Trente zouden moeten verhandeld worden. De Keizer bezorgde een breed vrygeleide voor de Protestanten, die, tegen den Winter en in 't volgende voorjaar, te Trente kwamen. Zy kreegen 'er egter, niet dan met moeite, gehoor, en alleenlyk vryheid, om eenige voorstellen te doen. De Kerkvergadering ging, ondertusschen, voort, beslissende, in zes zittingen, door een getal van omtrent zestig Kerkelyken (2), wederom verschei-

(*f*) Notit. Episc. & Theol. Belgii in Conc. Trident. *ap.* J. F. Foppens Nov. Diplom. Collect. *p.* 465.

(1) Zie *Notit. Episc. & Theol. Belgii in Concilio Trid.* apud J. F. Foppens *Nov. Diplom. Collect.* p. 465, 466.

(2) Fra-Paolo getuigt (Livr. IV. p. 584), dat het getal der Kerkelyken, geduurende deeze zes zittingen, nimmer boven de vierenzestig geweest is.

Karel II. 1551. scheiden' voornaame Geschilpunten, het Avondmaal, de Boete en het laatste Oliesel betreffende. Doch zy werdt plotselyk afgebroken, in Grasmaand des jaars 1552, op de tyding, dat Hertog Maurits van Saxen de wapenen tegen den Keizer hadt opgevat, om de vryheid van den Godsdienst, in Duitschland, te verzekeren, en zynen Schoonvader, den Landgraaf van Hessen, te verlossen. 't Krygsgeluk diende hem. Hy bemagtigde verscheiden' sterke Plaatsen. Karel de V, thans met den Franschen Kryg bekemmerd, was buiten staat, om hem te stuiten, en zag zig, eerlang, genoodzaakt, op den tweeden van Oogstmaand des jaars 1552, de *Passausche Vrede* te tekenen (g), by welke den Protestanten, in Duitschland, volkomen vryheid van Godsdienst vergund, en de rust in 't Ryk hersteld werdt. De geweezen Keurvorst van Saxen en de Landgraaf van Hessen werden ook, uit de langduurige hegtenis, geslaakt (h). De Kerkvergadering werdt eerst wederom hervat, onder *Pius den IV*, in den aanvang des jaars 1562. De overige Geloofsgeschillen werden toen, in negen zittingen, door een veel grooter getal van Kerkelyken, dan te vooren, beslist, en de Kerkvergadering, op den derden van Wintermaand des jaars 1563, besloten. In den aanvang des jaars 1562, waren 'er, behalve de Kardinaalen, honderd en tien of honderd en twaalf Bisschoppen en Godgeleerden, in de Kerkver-

Passausche Vrede.

(g) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 42.

(h) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* IV. *p.* 582, 601, 628, 629, 657, 667, 671, 678, 684, 688, 689, 694, 695, 696.

vergadering (*i*). Naderhand, vermeerderde het getal, tot over de honderd en tagtig, en eindelyk, tot tweehonderd en dertig toe (*k*). De Besluiten der Kerkvergaderinge zyn, door tweehonderd vyfenvyftig Leden, ondertekend (*l*). Hoe deeze Besluiten, alomme, en ook hier te Lande, aangenomen zyn, en welke gevolgen dezelven, in de Nederlanden, gehad hebben, staat ons, als het bestek van dit Boek verre te buiten gaande, hier niet te verhaalen.

III. Oorlog met Frankryk.

De verbonden Protestantsche Vorsten, Henrik den II, Koning van Frankryk, die den Keizer den voorspoed, welke hem in Duitschland gevolgd was, misgunde, in hunne belangen hebbende overgehaald, werden de Nederlanden, tegen het einde des jaars 1551, met eenen nieuwen Oorlog, van de Fransche zyde, gedreigd. De Keizer hadt 'er, eenigen tyd te vooren, reeds kennis van gekreegen: doch niet konnen bewoogen worden, om zig te wapenen (*m*). Ook hadt hy, ten deezen tyde, de handen nog vol werks, in Duitschland. De Franschen begonden de vyandelykheden ter zee, in Hooi- en Oogstmaand. Zy hielden vyf Oorlogsschepen voor 't Vlie, vyf onder Schagen, en vyf voor Noorwegen, die, dagelyks, verscheiden Hollandsche Schepen, met Graanen en andere Oostersche waaren gelaaden, wegnamen. Ook beroofden en na-

(*i*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 147, 146 *not.*
(*k*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 266, 315, 325 *not. Livr.* VII. *p.* 418. *Livr. p.* 599.
(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* VIII. *p.* 748.
(*m*) VIGLII Epist. Select. N. CLI. *p.* 355.

KAREL II. namen zy verscheiden Visschers, in de Noord-
1551. zee (*n*). *De la Garde*, Admiraal der Fransche Galeijen, taste, in Oogstmaand, vierentwintig groote Koopvaardyschepen aan, die, uit Zeeland, naar Spanje wilden (*o*), en bemagtigde 'er vyftien van: welker verlies op eenentwintig tonnen schats begroot werdt, en Hoorn en Enkhuizen zeer zwaar drukte (*p*). Zelfs werden, te Hamburg, Oorlogsschepen, voor Fransche rekening, uitgerust. Ook was men bedugt, voor een aanslag op Walcheren. Hier te Lande, waren zo weinige Oorlogsschepen in gereedheid, dat de Haringvisschers, verzogt om een gulden van 't Last, tot bescherming der Visscherye, toe te staan, zig, door dezelven, niet beveiligd oordeelden, en de meesten de Haringvaart, dit najaar, staakten. Ook kwam 'er verbod op, van wege der Landvoogdesse; 't welk egter, door sommigen, werdt overtreden, die, naderhand, door den Prokureur Generaal, in regten, betrokken werden (*q*). Op de tyding dat men, in Oogstmaand, eenige Nederlandsche goederen, in Frankryk, hadt aangehouden (*r*), volgde (3) de Verbeurdverklaaring van alle Fransche goederen, in de Nederlanden, nevens een uitdrukkelyk bevel aan alle Franschen, die hier geen jaar vaste wooning gehad hadden, om 't Land te ruimen (*s*): en

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 52, 56.
(*o*) GUICCIARD. de Reb. Belgicis *p.* 179,
(*p*) VELIUS Hoorn, *bl.* 263. BRANDT Enkh. *bl.* 73.
(*q*) ADR VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 12, 13, 26.
(*r*) ADR VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1551. *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6.
(*s*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 68.

(3) Den eenentwintigsten van Herfstmaand.

en weinige dagen laater (4), werdt de oorlog, te water en te lande, aan Frankryk verklaard. Karel II. 1551.

IV. Men bereidt zig tot tegenweer.

De Stadhouder Beveren, de Staaten van Holland, kort hierna, in den Haage, hebbende doen beschryven, sloeg voor, of men niet, tot bescherming van Holland, eenige sterkten in de Maaze, het Marsdiep en het Vlie behoorde te leggen: of anders 't getal van 's Lands Oorlogsschepen vermeerderen. Doch de Staaten oordeelden „ dat de sterkten, in 't Vlie en in 't Marsdiep, nutteloos zouden zyn, alzo men, uit dezelven, de vyandelyke schepen niet zou konnen beschieten; ook zou men de Gaten der Maaze niet dan tot zeer zwaare kosten konnen versterken, en dan daartoe nog, meer dan een jaar lang, werk hebben: eindelyk, was het vergrooten van de zeemagt eene zaak, waar op alle de Nederlanden, en niet Holland alleen, moest beschreeven worden." 't Een en 't ander bleef dan agter. Men verboodt, in Wynmaand, den uitvoer van allerlei Oorlogsbehoeften, en stelde eenen tweehonderdsten Penning, op alle andere uitgaande Koopmanschappen. Amsterdam klaagde, sedert, zeer, dat men, onder Oorlogsbehoeften, ook Pek, Teer, Roet, Leer, Masten, Sprieten en diergelyke waaren begreep, en den tweehonderdsten penning vorderde van goederen, die van en naar Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen gevoerd werden, onder voorwendsel, dat dezelven geene erf- maar aangewonnen Landen waren; doch

(4) De zesentwintigsten van Herfstmaand.

Karel II. doch deeze klagten vonden geen' ingang (t).

1551. Te Lande, begon men zig, tegen den Winter, in staat van tegenweer te stellen. Maarten van Rossem werdt naar Mechelen gezonden, om volk te verzamelen (u).

Henrik de II, midlerwyl, ook den Winter besteed hebbende, om zig te Lande sterk toe te rusten,

1552. bragt, in 't midden van Lentemaand des jaars 1552, een Leger in Lotharingen; bemagtigende aldaar verscheiden' Plaatsen. In Hooimaand, viel hy in Luxemburg, alwaar hy, insgelyks, eenige Steden innam. Daartegen deedt Maarten van Rossem, omtrent deezen tyd, eenen inval in Champagne en in Lotharingen, 't platte Land, volgens zyne gewoonte, alomme afloopende en verwoestende (v).

Mets belegerd. Na 't sluiten van de Passausche Vrede, was het Keizerlyk Leger eerst in staat om iet van belang tegen Frankryk te onderneemen. Het was tienduizend Paarden en honderd zestien vendelen Knegten sterk, en kostte den Keizer, maandelyks, zes tonnen schats (w). De Hertog van Alva en de Marquis van Marignan hadden 'er het Opperbevel over, en sloegen, in Wynmaand, het beleg voor Mets, welk, in 't voorjaar, aan de Franschen overgegaan, en sedert merkelyk versterkt was. Terwyl dit beleg duurde, werdt het Keizerlyk Leger vermeerderd, met de benden, die, in de Nederlanden geworven, door den Hertog van Hol-

(t) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1551. *bl.* 7, 8, 10, 13.
(u) Nieuwe Chron. van Brab. *bl.* 311.
(v) Chron. van E. de Veer *f.* 118.
(w) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 36.

Holstein, door Lamoraal, Graave van Egmond, en door Jan van Hennin, Heere van Bossu, derwaards geleid werden. De Keizer zelf kwam, tegen 't einde van Slagtmaand, in 't Leger; en zondt Egmond af, om Toul op te eischen; doch de Bevelhebber antwoordde, „ dat hy, hierop, eerst na 't overgaan „ van Mets, en na dat hy zig, zo lang als de „ Hertog van Guize, die binnen Mets gebood, verdedigd zou hebben, zyne gedagten zou laaten gaan." Karel de V. slaagde, ondertusschen, ongelukkig voor Mets. Het hevig vuur en de geduurige uitvallen der belegerden waren oorzaak, dat hy weinig of niets vorderde. Hier sloeg het jaargetyde toe, welk hem, eerlang, noodzaakte, de Stad, op den tienden van Louwmaand des jaars 1553, te verlaaten. In Pikardye, werwaards de Graaf van Roeulx, met eenen hoop volks, getrokken was; en in Italie, waren de meeste ondernemingen der Keizerschen ook ongelukkig uitgevallen (x). De Winter werdt derhalve besteed, om zig, tegen 't volgende jaar, in beteren staat te stellen.

V. Bede van tweehonderdduizend guldens.

In Louwmaand des jaars 1552, hadt de Landvoogdes reeds alle de Nederlanden, te Brugge, doen beschryven, en aan elk eene Bede gedaan, om de kosten van den Franschen oorlog te vinden. De President Viglius vertoonde die van Holland, in 't byzonder, dat 's Keizers uitgaaven, in 't voorleeden jaar, veel meer dan zyne inkomsten beloopen hadden,

(x) Daniel Tom. VIII. p. 52-77. Chron. van E. de Veer f. 120, 121.

Karel II. 1552. den, en deedt hun, daarop, eene Bede van tweemaal honderdduizend guldens. Zy drongen, volgens gewoonte, op vermindering der somme; alzo dezelve byna de helft beliep van 't gene van Brabant geëischt was; daar, zeidenze, Holland en Zeeland beide maar een derde van de Bede van Brabant plagten op te brengen. Zy stonden vooral op vermeerdering van 's Lands zeemagt, tot bescherming der Koopvaardye. Doch het eerste kon geheel niet, en het andere voor eerst niet geschieden. Men hieldt, derhalve, Dagvaart op Dagvaart in den Haage. De Leden begreepen wel, dat 'er thans geld zou moeten zyn; doch waar en hoe men 't vinden zou was zo klaar niet. De Edelen sloegen voor „ dat 'er vier middelen waren, by „ welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden, by de Schildtalen, by den „ Impost, by 't Morgengeld, en by den „ tienden Penning; dat de Impost op de „ Wynen en Bieren weinig hadt opgebragt, „ en, niet dan tot zwaare kosten, kon worden opgehaald; dat het Morgengeld thans „ weinig opbrengen zou, ter oorzaake van „ de jongste inbreuk veeler Landen, op den „ twaalfden van Louwmaand; die, in twee „ of drie jaaren, geene vrugten zouden konnen uitleveren; dat het vorderen van den „ tienden Penning niet dan in den uitersten „ nood behoorde te geschieden; dat zy, hierom, van gedagten waren, dat men den „ Keizer honderd en vyftig of honderd en „ zestigduizend guldens zou konnen toestaan, „ te heffen honderdduizend guldens op de

„ Schild-

„ Schildtalen, mids de Steden haare kwyt-
„ scheldingen, *elks in den haaren*, vonden,
„ by Hoofdgeld, Haardstedegeld, verhoo-
„ ging van Excynzen, of andere middelen,
„ naar eigen welgevallen; en dat het overig
„ gedeelte der ingewilligde somme, by ver-
„ kooping van Renten, zou konnen gevon-
„ den worden, met dien verstande, dat men
„ tien, twaalf of veertienduizend guldens,
„ by Leeninge, heffen zou, uit eenigen der
„ rykste Kloosteren." Doch de Steden wa-
ren, by den tegenwoordigen slegten tyd, in
't eerst geene van allen tot het aanneemen van
zo zwaar een' last te beweegen. Zy loofden
niet meer dan honderdduizend guldens vry
geld uit, en wilden nog bedingen, dat 'er tien
of twaalf Oorlogsschepen uitgerust, en de twee-
honderdste penning afgeschaft zou moeten
worden. Doch den Stadhouder verklaard
hebbende dat hy zulks der Koninginne Land-
voogdesse niet zou durven overschryven, za-
gen zy van 't bedingen deezer voorwaarden af.
Sedert onderging hy eenige Steden afzonder-
lyk, en bewoog haar, tot honderd en twin-
tigduizend guldens te komen. De Landvoog-
des nam 'er egter geen genoegen in. Zy merk-
te aan „ dat Holland, ten onregte, voorgaf,
„ nevens Zeeland, voorheen niet boven een
„ derde der Bede van Brabant te hebben op-
„ gebragt; alzo Holland alleen, sedert het
„ jaar 1540, verscheiden' reizen, de helft
„ van Brabant hadt gegeven. Zelfs hadt Hol-
„ land, met Zeeland en Westfriesland, in
„ de Bede, by Hertog Karel van Bourgon-
„ die, in 't jaar 1462, geëischt, zo veel ge-

KAREL II. 1552. „ draagen als Vlaanderen, en meer dan Bra-„ bant, waarvan Zeeland slegts het derde en „ Holland de twee derde deelen opbragt; dat „ de andere Nederlanden zo wel, by gebrek „ van neeringe en door de overstroomingen, „ geleeden hadden, als Holland, daar men „ den handel der Engelsche en Schotsche „ Wolle en de vaart op de Oostzee nog vry-„ hadt; dat men, ten onregte, bedingen wil-„ de, dat de penningen ter verdediging van „ 't Land zouden worden gebruikt, alzo zy „ alles, wat van de Bede inkwam, besteed-„ de, daar 't de nood meest eischte. Gou-„ da, welk, ter oorzaake van 't afbranden „ der Kerke, oordeelde, eenigszins te moe-„ ten verschoond worden, moest, meende „ zy, zo wel als de anderen, betaalen, en „ Delft zelf, onaangezien de twintig jaaren, „ geduurende welken, het vry van lasten ver-„ klaard was, nog niet verstreeken waren, „ moest, verstondt zy, zo veel opbrengen, „ als in den jongsten oorlog." Zy besloot, „ dat zy niets van haaren eisch kon laaten „ vallen, alzo de andere Landen, die reeds „ in de volle Beden bewilligd hadden, dan ook „ afslag zouden vorderen." De Staaten, 't bewilligen zo lang vertraagd hebbende, als eenigszins doenlyk was, moesten, eindelyk, den negenden van Grasmaand, belooven de volle tweehonderdduizend guldens te zullen opbrengen (y). De helft zou men vinden op de Schildtalen, volgens den voorslag der Edelen.

De Staaten bewilligen.

Midelen, om

Doch

(y) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. op 't jaar 1552, bl. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 35, 36, 37, 42.

Doch om de andere helft te bekomen, hadt men byna 't gantsche jaar werk. Meester *Jakob van den Einde*, Pensionaris van Delft, sloeg voor. „ dat men dezelve, geheel of ten „ deele, zou konnen vinden, uit een Haard„ stedegeld, van welk alleen de vier bidden„ de Orden, de Leproozen en de gemeene „ Gasthuizen verschoond zouden worden, en „ de telling gedaan, in de Steden, door Bur„ gemeesteren, en ten platten Lande, door „ de Officieren; mids de Huisjes, die hon„ derd guldens en minder waardig waren, „ verschoonende, en elke Haardstede niet „ hooger dan met drie stuivers of zeven groo„ ten belastende. 't Gene dit Haardstede„ geld minder dan honderdduizend guldens „ zou opbrengen, zou men, uit den Impost „ van een stuiver op elk vat Biers, konnen „ vinden." Dordrecht, Haarlem, Delft en Amsterdam stemden in deezen voorslag; doch meenden dat, al konden schoon de volle honderdduizend guldens uit het Haardstedegeld worden gevonden, men nogtans een gedeelte derzelven, by verkooping van Renten, vinden moest, op dat ten Hove niet gezeid mogt worden, dat men genoeg in staat was, om de Bede, uit eene redelyke belasting, in zig zelven, te vinden. Doch Leiden en Gouda meenden, dat het Haardstedegeld te veel tot last van de geringen komen zou, en de ryken te veel ontlasten, vooral in Plaatsen, daar de Huizen 't meest gelden mogten; waarom zy verstonden, dat men de vereischte somme liever op de waarde der Huizen, in koop of in huure, behoorde te vinden. Zy vergeleeken

Karel II. 1552.

geld te vinden.

KAREL II. 1552. ken zig egter, sedert, met de andere Leden, mids men elke Haardstede met meer niet dan vyf grooten, belastte. Doch naderhand besloot men, om vyftigduizend guldens te vinden, welken men spoedig noodig hadt, zes stuivers op elke Haardstede te leggen. En deeze belasting werdt zo scherp ingevorderd, dat men de Steden noodzaakte, om vòor onvermogende Ingezetenen te betaalen (z), en den Prins van Oranje en den Graaf van Hoorne, die betaaling weigerden, in regten betrok (a). De andere vyftigduizend guldens poogde men te vinden, by verkooping van Losrenten tegen den Penning zestien, veertien of twaalf, en van Lyfrenten, op een lyf alleen, tegen den Penning agt, zo wel buitens als binnens Lands. Doch de Ontvanger wist geene genoegzaame Koopers te vinden. De Staaten verzogten verlof, om de Ingezetenen tot koopen te mogen dwingen. Doch de Landvoogdes wilde hiertoe niet verstaan. Ook vondt mèn, eindelyk, nog Koopers van Losrenten, tegen den penning twaalf, onder anderen te Delft en in Zuidholland (b).

Omtrent de eerste honderdduizend guldens, die op de Schildtalen gevonden werden, was beslooten, dat de groote Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda de gewoonlyke kwytscheldingen zouden genieten. Doch toen deeze penningen werden omgeslaagen, be-

(z) VELIUS Hoorn, *bl.* 264.

(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 40, 42, 47, 64, 66, 67, 72. *op 't jaar* 1553, *bl.* 2, 3, 9, 43, 52.

(b) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 48, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 71.

bevondt men, dat de kleine Steden en 't platte Land, welken men doorgaans geene kwytscheldingen toestondt, veel hooger belast waren, dan zy oordeelden te behooren: waar uit geen klein ongenoegen, tusschen de groote en kleine Steden, ontstondt (c).

Middelen tot beveiliging der Haringvaart.

In Zomermaand deezes jaars, was men, ter Vergaderinge van Holland, bedagt geweest, op het vinden van middelen, ter beveiliging der Haringvisscherye, die, voorleeden najaar, tot groot agterdeel voor 't Land, genoegzaam gestaakt was. Twee werden 'er voorgeslaagen: het verwerven van Brieven van Vrygeleide van Frankryk, of het uitrusten van een bekwaam aantal van Oorlogsschepen. In Zeeland, hieldt men het eerste middel voor gemakkelyker, kosteloozer en veiliger. Doch in Vlaanderen, hadt men 'er tegen ingebragt, dat de Franschen, in dit geval, zo wel mogende visschen als de Nederlanders, den Haring in prys zouden doen daalen, en hunne Vlooten rykelyk van mondbehoeften konnen voorzien, waaraan zy gebrek zouden hebben, zo hun het visschen, door Oorlogsschepen, belet werdt. Men hadt 'er bygevoegd, dat de Franschen, veelligt, hun woord niet houden zouden, en, genoeg gevangen hebbende, boven Vrygeleide boven al, den onzen den Haring ontrooven. De Landvoogdes neigde ook tot deeze laatste meening, vorderende, van Vlaanderen, zes, van Zeeland, vier, en van Holland, als sterker ten Haring vaarende dan een

(c) Request van Ao. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75. *Zie ook* Chron. van E. DE VEER, *f.* 117.

Karel II. 1552. een van deeze twee Landschappen, agt Oorlogsschepen. Doch in Holland, was men meer voor 't vissehen onder vrygeleide. Men merkte aan, „: dat agttien Oorlogsschepen niet opmogen zouden tegen de magtige Fransche „ Vloot; dat de Haringteelt ook, grootentendeels, voorby zyn zou, eer deeze Vloot „ gereed zou konnen zyn; dat de Buizen, in „ voorige tyden, weinig dienst gehad hadden „ van Oorlogsschepen, die zig meest aan Land „ en in de Havens plagten te houden; dat de „ Franschen genoeg mondbehoeften wisten te „ krygen, zelfs uit deeze Landen, al werdt „ hun de Haringvisschery belet; dat de Haring, als men op vrygeleide vischte, ten „ minsten zo veel opbrengen zou, als, wanneer men in de kosten eener uitrustinge „ moest dragen: dat eindelyk de Franschen, „ tot nog toe, de vrygeleibrieven in agting „ gehouden hadden, en dat Vorsten, doorgaans, hunne Brieven gestand deeden." De Landvoogdes bleef egter by haare meening, verklaarende rondelyk, dat zy den Koning van Frankryk niet betrouwde. Ook zeide zy, berigt ontvangen te hebben, dat hy niet meer dan twaalf schepen in zee hadt; waar tegen die van Holland zig met agt schepen genoeg zouden konnen beschermen. 't Slot was, dat men, tot Oorlogschepen, of tot het staaken van de Haringvaart, besluiten moest. Men vondt 'er dan geraaden, der Landvoogdesse een lastgeld van twee guldens aan te bieden, mids zy agtentwintig Oorlogsschepen en vier Jagten in zee bragt. Eindelyk kwam men, eerst in Oogstmaand, overeen „ dat de Ste-

„ den

„ den en Vlekken, zig met de Haringvaart KAREL II.
„ geneerende, agt Oorlogschepen in zee zou- 1552.
„ den brengen; mids daar tegen genietende
„ 1. twee guldens van ieder last Haring, welk
„ de eerste reize gevangen werdt, en daarna
„ een lastgeld naar behooren. 2. hun aandeel
„ in twaalfduizend guldens, die de Land-
„ voogdes, tot bescherming der Visscherye,
„ zou opschieten; welk aandeel op zesdui-
„ zend guldens begroot werdt. 3. de driedui-
„ zend guldens, die 't gemeene Land beloofd
„ hadt te zullen opbrengen." De agt Schepen werden terstond gereed gemaakt. Delft en Rotterdam bragten 'er elk twee in zee. Schiedam met Briele, Goereede, Bommene, Vlaardingen en andere Vlekken ook twee, en Enkhuizen een gelyk getal; waar mede men de Haringvaart, dit jaargetyde, genoeg beschermd rekende. Doch men bedroog zig. Daar werden omtrent vyftig Buizen genomen (d). Tot geleide der Koopvaardyvloote naar 't Westen, waren, al in Bloeimaand, eenige Oorlogschepen in gereedheid gebragt, welken, met een groot getal van Koopvaardyschepen, in zee liepen, en eene gelukkige reis naar Spanje deeden (e). Om de kosten op deeze uitrusting te vinden, hadt men een' Impost van twee ten honderd gelegd op al wat van en naar 't Westen gevoerd werdt. Sommigen hielden dit te stryden met de Privi-

(d) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61. *op 't jaar* 1553. *bl.* 5.

(e) Chron. van E. DE VEER *f.* 117 *vers.* VIGLII Epist. Select. *N.* CLV. *p.* 361.

Karel II. 1552.

vilegien van Tolvryheid. Doch anderen oordeelden, dat men deezen Impost, enkelyk geheeven ter beveiliging der Koopvaardye, niet als een' Tol kon aanmerken. 't Stuk werdt, door Gemagtigden der Staaten, onderzogt, die de eerste meening toevielen. Men besloot, derhalve, voor eerst, het afschaffen van gemelden Impost, by Verzoekschrift, ten Hove te vorderen, en 'er, na 't eindigen of bedaaren van den tegenwoordigen oorlog, ernstiger op te dringen. Ook werdt 'er de Koopvaardy, in 't jaar 1554, van ontheeven (*f*).

De Kusten worden bezorgd.

Voor de Hollandsche, Zeeuwsche en Friesche Stranden, die, door de Fransche Oorlogsschepen, gedreigd werden, werdt, omtrent deezen tyd, ook zeer gezorgd (*g*). De Landvoogdes beval den Heere van Beveren, Stadhouder van Holland en Zeeland, vier Regimenten Knegten, langs de Kusten, te leggen. Ook is 'er nog blyk voor handen, dat hy, wat laater, de Zeedorpen in Holland van geschut voorzien, en onder anderen, die van Alkmaar gelast heeft, agt *Valkonetten* of ander geschut op raderen, met de kogels en 't verder gereedschap daar toe behoorende, te Egmond op Zee, te leveren (*h*). Men raadpleegde met ervaaren' luiden, over de beste middelen, om de Stranden te beveiligen. Ook werdt, meen ik, de Graaf van Arem-

(*f*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 38, 40, 41, 44, 47. *op 't jaar* 1553. *bl.* 1, 24. *op 't jaar* 1554. *bl.* 37.

(*g*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 35, 36, 37.

(*h*) Brief van XIV Juny XV. cLIV. *by* Boomk. Alkm. *bl.* 123.

Aremberg, Stadhouder van Friesland, Overyssel en Groningen, ten deezen zelfden einde, naar Friesland gezonden (*i*); doch wat hy hier, tot beveiliging des Landschaps, verrigt hebbe, is my niet gebleeken. Karel II. 1552.

VI. Nieuwe Bede aan alle de Nederlanden.

De Veldtogt in Lotharingen was, dit jaar, ongelukkig geslaagd, voor den Keizer; die, terstond na 't opbreeken van 't beleg van Mets, op middelen bedagt was, om vroeg in 't veld te verschynen. En alzo hiertoe, in de eerste plaatse, wederom geld vereischt werdt, beschreef hy de Staaten van alle de Nederlanden, in Sprokkelmaand des jaars 1553, te Brussel; vorderende hier, van Brabant, eene Bede van zeshonderdduizend Karels guldens, die niet dan by wege van een Schoorsteengeld van twintig stuivers in de Steden, en van vyftien stuivers ten platten Lande gevonden worden konden (*k*). Van Holland, werden driemaal honderdduizend guldens geeischt: en aan de andere Landen geschiedden Beden naar evedredigheid. De Staaten, hierop ter Dagvaart beschreeven, vonden zig, naar gewoonte, zeer bezwaard over deeze Bede. De Edelen merkten aan „ dat het „ Land, binnen een jaar, zevenhonderdduizend guldens aan den Keizer verstrekt hadt; „ dat de Haringvisschers, in 't voorleeden „ jaar, wel honderdduizend guldens ten agteren waren geraakt; dat zy, hierom, niet „ meer dan tweehonderdduizend guldens konden toestaan, te vinden honderdduizend „ gul- 1553.

(*i*) Viglii Epist. Select. N CLV. p. 360.
(*k*) Chron. E. de Veer f. 121.

Karel II. 1553. „ guldens op de Schildtalen, en het overige „ uit een' tienden Penning op de vaste goede- „ ren, die, naar hunne rekening, honderd en „ veertig of honderd en vyftigduizend gul- „ dens zou opbrengen." Dordrecht en Haar- lem waren 't genoegzaam eens met de Edelen. Delft sloeg voor, dat men de Ingezetenen, gelyk in 't Noorderkwartier gewoonlyk geschiedde, op zekere schotponden moest stellen, naar dat zy gegoed waren: doende, by voorbeeld, die vyftig ponden vlaams gegoed waren, een half schotpond, die honderd, een heel, die tweehonderd, twee, die vierhonderd, vier betaalen; en zo voorts, tot agtduizend ponden vlaams, die op vyfentwintig schotponden moesten worden gesteld. Leiden wilde een' tienden Penning heffen van alle inkomende goederen, twee deelen ten laste van den Eigenaar, en een ten laste van den Bruiker; 't gene 'er te kort kwam moest, in de Steden, gelyk de gewoonlyke Beden, en ten platten Lande, uit een Morgengeld van vier, drie en een halve, en drie stuivers, naar de gesteldheid der Landen, gevonden worden. Die van Amsterdam waren 't genoegzaam eens, met de Edelen, Dordrecht en Haarlem. Alleenlyk merkten zy aan, dat men de Huizen, die niet boven zes guldens aan huure deeden, van den tienden Penning wilde ontlasten, doch dat 'er zulken weinig in hunne Stad gevonden werden, schoon 'er veelen waren, van welken de Eigenaars, jaarlyks, niet meer dan een pond vlaams zuiver geld rekenen konden, welken zy oordeelden, dat insgelyks behoorden vry te zyn. Gouda voegde

de zig hier by. Naderhand kwamen de Steden eenpaarig tot tweehonderd en vyftigduizend guldens, te vinden uit den tienden Penning op de vaste goederen, op de Schildtaalen, en uit een Morgengeld van vyf, vier en drie stuivers. Alleenlyk hieldt Gouda zig te hoog gesteld in de Schildtaalen. Doch men wilde verscheiden' voorwaarden bedingen, in welken de Landvoogdes niet bewilligen kon: de voornaamsten waren afschaffing van den Impost van twee ten honderd, vrye vaart Westwaards, en visschery onder Vrygeleide, of by *Bilzate*. Ook wilde men geene Ampten, buiten dat van Stadhouder, aan uitheemschen begeven hebben: waarop de Landvoogdes zeide „ dat zy niet veele Ampten aan uitheem„ schen gegeven hadt, en niet dan aan zul„ ken, die zy bekwaamer vondt dan de Inge„ boornen, ten zelfden tyde, naar deeze „ Ampten, staande." Eindelyk, moesten de Staaten, in Grasmaand, in de volle Bede, bewilligen. Gouda toonde zig, sedert, onwillig, om naar de Schildtaalen te draagen. Ook was de Graaf van Egmond, die beweerde regt te hebben, om de Beden, in zyne Heerlykheden, zelf te innen, weigerig, om tot deeze Bede te betaalen: gelyk hy ook, in 't voorleeden jaar, reeds tegen de bewilliging in de Bede van tweehonderdduizend guldens *geprotesteerd* hadt (*l*). Die van Voorne en Putten begeerden ook van den tienden Penning vry te zyn. Doch de Staaten gaven den Ontvanger last, om alle onwilligen, by *exe-*

Karel II. 1553.

Geene Ampten aan uitheemschen te geeven verzogt.

(*l*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 10.

KAREL II. *executie*, tot voldoeninge te noodzaaken (*m*).

1553. 't Bleef, ondertusschen, dit jaar, niet by deeze Bede van driehonderdduizend guldens. In Oogstmaand, vorderde de Keizer nog tweehonderdduizend guldens van die van Holland. Van ruim honderdduizend guldens moesten zy, terstond, Schuldbrieven, ten laste der zes groote Steden, leveren; die de Keizer tot gereed geld maaken kon. Sommige Steden wilden egter, volgens gewoonte, wederom iets afdingen van deeze Bede. Doch die van Leiden merkten aan, dat zulks, by de voorige Beden, niet doenlyk geweest zynde, ook nu met geen' grond te verwagten was. Men kwam, derhalven, in 't begin van Wynmaand, tot eene eenpaarige bewilliging in de volle Bede, die, by verkooping van Los- en Lyfrenten, gevonden werdt. Men ontving van de Koopers wel tot tienduizend ponden van veertig grooten aan gemaakt zilverwerk. De Landvoogdes nam het, ten deezen tyde, tot tweeendertig stuivers de ons, in betaaling (*n*). Doch ten zelfden tyde, losten de Staaten eenige oude Schuldbrieven af, 't welk de Ontvanger, heimelyk, door de tweede hand, wist te beleggen, op dat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in staat was, om schulden af te doen (*o*).

By 't bewilligen in de Bede van driehonderd-

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 31, 32, 42.

(*n*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1554. *bl.* 1, 39.

(*o*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48.

derdduizend guldens, die, ten deele op de Schildtalen, werdt omgeslaagen, hadden de groote Steden staat gemaakt, op het genieten der gewoonlyke kwytscheldingen. Doch de kleine Steden, voorziende, of vreezende, dat deeze kwytscheldingen, wederom, gelyk voorheen, ten haaren laste, zouden komen; vervoegden zig, kort na 't bewilligen in de Bede, met een verzoekschrift aan den Keizer, waarby zy, vooraf, het ongelyk, haar, door de groote Steden, in 't voorleeden jaar, aangedaan, en nu op nieuws gedreigd, vertoond hebbende, verzogten „ dat den Onvanger-„ Generaal van 's Keizers Beden in Holland gelast mogt worden, de penningen, welken zy „ reeds te veel betaald hadden, om te slaan, „ over de groote Steden; dat de Beden, „ voortaan altoos, *Schildtaals gelyk*, mogten „ worden omgeslaagen, en dat 'er altoos Gemagtigden van vier kleine Steden op de Beden beschreeven mogten worden, om derzelver belangen voor te staan." 't Verzoekschrift werdt, volgens de rondigheid dier tyden, met deeze woorden, beslooten, *Dit doende, zal uwe Roomsch-Keizerlyke Majesteit wel doen.* De verzoekers waren Burgemeesters en Regeerders der kleine Steden van Rotterdam, Schoonhoven, Gorinchem, Schiedam, Heusden, Vlaardingen, den Haage, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Texel. Doch op hun verzoek kwam geen ander antwoord, dan dat 'er de Landvoogdes zo veel opzigt op neemen zou, als zy naar billykheid zou vinden,

KAREL II. 1553.

Karel II. 1553. te behooren (*p*). Hier by bleef het, sedert. De kleine Steden konden nimmer verwerven, dat zy, wederom, gelyk van ouds, op de Graaflyke Beden beschreeven werden, en sommigen moesten de Excynzen merkelyk verhoogen, om het aandeel te vinden, welk zy, volgens de schikkinge der Edelen en groote Steden, in de Beden, draagen moesten (*q*). Over 't Land in 't gemeen, werdt nu, volgens Staats besluit, de tiende penning van Landen, Huizen en erven geheeven (*r*). Om welken te schatten, in elke Stad, kleine en groote, zes bekwaame en eerlyke persoonen, niet zynde in de Wet, gemagtigd werden (*s*). Ook moest men den tienden penning van alle de Visscheryen onder Holland betaalen (*t*). De Haringvaart was hier in tamelyken bloei, wordende van Enkhuizen alleen, omtrent deezen tyd, honderd en veertig Buizen uitgerust (*u*). Men hadt, dit jaar, wederom veel overweeging ter Dagvaart gehad, om dezelve te beveiligen (*v*), 't welk, door middel van omtrent twintig Oorlogsschepen, waartoe de kosten, uit den gemelden tienden Penning, gevonden werden, schynt geschied te zyn. De omslag des tienden pennings van de waarde der Huizen en erven binnen Amsterdam beliep thans dertienduizend en eenige honderden guldens.

Doch

(*p*) Request Ao. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75.
(*q*) BRANDT Enkh. *bl.* 76, 77. Brief van den 6 Decemb. 1553, *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 121.
(*r*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 73.
(*s*) Brief van 27 May 1553, *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 120.
(*t*) Repert. der Plakaat. *bl.* 76.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 78.
(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553, *bl.* 1, 19, 20, 21, 26, 28, 29.

Doch 't schynt, dat deeze somme niet volkomen in 's Lands Kasse gekomen is. Immers men heeft den Amsterdamschen Burgemeester, Henrik Dirkszoon, die thans 't meeste gezag voerde in de Stad, sedert beschuldigd, dat hy 'er meer dan vierduizend guldens van agter gehouden hadt (w). Karel II. 1553.

De Keizer, door het afkondigen van eene algemeene vryheid, om allerlei mondbehoeften, zonder betaaling van twee ten honderd, waarmede de uitgaande Koopwaaren nog belast bleeven, naar 't Leger, te mogen voeren (x), zyne benden, rykelyk, van voorraad voorzien hebbende; beval den Graave van Roeulx, 't beleg van Terouanne in Artois, tegen 't einde van Grasmaand, te onderneemen. De Stad werdt egter niet bestormd, voor den twaalfden van Zomermaand; doch de belegeraars werden, met verlies, te rug gedreeven. Men begon toen, op nieuws, aan de loopgraaven te werken, en voltrokze, eerlang, tot aan de graft toe. De twintigste van Zomermaand was tot een tweeden storm geschikt. Doch de belegerden, de toebereidsels hiertoe gewaar geworden zynde, zogten in onderhandeling te komen. Terwyl men hiermede bezig was, begonden de Duitschers en de Nederlanders den aanval ongelast, en bemagtigden de Plaats stormenderhand (y). Zy regtten een yslelyk bloedbad aan, in deeze overoude Stad, welke, kort hierna, op 's Keizers bevel, ten gronde toe, verdelgd werdt, en

VII. Terouanne en Hesdin stormenderhand ingenomen.

(w) Hooft II. *Boek*, *bl.* 61.
(x) Repert. der Plakaat. *bl.* 72, 76.
(y) Viglii Epist. Select. *N.* CLVI. *p.* 362.

Karel II. 1553. en sedert, nimmer, wederom herbouwd geworden is (z). Hesdin werdt, wat laater, op gelyke wyze als Terouanne, overmeesterd, en ook geheellyk verwoest. De naam alleen is bewaard gebleeven, in eene Stad, welke de Keizer, in 't volgende jaar, omtrent een vierdendeel uurs van het verwoest Hesdin, stigten deedt, en welke *Hesdinfert* genoemd wordt (a). De Veldtogt deezes jaars eindigde met een hevig schutgevaarte, tusschen een gedeelte des Keizerlyken Legers, welk, onder geleide van Lamoraal, Graave van Egmond, en van eenige anderen, tot aan Amiens, doorgedrongen was; en de Franschen, onder den Hertoge van Mommeranci. Verscheiden' voornaame Keizerlyke Legerhoofden lieten hier 't leeven. Van de Fransche zyde, werden 'er eenigen gevangen genomen (b).

VIII. Veranderingen in Engeland. Terwyl de oorlog, tusschen Karel den V. en Henrik den II, dus hevig werdt voortgezet, waren 'er, in Engeland, veranderingen voorgevallen, die merkelyken invloed hadden, op de belangen van beide deeze Mogendheden, en op den Staat der Nederlanden. De jonge Koning, Eduard de VI, lang aan eene borstkwaale gekwynd hebbende, overleedt eindelyk, op den zesden van Hooimaand deezes jaars. Volgens den Uitersten Wil zyns Vaders, moest hy worden opgevolgd, door *Maria*, Dogter van Henrik den VIII. en van Katharina van Arragon. Doch Eduard hadt, kort

(z) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 83.

(a) J. B. Marchet. de Morini atque Hedini Expugnat. *ap.* S. Schardium *Tom.* II *p.* 577. Daniel *Tom.* VIII. *p.* 85.

(b) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 86. Chron. van R. de Veer *f.* 123.

kort voor zyn' dood, de Kroon besproken aan *Joanna Gray*, Dogter van *Henrik*, *Hertoge van Suffolk*, en van *Françoise Brandon*, die eene Dogter was van Koning Henriks jongste Zuster *Maria*, Weduwe van Lodewyk den XII, Koning van Frankryk, en naderhand hertrouwd aan *Karel Brandon*, *Hertoge van Suffolk*. Françoise kon, volgens den Uitersten Wil van Henrik den VIII, eerst aan de Kroon komen, na 't afsterven van *Elizabet*, Dogter van Henrik en van *Anna de Bollen*. Doch Eduard, aangezet door *Jan Dudlëi*, *Hertog van Nordhumberland*, wiens Zoon, *Guilford Dudlei*, onlangs met Joanna Gray gehuwd was, besloot haar, met agterstelling van Maria en Elizabet, de Kroon te bespreeken. Men hadt den jongen Vorst doen verstaan, dat het werk der Hervorminge, welk, onder zyne Regeering, gelukkiglyk was voortgezet, t'eenemaal verydeld stondt te worden, zo Maria, na hem, op den Troon klom, zynde zy voor zo yverig Roomschgezind bekend, dat zy, in 't jaar 1551, toen men haar dringen wilde, tot het aanneemen eener nieuwe Geloofsbelydenisse, op 't punt gestaan hadt, om 't Ryk te verlaaten, en met eenige Schepen, die de Landvoogdes haar van hier hadt toegeschikt, de wyk naar de Nederlanden te neemen. Doch deeze toeleg werdt gestuit, en aan Maria, sedert, eene tamelyke vryheid van Godsdienst vergund. De Prinses Elizabet yverde, zo lang haar Broeder regeerde, zeer voor de Hervorminge, en scheen, derhalve, zo men Maria wilde uitsluiten, eerst in aanmerking te moeten komen, om Eduard den VI. op te volgen.

KAREL II. 1553. Doch de Hertog van Nordhumberland, die de Kroon in zyn Huis zogt over te brengen, zou hier by zyne rekening niet gevonden hebben. Hy deedt 's Konings keuze dan vallen op Joanna Gray, die, uit hoofde van den afstand haarer Moeder, geoordeeld werdt, regt te hebben tot het Ryk; doch niet dan met moeite bewoogen werdt, tot het aanvaarden der Kroone. Zy vaardigde terstont iemant af naar den Keizer, om hem van haare komst tot de Kroon te verwittigen. Doch Karel weigerde haaren Gezant gehoor, en zondt den Brief, dien zy hem schreef, ongeopend te rug. Maria, die naar 't Landschap Norfolk geweeken was, en den naam van *Koninginne*, ondertusschen, ook aangenomen hadt, kreeg, eerlang, zo groot een' aanhang, dat zy, zelfs binnen Londen, zonder iemants wederzeggen, voor Koninginne werdt uitgeroepen. Joanna Gray lei toen de Koningklyke waardigheid af, die zy, niet meer dan negen dagen, bekleed hadt: en werdt, eerlang, zo wel als verscheiden' haarer medestanderen, openlyk onthalsd. Maria was naauwlyks gevestigd op den Troon, of zy tradt met den Keizer in onderhandeling over de beste middelen om den ouden Godsdienst in Engeland te herstellen (c): waarvan zy, zo lang zy leefde, genoegzaam haar eenig werk gemaakt heeft.

IX. Onderhandeling

Doch Karel de V. zogt zyn byzonder voordeel te doen, met de Staatsverandering in En-

(c) P. V. Narrat. Hist. *apud* S. SCHARD. *Tom.* II. *p.* 631. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 71, 69, 70, 57, 75, 76, 81, 85, 87, 91, 97, 107.

Engeland, en met de gelegenheid, die hem voorkwam, om met Maria, in vertrouwen, te handelen. Prins Filips, zyn Zoon, was, sedert eenige jaaren, Weduwenaar, en de Keizer begreep, dat Filips geen voordeeliger Huwelyk zou konnen doen, dan met de Koninginne van Engeland. Hy deedt het derhalve Maria, in of omtrent Oogstmaand, voorslaan, haar vertoonende, dat deeze verbindtenis, noodwendig, de herstelling van den ouden Godsdienst, in Engeland, te wege brengen zou. De Koningin, ingenomen met alles wat zy oordeelde tot voorstand van haaren Godsdienst te zullen konnen strekken, gaf haare toestemming ligtelyk. Doch alzo het Hof wel wist, dat het volk, over dit Huwelyk, morren zou, zogt men de onderhandeling bedekt te houden. Haast lekte 'er egter zo veel van uit, dat het Huis der Gemeenten, omtrent het einde des jaars, een besluit nam, om de Koningin te verzoeken, dat zy geen' uitheemsch' Prins wilde trouwen. Doch *Gardiner*, die, wegens de Koningin, met den Keizer, over dit Huwelyk, handelde, wist zig van het ongenoegen, welk het volk 'er over opgevat hadt, meesterlyk te bedienen, om zulke gunstige Huwelyksvoorwaarden, voor zyne Meesteresse, te bedingen, als hy kon uitdenken. Karel de V. zondt, in den aanvang des jaars 1544, een aanzienlyk Gezantschap, met Lamoraal, Graave van Egmond, aan 't hoofd, naar Engeland af, om het Huwelyk plegtiglyk en openlyk te verzoeken. De Keizer, niets anders beoogende, dan het spoedig voltrekken van het zelve,

Karel II.
1553.
Over een Huwelyk, tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland.

1554.

Karel II. 1554 hadt vastgesteld, alles toe te staan, wat op hem begeerd werdt. Gardiner stelde zig twee voornaame einden voor, in het regelen der Huwelyksvoorwaarden, van welken de President Viglius, van 's Keizers wege, een ontwerp gemaakt hadt (*d*). Hy zogt, *voor eerst*, zorg te draagen, dat Engeland nooit onder de Spaansche heerschappy vervallen kon, en, *ten anderen*, zulke voorwaarden uit te denken, die het Huwelyksverdrag, door 't Parlement, konden doen goedkeuren. De Keizer, denkende, veelligt, dat hy, of Filips, naderhand, gelegenheid genoeg hebben zouden, om de ingewilligde voorwaarden te doen veranderen, stondt alles toe, en op den twaalfden van Louwmaand, weinige dagen na de aankomst der Keizerlyke Gezanten (*e*), werden de Huwelyksvoorwaarden getekend; die hier op uitkwamen.

Voorwaarden, op welken het gesloten wordt.

„ Filips zou, uit hoofde van dit Huwelyk, „ den naam voeren van *Koning van Engeland*, „ en zyne Gemaalin het Ryk helpen regeeren. „ Doch 't begeeven der Ampten zou in handen van Maria alleen blyven. Maria zou „ ook alle de titels, den Koning, haaren Gemaal, toebehoorende, voeren mogen. De „ * Lyftogt der Koninginne werdt bepaald, „ op zestigduizend ponden van veertig grooten Vlaamsche munt jaarlyks; veertigduizend van welken haar uit Spanje, en twintigduizend uit Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Holland en de andere Neder„ lan-

* *Douarie.*

(*d*) Viglii Vita *N.* LXVII. *p.* 30.
(*e*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 87, 99, 100, 101, 102, Chron. van K. de Veer *f.* 125.

„ landen zouden worden aangeweezen. De Karel II.
„ Kinderen, uit dit Huwelyk, zouden in de 1554.
„ moederlyke goederen, volgens Lands ge-
„ bruik, opvolgen. Aangaande de vaderlyke
„ goederen, werdt beraamd, dat de Aartsher-
„ tog Karel, Zoon van Filips, Spanje, Napels
„ en Sicilie, 't Hertogdom Milaan en de an-
„ dere Italiaansche Staaten erven zou; doch
„ zo hy, zonder Kinderen, overleedt, zou-
„ den alle deeze Staaten komen aan den eerst-
„ gebooren van Filips en Maria. In allen
„ geval, zou deeze eerstgebooren Bourgon-
„ die en de Nederlanden hebben, van wel-
„ ken de Aartshertog Karel zou zyn uitge-
„ slooten, even als de Kinderen van Filips en
„ Maria van Spanje en Italie uitgeslooten wa-
„ ren. De jonger' Zoonen en Dogters van
„ Filips en Maria zouden hun aandeel heb-
„ ben van de moederlyke goederen in Enge-
„ land, behalve 't gene Filips, hun Vader,
„ of de Keizer, hun Grootvader, hun, in
„ Bourgondie of in de Nederlanden, zou wil-
„ len toeleggen. Zo 'er geene andere Kinde-
„ ren dan Dogters uit dit Huwelyk mogten
„ voortkomen, zou de oudste Bourgondie en
„ de Nederlanden erven, mids zy, met be-
„ williging van haaren Broeder, den Aarts-
„ hertoge Karel, eenen inboorling der ge-
„ melde Landen, of der Staaten van Konin-
„ ginne Maria, haare Moeder, tot haa-
„ ren Egtgenoot, verkoor. En zo zy ver-
„ zuimde of weigerde aan deeze voorwaarde
„ te voldoen, zou Karel zyn Regt op deeze
„ Landen blyven behouden, mids zyne Zus-
„ ter, zo uit Spanje als uit de Nederlanden,

Karel II. 1554. „ eene Bruidschat toeleggende." Zo Prins Karel zonder nakomelingschap overleedt, zou „ de oudste Zoon van Filips en Maria, of de „ oudste Dogter, by gebrek van Zoonen, „ hem in alle zyne Staaten, in Spanje, in „ Italie en elders gelegen, opvolgen. In alle „ de bovengemelde gevallen, zouden de Kin„ deren, die in 't bezit der vaderlyke en moe„ derlyke goederen traden, de wetten, reg„ ten, gewoonten en vryheden der Landen, „ welken hun ten deel vielen, ongeschonden „ moeten laaten, en 't bewind derzelven aan „ geenen anderen dan aan Inboorlingen mo„ gen geeven." By een byzonder Artikel, verbondt Filips zig tot verscheiden' punten, strekkende tot verzekering der vryheden van Engeland. Onder anderen, standt hy af van alle Regt op de Engelsche Kroon, in geval Maria, voor hem, zonder Kinderen, overleedt. Ook beloofde hy, geene oorzaak tot eene Vredebreuk tusschen Engeland en Frankryk te zullen geeven, en Engeland niet te zullen inwikkelen, in den Oorlog, die, tusschen den Keizer en Frankryk, reeds ontsteken was (*f*).

Aanmerkingen over deeze Voorwaarden. Op deezen voet, werdt het Huwelyk gesloten, waaruit Filips, zo hy zig aan de voorwaarden hieldt, voor zig zelven, naauwlyks, eenig voordeel wagten kon. Sommigen hebben hierom gegist, dat hy nimmer van zins geweest is, de voorwaarden te houden. Doch 't kan zeer wel zyn, dat hy, in 't aangaan van dit Huwelyk, alleen beoogd heeft het voordeel

(*f*) Act. Publ. Angl. Tom. VI. P. IV. p. 27.

deel der Kinderen, die hy 'er uit verwagtte. Maria meende, door het Huwelyk met Filips, in staat te zullen geraaken, om den ouden Godsdienst te herstellen en te bevestigen, in Engeland, en dus te voldoen aan eene begeerte, welke zy hieldt voor een der beste blyken haarer Godvrugtigheid. Het Koningkryk van Engeland kon zig geen wezenlyk heil belooven van een Huwelyk, waar door het volk in een blykbaar gevaar gebragt werdt van t'eenigen tyde onder de Spaansche overheersching te zullen geraaken. De Nederlanden hadden ook reden, om dit Huwelyk, en de Voorwaarden, op welken het geslooten was, met opmerking, gade te slaan. Zy zagen 'er uit, dat het ligtelyk gebeuren kon, dat dit Huwelyk hen onder de Regeering bragt van eenen Koning of Koninginne van Engeland. Ook konden, volgens deeze Huwelyks-voorwaarden, de Nederlanden, die, sedert eenige jaaren, naauwer dan voorheen verbonden waren geweest, ligtelyk, onder verscheiden' Engelsche Prinsen en Prinsessen, verdeeld, en in verscheiden' brokken van een gescheiden geworden zyn, 't welk de magt der byzondere Leden van dit Lighaam, welk nu eerst eenig aanzien begon te krygen, merkelyk verzwakt zou hebben. 't Kon zelfs zo uitvallen, dat eene Engelsche Prinses, de Nederlanden geërfd hebbende, eenen vreemdeling trouwde, en 't Land dus geheel onder 't opperbewind van uitheemschen bragt. Want in de Huwelyks-voorwaarden was alleenlyk beraamd, dat de ondergeschikte Regeering der Landen aan geenen dan aan Inboorlin-

Karel II. 1554.

Karel II. 1554. lingen vertrouwd worden moest. Voorts werden de Nederlanden hier wederom belast met de zorg voor een gedeelte des Lyftogts eener Koninginne Weduwe, en, in zeker geval, ook voor de Bruidschat der Koningklyke Kinderen: al het welke billyk te wege brengen moest, dat 'er, hier te Lande, weinig waare blydschap, over dit Huwelyk, by opmerkenden, gevoeld werdt.

X. Vryheden, aan de Maatschappy der Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, verleend.

De Koopluiden alleen kreegen, terstond na 't sluiten van dit Egtverbond, stof tot vreugde, uit Engeland. De Maatschappy van Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, *Stillyard* en de *Duitsche Hanze* genaamd, was, op 't einde der Regeeringe van Eduard den VI. in 't jaar 1552, vernietigd geworden. Men hadt den Koning vertoond, dat deeze Maatschappy al den handel tot zig trok, ten nadeele der gebooren' Engelschen. Onder anderen, hadt men beweezen, dat zy, 's jaars te vooren, vierenveertig duizend stukken Laken uit het Ryk gevoerd hadt, daar alle de Engelsche Koopluiden met elkanderen in dien tyd, buiten 's Lands niet meer dan elf honderd stukken hadden konnen slyten. De Landvoogdes gaf zig veel moeite, om deeze Maatschappy te doen herstellen; doch 't was vrugteloos (g). De Maatschappy kreeg geen verlof om te handelen, dan onder de betaaling van een zwaar Regt op 't uitvoeren en inbrengen, welke by eene Acte van 't Parlement bepaald werdt. In 't begin der Regeeringe van Maria, werdt deeze Acte nog wederom vernieuwd.

(g) Rapin *Tom.* VI. *p.* 67.

nieuwd. Doch de Hanze-Steden zonden een Gezantschap naar Engeland, terwyl men over het Huwelyk der Koninginne in onderhandeling was, om het vernietigen deezer Acte te bewerken. Ook slaagden zy gelukkiglyk. Weinige dagen na dat het Huwelyk geslooten was, werden zy ontheeven van de buitengewoone Regten, welken zy, sedert eenigen tyd, hadden moeten betaalen. Zelfs gaf de Koningin die van de *Stillyard* verlof, om, drie jaaren agtereen, eene soort van Lakens te mogen verzenden, welker uitvoer hun, te vooren, meer dan eens, verbooden geweest was (*b*). De Duitsche en Nederlandsche Kooplieden waren dus de eersten, die voordeel trokken van de naauwe verbindtenis, welke tusschen Karel den V. en Koninginne Maria, door dit Huwelyk, gemaakt werdt.

Karel II. 1554.

XI. Filips komt in Engeland, en voltrekt het Huwelyk met Maria.

Doch de Engelschen waren 'er zeer onvergenoegd over. Zelfs strekte het tot een voorwendsel eener samenzweering tegen de Koninginne, welke, kort hierna, ontdekt en gestraft werdt. De Koningin, ondervonden hebbende, dat het jongste Parlement haar Huwelyk insgelyks afkeurde, hadt het doen scheiden, en een ander, welk geheel van haar afhing, weeten byeen te brengen. 't Viel haar niet moeilyk, hier haar Huwelyk te doen goedkeuren: 't welk, in Bloeimaand, geschiedde. Filips kreeg 'er zo dra de tyding niet van in Spanje, of hy maakte zig gereed, tot de reize naar Engeland. Hy ging, in de Corunna, scheep, op den zestienden van Hooi-

(*b*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. P. IV. *p.* 15.

Karel II. Hooimaand, en zette, den twintigsten, te
1554. Southampton, voet aan land. Den zevenentwintigsten, werdt het Huwelyk, te Winchester, werwaards hem de Koningin te gemoet gegaan was, voltrokken. Ten zelfden dage, werden Filips en Maria, voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Napels en Jerusalem uitgeroepen. De Keizer hadt, kort te vooren, deeze twee laatste Koningkryken aan zynen Zoon geschonken. Filips schikte zig zo veel naar de Engelsche Natie, als hem de Spaansche deftigheid kon toelaaten. Zelfs zogt hy haare genegenheid te winnen, door zig, openlyk, te verklaaren tegen de vervolging om Geloofszaaken. Doch 't volk was en bleef tegen hem ingenomen. Men smaalde zelfs op zyne onkuischheid, in openbaare schimpschriften (*i*). Hy hieldt zig, ruim een jaar, in Engeland op, in welken tyd, hy genoegzaam verzekerd werdt, dat 'er geene Kinderen uit zyn Huwelyk te hoopen waren. Hierdoor zyn hoofd- of eenig oogmerk verydeld ziende, trok hy zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland, tot zo verre, dat hy, in 't jaar 1557, 't Ryk, tegen zyne belofte, niet alleen inwikkelde in den Kryg met Frankryk; maar ook, na 't afsterven van Maria, welk, in Slagtmaand des jaars 1558, voorviel, en na dat Elizabet den Troon beklommen hadt, zig niet ontzag, een Volk, over welk hy den naam van *Koning* gevoerd hadt, in 't openbaar te beoorloogen (*k*).

Doch

(*i*) *Vide* Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 61.

(*k*) Chron. E. de Veer *f.* 127, 128. Rapin *Tom.* VI. *p.* 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122, 125, 126, 133, 142, 422, 426.

Doch 't verhaal hiervan behoort tot laater' tyden.

Karel de V. hadt zig, in den Herfst des jaars 1553, zo veel laaten gelegen leggen aan het voortzetten der Huwelykshandeling, in Engeland, dat hy meer of min verzuimd hadt, zig, tegen den Veldtogt des volgenden jaars, in staat te stellen. Henrik de II, die niet voor Zomermaand gereed was, voorkwam egter den Keizer, en rukte, met drie byzondere Legers, in de Nederlanden. De Prins de la Roche sur Yon viel in Artois, en liep het platte land alomme af. De Hertog van Nevers bemagtigde eenige sterkten, in het Hertogdom Luxemburg. De Konstabel de Mommeranci maakte zig meester van *Chimai*, in Henegouwen, en vaardigde den Marquis de S. André af, om *Mariemburg* te belegeren. De Landvoogdes, Vrouw Maria, hadt deeze Plaats doen versterken, en naar haaren naam vernoemd. Zy ging over by verdrag, op den laatsten van Zomermaand. Henrik de II, sedert voor Bouvines gerukt, bemagtigde de Stad stormenderhand, op den zevenden van Hooimaand. *Dinant* ging, een weinig laater, over, by verdrag. Vervolgens nam de Koning Bavai en Binch in, en stak den brand in *Mariment*, Lusthuis der Landvoogdesse, uit wraaklust over de verwoesting, door den Graave van Roeulx, in Pikardye, aangeregt, vooral, over 't verbranden van 't Koningklyk Lusthuis, *Folembrai*. Toen wederom naar Artois keerende, sloeg hy 't beleg voor *Renti*. Het Keizerlyk Leger, onder bevel van *Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye*, was

XII. Fransche Krygsbedryven, in de Nederlanden.

Karel II. 1554. was ondertusschen in staat geraakt, om den Franschen 't hoofd te bieden. De Keizer zelf, in 't Leger gekomen, volgde de Franschen, tot by Renti. Hier viel een hevig gevegt voor, in welk het Keizerlyk Leger te kort schoot, en 't slagveld ruimen moest. De Franschen hadden egter ook zo veel geleeden, dat zy 't beleg van Renti moesten opbreeken, en in deezen Veldtogt niets meer durfden onderneemen. De wederzydsche Legers betrokken eerlang de Winterlegeringen. Kort na den Slag by Renti, kreeg men, in 't Keizerlyk Leger, tyding van het verslaan der Franschen in Toskaane. Karel de V. poogde zig, omtrent deezen tyd, by verrassing, meester te maaken van Mets. Het algemeen Kapittel der Minderbroederen werdt, hier ter Stede, gehouden. Van deeze gelegenheid hadt Karel zig bediend, om eenige Krygsbehoeften, onder den voorraad der Kloosterlingen, en eenig Krygsvolk, als Minderbroeders gekleed, in de Stad te krygen; doch de aanslag, ontdekt zynde, mislukte (*l*).

XIII. Zeegevegt in de Hoofden. Dus liepen de Krygstogten deezes jaars te lande af. Ter zee, viel een hevig gevegt voor, in de Hoofden, tusschen Douvres en Calais. Men hadt, hier te Lande, in 't voorleeden jaar, reeds begonnen, de Koopmanschappen, welken Westwaards naar Spanje verzonden moesten worden, te doen laaden in Oorlogsschepen, die van allerlei Krygsbehoeften voorzien en behoorlyk bemand

(*l*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 100-107, 120. Pont. Heuter. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 654-658.

mand waren (*m*). Zulk eene Vloot, tweeentwintig schepen sterk, keerde, in Oogstmaand deezes jaars, uit Spanje, naar Nederland te rug. Voor Douvres, ontmoetten haar negentien groote en zes kleine Fransche schepen; die de Nederlandsche Vloot zo dra niet in 't gezigt gekreegen hadden, of zy zogten dezelve aan boord te klampen, en te bemagtigen. De Nederlanders, bedugt voor 't verlies hunner goederen, en bekwaamer om van verre en met grof geschut te stryden, ontweeken, daarentegen, de vyandelyke Schepen, midlerwyl vinnig vuur geevende, op dezelven. Zy konden egter niet beletten, dat vyftien Fransche zig aan vyftien Nederlandsche Schepen vast maakten. Toen werdt 'er hevig, van wederzyde, gevogten. De stryd duurde, van 's morgens ten negen uuren, tot drie uuren na den middag. De Franschen, toen ziende, dat zy, schoon veel sterker van manschap, de Nederlandsche Vloot zo ligt niet meester worden zouden, als zy gedagt hadden, sloegen eenen stilstand van wapenen voor. Doch de onzen hadden hier geene ooren naar. Sommigen verhaalen, dat de Franschen toen den brand staken in hunne eigen' zeilen, om de onzen dus te noodzaaken, tot het staaken van 't gevegt. Doch anderen willen, dat de Nederlanders, uit wanhoop, 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen. Hier in stemmen de Schryvers overeen, dat de vlam, eerlang, in de wederzydsche Vloote, zo fel voortsloeg, dat veelen, om hun lyf te behouden, in

Karel II. 1554.

(*m*) Repert. der Plakkat. van Holl. *bl.* 71.

Karel II. 1554. in zee ſprongen, aan boord zwommen van de naaſte Schepen, en, van vriend en vyand, zonder onderſcheid, geborgen werden. Doch de Nederlanders, die een groot getal van Franſchen hadden ingenomen, betaalden hunne gedienſtigheid duur. De Franſchen, beſpeurende, dat zy de ſterkſten waren op ſommige Schepen, overmeeſterden dezelven, en bragtenze te Diepe op. 't Gevegt werdt egter niet wederom hervat. De Franſchen hadden 'er zes ſchepen by verlooren, door den brand. Een was 'er in den grond geſchooten. Van de Nederlandſche Schepen waren 'er ook zes verbrand, en vyf genomen. Over 't getal der geſneuvelden verſchillen de Schryvers. Sommigen willen, dat de Franſchen driehonderd, en de Nederlanders duizend man verlooren hadden (*n*). De onzen ſchryven dit laatſte verlies den Franſchen, het eerſtgemelde den Nederlanderen toe (*o*).

XIV. Bede van tweehonderdduizend guldens. Hoe gevonden.

Aan Holland waren, dit jaar, om de kosten van deezen oorlog te vinden, wederom zwaare beden gedaan. Op den eerſten van Lentemaand, vorderde de Keizer, in perſoon, tweehonderdduizend guldens: in welke Bede, de Staaten, in Grasmaand, bewilligden. Men vondt 'er honderdduizend guldens van, by verkoopinge van losrenten tegen den penning twaalf, of lyfrenten tegen den penning zes: vyftigduizend guldens, uit een Morgengeld van drie ſtuivers, de helft door den Eigenaar, en de wederhelft door den Bruiker te betaalen,

(*n*) Thuanus *Libr.* XVI. *p.* 493.
(*o*) Chron. E. de Veer *f.* 128 *vers.* Pont. Heuter. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 665. Velius Hoorn, *bl.* 265.

len, en de overige vyftigduizend guldens, by verscheiden' middelen, door de Staaten, sedert, beraamd. Daar tegen, bedongen zy de afschaffing van den Impost van twee ten honderd op de Westersche goederen, en tienduizend guldens tot beveiliging der Haringvisscherye en Oostersche vaart. Zy zelven zouden Oorlogsschepen uitrusten, en, by raade van den Stadhouder, Hoofdluiden over dezelven stellen. Den Impost op de Wynen, dien zy ook gaarne hadden afgeschaft gezien, moesten zy nog voor vier jaaren inwilligen. De Raaden van den Hove moesten, huns ondanks (5), ook deezen Impost betaalen (p).

KAREL II. 1554.

Nieuwe Bede van tweehonderdduizend guldens.

In Oogstmaand, deedt de Landvoogdes wederom eene Bede van tweehonderdduizend guldens, die, met meer moeite nog dan de voorige, werdt ingewilligd. De Edelen merkten, ter Dagvaart, aan „ dat het Land reeds „ met ruim zevenenveertigduizend guldens, „ aan jaarlyksche Renten, belast was: van „ welken de Hoofdsom meer dan vierhon„ derd en tagtigduizend guldens beliep." Om welke en andere redenen, zy, in 't eerst, maar

(p) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 36, 37, 39.

(5) De Raadsheer *Cornelis Suys*, de voorspraak van den President VIGLIUS verzogt hebbende, om van deezen last ontheeven te blyven, kreeg tot antwoord „ dat hy zelf, in Brabant, agtenveertig stuivers van „ ieder aam Wyns, een gulden van elke Haardstede, „ en den twintigsten penning van zyne Huishuur be„ taalen moest, en dat 'er, voor de Raaden van Hol„ land, ook niets overschoot, dan den gemeenen last „ geduldig te helpen draagen." VIGLII *Epist. Select.* N. CLX. p. 369.

Karel II. 1554. maar honderd en vyftigduizend guldens willen toeſtaan; te vinden, voor de helft, op de Schildtalen, mids den Steden de gewoonlyke kwytſcheldingen laatende genieten, welken men, uit een Morgengeld, wedervinden zou: en voor de andere helft, uit verkoopinge van Los- en Lyfrenten, tegen den Penning twaalf en zes. Dordrecht en Amſterdam ſtemden, eerlang, met de Edelen. Haarlem wilde de geheele honderd en vyftigduizend guldens op de Schildtalen vinden, en de kwytſcheldingen uit een Morgengeld. Die van Delft ſpraken wederom van Schotponden, of een' tienden penning. By de Schildtalen, wilden zy niets opbrengen, dan overſtemd zynde, en in dit geval, zo veel als eene der andere groote Steden, Amſterdam uitgenomen. Leiden wilde van geene Schildtalen hooren, en ſcheen meer tot eenen tienden penning te neigen. Die van Gouda hadden ook geenen zin in de Schildtalen; doch ſpraken van Schotponden, of eenen twintigſten Penning, met welken zy meenden, dat men zou konnen volſtaan. Doch de Landvoogdes niet te vrede zynde met honderd en vyftigduizend guldens, kwamen de Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft en Amſterdam, eindelyk, in Herfſtmaand, tot bewilliging in de volle Bede, te vinden de helft op de Schildtalen, en de wederhelft, by verkoopinge van Renten. Leiden en Gouda hadden nog geenen laſt, om zo veel, op de Schildtalen, in te willigen. Doch de Landvoogdes nam de bewilliging der meerderheid voor volkomen aan, en verleende 'er Acte

te

te van (q). Ten deezen zelfden tyde, hoorden de Staaten de Rekening van den Ontvanger van het Haardstedegeld, in 't jaar 1552 omgeslaagen, die tusschen de zevenendertigduizend en agtendertigduizend Ponden beliep; doch men moet aanmerken, dat 'er de Haardsteden van eenige Vlekken en Plaatsen niet in uitgedrukt waren (r).

Karel II. 1554. Belôop van 't Haarstedegeld.

XV. Onderhandeling, over 't geeven van Ampten aan uitlanders.

By 't bewilligen in de jongste Bede, hadden de Staaten wederom gaarne willen bedingen, dat 'er, in Holland, geene Ampten, door de Landvoogdesse, gegeven mogten worden, dan aan Inboorlingen der Keizerlyke Erflanden, welker Landtaal Duitsch was, en in welker Landen, de Hollanders niet buiten de Ampten gesllooten werden, dat, onder anderen, in Brabant, plaats hadt. Men bedong het nogtans niet by de Bewilliging; doch verzogt het, sedert, schriftelyk. De Landvoogdes hadt egter geenen wil, om 'er zig toe te verbinden. De President Viglius antwoordde den Staaten „ dat het nu geen „ tyd was, om hierop te dringen; dat de „ Landvoogdes de uitheemschen zo wel van „ noode hadt als de Inboorlingen; dat zy egter geene Brabanders tot Ampten, in Holland, bevorderen zou, zo lang deezen de „ Hollanders bleeven uitsluiten (s)."

Aanmerkingen, over 't verzwaaren der Beden.

Eer wy van de Beden afstappen, konnen wy niet nalaaten aan te merken, dat, uit de geduurige verhooging derzelven, de toeneemen-

(q) Adr. van der Goes Regist. op 't jaar 1554. bl. 22, 23, 24, 26, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 39, 41.
(r) Adr. van der Goes Regist. op 't jaar 1554, bl. 32.
(s) Adr. van der Goes Regist. op 't jaar 1554, bl. 30, 36, 37.

KAREL II. 1554. mende rykdom van Holland tastelyk op te maaken is. De Staaten klaagden wel, zonder ophouden, over gebrek van handel en neeringe in de Steden; en men moet toestaan, dat de geduurige oorlogen somtyds de Haringvaart, somtyds de Oostersche, en somtyds de Westersche Koopvaardye gestremd hebben. Doch alzo niet alle handel tevens stil stondt, heeft men, ongetwyfeld, 't gene aan den eenen kant verlooren werdt, aan den anderen, dubbel weder gewonnen. De Koopluiden wisten zelfs, door middel van vrygeleidebrieven, en op andere wyzen, in 't heetst van den oorlog, voordeeligen handel, in 's vyands Land, te dryven. Zekere *Melchior Schetz* en de zynen hadden, in dit zelfde jaar, veertienduizend Baalen Weet of Pastél, uit Frankryk, weeten te krygen, onaangezien de handel verbooden was (*t*). De Koophandel verrykte dan 't Land, en was oorzaak, dat men zelfs langs hoe meer binnenlandsche koopers van Los- en Lyfrenten vondt. De overvloed baarde rykelyker verteeringen, die wederom meer Impost van Wynen en Bieren in de gemeene schatkist bragten, en 't Land in staat stelden, om, terwyl men nieuwe schulden maakte, de ouden, ten minste voor een gedeelte, af te lossen: 't welk, hoe heimelyk men 't zogt te doen, zekerlyk, somtyds bekend werdt ten Hove: daar men, hier uit en uit andere blyken, rekening maakende van 's Lands aanwassenden rykdom, geraaden vondt, de Beden, naar gelang, van tyd tot tyd, te ver-

(*t*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 11.

verhoogen. Men ſtoorde zig, doorgaans, luttel aan de klagten der Staaten, die men, allengskens, zo gewend werdt, dat men zig zeer zou hebben verwonderd, als menze, in de eerſte antwoorden op de Beden, die men, ten deezen tyde, liever *Propoſitien* of *Voorſtellen* dan *Petitien* of *Verzoeken* noemde, niet gehoord hadt. Nog eene aanmerking moeten wy hier byvoegen. Wy zien, uit de overweegingen op de jongſte Bede, dat ſommige Steden gaarne, anderen niet of naauwlyks, volgens de Schildtalen, belaſt wilden worden. De reden hiervan zal ligtelyk begreepen worden, als men aanmerkt, dat de Schildtalen eene oude verdeeling der gemeene laſten waren, volgens welke, de Steden, met het gene 'er onder gerekend werdt, op een zeker bepaald *getal* van *ſchilden*, zynde eene oude munt, waren geſteld. Doch ſedert deeze verdeeling, laatſt, in de jaaren 1515 en 1518, gemaakt was, waren verſcheiden' Steden merkelyk toegenomen in vermogen; die, hierom, ten opzigte der anderen, welken niet of minder waren aangegroeid, gerekend moeſten worden, te laag in de Schildtalen te ſtaan. Deezen, onder welken Amſterdam behoorde, betaalden, derhalve, gaarne naar de Schildtalen; terwyl anderen, gelyk Leiden en Gouda, die, in vergelyking van Dordrecht en Amſterdam, te hoog in de Schildtalen ſtonden, en wier vaſte goederen van minder waarde waren, liever een tienden of twintigſten van dezelven betaalen wilden.

Karel II. 1554.

Waarom ſommige Steden gaarne, anderen noode naar de Schildtalen betaalden.

KAREL II. 1554. XVI. 't Privilegie *de non evocando* geschonden.

Wy hebben, by eene andere gelegenheid (*u*), reeds aangetekend; doch konnen niet nalaaten hier wederom aan te merken, dat het schenden van het voorregt, volgens welk een Inboorling van Holland niet buiten het Graafschap te regt behoeft te staan, nog even sterk als voorheen in zwang ging. Jaar op jaar, zag men 'er nieuwe voorbeelden van. En het Regifter der Dagvaarten van Meester Adriaan van der Goes is, zo wel als dat van zynen Vader, Meester Aert, vervuld met blyken van de onvermoeide poogingen, door de Staaten aangewend, om dit misbruik te weeren (*v*). Men dreef, ten Hove, dat Majesteitsschennis niet tot de gewoone Regtbank, maar tot de 's Keizers byzondere Vierschaar, behoorde. En Majesteitschennis werdt, zeide men, of omtrent den Keizer, als de opperste magt hebbende, of omtrent God begaan. Door middel van deeze Schoolsche onderscheiding, zogt men de zogenaamde Kettery, welke men geen' zagter' naam dan van schennis der Goddelyke Majesteit waardig keurde, buiten Holland te doen oordeelen (*w*): 't welk menige vroome ziel, beschuldigd van Ketterye, den dood deedt, die 'er den hals zou afgebragt hebben, hadt hy, in Holland, mogen te regt staan. De Staaten moesten, onder anderen, zeer tot hun leedwezen, zien, dat *En-*

Uitgang van Engel Wil-

(*u*) XVIII. *Boek*, *bl.* 208.

(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regift. *op 't jaar* 1544, *bl.* 3, 40, 42, 50, 51. *op 't jaar* 1545. *bl.* 18. *op 't jaar* 1547. *bl.* 4, 9. *op 't jaar* 1548. *bl* 11, 12, 13, 14, 20, 40. *op 't jaar* 1549. *bl.* 16. *op 't jaar* 1554 *bl* 3, 6, 10, 18.

(*w*) ADR. VAN DER GOES Regift. *op 't jaar* 1545. *bl.* 6, 10, 11, 13, 14, 17.

lemszoon de Merle.

Engel Willemszoon de Merle of *Merula*, oud en deftig Pastoor te Heenvliet, om Kettery, in 't voorleeden jaar, in hegtenis geraakt (*x*), in 't jaar 1555, naar Leuven, en twee jaaren laater, naar Bergen in Henegouwen, gevoerd werdt, daar hy ten vuure werdt gedoemd. Men weet, hoe hy dit smertelyk einde voorkwam, den geest geevende, terwyl hy, voor 't Brandhuisje geknield, zyn jongste gebed deedt (*y*). Andere voorbeelden van minder vermaardheid, in welken Hollands groot Voorregt geschonden werdt, ontmoette men geduuriglyk: en al de vlyt der Staaten, om zig en 's Lands Ingezetenen, by dit Voorregt, te handhaaven, was vrugteloos.

XVI. Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.

Het Hof der Landvoogdesse hadt zelfs, al sedert eenige jaaren, gepoogd, de oorspronkelyke Privilegien, op welken men zig, om dit en andere Voorregten te bewyzen, beriep, in handen te krygen. Doch de Staaten begonden, van toen af, zorg te draagen, om dezelven, beter dan te vooren geschied was, te bewaaren. Aanmerkelyk is het, dat de voornaamste Privilegien en andere stukken, 't gemeene Land van Holland betreffende, tot op weinige jaaren voor deezen tyd, niet in handen der Staaten waren. Sommigen waren, hier en daar, in de Steden, verspreid; gelyk zo 't voornaamste Privilegie *de non evocando* onder die van Delft berustte (*z*). Anderen wer-

(*x*) Adr. van der Goes Regist *op 't jaar* 1553, *bl.* 23, 26, *op 't jaar* 1554 *bl.* 7, 36, 37. *op 't jaar* 1555. *bl* 1.

(*y*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 212. *Zie ook* de Riemer Beschr van 's Gravenh. I. *Deel*, XIV. *Hoofdst.* *bl.* 456, 457, 458.

(*z*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 5.

Karel II. 1554. werden, door 's Lands Advokaat, bewaard. Ook waren 'er verscheiden', in de Register-kamer en Griffie van den Hove van Holland; eenigen ook in de Charterkamer des Keizers in Brabant. In 't Klooster der Predikheeren van S. Vincent, in den Haage, van welk de Kerk nog overgebleeven is, werden ook eenigen van 's Lands Papieren bewaard; doch men hadt, in 't jaar 1545, aldaar geheel geene Privilegien gevonden (a). Omtrent dien tyd, was den Advokaat en den Pensionarissen van Delft en Leiden gelast, 's Lands Privilegien, alomme, op te zoeken; die, sedert, in een' kist, in 't Klooster, geplaatst zyn geworden (b). Het Hof wendde, midlerwyl, verschei-den poogingen aan, om dezelven magtig te worden. De Kommissaris *Willem Snoekaart* zogt, in Zomermaand des jaars 1549, den Prioor van 't Klooster te beweegen, tot ope-ning van 's Lands Privilegie-Kisten. Hy kwam in 't vertrek, daar zy stonden: en gaf, toen hy wederom uitging, den Prioor last, van 's Keizers wege, om voortaan niemant in dit vertrek te laaten; maar het digt geslooten te houden: hem dreigende, dat men 't anders op hem en 't geheele Klooster verhaalen zou. Op dit bevel werdt egter weinig gepast. Ook stel-

(a) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 30, 35.

(b) Zie dit, onder anderen, beweezen, door De Riemer *Beschr. van 's Gravenhage*, I. Deel, bl. 390. daar ook getoond wordt, dat 's Lands Stukken, ten tyde van den Spaanschen oorlog, naar Delft vervoerd, en naderhand wederom naar den Haage overgebragt zyn; daar zy nu, in de Charterkamer op 't Hof, be-waard worden.

Karel II. 1554.

ſtelden de Staaten, eenpaariglyk, vaſt, nimmer hunne oorſprongkelyke Privilegien, maar alleenlyk egte Afſchriften derzelven aan 't Hof te leveren (*b*).

XVIII. Verhaal van 't betigten van Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amſterdam, van Herdooperye.

Ten deezen tyde, werdt *Willem Dirkszoon Bardes*, Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye: welke zaak zo veel naſleeps hadt, dat zy, in haaren oorſprong en uitkomſt, omſtandiglyk, verdient ontvouwd te worden. 't Schoutampt der meeſte Hollandſche Steden ſtondt, ten deezen tyde, aan de begeevinge des Graaven. Doch 't was, te Amſterdam, in den jaare 1508, onder de minderjaarigheid des tegenwoordigen Graaven, Keizer Karel den V. voor twintigduizend guldens verpand aan de Wethouderſchap, mids de Laſtbrief verleend wierdt op 's Graaven naam. Burgemeeſteren begaven, ſedert, het Schoutampt, op eene jaarwedde, en lieten de boeten, kleinigheden uitgezonderd, verrekenen aan de Stad. Willem Dirkszoon Bardes, man van kloek verſtand, en minzaamen ommegang, ſchoon eenigszins ſtamelende van taale, werdt, onaangezien hy, by ſommigen, van Lutherye verdagt was, in 't jaar 1542, tot Schout aangeſteld, op de aanpryzing van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, wien wy, hier voor (*c*), genoemd hebben, en die gehouden werdt, de Regeering der Stad op zynen duim te draaijen. Agt jaaren hadt Bardes

(*b*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9, 19, 29, 39. *op 't jaar* 1546. *bl.* 2. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 7, 10, 11, 25, 32, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 22. *op 't jaar* 1550. *bl.* 22.

(*c*) *Bladz.* 283, 387.

KAREL II. des het Schoutampt bekleed, tot genoegen
1554. der Regeeringe, toen hy, of om te minder af te hangen van zyns gelyken, en zyn Ampt op vaster' voet te behouden, of om andere redenen, ten Hove te wege bragt, dat de Landvoogdes, Vrouw Maria, de twintigduizend guldens, door de Stad, op het Schoutschap, geschooten, afloste, en hem Schout maakte van 's Keizers wege. Van toen af, veranderde de gunst der Wethouderschap te hemwaards, in afkeer en nyd. Men gaf hem na, dat hy de geheimen der Stad, met naame haar veinzen van armoede, om met geene Leeningen gekweld te zyn, ten Hove openbaarde. Niemant, nogtans, was meer verbitterd op den Schout, dan Henrik Dirkszoon, die hem eerst bevorderd hadt, en wien nu zyn gezag meest tegen de borst was, om dat 'er zyn eigen meest door geknakt werdt. Hy begreep dan, gelyk, sedert, geregtelyk, getuigd is, een stuk zo haatelyk, dat 'er, hier te Lande, zelden, weêrgade van gezien is. *Floris Egbertszoon*, Kettermeester en Onderpastoor der oude Kerke, op zyne zyde gekreegen hebbende, belegt men getuigenissen tegen den Schout, behelzende, dat hy en zyne Huisvrouw herdoopt waren, eene Herdooperfche vergadering, ten hunnen huize, gehouden, en anderen bygewoond hadden. De luiden, die deeze dingen verklaarden, waren *Fy Hamans* van Zwol, in de wandeling *geele Fy* genaamd, een armelyk wyf, zig behelpende met het bespieden en beklappen van zulken, die verbooden' vergaderingen bywoonden; *Volkje Willems*, vrouwmensch van gelyken gewigte,

te, *Kornelis Maartszoon Zwart*, Notaris, en *Adriaan Janszoon*, Slyper. De Pastoor schreef den inhoud van hun getuigenis over aan Ruard Tapper, Opper-Inquisiteur te Leuven. Doch dit alles was zo stil niet toegegaan, of de Schout hadt 'er de lugt van gekreegen, en zig, terstond, vervoegd by de Landvoogdesse, klaagende, dat men hem, met lasteringen, zogt te bezwaaren. Ook verwierf hy, dat 'er Gemagtigden naar Amsterdam geschikt werden, die, de getuigen onderzogt hebbende, sterk vermoeden, of genoegzaam blyk kreegen van de valschheid der verklaaringen. Sedert, werdt de zaak den Hove van Holland bevolen, welk gemagtigden stelde, om dezelve nader te onderzoeken. En dus stondt het 'er mede, op het einde deezes jaars. In 't volgende jaar 1555, werden Volkje en Fy, in stilte, naar den Haage gevoerd en op de gevangenpoort gezet. Men ondervraagdeze, hier, naar 't herdoopen des Schouts: 't welk zy verklaarden, gezien te hebben, staande op een bankje, voor de glazen van zeker Speelhuis buiten de Stad, welk Bardes in huur gebruikte. Hierna kwamen 'er gemagtigden van 't Hof herwaards, om de gelegenheid van dit Speelhuis te onderzoeken: een van welken, op het bankje treedende, zynen arm te kort bevondt, om by het glas te reiken: waarop hy tegen den Schout zeide, *dat zyne zaaken behouden waren*: zonder hem egter verdere opening te geeven. 't Liep nog twee jaaren aan, eer de andere medepligtigen, met naame Henrik Dirkszoon en de Pastoor, gevat en naar den Haage gebragt werden: de laatste werdt

Karel II. 1554.

KAREL II. 1554. werdt aangegreepen, daar hy voor 't outer stondt, en in zyn Priesterlyk gewaad vervoerd. De getuigen, na lang zitten, bekenden, eindelyk, schuld, en dat zy, door den Burgemeester en den Pastoor, bewoogen waren, om den Schout valschelyk te betigten. Toen deedt het geregt zynen pligt. De Notaris werdt van zyn ampt ontzet: de Slyper gegeesseld, en beide ten Lande uit gebannen. De Pastoor moest bekennen, dat hy, roekeloosly en zonder grond, ten nadeele van den Schout, aan Ruard Tapper geschreeven hadt (*d*). Fy werdt de tong uit den hals getarnd: zy, geworgd, geblakerd, en naar 't galgeveld gevoerd, blyvende, tot het uiterste oogenblik, staande houden, dat zy, door Henrik Dirkszoon en den Pastoor, verleid was, met verzoek, dat men den Schout, voor haar, om vergiffenis bidden wilde. Dit strafvonnis werdt, op den derden van Bloeimaand des jaars 1561, uitgevoerd. Volkje was, midlerwyl, in de gevangenis gestorven. De Burgemeester, zig hebbende weeten te hoeden voor schrift van zyne hand, en de getuigen tegen hem, om derzelver gebleeken' meineedigheid, wraakende, ontworstelde de jongste straffe. Hy werdt, onder borgtogt van veertigduizend ponden, geslaakt, en kwam, na verloop van een jaar, wederom te Amsterdam; daar hy nog vier jaaren toefde, eer men hem van den borgtogt ontsloeg, zynde, ondertusschen, van andere misdryven beschuldigd (*e*), die egter niet ge-

reg-

(*d*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXLVII. *p.* 372.

(*e*) *Zie* Decis. en Resol. van den Hove *gedrukt* 1751. *bl.* 146. en hier voor, *bl.* 293. en 387.

regtelyk beweezen werden. Daarna, waanende eenen vryen hals te hebben, vorderde hy den Schout aan regt, om herstelling van eer. Zo veel vermogt hy, eindelyk, dat hy, in de jaaren 1563 en 1564, nog wederom tot Burgemeester verkooren werdt. 't Schoutampt toen andermaal aan de Stad verpand zynde, werdt Bardes van hetzelve verlaaten, in 't jaar 1566. Sedert, werdt hy, beschuldigd de hand gehad te hebben, in de opschudding van dat jaar, voor den Raad der Beroerten gedagvaard, gepynigd en zuiver geschouwen. Daarna de Staatsche party tegen den Spanjaard gekooren hebbende, werden zyne goederen, meest gelegen onder Amsterdam, welk lang Spaansch bleef, verbeurd verklaard. Zo diep trof hem al dit leed, dat het hem 't verstand en de gezondheid krenkte. Hy bragt het overige zyner dagen te Delft door. Ik vind, dat de Staaten van Holland, in den jaare 1603, zynen Kleinzoon, *Willem Bardesius*, nog tweehonderd ponden jaarrenten hebben toegelegd, wegens twee-endertighonderd ponden, die de Grootvader, by zyne laatste Schoutsrekening, te vorderen gehad hadt (*f*). Doch Henrik Dirkszoon werdt, na 't jaar 1564, niet meer tot Burgemeester verkooren: 't zy men de walg hadt van zyne heerschzugt, of de schande der opspraak wilde schuwen. De twist tusschem hem en Bardes hadt, ondertusschen, eene partyschap verwekt onder de gemeente, die lang stand greep, en met de naamen van *Schoutisten* en *Meester Henrik Dirkisten*

KAREL II. 1554.

(*f*) Resol. Holl. 8 Nov. 1603. bl. 281.

KAREL II. 1554. *ten* onderſcheiden werdt. Men zaaide ſchotſchriften, een geweer, dat elk even na is, tegen elkanderen, en de onderlinge bitterheid borſt tot daadelykheden uit, welker verſlag tot de geſchiedenis der volgende jaaren behoort (*g*).

XIX. Vrugtelooze Vredehandeling. 1555. De Kryg, die nu eenige jaaren geduurd hadt, hadt beide den Keizer en den Koning van Frankryk uitgeput, en werdt hierom, in 't volgende jaar, veel flaauwer gevoerd dan te vooren. De Keizer hieldt zig meeſt bezig, met het ſtigten van het nieuw Hesdin en van nog twee andere Veſtingen, tot beveiliging van Luxemburg en Henegouwen, welken hy, naar zynen en zyns Zoons naam, *Charlemont* en *Philippeville* noemde. De zorg voor 't ſtigten deezer twee ſterkten werdt Willem van Naſſau, Prinſe van Oranje, toevertrouwd (*h*). Midlerwyl arbeidde de Kardinaal *Reginald Pool*, Pauſelyken Gezant in Engeland, aan eene Vrede tuſſchen Karel en Henrik. Men tradt ook, door wederzydſche Gemagtigden, te Mark, tuſſchen Ardres, Calais en Grevelingen, Grensplaatſen, behoorende aan Frankryk, Engeland, en de Nederlanden, in onderhandeling; doch zonder iets te fluiten. De belangen der oorloogende Mogendheden verſchilden zo regelregt (*i*), dat menze niet na genoeg vereenigen kon, om tot een Verdrag te konnen komen. De vyandelykheden werden, terſtond na 't eindigen der Vredehande-

(*g*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 56-63. Zie *ook de* Stukken *by* COMMELIN Amſterd. *bl.* 964-975.
(*h*) METEREN I. *Boek*, *f.* 15.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 78.

delinge, wederom aangevangen. De Franschen voorzagen Mariemburg van voorraad, zonder dat het, door 't Keizerlyk Leger, welk by Givet lag, belet kon worden. Willem, Prins van Oranje, viel, daarentegen, in Pikardye, en versloeg hier de * Leenmanschap van Frankryk, die hem 't hoofd gebooden hadt. Middlerwyl, was de pest in 't Keizerlyk Leger geslaagen, en hadt, onder andere braave Krygsluiden, den beroemden Maarten van Rossem, die lang tegen en voor den Keizer gediend hadt, in 't graf gerukt. Deeze ramp noodzaakte Karel den V. zyne benden, vroeger dan naar gewoonte, de winterlegeringen te laaten betrekken (*k*). In Italie, alwaar Julius de III. in Lentemaand overleeden, en eerst door *Marcel den II.* en drie weeken laater, door *Paulus den IV.* opgevolgd was, waren de Keizerlyke wapenen, in 't begin van den veldtogt, voorspoediger geweest, dan omtrent het einde; doch daar, noch in de Nederlanden, was iet beslissends voorgevallen. Men begon dan wederom van vrede te spreeken. De wederzydsche Gevolmagtigden kwamen, in de Abtdye van Vaucelles, by Kameryk, byeen. Doch hier werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, alleenlyk een Bestand voor vyf jaaren gesloten (*l*).

Karel II. 1555.

Togt van Willem, Prins van Oranje.

* *l'Arriere-ban.*

Dood van Maarten van Rossem.

Bestand met Frankryk.

Doch hoe flaauw de Kryg, dit jaar, gevoerd was, de Nederlanden hadden egter weder-

XX. Buitengewoone

(*k*) Chron. van E. DE VEER *f.* 131. DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 121-124.
(*l*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 82.

KAREL II. 1555.

Beden aan Holland.

derom zwaare Beden moeten opbrengen. Van Holland, was, in Lentemaand, tweehonderdduizend guldens, en in Herfstmaand, nog eens zulk eene somme gevorderd, behalve de gewoonlyke Bede. In de Bede van Lentemaand, bewilligden de Staaten spoedig. Zy besloo-ten dezelve te vinden, voor een derde, by verkoopinge van Renten, voor een derde, by Morgengeld, en voor het overige derde, by de Schildtalen, in welken, de *Gratien* der zes groote Steden, ook by verkoopinge van Renten, zouden gevonden worden. Ook bedongen de Staaten, by de Akte van bewilliging, tienduizend guldens, tot beveiliging der Haringvaart, en dat de vernieuwing der Vroedschappen in de Steden zou moeten geschieden op den gewoonlyken tyd, gelyk zulks, in en voor 't jaar 1537, hadt plaats gehad (*m*). Doch 't liep aan tot op 't einde van Wintermaand, eer de Staaten, in de Bede van Herfstmaand, konden bewilligen. Zy deeden eerst ernstige en herhaalde vertoogen ten Hove, waarby 's Lands onmagt om middelen uit te vinden tot het voldoen deezer Bede, ten breedste, vertoond werdt.

Staat des Lands.

„ Een Schoorsteengeld bezwaarde, zeidenze, de schamele Gemeente te zeer: een Morgengeld zou, „ om het ongemeen vogtig jaargetyde, het „ slegt gewas, de weinige Turf, die men „ hadt konnen steeken, en andere zwaarigheden, ook niet wel in te voeren zyn. Het „ stilstaan veeler neeringen, met naame der „ Wee-

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 2, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 25, 26, 27.

„ Weeverye, de duurte der eetwaaren, 't verlies, door de Haringvaart, dit jaar, geleeden, de zwaare stormen, die den Koopluiden groote schade ter zee hadden toegebragt, maakte het vinden van penningen op de Schildtalen thans ook ondoenlyk. Renten op 't Land te verkoopen, vonden ze ook ongeraaden, alzo 't Land reeds met *vierentagtigduizend vyfhonderd guldens jaarlyksche Renten* belast was, waarby, zo men nu tweehonderdduizend guldens aan Renten verkogt, nog omtrent *vyfduizend guldens* zouden moeten gevoegd worden, 't welk de jaarlyksche Renten meer zou doen beloopen dan de gewoonlyke Bede, eertyds, plagt te bedraagen." 't Slot was, dat de Staaten verzogten, *in dit eindig jaar*, van verdere Beden verschoond te mogen blyven. Doch deeze vertoogen vonden geen' ingang. Men moest, eindelyk, in de volle Bede bewilligen. Men vondt de eerste helft derzelve, by verkooping van Lossrenten, tegen den penning twaalf, en de andere helft, by de gewoone Schildtalen. Ten zelfden tyde, stelde men vast, dat de loopende Renten ten laste van 't Land gevonden zouden worden, uit den Impost van twee stuivers op elk vat Biers, en vierentwintig stuivers op elke aame Rynschen Wyn, en op alle andere Wynen, naar evenredigheid (*n*).

KAREL II. 1555.

Doch de Edelen en Steden hadden, sedert eenigen tyd, in overleg genomen, om 's Lands Im-

XXI. Overleg, om 's

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 37, 38, 58, 64, 67, 69, 70, 78, 81, 86, 93, 95.

Karel II. 1555.

Lands Impost alomme te verpagten.

* Collecteurs.

Impoften, op eenen anderen en eenpaarigen voet, te doen heffen. Tot hiertoe, waren, in de Steden, * Inzamelaars van 's Lands Impoften aangefteld geweeft, die, dit jaar, Rekening deeden voor Gedeputeerden der Staaten, welker Byeenkomften de eerfte aanleiding fchynen gegeven te hebben tot de inftelling van een Kollegie der Gekommitteerde Raaden, welk, in laater' tyd, het bewind over 's Lands Impoften gehad heeft. De meefte Steden hadden maar éénen; doch fommigen verfcheiden' Inzamelaars, waaruit eenige ongeregeldheden reezen. Men hadt, by 't doen hunner Rekening, bevonden, dat de Impoft op de Wynen en Bieren, in 't voorleeden jaar, op verre na, (7) nog geene *twintigduizend Ponden van veertig grooten* hadt opgebragt: 't welk den Edelen en eenigen Steden veel te weinig fcheen. Zy oordeelden, derhalve, dat 'er meer van 's Lands Impoften komen zou, wanneer dezelven niet, tot groote koften van 't Land, ingezameld, maar, gelyk, in fommige Steden, al voor veele jaaren, ten opzigte der Excynzen, te gefchieden plagt (*o*), in 't openbaar, verpagt werden. De Edelen in 't byzonder hadden, in de jongfte Bede, niet willen bewilligen, dan onder uitdrukkelyk beding, dat de Impoft, in alle de Steden, jaarlyks, zou moeten worden verpagt. Haarlem, Delft, Leiden en Gouda ftemden, terftond, met de Edelen. Doch Dordrecht en Amfterdam maakten, in 't eerft, eenige zwaarigheid. De * Inzameling der Impoften ge-

Beloop van den Impoft, by *Collecte*.

Dordrecht en Amfter-

* *Collecte*.

(*o*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 120, 449.

(7) Net 19608 Ponden 9 Schellingen 3 Deniers.

geschiedde, in deeze Steden, door Leden van de Vroedschap, die, veelligt, hun belang zo wel niet, by de verpagting, meenden te zullen vinden. Evenwel, gaven de twee Steden voor, dat zy by de inzameling blyven wilden, om dat 'er meer van kwam, dan zy van de verpagting konden verwagten. Doch zy lieten zig, eerlang, overstemmen. Men ontwierp, vervolgens, eene Ordonnantie op de verpagting, en een Berigtschrift voor de Kommissarissen uit de Edelen en Steden, die dezelve doen zouden. *Jakob van der Duin*, Heer van Spange, werdt, nevens twee Gemagtigden uit de Steden Dordrecht en Gouda, gesteld, om binnen Dordrecht, Gouda, Gorinchem, Woudrichem, Heusden, Asperen, Heukelom, Leerdam, Zevenbergen, Geertruidenberg, Schoonhoven en Ysselstein te verpagten. Heer *Willem van Lokhorst*, Ridder, moest, met die van Delft en Leiden, de verpagting doen binnen Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, den Haage, Woerden en Oudewater. Heer *Jakob van Duivenvoorde*, Heer van Obdam, Ridder, en die van Haarlem en Amsterdam deeden de verpagting binnen Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam, Monnikendam, Naarden, Weesp en Muiden. De Wethouders der Steden, daar de verpagting geschiedde, waren, by het doen derzelve, ook tegenwoordig. Men maakte 'er, kort na Paaschen des volgenden jaars, eenen aanvang mede. En men bevondt, dat 'er, in 't eerste jaar, verre over de *veertig duizend Ponden*, dat is, meer dan tweemaal zo

KAREL II. 1555.

dam kanten zig tegen de verpagting. Worden overstemd.

Beloop van de eerste algemeene verpagting van 's

Karel II. 1555. Lands Impost.

zo veel van 's Lands Impost kwam, by wege van verpagting, als te vooren, by wege van Inzameling (p). Wy voegen, hier onder, eene lyst van den beloop der eerste verpagtinge van deezen Impost, in de voornaamste Steden, waaruit men derzelver grootheid en vermogen, ten deezen tyde, eenigszins afneemen kan (8). Wy moeten egter aanmerken, dat men, aan eenige Pagters, al terstond, eenigen afslag geeven moest (q). Van deezen tyd af, is het verpagten van 's Lands gemeene middelen in geduurig gebruik gebleeven, tot dat, in den jaare zeventienhonderd agtenveertig, niet lang voor het uitgeeven deezer Historie, alle Pagteryen, op eens, zyn afgeschaft geworden. Doch 't wordt tyd, dat wy, Holland verlaatende, tot zaaken, die de Nederlanden in 't gemeen betroffen hebben, wederkeeren.

XXII. Karel de

In den Herfst des jaars 1555, hadt de Keizer

(p) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 14, 20, 30, 31, 32, 33, 82, 83, 84. *op 't jaar* 1556, *bl.* 2, 3, 11, 12, 15, 20. *op 't jaar* 1557, *bl.* 36.
(q) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1557. *bl.* 18, 22, 52, 56, 69.

(8)

	Ponden		Ponden
Dordrecht	4005	Alkmaar	1372
Haarlem	2900	Hoorn	950
Delft	5440	Enkhuizen	1100
Leiden	4300	Edam	670
Amsterdam	8940	Monnikendam	400
Gouda	2120	Medenblik	270
Rotterdam	2200	Woerden	420
Gorinchem	1300	Naarden	395
Schiedam	575	Weesp	158
Haage	3700	Muiden	115

Zie Adr. van der Goes *Reg.* op 't jaar 1557. bl. 36.

zer een gewigtig voorneemen begonnen te voltrekken, welk hem, reeds voor eenige jaaren, door de gedagten, gespeeld hadt; doch nu eerst vastgesteld en uitgevoerd werdt. Ik spreek van den afstand van alle zyne Staaten en Heerlykheden, het Keizerryk zelf niet uitgeslooten, om het overig gedeelte zyner dagen in een Klooster te slyten, en zig daar, met een inkomen van niet meer dan honderdduizend Kroonen 's jaars, te behelpen. Het uitvoeren van zulk een ongewoon voorneemen deedt de gantsche weereld verbaasd staan. 's Keizers afstand hadt ook zo veel invloed op den staat der Nederlanden, dat ik my verpligt agt, de omstandigheden deezer zonderlinge gebeurtenis uitvoeriglyk te boek te stellen, en de redenen naar te spooren, die den Keizer, vermoedelyk, tot dit vreemd besluit, gebragt hebben.

Karel II. 1555. V. draagt het gebied der Nederlanden over aan zynen Zoon Filips.

XXIII. Redenen, welken hem hiertoe bewoogen.

Karel de V. bereikte thans niet veel meer dan vyfenvyftig jaaren. Hy was, eenige jaaren herwaards, onderhevig geweest aan de jigt, en wilde gaarne doen gelooven, dat hooge jaaren en mangel van gezondheid hem tot het besluit hadden gebragt, om zig van de Heerschappye te ontslaan. Doch sommigen, dieper meenende te konnen doordringen in de geheimen van 's Keizers hert, hebben andere redenen van zyn gedrag aangeweezen. 't Krygsgeluk begon hem, zo men wil, sedert eenigen tyd, meer dan te vooren, tegen te loopen. François de I. en Henrik de II. hadden hem Landen afgenomen, die hy, tot hiertoe, niet hadt konnen herwinnen. Hy was onlangs genoodzaakt geweest, 't Beleg

Karel II. van Mets, welk hem geweldige schatten en
1555. veel volks gekost hadt, vrugteloos, op te breeken. De Protestanten in Duitschland hadden ook merkelyke voordeelen op hem behaald, en hem tot het tekenen der Passausche Vrede genoodzaakt. Men zeide, derhalve, dat hy, gelyk de gelukkige dobbelaars, 't spel hadt willen afbreeken, toen het hem begon tegen te loopen, geenen zin hebbende, om zyn geluk te overleeven. Men voegde 'er by, dat hy, heet naar roem, door het afstaan der Heerschappye, eenen lof zogt, dien hy, door de wapenen, niet meer verkrygen, noch zelfs behouden kon. Anderen, daarentegen, merkten 's Keizers afstand aan, als een louter uitwerksel zyner Godvrugtigheid. Zy waren van gedagten, dat hy, zyne gezondheid ziende afneemen en zyn einde naderen, ernstige aanmerkingen hadt begonnen te maaken, over de zonden zyns voorgaanden leevens; welken hy, buiten 't gewoel der weereld, in eenzaamheid zou hebben willen betreuren, en door boete uitwisschen. Vooral, wil men, dat hem gesmert hebbe, dat hy zig, tegen zyne belofte, aan den Paus gedaan, met Henrik den VIII, Koning van Engeland, verbonden hadt; dat hy het *Interim*, in Duitschland, hadt zoeken in te voeren, en dat hy Paus Klemens den VII, eenen tyd lang, gevangen hadt gehouden. Wegens zulke en andere euveldaaden, wilde hy, die oordeelde, dat 'er, tusschen de bezigheden deezes leevens, en den dag des doods, zekere tyd behoorde te verloopen, in stilte, zegt men, boete doen. Sommigen gaan zelfs zo ver, dat zy geoordeeld

deeld hebben, dat het voorneemen, om zig van de Heerschappye te ontslaan, den Keizer, uit den Hemel, was ingegeven. Eindelyk, willen eenigen, dat 'er verscheiden' oorzaaken hebben samengeloopen, om 's Keizers voorneemen te vestigen, en ter uitvoering te doen brengen. En deezen schynen my, inderdaad, de waarheid naast getroffen te hebben. Een beginsel van Godvrugtigheid, naar 't begrip, welk de Keizer zig van den Godsdienst maakte, heeft hem, al voor eenen geruimen tyd, op het afstaan der Heerschappye doen bedagt zyn; en verscheiden' andere bykomende oorzaaken, die ieder op zig zelve hiertoe niet in staat zouden geweest zyn, deeden hem dit voorneemen, ten deezen tyde, ter uitvoeringe brengen.

Karel II. 1555.

't Was reeds een jaar geleeden, dat hy zig eene aftekening hadt doen overzenden van eene wooning, welk hy, aan een Klooster van S. Joost, by Piacenza in Spanje, op de Portugalsche grenzen gelegen, wilde doen stigten. Hy hadt deeze aftekening goedgekeurd, en aan sommigen te verstaan gegeven, dat hy hier zyne overige dagen, in stilte, wilde doorbrengen. Van toen af, werdt zyn voorneemen rugtbaar. Doch 't hadt hem, al veel vroeger, zelfs midden in den loop zyner overwinningen, door de gedagten gespeeld. In zynen Uitersten Wil, te Augsburg, in 't jaar 1548 gemaakt, gewaagt hy reeds van den voorgenomen afstand der Heerschappye. Ja, toen Don François de Borgia, Hertog van Gandia, hem, in 't jaar 1542, zyn voorneemen, om 't Hof en de weereld te verlaa-

Karel II. 1555. ten, bekend maakte, hadt hy den Hertoge reeds in 't vertrouwen te kennen gegeven, dat hy diergelyk een voorneemen hadt, en hen zou uitvoeren, zo dra zyn Zoon, Filips, in staat zyn zou, om zelf te regeeren. Sedert, hadt hy gepoogd, Filips tot Roomsch-Koning te doen verkiezen, op dat hy hem ook de Keizerlyke waardigheid zou konnen afstaan. Doch deeze toeleg mislukt zynde, arbeidde hy, om hem of zyne Kinderen, op den Troon van Engeland, te vestigen, waartoe, door het Huwelyk met Maria, hoop gegeven werdt. 't Verdwynen deezer hoop gaf, zo men wil, nu de eerste aanleiding, tot het voltrekken van 's Keizers voorneemen. Filips, geene Kinderen verwagtende uit zyn Huwelyk, trok zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland. Ook werdt hy met den nek aangezien van de Engelschen, die hem geen' *Koning* maar *Man der Koninginne* noemden. Men verhaalt, dat hy, hierover aan zynen Vader klaagende, hem te gelyk zou vermaand hebben, tot den afstand der Nederlanden, dien hy wist op handen te zyn. En 't is niet onwaarschynlyk, dat zulk eene vermaaning den Keizer, die zyns Zoons gezag staande houden en vermeerderen wilde, 't genomen besluit spoediger heeft doen uitvoeren. Veelligt, heeft de onlust over den tegenspoed zyner wapenen, hiertoe ook medegewerkt; schoon dezelve, in Italie, zo groot niet was, en in de Nederlanden, door het bemagtigen van Terouanne en Hesdin, was verzoet geworden. Behalve dat Henrik de II, zo wel als hy, buiten staat gemaakt was, om

om den oorlog sterk voort te zetten. De jigt, die den Keizer, na dat hy vyftig jaaren bereikt hadt, schier zonder tusschenpoozing, kwelde, heeft hem, waarschynlyk, ook aangezet, om de uitvoering van 't gemaakt besluit niet langer uit te stellen (r). KAREL II. 1555.

XXIV. Wat men 'er, in de Nederlanden, van oordeelde.

't Gerugt van 's Keizers voorneemen hadt zig zo dra niet verspreid door de Nederlanden, of elk hadt 'er den mond vol van. Veelen preezen 't, als een bewys van grootmoedigheid en Godsvrugt. Veele anderen keurden 't af, en voorspelden den Landen weinig goeds van de nieuwe Regeering. De President Viglius zelf was bedugt, dat de Landvoogdes Maria zig van 't bewind der Nederlanden ontslaan zou, en dat Filips, onbedreeven in de Nederlandsche zaaken, het oor zou leenen aan jonge luiden, die de oude Staatsdienaars, waarschynlyk, verstooten; verscheiden' nieuwigheden invoeren, en 's Lands zaaken, die, tot hiertoe, door 't gezag des Keizers en der Landvoogdesse, wel bestierd geworden waren, in verwarring brengen zouden. Hy sprak zelfs van zyne Ampten te willen nederleggen, en van 't Hof te verlaaten (s). Doch deeze klagten, die meest heimelyk werden uitgestort, verhinderden den Keizer niet, zyn besluit te voltrekken.

Filips komt te Brussel.

Hy ontboods, ten dien einde, eerst zynen Zoon, Filips, uit Engeland, die, op den vierden van Herfstmaand, scheep gegaan zynde, op den agtsten, te Brussel zyne Intreede deedt.

De

(r) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21.
(s) VIGLII Vita *N.* LXVII. LXVIII. *p.* 31.

KAREL II. 1555.

De Staaten van alle de Nederlanden werden, hier, tegen den veertienden van Wynmaand, beschreeven (*t*). Doch de meesten, verhinderd door het stormagtig weder en de slegte wegen, verscheenen eerst eenige dagen laater.

XXV. Kuilenburg wordt tot een Graafschap en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven.

Midlerwyl vondt de Keizer goed, eer hy 't gebied over de Nederlanden afstondt, eenige Nederlandsche Heeren, met nieuwe waardigheden, te beschenken. De Heerlykheden van Bossu, in Henegouwen (*u*), en van Kuilenburg, in Gelderland (*v*), werden, ten behoeve van Jan de Hennin en *Floris van Palland*, tot Graafschappen verklaard. Ook besloot de Keizer, de Heerlykheid van Veere en Vlissingen, tot een Markgraafschap, te verheffen, welk voortaan van den Keizer en zyne Opvolgers, *de Graaven en Graavinnen van Holland*, ten onversterflyken erfleen, gehouden zou worden. De open' Brieven, hiervan verleend, op den eenentwintigsten van Wynmaand, gewaagen, met veel lof, van de vyfentwintigjaarige diensten, door Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren, Veere en Vlissingen, den Keizer, te water en te lande, gedaan (*w*).

Vreemdelingen van de Ampten uitgeslooten.

In Bloeimaand te vooren, hadt Karel de V. den Hollanderen een voorregt verleend, welk hier verdient gedagt te worden. Zy hadden hem meermaalen verzogt, dat, volgens de oude Privilegien, geene Ampten dan aan Inboorlingen, of ten minsten aan Nederlanders, by welken die van Holland tot openbaare

(*t*) Chron. van E. DE VEER *f.* 132.
(*u*) MAURICE Blason de la Toison d'Or. *p.* 204.
(*v*) SLIGTENH. Toon. van Geld. I. *Boek*, *bl.* 58.
(*w*) *By* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 508.

haare bedieningen werden toegelaaten, mogten worden gegeven. De zes Steden wilden zelfs deeze Privilegien, in zo verre, hebben uitgebreid, dat 'er ook geene vreemde Stadhouders zouden mogen zyn. „ De Keizer of zyne „ Nazaaten zouden, zeidenze, ligtelyk een' „ Spanjaard of een' Engelschman, met deeze „ waardigheid, konnen voorzien, 't welk de „ Staaten niet gaarne toelaaten zouden (x)." Karel de V. was hun nogtans, hierin, niet te wille. Hy beloofde hun, geene Ampten of waardigheden aan vreemdelingen te zullen geeven; doch zonderde de Stadhouders en Vliesridders hiervan uit (y). En Koning Filips heeft dit voorregt, naderhand, eerst by handtekening, en daarna by Brieven, onder 't groot zegel, bekragtigd (z).

De Staaten der Nederlanden waren, middlerwyl, te Brussel verscheenen. Van Holland, kwamen *Adriaan van Mathenesse*, *Otto van Assendelft*, Heer van Goudriaan, en Willem van Lokhorst, van wege de Ridderschap en Edelen, benevens eenige Gemagtigden uit de zes groote Steden (a): van Zeeland, *Matthys van Heeswyk*, Abt der Lievevrouwe te Middelburg, de Markgraaf van Veere en Vlissingen, en de Gemagtigden der Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen (b). Zy waren gelast, *om te be-*

(x) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 12, 14.

(y) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2071. III. *Deel*, *bl.* 26. Repert. der Plak. *bl.* 85.

(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 51, 77, 90, Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 37, 39.

(a) *Zie* Balen Dordr. *bl.* 829. Goudhoeven *bl.* 620.

(b) Acte van 9 January 1555. [1556] *by* Boxhorn *op* Reigersberg II. *Deel*, *bl.* 505, 507.

KAREL II. 1555. *bewilligen en te helpen*, *in den afstand* van elk byzonder Landschap aan Koning Filips, en om den gewoonen eed te ontvangen en af te leggen. Doch die van Holland hadden bevel, om hunne Volmagt hiertoe niet te vertoonen, voor dat zulks, ook door de andere Landen, geschied was. Ook was hier, ter Staatsvergaderinge, eenige zwaarigheid gemaakt, over de opvolging in 't Graaflyk gebied, in geval Filips, voor zynen Vader, mogt overlyden (c). Doch my is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden.

XXVI. Plegtigheden van de Overdragt der Nederlanden.

Op den vyfentwintigsten van Wynmaand, dag tot den plegtigen afstand geschikt, kwamen de Vliesridders en de Gemagtigden der Staaten, in grooten getale, op 't Hof, te Brussel, byeen. Om den luister der plegtigheid te vermeerderen, hadt de Keizer ook tot dezelve genodigd zyns Broeders Zoon, *Maximiliaan*, *Koning van Boheeme*, en deszelfs Gemaalin, Maria, 's Keizers Dogter; Emmanuel Filibert, Hertog van Savoje; 's Keizers Zusters Eleonora, Koninginne Weduwe van Frankryk, en de Landvoogdes, Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, behalve 's Keizers Nigt, Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke, en Hertogin van Lotharingen. Eerst maakte de Keizer zynen Zoon Opperhoofd der Vliesridderen, welke waardigheid hy zelf, tot hiertoe, bekleed hadt: en toen *Filibert van Brussel*, Lid in den Raad van Staate, bevel gegeven hebbende, om der Vergaderinge zyne verdere

(c) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 50, 51, 52.

dere meening open te leggen, ving deeze aan te zeggen: „ dat de toeneemende jaaren en de „ lighaamlyke ongesteldheid des Keizers, hem „ ernstelyk geraaden hadden, te denken om „ zyn einde, en zig te ontslaan van eenen „ last, dien hy niet langer tot zynen eigen en „ 's Ryks luister zou konnen draagen; dat zyn „ Zoon, Filips, Koning van Engeland, jaaren „ en wysheid t'over bezat, om dien last te „ konnen op zig neemen; dat hy, hierom, „ beslooten hadt, hem Bourgondie en de Ne„ derlanden af te staan, in die verwagting, „ dat hy zelf, de Koning, zyn Zoon, en de „ Landzaaten gelukkiger, door deeze veran„ dering, zouden worden; dat hy, derhalve, „ de Landzaaten van den eed ontsloeg, en „ Bourgondie en de Nederlanden, vrywillig„ lyk en van gantscher herte, aan zynen „ Zoon, Filips, den Koning van Engeland, „ opdroeg (d)." De Raadsheer sprak nog, toen de Keizer, onverhoeds, oprees, en, leunende op de schouders van Willem, Prinse van Oranje, uit een handboekje of Papier, welk hy, om zyn zwak geheugen te gemoet te komen, medegebragt hadt, in de Fransche taale, begon te verhaalen, wat hy, van zyn zeventiende jaar af, tot dien dag toe, treffelyks verrigt hadt; hoe hy negen togten in Duitschland gedaan hadt, zes in Spanje, zeven in Italie, vier in Frankryk, tien in de Nederlanden, twee in Engeland, en even zo veel in Afrika; hoe hy elfmaal de zee was overgesteken;

Karel II. 1555.

(d) Pont. Heut. Rer. Austriac. Libr. XIV. p. 668 & seqq. Chron. van L. de Veer f. 132. Bor I. Boek, bl. 2 [3].

Karel II. ken; voorts, hoe veele oorlogen hy ondernomen, hoe veele verbonden van vrede en vriendschap hy gemaakt, hoe veele overwinningen hy behaald hadt. Van alle deeze dingen sprak hy onderscheidenlyk, en op eene meer deftige dan grootsche wyze. *En*, vervolgde hy, *het eenig einde van alle myne poogingen is altoos geweest de bescherming van den Godsdienst en van den Staat. Dit heb ik, zo lang 't my myne gezondheid toeliet, met Gods hulpe, zo zeer beyverd, dat het den vyand alleen smerten kan, dat Karel geleefd en geheerscht heeft. Doch nu my de kragten en 't leeven zelf byna begint te begeeven, gaat my de welstand myner Onderzaaten meer ter herte, dan de lust om te regeeren. In de plaats van een' oud' man, die 't gebruik zyner leden mist, en met het ééne been in 't graf gaat, stel ik nu een' jongen, wakkeren en kloekmoedigen Vorst; en ik wil u, uit den grond myner ziele, gebeden hebben, dat gy en alle de Landzaaten hem gehoorzaam, onderling eendragtig, en in de waare Leere standvastig zyt: en dat gy 't my ten goede houdt, zo ik, in 't zorgen voor uwen welstand, t'eenigen tyde, gemist heb. My aangaande, ik zal uwe trouw en gehoorzaamheid, by Gode, wien ik, in den korten tyd, die my nog overschiet, eeniglyk denk te leeven, altoos ten goede gedenken.* Toen zig tot Filips keerende, *Indien*, zeide hy, *'t bezit deezer Landen, door myne dood, aan u gekomen ware, zou ik, om het agterlaaten van zulk een aanzienlyk, en door my zo zeer vermeerderd erfgoed, iet by u verdiend hebben. Doch nu ik u deeze erfenis, niet uit noodzaaklykheid, maar uit vrye keuze nalaate; nu ik vroeg verkies te*

1555.

ster-

sterven, op dat gy, zo veel te vroeger, aan 't bezit komen zoudt; vorder ik, met regt, dat gy, al wat gy my hierom meer schuldig zyt, met zo veel meer zorg en liefde jegens de Ingezetenen deezer Landen betaalt. Andere Vorsten verheugen zig, om dat zy hunnen zoonen het leeven gegeven hebben, en 't gebied zullen geeven. Ik heb deeze beiderlei vreugde, als tegenwoordig, willen genieten, en u zo wel door my zien regeeren, als leeven. Weinigen zullen dit myn voorbeeld navolgen: gelyk ik zelf, hierin, van de oudste tyden af, naauwlyks een voorbeeld voor my gehad heb. Doch men zal myn besluit eerst pryzen, als men zien zal, dat gy u het zelve waardig maakt. En dit zult gy doen, als gy de wysheid, welke gy, tot hiertoe, bemind hebt; als gy de vreeze Gods, en den Katholyken Godsdienst, allen de regte zuilen der Regeeringe, standvastiglyk, blyft aankleeven. Een ding heb ik hier maar by te voegen; den almagtigen, naamlyk, te bidden, dat hy u een' zoon geeve, wien gy 't gebied afstaan kont; doch niet behoeft af te staan. Karel II. 1555.

Toen de Keizer uithadt, viel Filips op de eene knie, en zyns Vaders regterhand hertelyk drukkende, smeekte hy hem, om zynen zegen: die, met heete traanen ontvangen zynde, de omstaanders ook tot weenen perste. Filips, toen opryzende, keerde zig, met een vriendelyk gelaat, naar de Staaten, en zig, wegens zyne onbedreevenheid in de Fransche taale, verschoond hebbende, beval hy Antoni Perenot, Bisschop van Atrecht, 't woord te doen, in zynen naam. De Bisschop vertoonde, hierop, 's Konings dankbaarheid aan zy-

Karel II. 1555. nen Vader, en deszelfs liefde tot de Landzaaten, in eene welspreekende Redevoering (e), die, van wege de Staaten, door Jakob Maas, Pensionaris van Antwerpen, deftig en sierlyk, beantwoord werdt. Ten laatste, sprak de Landvoogdes Maria; 't bewind over de Nederlanden, welk zy nu, vyfentwintig jaaren lang, in handen gehad hadt, aan 's Keizers voeten nederleggende.

XXVII. Filips doet en ontvangt den gewoonen Eed. De plegtigheid van deezen dag hier mede geëindigd zynde (f), vergaderden de Staaten, des anderendaags, afzonderlyk, om den nieuwen Heere hulde te doen. De Advokaat van der Goes deedt hem eene gepaste aanspraak, uit den naam der Staaten van Holland, verklaarende, dat dezelven hem ontvingen, voor hunnen *natuurlyken Prins en Heer* (g). Filips vernieuwde en bevestigde toen den eed, by zyne inhuldiging in 't jaar 1549, gedaan; waarna de Staaten van Holland (h) en Zeeland (i), zo wel als die der andere Landschappen, hem, insgelyks, zwoeren. Uit naame van die van Holland, werdt hy toen, wederom, door den Advokaat, bedankt, dat hy hen wel, voor zyne *Subjecten en Ondersaten*, hadt gelieven aan te neemen. (k). Van de overdragt der Landen werden ook open' brieven verleend, den vyfentwintigsten van Wyn-

(e) H. Godelevæus de Abdicat. Imper. a Carol. V. *apud* S. Schardium *Tom.* II. *p.* 642.

(f) Famian. Strada de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 6, 7, 8. Meter. I. *Boek*, *f.* 15. Chron. van E. de Veer, *f.* 134.

(g) *Zie* hier voor, *bl.* 340.

(h) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 28.

(i) Acte van Huldinge van 26 *Oct.* 1555. *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 505.

(k) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 54, 55.

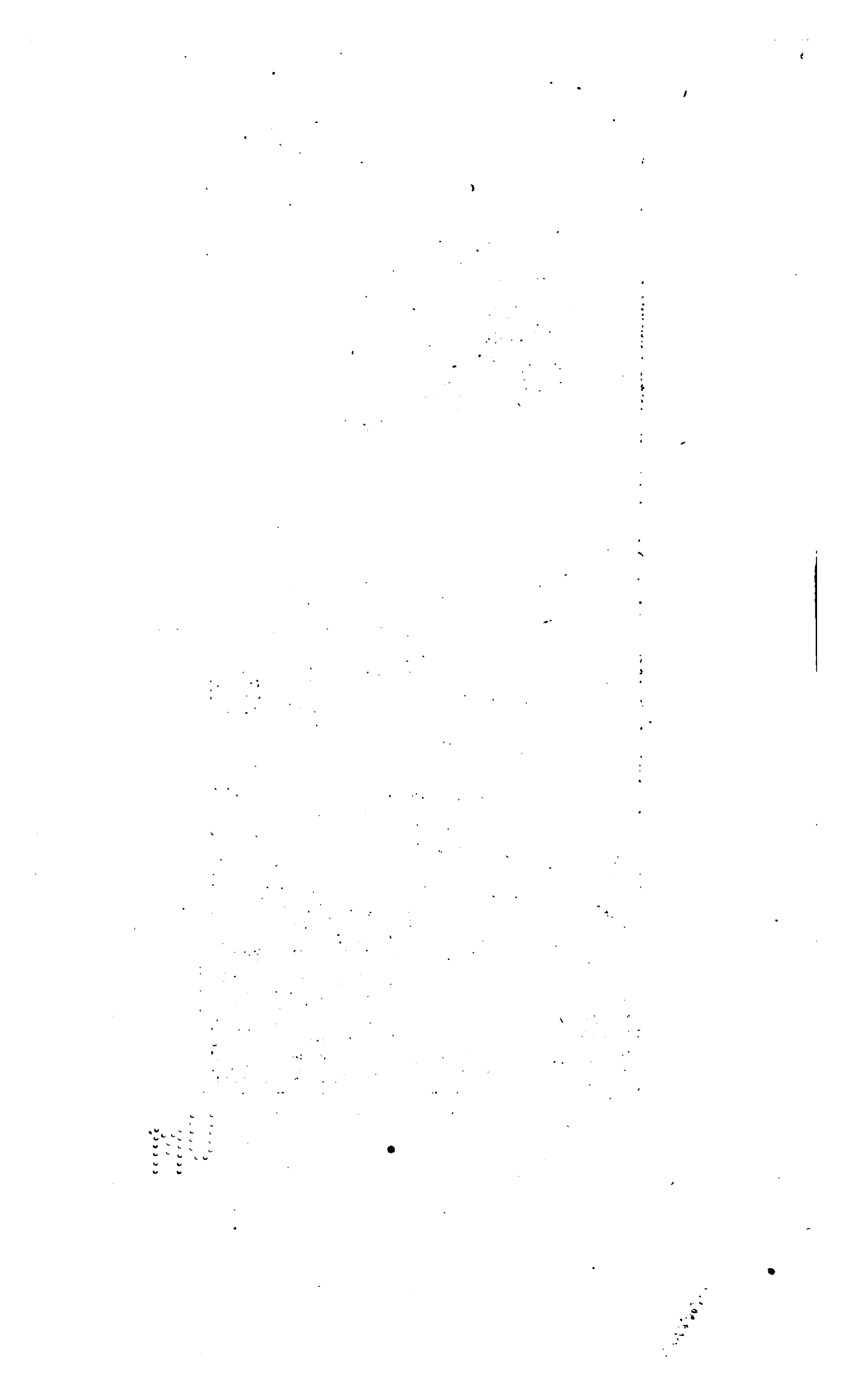


CARREL DE VYFFDE,
Roomsch Keyser.

J. Houbraken, sculpsit.



...n, FILIPS, in 't jaar 1555.





n, FILIPS, in 't jaar 1555.

Wynmaand gedagtekend, in welken de Keizer te verstaan gaf, dat hy zig van deeze overdragt veel goeds voor de Landzaaten beloofde, ter oorzaake der nabuurigheid van Engeland; van welk Ryk Filips Koning was. Voorts, werden deezen de Nederlanden opgedraagen, met dezelfde *Souverainiteit*, *Hoogheid en Præeminentie*, als de Keizer dezelven bezeten hadt, mids hy aanname, alle de schulden, ten dienste der Landen gemaakt, geregtelyk te voldoen (*l*), waartoe hy zig, sedert, insgelyks verbondt (*m*). De zegels des Keizers werden, naderhand, ook aan stukken geslaagen, en nieuwen, met den naam en titels des Konings, in de plaats gemaakt (*n*). De Koning hieldt, voor eerst, de Raaden der Geregtshoven en alle de andere Amptenaars in zynen dienst, mids zy hem hunne Lastbrieven toezonden, nieuwen van hem ontvingen, en hem op nieuws den eed deeden (*o*).

KAREL II. 1555.

XXVIII. Afstand van Spanje en 't Keizerryk.

In Louwmaand des volgenden jaars, stondt Karel de V. Spanje en alle zyne andere Heerschappyen, het Keizerryk uitgenomen, ook af aan zynen Zoon, alleenlyk een inkomen van honderdduizend Kroonen, uit deeze Heerschappyen, voor zig zelven, behoudende (*p*). Midlerwyl, werdt de Vloot, die hem naar Spanje voeren zou, in Zeeland, uitgerust. 't Liep tot in Oogstmaand des jaars 1556 aan, eer dezelve in gereedheid gebragt was. Toen eerst

(*l*) Groot-Geld. Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 27.
(*m*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.
(*n*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 80, 81.
(*o*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 79, 80.
(*p*) BOR I. *Boek*, *bl.* 4 [6].

Karel II. Godsdienstigheid, bewaard geworden is. Dus
1555. leefde hy omtrent twee jaaren, tot dat hem
en dood. eene heete Koorts, op den eenentwintigsten van Herfstmaand des jaars 1558, in 't graf sleepte (*u*). Zyne uitvaart werdt, door de Nederlanden, ook in Holland, met veele plegtigheden, in Wintermaand daar aan, gehouden (*v*). 't Gerugt, eenige jaaren na zynen dood, hier te Lande, verspreid, dat hy, in de gevoelens van Luther, gestorven zou zyn, is ongegrond en onwaarschynlyk (*w*). Men kan egter niet ontkennen, dat hy zig de laatste Kerkgeregten hadt laaten toedienen, door *Bartholomeus Carranza*, Aartsbisschop van Toledo, die, van Ketterye verdagt geworden, in 't jaar 1559, door de Inquisitie, gevat werdt, en tot in 't jaar 1576 gevangen gezeten heeft; wanneer hy, eene plegtige afzweering gedaan hebbende, in hoogen ouderdom, overleedt (*x*). *Konstantyn de la Fuente*, dien de meesten *Konstantyn Ponce* noemen, Prediker van Karel den V, was ook, kort voor 's Keizers dood, in de gevangenis der Inquisitie geraakt. Hy overleedt 'er, en werdt, sedert, in zyn beeldtenis, verbrand (*y*). Zulke en diergelyke gevallen hebben sommigen, misschien, doen vermoeden of vaststellen, dat de Keizer zelf niet vreemd was van de Leere der Hervorminge. Doch deeze gedagten zyn ge-

(*u*) STRADA *Libr.* I. *p.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.
(*v*) VELIUS Hoorn, *bl.* 272.
(*w*) *Voiez* BAYLE Diction. *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* R. & S.
(*x*) BAYLE Diction. *Art.* CARRANZA *Rem.* B. & C.
(*y*) BAYLE Diction. *Art.* PONCE (*Constantin.*)

geheel niet overeen te brengen, met eenen toeleg, om Paus te worden, en de Pauselyke waardigheid, in zyn Huis, erfelyk te doen verklaaren. Ook zyn 'er maar enkelyke Schryvers, die hem hiervan verdagt zoeken te maaken (z). Karel II. 1555.

XXX. Staat der Nederlanden en van Holland, ten tyde van de Overdragt.

Dusdanig was het uiteinde van den beroemden Keizer, Karel den V, die veertig jaaren over de Nederlanden en zesendertig over het Keizerryk geregeerd hadt; doch, by 't afleggen zyner Heerschappyen, betuigde, dat de grootste voorspoed, ooit door hem genooten, met zo veel verdriets gemengd was geweest, dat hy nimmer eenige waare vergenoeging gesmaakt hadt. Wy hebben gezien, dat hy, eindelyk, alle de Nederlanden onder zyn gebied gebragt heeft, door zig van Friesland, Groningen, Overyssel, Utrecht en ten laatsten ook van Gelderland, waarom zo lang en bloedig geoorloogd was, meester te maaken. De vereeniging van alle deeze Landen onder één Opperhoofd gaf aan dezelven een aanzien, welk zy nimmer te vooren gehad hadden; doch stelde de Landen en den Keizer, die 'er Heer over was, tevens bloot, voor de afgunst der nabuurige Mogendheden. Hieruit ontstonden, onder anderen, de zwaare oorlogen met Frankryk en deszelfs Bondgenooten, zo veele jaaren, gevoerd, en kort na dat de Keizer afstand zyner Heerschappyen gedaan hadt, met een Bestand geëindigd. De toeneemende Koophandel der Nederlanden alleen stelde hen

(z) BRANTÔME Capit. étrang. *Tom.* I. *p* 36. *dans le* Dictionaire *de* BAYLE *Art.* CHARLES QUINT *Rem.* X.

Karel II. 1555. hen in ſtaat, om, tot deeze en andere Oorlogen, geweldige ſchatten, zelfs tot veertig millioenen gouds toe (*a*), op te brengen. En 't zou den Landzaaten niet laſtig gevallen zyn, de veiligheid zo duur te koopen, zo zy, met dezelve, de aloude vryheid hadden mogen behouden. Doch Keizer Karel, de voetſtappen zyner Voorzaaten volgende, maatigde zig een volſtrekt oppergezag over de Landen aan, zonder zig aan oude gewoonten of aan bezwooren' Voorregten veel te bekreunen. Wy hebben gezien, hoe veele moeite de Staaten van Holland, dikwils, te vergeefs, hebben aangewend, om zig te doen ontſlaan van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, en om hunne Privilegien voor te ſtaan. Hier kwam de vervolging om den Godsdienſt by, die veelen Landzaaten, met naame den Hollanderen, zeer tegen de borſt was; en ſedert dat de Hervormde Leer, door de Duitſche Krygsknegten, welken de Keizer hier gebruiken moeſt, en door de vreemde Koopluiden, die zig hier nederſloegen, in de Nederlanden verſpreid werdt, meer afkeuring ontmoette dan te vooren. Vooral, na dat men hadt begonnen te vreezen, voor 't invoeren der Spaanſche Inquiſitie (*b*), aan welke men, hier te Lande, t'eenemaal ongewoon was. 't Beſnoeijen van zulke gewigtige vryheden maakte de Landzaaten agterlyker, in het opbrengen der Keizer-

(*a*) Verantw. des Princ. van Orang. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.

(*b*) FRA-PAOLO Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* V. *p.* 56.

zerlyke Beden. De Hollanders waren 'er egter, in de laatste jaaren van Keizer Karels Regeeringe, tamelyk gereed toe geweest. Zy zagen zig, na dat Utrecht en Gelderland onder 's Keizers gebied waren geraakt, beter tegen vyandelyke aanvallen gedekt, dan immer te vooren, en bragten gaarne veel op, om den Oorlog verre van hunne grenzen te houden: terwyl zy hunne Zeemagt in staat zogten te stellen, om 'er de Scheepvaart en Visschery, daar 's Lands welvaart aan hing, door te beveiligen. De vaart op de Oostzee bloeide ook beter in Holland, na dat de Keizer, afziende van 't bevorderen der belangen van de Kinderen des gevangen Konings van Deenemarke, de Verbonden, met Christiaan den III. gemaakt, ongeschonden liet; schoon de Hollanders, genoodzaakt 's Keizers belang, hoe strydig met hun eigen, voor te staan, te vooren, zwaare nadeelen, door den Oosterschen Oorlog, hadden moeten lyden. Doch men vergatze ligtelyk, toen men, na 't sluiten der Vrede, den Koophandel herleeven zag. Gelukkig zouden Holland en de andere Nederlanden geweest zyn, zo zy, van Heer wisselende, de breuk, onder de voorgaande Regeering, in hunne vryheden gemaakt, allengskens hadden mogen zien heelen. Doch 't gevolg leerde hun, dat Filips, 't oor leenende aan de Geestelykheid en aan onbedreevenen in de kennis deezer Landen, die breuk langs hoe wyder, en eindelyk, ongeneeslyk wist te maaken: waar

KAREL II. 1555.

uit

KAREL II. 1555. waaruit een opstand gereezen is, die, in felheid, in duurzaamheid, en in zonderlinge uitkomst, geene weêrgade gehad heeft, in de Geschiedenissen der voorige tyden.



BERIGT voor den BINDER.

Mislukte aanslag der Herdooperen op AMSTERDAM, *te plaatsen tegen over Bladzyde* 98

DESIDERIUS ERASMUS. —— 130

MR. AERT VAN DER GOES. —— 294

Joost Buyck - - - - - - - - - - - 331

Overdragt der Nederlanden, door Keizer KAREL DEN V. aan zynen Zoon FILIPS. 434

Carel de Vyfde - - - - - id:

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

Bl. 2. r. 8. v. o. „ *Onder den loop deezer onlusten*, verspreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer."

LUTHER, die, gelyk men te regt heeft aangeteekend, (*a*) zig, in deeze Duitsche onlusten, zeer bescheiden hadt gedraagen en zo de Edelen en Overheden, als den Boerenstand, opgezet door zynen afgevallen' Leerling MUNTZER, getragt hadt te bevreedigen, met den eersten mêer zagtheid en toegeeflykheid, den laatsten, (die zig op hem beroepen hadden,) meêr gehoorzaamheid en ondergeschiktheid in te boezemen, (*b*) en geen burgerlyke geschillen, met den naam van Godsdienst, te dekken, LUTHER, herhaal ik, verzuimde niet zyne godsdienstige gevoelens, eigenhandig, den Nederlanderen mede tedee-

(*a*) ROBERTSON. *Hist. of Charles V. Vol.* 4.
(*b*) GNODAL. *Rustican. tumult. in German.*, apud SCHARDIUM, in *German. Antiq. Tom.* 2 *fol. m.* 1037—1044.

deelen en hadt, reeds ten jaare 1523, met dat inzigt, eenen Brief *aan alle Broederen in Christus, in Holland, Braband en Vlaanderen*, afgezonden; (*c*) 't geen, zo als ook de overzetting in 't Nederduitsch, ten zelfden tyde, van zyne Hoogduitsche Vertaaling des nieuwen Testaments, niet nalaaten kon zyne Leer voort te planten; te mêer, daar sommige Grooten, hier te lande, zig, sints lange, over de noodzaaklykheid van Hervorming, van welke men, in vroeger eeuwen, reeds was overtuigd geweest, ook in deeze, gunstig hadden uitgelaaten: onder welken, byzonder, de naam van Graave HENRIK VAN NASSAU, die, van den jaare 1515 tot 1522, Stadhouder van Holland geweest was, gespeld wordt (*d*).

Geheel anders, egter, dagt omtrend dit werk KAREL, Hertog van Gelre, die, hoe zeer een gezwooren vyand van den Keizer, des niet te min en, zo men meent, om den Koning van Vrankryk te believen, zig den grootste yveraar voor het Pausdom, onder de Nederlandsche Heeren, betoonde. Hy hadt, onder anderen, eerst in 't Latyn en, kort daarna, ten jaare 1523, in de Overlandsche Taal, of plat Geldersch, op zyne kosten, zeker Werkje, waar van ik een Afdruksel be-

(*c*) TE WATER, Kort Verhaal der Reform. van Zeel. *bl.* 4.

(*d*) TE WATER, *l. c.* en WAGEN. Vaderl. Hist. 4 D. *bl.* 401 en 443. op de aangehaalde *bl.* 402, wordt gezegd, dat HENRIK *van Nassau* de onmiddelyke Opvolger niet geweest is van den Stadhouder Graave JAN *van Egmond*, maar dat FLORIS *van Egmond*, Heer van Ysselstein, Neef van Graave JAN, het Stadhouder-Ambt, reeds voor zyns Ooms overlyden, heeft bekleed Doch, dat onze WAGEN. zig hier vergist heeft, en FLORIS van Egmond slegts *Lieutenant* van Graaf JAN is geweest, vindt men aangewezen, by VAN DE WALL, *Privil. van Dord.* *bl.* 889. (*l*)

bezitte, doen ter persse brengen, 't geen geschikt was, om onder 't Gemeen verspreid te worden en, in het welke, overeenkomstig het opschrift, gehandeld wierdt *van de verveerlicke aenstaende tyt Endechristes*; (d: i: *des Antichrist*) *van Endechristes Voerlopers* enz. De Schryver, die, zig te *Mariengarden* (x) ophoudende, zynen naam verbergt, (e) doch zig een *arm Priester* noemt, behoorende tot de orde van *Franciscus*, gevoelde wel de ongegrondheid der Voorzeggingen van zekeren Starrekyker, genaamd BARTHOLOMEUS FRIST en van anderen, waar mede men, toen ten tyde, veel op hadt en, door welken, de komst van den Antichrist bepaald wierdt, tegen den jaare 1500 of 1503, onder het verschynen van dien Staartstar, van wien ik elders reeds, met een woord, gewaagd heb; (f) maar oordeelde, egter, dat men thans, van jaar tot jaar, den Antichrist te wagten hadde, en meende deszelfs Voorloopers te vinden in MARTINUS LUTHER (dien hy *Margius Lucer* heette,) en in deezes Aanhangelingen, welken hy de Scheltwoorden van *Martiniaensclanten*, *Martiniaens Broeders*, *Lusige Capbruederkens*, *Duuelstrauanten*; *onreynen honden*, *de nycht werdich en syn dat men se menschen nomen sall*, en, ik weet niet, wat al mêer, toewierp. ERASMUS mede, die thans zeer in het oog liep, bleef, onder den naam van *Roterodamus*, niet ongeschend en zelfs de Keurvorst van Saxen, dien men, spot-

(e) Sommigen meenen, dat zyn Voornaam HENDRIK was; zyn Toenaam is my nergens voorgekomen, *Vid.* PONTANI *Histor. Gelr.* f. 720. 762. 774. et 777.

(f) Zie deeze *Aanmerk.* op WAGEN. 4 *D. bl.* 293. en v.

A 2

(x) Zie vooral: Verslagen v. h. Pr. Gen. dl. VIII, bl. 243, maar ook de titel wordt vermeld in Oudh. en gest. I, 399 (de m.s. aanth. aldaar)

ſpottende, *Schoerforst* noemde, zo wel als de overige Duitſche Princen, die 't gevoelen van LUTHER begunſtigden, hevig gelasterd en ter helle geweezen, midlerwyl de Godsdienſtigheid van Hertoge KAREL, ten hoogſte, geroemd wierdt. Om egter te doen zien, hoe weinig ontzag voor 't Roomſche Opperhoofd, tegenwoordig, in den grond der zaake, ook zelfs by de Verdeedigers van het Pausdom berustte, verdient het opmerking, dat de Schryver geen zwaarigheid maakte Paus LEO, en deszelfs Prelaaten, zeer nadruklyk te berispen, dat zy, tegen de Leer van 't Evangelie, God verzogten, met het aanroepen der Heiligen *in den Hemel*, tot het uitroeien der Ketteren, daar 't, egter, veel natuurlyker was, in deezen, eerst toevlugt te neemen tot de heiligen, die *op aarde* wandelden; met naame, tot den Keizer, den Koning van Frankryk, den Hertoge van Gelre en eenige andere Duitſche Vorſten (*g*). Ondertusſchen ont-

(*g*) Ik zal, om de zeldzaamheid, een deel der woorden hier doen volgen, uit *bl.* 90, *Vſo.* „ O hilge Vader wat is „ dyt ropen uñ kermen to den lyven hilghen *in den hemel?* „ weet gy nicht wat Chriſtús Jeſus geleert heeft in den heil- „ gen euangelio? *Nō tentabis dūm deum tuum*, Du en ſalst „ God dynē here nicht bekorē. Dat is, wat mē natuerlick „ *en* myt menſchelicken troeſt kan doen, daer en ſal men „ God Almechtig uñ den lyvē hilgen nicht to ſeer omme „ bekorē. Daeromme alrehillichſte Vader *en*, gy anderē gu- „ den gelouigē Prelaten, ropet erſt an de hylgen *de myt ſo* „ *wunderen up erden*. als den mechtigen uñ ouerwynlicke „ Keizer K. unde den alren Chriſteſten Koninck van Franck- „ rick Unde andre Christē Konyngen. Uñ hier in Duytſchē lāde, „ daer deſſe Ketterye meeſte is v'breydet, to den Criſten „ Furſtē, de bouē den geeſtlicken Prelaten een deels ſynt to „ pryſen, dat ſe de Ketterye ſynt wederſtaende, als byſunder „ den Durluchtigē und hoech geboren Furſtē H. K. vā Gelre „ uñ vā Gulich, unde Greue vā Zutphē, wellekoer de Ket- „ ters nicht liden en wyl in ſynen landē."

ontmoette Hertog KAREL zeer veel tegenſtand in zynen geloofs yver en hadt, eenigen tyd bevorens, aan den Opſteller van dit Boekjen geſchreeven, dat het *reformyren* — *ſwaer to doen was*. Om, evenwel, meêr gezag aan het Werkjen by te zetten, hadt Hy zyne Geſlagt-wapenen voor en agter het zelve doen drukken, en een' ieder, die in zyn Land wilde verkeeren, doen waarſchouwen aan het zelve geen hinder toe te brengen (*h*).

Bl. 7. r. 5. v. o. „ *De* Kamerykſche *Vre*-„ *de*." Deeze was (*i*), op den 5. van Oogstmaand, tusſchen den Keizer en de Koningen van Vrankryk en Engeland, geſlooten, en is, by de Franſchen, onder den naam *la paix des Dames* (*k*), bekend, om dat het hoofdbeſtuur deezer handelingen was toevertrouwd geweest aan 's Keizers Moeie, MARGARETE, Landvoogdesſe der Nederlanden (by welke men drie Stadhouderen van byzondere Gewesten, t: w: JACOB VAN LUXEMBURG, Heer van Fienne, Graave van Gavre, Stadhouder van Vlaanderen; ANTONI VAN LALAING (*l*), Graave van Hoogſtraaten, Stadhouder van Holland en JAN, Heer van Bergen, Stadhouder van Na-

(*h*) Zie *l. c.* op 't einde. „ To weten dat de durluchtige hoech „ geboren Furst H. K. van Gelre — dyt boeck, to dude un „ to Latino, bekoſtiget heuet to prenten, tegen den Ketters ende „ Endechriſtes Voerlopers, in een teycken der waerheyt is dat „ wapen des hoech geboren Furſtē hier in der beſlutinge „ mede inghedrucket. daeromme waer ſych een gywelick dat „ hy de brengers desſer boken in andere lande geen hynder „ off verdryet en doe, de des Furſten lant dencket to bruken. „ Ghesant ut Mariengarden." *enz. l. c. p.* 119.

(*i*) Vaderl. Hist. 4 *D. bl.* 504.

(*k*) GARNIER, *Hiſt. de France. p.* 384.

(*l*) Zo moet men leezen en niet DE LA CAINNE, gelyk kwalyk gedrukt ſtaat, by DU MONT, *Corps Diplom. Tom.* IV. *p.* II. *fol.* 43. *Col.* I.

Namen, hadt gevoegd,) en aan Louise van Savoye, Moeder van Koning François I.

In de aanschryving van den plegtigen dankdag, welke, in Wynmaand deezes jaars 1529, hier nopens, van 's Keizers wege, mede in de Nederlanden, was afgekondigd, beval men, „ oick te bidden dat God Almachtig, by zyner „ Godlycker goedertierenheyt, de Onderfaeten „ ende Inwonende van dese Landen, ende de „ ghene, die daerinne verkeeren, bewaeren „ wille *van der zweetender siecten*, ende „ andere pestilencien ende smettelycke siecten „ (*m*)." De zweetende ziekte, van welke men hier gewaagt, wierdt ook de *Engelsche swetighe ziekte* of *Swet* gezegd; om dat ze, in de Nederlanden, voorheen, onbekend (*n*) en, reeds in de vyftiende eeuw, aan de Fransche, maar byzonder aan de Engelsche, kusten, zeer gewoed hadt (*o*). Een vervaarlyke zweetslaap overviel, plotsling, de menschen, en 't gevaar ontwikkelde zig, meestal in vier-en-twintig uuren. Zy, welken dien stond te boven kwamen, herstelden zig doorgaans; doch, hoe zeer men alles ter hulpe tragtte aan te wenden, sleepte, in 't eerst, deeze heillooze kwaal verscheidenen, zeer spoedig, weg, en, in den Haage alleen omtrend vyftien of zestien honderd menschen. Antwerpen, toen de rykste Koopmarkt der waereld, wierdt 'er sterkst door aangetast. Veele Kooplieden vluchteden van daar naar andere plaatsen; maar, de ziek-

(*m*) Schwartzenb. Groot Plac. en Charterb. van Friesl. 2 *D*. *bl*. 562.

(*n*) Egger, Beninga. Hist. van Oost-Friesl. *bl*. 640 en 641.

(*o*) Pontan. *l*. *c*. *Lib*. 9. *fol*. 762, en Wagen. Beschryv. van Amst. 2 *D*. *bl*. 508.

ziekte onder de leden hebbende, bleeven ze, onder weg, op wagens en in herbergen, dood. Omstreeks van St. Michiel, of den negen - en - twintigsten van Herfstmaand, stierven in de Stad zelve, binnen drie of vier dagen, vier of vyf honderd Lyderen (*p*). Men wist deeze bange en gruuwzaame ziekte, niet lange na deezen, te stuiten (*q*) en, in Holland, voornaamlyk door zeker middel, 't geen men waardig geägt heeft, in de *Memorialen* van den Hove, ten deezen tyde, te voegen, en 't geen ik, dierhalven dienstig gereekend hebbe, om, nevens zekere, daar voor staande, aanmerking, hier toe betreklyk, een plaatz in de Bylaagen te geeven (*r*).

Bl. 9. r. 5. v. o. „ Zy (de Steden) vereerden den Stadhouder een geschilderd Glas, *in de Kerke te Hoogstraten*, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks ryklyke geschenken."

De Kunst van Glasschilderen, door middel van ingebrande Verwen, 't geen de koleuren bestendig deedt zyn, is vry oud (*s*), zo hier te Lande, als elders, maar door den tyd en gebrek aan aanmoediging, buiten zwang geraakt, schoon niet geheel verlooren (*t*).

Voor

(*p*) Excell. Chron. van Brab., *gedrukt* 1503. op 't jaar 1529, HARÆUS *Annal. Brab. Tom.* 1. *fol.* 581.

(*q*) CHAPEAVILLE *Gesta Pontific. Leod. Tom.* 3. *pag.* 297.

(*r*) Zie, hier agter, Bylaage A.

(*s*) GUASCO. *Differtat. Histor. Tom.* 2. *pag.* 249.

(*t*) Daar men, egter, die Kunst, dikwyls voor geheel verlooren aanziet, zal 't genoeg zyn aan te merken dat, zo my verzekerd wierdt, de beroemde Schilder REYNOLD, te London, in dezelve uitmunt.

Voor 't overige, was het aanneemen van Geschenken, ter voortzetting van wettige Verzoeken, ten Hove en by de groote Ambtenaaren, een der vlekken, welken de regeering onzer laatste Graaven, met naame van KAREL V, onteerden (*u*). WILLEM VAN CROUÏ, Markgraaf van Aarschot en Heer van Chievres, een doorzigtig, maar zeer geldzugtig, Man, aan wien s'Vorsten opvoeding, geduurende deszelfs minderjaarigheid, was opgedraagen (*v*) en naar wiens oog, ondanks 't gezag der Landvoogdes MARGARETA VAN OOSTENRYK, in de Nederlanden, en dat van den Kardinaal XIMENES, in Spanje, de grootste zaaken draaiden, schynt 'er, ten dien tyde, den voornaamsten grond toe gelegd te hebben; immers hem gaat na, dat, onder zyn bestuur, de Ambten en andere zaaken, als ware het in een' openbaaren Winkel (*w*), te koop stonden aan het Hof van Brussel; alwaar ook, om dit in het voorbygaan te zeggen, toen, zo wel het Spaansch, als Nederlandsch, goud rolde; nadien KAREL, meest aan de Nederlanders, onder welken hy geboren en opgevoed was, het oor plagt te leenen (*x*), zo als, naderhand, PHILIPS aan de

(*u*) Zie WAGEN. alhier *bl.* 13. 21. 135. 136 enz.

(*v*) GER. MORINUS. *in vita* HADRIANI. C. 16. JOVIUS *in vita* HADRIANI *C.* 3. *apud* BURMANN *in Analect* *p.* 42 *seqq.* *et p.* 20 *seqq.* 't was CHIEVRES, door wiens toedoen ADRIAAN, sedert Paus van Rome en toen Leermeester van KAREL V, naar Spanje gezonden wierdt, onder den naam van 't Ryk met XIMENES te helpen bestuuren, maar, in der daad, om hem van de hand te hebben. *Vid.* MORING. *l. c. Cap* 14. *et* JOV. *Cap.* 4.

(*w*) *Vid.* BURM. *Notam.* (1) ad MORING. *Cap.* 16. *pag.* 45. en ROBERTSON. *Histor. of Charl.* V, *Vol.* 3.

(*x*) MORING. *l. c.* *Cap.* 14. *p.* 36 *et* 37, *ubi* BURM. *Not.* 4, et *Cap.* 46. *p.* 44 et 45.

de Spanjaarden, by welken hy leevenslicht en opvoeding ontvangen hadt, gewoon was te doen.

Bl. 13. r. 7. „*Het* Zeewater — *in* Holland *en in* Zeeland, liep over de Dyken", enz:. De nauwkeurigste opgaave der Landen, welken, by deeze gelegenheid, ondervloeiden, is my voorgekomen in een der gelyktydige Registeren van de Leenkamer van Holland. Ik zal dezelve, als, mynes weetens, nooit gedrukt, om die reden, hier agter voegen, onder de Bylaage B.

Bl. 14. r. 9. „*De* Landvoogdes Margareet *van* Oostenryk, *s'. Keizers moeie, die de Nederlanden nu verscheiden' jaaren* wyslyk *bestuurd hadt*, overleedt te Mechelen, enz." Wylen de Heer van Limburch, in den tyd, Fiscaal der Domeinen van hun Ed. Gr. Mog:, met wiens kundigheid Wagen., in het stellen zyner Vaderlandsche Historie, meermaals te raade ging en die hem veel merkwaardige stukken heeft medegedeeld, schreef hem, zo voorheen, als byzonder by het ontvangen der twee eerste blaaden van dit Deel, dat 'er, naar zyn begrip, nu en dan, eenige weinige uitweidingen in dit werk noodig waren, „om de eenpa„righeid van eene Volkshistorie, door de „beschryvinge van zonderlinge voorvallen „of personagien, een weinig te schakeeren;" en dat dit ook, byzonderlyk, plaatz diende te vinden in dit Deel, „waar in de on„ophoudelyke bezwaarnissen des Lands, die „de gedurige Beden van den Keizer deden voordragen, met weinige veranderingen ge-

„ durig voorkwamen"; waarom hy onzen Schryver in bedenking gaf „ of, ter gelegen- „ heid van het afsterven der schrandere *Mar-* „ *go*, — niet een kort uitstapje zou mo- „ gen plaatz hebben, om haar ook in deeze „ goede historie te kunnen kennen, door by- „ voeginge van eenige omstandigheden, haar „ betreffende, en welken hier en daar ver- „ spreid gevonden worden; waar van (ver- „ volgt hy) ik iets noteer op de nevens- „ leggende Memorie (*y*)."

Wat het begrip van den Heere VAN LIMBURCH, omtrend het maaken van eenige weinige uitweidingen in dit werk der Vaderlandsche Historie, betreffe, onze Schryver, schoon wigtige redenen geevende, waar omme hy dit minder gedaan hadt, was, egter, edelmoedig genoeg te belyden, dat deeze aanmerking (en, zo 't my voorkomt, te regt) „ gewislyk, haare bedenking, ten hoogsten, „ verdiende (*z*)." Wat, ondertusschen, de overgezondene Memorie aangaa; in het antwoord op den bovengemelden Brief, 't geen een geruimen tyd daar na inliep, gewaagt WAGEN. van dezelve niet (*a*) en 't is my onbewust, of dit stuk, al dan niet, aanweezig zy. By de onder aangehaalde (*b*) en andere Schryveren,

(*y*) Zie Brieven van en aan WAGEN., agter zyn Leeven, *bl.* 22. 23. 26. vergel. *bl.* 12.

(*z*) Brieven *l. c. bl.* 12.

(*a*) *l. c. bl.* 27.

(*b*) LE MAIRE DE BELGES, dans sa *Dame infortunée* et *La Couronne Margaritique*. Deez was haar Historieschryver. *Poësies du xv Siecle. p.* 209—244. PASQUIER *Recherches de la France p* 587. MORERI. *Dictionaire, Historique*. MIERIS, *Historie der Nederlandsche Vorsten*. 2 *D. bl.* 335. CERISIER, (maar die, myns meenings, te ongunstig van haar spreekt) *Tableau des Prov. Un. Tom.* 2. *p.* 447. en de verdere, by bovengemelde Schryveren aangehaalde, Geschriften.

ren, kan men egter, des begeerende, eenige meerdere byzonderheden nopens haar leeren, dan onze treflyke Schryver, zo hier, als in zyn voorgaande Deel der Vaderlandſche Historie, goedgevonden heeft aan te teekenen. MARGARETE, in de wandeling zig *Margo* noemende en genoemd wordende, ſchynt, hoe ongunſtig ſommigen van haar mogen oordeelen, met alle menſchelyke gebreken, een zeer geestige, verſtandige, letter- en kunstminnende Vorſtin geweest te zyn, uit haaren aart, tot gul- en zagtheid overhellende, hoe zeer haar toon, als Landvoogdes, dikwyls klonk naar de ſnaaren, die haar, omringt van bedorven Hovelingen en booze Geestelyken, (welken zy niet genoeg, naar het ſchynt, dorst wederſtaan,) van s' Keizers wegen voorgeſpannen waaren. Met welk eene rondheid zy, die, in haar jeugd, het *bloemken Marguerite* gezegd wierdt (c) door onze Landza-

(c) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 4 *D. bl.* 78. Men weet dat de *Bloem*, dien wy *Madelieve* (misſchien voor *Maagdelieve*, zie KILIAAN) noemen, in de Franſche Taal den naam van *Marguerite* draagt; van waar, mooglyk, aan MARGAREET, in haare jeugd, den naam van *Bloem*, *edele en beroemde Bloem*, is gegeven, enz. zie *l. c.* en *Poëſies du xv Siecle pag.* 2. *pag.* 214. Dan, wie weet, of hier nog niet een byzondere reden voor is. Een zeer geagt Schryver, (ik meen PASQUIER *l. c. Liv.* 6 *f.* 587. verhaalt,) als een aanmerkelyk geval, dat, toen MARGARETE, aan KAREL den VIII. ondertrouwd, nog in Vrankryk wierdt opgevoed, zy, op zekeren nagt, gedroomd hadt zig te bevinden in een ruim Park, waar in een *Madelief* (*Marguerite*) geplant was, welkers bewaaring aan haar was toevertrouwd; doch dat, terwyl zy 'er, ten zorgvuldigſte, op paste, een ezel (*Asne*) gekomen was, die, na haar verſcheiden ſchoppen gegeven te hebben, eindelyk de bloem hadt opgeſlokt. MARGAREET was, over dit gezigt, een tyd lang, zeer ontdaan geweest, en de Echtverbintenis tusſchen Koning KAREL met ANNE VAN BRETAGNE, zo wel als de te huiz zending van MARGARETE zelve, was 'er kort op gevolgd. 't Verhaal van zoodanig een' droom, 't zy waar of valsch,

ten, somtyds, wierdt aangesproken, kan, onder anderen, blyken, uit de Latynsche Voorreden, met welke GERARD VAN NIEMEGEN, aan haar, zekeren Geslagt-lyst van het huiz van Bourgondie en het leeven van PHILIPS van dien naam, haaren bastaard Oud-Oom, opdroeg, en, in welke, hy zig dus uitlaat, „ieder
„ is edel, (zegt hy) onder de Christenen, zo
„ dra hy, door onschuld, goedertierenheid en
„ weldaadigheid, uitmunt, en die gaaven van
„ Christelyken adeldom zouden, in U, helde-
„ rer uitblinken, indien de valsche, kap-
„ draagende, in 't wit en 't zwart gekleedde,
„ Vleiers, van uw Hof en, teffens, van uw
„ oor, geweerd wierden; die, om eigen
„ voordeel, op 't gezag van uwen naam,
„ hunne geweldenary, niet zonder bloedstorting
„ ('t geen verschriklyk is om te zeggen)
„ uitoeffenen. Indien ik deezen volgen wilde,
„ moest ik," (dus gaat hy voort) „ op den
„ volgenden trant schryven. Zie daar, door-
„ lugte, vergode, MARGARETE! uwe moe-
„ derlyke afkomst, die aan U niet meer
„ roems, dan gy aan haar, byzet. Aan U,
„ die eens Konings en Keizers Dogter, Ge-
„ malin en Zuster van een Koning, Moeie
„ van een Koning en Keizer zyt! en wat
„ diets meer is. Maar my dunkt, dat ik,
„ eenvoudiger, liefderyker en meêr naar
„ waar-

valsch, maar, schielyk, onder 't Gemeen verspreid en, door de gelykheid in klank en van *Asne* en *Anne*, (naar den Franschen uitspraak) en van *Marguerite* met de *bloem* van dien naam, straks voor een Propheteſſe gehouden, kan der Vorstinne den bynaam van *bloem* gegeven hebben; schoon dit, egter, een invallende gedagte is en niets meerder. Zekerder is het, dat zy met de Marguerite of Madelieven bloem op de penningen verbeeld wordt. Zie MIERIS. *l. c. bl.* 330. 355.

„ waarheid, dus ſpreeke; Ge ontvangt hier, „ *goedertierenſte* MARGARETE! uwe moeder- „ lyke oorſprong, die, zo ge dezelve niet, „ *gelyk ge doet*, door weldaadigheid, zagt- „ moedigheid, en mildheid, verſiert, U, „ eeuwig, tot ſchande zal verſtrekken (*d*)."

Bl. 15. „ *Men bevroedde ligtelyk, dat hy* (de Keizer) *niet gekomen was, zonder voorneemen* om nieuwe Beden aan de Landen te doen." Die van Vriesland, ſchoon men, met hun, wel eer, was overeengekomen geene Beden te ligten, waren egter bevreesd, dat men, aan 's Vorsten zyde, geen woord houden zou. Men hadt KAREL, in dit gewest, nog geen geſchenk, ter zyner blyde inkomſte, gegeven en nu dagt men dat, hier toe, van 's Keizers wege, verzoek en, by die gelegenheid, ook gewag van eene Bede zou gemaakt worden. Men was dan in de voorbaat en, begrypende, dat men de Eeregift ter blyder inkomſte niet konde afſlaan, oordeelde men „ dat het *nutter en profytelyker* gedaan wa- „ re, om dat, *by de Landen eygen vrye wille* „ toe geſchyen, eñ denſelven, van 's Lants „ wege, een *propyn* te preſenteeren *zonder* „ *eysch*; ende dat, om voor te komen ende „ te ſecluderen alle oirſaicken ende conſequen- „ tien van die beeden, die in andere onſe „ naeste Landen geſchyeden, — ſoe dat ment „ nyet daer toe ſolde laeten komen, dat de „ Keyſerlycke Majeſteyt yemant ſchickte; oick „ misſchyen de Keyſerlycke Majeſteyt ſoude „ hooger eysch ende beede mooge ſtellen, „ daer

(*d*) Vid. in MATTH. *Anal. Tom.* I. *p.* 216 *et* 217. *in Oct.*

„ daer die landen, althans, na hoere eige „ believen ende moderatie, mochten aan- „ ftellen." Overeenkomftig dit befluit, zonden zy vier Leden, uit 's Lands Regeering, naar den Keizer, en lieten hem een fomme van veertien duizend Karolus Guldens, van twintig ftuivers 't ftuk, aanbieden, teffens den afgezondene eenige grieven, omtrend 's Lands beftuur, mede gevende, op welken zy zyner Majefteits gunstig antwoord verlangden (e). 't Is wel denkelyk, dat het gefchenk zal ontvangen zyn, doch de grieven wierden allen niet even zeer uit den weg geruimd ook liet de Keizer, in 't volgende jaar, den Friezen eenige voorftellen doen, welken zy meenden niet te kunnen inwilligen, als tegen haare Privilegien loopende, en welke voorftellen tot die grieven fchynen betreklyk te zyn geweest. De Volmagten en *Gedeputeerden* van Frieslant ftelden toen *agttien* Leden aan, om 's Lands zaken, in hunnen naam, te behandelen en de Privilegien te befchermen (*f*). Welken, daar na, op *vier* gebragt wierden (*g*). Men leert, wyders, uit deeze ftukken, dat de Nederlanden aan hunnen Vorst, by zyn jegenwoordig aanwezen aldaar, „ meer dan „ dartich honderdt duizenten" of drie millioenen, hadden opgefchooten.

Bl. 25. r. 4. van ond. „ De Keizerlyke Kommisfaris SASBOUT was benoemd, om de ftedelyke Coftuimen in gefchrift te brengen, ook hadden 'er de Staaten in bewilligd."

Met

(e) Groot Plac. en Charterb. van Vriesl. 2 *D. bl.* 379.
(*f*) *l. c. fol.* 610, 611.
(*g*) *l. c. p.* 613.

Met regt kon, meen ik, dit verzoek, aan de eene, en de toeſtemming aan de andere, zyde, geſchieden. De Vorsten van den Lande, zo als meermaals uit oude ſtukken blykt, beriepen zig, nu en dan, op hunne onkunde nopens ſommige plaatzlyke gewoontens, als men hun zeide, dat zy 'er van afgeweeken of tegen aangegaan waaren: om dit niet mêer te doen, konden zy, billyk, de Koſtuimen in geſchrift eiſchen, en den Staaten was 'er aan gelegen dit toe te ſtaan, (byzonder, indien het, zo als bedongen werdt, buiten hunne kosten geſchiedde *(h)*) op dat, langs dien weg, de onkunde niet meer voor een glimp zelfs voor een glimp, om, ſomtyds, 't onregt te dekken, zou kunnen dienen. Met dat alles, was men 'er, by de Staats-Leden, niet zeer voor; waar toe zy gewigtige redenen zullen gehad hebben en, onder anderen, dat de Keizer de meeste Koſtuimen (ſchoon ieder belang reekende te hebben by de zynen,) op een' gelyken voet wilde brengen, en ſommigen, als inkruipingen, vernietigen. De Landvorst, midlerwyl, na, op den 15. van Oogstmaand 1531, den Hove van Holland, by het 3. punt van deszelfs Inſtructie, gemagtigd te hebben, kennis te neemen van en te mogen vernietigen de Koſtuimen, Gewoonten en Keuren, die zy ondeugdelyk bevonden, geboodt in Wynmaand van dat zelfde Jaar 1531, den Landzaten, het geen hy, in den jaare 1526, verzogt hadt; doch, dat hy ſlegts van weinigen gehoor-

(h) l. c. fol. 618.

hoorzaamd wierdt, daarom, in den jaare 1540, zyn bevel liet vernieuwen en, in laater tyd, hier van aanschryvens deedt aan den Hove, is, nevens het geen 'er op volgde, door een kundige pen, elders, aangewezen (i).

Bl. 30. r. 8. v. o. „ De Hollandsche Graaven, met naame die uit de huizen van Bourgondie en Oostenryk, hadden reeds verscheiden' poogingen gedaan, om zaaken, die voor de byzondere Regtbanken, zo ter platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten geweezen te worden, by Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun afhongen, te doen brengen." Voor de regeering, egter, der Vorsten uit de bovengemelde huizen, en voor de opregting van, vaste, Vorstelyke Gerigtshoven, hier te lande, was 'er nog een' andere wyze, op welke, sommige zaaken, by voorbeeld klagten der Ingezetenen in de Steden en op 't platte Land, van hunnent wege, buiten de Vierschaar der Stede of Landen, wierden afgedaan; te weeten, door, daar toe benoemde, Kommissarissen, meest al genomen uit s'Graven Raaden, met byvoeging van eenige Leden uit de Stedelyke Regeeringen. Voor zodanig eene *personeele Commissie*, gelyk wy thans zouden zeggen, stonden de Klaagers en Beklaagden te regt. Zo vindt men niet alleen dat, in de 14. eeuw, op last van Hertog Albregt, Heer Hendrik van den Abeele, Heer Adam van Berwaerde en Jan Arntszoon van Abbenbroeke, *inquisitie* (met

(i) Van de Wall. *l. c. bl.* 1328. *en volgg.*

(zo noemt men het reeds) deeden over de kneevelaryen en wreedheden, nopens welken Bailiuwen, Rentmeesters, Schouten en Boden in Noordholland (naar de Landsbepaaling van dien tyd) door de In- en Opgezetenen beſchuldigd wierden, en waar over die Heeren, in de Steden Ouwater, Leiden, Delft, Rotterdam, Schiedam en onderhoorige Dorpen, te regt zaten, voor zig roepende Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en vrye Ingezetenen der bovengemelde Plaatzen (*k*), elk onder haaren eed; maar ook, dat Hertog WILLEM de V., ten jaare 1353, zodanig eene Commisſie benoemde, beſtaande uit twee zyner Raaden en twee Leden der Regeeringen van Delft, Leiden, Haarlem, Amſterdam, Alkmaar en Medenblik, om alle overdaad *te berigten (l)*; dat is, niet ſlegts van dezelve kennis te neemen, maar daar in vonnis te ſlaan; uitgezonderd in zeer zwaare zaaken, *zyner heerlykheid raakende*, die zy vermeenen zouden aan den Graave te moeten brengen.

Bl. 31. r. 11. „ *Welken de* Graaven — *den gewoonlyken* Regtbanken onttrokken." Dat alle Regtbanken van de Graaven afhongen en uit hunnen boezem voortkwamen, na dat deezen in 't bezit der hooge Landsheerlykheid gekomen waren, is, door anderen, duidlyk genoeg, beweezen (*m*). Even als zulks ook plaatz

(*k*) Register van de Leenkamer E. L. 21.

(*l*) Regiſt. E. L. 25. *fol.* 44 en 74. *Berigten* wordt, in de inſtelling der Negen Raaden, door Hertog PHILIPS, gezegd „ *recht ende beſcheyt te doen.*" MIER. *Charterb.* 4 *D. bl.* 993.

(*m*) VAN SPAAN, over 't hooge Rechtsgebied onder de Graaven. 1. *St.* 2. *Hoofdd.* RENDORP. *de Orig. et poteſt. Ordin. ſub. Comitib.* p. 18.

plaatz hadt omtrend de ſtedelyke Regeerders. Te regt heeft dan een groot Man gezegd, „ dat de Graaven, – om niet te zeer aan de „ Eedelen gebonden te zyn, de Steeden, naar „ maate dat die, de eene voor, de andere „ na, toenaamen in welvaart en neeringen, „ of niet meer onder byzondere Vaſalheeren „ waren, begunſtigd hebben met haar eige „ Magiſtraatsbeſtelling, en met andere Voor- „ regten, en, nevens de Eedelen, toegelaaten „ tot de Deliberatien, waar aan de Edelen „ eerst alleen deel hadden (*n*).” Van hier ook, dat, by de aankomst van eenen nieuwen Graave, de Lastbrieven van den voorgaanden moesten vernieuwd worden, en gereekend wierden, zonder zodanige bevestiging, op te houden (*o*).

Bl. 32. r. 16. „ *Waar uit ligtelyk is op te maaken, hoe zeer een* Hof, 't welk zo veel gezag kreeg, *of liever, hoe zeer de* Graaf, *van wien het afhing, door den* tyd gedugt moest worden *by de* Landzaaten, *en by* de Staaten *zelfs*”.

De magt, den Hove toegeſtaan, om te kunnen vernietigen, zodaanige Koſtumen, Gewoonten en Keuren, als waar over, voor het zelve, geſchil ontſtondt, vermeerderde, zekerlyk, deszelfs gezag; maar, nopens de meeste overige, door onzen treflyken Schryver aangehaalde, punten, ſchynt het zo zeker niet, dat de *Graaf* en het *Hof*, uithoofde der Inſtructie van den jaare 1531, thans

(*n*) SLINGEL. Staatkund. Geſchr. 1 *D. bl.* 32 *en* 33.
(*o*) RENDORP, *l. c. p.* 20.

thans meer by de Staaten gedugt wierden, dan zy, reeds voorheen, geweest waren; ten welken opzigte men, onder anderen, kan aanmerken.

Eerstelyk; dat wel de Graaven, by derzelver inhuldiging, met eede, verbonden waren tot nakoming van de Privilegien, door hunne Voorzaten gegeven, en van de wel herbragte Kostumen, maar dat, des niet te min, deeze Landen, van ouds, en, byzonder, na dat de Duitsche Keizers allen aanspraak op dezelven, de leenroerigheid uitgezonderd, afstand gedaan hadden (*p*), hun erfgoed waren, over 't welk, daarom, by voorbeeld, FLORIS V., MARGARETE VAN HENEGOUWEN, WILLEM de VI., en JACOBA VAN BEIEREN (*q*), even als zedert Keizer KAREL de V., vrye beschikkingen maakten; terwyl, voor 't overige, de Edelen en Steden hen, reeds lange, voor hunnen *Opperſten Regter* en *Souverainen* Heer (*r*) erkenden; zo als ik, in 't vervolg, nader zal aanroeren.

Ten tweeden; dat de Graaven, by hun afwezen, reeds zeer lange voor Keizer KAREL den V., 't bestuur der Landzaaken, in hunne plaatz, aan eenen *Raad* (*s*) en, met naame, aan dien Raad, welke, in 't vervolg, het *Hof van Hol-*

(*p*) MIER. Groot Charterb 2 *D. bl.* 145.

(*q*) MIER. *l. c.* 1 *D. bl.* 412. 2 *D. bl.* 824. 4 *D. bl.* 383 en 1012. Deeze *Aanmerk.* 3 *St. bl.* 62.

(*r*) MIER. *l. c.* 4 *D. bl.* 953. RENDORP, *Differt. de Orig. ac potest. Ordin. sub Comit. p.* 14. SLINGEL. *Staatk. Geschrift.* 1 D. bl. 9. en volg. Vergelyk myne Aanmerk. op WAG. 3 D. bl. 140. *r.* 4. *van ond.* en op dit 5 *D. bl.* 339. *r.* 6. *van ond.*

(*s*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 3 *D. bl.* 357.

Holland is gezegd geworden hebben toevertrouwd; zo als, b: v:, het Hof, door PHILIPS den Goeden, geleezen wordt *gesteld te zyn*, „ *ten saken onser lande van Hollant ende* „ *Zeelant (t).*"

Ten derden; dat, uit hoofde van deeze magt, die Raaden of dat Hof, met eenen Stadhouder of President, aan 't hoofd, als Vertegenwoordigers van den Opperheer, dus moeten verondersteld worden, ook reeds toen, kennis te hebben mogen neemen van de Privilegien (*u*) der Onderzaten, van onlusten, in de Steden en ten platten Lande, gepleegd, en zelfs van zaaken, vrede en oorlog betreffende; waarom ook, by voorbeeld, zig de Staaten, tot het verkrygen van brieven van *Schaeyerhaaling*, tegen de Onderzaten des Hertogen van Holstein en zes Hanzee-Steden, ten jaare 1448, aan den Hove vervoegden, en het Hof, hier op, zodanige brieven, „ *aan de gemeyn Ridderscap ende Steden* „ *van Hollant, Zeelant ende Vrieslant*" verleende (*v*). Ja, 't gezag van den Hove was, lange voor den jaare 1531, zo groot, dat, zelfs wanneer het Graafschap openstondt, of gerekend wierdt open te staan, en dus de Steden, natuurlyk, den meesten invloed hadden, egter de beveelen tot invordering van ingewilligde Beden enz., op den naam van den *Raad, houdende Kamer in den Hage,* af-

(*t*) Zie *Chart. van* 15 *July* 1445. in *Memor.* T. 1445—1453. *Kas N.* van de Leenkamer.

(*u*) Groot Plakaatb. 2 *D. Kol.* 657.

(*v*) BOEIJ, Verhandel. der Oudh. van den Hove van Holl. 1 *St. bl.* 103.

afgekondigd wierden (*w*); met welken Raad, maar, in rang, na denzelven, de Steden, van ouds, by den Graave beſchreven wierden, als hy tegenwoordig was (*x*), of, in zyn afwezen, by deszelfs Stadhouder of Stadhouders, (want 'er waren 'er wel eens mêer dan een (*y*)) 't zy, om hun gevoelen te hooren, 't zy om, over gewigtige zaaken, met naame op 't ſtuk der lasten, hunne toeſtemming (want, naar het Duitſche Landregt, mogt een vry man tegen zynen wil geen Schatting opgedrongen worden) in te winnen; 't welk alles een teeken uit leeverde van 't vroeg gezag van den Hove, boven de Staaten (*z*). De tyd en plaatz laat niet toe hier meerder by te voegen, dan alleen, dat het van zelve ſpreekt, hoe, uit het gezag en de hoedanigheid van het Hof, de Staaten en Steden, on-

(*w*) BOEIJ. *l. c. bl.* 107.

(*x*) Deeze Aanmerk. op WAGENAARS 3 *D. bl.* 357.

(*y*) Deeze Aanmerk. op WAG. 3 *D. bl.* 510 *r.* 5. *v. o.* Zo vindt men, ter Leenkamer van Holland, in de *Blaffaert van Arkel*, fol. 2. *Vso.* een Brief van 10 July 1405. van den Burggraave van Leiden, en PHILIPS VAN DORP, toen s'Graaven Stadhouders, by welken zy van de Steden Haarlem, Leiden, Gouda, Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Ouwater, Rotterdam en Schiedam, „ *begeeren, dat gy twee of drie van* „ *uwen medegezellen, wten Gerechte, by Ons ſenden wilt, in den* „ *Haghe, alſo dat ſy aldaer ſyn op en Woensdage tavonts —* „ *naeſtcomende, om, des anderen dages, Ons, in alle ſaken, tot* „ *ons liefs heeren behoef, ten beſten te helpen raden, als dat* „ *eirberlycſte weſen ſal; dit en wilt niet laten.*" enz.

(*z*) SLINGEL. *l. c.* 3 *D.* Hoofdſt. 2. *bl.* 84 en 85. Ik heb boven vergeeten aan te roeren, dat onze WAGENAAR, te regt, gezegt heeft, dat „ der *Baljuwen* Vierſchaaren niet geſpannen „ mogten worden met zulken, die des *Baljuws* Knaapen „ waaren." Doch 't is, niet te min, zeker en bekend, dat de Graaven zelve, van de oudſte tyden af, met hunne Edele Leenmannen, die, in meer dan in een opzigt, van hun afhangelyk waren, plagten regt te doen in s'Lands hooge Vierſchaar. Vergel. VAN SPAAN, *Verhandel. over 't hooge Regtsgebied in Holland.* &c. 1 St. bl. 77.

onder de Regeering van 's Lands Graaven, en uit al' het geen ik, hier omtrend, overeenkomstig myne bevinding, aangemerkt hebbe, geen het minste besluit moet getrokken worden tot het gezag, het regt of den stand van zaaken, onder de Gemeenebest Regeering van hun Ed. Gr. Mog.; na de afzweering de eenige Souverainen van den Lande.

Bl. 34. r. 5. „ *De Dagvaart hadt egter voortgang.* De Staaten benoemden *den Advokaat* VAN DER GOES, enz." Men zou, evenwel, myns meenings, de zaak niet wel begrypen, indien men oordeelde, dat deeze, en vorige, bezendingen naar, en dagvaarten met, de Afgevaardigden van buitenlandsche Mogendheden, geschiedden, zonder voorafgaande vergunning van den Graave. Dat deez zoodanige vergunning van ouds verleende, wordt, in sommige, zeer oude, oorspronglyke Stukken, duidlyk vermeld (*a*). Van hier, dat ook de Briel, zonder verlof van haaren Heer, niet voor den Raad van Holland, ter dagvaard, met andere Steden, dorst verschynen (*b*).

Bl. 44. r. 9. v. o. „ *De* Schouten *en* Burgemeesters der Steden monsterden 't Volk." Dit is een blyk, dat men thans, hier omtrend, nog dezelfde gewoonte hadt, welke, in vroeger tyden, met naame onder de Bour-

(*a*) Zie by BOEIJ. *l. c.* 1 St. *bl.* 101.

(*b*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 *D. bl.* 454. *r.* 12. De hooge taal, welke (zie *l. c.*) Dordregt, toen, tegen JAN VAN BEIEREN voerde, sproot, misschien, uit de verwarring van dien tyd, in welken Dordrecht, op zeer gunstige Voorwaarden, zig verdraagen hadt, met JAN VAN BEIEREN, die zig hadt opgeworpen tot Graaf van den Lande; 't geen men, sedert, myns meenings te regt, begreep, dat hy nooit was. Zie by VAN DE WALL, *l. c. bl.* 883.

Bourgondische Regeering, plaatz greep, en waar nopens ik reeds, voorheen, gesproken heb (*c*).

Bl. 49. r. 10. „ *De* Landvoogdes *vergunde hun* (den Zeeuwen) *uit* s'Keizers *naam*, vier jaaren agter een, jaarlyks, twee duizend vyf honderd ponden — *van de* Keizerlyke bede te mogen inhouden, *om dezelven*, tot herstelling der Dykaadjen, *te gebruiken*." Uit dit en den onderstand in geld, voorheen, om gelyke reden, aan die van Lodyke, van wegen den Keizer, den Landzaaten verschaft, kan men besluiten, dat KAREL de V., hoe inhaalig ook en hoe zeer den Lande, tot het voeren zyner uitheemsche Oorlogen, uitmergelende, egter zig, aan de Dykaglen, zonder welker behoorlyk onderhoud hy zeer wel wist, dat het Land moest verlooren gaan, liet gelegen leggen; zo als hy dan ook, uit dien hoofde, reeds in den jaare 1515, KAREL VAN POITIERS, Heere van Dormans, in Holland, tot Opper-opzigter van dezelven hadt aangesteld, gelyk onze WAGEN., in het begin van het XVI Boek zyner Vaderlandsche Historie (*d*), heeft verhaald, tevens aanmerkende, dat men, egter, niet weet, dat deez, die tot 1540, (en dus ook nog in dit jaar 1532) in die Bediening bleef, hier een' voet lands bezat; (*) 't

(*c*) Aanmerk. op WAGENAARS 4 D. bl. 48 en 84.

(*d*) *l. c. bl.* 396–398.

(*) Thans blykt my, dat, op 10 February 1532 (1533), de Heer VAN ASSENDELFT, Ridder en President van den Hove van Holland, „ nevens enige anderen, by de Keys: May:, „ op 't Stuck van der Dyckaigen van geheel Hollant is ge„ committeerd." 1e. *Memoriael* van DE JONGE. *bl.* 156 en 157. *Vso.*

't geen, zeker, ten zy hy in bekwaamheden boven de Landzaaten uitſtak, dat kwalyk te denken is, met s'lands nut, en den aart onzer Dyk-Regeering, die, van de oudſte tyden af, *Land-ge-erfdens* vereischte (*e*), niet over een kwam. Ik haal, ondertusſchen, deze plaatz (van welke ik, in het vorige Stukje, niet geſproken hebbe) te meer aan, om, in 't voorby gaan, iets te kunnen opmerken, nopens het, verder, aldaar (*f*) gezegde van onzen Schryver; te weten, „dat „ de Schouw en de zorg voor het onderhoud „ der Dyken in Holland, van de tyden van „ WILLEM den II. af, toevertrouwd geweest „ was aan Dykgraave en Heemraaden, die „ uit de voornaamſte Ingelanden gekooren „ werden," en dat, „ Hertog PHILIPS van „ Bourgondie *de eerſte is geweest, die hier* „ *in, verandering maakte*; in 't jaar 1466, „ den Stadhouder en Raaden van Holland „ last geevende, om, nevens Gemagtigden „ des gemeenen Lands, opzigt te hebben op „ de verbetering der Zeeweeringen in 't „ Noorden van Holland." Men heeft, na WAGENAARS ſchryven, tegen dit gevoelen, verſcheiden, gewigtige, bewyzen ingebragt; en 't komt my, behoudens beter oordeel, voor, dat, ſints Koning WILLEMS tyd, de gewoone zorg voor de Dyken, wel aan Dykgraave en Heemraaden is toevertrouwd, maar, egter, zo, dat het oppergezag, altyd, aan den Souverain bly-

(*e*) Zie, by voorbeeld, Chart. van FLORIS V. van 1 April 1277. in MIER. Groot Charterb. 1 *D. bl.* 389.
(*f*) *l. c. bl.* 396.

blyvende, de Raad, in deszelfs afwezen, het zelve te meermaalen oeffende; ook blykt het, dat wel de aanftelling van Dykgraave en Heemraaden van Rynland, op den tweeden van Hooimaand des jaars 1515, aan POITIERS wierdt verleend, maar dat, gelyk de Keizer zelve, op den 25. van Wynmaand, daar aan volgende, een' nieuwen Dykgraave en Heemraaden van Rynland aanftelde, zoo ook, (en wel uit hoofde van zekeren Bevelbrief van den 12. Wynmaand 1516,) in den jaare 1532, dat is, volgens onzen kundigen Schryver, nog onder 't Opper-opzichterfchap van POITIERS, niet meer deez, maar de Stadhouder van Holland, naamens den Graave, een' Dykgraave van Rynland, uit drie Ingelanden, op benoeming van Hoog-Heemraaden, gekooren heeft, dien 't Hof aan dezelve Heemraaden gelastte te ontvangen (*g*). Ondertusfchen, hoe het hier mede mogt gelegen zyn geweest, en al hadden eens de Heemraaden, 't zy in het aangehaalde jaar 1466, of zelfs vroeger (*h*), en daar na, ten

(*g*) Privilegie en Handvesten van Rynland bl. 120–129 en BOKIJ *l. c.* 1 *St. bl.* 52 en *volgg.* en 2 *St. bl.* 23. en *volgg.* alwaar ik egter zie, dat onze Vaderlandfche Hiftoriefchryver veronderfteld wordt de *Memorialen* van den Hove van Holland te hebben gebruikt, 't geen my, tot nog toe, niet gebleeken is; zo als zy ook, in de Voorreden voor het 1 en 6 D. der *Vaderl. Hiftor.*, niet genoemd worden, onder de, door hem, gebruikte Schriften. Indien WAGEN. indedaad die Werken zelven niet zag, maar hem flegts, zo als ik reden heb te denken, 't een en ander Stuk, door een gunftige hand, was medegedeeld, ftrekt dit, in allen gevalle, zeer tot 's Mans verontfchuldiging; en hier geldt zyn eigen zeggen, in de Voorreden van het 6 D. *bl.* 8. „ Nooit is eenige Hiftorie zo volkomen gefchreven, of zy „ kan, door laatere ontdekkingen, verbeterd worden".

(*h*) Reeds in den jaare 1435 hadt men, met opzigt tot het Land van Heusden, aan PHILIPS geklaagd, „ dat die Dycken, „ daer

ten tyde van KAREL den V., waarlyk, de Dykaadjen deezer Landen, niet behoorlyk bestuurd, schynt het, egter, een hardheid geweest te zyn, dat de gezegde Keizer, zonder hier omtrend te veranderen, aan sommige Heemraadschappen het voorregt benam, om zelven het getal hunner afgestorvene Medebroederen te vervullen; een voorregt hun, reeds door FLORIS den V., ten jaare 1285, vergund. Onder de Graaflyke en, nog langen tyd zelfs, onder de Gemeenebest Regeering, zyn zy hier van verstooken gebleeven; tot dat zy, hier over, by de Heeren Staaten van Holland, in den beginne des jaars 1654, klagtig vallende, door hun Ed. Gr. Mog., op den 8. van Wintermaand van dat jaar, in hunne oude Regten zyn hersteld geworden (*i*).

Bl. 49. r. 15. „ *In verscheide Hollandsche en Zeeuwsche Steden heerschte, ten deezen tyde*, eene besmettelyke Ziekte." Die Ziekte zal, denklyk, de *Pest* zelve geweest zyn; immers zy heerschte, thans, in het nabuurig Friesland, alwaar de Stadhouder, SCHENK VAN TAUTENBURG, nevens President en Raaden van dat Gewest, op den 10 van Herfstmaand, naamens den Keizer, bevoolen, dat, wyl zy onderrigt geworden waren, „ dat de *haestige siecte* oft *Pestilentie*, an „ allen oerde van desen Lande, nu regnerende „ is

„ daer ontrent, qualyken geregeert ende verforcht werden." *Beschryv. van Heusden*, *bl.* 377.

(*i*) Zie, nevens de daar opgegevene plaatzen, *Staat der Nederl. 6 Deel. bl.* 221. Kwalyk aangehaald in myne *Dissert. de jure Agger. p.* 48. §. 5.

„ is, men, in elk dorp — daer 't van noden „ was, een off twee (soude) ordineeren, „ die den crancken hueren gerieff doen, „ ende die van den rycken aelmoessen ver- „ gaderen, daer mede men de arme crancken „ mach onderhouden;" ook wierdt „ den- „ seluen persoonen, ende oick allen anderen, „ woonende in de huysen daer die crancte „ is, bevoolen, als zy vuyten huyse gaen, een „ witt roeyken in de handt te draghen, „ ende voire densleuen huysen enen stro- „ wisch te hangen, by verbeurte van drye „ Karolus Guldens, so wye des in gebreke „ bevonden sal worden, ende mechtig te „ betaelen; ende die des nyet mechtich en „ zyn, by verbeurte van gefrustreert te zyne „ van der armen aelmoessenen (*k*)." De Pest heeft, sedert dien tyd, nog eenige jaaren, nu en dan, deeze Landen gedrukt, en men nam 'er, ook in Amsterdam en elders, ten jaare 1534, voorzigtige behoedmiddelen tegen, die met de bovengemelde, gedeeltelyk, over een kwamen (*l*).

Bl. 63. r. 17. „ Fors genoeg *hernamen* (de Keizerlyke Gemagtigden) *dat de* Keizer, *geld willende ligten op* ingewilligde *Beden*, zulks den Steden niet behoefde te vraagen." Onze WAGEN. schryft zeer wel, „ *fors genoeg;*" 't geen niet zegt, dat de Gemagtigden, naar het regt dier tyden, dus niet vermogten te antwoorden. In der daad, het stondt s' Lands Staaten vry, eene Bede, al of niet, in

(*k*) Groot Charterb. van Vriesl. 2 *D. bl.* 622.
(*l*) WAGEN. Beschryv. van Amsterd. 3 *D. bl.* 27.

in te willigen; zo dikwyls men op die vryheid eenigen inbreuk deedt, (en men deedt het, byzonder onder KAREL den V. en zyn' Zoon PHILIPS, meêr dan te veel) pleegde men een daad van geweld en de Graaven zelven hebben, meêr dan eens, uitdruklyk erkend, dat zy hier niet toe bevoegd waren. Maar, als eene Bede ingewilligd was, hieldt de magt der Staaten, op; die verkreegen Bede was, dan, het goed van den Graave geworden, en hy, by wien, alleen de uitvoerende magt was, kon zodanig handelen nopens de heffing, ligting, korting, kwytſchelding enz:, als hy billyk oordeelde. Hier toe kan men betreklyk maaken het zeggen van den Raadpenſionaris VAN SLINGELAND, „ alles, „ wat, in het ſtuk der Schattingen, zweemde „ naar oppergezag, en na compulſive magt, „ reſideerde geheel by den Graaf; ſodanig „ egter, dat die dezelve magt niet konde „ oeffenen, als met *conſent* der Staaten:" welke laatſte woorden hy, egter, alleenlyk tot het inwilligen der Bede betreklyk maakt, waar omtrend hy, te voren, gezegd hadt, „ het *conſent*, door de Staaten, gedraagen „ zynde, deedt de Graaf directelyk de *ge-* „ *conſenteerde Penningen* innen." Men zie breeder over deeze ſtof de hier onder aangehaalde Verhandelingen (*m*); alwaar ook, te regt, wordt aangemerkt, dat, in vroeger tyden, de Graaven gewoon waren in perſoon de

(*m*) SLINGEL. *l. c. bl.* 15. HENEMAN, Verhandel. over de Graafl. Beden. 3 *Hoofd.* § 6. *bl.* 101–106. en § 8. *bl.* 108–112. § 10. *bl.* 116.

de Beden te verzoeken, en dat, daarom, onze WAGEN., reeds elders, te regt heeft aangeteekend (*n*), hoe PHILIPS van Bourgondie, in wiens tyd en voor wiens tyd, men reeds, door s'Graaven Stadhouders, nu en dan, die Beden deedt vraagen, ten jaare 1452 beloofde, „ voortaan geene Beden te zullen „ vorderen in s' Graaven afwezigheid;" zo als ook, uit hoofde van dat zelve regt, de Staaten, aan Koning PHILIPS den schoonen, deszelfs Beden weigerden, toen hy, naar Spanje vertrokken, dezelven, door Plaatsbekleeders, hadt doen vorderen. De Staaten, egter, dorsten zig hier minder tegen verzetten, onder KAREL den V., toen, zekerlyk, en nog meerder onder PHILIPS zyn' Zoon, de Beden, uit hoofde van s' Vorsten uitlandigheid, meest al, of door de Landvoogdesse, of den Landvoogd in der tyd, of door de Stadhouders der byzondere Gewesten of door hunne Vertegenwoordigers, plagten te geschieden; zo als ons de loop der zaaken van dit V. Deel, met verscheiden bewyzen, leeren kan.

Bl. 72. r. 17. „ Heimelyk zonden zy Booden uit, om hunne Aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munster te ontbieden." Een zeer merkwaardig afschrift van zodaanigen Brief heeft WAGENAAR, elders, opgegeven (*o*).

Bl. 74. r. 10. van ond. „ 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt." Schoon VIGLIUS in

(*n*) Beschryv. van Amsterd. 2 *D. bl.* 249.
(*o*) Beschryv. van Amsterd. 3 *D. bl.* 17.

in deeze onderneeming weinig slaagde, en de Bisschop, by 't inneemen der Stad, slegts drie duizend Knegten en drie honderd paarden by een hadt (*p*), onttrok men zig, hier te lande; niet geheel aan zyne hulpe. Immers, dat eenige Nederlanders in s'Bisschops dienst geweest zyn, blykt uit een' Bevelbrief des Keizers, van den eersten van Lentemaand 1535, by welken, Burgemeesteren en de verdere Regeering van Franeker gelast worden, openlyk en scherpelyk, te verbieden, „ dat geen luyden van oerloge, „ te peerde noch te voete, wesende tegen„ woirdelyk binnen der Stadt, hem en „ vervorderen te gaan ende te trecken in „ den dienst van vreemde Princen, Heeren „ oft Gemeynten, sunder onsen oirloff ende „ consent,, op te verbeurte ende confiscatie „ van liue ende van goeden, *hier aff* „ *gereserveert ende vuytgesunde rt de ghene,* „ *die, jegenwoirdelyk, dienen den Bisscop* „ *van Munster, tot verdriuinge van den* „ *vermaledide Secte van den Herdoopers* (*q*)."

Bl. 87. ond. r. „ Zelfs voor 't overgaan van Munster, *verwekten* de Herdoopers *in* Holland, *met naame te* Amsterdam, *verscheiden' opschuddingen.*" Een gedeelte van hun hadden het ook op de Zeeplaatzen gemunt. Immers, hoe zeer my niet heugt dit, elders, ontmoet te hebben, blykt het egter uit ééne plaatz, door my, voorheen, aangeteekend uit de *Reekening der Thesaurie van den Briele*, loopende van den eersten van Wynmaand

(*p*) Vaderl. Hist. 5 *D. bl.* 83.
(*q*) Groot Placaatb. van Friesl. 1 *D. bl.* 665.

maand des jaars 1534, tot den laatsten van Herfstmaand 1535, en dus luidende „ alzoe „ de Stede gewaerscouwet js geweest, by „ den Hove van Holland, van dat de *Haer-* „ *doopers* ende de ghene *die voor Munster* „ *geleghe hebbē*, in meenighe waren, ten „ hadde, deur de hulpe van God almachtich, „ anders verkeert, te *arriveren ende om te* „ *slaen anderselver Stede ofte Goedereede*, „ *om hem lieden aldaer te berghē eñ tont-* „ *houden*, soe hebben die van den Gerechte, „ tot bewaernisse ende toegesicht van desel- „ ue Stede, geordonneert voor elcke Poorte „ zekere daechwaeckers, die reguard nemen „ zoudē vp de ghenē, die binnē derselver „ Stede pasfeerden, van waer dat die „ quamē, ende ooc waerwerts dat zyl: heen „ wilden." Jammer is het, dat het tydstip, van en tot het welk die waaking duurde, (voor welke elk man vyf of zes grooten, daags, trok,) niet anders is aangeteekend, dan met deeze algemeene woorden „ XLIX *daghen*;" gelyk ook, in 't gansche Hoofdstuk, waar in de bovengem. plaatz voorkomt, geheel geene dag- of maandteekening wordt gevonden. Dan, daar hier gesprooken wordt niet van het *overgaan van Munster*, 't geen den drie- en- twintigsten van Zomermaand 1535 voorviel, maar alleen van hun, die *voor Munster gelegen hebben*, zoude ik dit geval liefst brengen tot het voorjaar van 1535, en tot dat soort van Herdoopers en hunne Aanhangelingen, die zig, voor 't innemen dier Stad, door hunne Geloofsgenooten, wel derwaarts begeven hadden, maar, of niet

bin-

binnen geraakt, of niet binnen gebleeven waren, en thans, even als JAN VAN GEELEN en de zynen (r), door 't land zworven, om zig van andere bezittingen, gewapenderhand, te verzeekeren. Ja, daar onze WAGENAAR heeft opgemerkt, (s) uit een' geloofwaardig' Schryver, dat, in 't begin van Bloeimaand, eenigen deezer Zwerveren voor den Boom van Amsterdam gekoomen, met inzigt om de Stad te helpen bemagtigen, op 't verneemen der nederlaage van de hunnen, sedert naar Engeland zeilden, kan het, zeer ligtelyk, weezen, dat deeze zelve Luiden, in 't eerst, slegts een landing op Oost- of West-Voorne in den zin hebbende, of, ten minsten, dit den Hove, als derzelver voorneemen, aangebragt zynde, hier op het Hof de bovengemelde waarschouwinge daar tegen heeft doen afgaan.

Bl. 91. r. 18. „ JURGEN SCHENK, *Stadhouder van Friesland*, herwon het Klooster." Na dien tyd, nam men, in dat Gewest, de strengste maatregelen tegen de Herdoopers. De Staaten van den Lande booden den Stadhouder aan, voor 't vervolg, tegen dezelven, met den derden, ja, des noods, met *den anderden*, (dat is den *tweeden*) man te dienen; de ordonantie voor het oprigten van den derden man, is nog voor handen en, ook met opzigt tot het Krygswezen van deezen tyd, vry opmerkelyk (t).

Bl.

(r) Vergel. WAGEN. alhier, *bl.* 72, 73, 80, 81, 91 en 99. DE VEER, Kronyk. *bl.* 39 en 40.

(s) alhier, *bl.* 99. en Beschryv. van Amsterd. 3 D. *bl.* 44.

(t) Charterb. van Vriesland. 2 *D. bl.* 671—676.

Bl. 99. r. 5. „ De ſtrengheid, *met welke men handelde* enz." Ik vinde, met opzigt tot Amſterdam, in geſchreeven Aanteekeningen van de zestiende eeuw, onder anderen, deeze woorden, „ Item ſyn int generael ſoe voor „ den oploop als in den oploop ende nae „ den oploop — ſoe gheſlagen als gheiuſti- „ ceert *hondert ende ſeſtien mansperſonen* „ ende *xxv. vrouwen*, bedragende den „ nomber tſamen ſoe mans als vrouwen „ *hondert een ende veertigh perſonen* int „ gheneraël (*u*)."

Voor 't overige, ging men zoo heviglyk tegen de Wederdooperen in 't algemeen te werk, dat de Prokureur-Generaal van Holland, aan de Koninginne Landvoogdesſe en den geheimen Raad, te kennen gaf, dat, zoo wel de Raaden van Holland, als andere Regters, verzogten, nu en dan, als de zaaken het ſcheenen te vorderen, met eenige meerder gematigdheid te mogen handelen, byzonderlyk zwaarigheid vindende, om, naar ſtrengheid der Plakkaaten, zig te gedraagen in het ſtraffen met de dood van Vrouwen, Kinderen en jonge Lieden, die, door derzelver Mannen, Vaders en anderen verleid waren geworden, maar, ſedert dien tyd, door 't bywoonen van den Roomſchen Godsdienst en het gaan ter Misſe en ter Biegte, blykbaar berouw hadden getoond. Dan, de Landvoogdesſe, bedugt voor den list der Herdooperen, en meenende, dat, in deeze tyden, alle maa-

(*u*) *Nieuwe Mare, dat geſciet is binnen Amſtelredam, ſedert den jare* 1534. MS.

maatiging gevaarlyk ware, gelastte 't Hof, zeer nadruklyk, op den vierden van Bloeimaand des jaars 1535, 's Keizers Plakkaten, zonder eenige *dissimulatie, dispensacie ofte moderatie*, uit te voeren (*v*).

Bl. 101. r. 7. v. o. „De Landvoogdes *hadt, te Brussel — het* Schiet-speel van St. Joris *bygewoond, en was* Schutters-Koningin *geworden.*" WAGENAAR heeft reeds (bl. 22. van dit Deel) doen zien, dat zy zeer op de Jagt verslingerd was; 't was dan geen wonder, indien zy, handig, met het geweer konde omgaan en den vogel trof, die, aan een mast, of steng, wel eens gezet aan een molenroede, (*w*) ofte iets dergelyks, zodaanig was vastgehegd, dat hy, by het treffen, ligtelyk omdraaide, maar kwalyk af te schieten was. In Braband, daar het nog niet buiten zwang is, vierde men voornaamlyk zulke speelen, die ook PHILIPS de Schoone, ALBERT en ISABELLA zeer beminden (*x*). 't Uitmuntenste, zegt men,

(*v*) *Tweede Memoriaalboek* van de JONGE. *bl.* 3. *Vso.* 5 *Vso.*; kwaalyk aangehaald in 't *Repertor. der Placaat.* bl. 31.

(*w*) Thesaur. Reek. der Stad Briele, *exper. ult. Sept.* 1448. Capitt. „*ander vuytgane van alderhande parcelen.*" Item betaelt „den Molenaer vp te Langestraetsche Moelen van dat de „Papegay an de Moelen opgericht worde 1 ß. gr." Op dit zetten van den Vogel aan een *roede*, ziet men, in 't bovenaangeroerd Werkjen „*Van de verveerlicke aenstaende tyt.*" alwaar, *bl.* 2., „nympt een exēpel unde gelicknisse, van enē holtē Papegoy der Scuttē, waneer dē opgeheuē is in d'lucht daer komē vele Scuttē, eñ doē grote vlite m ʒ scietē. De ene Scut om dat houet of de and'. dē stert, de derde de vlogelē; — mer op dat leeste kumpt een, uñ *Schut de Vogel va de roden*, uñ de wart geert uñ geholdē vor den Koninck."

(*x*) MATHÆI. *Anal. Tom.* 1. *p. m.* 300 *et* 301. E. DE VEER. Kron. *bl.* 47. In deezen tyd waren alle Schutterlyke Oeffeningen en byzonder den Jagt, by veele Vorsten en Vorstinnen, in aanzien. Als, *Katharine de Medicis*, Koningin van Frankryk,

men, in 't jaar 1444 en te Brussel, gegeven te zyn (*y*). Hier te Lande was het niet minder bekend, en men weet, dat JACOBA VAN BEIEREN, te Goes, in Zeeland, den Papegaai trof. De zugt voor deeze Oeffeningen was zo groot, dat men, by 't schieten van een' Vogel, de Schutters, niet alleen van 't platte Land rondomme, maar, uit ver afgelegen Steden, in menigte zag opgekomen, en dat men, behalven de eer van den Vogel te hebben geschooten, ook, veelmaals, andere pryzen aanboodt. Zoo verzogten en verkreegen de *oude Schutteren*, van Amsterdam, van den Hove van Holland, ten jaare 1534, door geheel Holland te mogen doen aankondigen, „ dat zy „ van meyninge waren te stellen zekere „ ziluere prysen, te winnen mitten bussen „ ofte cloeuere, tot ene oeffeninge ende „ onderhoudinge van den Konste (*z*).” In de Reekening der Stad Briele, eindigende met den laatsten van Herfstmaand 1548, leeze ik, „ gescenct *den Schutters vā* „ *Amsterdamme*, alsoe sy luyden *meest in* „ *getale* quamen schieten naar *den prys van* „ den grooten Os, vier steden Kannen Wyns. „ bet. VI ß. III gr. (*a*).” Wanneer 't geluk

zyk, in 't veld wandelde; liet zy zig een voetboog (*arbalête*) nadraagen, om geen schoot te missen. Men vondt, zelfs in godsdienstige Geschriften, van dien tyd, Spreuken, uit de Jachtgebruiken ontleend. *Voyez* LA CURNE de St. Palaye *Memoir. Histor. sur la Chasse.* p. 322--328. *Cat.*

(*y*) *Excell. Chron. va Brab.* (gedr. in 1517.) op 't jaar 1444.

(*z*) I. *Memori.* van DE JONG. *bl.* 227. *Vso.* (17 Juny.)

(*a*) Capit. „ *ander vuytgheuen van Schenken.*” Zie ook Kron. van Antwerp. *bl.* 35. en *l. c.* Capitt. „ *ander vuytgheuen* „ *van*

lok in 't Vogel treffen aan groote Heerente beurt viel, schonk men hun, veeltyds, een' Kovel, die, op sommige plaatzen, met zilver versierd, de *Zilveren Kovel* genaamd wierdt; hoedanig een men leest, aan den beroemden FRANK VAN BORSELEN, in den Briele te zyn geschonken geweest (*b*).

Bl. 102. r. 11. „ Ook werdt 'er, omtrend de Unie, niets gesloоten." Hier toe zal in den weg gestaan hebben, dat sommige Gewesten 'er zeer tegen waren. Immers, die van Friesland hadden hunne Gemagtigden niet naar Mechelen afgezonden, dan voorzien van een sterken last, tegen dit werk der Unie. (*c*).

Bl. 119. r. 18. „ *Schoon* CHRISTIAAN de III. —, *den Gelderschen, in Appingadam, ook* twee duizend man hadt toegezonden, *konden deezen, egter, 't overgaan der plaatz geenzints verhinderen.*" Op 't gerugt, dat deeze Manschap, veel al uit Holsteineren bestaande, in aantogt was, schreef de Stadhouder SCHENK, Vryheer van Tautenburg, den Steden, om eenige Manschap. Aan Leeuwaarden, verzogt hy, *om hondert van den*

„ *van alberhande parcelen*, Betaelt Claes op den Thoorn, „ van dat hi *de Leewen bielp maecken*, doe men den Papegay van „ den Os schoot, *daer de Cloeviers op rusten*, VI gr." *Cloeviers* agte ik bedurven uit *Colevrines*, dat is *Haakbussen*. Vergel. BURM. Aanm. op de Nederd. Taal. 2 *D. bl.* 468 en 464. Zie ook over deeze stof, Chron. van Arnhem. *bl.* 101 en 102.

(*b*) Thesaur. Rek. Briel. *expir. ult. Sept.* 1489. „ Ge„ scenct mynen genadigen Heere van Oesteruant een *Seats„ caproen*, coste mit laken, zilver, beduren en van maken „ III ℔. IX ß. IIII d: gr:". Zie verder de plaatzen, aangehaald by VAN HASSELT, in de uitgaave van KILIAEN, op 't woord *Kovel*.

(*c*) SCHWARTZENB. Groot Charterb. 2 *D. bl.* 679.

den besten Borgers, welken hem ook wierden toegeschikt. Onder aan den Brief, die gegeven was op den 26. van Hooimaand des jaars 1536, en, sedert, uit het oorspronklyke, is in 't licht gebragt, hadt hy de volgende woorden geschreven, die my voorkoomen den gullen aart van deezen Krygsman, eenigzints, te teekenen, „ Gude Frunde, „ ick bit ghy sult my aber nyt verlaten; „ my dunckt myne Fiende (vyanden) wolden „ my gerne vordrucken ende vordempen; „ syn nochthans der hoepeninge ghy ende „ ander myne frunde wuden my alhier myner „ yle by stant duen, als ick my des gans„ lick tot v myt guder herten betruwe; „ ende alle tyt weder vorschulden wil; *hiet „ myt hebt hundert dusent guder nacht.* „ Gesohreuen *myt myn eigen handt.* TAU„ TENBURG (*d*).” De Stad liet niet na, aan dit verzoek te voldoen; waar voor hy, sedert, dank zeide (*e*). Ook kwamen de Friesche Burgers en Landluiden zeer te stade. SCHENK, hunne versterking gekregen hebbende, plaatste dezelven, naar 't schynt, nevens de overige Burgeren en Huisluiden uit Groningen en Groningerland, voor het belegerde Appingadam en, toen, met zyne Ruiteren en Knegten, naar *Heiligerlee* snellende, wagtte hy, aldaar, de komst der Holsteineren af. Naauwlyks waren zy genaderd, of SCHENK ging 'er op af en, hun geen tyd gunnende om zig in behoorlyke slagorde te stellen, bragt hy ze, ylings, op de

(*d*) SCHWARTZENB. *l. c. bl.* 685 en 686.
(*e*) *l. c. bl.* 686 en 687.

de vlugt en veel Holsteinsche Jonkeren, gevankelyk, naar Groningen, terwyl de Drost van *Wedde*, die zig mede by hun bevonden hadt, naar Leeuwaarden gevoerd wierdt. Deeze Slag viel voor twee dagen voor *Sint Laurens*, en dus op den 8. van Oogstmaand des jaars 1536 (*f*).

Bl. 126. r. 5. „ Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen, hadden hem met hunne Schepen, op deezen togt verzeld." De Nederlandsche Schepen begaven zig naar Barcelone, daar zy den Keizer zelve vonden, die, op de Galei van Andrè Doria, Admiraal van s'Keizers Vloot, van daar, met hen, naar Barbaryen overstak. *Zy* voerden, behalven een aanzienlyk getal van Krygsluiden, ook een meenigte voorraad mede, welke, zo voor eigen onderhoud, als van een gedeelte van s'Keizers verdere Legermagt, strekken moest (*g*). Ook was de toeloop van hier te grooter, om dat de Keizer het bestryden van *Barbarosse*, schoon, in den grond, geschied om zyne Staaten van dien gevaarlyken Roover te bevryden, den glimp van eenen Kruistogt gaf; waarom hy ook, in plaatz zyner gewoone Wapens, witte damaste Vaanen voerde en, daar in, een rood Kruiz (*h*). 't Is aanmerkelyk, dat men, by 't overgaan van Tunis, alwaar Karel twintig duizend Christen Slaaven verloste, onder anderen, nog verscheidene Wapenen vondt, die den

(*f*) E. Beningha, Hist. van Oost-Friesl. 4 *Boek*, *Cap.* 77. *bl.* 692

(*g*) Haræus *Annal. Brab. Tom.* 1. *fol.* 599.

(*h*) E. de Veer, Kron. *bl.* 41.

den Christenen, in de dertiende eeuw, op den ongelukkigen togt van LODEWYK, gezegd den Heiligen, Koning van Vrankryk, ontnomen waren (*i*).

Bl. 128. r. 5. „ De Kryg werdt, wederzyds, voortgezet." Hoe zeer 't gebruik, om *Leenmannen* ten kryge op te roepen, thans, minder in zwang was, wierdt egter het Hof van Holland, op den een en twintigsten van Oogstmaand des jaars 1536, gelast openlyk aan te kondigen en „ sceerpelic te beueelen, „ dat alle Edele *Leenmannen*, *Mansmannen* „ ende anderen, die gehouden ende verbonden zyn, ter cause van heuren leenen, „ achterleenen, ende andere goeden, ons in „ oerlogen te dienen, mitsgaders die ghene, „ die Renten vp te voorsz Leengoederen hebben, hen *toerusten*, *vpstellen* ende *houden* „ *gereet*, *om Ons te dienen*, jn der vorme „ ende maniere, begrepen jn de Instructie, „ die wy hebben doen maicken ende ouer „ seynden sullen; op te peyne, die des in„ gebreke wesen sullen, te arresteren ende „ in onsen handen te stellen alle die Vruchten „ ende Incomen van den voirsz Leenen ende „ Achterleenen, zoemen, jngelycke saicken, „ gewoenlick js." De Instructie zelve is my niet voorgekomen, en de opgevolgde vrede met KAREL VAN GELDER heeft, mooglyk, verandering, in de uitoeffeninge van dit streng gebod gemaakt (*k*).

Bl. 132. r. 7. v. o. „ *De Staaten van Holland hielden* (op de vereeniging met het Sticht,)

(*i*) HARÆUS. *l. c. fol.* 601.
(*k*) 2. *Memor.* VAN DE JONGE. *W.* 80.

Sticht,) — *aan by den Stadhouder*, onder anderen, in de jaare 1535 en 1536." De Brieven van KAREL den V, om Holland met het Sticht te vereenigen, waren reeds (als onze WAGEN. wel gezegd heeft, bl. 131) in Grasmaand *van den jaare* 1534, gegeven. Het is aanmerkelyk en, denkelyk, aan de tusschen beide gekoomen ſtrubbelingen, mede door hem alhier aangevoerd, te wyten, dat, hoe zeer, naar s' Keizers beraaming, de Stad, Steden en Land van Utregt, aan deeze zyde den Ysſel, door den Stadhouder van Holland, ſedert dat jaar 1534, zouden moeten worden beſtuurd, egter de Lastbrief voor deezen laatſten, thans ANTONI *van Lalaing*, Graave van Hoogſtraten, eerst getekend is op den dertienden van *Hooimaand des jaars* 1536 (*l*).

Bl. 139. r. 7. „ Beſtand van tien maanden." Men hadt dit beſtand, zo als anderen reeds hebben aangemerkt, meest te danken aan de tegenwoordige Koninginne van Vrankryk, LEONORE, en haare Zuster, MARIA, Koninginne Weduwe van Hongarye en thans algemeene Landvoogdesſe der Nederlanden; welke beide Vrouwen deeze verderflyken oorlog niet, dan met den uiterſten tegenzin, zagen voortduuren, en geen gepaste middelen lieten voorby gaan, om, door vereeniging der partyen, 'er een gelukkig einde van te maaken (*m*).

Bl. 143. r. 4. „ De Hertog van Gelder

(*l*) „ Uit een Geſchreven Lyst van *Stukken de Provint. van* „ *Utregt raakende.*" op dat jaar.

(*m*) DANIEL, *Hiſtoire de France. Tom.* 5. *p.* 352.

der — *schreef* — *aan Burgemeesteren van* Amsterdam, *dat men hem, ten onregte,* van eenen aanslag op Enkhuysen verdagt hieldt" *enz.* Wagenaar en, voor zo ver ik zie, de door hem aangehaalde en andere Schryveren, regelt zig hier naar 't vervolg op de Hollandsche Kronyk, door E. de Veer; alwaar, deeze zaak, omstandiglyk, verhaald wordt; en men, by het gewaagen van den brief van Hertoge Karel, dien Vorst in den eersten persoon doet spreeken; waar uit men zeggen zoude, dat de Kronykschryver dien brief zelven gezien en nageschreven hadt.

't Schynt, dat de Regeering van Amsterdam dit Geschrift, terstond, aan den Hove van Holland heeft medegedeeld; immers, in de gelyktydige Memoriaalen van dat Hof, wordt 'er een affchrift van gevonden; maar het geen, in bewoordingen, vry veel van de opgaave van de Veer verschilt. De Hertog, zonder *Enkhuizen* te noemen, of van eenige verdenking omtrend, laat staan verontschuldiging van zynen persoon te reppen, geeft, alleenlyk, de zaak den glimp, als hadden zyne Schepen den Kardinaal van Bourbon, die hem bezoeken wilde, op de, door deezen bestemde, plaatz, niet gevonden, maar, uit een klein, hun toegezonden, Vaartuig verstaan, dat die Geestelyke de reiz naar Gelderland, in den tegenwoordigen oorlog met Vrankryk, niet verder dorst voorttezetten, zonder, alvorens, genoegzaame zekerheid of vrygeleide van Amsterdam en andere Steden, welken hy voorby moest

waaren, bekomen te hebben; om welke reden dan, de Hertog nu vrygeleide en voor den Kardinaal, en omtrend twintig Lieden van deszelfs Gevolg, in één' Schip, zeide te verzoeken, gedunrende ongevaar, veertien dagen. Ik heb dit Stuk, 't geen, myns weetens, nooit gedrukt is, hier agter doen plaatzen, in de Bylaage E.

Bl. 144. r. 4. „ Te Hoorn, te Enkhuizen, en andere Waersteden *was men zeer op zyne hoede*, de plaatsen versterkende enz." Niet alleen geschiede dit aan de zyde der Zuiderzee, welke hier meest beoogd wordt, maar ook aan die der Maze en Noordzee. De Stadhouder van Holland deedt den Zeedyk van 't Land van Voorne bezorgen; men deedt een omslag in gelde, om de vestingwerken van den Brielle, onder 't opzigt van eenen *Walmeester*, te herstellen en te verbeteren, men zondt 'er, uit Holland, ook Geschut, met naame zwaare *Bussen*, en, daar toe, eenige *Busmeesters*; ook waakten Stads Waakers, by dag en nagt, op de Toornen „ om de Stede te „ waerscouwen voer enighe viande die ouer „ zee mochten anslach doen, byzonderlyk, „ tegen de Fransoysen ende andere Viande „ s'Lants (*n*)."

Voor 't overige, schynt men op het versterken der Grenz- en andere Plaatzen, thans, door geheel Holland, bedagt geweest te zyn, en zulks niet tegenstaande, daar omtrend, de noodige zorge was aangewend, tien

(*n*) Thesaur. Rek. Briele, *exper. ult. Sept.* 1537. Capitt. „ *ander vrytgheven van alrehande parchlen.*"

tien jaaren bevoorens, te weeten in den jaare 1527, toen men vreeze hadt voor een inval der Gelderschen. Onze WAGEN. roert, op dat jaar, en in zyn 16. Boek; die zaak, kortelyk aan, uit het geen hem de Registers van s'Lands Advokaat, VAN DER GOES, aan de hand gaven; dan, daar my, (die, door een zwaare krankte belet wierdt, op dat Boek iets aan te teekenen,) onder 't schryven deezes, hier omtrend een zeer aanmerklyk Stuk voor handen komt, 't geen niet ondienstig is ter nader kennis van den staat der Vestingen voor de helft der 16. eeuw, heb ik verneemd het zelve in de Bylaagen te moeten plaatzen. In Friesland hieldt men ook wagt (*o*), en dit schynt, 't geheele land door, plaatz gevonden te hebben.

Bl. 147. r. 9. v. o. „ *De oude Hertog* (KAREL) *viel* — *in eene Krankheid die hem* uit het leven rukte." Hy was ook, in den jaare 1522, door een Beroerte overvallen geweest, maar herstelde toen weder. Men zie, nopens deszelfs begraaving, de hier onder aangehaalde plaatz (*p*).

Bl. 158. r. 8. „ BOSSU, *herwaards afgezonden, om* in Holland en Zeeland — *Scheepen in gereedheid te houden.*" Zyn last strekte zig uit tot de *Landen van herwaerts over*, dat is tot *alle* de Nederlanden, daar Schepen te krygen waren, met naame

ook

(*o*) Bylage D, alhier, Vergelyk Reg. AERT VAN DER GOES. *bl.* 43, 44, 50, 51 en 52. en SCHWARTZENB. *l. c. bl* 703 en 706.

(*p*) VAN HASSELT, Chron. van Arnhem, *bl.* 108. vergel. *bl.* 86.

ook tot Friesland, alwaar, uit dien hoofde, in Sprokkelmaand van den jaare 1539, gelyk verbod aan de Schippers gedaan wierd, als hier, nopens Holland, te regt, vermeld wordt (q).

Bl. 162. r. 7. v. o. „ De Staaten (*van Holland*) gaven hunne toestemming tot de Bede enz." In Holland was 't gunnen van Beden, thans, zo gewoon als bezwaarend; maar in Friesland, daar het vraagen van dien tegens het twaalfde Artikel des Traktaats van den jaare 1524 aanliep, hadt men, zo als ik reeds heb aangeteekend, getragt dit voor te koomen, door een Geschenk. Men vondt zig egter in zyne meening bedroogen. Reeds op den zeventiende van Hooimaand des jaars 1537, was, aan dat Gewest, voorgeslagen, zyner Majesteit te gemoed te komen, omtrend de kosten, welken hy, in den Franschen Oorlog, ter beveiliging van Friesland tegens de invallen van Karel van Gelder, moest doen; en, toen hier een stilstand van wapen op volgde, zondt men Philips van Lannoy, Heer van *Molenbaix*, naar Leeuwaarden, die, aldaar, op den 10. van Oogstmaand, des jaars 1537 aandrong, den Keizer eenige Penningen toe te staan, voor de gemaakte Onkosten by 't bemagtigen van Groningen en Ommelanden met Drente. De Friezen beriepen zig op hunne armoede, 's Keizers woord, hun Traktaat, het vrywillig aanbod eener Gifte en meerder andere redenen, ver-

(q) Schwartzenb. *l. c. bl.* 726.

verhoopende, dat men, met dit antwoord, zig wilde vergenoegen, ten. zy men hun liever ontheffen wilde van zekere bezwaaren, welken zy opgaven. Dit een en ander hieldt het werk sleepende; doch, na verscheiden handelingen, stondt men, eindelyk, den Keizer, in Zomermaand des jaars 1539, eenen *gracelyken penning of propyn* toe, van 40000 Karolus Guldens eens, mits hy zig, voortaan, verbonde tot onderhouding des Traktaats van 1524, en tot afdoening van de daar op gedaane inbreuken. De Keizer verbondt zig, sedert, en deedt een Plakaat afkondigen, doch kwam zyn woord niet altyd na (*r*).

Bl. 169. r. 6. „ *Sommige Schryvers, ook de nauwkeurigsten, verhaalen zelfs, dat Zy* (de Gentenaars) – *den Koning van Frankryk, Gend en gansch Vlaanderen zouden hebben aangebooden.* Doch de Schryver, dien wy hier voornaamlyk volgen, rept hier van geen woord." 't Gezegde van onze WAGEN. is gegrond en naauwkeurig. Of men, egter, uit het stilzwygen van JAN *den Hollander*, zynde den Schryver, door onzen WAGEN. bedoeld, zou moeten besluiten, dat, waarlyk, de Gentenaars hunne Stad en Vlaanderen den Franschen Koning *niet* aangeboden hebben, is een andere Vraag, die, ontkennender wyze, zo ik my verbeelde, mag beantwoord worden; te meer, daar die zaak zeer wel heeft kunnen geschieden, al vindt men 'er zelfs geen melding van in het

(*r*) SCHWARTZENB. *l. c. p.* 703, 708, 713, 727, 753; 757, 759, 762, 796. ENZ.

het, hier mede aangehaald, Strafvonnis, 't geen KAREL, naderhand, tegen die van Gent uitsprak; nadien de Keizer, thans in vriendschap met FRANÇOIS den I. zynde, opzetlyk kan hebben nagelaaten, een aanbod, aan dien Vorst gedaan, als strafbaar te doen voorkomen, in een openbaar Vonnis. Zo veel is zeker, dat, by 't zwygen van JAN *den Hollander*, (een Gentenaar van geboorte en Kanunnick van *S. Waltrude* te Bergen in Henegouwen,) verscheide andere, gelyktydige, Schryveren, niet alleen van dit aanbod der Gentenaaren, aan FRANÇOIS den I., gewaagen, met byvoeging, dat de Dauphin van Vrankryk, uit geheime inzigten, door middel van den Heere van Montmorency, den Koning (altyd vlammende op het Hertogdom Milaan) hadt weeten te beweegen, om de Vlaamsche Bezending, met veragting, af te wyzen en 'er den Keizer, terstond, opening van te geeven, maar dat ook, onder deeze Schryveren, zig bevindt GUILLEAUME DU BELLAY (*s*), beroemd door Pen en Degen, die, aan 't hoofd der Benden van FRANÇOIS den I., den Keizerlyken, dikwyls, veel nadeel hadt toegebragt, en te boek staat, zig, meer dan iemand zyner Tydgenooten, te hebben toegelegd op de geheimen der Vorsten van Europa (*t*), tot welker ontdekking ook zyn aanzien hem byzondere gelegenheid gaf. Zo, ondertusschen, dit aanbod is gedaan, en FRANÇOIS 'er KAREL kennis van gegeven heeft, begrypt men

(*s*) DU-BELLAY, *Mémoir. p.* 263.
(*t*) MORERI. *Diction. Histor.* Articl. DU BELLAY.

men te ligter, waarom, na dit blyk van goede trouw, de laatstgemelde Vorst in zyne reiz door Frankryk, zig op het bloote woord des Konings heeft durven verlaaten, zo als onze WAGEN. (bl. 180.) te regt aanteekent. Ondertusschen, schoon de Keizer, in Vrankryk, met de meeste eer ontvangen wierdt, en men hem zelfs, de Sleutelen der Steden, welken hy doortoog, aanboodt, had zyn verblyf te *Amboise* hem het leeven kunnen kosten.

Hier, naamelyk onder een menigte Toortslichten, naar het koninglyk Slot geleid, en even nedergezeten, deedt een der Toortsdraageren, 't zy met moedwille, 't zy met ongeluk, brand ontstaan in het Kasteel, welke zo zeer toenam, dat, straks, den damp door de Tapyten der Kamer slaande, waar in de Keizer, nevens de Koning en Koningin van Frankryk, zig bevonden, het Gezelschap in gevaar kwam, van te stikken. Men ontvloot, by tyds, egter, het uiterst onheil. De Daader, sedert, gevat zynde, wierdt tot den strop veroordeeld, maar hem, op 's Keizers bede, genade geschonken (*v*).

Bl.

(*v*) HARÆUS. *l. c. fol.* 614. en *Nieuwe Chron. van Vlaand*, 3 *D. bl.* 207. My lag in 't hoofd (maar ik vinde de plaats niet en ik kan my bedriegen) dat een der Toortsdragers het Tapyt van den Eetzaal, in brand hadt gestoken, met zynen Toorts; in welk geval men zou kunnen vraagen, hoe iemand, met een Toorts, in 't Vertrek kwam? Dan, hier op, zou men de gebruiken der tyden moeten in agt neemen. Men hadt, reeds onder de Franken, de gewoonte, om de Vertrekken, by de Avondmaaltyden, te doen verlichten, niet door Kaarsfen op Kandelaaren, zogezegde *Lusters* of iets diergelyks, maar, door verscheiden Bediendens, elk met een Toorts in de hand. Deeze gewoonte, hoe zeer 't gebruik der Kandelaaren niet onbekend was, hieldt nog stand, niet alleen onder PHILIPS den Stouten, Hertoge van Bourgondie,

Va-

Bl. 183. „*De* Advokaat *der Gentenaaren.*” Hy wordt elders (*u*), hunne *Pensionaris* genoemd. Zyn Voorzaat, SEVERYN BLOM, schynt zig op de vlugt begeeven te hebben; immers ik leeze, in zeker Uittrekzel der Stads Reekening van Gouda, over den jaare 1539. „ gescenkt den *Pensionaris* van „ Gent, als hy ter Goude was, *als men* „ *seyde fugitief*, twee Steden kannen wyns.” Dit schenken van eere Wyn, aan Luiden van eenig aanzien, was men, hier te Lande, gewoon.

Bl. 187. r. 7. „ *De Advokaat* VAN DER GOES *antwoordde, uit naam der Staaten.*” Op den Dagvaart, van welken hier WAGENAAR spreekt, en die in den Haage gehouden wierdt, zo als ook, op den volgenden, te Haarlem, verscheen mede de *Bisschop van Utrecht.* Hy wordt onder de *Edelen* en *Heeren* opgenoemd, en wel, op den 5. van Oogstmaand, in deeze ordre. „ *De Bisscop van Utrecht; Egmont; Brederoede;* enz.; doch, op den 11. en 12. dier maand, aldus, „ *die* „ *Heeren van Brederoe; Bisscop van* „ *Utrecht; Assendelft.*” enz. 's Bisschops tegenwoordigheid sproot uit de vereeniging van Holland en Utregt, waar van WAGEN. reeds gewaagd heeft, en geschiedde, zeker, ter eere van den Keizer. Voor of na is my, tot nog toe, geen Utrechts Kerkvoogd op

Vader van onzen Graave PHILIPS den Goeden, maar, in de kostbaare Feesten, die LODEWYK de 14., ten jaare 1664, te Versailles gaf, wierden de Zaalen verlicht, onder anderen, door twee honderd zulke Toortsdraagers. *Voyez* LE GRAND D'AUSSY. *Hist. de la Vie privée des François.* (een Werk, hier te Lande, te weinig bekend) *Tom.* 3. *p.* 142—144.

(*u*) Zie WAGEN. alhier, *bl.* 166. *Nieuwe Chron. van Vlaand. bl.* 208.

op de Hollandsche Dagvaarten voorgekomen.

Bl. 187. r. 9. v. o. „De Landvoogdes *wilde*, met de meerderheid, *tot eene* volle bewilliging besluiten." In 't groot Privilegie van Vrouwe MARIA, 't welk, 't zy men het al of niet afgeschaft agte, in allen gevalle, verleend was op aandrang der Staaten van dien tyd, en dus, duidlyk, doet zien, waar in deezen vermeenden het regt van den Lande te moeten bestaan, wordt vastgesteld, onder anderen, dat, indien de Steden den Vorsten eenige Beden hadden toegestaan, egter, „de overigen, die in „dezelven niet geconsenteert nog beliest „en hadden, ongehouden ende onverbonden „zyn en blyven yet daer in te gelden, con-„tribueeren of betaalen, niet tegenstaande „ook dat die meerendeel der voorsz. Steeden „daer inne geconsenteert ende beliest had-„den (*v*)." Dat dit begrip der Staaten, ten dien tyde, niet nieuw was, dunkt my, vry klaar, te blyken, uit het denkbeeld, 't welk de Graaven zelven van deeze overstemming schynen gemaakt te hebben. Immers, indien zy 't anders begreepen hadden, zoude het minder strooken, die van Haarlem, ten jaare 1492, tot een straf op te leggen, dat, „so wanneer *twee* van de groote Steden „van Hollant consenteerden, zy, ten allen „tyde, de *vierde* moesten wezen in 't con-„senteeren, sonder eenige weygeringe (*w*).

De Beden, naamenlyk, zynde verzoeken van den Graave aan 's Lands Staaten, behoorden,

uit

(*v*) Gr. Prov. van MARIA. *Art.* 34.
(*w*) LAMS, Privileg. van Kennemerl. *Bl.* 76.

uit haaren aart, tot zaaken, welker toeſtemming uit ongedwongen gunst geſchieden moest; of, om my, met de woorden van vroeger' tyden, uit te drukken, tot *gratieuſe* zaaken, in welken *geen overſtemming mochte vallen* (*x*): moetende men, egter, 't gevolg der overſtemming, zo men 'er, des niet te min, toe beſloot, uitleggen naar den aart dier tyden; waar omtrend men, te regt, gezegd heeft, „ dat het effect der contradic„ tie van één, of meerder, Leeden, in materie „ van Conſenten, in die tyden (de Graaflyke) „ niet was, gelyk hedendaags, *de Concluſie te beletten*, maar alleen, *het contradiceerend Lid of Leeden te bevryden van te contribueeren*, in haar weerwil, met de meerderheid (*y*)."

Bl. 188. (7.) „ Haarlem, *vind ik, onder deeze Steeden niet.*" Die van Rotterdam hadden zig, byzonder, bevlytigd, om Haarlem, Leiden en Gouda, in hun geſchil over het Stapelregt, tegen Dordregt, te trekken; 't geen, egter, niet gelukte (*z*)

Bl. 190. r. 1. „ *'t Welk men, als een byzondere gunst, die de Amſterdammers en anderen, door het ſpoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.*" Men meent te regt (*a*), dat de reden deezer vryheid veeleer moet gezogt worden in oudere Handvesten, byzonder in twee proviſio-

(*x*) Mr. Aert v. d. Goes, *bl.* 49. op 't jaar 1545.
(*y*) Slingel. *l. c. bl.* 40 en 41. vergel. Heenem. over de Beden. *bl.* 112–114. en Vaderl. Hiſtor. 5 *D. bl.* 220.
(*z*) Van de Wall. *l. c. bl.* 991–1019, ook *bl.* 1021. en volgg.
(*a*) Van de Wall. Handv. van Dord. *bl.* 1010.

tioneele Uitspraaken van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, van den 22. April 1453 en 28. January 1456 (1457) (*b*), by welken, met zoo veele woorden, was gezegd: „ *soe* „ *wie, in Noorthollant off in Vrieslant* „ *gezeten, die Ysele, die verby der Goude* „ *loopt, nedervaren, off van beneden die* „ *Ysele opvaren, met wat goede dattet sy,* „ *die en sullen mit hoeren Scepen noch* „ *goeden Tordrecht niet gehouden wesen ter* „ *Stapele te comen, noch aldaer gen te* „ *varen gehouden wesen, wtgenomen sae wes* „ *Canthout, Cromhout of eyken planken men* „ *die voornoemde Ysele wtvoeren sal, die* „ *sal men Tordrecht ter stapele brengen.*"

Bl. 192. r. 1. „ In Herfstmaand (1540) *droeg de Keizer het Stadhouderschap* den Prinse van Orange *op.*" Op den 15 Mei bevoorens, hadt Karel V. den Heere van *Destournaix* tot Gouverneur van 't Kasteel, Stad, Steden en Lande van Utrecht aangesteld (*c*); dan deeze aanstelling schynt maar voor een tyd te zyn geweest. In Holland, vindt men, zelfs in de *Memoriaalen* van 't Hof, geene andere, dan die by WAGEN. is vermeld.

Bl. 192. r. 11. „ *'t Land van* Voorne *en den* Brielle *werdt, afzonderlyk, genoemd.*" Van hier, dat men, in de Tresoriers Reekeningen dier Stad, den Stadhouder van

(*b*) Ibid. *bl.* 588 en 606.

(*c*) Geschreven Lyst van Stukken, betreffende de Provintie van Utrecht.

van Holland, dikmaals, alleenlyk noemt *Gouverneur van Voorne* (*d*).

Bl. 193. r. 6. „ FLORIS VAN EGMOND — *die lang* Kapitein Generaal *was geweest, overleedt.* — *Zyn Zoon*, MAXIMILIAAN, *volgde hem op in zyn Graafschap.*" Men moet dit *Kapitein Generaalschap* niet betreklyk maaken tot *Holland* alleen, maar tot alle de Nederlanden (*e*). Dat MAXIMILIAAN, sedert, ook die bediening erlangde, heeft onze WAGEN. reeds aangeteekend. Hy was, teffens, Stadhouder Generaal van *Friesland, Overysfel, Groningen en Groningerland* geweest, zo als hy, in 't zelfde verly en elders, sedert Bloeimaand des jaars 1540, voorkomt (*f*). In dit ambt volgde hy op aan GEORGE SCHENK, Heer van *Tautenburg*, één der beroemdste Krygsluiden van dien tyd, die, op den tweeden van Sprokkelmaand deszelven jaars 1540, op het

(*d*) Reken. Thesor. Briel, *exper. ult. Sept.* 1536. Capitt. „ *Ander vuytghevuen van alrebande parceelen;*" Over den aart van dit Landschap, wensch ik, 't eeniger tyde, zo God my leeven en kragten geeft, nader te handelen. Hier zal 't genoeg zyn aan te merken. *Eerstelyk;* dat de oude Graaven van Holland het zelve, afzonderlyk, plagten te houden van den Ryke en, weder, aan byzondere Heeren uit te geeven, tot dat het, na 't afsterven van FRANK VAN BORSSELEN, in hunnen boezem te rug keerde en bleef. *Ten tweeden;* dat, gelyk dus 't Land van *Voorne* een Leen van Holland en een Agterleen van 't Ryk was, zo, weder, het daar by gelegen Land van *Putten* een Leen was van Voorne. Ik weet niet, dat dit, by onze Schryvers, is aangemerkt; by 't beschryven des Leevens van Heer NIKLAAS VAN PUTTEN was het my niet bekend en, in deeze Aanmerkingen op WAGEN., heb ik vergeeten 'er vroeger van te gewaagen. Dat het egter zo is, blykt, ontegenzeggelyk, uit de Bylaage C, agter dit Stukje gevoegd.

(*e*) Nieuwe Regist. 1536—1554. Kas H. Titel *Zeeland en Voorne, bl.* 19. van de Leenk. van Holland. WAGEN. alhier, 5 *D. bl.* 326.

(*f*) SWARTZENB. *l. c. bl.* 790.

het Slot van Vollenhove, overleden was (g); en 't getal moet vergrooten der voornaame Personagien, welker sterfgevallen WAGEN., op dit jaar, vermeldt.

Bl. 209. r. 3. „*In Sprokkelmaand* — 1541, *werdt 'er, in* Holland, *een* Verdrag *afgekondigd, omtrend dezen tyd, met* JACOB *den* V., *Koning van* Schotland, *geslooten.*" Waarschynlyk heeft MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heer van Veere, deeze gelegenheid waargenomen, om den stapel van den Schotschen handel, die, sedert verscheiden jaaren, binnen Veere gevestigd was (*h*), met aanzienelyke voorregten te begunstigen (*i*). Ook hadt de Landvoogdes MARIA, by een' Brief van den 9. January 1541, aan de Schotsche Kooplieden, te Veere, reeds vrydom van Tol gegeeven voor eenig Koper en gegoten Yzer, om, uit die Stad, naar buiten 's Lands te voeren (*k*).

Bl. 225. r. 13. „*Als vertoonende de* Gemeene Steden *in* Zeeland." De zes Vasalle Ste-

(*g*) E. DE VEER, Chron. *bl.* 52. *Vso* en SCHWARTZENB. *l. c.* 2 *D. bl.* 805. alwaar men de breede Instructie van *Maximiliaan van Egmond*, als Stadhouder van Friesland, enz. zal vinden.

(*h*) Sommigen zoeken den oorsprong van den Schotschen Stapel te Veere, by gelegenheid van het huwelyk van WOLFAART VAN BORSELEN, Heere van Veere, met MARIA STUART, Dogter van JACOBUS den II., Koning van Schotland, en dus omtrend den jaare 1444; zie in *Tegenwoord. Staat van Zeeland.* 2 *D. p.* 177. en ERMERINS, over de Heeren van Veere, uit den Huize van Borsselen. *bl.* 66 en 91. Terwyl anderen die brengen tot het jaar 1528; Z. YAIR *an account of the Scotch trade in the Netherlands and of the Stapel Pont in Campvere.* p. 11. Waarmede instemt de Heer M: J. VAN VISVLIET, *in Dissert. inaug. de origine Privil. Mercatoribus Scoticis, in Urbe Vera, Concessorum; edita Lugd. Bat. A.* 1786. p. 33—36.

(*i*) VISVLIET. *l. c. p.* 37.

(*k*) Zie ERMERINS, Beschryv. van Veere. 2 *D. bl.* 73. en Bylage. 2 *P*

Steden van Zeeland, als, Veere, Vlissingen, Westcappel, Domburg, Brouwershaven en St. Martensdyk wierden, in deeze Bede, te samen aangeslagen tot eene somma van 2400 Guldens, waar in Veere 800 Gl. draagen moest. Doch deeze Stad, het zy dan dat zy zelf, of haar Heer, MAXIMILIAAN, daar niet in bewilligd hadt, weigerde haar aandeel op te brengen: egter, zy wierdt 'er toe genoodzaakt, door den Rentmeester bewesten Schelde, die de Persoonen en Goederen der Veerenaars, te Middelburg, met arrest bekommerde; zo dat zy, eindelyk, den 20. Maart 1544, voor het geweld zwigten moest (*l*).

Bl. 225. ond. reg. „ *De Gelderschen — noodzaakten hem* (Oranje) *met agterlaating van 't grootst gedeelte zyner manschap*, de wyk te neemen naar Antwerpen." In Braband, met naame te Brussel, ontstondt, weinige dagen hier na, een groot misverstand tusschen de, zig aldaar bevindende, Hollandsche Benden, ('t zy deezen met den Prinse van Orange, dan op eene andere wyze, aangekomen waren,) en de Walsche; men roerde, van wederzyde, de trom en trok, in slagordre, tegens een, op de Markt. Onze Hollanderen worden beschuldigd een kwaad voorneemen gehad te hebben, 't geen ik, egter, niet vinde waar in bestonde. De Heeren van MOLEMBAIS en MELVIN gaven last 't geschut aan te voeren, 't welk, voorbedagtelyk, niet op, maar over, de Knegten gelost wierdt. Men verdreef, eindelyk, de Hollanders, met ge-

(*l*) Zie ERMERINS, Beschryv. van Veere, 2 *D. Bl.* 75 en 76.

geweld, uit de Stad, en veelen van dezelven raakten om 't leeven (*m*).

Bl. 226. r. 3. v. o. „ *Zy werden* (*te* Leuven) *zo ontfangen*, *dat zy afweeken.*" 't Is zeker, dat de Gelderſchen, ſchoon de Stad Leuven, in naam des Konings van Vrankryk, opgeeischt hebbende, eindelyk, genoodzaakt waren de belegering op te breken. Dan het is twyfelagtig, of de eer daar van aan de dapperheid der belegerden alleen zy toe te ſchryven. De Regeering, althans, zig verlaten ziende van de hulpbenden, die de Landvoogdes, tot verdediging der Stad, derwaarts gezonden hadt, neigde tot een Verdrag, en deedt, door haare Afgevaardigden, aan VAN ROSSEM, 50000 Goude Lelien, behalven den noodigen voorraad van Wyn en Levensmiddelen, aanbieden. De Burgery, in tegendeel, of liever de Studenten, wilden de Gelderſchen met geweld te keer gaan, en ſchoten 'er op, geduurende het Beſtand; daar in, byzonder, geholpen door de Vrouwen der Burgeren. Ook hielden zy den Voorraad te rug, die, agtervolgens het Verdrag, uit de Stad naar het Leger gezonden wierd, daar toe, byzonder, aangehitst door de Studenten SEVERYN FEITEN, een Harlinger, HUGO VAN HILTYL, een Groninger en DAMIAAN GOES of VAN GOES, een Portugeesch Edelman (*), welke laatſte zelf, ſtaande de on-

(*m*) E. DE VEER. Kron. *bl.* 54. *Vso.*

(*) Deez DAMIAAN GOES, VAN GOES, of DE GOES, by GOUDHOEVEN (*Kron. bl.* 213.) genaamd *een vermaart en ge-*

onderhandelingen, zig naar het Leger der Gelderschen begeeven hadt, en zoo grooten ophef gemaakt van den moed en 't voorneemen der Burgery, om Leuven te verdedigen, dat VAN ROSSEM, eindelyk, aftoog. Denkelyk zal het hem ook aan grof geschut ontbroken hebben, daar hy, met zyn Volk, de Rivier de Neethe, op tonnen en dergelyk ligt vlotwerk, was overgetrokken. Ondertusschen wierden HILTYL en VAN GOES voor de voornaamste bewerkers der bewaaring van Leuven gehouden en, tot erkentenis daar van, door Keizer KAREL V, tot den Adelstand verheven (*n*).

Bl. 244. „ *Dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen.*" Dat die van Zeeland mede verpligt geweest zyn in twee Tienden te bewilligen, blykt uit een Acte van *non præjudice*, door den Keizer, den 21. Maart 1543, gegeeven aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, ten aanzien zyner Steden Veere, Vlissingen, Westcappel, Domburg en Brouwershaven; als welken nimmer voorheen, in dergelyke Belastingen, plegen te draagen (*o*).

Bl.

geleerd Edelman uit Portugal, was gehuwt aan JOHANNA VAN HARGEN, (Dogter van SPLINTER VAN HARGEN, Ridder, Heer van Oostcrwyk, en MACHTILD van DER DUYN) en heeft de Geschiedenis der Belegering van Leuven, ook by WAGEN. aangehaald, sedert, in Druk uitgegeven. PONTAN *Histor. Gelr. fol.* 826 *et* 827. en DAMIAN: GOIS de obsid. Lovan. *apud* SCHARD. *T.* 2. *p. m.* 18.

(*n*) SLICHTENHORST, Geld. Geschied. 12. *B. bl.* 458 en 459. en GOUDH. Kron. *bl.* 612.

(*o*) Men vindt deze aanmerkelyke Acte onder de Bylagen by ERMERINS, Beschryv. van Veere. 2 *D. numero* 2 Q.

Bl. 246. r. 7. „ Anderen schryven — *dat hy* (MAARTEN VAN ROSSEM) — *den Hertoge van* Aarschot — *drie duizend man afsloeg.* " Dit nadeel, door ROSSEM en LONGUEVAL, een' der dapperste Fransche Veld-Oversten (*p*), den Hertoge van Aarschot (PHILIPS VAN CROUÏ) toegebragt, wordt, door geloofwaardige en gelyktydige Schryveren, bevestigd (*q*).

Bl. 247. r. 8. „ De plundering werdt — afgekogt." De waarheid was, dat men, bovendien, hem twee aanzienlyke schuldbekentenissen moest ter hand stellen, waar voor hy Gyzelaars met zig nam. De Stad ging niet den 6., maar 9., July, over (*r*).

Bl. 251. (2) r. 2. v. o. „ *In een Plaçaat van* den jaare 1471. — Excyns op 't Zout *gesteld.*" Het instellen van een Excyns op het *Zout*, was, zeker, veel ouder. Toen Vrouw JACOBA, ten jaare 1418, een Vloot oprigtte, tegen haaren Oom, JAN VAN BEIEREN, wierdt 'er, over de Steden en Landen, die haare zyde volgden, eene raaming gemaakt, om, ter betaaling van de Soudeniers, eenige Grooten Vlaamsch te heffen. „ Op Byer, Wyn, *Zout*, Granen ende „ Wol" (*s*); ook heeft men, voor my, aangetekend, dat aan onzen, anderzints, zoo oplettenden Schryver, hier ontschoten was, 't geen vroeger, door hem, was geboekt; naamenlyk dat, reeds in het jaar 1441, hier te

(*p*) BRANTOME, *Vies des Capitain: étrangers. Tom.* 2 *p.* 4.
(*q*) JOVIUS, de Bello Juliac. *apud* SCHARDIUM. *Tom.* 2. *fol.* 99. *et* BROZ. *Annal. Jul. Tom.* 2. *fol.* 57. *seqq.*
(*r*) VAN BEMMEL. Beschryv. van Amersf. *bl.* 936 en 937.
(*s*) Regist. B. Kas R. *fol.* 29. *Vso.* van de Leenk. van Holland.

te Lande Excynsen gesteld waren op Bier, Kooren, *Zout* en Turf (*t*). Als dan de Raad van Holland, in de, alhier, by Wag., aangehaalde plaatz, uit de Hollandsche Resolutien van den jaare 1543., met zo veel woorden, zegt, „ van 't *Zout* en „ heeft men geen excyns gegeven," is de billyke vraag, by Hem en anderen, hoe dit zeggen des Raads met de ondervinding kan strooken? waar omtrend ik, behoudens beter oordeel, vermeenen zoude; *voor eerst;* dat de woorden van den Raad, zo als ook onze Wagen. gist op 't einde van deeze Noot, alleen betreklyk zyn tot een Excyns, op 't Zout, over *het gansche Land*; 't geen, duidlyker, blykt, wyl, in den tekst der aangehaalde Hollandsche Resolutie, mede gesproken wordt van 't invoeren van een excyns op 't *Bier*, 't welk men weet, dat, op byzondere plaatzen, reeds in de 14. eeuw, in zwang was (*u*); *ten tweede*, dat, uit dit zeggen, dat van 't Zout nooit belasting is *gegeven*, niet volgt, dat, insgelyks, de *ophef* van dien nooit zou *bevoolen* geweest zyn, maar alleen, dat aan dit bevel, niet, of niet volkomen, was *voldaan* geworden: zo als dan ook onze Wag. zelve, voorheen, heeft opgemerkt, dat de belasting op 't Zout, in den jaare 1441, „ niet algemeen genoeg schynt te „ zyn *ingevorderd* (*v*).

Bl.

(*t*) Paulus. Verhandel. over de Unie. 1 *D. bl.* 215.
(*u*) Zie deeze Aanmerk. op Wagen. 4 *D. bl.* 120.
(*v*) Vaderl. Hist. 3 *D. bl.* 546. Dat de woorden van den Raad letterlyk moeten worden opgevat, en dus, alleenlyk, zien

Bl. 261. „*'t Is zeer waarschynlyk, dat de verbonden Vorsten*, by 't sluiten van dit Ver-

zien op het *niet geeven* van deezen Excyns, schoon die, voorheen, *bevoolen* was, blykt klaarder, uit het geen my, van goeder hand, berigt wordt, nopens deze Belasting van den jaare 1441. gevonden te worden in de *Memoriaalen* van den Hove op den jaare 1444., en 't geen hier op neder komt: dat, op den 23. van Louwmaand, des jaars 1543 (1544.) op eene Vergadering van Ridderschap en Steden, door den Stadhouder. was voorgedragen, dat, tot vinding van gelden, „ welken benodigt waren, om te betalen, die zoene „ tot Coppenhagen gemaakt, zekere Ordinantie was *op-* „ *gesteld* van Penningen, te neemen op 't Bier, Coorn, *Zout*, „ Turf, *gelyk die* by myns G. H. brieven (in 1441) *geconditiet* „ *waren*, en, in *sommige Steden, hadden begonnen geweest te* „ *ontfaen, mer, op dezen tyt afgedaen waren.*" Dat, daarom, de Stadhouder „ heml: (Ridderschap en Steden) „ van M. G. H. „ wege, op dese tyt hadt doen comen om hem selue te quy- „ ten, nadien de settinge ende Ordinancie voorsz *geen voort-* „ *ganck hebben en' conde*; wairt dan dat zy eenige *andere* „ wegen of vonden vinden conden, dair mede dat men die „ Zoene ende Tractate voersz onderhouden en voldoen „ mochte, die woude hy gaerne hooren "

De Ridderschap antwoordde hier op, „ hoe zy, by voorigen „ dagvaard, begreepen hadden, die Penningen te moeten vinden „ uit een pondgeld van alle Koopmanschappen, die men, in „ Pruissen en in Lyfland, voeren en van daer haalen zoude, „ en, *dit geen voortgang gehadt hebbende*, hadden zy, naderhand, „ geraamd, dat men van elke vate Biers, tzy binnen- of bui- „ tenlandsch, IJ grooten neemen soude, en dat zy nog geen „ beter middel wisten, maer gaarne beter wouden hooren. "

Haarlem en Delft antwoordden, „ dat hunne Steden met „ de setting op het bier te gronde verderft zouden wezen, „ en dat niet mede en hadden om eenige wegen te ope- „ nen; maar wou men hem iets goeds mede geuen, dat „ wouden sy geerne thuis brengen an hoeren Medegesellen, „ Vroedschap en Rycdom."

Leiden antwoordde, „ dat, wes by de Ridderschap en „ Steden van Haerlem en Delf, ende anderen geordineerd en „ onerdragen zou werden, daer inne hoepten sy dat die „ Stede van Leiden wail willic wesen soude."

Gouda (in welker Stads-Papieren my hier niets van is voorgekomen) en Rotterdam spraken, gelyk die van Leiden (*Memor.* ix Roza *fol.* 64. *Vso.*).

Voorts is op te maaken, uit zekeren Brief van *St. Pauli Conversie* (25. van Louwmaand 1444.) tot opschrift hebbende „ *'t Gunt by die Stede van der Goude geschiet is*," dat men, met den Burgemeester Dapper, aldaar, (en, op andere plaatzen, denklyk, met andere voornaame Regenten) „ gesproken hadt, ten dien tyde, welke settinge soude dienen geordineert te worden, om te betaelen de zoene, die tot „ Cop-

Verbond, reeds voor hadden, tegens 't volgend jaar, *een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen.*" Koning Hendrik den VIII., wierdt, niet *na*, maar eerst *in*, 't volgend jaar 1544, door den Keizer, overgehaald om, met een gezamentlyk Leger van tagtig duizend mannen, in Vrankryk te vallen en, konde het zyn, tot Parys door te dringen. De Engelſche Vorst was, toen van nieuws, op François I. verſtoord geworden, doordien deez het reeds met de Regeering van Schotland geſloten' huwelyk, tusſchen zynen Zoon en de jonge Koningin Maria hadt weeten in duigen te werpen, en de Schotſche Natie weder oneenig met de Engelſche te maaken (*w*); waar uit de Oorlog voortſproot, van welken ook, in den tekst der Vaderl. Hiſtorie alhier, bl. 267, gewaagd wordt.

Bl. 263. r. 5. v. o. „ De Amſterdammers *werden, in alle de Privilegien, hun, door de voorgaande Koningen van Denemarken, verleend, uitdruklyk* bevestigd." Gelyke-

„ Coppenhagen gemaeckt is?" Hier over waren verſcheide dagvaarden vrugteloos gehouden, en de zaaken, eindelyk, in handen van den Stadhouder geſteld. Dewyl, egter, het Geld 'er zyn moest, gaf Gouda zyne ſtem in eene Setting van

„ ½ gr. op een Scepel Coorn, dat men eet.
„ 2 gr op een Scepel *Sout*, dat men beſicht.
„ 1 gr. van een kleen Last Turf; eñ, niet toecomende, dan
„ 1 gr. op elc vat Biers; te gaderen daer men tdrinckt.

(*Memor.* Roza *fol.* 68 *vſo.*)

Op den dagvaard, gehouden den 23. van Bloeimaand desſelven jaars 1444. (Roza, *fol.* 7—10.) wierdt niets nieuws, nopens dit werk, voorgebragt. De Ridders bleeven by haar advis, voegende 'er alleenlyk by, dat 't meeste deel der Steden van Holland en Friesland (West-Friesland) zig voor 't pondgeld verklaard hadden: de Steden „ hebben geen antwoirde gegeven." De zaak dan bleef ſteken.

(*w*) Robertson, *l. c. Tom.* 5. *pag.* 38. van de Franſche Uitgaave.

ke bevestiging greep ook plaatz nopens de drie Steden van Overysſel en de Stad Groningen, ten opzigte der overeenkomſten, tusſchen hunne en de Deenſche Gemagtigden, weinige jaaren bevoorens, eerst te Gend, toen te Regensburg, geſlooten (x).

Bl. 270. r. 10. „ De Prins van Oranje — overleedt, des anderen daags, aan de wonde.” Sommigen ſchryven hem nog drie dagen leevens toe. Het verlies van Renè van Chalons, een jong, maar wakker Krygsman, trof den Keizer; hy bezogt den gekwetſten, op 't uiterst liggende, in deszelfs Tent; ſprak hem troostlyk toe, kuste hem op de wang en vertrok met de traanen in de oogen (y). Zodanig een daad kon Karel, die verdienſten wist en dorst te ſchatten, ondanks al zyn' heerszugt, aangenaam maaken by zyne Nederlandſche Onderzaten. Het hart van Philips was voor zo veel gevoel te bekrompen.

Bl. 270. r. 16. „ Hy was niet ouder dan 92 jaaren.” Dien ouderdom kan Renè van Chalons niet bereikt hebben. Hy was gebooren ten jaare 1518. Zyn Vader Henrik, Graaf van Nasſau, was in, of kort na, den jaare 1516, gehuuwd met Claude van Chalons, zo als onze Wag. zelfs ſchryft (z). Hy kan dus, toen hy in 1544 ſneuvelde, pas 26 jaaren bereikt hebben.

Bl. 271. r. 4. „ Lodewyk — *Heer van* Praat,

(x) Du Mont, *Corps Diplom. Tom.* IV. *Part.* 2. *pag.* 275. *Col.* 2.

(y) Brantome. *Vies des Grands Capitain. étrangers. T.* I. *p.* m. 204. *et p.* 225.

(z) Zie ook Hering. Aanhangz. op de Vaderl. Hist. *bl.* 169, en de daar aangehaalde plaatſen.

Praat, werdt *met het* Stadhouderschap *van* Holland, Zeeland *en* Utrecht *beschonken*." Tot Stadhouder van *Gelderland* wierdt, in plaatze van René van Chalons, aangesteld Philips van Lalaing (*a*).

De nieuwe Stadhouder van Holland wordt, in de Leenregisters, gezegd, *Lodewyk van Praat* ende van *Moerkerken*, *Heer van Carnisse*, en, op den 21. van Lentemaand des jaars 1537, verlyd met de helft der Ambagtsheerlykheid van *Puttershoek* en *Westbarendrecht*; welke goederen hem aangekoomen waren „ by doode ende maickinge van Heeren „ *Lodewyck van Praat* ende van Moerkercken, „ in zyn leeven Ridder, ende — Castelain „ van Schoonhouen, *zynen Vader*," die, kort te voren, gestorven was, en wiens uiterste wil, zynde van den 20. van Sprokkelmaand 1536 (1537) toen hy *sieclyk van lichame in 't bedde lag*, mede nog aanweezig is (*b*): Ik teeken dit aan, om daar door een' misslag weg te neemen van den naarstigen Goudhoeven, die den Stadhouder, Lodewyk, wel vermelt, als gehuuwd, maar zynen Vader niet noemt; geevende eenen Lodewyk van Praat, *die sterf An.* 1537, wel een' Zoon, meede Lodewyk genaamd, maar dien hy, verkeerdelyk, zegt, ongehuuwd te zyn gestorven (*c*). Die Zoon, egter, was geen ander, dan onze Stadhouder van Holland, die, in het zelve Register (*d*), op den

(*a*) Kron. van Arnh. *bl.* 98 en 99. Pontan. Rer. Gelr. *L.* 12. *f.* 841.

(*b*) Nieuw Reg. 1536—1545. *Cas* H. titel *Arkel*, *Putten* en *Stryen*. *bl* 8—4 *Vso.* van de Leenk. van Holl.

(*c*) Goudh. Kron. *bl.* 190

(*d*) *l. c. bl.* 21.

den zestienden van Oogstmaand 1540, genoemd wordt „ Heer LOYS VAN VLAANDEREN, Heere „ van Praet, Ridder van der ordene van den „ Gulden Vliese, ende tweede Camerlinck „ van de Keizerlycke Majesteit (*e*)," alwaar ook gewag gemaakt wordt van JOSYNE VAN PRAET, *zyne Huysvrouwe*, en PETRONELLE VAN PRAET, gehuuwd aan Joncker HERMAN VAN BRONKHORST, *Heer tot Batenborch* (*f*).

Bl. 274. r. 7. „ Nagemaakte Lakens — opentlyk verbrand." Gelyk het maaken van Laakenen, hier te Lande, van ouds, een zeer voornaame tak van bestaan en handel was, lei men zig, ook thans, byzonder toe, om dezelve, door Buitenlanders niet te doen bederven, noch hun, door Inlanders, iets te doen toevoeren. 't Eerste toont hier onze WAGENAAR, van het tweede vindt men een aanmerkelyk voorbeeld, in de Stad Arnhem, alwaar drie *Drapeniers*, die, tegens hunnen Burger-eed, die neering naar Munster gebragt hadden, in den jaare 1539, by Schepenen gevonnisd wierden de oogen uitgesteeken, en twee vingeren afgehouden te worden; welk Vonnis, by de uitvoering, alleen die verzagting onderging, dat zy vry kwamen met het afhouden der vingeren (*g*).

Voor 't overige wierden, byzonder in Holland en West-Vriesland, de meeste Laakens gemaakt te Haarlem, Delft, Leiden, Amster-

(*e*) Hy was ook Hoofd van 's Keizers Finantie. *Memor.* van VAN DAM, *bl.* 70. *Vso.* en *bl.* 246.

(*f*) Nieuw Regist. 1536—1545. *Cas* H. *bl.* 6. *Vso.*

(*g*) VAN HASSELT Kron. v. Arnhem. *bl.* 94.

sterdam, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Hoorne, Naarden en in den Haage (*h*).

Bl. 275. r. 1. „De President van SCHOORE hieldt dit dringen vóor 't werk meest van Amsterdam." 't Blykt, egter, uit 's Lands Registers, dat ook de andere Steden op 't afschaffen van den honderdsten Penning, welken hy bedoelde, niet minder dan die Stad gestaan hadden, en de Advocaat VAN DER GOES tekent, daarom, op dit zeggen van den President, aan „ contrarie van den wel- „ ken ik hem, by reële middelen, geremon- „ streerd hebbe (*i*).

Bl. 284. r. 2. v. o. „ *Zy* (de Landvoogdes) *begaf zig naar* Leeuwaarden, *ongetwyffeld met oogmerk om* den Friesen — eene bede te doen." Op den eersten van Hooimaand des jaars 1545, liet zy, in haare tegenwoordigheid, by monde van den President SCHOORE, den Staaten, (dat is Geestelykheid, Edelen en Steden) van Friesland, (die zy *Eerwaarde*, *Edele*, *Ernfeste*, *Vrome*, *Wyze* ende *Voirzichtige*, *goede Heeren ende Vrienden* noemde) hoofdzaaklyk, voordraagen, dat den Keyser, door een lastigen kryg, ten beste zyner Erflanden, met naame *Friesland*, *Overyssel* en *Groningen*, zig meester gemaakt hadt van *Gelderland* en *Zutphen*, die, voortaan, met zyne overige Nederlandsche Bezittingen onafscheidelyk vereend zouden blyven; dat hy, door vrede te maaken met den Koning van Denemarken, den handel op de Oostzee voor de Nederlanders in 't algemeen,

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 D. *bl.* 50.
(*i*) Regr. VAN DER GOES, *bl.* 54. 55. 59.

meen, en de Friezen in 't byzonder, hadt open gezet; dat hy, voor het welvaaren der Christenheid, zig bevredigd hadt met den Turk en, ter bevordering der Koopmanschap, met den Koning van Frankryk; dat zyne Majesteit niet ontzien hadt, het liefste pand, 't geen hy ter waereld hadt, te weeten zyn' Zoon PHILIPS, en de Prinsessen, zyne Dogters, mitsgaders zyne Koningryken en Landen, te verlaaten en over zee te reizen, om zyne Nederlandsche Erflanden te beschermen; dat zulks hem onuitspreekelyke moeiten en kosten hadt veroorzaakt, in de hoop, egter, dat het nut, hier uit voor deeze Landen te spruiten, die moeiten en kosten zou te boven gaan; dat Friesland, in dit alles deelende en, alleenlyk, tot onderhoud van twee Vaankens knegten, tien duizend guldens zyner Majesteit opgeschooten hebbende, zy dierhalven hun voorsloeg, den Keizer, ten bewyze hunner dankbaarheid, te willen toestaan de som van zestig duizend Karolus gulden, binnen drie jaaren, t'elken jaare, een derde deel van dien. Zy verklaarde verder, vernomen te hebben, dat de eed van gehoorzaamheid aan den Keizer, als Heere van Friesland, sedert den jaare 1524, ondanks de vroegere overeenkomst, niet was afgelegd; waarom zy nu begeerde, en den noodigen last zou afvaardigen, dat zy, die tot den ouderdom van vyftien jaaren gekomen waren, zig, ten spoedigsten, van deezen hunnen pligt zouden kwyten (*k*).

De

(*k*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3. *D. bl.* 63—65.

De Staaten, gevoelende de moeite om zig van den geldelyken eisch, hoe zeer tegen de oorspronglyke overeenkomst met den Keizer aanloopende, te ontslaan, stemden in de voorgeslagene Bede, op den agtsten der reeds genoemde Hooimaand; mits dezelve niet in drie, maar in vier termynen, elk van agtien duizend guldens (beginnende met *Martini*, dat is, den 11. van Slagmaand, des jaars 1545, en eindigende met *Martini* 1548) werden opgebragt; 't geen, van s' Keizers wege, wierdt aangenomen. Zy waren 'er, egter, niet toe gekomen, dan na, alvorens, herstel van eenige grieven, zo ten behoeve der Geestelykheid als der Edelen en verdere Ingezetenen, verzogt te hebben, die, evenwel, niet allen wierden ingewilligd, blyvende, onder anderen, de Koningin by het Verbod, 't geen de vervreemding van goederen den Geestelyken ontzeide; doch vergunnende zy den Edelen en Heerschappen, die, ten opzigt hunner Meyers, tot nog toe, vry gebleven waren van den jaartaks, 't aanhoudend gebruik dier vryheid, voor hun en hunne nakomelingen, mede vrye heerschappen zynde. Zelfs stondt zy den overigen Edelen, die den Vorst van Saxen, in der tyd, en, daar na, den Keizer altoos getrouw gebleven waren, gelyke vryheid toe, nopens zodanige goederen, als deezen, sedert den jaare 1515, bezeten hadden, en verklaarde, verders, de Ingezetenen vry van den honderdsten penning, op goederen en koopwaaren, die, uit Holland, Zeeland en Braband inkoomende, in Vriesland gebruikt wierden, mits de Staaten toelieten,

dat

dat deeze Belasting van alle uitgaande goederen naar vreemde Landen betaald wierdt, met uitzondering van Boter, Kaas en diergelyken. Een geschenk van zes honderd guldens, kort te voren, den President VAN SCHOORE gedaan, hadt, zekerlyk, tot dit een en ander niet ongunstig medegewerkt. Voor 't overige, deeden de Staaten den ge-eischten Eed aan den Keizer, als hunnen natuurlyken Erfheer, by volmagt, op eenigen uit den hunne verleend. De Ingezetenen deeden dien Eed in handen van den Stadhouder van Egmond, en alles geschiedde onder voorwaarden, dat, hier door, geen nadeel aan de verbonden en privilegien, den Friezen, door den Keizer, gegund of bevestigd, zou worden toegebragt (*l*).

Bl. 290. r. 13. „ KAREL schaarde zyn Leger" Dat is, hy liet het doen, door den Hertoge VAN ALVA, denzelfden, die, in laateren tyd, zynen heldhaftigen naam, met het onschuldig bloed der Nederlanderen, bevlekte en, thans, onder den Keizer, als Veltheer geboodt. ALVA geleidde, nevens den Graave van Buuren, (die de Nederlandsche Ruiteren onder zig hadt, waar by veel Spaansche Knegten gevoegd waren) de voorhoede: de Keizer zelve, schoon, thans, heevig met het fleresyn, aan den regten voet, gekweld, liet het pynlyk been, wel omzwagteld, in een linnen doek (*dwale*) (*m*) hangen, in plaatz van den steegelreep, en, te paarde gewapend zyn-

(*l*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3. *D. bl.* 63—78. SCHOTANUS, Friesche Histor. 20. *Boek. bl.* 685—687.

(*m*) Zie HUYDEC. op STOKE. 31. *D.*

zynde, geboodt hy, in dien ſtand, het middelſte en grootſte deel, of, zo gezegden, *geweldigen hoop*, des Legers, waar na de agterhoede, onder 't geleide van den Markgraave van Brandenburg Anſpach en den Grootmeester van Pruisſen, volgde, en wel, zo digt mooglyk, op dat het niet ſchynen zoude, als hadde men, in 't voor of agter plaatzen, op de vromigheid van eenige Bevelhebberen minder vertrouwen geſteld; een zorgvuldigheid, die KAREL veel in agt nam (*n*).

Bl. 291. r. 18. „JACOB, *of, volgens anderen*, Joos van KRUININGEN:" Hy draagt, in gelyktydige Schriften (*o*), den eerstgemelden Voornaam en men leest, in de verlyén van de Hollandſche Leenkamer, dat, op den 29 van Herfstmaand des jaars 1549, met de erfleenen van *Kruiningen*, *Heenvliet* en een „ uitgors, geheeten *Bornisſe*, gelegen tusſchen „ *Heemvliet* ende *Zwartewale* (*p*)" verlyd wierdt Jonkheer JOHAN, Heere van *Cruiningen*, en dat deeze heerlykheden „ hem „ waren *angecommen ende beſtoruen, by dode* „ *van Jonckheer* JOOST, *in zynen leuen heere* „ *van Cruininghen, zynen Broeder* (*q*)."

Heer

(*n*) DE VEER, Kron. *bl.* 71. *Vſo.* 72. *Vſo.* 73. en 73. *Vſo.* HORTENS. *de bello German.* *l. c. f. m.* 1634 *et* 1635.

(*o*) CAMERARIUS, *de bello German*, *apud* SCHARD. *l. c. f. m.* 1644.

(*p*) Ik teeken dit aan, ten einde, met één woord, te zeggen, dat dit Uitgors, BORNISSE, verland is uit den ſtroom, van welken ik geſprooken heb in deeze *Aanm.* op WAGEN. 2. *D. bl.* 251. *r.* 21; als mede, om een geringen misſlag van een zeer kundig Man, ik meen wylen den Heer van GRYPSKERKE, te herſtellen, die vermeent heeft, dat ook *Zwartewaal* tot de Heerlykheid van Heenvliet, in de Hollandſche Registers, behoorde. Zie Hem, by TE WATER, *Hoog-Adel. Zeel.* bl. 23.

(*q*) Roode Regiſt. 1544–1553. Cas H. titel Zeel. en Voorne, *bl.* 17. *Vſo.*

Heer Joost ſtaat, voor 't overige, reeds in den jaare 1531, als Heer van Heenvliet, elders bekend. Hy was een zeer dapper en doorzigtig man en draagt, by ſommige hoogduitſche Schryvers, den titel van *Stadhouder van Zeeland*, 't geen zy zullen ontleend hebben uit die van *Burggraave*, welk ambt, ten deezen tyde, in het Geſlagt van Kruiningen beruste en, door Hem, bekleed wierdt (*r*). Hy hadt eenëntwintig Vaandelen knegten en twaalf honderd Ruiters by zig, met welken hy de plaatzen, door WAGEN genoemd, onderbragt; tot dat hy, na vyf weeken de Stad Breemen belegerd te hebben, aldaar, in een uitval der Belegerden, doodlyk getroffen wierdt en, zeer kort daar na, overleedt (*s*).

Bl. 292. r. 12. „De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld." Hy wierdt, niet naar de Duitſche regten, voor de Stenden des Ryks, dat is voor zyns *Gelyken*, te regt geſteld, maar, door een' Krygsraad (zeldzaam voorbeeld in die tyden) van Spaanſche en andere vreemde Bevelhebberen, onder voorzitting van den reedsgemelden Hertoge van ALVA, gevonnist om onthoofd te worden; op geen' anderen grond, dan dat hy, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, hun, uit dien hoofde, ſcheen doodſchuldig te zyn.

Bl. 297. r. 6. v. o. „Doch dit gelukte niet." Die van Zeeland moesten zes Oorlogſchepen in Zee brengen, bemand met 400 hoofden, 't geen, voor den tyd van 3 maanden,

(*r*) Rentebrief op de Lyſt van Stukken van de Rekenkam. van Zeel. *fol*. 9. ALKEMADE, Beſchryv. van den Briel. 2 *D*. *bl*. 303.

(*s*) HAMELMAN *Oldenburg. Chronic*. bl. 352.

den, betekend wierdt op 24000 Gl. Zy vonden hunnen aanslag niet geëvenredigd aan die van Vlaanderen en Holland: 'er was nog zeer veel op te brengen over voorgaande en nog loopende Beden: ook vereischten de fortificatien en het Zeeweezen groote sommen gelds. De Afgevaardigden uit de Zeeuwsche Steden, daar thans de Haringvissery gedreven wierdt, bewilligden wel in een belasting van 2 Gl., op ieder last Haring en Visch; dan men voorzag dat zulks niet toereikend zyn zou, om de benoodigde penningen te vinden. De Prelaat, de Edelen en die van Middelburg wilden, daarom, nog daar en boven, over geheel Zeeland, ligten twee ponden grooten vls. op iedere Zoutpanne, en 10 Schell. grooten vls. op elk honderd witzout, van buiten in Zeeland aangebragt; kunnende het te kort, naar het gevoelen van die van Middelburg, gevonden worden over de Steden en Plaatsen, daar de Haringbuyzen wierden uitgerust. — Die van Ziericzee, Reymerswaal, Goes en Tholen, als weinig voordeel hebbende van de Vissery, sloegen de voorgeslagen belasting op de Zoutpannen af, doch wilden heffen 12 stuivers op elk honderd grof Zout, 't geen de Hollanders in Zeeland zouden aanbrengen, binnen de eerste 5 of 6 maanden en, daar en boven, 3 stuivers op iedere Ton vreemden Haring. — De Landvoogdes bekommerde zig weinig over de weigering der vier gemelde Steden, en *octroyeerde* de Staaten van Zeeland, by een' Acte van 13 October 1547, om, tot vinding van de kosten der uitterusten' Oorlogschepen,

te

te ligten 2 Guldens op ieder last Haring en Visch, geduurende dien teelt gevangen en aangebragt, en, nog daar en boven, twee ponden grooten Vlaams eens, op iedere Zoutpanne, over geheel Zeeland; ofte anders, zo de meerderheid der Staaten zulks beter mogt oordeelen, één pond op ieder Zoutpanne, en twee schellingen van ieder 100 grof zout, in Zeeland zynde of, door Zeeuwsche Schepen, aangebragt wordende, tot den 25 July van 't volgend jaar 1548; terwyl het te kort komende zou worden gevonden, op zoodanige een' wyze, als de drie Staaten 's Lands van Zeeland, na 't hooren der rekening van den togt, ten minsten nadeele en laste van den Lande en der Inwoonders van dien, zouden vinden te behooren; en dit voor deze reize alleenlyk, onverminderd de Privilegien van den Lande van Zeeland (*t*).

De Vloot zal, op dien voet, uitgerust zyn, doch niet voor 't volgend jaar, en in minder getal van Schepen. Den 26 July 1548, wierdt, in tegenwoordigheid van MAXIMILIAAN *van Bourgondie*, ter Veere een dagvaart gehouden van byna alle de Zeesteden in Vlaanderen, Holland en Zeeland, zig met de Haringvaart geneerende; als *Nieupoort*, *Duinkerke*, *Oostende*, *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Enkhuizen* en *Waterland*; *Middelburg*, *Vlissingen*, *Brouwershaven*, *Zoutelande*, *Westcapelle* en *Bommenéde*, welker Afgevaardigden met Eerenwyn, van 's Heeren en

(*t*) Zie *Bylage* 3 B. *by* ERMERINS *Beschr. v. Veere* 2. Deel.

en Stadtswegen, beſchonken wierden (*u*); ſluitende voorts een Verdrag, om twee Guldens op ieder last Haring en Visch, ter beſcherming van de Neeringe en Visſery, op te brengen (*v*). In gevolge hier van wierden, in Holland, vyf Schepen van Oorlog uitgerust, in Vlaanderen vier, en in Zeeland drie (*w*).

Bl. 299. r. 15. „ KAREL de V. lei dus de grondſlagen *van eene volſlagen' overheerſching der Nederlanderen.*" Daar men reeds gezien heeft, dat het invoeren van beſtendig en geregeld Krygsvolk, 't geen, by vrede zo wel als oorlog, dienen zoude, en in eed van den Graave, als Souverain van den Lande, ſtondt, aan KAREL den Stouten, is toe te ſchryven, en dat reeds de Staaten van die tyden, met grond gevreesd hadden, dat *die* Vorst hen, door dat middel, in meerder onderwerping zogt te brengen (*x*), kan, mynes oordeels, KAREL de V., door het beſtendig in dienst neemen, van eenige manſchap, en wel van maar vier-, of eigenlyk *drie* duizend (*y*) paarden op de grenzen, niet ge-

(*u*) ERMERINS *l. c.* bl. 85.

(*v*) Zie *Vyfde Copulaat ter Rekenkamer van Zeeland f* 222.

(*w*) AERT V. D. GOES, *Register*, 7 *Aug.* 1548. 2. D. *bl.* 510.

(*x*) Zie myne Aanmerk. op WAG. 4. *D. bl.* 119. r. 13. en RENDORP over de *Milit. Jurisd.*, *bl.* 65. Zie ook WAG. VI. D. *bl.* 44.

(*y*) In 't *Reperter.* der Plakk. by WAG. aangehaald, ſtaat 4000, doch *drie duyſent* in de Duitſche overzetting der Ordonnantie zelve (de Franſche is niet geboekt) in het 2. *Memor.* van VAN DAM, *bl.* 278, ook te vinden by VAN DER KEMP, *Verzamel. van Stukk. nopens de Milit. Jurisd.* 1 *D. bl.* 12. In 't *Plac. Boek v. Vlaend.* 1 *D. bl.* 737., wordt de oorſpronglyke Franſche Tekst, die, by de overzetting, in veelen deele bedorven is, gevonden. Zoo leest men in de laatſte (V. D. KEMP, bl. 19.) *Prouooſten van den Quartiere*, daar in 't Fransch ſtaat *Prevots des Mareſchaux du Quartier.* Wie deeze waren zie by COMMINES *l'Eſtat de Charles le Hardy*, p. 659. en by MATTH. *Annal. Tom.* 1. (in 4to.) *pag.* 44.

geoordeeld worden den grondslag van volkomen' overheersching in de Nederlanden gelegd te hebben; te minder, daar het bekend is, dat, in 's Keizerstyd, de besoldiging van vaste manschappen, by alle Mogendheden, zo zeer in zwang was, (z) dat geen Land dezelve, zonder gevaar, misschen konde. Dit belet niet, dat de wyze en de voet, waar op dit Volk gebragt wierdt, van de voorgaande verschilde, voor zo verre, byzonder, (en dit is, door kundigen, reeds voor my, opgemerkt,) by de Ordonantie van Keizer KAREL, den Krygs-overheden meêr gezags wierdt gegeven, zo omtrent de monstering, als het straffen hunner onderhoorigen, ook in *gemeene* misdaaden, mits zy het leeven niet raakten (*a*); daar, onder KAREL den Stouten, *alle* misdaden, door den Regter der plaatze, wierden gestraft (*b*).

Bl. 315. r. 7. v. o. „ *'t Welk (de toestemming en bezegeling van het Verdrag van Augsburg)* „ in Holland geene kleine moeite in hadt." Men stemde 'er, in dit Gewest, eerst toe, tegen den Zomer des jaars 1549, toen ook, kort daar na, de bezeegeling zelfs, door Dordrecht, op s' Keizers aanschryving en der Staaten bewilliging, geschiedde (*c*). Hoe 't

(z) ROBERTS. *l. c.* 1 *Vol. pag.* 154. *seqq.*

(*a*) Zie *Antwoord op de Missive van een Regent — over de Memor. van Amsterd.* bl. 11 *en volg. Brief, nopens de Pro Memoria over de Milit. Jurisd.* bl. 18 *en volg.* enz.

(*b*) *Memoir. pour l'Hist. de Bourg.* p. 289 & 290. „ *Se ils (les Gens de Guerre)* „ *font ou commettent aucuns cas* criminels *ou* autres, *ils seront pugnis & corriges par les* Justices des lieux, *ou* les dits cas auront été commis.

(*c*) ADR. V. D. GOES, Regist. *op 't jaar* 1549. bl. 15, 16. 21. vergel. SCHWARTZENB. Fr. Charterb. 3. D. bl. 138. en VAN DE WALL, Privileg. v. Dordr. bl. 1139.

't in Gelderland ging, zegt ook, in 't vervolg, onze WAGEN. (*d*). Doch, nergens, ontmoette men zo veel tegenſtand, als in Friesland (*e*).

Bl. 321. r. 19. „ *De* dooling, *dat de Hollandſche Graaven* niet leenroerig van 't Ryk *waren.*" Te regt noemt WAGEN. dit *eene dooling;* waar aan men thans te minder kan twyffelen, nadien, byzonder na zyn ſchryven, deeze zaak tot genoegzaame klaarheid is gebragt en, opzettelyk, aangetoond, dat niet allcen Holland, maar alle de Neder-

(*d*) 1 D. bl. 319. en Handvest. van Nymeg. 1. Stuk. bl. 251—258.

(*e*) SCHWARTZENB. *l. c.* 166—172. 174. 176. 181. 186—188. De Staaten, naamenlyk, van dat Gewest, hadden, na voorgaande weigering, den elfden Octob. 1549, op ſterk aanhouden der Koningin-Landvoogdesſe, wel een ontwerp van *Ratificatie* gemaakt, onverminderd de voorgaande Traktaaten, Privilegien enz., 't geen men, door vier Afgezondenen, met naame *Pieter van Dekema*, *Jancke van Douwema*, *Georgien van Roorda* en *Idzard van Grouwestins*, den Keizer liet aanbieden, maar het voldeedt ten Hove zo weinig, dat de Graaf VAN AREMBERG, Stadhouder van Friesland, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1550, namens den Keizer, verklaarde, dat hy, van zyner Majeſteits wegen „ hoere antwoordde nyet en acceptierde; ende gemerct die Landen hen mitten anderen zyne Majeſteyts „ Erfnederlanden nyet en hadden willen conform maicken, „ ende die reuerſaelen, hem gepreſenteert, accepteren, dat „ zyn Mayeſteyt in dezen ſaike den Lande van Vrieslandt „ voorder nyet in meeninge was te gratificeeren, maer dat zyne „ Mayeſteyt, in den naem ende qualiteyt als Keyſer, verſtont, beroerende die ſelue ſaike, te bliuen in zyn geheel, „ ende dat die Landen mochten ouerleggen ende bedeyncken, wat hen in toecommende tyden, vuyt oerſaike van „ deezen mochte overcommen; ende hoewel die voorſchreven „ ratificatie, op ten naem van de Generalité aller deezer Nederlanden, 't Heylich Ryk overgeſonden was, achtervolgende huer Conſent, dat men, dies nyet jegenſtaende, *ſoude* „ *die van Vrieslandt laeten op hen ſelven*, *ſonder te letten ofte* „ *tarreſteeren op. huerluyder refuys*, *wygeringe ende difficulteyt.*" My is niet gebleeken, dat Friesland hier door bewoogen is geworden om, op een andere wyze, haare toeſtemming te geeven.

derlanden Leenen des Roomſchen Ryks, oudtyds, geweest zyn (*f*).

Bl. 323, r. 9. v. o. „ FERDINAND de III. verklaarde *op den zesden van Hooimaand*, (1648), — *dat hy de Staaten der Vereenigde Nederlanden hieldt voor* zyne Vrienden *en* goede Nabuuren; *waar uit, met grond, beſlooten wordt, dat* de Keizer, ten dien tyde, ſtilzwygens, van alle oppergezag over de Vereenigde Nederlanden afgeſtaan heeft." Beroemde Luiden, onder de Duitſchers zelven, hebben die woorden mede zo begreepen (*g*): doch, als men let, dat, volgens het 53. artikel der Munſterſche Vrede, waar in dezelve voorkoomen, geſprooken wordt van *aanhoudende onzydigheid, vriendſchap* en *goede nabuurſchap* (*h*), dat ook de Staaten, reeds ten jaare 1578, door den Heere van St. Aldegonde, by den Ryksdag, lieten aandringen, hoe de Nederlanden van Duitschland, uit hoofde der oude verbintenisſen, niet konden geſcheiden worden, en de Stenden, daarom, de onheilen van derzelver *Vrienden* en *Nabuuren* behoorden aftekeeren, en als men 'er, eindelyk, byvoegt, dat die Stenden, ten jaare 1654, verklaarden, met de Staaten te willen onderhouden *dezelfde onzydigheid, vriendſchap* en *goede nabuurſchap*, die zy, *geduurende den Spaanſchen oorlog, met hun on-*

(*f*) MEERMAN, *Diſſert. de Solut. Vinc inter S. R. Imper. & Foeder. Belg. Reſpublic.* Zie ook ISAAC VAN DER DOES *de Vinculo quod, olim, inter Dioeces. Traject. & Regn. Franc., ac deinceps Imper. Rom. Germ., intercesſit.*

(*g*) CONRING. *de Finib. Imper.* C. 28. p. 776.

(*h*) CONRING. *l. c.* C. 28. p. 778.

onderhouden hadden, schynt het my duidlyk genoeg, dat de benáaming van *vriend-* en *nabuurschap*, noch by den Keizer en de Stenden, noch ook by de Staaten, in dien tyd, het denkbeeld van *alle vereeniging met het Ryk* en deszelfs Opperhoofd, in deeze landen, uitsloot; waarom ik het geheel ophouden van die vereeniging, en s'Keizers stilzwygende erkentenis van geen oppergezag over deeze Landen meer te hebben, liever op andere gronden zou bouwen; waar onder men tellen kan, dat de Keizers en het Ryk, ondanks de sterkste aanzoeken der Nederlanderen om hulp en bystand tegen Spanje, hun, nimmer, dezelven verleend hebben, hoe zeer zy egter, zoude het Verbond van Augsburg blyven stand grypen, daar toe waarlyk, verpligt waren; dat de Keizers en 't Ryk, deeze nalaatigheid gevoelende, ook, lang voor den jaare 1648, geen Rykslasten van deeze Landen meerder gevorderd hebben; dat de Keizers, na den jaare 1641, hebben afgezien de Staaten, met den titel van *onze en des Ryks lieven en getrouwen*, te benoemen en, dat FERDINAND de III., in het meergem. jaar van 1648, zig niet verzet heeft tegen de benaaming van *Heeren*, een bewoording van onafhanglykheid, welke hun, in het 53. artikel van het Tractaat van Munster, gegeven wordt, maar, integendeel, hetzelve artikel heeft bevestigd: (*i*) zo als hy dan ook, ten jaare 1710, geen zwarigheid gemaakt heeft, de algemeene Staaten *Hoog Mogende Heeren* te

(*i*) DU MONT, *Corps. Diplom.* T. 6. p. 1. fol. 446.

te noemen; terwyl de Ryksſtenden dezelven, reeds in den jaare 1653 (*k*) en, by de bevestiging van het gezegde 53 artikel des Tractaats van Munſter, ten jaare 1654, mede *Heeren* en *Hoogmogende Heeren* genoemd hebben. Doch, over deeze ſtof, misſchien, in het vervolg, nader.

Bl. 326. reg. 14. „ MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van Buuren, gaf, *na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen*, zittende en gekleed, den geest" een Fransch Schryver, van de zestiende eeuw, heeft dit affterven breeder verhaald, en hoe zeer men hem, ſomtyds, met voorzigtigheid leezen moet, en zyn verhaal van dien aart is, dat men, voor en na dien tyd, meer ſoortgelyke gevallen ontmoet, is het, egter, zeldzaam genoeg, om hier ter neder te ſtellen, byzonder daar het een perſonaadje raakt, tot wien en zyn geſlagt de Nederlanders zulke naauwe betrekking hadden. De zaak dan droeg zig, volgens BRANTOME, in dezer voege toe. MAXIMILIAAN, 't zy door ſterk drinken, ('t geen ten dien tyde zeer in zwang was, en waar aan hy niet gewoon was zig te onttrekken) (*l*) of, door een ander toeval, ſchielyk aangetast en te bed geſtort zynde, binnen Bruſſel, kondigde ANDRIES VAN WEZEL, (*Vezalius*) lyf-arts van den Keizer, hem aan, dat, zo de regels van zyne konst niet faalden, hy, binnen vyf of zes uuren, ſterven moest; hem daarom, raadende zy-

(*k*) Vid. MEERMAN, *l. c.* Cap. 3 & 4. *& ibi alleg. Auctores.*

(*l*) LAMB. HORTENS. *de bell. Germ. f.* 1639.

zyne zaaken te beschikken. De Graaf, zonder zig te ontzetten, zondt, terstond, om zyne twee voornaamste Vrienden, den Kardinaal VAN GRANVELLE, en den Graave VAN AREMBERG, maakte zyn' uiterften wil en nam het ouwel. Dit verrigt zynde, gaf hy last hem uit het bedde te tillen, van 't hoofd tot de voeten in 't harnas te steeken, en, in zyn best gewaad, met de orde van 't Vlies om den hals, op een' zetel, te draagen naar de groote zaal van 't huis, waar in hy zig bevondt ('t geen dat van GAASBEEKE was (m)) en werwaarts veele, aanzienlyke en andere, luiden t'zaamgevloeid waren, om hem, die men nu, door geheel Brussel, verhaalde, dat zo spoedig sterven moest, het laatst vaarwel te zeggen. In de zaal gekoomen, liet hy allen, waar onder zyne meêr en mindere Bedienden, tot zig naderen, sprak ze vriendelyk aan, beval ze den Kardinaal en den Graave VAN AREMBERG, lei hun eenige gedagtnissen toe, reikte hun de hand en eischte, daar op, den rykversierden Beker (*Godet*), dien hy, in zyne vrolyke gastmaalen, gewoon was te gebruiken. Midlerwyl een verhaal van zyn leeven en 's Keizers gunstbewyzen, jegens hem, gedaan hebbende, gaf hy het orden-teken van den Vlieze aan AREMBERG over, om het zelve den Keizer te behandigen en, door twee zyner Edelluiden, zig de armen doende ondersteunen, dronk hy den laatsten teug, ter eer van KAREL den V., deszelfs weldaaden roemende, en verklaarende, nimmer, hoe zeer daar toe aangezogt, het

(m) E. DE VEER, *l. c. bl.* 95.

het gezigt van zynen Meester gekeerd, noch met de *Protestanten* gedronken te hebben. Toen, zig haastende, om GRANVELLE en AREMBERG ook voor den jongsten dienst te danken, nog eens de omstaande Hop- en Edelluiden vaarwel zeggende, en VEZALIUS omhelzende, geboodt hy, dat men hem weder te bedde zou draagen, en gaf, onder 't nederleggen, den geest (*n*). Zyn sterfdag wordt vermeld op den 23. van Wintermaand des jaars 1548, 's morgens om vier uuren. In Friesland, daar hy Stadhouder was, wierdt zyn overlyden plegtig gevierd (*o*).

Bl. 330. r. 13. „*Zy bewilligden in een* geschenk, *ter zyner* (PHILIPS) *blyde inkomste, van* vyftig duizend Filips guldens." Friesland stondt, op voorslag van den President van den Hove aldaar, HIPPOLYTUS VAN PERSYN, hem een *gratuiteit* toe van „ tien duizend Carolus guldens ende, daer toe, „ tien of twaelef der alderbeste eñ excellenste „ peerden, die men in *Groningerlant* zal „ weten te crygen, voor de summa van „ twaelef hondert, off daer omtrend, Caro- „ lus guldens (*p*)." De Groningsche Paarden dan wierden, toen ten tyde, de uitmuntenste gerekend, en men ziet hier nog een zweem der oude Friesche gewoonte, om die dieren, in plaatz van geld, den Vorsten aan te bieden (*q*).

Bl.

(*n*) BRANTOME, *Memoir. des Capit. ètrang.* T. I. p. 275—280.
(*o*) DE VEER *l. c.* en SCHWARTZENB. *l. c.* 3. D. bl. 147.
(*p*) SCHWARTZENB. *l. c.* bl. 161 en 162.
(*q*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 2. D. bl. 8. r. 9.

Bl. 331. r. 6. „ *De inhuldiging geschiede – te* Reimerswaal." En wel met groote pragt en ſtaatſie, volgens verhaal van Reigersberg (*r*), in tegenwoordigheid van de Zeeuwſche Edelen, *Maximiliaan van Bourgondie; van Kruiningen; van Renesse; van Haamſtede; van Botland; van Thuil van Serooskerke; van Romerswale; van den Abeele* en *van Borsſelen* (*s*).

Bl. 332. r. 9. „ *De* Graaf van Aremberg — *heeft, eerst in den* aanvang des volgenden jaars, *de hulde, in 's Prinſen naam, in Friesland* —— ontvangen." De Staaten, die eerst, en daar na de Stadhouder, zwoeren, deeden den Eed te Leeuwaarden, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1560, en hadden, thans, eenige verandering in den ouden eed, door Karel den V., ten jaare 1515, gedaan, ontworpen; maar Philips begeerde ze, op geen anderen voet dan zyn Vader, te doen. De eeden der byzondere Steden wierden, kort daar na, afgelegd (*t*).

Bl. 334. r. 7. „ Die van Delft en Leiden – merkten aan, dat men, vooraf, behoorde vast te ſtellen, *hoe 't met de opvolging gaan zou, als een Dogter ouder was dan een Zoon.*" 'Er ſtaat, eigenlyk, in de Hollandſche Reſolutien, „ die van Delf „ ende Leyden ſeyden geraden te weſen, „ *te vernemen, wat 'er gedisponeert was* „ *ofte ſal werden,* weſende ouwer Doch- „ ter

(*r*) 2. D. bl. 494—499.
(*s*) Zie Ermerins over Rommerswale, bl. 31.
(*t*) Schwartzenb. *l. c. bl.* 175. 176. 178. 182. 185.

„ ter dan Soon." (*u*) Dit *vast stellen* dan, waar van WAGENAAR spreekt, moet tot den *Keizer* gebragt worden; zo de Staaten dit zelfs deeden, kwam geen *verneemen* te pas (*v*).

Bl. 334. r. 16. „ KAREL de V. *heeft*, — „ *ongetwyffeld*, — *beoogd*, *de Regeering der* „ *Nederlanden* in zyn Stamhuis erfelyk te maa„ ken." Ik vertrouw, reeds meer dan eens, te hebben doen zien, dat Holland en Zeeland, van ouds, erfelyk waren, (*w*) waarom ook 's Lands Graaven en Graavinnen, door de Edelen en Steden, *geboren Landsheeren* en *Landsvrouwen* gezegd wierden, (*x*) en dit hadt ook plaats nopens andere Gewesten (*y*). De Keizer, dan, behoefde in zyn huiz niet te brengen, 't geen 'er reeds was; maar, daar hy, te regt, begreep, dat de plaatsvervulling, hier te Lande, niet overal gebruik vondt, was het geruster voor zyn Geslagt, de erf-opvolging, dat is de wyze van dien, in de Manlyke en Vrouwelyke, in de regte en in de zydlyn, door alle Nederlanden, (die, voor het eerst, onder zyn gebied vereenigd waren,) op één persoon uit hetzelve, nader te verzeekeren en te bepaalen. Dit strekte, teffens, ten nutte van deeze Landen, die, in vroeger tyden, dikwerf, van een gescheurd en op den rand van 't verderf gebragt waren, door de twisten en oorlogen, welken, in de byzondere Gewesten, de

(*u*) ADR. V. D. GOES, Regr. *bl.* 26. *op 't jaar* 1549.
(*v*) Vergel. alhier de Aanm. op WAGEN: *bl.* 430. *r.* 12.
(*w*) MIER. Charterb. 4 *D. bl.* 383. WAGEN. 2 *D. bl.* 432.
(*x*) Zie deeze Aanmerk. *Bl.* 84. (*k*) en KEMPENAAR. *Diss. h. e p* 37—52. *et* 60.
(*y*) Zie, by voorb., Handv. van Niemeg. 1 *D. bl.* 127. HOYNCK VAN PAPENDR. *Annal. Belg. Tom.* 8. *pag.* 8 *et* 44. *Cat.*

de nagebleevene Bloedverwanten onzer Graaven of Graavinnen (die elk hunnen aanhang onder de Landzaaten hadden) over de erfopvolging, onder den anderen, hadden gevoerd.

Bl. 339. r. 13. „ *De Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp*, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten." Ik las liever, in plaatz der tien laatste woorden, eenvoudig dus, „ *in* „ *'t waarneemen hunner Bedieningen*," als stemmende best, myns oordeels, met de woorden van den eed „ *heuren dienst doende en de* „ *exerceerende*" (bl. 338. r. 16.); die, voor 't overige, ook in de eeden, aan vroeger' Graaven gedaan, plaatz greepen, en voor welken men ook zeide, „ *horen officie doende* (z)" dat is, wanneer zy beezig waren hun Ambt te verrigten. Daar de gehoorzaamheid, in dit geval, van zelve sprak, lieten, misschien om die reden, de Friesen 'er deeze bewoording af, eenvoudig beloovende, 's Vorsten *Stadthouder*, *President*, *Raaden* en *Officieren* te zullen *eeren* ende *obedieeren* (a).

Bl. 339. r. 6. v. o. „ De Staaten vermydden, zorgvuldiglyk, deeze laatste benaaming." My is zelfs niet gebleeken, dat in de Eeden, aan vroeger Graaven gedaan, de Edelen en Steden, hunnen geboren Landheer, den naam van *Oversten Heer*, van welken WAGEN. hier spreekt, gegeeven hebben, en ik geloof, gaarne, met hem, dat zy, byzonder thans, gevoelende, hoe zwaar het juk

(z) *Privil. Duc. Karol.* 1496—1495. voor aan. *Van de Leeuk.* WAGEN. Beschryv. van Amsterd. 2 *D. bl.* 432 en 437.
(a) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 183.

juk hunner Landsheeren hen drukte, en welke een' breede en verkeerde uitlegging, tot nadeel van 's Lands Privilegien en het welvaaren der Onderzaaten, men, ten Hove, aan der Vorsten Oppermagt toeschreef, niet onbedagtzaam de benaaming van *Oversten*, of *Souverainen*, Heer, nalieten. In minder plegtige gelegenheden, dan eene openbaare inhuldiging, maakten de Staaten, egter, zo min als de Vorsten, eenige zwaarigheid die benaaming te beezigen. Onze treflyke Schryver zelve heeft dit (*b*), elders, doen zien; verhaalende, op het jaar 1537, uit de Registers van Holland, hoe men begreep, dat de Vrygeleibrieven moesten worden overgegeven aan de Landvoogdesse, „ *als* „ *Souveraine*, in plaatze van de *Keyzerlicke* „ *Majesteyt.*" In een ontwerp der bevestiging van het Verdrag van Augsburg, ten jaare 1548, spreeken de Staaten van „ den Keyzer, onzen „ aldergenadichsten ende *Oversten Heere*, als „ *Furst ende Erffheeere van zyne Majesteyts* „ *Neder-erflanden;*" (*c*) en, daar my niet blykt, dat, in dit Ontwerp, eenige verandering gekomen zy, is het verder zeker, dat de Staaten, op den 17 van Herfstmaand des jaars 1549, en dus weinige dagen voor de inhulding van PHILIPS in Holland, (*d*) eendragtelyk besflooten, ten antwoord op 's Keizers voorstel, nopens de plaatzvervulling by overlyden, te zeggen, „ dat zy, volgende de begeerte van „ de Keyzerlyke Majesteyt, te vrede zyn, „ dat, by syne Majesteyt, gemaeckt werde „ een

(*b*) 5 D. Vaderl. Histor. *bl.* 140.
(*c*) SCHWARTZENB. *l. c. D. bl.* 138.
(*d*) Regist. ADR. V. D. GOES. *bl.* 81.

„ een pragmatique, daer by gedefinieert zy,
„ dat, zo verre als aengaet de fuccesfie van
„ den *Overften Prince* alleene, *in den Lan-*
„ *den van Holland en Westvriesland*, overal
„ reprefentatie ftadt grypen fal:" enz. welke woorden, *Overften Prince*, zy ook, op den 24 van die maand, en op den 1. van Slagtmaand des zelven jaars, herhaalen (*e*). Van hier ook noemde het Geregt van Amfterdam, reeds ten jaare 1497, den Aartshertoge PHILIPS, „*Prin-*
„ *ce* ende *Souverein Heer* van der Stede." Vroeger voorbeelden gaa ik, (*f*) om niet te lang te worden, opzetlyk voorby, en heb ze reeds, elders, aangeroerd (*g*); hier alleenlyk by zullende voegen, dat de benaaming van *natuurlyken Heer*, met welken men den Vorst, en hy zomtyds zig zelven (*h*), ook benoemde, zeer oud was. Niet alleen noemden de Bourgondiers dus reeds KAREL den Stouten; (*i*) maar de Abt REGINO, die, ten jaare 908. overleedt (*k*), zegt dat, na den dood van KAREL den Dikken, ten jaare 888, zyne Ryken in dier voege verdeeld werden, dat men niet uitzag naar een' *natuurlyken Heer*, maar dat elk uit den zynen een' Koning wilde kiezen (*l*).

Bl.

(*e*) ABR. v. D. GOES. *l. c. bl.* 26. 29. 36.

(*f*) WAGEN. Befchryv. van Amfterd. 2 *D. bl.* 396. vergel. Leven van WILLEM den I. 1 *D. bl.* 288.

(*g*) Zie deeze Aanmerk. op WAGEN. 5 *D. bl.* 19.

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c. f.* 183.

(*i*) PARADIN DU CUYSEAULX, *Annal. de Bourg. Liv.* 3. *p.* 976.

(*k*) Saxe *Onomaftic. Litter. Tom.* 2. *p.* 133.

(*l*) Vid. *Chron.* Reginon. *ad annum* 888. *apud* STRUV. *rer. German. Tom.* 1. *fol. m.* 88. 't woord *natuurlyk* wordt, dikwyls, genomen voor *ingebooren*, en dan fluit het zeer op PHILIPS, die, door deezen titel, fchoon elders ter wereld gekomen, voor een *Nederlander* verklaard wierdt. In dien zin ftelt

Prins

Bl. 342. r. 7. v. o. „ Onder beding, dat de Fransche Wynen, vryelyk herwaarts gebragt zouden mogen worden." Men bedong nog, dat deeze belasting niet alleen hier, maar door alle de Nederlanden, zou geheven worden (*m*). Men gevoelde ligtelyk, dat 'er, anders, geene genoegzame penningen, tot uitrusting van Oorlogschepen, uit komen zouden, of, ten minsten, dat men dit zou voorwenden. Het middel voldeedt ook niet volkomen by vervolg (*n*). De Keizer was over het draalen, in het toestemmen deezer belasting, zeer op de Staaten van Holland verstoord geweest; hy hadt, in grammen moede (*arrenmoede*), aan de Koningin Landvoogdesse zig doen ontvallen, „ *wat willen zy zeggen! zy zullen by de* „ *navigatie offensive gedefendeerd zyn.*" Ook meende men ten Hove, dat de Hollanders, thans, de meeste magt van Schepen hadden (*o*).

Bl. 352. r. 3. v. o. „ De oudste Berigtschriften *voor de Gemagtigden tot de* Verpondingen, — *met naame* dat van den jaare 1448." Onze WAGEN, brengt, ook elders, (*p*) de *oudste* Quohieren der Verponding tot deezen tyd; doch my is, noch by het naleezen der

Prins WILLEM de I., in de Voorred. van zyne Verantwoordiging des jaars 1581, een *natuwelick Onderdaen* van den *Koning van Spaegnien*, tegens een' *Vreemdeling*.

(*m*) ADR. v. D. DOES, Regist. *bl.* 43 en 52.

(*n*) *l. c. bl.* 40. *op 't jaar* 1550. en op 't jaar 1552. *bl.* 56. alwaar VIGLIUS zegt „ dat men met den wynst, gekomen van „ de Wynen gedroncken in Holland, niet en soude mogen „ toerusten een Schip van oorloge, ja geen Jacht."

(*o*) V. D. GOES. *l. c. bl.* 42.

(*p*) 4 *D. bl.* 20. en aldaar de Note (*v*).

der Refolutien van Holland, door hem aangehaald, noch elders, onder 't oog gekomen, dat deezen de *oudften* genoemd worden, en anderen hebben reeds aangemerkt, dat men niet alleen, ten jaare 1436, gewag van eene verdeeling over de *fchilttaalen* vindt, (hoedanige verdeeling, onder den naam *verponding*, ook hier wordt bedoelt (*q*),) maar dat dezelve, denkelyk, reeds in de veertiende eeuw heeft plaatz gehad (*r*). Voor 't overige blykt hier uit, dat men, door Verponding hier niet verftaan moet een belasting op de onroerende goederen alleen, *zo als zy* thans is, maar, integendeel, zodanig eene, die ook over roerende, en perfoonen, die geen' vrydom van lasten konden aantoonen, zig uitftrekte (*s*).

Bl. 355. r. 13. „Der Visfery *werdt een Lastgeld, van twintig ftuivers op* ieder last Harings, *afgevorderd.*" Hier toe kwamen, op befchryving van den Hove, de Plaatzen, *hen geneerende met de Visferye*, welken thans waren die van *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Briele*, *Vlaardingen*, *Enkhuizen*, *Wormer*, *Jisp*, *Grootenbroek* en *Veenhuizen*, op den 24. van Oogstmaand des jaars 1550, in den Haage by een; verklaarende in deezen last te ftemmen, voor elk Schip, dat zig, na den eerften dier maand, in zee hadt begeeven. Door gebrek aan befcherming, hadt

(*q*) Daarom wilden de Staaten „ dat de *Verpondinge* gemaeckt mach werden op de veertich duyfend *Schilden.*" Regt. ADR. V. D. GOES, op 't jaar 1550. *bl.* 29 en 32.

(*r*) V. D. POT, Verhandeling over de Verponding, *bl.* 267 en 278.

(*s*) V. D. POT, *l. c.* §. 8. *bl.* 265–280.

hadt geen Schip zee kunnen kiezen, voor den 5. van Hooimaand laatstleden (*t*).

Bl. 368. r. 11. „ *Men was bedugt, voor eenen aanslag op* Walcheren." Men vreesde byzonder voor dit Gewest, en ook voor anderen. PHILIPS VAN LALAING, Graaf van Hoogstraaten, Stadhouder en Kapitein Generaal van Gelre en Zutphen, was, met eenig volk van oorloge, buiten 't Land en op de grenzen gezonden, om de Vyanden den ingang te beletten (*u*).

Bl. 378. r. 3. v. o. „ Agtentwintig Oorlogschepen." Zy waren elk tagtig Lasten groot (*v*).

Bl. 380. r. 16. „ Den Heere VAN BEVEREN, Stadhouder" enz. By zyn afwezen egter was, thans, de Heer VAN ABBENBROEK door de Landvoogdesse gelast, orde op de zaaken te stellen (*w*). Eerlang deden die knegten, liggende *in de gaerden* (*x*), dat is, ten platten Lande, „ *te Stolwyk, Haestrecht, Bergambagt* en *andere dorpen in Zuidholland, omtrend Gouda*," den Opgezetenen zo veel overlast en geweld, (niet willende te vrede zyn, on-

(*t*) ADR. V. D. GOES, op 't jaar 1550. *bl.* 44 en 45.

(*u*) Kronyk van Arnhem, *bl.* 106 en *bl.* 108. vergel. ADR. V. D. GOES, *l. c.* op 't jaar 1551. *bl.* 4. 't Is te beklaagen, dat men, in dat Register, een vak heeft sedert den 20. van Wintermaand des jaars 1550, tot den 3. van Oogstmaand 1551. De afwezigheid van den Advokaat veroorzaakte ook elders gemis; byzonder van 4 April, tot 31 Mey 1553, door 't breeken van zyn' Arm. (Regist. *l. c pag.* 18.)

(*v*) Regist. ADR. V. D. DOES, *bl.* 54. *op 't jaar* 1552.

(*w*) ADR. V. D. GOES, *op 't jaar* 1552. *bl.* 35.

(*x*) *Gaerde* is, eigenlyk, 't zelfde als 't Fransche *Jardin*; doch wierdt, ten deezen tyde, in 't algemeen verstaan, van 't platte Land. 't Werkwoord *gaerden*, is dan *'t platte Land afloopen, op den Boer leeven*, zo als onze WAG. het zeer wel verklaart. Zie KILIAEN, op dit woord.

onder anderen, met *dubbelt bier* en *Huismans kost*,) dat men den Raad van Holland verzogt, den Heer VAN BREDERODE, of der Landvoogdes, voor te draagen, dat het platte Land van deeze gaerdingen ontslagen, en de knegten elders mogten geplaatst worden (*y*).

Bl. 381. r. 3. „ *Wat hy* (de Graaf VAN AREMBERG) *tot beveiliging des Landschaps* (Friesland) *verrigt hebbe*, is my niet gebleeken." Ook my is hier, na gedaan onderzoek, niets van voorgekomen.

Bl. 384. r. 16. „ In — Wynmaand, kwam men tot — bewilliging in de volle Bede." Ik vinde, onder myne geschrevene stukken, van dien tyd, een oorspronglyken *Staat van Oorlog*, houdende s' Keizers ontvang en uitgave, voor dit jaar, te Lande en ter Zee. De Ontvang was 3641200, de uitgave 4191339 ponden, van veertig grooten, weshalven 'er aan te kort was 550139 ponden. Men vindt 'er, verders, in opgeteld, wat in dit jaar, door elk der meeste Gewesten, in de Bede was opgebragt; en daar dit, myns weetens, niet bekend is, agt ik het te aanmerklyk, om hier niet in te voegen (*z*). Het blykt, volgens deezen *Staat*, dat Bra-

(*y*) Regist. ADR. V. D. DOES, op 't jaar 1552. *bl.* 11 en 51.

(*z*) *Recueil de divers Manuscripts*, N°. 18 *fol.* 18 *Vso.* „ *Estat en brief des deniers, payez et receuz pour les Gaiges, Soldées durant l'année, fini le dernier jour de Decembre* XVc *cinquante troiz.*" „ Item, les Deniers procedans des Aides accordees par les Etats des pays de par deca, durant l'année de cest estat, asscavoir *Brabant* — VIIIc m £. *Flandres* — IXcLXm £. *Artois* — CLXm. £. *Haynnau* — IIcXVIm VIc £. *Hollande* — IIIIc m £. *Zeelande* — LXm £. *Namur* — XXXIIm £. *Lille* — CXXm. £. *Tournay* — XXXm £. *Malines* XXVIIjm £. *Utrecht* — XLm. £. *Putte et Voirne* — XVm. IIc £. *Overyssel* — VIIIm. £. *Groeningen* — VIm. £ et *Drenthe* IIIm. £.

„ *Fait ensemble* — IJ ons VIIJc LXXVIIJm VIIIc £."

Braband gaf	.	.	800000 £
Vlaanderen	.	.	960000 £
Artois	.	.	160000 £
Henegouwen	.	.	216600 £
Holland	.	.	400000 £
Zeeland	.	.	60000 £
Namen	.	.	32000 £
Rysſel	.	.	120000 £
Doornik	.	.	30000 £
Mechelen	.	.	28000 £
Utrecht	.	.	40000 £
Voorne en Putten		.	15200 £
Overysſel	.	.	8000 £
Groningen	.	.	6000 £
Drente	.	.	3000 £
		te ſamen	2878800 £

't Is aanmerklyk, dat hier van *Gelderland* nog *Friesland* niet gewaagd wordt, ook vinde ik elders niet, dat zy thans, betaalen moesten. Holland hadt dit jaar, blykens WAGEN. alhier, vyfmaal honderd duizend guldens ingewilligd; maar alles zal, hier en elders, niet even ſpoedig in s' Keizers ſchatkist gebragt zyn, en, buiten dien, betaalde men in termynen (*a*); zo dat zelfs, wel eens, 't eene jaar in 't ander liep.

Bl. 400. r. 6. v. o. „ *Men hadt*, — in 't voorleeden jaar, *reeds begonnen* de Koopmanſchappen, *welken* Westwaarts naar Spanje *verzonden moesten worden*, *te doen laaden in* Oorlogſchepen, *die* enz." Ik vinde, dat men toen vierentwintig Hulken, verzeld van drie

(*a*) Regiſt. v. D. GOES, op 't Jaar 1553. *bl.* 16, 22, 23 en 33.

drie Oorlogschepen, onder 't geleide van den Heere van WAKKENE KAPPELLE, in Sprokkelmaand, derwaarts deedt stevenen, die, op 't eind van Herfstmaand, te rug keerden (b).

Bl. 401. r. 6. v. o. „*Anderen willen, dat de Nederlanders — 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen.*" Men heeft, zeer wel, aangemerkt, dat het in de lucht springen onzer Schepen hier van 't natuurlyk gevolg hadt moeten zyn; waar van de Schryver, die dit verhaalt, egter niet gewaagt (c). 't Is dan denklyker, dat, volgens eenen anderen (d), de vlam, door den wind, uit de Fransche zeilen, in de onzen, zal zyn overgeslagen.

Bl. 402. r. 5. v. o. „ Losrenten, *tegen den* penning twaalf, — Lyfrenten, tegens den penning zes." De eersten, dan, gaven een *rente* of *intrest* van agt en een derden, de tweeden van zestien en twee derde penningen, ten honderd. Men kan, hier uit, de schaarsheid van gelden berekenen; die, zo als de Staaten getuigen, te grooter was, wyl de Keizer, buiten de Bede, ook in de groote Steden en voor haare byzondere Rekening, groote sommen hadt opgenomen, en daar voor een deel zyner domeinen verpand (e). Nog steeg de rente, buiten s'Lands, wel eens hooger. KAREL de agtste, Koning van Frankryk, nam geld op, by de Genueezen, tegen twee en veertig ten hondert (f). Men merkt uit dit alles, ondanks

(b) *Recueil de divers* Ms. *l. c. fol.* 18.
(c) Neêrl. Heldend. ter Zee. 1 *D. bl.* 103.
(d) DE VEER, *l c. bl.* 128.
(e) Regist. ADR. V. D. GOES, *op 't jaar* 1554. *bl.* 5. en V. D. WALL. *l. c. bl.* 1171 *en volgg.*
(f) ROBERTS. *l. c. Tom.* 1. *pag.* 185.

danks alle lasten, den toeneemenden bloei van de Nederlanden, ten deeze tyde. Men zal, zo straks, by onzen Schryver zien (bl. 403.), dat het Land nu, jaarlyks, 47000 guldens aan renten geeven moest, voor den schuld van 480000 guldens, 't geen, niet wel, tien ten honderd bedraagt, waar op, door een gereekend, de geleende gelden thans, al veel, kwamen. In den jaare 1535 en 1537 hadt men, in den Briele, reeds Lyfrenten voor elf, Losrenten voor twaalf penningen, beiden op twee Lyven, gekogt (*g*).

Bl. 417. r. 9. „ *De Pest had den be-* „ *roemden* MARTEN VAN ROSSEM *in 't Graf* „ *gerukt.*" DE VEER en, uit hem, GOUDHOEVEN (*h*) bepaalen zyn' dood op *Sinxen*, dat is Pinxteren, van den jaare 1555.

Bl. 424. r. 6. „ Men zeide, – *dat hy*, „ *gelyk de gelukkige Dobbelaars*, *'t spel hadt* „ *willen afbreeken*, *toen 't hem begon tegen* „ *te loopen*:" dat zyne tegenspoed onder de redenen zynes afstands moet geteld worden, (die, voor 't overige, veelvuldig waren, zo als straks onze WAGEN. zal zeggen,) is ook aangeweezen, door den laatsten, en beroemden, Schryver van KARELS leeven (*i*). De Kei-

(*g*) Reken. Briel. *expir. ult. Sept.* 1535 en 1537. Cap. *Ontfang van Lyfrenten.*

(*h*) DE VEER. Kronyk *bl.* 131. GOUDH. Kronyk bl. 620.

(*i*) ROBERTS. *l c. Tom* 6. *fol.* 100—104. die, wyders, *bl.* 102., uit Dom. L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal* DE GRANVELLE, *Vol.* 1. *pag.* 14. *&c.*, hoofdzaaklyk, aanteekent; dat Karel de V, aan zyn' Zoon het Koningryk Napels en 't Hertogdom Milaan hebbende afgestaan, Philips niet alleen de oude Dienaars dier twee Staaten, ondanks zynen Vader, hadt afgezet, maar ook „ opentlyk en zonder agterhouding, deel eisch„ te aan 't bestuur der Nederlanden," en dat hy, den Keizer in alles den voet dwars zettende, deez hier op begreep, dat

Keizer zelve wist, egter, de slagen van 't geval, met veel gelaatenheid, zo als 't behoort, te draagen. De Fortuin zeide hy, ('t beleg van Metz, ten jaare 1552, moetende opbreeken) gelykt aan alle Vrouwen; zy geeft haare gunsten aan de jeugd en veragt de gryze hairen (k).

De

dat hem niets anders overschoot, dan, of voor zynen Zoon te moeten wyken, of strenge middelen tegens hem gebruiken, om welke reden, hy, tot den afstand zyner Staaten, en 't verlaaten der waereld beslooten hadt. ROBERTSON voegt 'er by, dat deeze zeldzaamheden, by geen' ander' Historiefchryver voorkomende, en *l'Evesque* dezelven maar kort voordraagende, als getrokken uit de Handschriften van den Kardinaal VAN GRANVELLE, hy, derhalven, niet beslissen konde, hoe veel geloof dit zeggen verdiende; nadien deeze tafryke en schoone Verzameling (van welke ik, in 't 6. Deel, nog met een woord zal spreeken) nog niet is uitgegeven. Dit zeggen is voor zigtig; maar laat ik, met eerbied voor zulk een' ervaren Schryver, egter mogen aanmerken; *eerstelyk*, dat dom. l'Evesque, ter aangehaalde plaatze, na van den afstand van Napels en Milaan, door KAREL aan PHILIPS, en 't afzetten der oude Staatsdienaaren gesprooken te hebben, 'er, onmiddelyk, op doet volgen, „ et, par un procedè, qui parut tenir autant „ de l'ingratitude, que de l'obstination, on ne put le résoudre „ a aller voir l'Empereur, a Bruxelles. Il ne se donna, pas même le soin de chercher d'autres motifs a ce refus qu'une „ hauteur deplacée, en repondant, *qu'il ne partiroit pas pour „ aller dans les Pays-Bas, si l'on ne régloit, auparavant, quelle „ autorité il y auroit, & de quelle maniere l'Empereur seroit „ obligé de le traiter.*" Woorden, die ik, in de oorspronglyke Taal, aanhaal, om dat ik in dezelven geen uitgemaakt bewyz vinde, dat PHILIPS deel aan 't bestuur der Nederlanden eischte, zo hy 'er niet kwam. *Ten tweeden*, dat, wyders, L'EVESQUE wel verhaalt, dat PHILIPS, niet te vrede met den afstand van 't Stedehouderschap van Italien, door den Keizer, 'er onafhanglyk wilde zyn, waar toe die Schryver, op den kant, aanhaalt *Memoir. de Granvelle*, *Vol.* 5. *p.* 48 & 53., en 'er, hoofdzaaklyk, op doet volgen, „ dat de aandoeningen over „ dit alles den Keizer deeden besluiten zyn Staaten af te staan, „ en zig in een Klooster te begeeven. en dat de Staatskennis „ zig, vergeefsch, zou uitputten hier eene andere reden voor „ te vinden," maar, zonder dat het blyke, of hy ook deeze reden van 's Keizers afstand in de Papieren van GRANVELLE gevonden hebbe, dan wel, of hy dit, als eene aanmerking van zig zelven, opgeeft; zo als de laatste woorden schynen aan te duiden. In dit geval verdienen zy wel overweeging, maar hebben, egter, minder zekerheid.

(k) ROBERTS. *l. c. pag.* 18.

De moed, evenwel, ontzonk den, anderzints, kloeken Vorst, toen hy, zwaar met de jigt gekweld, op een draagbed, in een' donkeren nacht en by toortslicht, uit Inſpruk, voor Keurvorst MAURITZ van Saxen, moetende vlugten, zig, onder den naam van GEORGE, verborg, maar, door een armelyk wyf, hoorde zeggen, „ hoe wel gelykt deez man den „ Keizer." Ylings veranderde hy zyn' weg en kwam, door de ongebaandſte paden, in den grootſten angst, te Villach, in Karinthie, aan. *(l)*

Bl. 430. r. 12. „ My is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden." De Staaten van Holland waren over de zwarigheid, *die 'er zoude mogen vallen in de ſuccesſie deezer landen, indien Philips voor Karel overleedt*, wel in den hunnen bedagt geweest, maar zy beſlooten, ſedert, 'er zelfs den Stadhouder niet van te ſpreeken; weshalven ook, hier over, ten Hove, niet zal gehandeld zyn *(m)*.

(l) DE VEER, Kronyk. *bl.* 119. Voyez auſſi. ROBERTS. *l. c.* *Tom.* 5. *pag.* 317 *et* 318.
(m) ADR. V. D. GOES, *op 't jaar* 1555. *bl.* 53.

BY-

B Y L A A G E N

A.

Extract uit het *derde Memoriaelboeck* van den *Griffier* SANDELYN, *bl.* 282 en 283 *Vso.* Houdende een Beschryving van de, in den jaare 1529, hier te Lande, woedende ziekte, bekend onder den naam van *Engelsche Zweetziekte* (*a*); benevens het Middel, daar tegen, ten dien tyde, gebruikt.

Zie deeze Byvoegz. en Aanm. bl. 16 en 7.

„ Uptē   dach van Octobri A. xv^c xxix ende was op enen Sonnendach (*a*) heeft belyff Godt Almachtich te senden jn den Haghe syn godlike hant ende gaue (*b*) ende heef dezelue plaetse geuisiteert met eender siecte die men noemde de *Ingelsche Swetighe* off in Latyn *Morbus Anglicus* (*c*), ende worde ten seluen daghe dair off twee personen sieck, des woensdaechs ende donderdachs daer nae wordender seer veel personen sieck ende veel storuen daer van Vry-

dachs

(*a*) De Zondagen vielen in deeze Maand op 10, 17, 24 en 31, de Zondags Letter C. zynde.

(*b*) Dit woord plagt, oudtyds, te meermaalen, in een nadeeligen zin genomen te worden.

(*c*) My is niet bewust, dat de byzonderheden, in dit Extract vermeld, nopens deeze zo schroomlyke ziekte hier te Lande, elders, te vinden zyn; schoon veele Geneeskundigen over de ziekte zelve geschreven hebben; onder welken, ten deeze, uitmunten P. FORESTUS *Oper. omnia T.* 1. *C.* 6. *Observat.* 7. J. WIERI. *Oper. omn. p.* 981 *seqq.* G. HORSTII. *Oper. omn. T.* 3. *p.* 115. *Quæst.* 6. Toen Engeland, voor de vyfde reize, door deeze ziekte, ten jaare 1551, wierdt aangetast, schreef de beroemde J. CAJUS, hier over, een byzonder Werkje, onder den naam van *Ephemera Brittannica*, en droeg het op aan den Kardinaal VAN GRANVELLE. Ik leer uit het zelve, dat de Nederlanden, behalven in het jaar 1529, nooit aan deeze heillooze kwaal zyn onderheevig geweest. Zie ook FREIND *Hist. de la Medecine Tom.* 3. *p.* 186.

dachs ende Saterdachs ende oick Sonnendachs dar an, seer veel personen worden sieck ende oick sterven, nae estimacie wel xv^c of xvi^c personen sieck, het was een gruwelike sieckte ende een ser banghe tydt. De lydere waren seer desperaet ende gingen als de os voir de biele, alle Ambochten cesseerden men en gincg niet te rade, een ygelyke stelde hem hoe hy leuen ende steruen zoude. Daer worde gegan processie general, alle menschen gingen meest al te biechte up enen sekeren geordonneerden dach ende ter hoochst werdich Sacrament, dair geschiede diuerse votiue misse met goede predicatie ende veel deuotie om de hant ende thoirn Gots te versoenen. Dese sieckte duurde in dat heetste van den voersz Woensdag tot Dinsdag off Maendag daer an ende dar nar cesseerde die allenskens soe dat 'er niet soe veel sieck en worde tseuents als die voorsz andere daghen voerg: , niet te min dar worde alle daghen thien xii etc. sieck mer of min in estimacie den xx^n man en is in den Haghe niet gestoruen van dese sieckte.

Item dese sieckte hadde te vorens geweest in Oistlant Hamburch ende dar omtrent ende nar wy verstan bouen in den lande oick seer sterck, dar datter seer veel personen off gestoruen syn mit dat sy de remedie nyet en wyste. dar nar is die gecomen daer men eerst in dese landen off gehoort heeft te Campen Swol ende Deuenter dar nae in den lande van Cleeff ende Gelre dar naer te Gorinchem en te Dordrecht te Utrecht ende naer vier off vyff daghe te Dordrecht geweest ende te   is die gecomen in den Haghe, Amsterdam Delff Rotterdam Lyen en Horen al genoech op enen tydt ende isser in elke Stedè seer veel tseuents sieck geworden ende oick wel gestoruen in den plaghe mar
anderen, op geliken tydt is de siecte gesprongen in Brabant te Antwerpen Mechelen Brusel etc. soe dat Godt nyemant ongeraect en heeft gelaten   mar   sy ende heeft getoont dattet syn hant geweest is. Dese sieckte

en

en heeft niet lange geduert in elke plaetſe in d'een langer dan in d'anderen ende dat heetſte was ſwoendachs de eerſte acht off ſeuen daghe ende daer nae ſaterdachs XIIII daghe mer ende min.

Dar ſyn diuerſe remedien ouer gegeuen dat ſyn boecxkens uytgegeuen, mar dat remedie in den Haghe dat hier nar volcht is meeſt (*d*) ende ſyn die lydere wel off gheuaren"

„*COPIE.*

„ Off u Godt viſiteerde met deſe *nyeuwe ſiecte* „ ſoe weeſt onverſaegt want t is ſonder ſorge „ als ghy u wel bewaert ende gaet van ſtonden „ aen te bedde leggen, ende laet u wel warm „ decken dat gy geen windt aen u keel noch „ up u borſt noch onder uwe armen en ontfanct „ ende blyft zoe legghen zweeten XII XIII „ XIIII of XV uren lanc daer nae dat ghy ſlaauw „ ofte ſtarc zyt. Bouen al en moet ghy binnen „ deſen tyt nyet ſlaepen ende wanneer ghy nyet „ langer leggen en condt ofte die hette verdra- „ gen en condt ſoe laet u enen warmen doeck „ onder die dekenen langhen daer ghy dat „ zweet mede aff droecht eñ laet u dan een „ warm laecken omme ſlaen ende v cleederen „ omme hangen. ende ſoe by dat vuer gebrocht „ nyet langer dan dat men dat bedde om en „ werpt ende legghet daer twee verſche lakenen „ op wel lange by dat vuer gedroecht ende „ helpt dan den crancken wederomme te bedde „ ende laet hem dan ruſten ende ſlaepen off „ hy can maer die wylen dat hy by den vuer „ is ſal men hem wat warms maken off hy „ dat mach, oick moet men hem dick lauen „ die wylen dat hy jn dat zweete bedde leyt met „ lau bier vuyt een pypkanne ende geuen hem „ ſuyker candye in den mont, die dat hert vucht

(*d*) De hier telkens, openſtaande bewoordingen waren in byna het ſlegſte Schrift, dat ik ooit zag, voor my, en kundiger, onleesbaar.

„ vucht maickt. Ende bouen al dat hy nyet
„ en slaept ende daer geenen windt onder die de-
„ kenen en compt dan salt wel goed worden
„ ende sonder sorghe wesen. Maer off yemandt
„ zeyde dat ghy moste xxiiij uren in dat zweet
„ leggen dat is al te mael gelogen daer hebben
„ zy die luyden jammerlicken mede bedrogen
„ ende gedoot. In onsen huyse isser vier zieck
„ geweest maer met die hulpe van Godt soe
„ zyn zy weder te passe gekomen maer wy
„ hebbense xii off xiii vren vuyt dat zweete
„ genomen. Ende soe wye dese ziecte gehadt
„ heeft moet sich x of xii dagen jn den huse
„ houden ende vuyten luchten ende windt
„ houden ende en moet in achte dagen gheen
„ vleysch noch eyeren eeten zy en mosten gedopt
„ zyn ende gheen heeten dranck drincken. Item
„ tot dese siecte en doet anders nyet dan ick
„ v hier en scryve; ende wanneer ghy in dat zweete
„ light soe moet ghy matich ouer hebben nyet
„ te veel noch niet te weynich dat dat zweet
„ nyet in en slaet, ende dese siecte comt aen
„ met scuveringe off met hette off met zweeten
„ off in den rugge off in dat hoeft zoe gaet
„ van stonden aen te bedde leggen vuyt den windt
„ als voorscr. js. tsal wel goed worden wilt Godt."

B.

Extract uit het Register der Leenkamer van Holland, getiteld „ Caroli, *Impera-*
„ *toris Germanie.*" 1528—1536. Kas H. *bl.* 2.

Houdende eene Opgaave van de Landen en Plaatzen, die het meest geleden hebben, by den grooten Vloed van den 5. van Slagtmaand des jaars 1530.

„ Vp ten Ven dach van Nouember, *anno* xve dertich, was de groote Vloet dat meest alle de Pol- Zie deeze Byvoegs. en Aanm. *bl.* 9.

Polders jn *Hollant*, te weten jn *Zuythollant*, Landt van *Voorne* ende *Zeelant*, jnne vloyden met eene Sprenckuloet mitter volre Mane, daer menich menschen ende beesten jnne verdroncken, ende was twater hooghger binnen der Stede van *Dordrecht* dant ye jñ andere hoochste vloeden, by staende lande, men bevinden can wel derdhalve voet; ende den Rinck van *Noortholland*, mit *Kennemerland*, *Vrieslant*, *Waterlant* ende *Amsterlant* en bevloyde niet dan alleent dat den *Velserdyck* ende den dyck tot *Assendelft* doerbrack.

Hier naer volghen de Landen die mitten seluen storm innebraecken ende beyloyden.

Eerst tgeheele land van *Oost*- ende *West-Voorne*, mitten dorpen daeromme ende jn gelegen, vuytgenomen *Heemvliet* (*a*), *Abbenbroeck* ende *Dirxlant*.
tLant van *Putte* mit alle den Dorpen daeromme gelegen, ende nyeuwe landen.
Alblasserwaert, mit allen den Dorpen daer jnne gelegen, toten *Arckelsendyck* toe.
Zwindrecht, mit allen den dorpen daer jnne gelegen.
Catendrecht, mitten nyeuwe landt.
Cralinger Polder.
tLandt *van Stryen* oudt ende nyeuw.
Myns Heeren Landt van *Moerkercken*.
De *Moerkant*.
tLant van *Altena*.
de *Zwaluwe*.
tLant van *Zeuenbergen* mitten bylanden.

ZEELANT

tHeele lant van *Schouwen*.
tLant van *Noortbeuelant*
tLant van *Zuytbeuelant*
Walcheren
der *Thollen*
Ste *Martinsdyck*."

Ex-

(*a*) Dit woord spelt men, in dit Register, overal met een *m*; in andere met een *n*.

C.

Extract uit het Register, gezegd *Putten en Stryen met houten berderen*, 1294-1441. *fol.* 33. van de Leenkamer van Holland.

Houdende Bewyz, dat *Putten* en *Puttenland* een Leen was van 't Land van *Voorne* en daar aan weder verstorven, by doode van Heer Nikolaas van Putten.

„, Wy Dirc, here van *Monjoy*, van *Valkenburch* van *Voorne* eñ Borchgrave van Zeelant, eñ Mechtelt onze Gezellinne maken cond allen luden dat wi verstaen hebben dat een Edelman here Hughe van Zotteghem, Borchgraue van Ghend Here van Putte eñ van Stryen wilenar eñ die Vrouwe van Putte syn Gezellinne betaelden onsen lieuen Here eñ Vader, heren Gherarde, Here van Voorne Borchgr. van Zeelant daer God die ziele of hebben moet, neghen duzent pont zuart. tornoys als van den lande van Putte eñ van Putterlant eñ van dat daer toe behoirt, *dat die Here van Putte eñ die Vrouwe van Putte en haer Voirvorders van onsen Here onsen Vader en van sinen Voirvorders te Leen hielden eñ si noch van ons te Leen houden sullen als sys ontfangen hebben; dat verstoruen was ende ledich worden van eens edels mans doot des Heren van Putten wilen eer heren Nyclais aen onsen Heren onsen Vader*, om dat die Vrouwe van Putte, die nv is, niet te tide dat Leen verzocht en hadde aen onsen here onsen Vader voirgenoemt, want om dat hi dat voirseide lande ende goed ane gevaen hadde eñ in bezitte daer of was eñ om dat die Here van Voorne onse lieue Vader dat land eñ goede verlyen soude weder der Vrouwen van Putten die nv is so zeide een hoghe Edelman, onse lieue here die graue van Heneg: eñ van Hollant daer God die ziel of hebben moet een zeggen dat die here van Zotteghem Borchgraue

pr'Litteram. Zie deeze Byvoegs. en Aanmerk. *bl.* 52. (*d*).

Men kan dit alles nader bevestigd zien in Regist. *l. c. fol.* 41. *Vso.* n. 1. zonder jaer- of dagteekening, maar schynende tusschen 1339 en 1340.

van Gend, Here van Putte eñ van Stryen, eñ die Vrouwe van Putte die nv is dat voirghenoemde goed weder ontfinc te leene van onsen here onsen Vader, eñ zi zouden dese neghen duzent pont voirsz. ghelden eñ betalen onsen lieuen here den here van Voorne Borchgraue van Zeelant dicke voirghenoemd. Ende dat voirseyde gheld hebben wy verstaen dat betaeld is. In oirconde hier of so hebben wy desen brief opene besegelt mit onsen zegele. Gegeuen tot Voorne, des Woensdaechs na dertiendach int jair ons heren duzent drie hondert eñ acht eñ dertich."

D.

Extract uit het *derde Memoriaelboek* van den Griffier SANDELYN, *bl.* 191. *Vso.* 198. *Vso.*

„ Ordonnantie omtrent de Defensie van den Lande gemaict in tjaer XXVIJ in Novembri."

Zie deeze Byvoegs. en Aanmerk. *bl.* 42.

„ Alsoe myn Heere de Graue VAN HOOCHSTRATEN *etc.* Stadthouder Gñaal jn den landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, jn den seluen Landen gecommen zynde geaduerteert es geweest, dat in sommige Steden derseluer Landen quade toesicht gedragen worde totte bewarenisse derseluer steden ende dat oick eenige van dien geen goede gereescap en hadden ofte gefurneert vant gundt dat tot defencie der seluer mochte dienen, daer deur niet alleen de voirsz. Steden maer oick mede tgemeen ende tgeheel Lant in peryckele soude mogen comen, soe is by myn voirsz. Heere hier van eerst gecommuniceert hebbende mitten Gedeputeerden van den Steden van Hollant ende Vrieslant ende oick gesien tgundt dat sommige van henluyden by geschrifte ouergegeuen hebben geordonneert ende gestatueert tguudt dat hier naer volcht.

„ Jn den eersten zoe verre het roert de Stede

van

van *Rotterdam* ordonneert myn voirſz. Heere dat die Regeerders derſeluer Stede van ſtonden aen zullen doen maecken aan die *Waterpoort* een ſtrecke (*a*) *Ameyde* met twee vloegelen tot int water gaende an beyden zyden ende yſſer teynde van de vloegelen eenige ondiepte de ſelue zal gediept worden, ende ſal deſe Ameyde beſlooten ende beneden gecleet worden mit plancken tot een borstweringe mit ſpiegaten omme duer te ſchieten ende bouen up mit yſeren weerhaecken. **Rotterdam.**

„Item noch zullen die voirſz. Regeerders doen maecken een *Gaelderye* vpten Muer tuſſchen de twe thorn ter beyder zyden wel gedect mit leyen ende gehoecht tot anden Lysten van den oestwer (*ooſter*) thoorn, zoe wel die binnen mueren als die buyten mueren ende Gaelderye moertgaten (*zo leez. ik*) maecken, gelyc zy gemaect zyn jn de wester thoern vp te Haven.

„Item oft nv te laet jnt jaer waer omme die voirſz. Gaelderye te metſelen ſoe zullen die voirſz. Regeerders van ſtonden aen doen maecken een *Haspele* van houte, omme ſteen daer inne te leggen, tot dat gelegen tyt zal weſen te metſelen als voirſz. es.

„Item zullen die voirſz. Regeerders alle die thoern van den Veſten doen decken mit harden daicke ende beginnen eerst an den geenen die bequamelixſte ſtaen totter defencie van der Stede.

„Item zullen aen alle poorten doen maicken *Valbruggen* behalven an de Dyckport.

„Item zullen die voorſz. Regeerders jn elck poort der voorſz. ſtede doen maecken *Scotdueren* die vallen zullen mogen gelyck een olyſtamper, elck balck byzonder met eenen yſſeren pinne.

„Item alſoo myn voorſz. Heer verſtaet dat goet ware een *Bolwerk* gemaict te worden an de Oostpoort der voorſz. Stede, ſoe heeft myn voorſz. Hee

(*a*) Zo ſtaat 'er; maar moet, misſchien, *ſtercke* zyn. Vergelyk over *Ameide* alhier bl. 106. reg. 6.

Heẽ geordonneert myn Heere van Castre, te reysen binnen der voorsz. Stede ende te visiteren tbegryp van tselue Bolwerck, ende daer jnne te ordonneren als hem goetduncken zal tzy van volmaickinge van dien ofte anders.

„Item zullen die voorsz. Regeerders doen sterpelycken onderhouden dordre van den waickinge onlancx by hem luyden gemaict omme te weten up alle getyden den lydende Coopman vuyt ende in gaende oft comende binnen die voirsz. Stede, ende dat die geene van de Wet, wiens buerte zal zyn op te staen omme den reysbaren man vuyt oft jnne te laten tselue in persoen doen zal oft yemants anders van der Wet in zyn plaetse daer toe verwilligen ende dat vp te verbuerte van den geenen die gebrecklick bevonden zal worden van zes Karolus Guldens dair van een derden deel geapplicecrt zal worden tot behoeff van den Keyser het ander derden deel tot reparatie van der voorsz. Stede ende het derde derdendeel tot prouffyte van den aenbrenger.

„Item ordonneert voirt myn voirsz. Heere dat men jnder nacht de poorten der voirsz. Steden niet open doen en sal dan by bywezen van den genen van der Wet, wyens buerte als dan wesen zal die welcke by hem zal moeten hebben ten minsten vier Poorters derseluer Stede ende bouen dien gehouden wesen ten minsten tot twe reysen de waecke van alle andere poorten te visiteeren vp peyne als bouen.

„Item omme te eviteeren de perikelen die vuyt de Scepen by nachte comende souden mogen gebueren soe heeft myn voirsz Heer geordonneert dat alle nacht waicken zullen twee Poorters der voirsz. Stede jnt *Waeckhuys* staende vp thoeft buyten die Waterpoort, welcke waeckers die aencomende Scippers zullen vragen van waeren zy geladen hebben mit dat daer toe behoort ten eynde zy eenige onraet of suspicie vernemende de Waeckers vp ter Poorte daer van adverteeren.

„Item zullen oic op tselue Waeckhuys by daege we-

wesen vier Waeckers gewapent en geharnast als tbehoort, dewelcke aldaer gaen zullen jnt open doen van de Poorte ende aldaer blyven tot dat men deselue Poorte zal gaen sluyten ende dat vp peyne als bouen.

„ Item sal die dach ende nacht waicke van der Poorten der voorsz Steden geduerende d'orloghe *tusschen den Heere ende Bysschop van Vuytrecht* ende *Kaerle van Gelre* gedoubleert worden.

„ Item zullen de voorsz Regeerders *tgescut* der voorsz Stede leggende jn de thoornen ende poorten van dien of doen schieten, ten eynde tselue gereet mach wesen ende gerepareert tgunt dat daer aen gebreecken sal.

„ Item indien eenige vorst ouercompt, soe sal men die waecke noch eens verdoubleeren ende die Vesten al op doen byten ende open houden als tbehoirt.

„ Item om te schouwen jnconuenienten die gebueren souden moegen jnt open doen van der Poorte soe zal men eerst vuyt die eerste Poorte doen gaen twee Persoonen oft Waickers metten Poortier, die welcke gehouden zullen zyn die eerste Poorte als dan toe te doen aleer zy die ander Poorte open doen ende dat gedaen sal een van hem beyden buyten gaen ende visiteeren mitten buyten Waecker die Scepen, ende zien oft alomme clair es. Ende dat gedaen sal de selue metten buyten waeckers jngelaten worden by de Poorten staen sal ende jn wesende sal die buyten Poort toegedaen worden ende binnen ge-opent.

„ Item de nachtwaicke en sal nyet of gaen ten zy dat de Poorte van der Stede eerst upgeset ende de Waecker van den dage daer by zyn.

„ Item dit volbracht zynde sal myn voorsz Heer doen versien op te Oost ende Delffe Poorten, die onbewoont syn, naden tyt eysschen zal.

„ Alzoo myn voirsz. Heer van Hoogstraten mede geadverteert is dat goet waere dat men de Stede van *Wesep Nairden Muyden* ende andere daer omtrent gelegen betversage dan deselue verzien zyn soo heeft myn Heere voorsz. de voorsz. Steden *Wesep, Naerden, Muyden.*

aengaende ge-ordonneert de poincten hier naer volgende.

„ Eerst sal Heer *Gwydo van Blaesvelt* reysen up thuys te *Muyden* ende by eede hooren elcken knecht leggende up tselue huys ende van hem vernemen hoe lange zy elcx vp tselue huys geweest ende gedient hebben ende wat hen voir sout (*Soldy*) daechs gelooft es. Ende dat gedaen sal de zelve Heer van Blaesvelt maicken goeden Inuentarys van den brant proviande gescut cruyt loot ende andere geweeren wesende vp tselue huys ende deselue Inuentarys leueren den heere van *Castre*. omme die by hem gesien dair voirt inne te ordonneren alst behooren sal.

Wesp. „ Item of gebuerde dat die oorloge ouerquame soe sal men in de Stede van *Wesp* leggen meer knechten tot hulpe van de geenen die daer zyn zulcx als men dan beuinden zal van node te wesen men zal oic als dan deselue Stede voirsien van XL *Haeckbussenen van één loot* van zes *Zerpentynen met cameren* drye tonnen groff cruyts een tonne cleyn cruyts ende sekerloot, al twelk geleuert zal worden in handen van een van den Burgermeesters derseluer Stede die daer van gebonden zal wesen te leueren recepis vp tie camere van der Rekeninge alhier in den Haege.

Monicke-dam. „ Item die van *Monickendamme* zullen hen reguleeren ende achteruolgen tgundt dat hem luyden by den Heere van Castre geordonneert ende daer nae by den Raide beuolen es.

Edam. „ Item omme te eviteeren dat die Stede van *Edam* in eegéne peryckele en comme soo es geordonneert ende ordonneert myn voorsz Heer mits dezen dat men afbreken zal de huysen staende voir an den Poirten indien t nyet gedaen en es. Ende dat die Schippers zullen huere Scepen leggende voir de Stede buyten die sterckte doen bewairen ende bewairen zulcx dat daer daer geen last of perycule comme, daer toe die Regeerders der voirsz Stede mede regard neemen ende huer handt daer aen houden zullen.

„ Item alsoe myn voirsz Heere verstaet dat de

of-

ordonnantie, hier voirtyds gemaict vp te onderhoudenisse van zekere *Scepen van oorloge*, qualyc onderhouden wordt ende veel van den Steden ende Dorpen de Scepen daer zy vp gezet waeren, nyet en hebben noch die gereetscap daer toe dienende soe heeft myn voirsz Here geordonneert ende beveelt elcken jn den zynen de Scepen daer zy vp geset waeren indien die jn wesen zyn van stonden an toe te rusten ende gereet te maicken. Ende als van den geenen die de Scepen daer zy vp geset waeren nyet en hebben zullen die zelue doen maicken oft gecrygen tusschen dit ende den eersten dach van Aprille naestcomende, wel verstaende dat se binnen middelen tyde hen zullen behelpen met coggen-Scepen oft anderen alst behoort omme daer mede te mogen behelpen jndient noot waire. *Roerende de Scepen van oirlogen.*

„ Item omme te besenden ende te verhoeden tpericule ende onuerwinlicke scade die soude moegen gebueren ande groote Scepen die althans thuys gecommen zyn leggende voir *Amsterdam* oft dair omtrent so es geordonneert ende geslooten by goetduncken van de Gedeputeerden der Stede dat myn Heer van Castre van wegen der Keyserlicke Majesteyt ende by expresse Last ende Commissie van mynen Heere de Graue VAN HOOCHSTRATEN, als Stadhouder deser Landen, reyser sal op die plaetse daer die scepen leggen deseluen besien ende ordonneeren aldaer by goetduncken van die van Amsterdam ende andere die sulc aengaen zal zulcke provisie ende remedie dat die scepen bewaert mogen wesen. *Van den grooten Scepen leggende voor Amsterdam.*

„ Item jnsgelycx zal men achteruolgen de ordonnantie hier voirtyts gemaict uptwaecken snachts vp die *Dycken van Waterlant* ende dair van spreken JAN BENNINCK Raedt etc. ende dien achteruolgende scryven aen elck Dorp wat zy behoiren te doen. *Dycken van Waterlant.*

„ Item men sal oic scryuen aen myn Here van Vuytrecht ten eynde dat zyne E. voirsie thuys te *Loenersloot* op dat daer deur geen Inconuenient en comme. *Loenersloot.*

„ Item volbrengende allereerst voirgaende articu-

 len

len zal genoech voirsien zyn vp tgundt dat die van Haerlem roerende de defensie van de Lande ouergegeven hebbe.

„Item ordonneert voirt myn voorsz. Heer dat alle de Steden deser Landen die geen *Scotdueren* oft *Ameyde* en hebben deselue zullen doen maecken jn der vorme ende manieren als bouen (*b*) geseyt es ende van gelyck de waecke dan ordonneeren doubleeren ende anders vermeren na den tyt eysschen zal.

Heusden. „Item men zal binnen der Stede van *Huesden* leggen tsestich Ruyteren ende vpt Huys thien Knechten indien die daer nyet en zyn, Ende men sal de Ruyteren een maendt op te handt ende voirts betaelen van drie maenden tot drye maenden.

Blockhuys op den drye Pypen. „Item men sal een *Blockhuys* maken vptie drye Pypen by *Oudewater*, item men sal repareeren de moelen vp thuys te *Woerden*, ende sal myn Heer van Castre aldaer noch scicken een Busschut.

Woerden.

„Item es noch geordonneert dat alle die Steden die Slooten ende Slootelen van den steden Poorten terstont zullen doen vernyeuwen ende veranderen, oft ten minsten voor kersmisse naestcomende omme te scouwen jnconuenienten die daer duer souden mogen comen.

„Item jndien die oorloige v premt (*c*), soe zal myn Heer van Castre terstont doen afbrecken oft ofbranden die huysen die buyten de Stadtpoorten van *Oudewater* staen, daer men nae *Monfort* gaet, Ende als van den huyzen in der Stad ende ander Stadt muer getimmerd sal men jeegens desen nacommende somer ordonneeren dat men die Mueren vernyeuwen zal ende een wech houden tusschen de mueren ende huysen, wel verstaende dat men die huysen aldaer nv staende met hart dack zal decken oft met leem ouerplecken drye duymen of een palme dick.

Slootelen te veranderen.

Item

(*b*) Zie bl. 101. reg. 4. alhier.

(*c*) d: i: *priempt*, *praagt*, of *benauwt*.

„ Item van gelycke zal myn Heere van Castre tegens den Somer visiteren die *Linschoter Poorte* ende oic ouerleggen waer bequamelyc een nyeuw Huys oft Slot soude mogen leggen ende van als myn Heere den Stadhouder aduerteeren. *Ouwater.*

„ Item men zal oick scryven anden Heeren van *Asperen* ende *Hueckllom*, dat zy off doen steeken t*Voirlant* tusschen die stad - mueren ende die graften. *Heuckelom.*

„ Item die van der *Goude* ende oic van *Oudewater* zullen off doen breecken die wingaerden staende aen de stadmueren, ende dergelycx zullen die van der Goude doen afsteecken die hoennige ende arden ander stadmueren, vp drie off vier voeten nae. *Goude.*

„ Item zullen die van der *Goude* die huyzinge in de linê bane ander Stadtmueren geheel of breecken.

„ Item die van der *Goude* zullen prouisie maecken van cruyt ende een last Salpeters ende een Moelen omme cruyt te maelen als jn de Vroetscap gesloten es.

„ Item zullen oic de Huysen vpte graften staende met tuynen gemaict ontdecken ende gaten daer jnne maicken omme duer te zien off deselue ofbreecken; ende van gelycken die Huysen ande Stadtpoorten staende die met rietdack gedeckt zyn doen ontdecken ende met harden daicke decken.

„ Item zullen die van de *Goude Corthaerlem* voor de Stede begrauen, als hen by myn Heere van Castre geordonneert es.

„ Item zullen die graften van *tHuys* an de Yselzyde doen diepen tusschen thuys ende die Stakettinge ende maicken met een Verlaet dat men twater daer inne houden mach als die Castellayn alderbest zeggen zal. *Hier van te spreeken met Mr. Vincent omme te scryven aen den Castellayn tzelve te volbrengen.*

„ Item oft d'oorloge op quaeme zoe sal men buyten de Poorten van alle Steden die huysen aldaer staende ontdecken,

„ Item men sal de huysinge buyten der Stadt poorten van *Gorinchem* van nyeuws getimmert *Gorinchem.*

off

offbrecken of aen den brant steecken zoe verre die staen binnen die verboode limiten.

Worchem. „ Item myn voorsz heere de Stadhouder sal met onse G: V: (*genadige Vrouwe*) spreken beroerende de Stadt van *Worchem* thuys van *Louvesteyn* ende de Stad van Heusden dat die selue voirsien mogen worden van tgundt dat hem luyden gebreecken mach.

Woerden. „ Item men sal de Huyverwerts putten buyten *Woorden* daer pericule jnne gelegen js setten ouer de graften ende vesten van der Stede ende varde van dien. Ende beueelt myn voirsz Heere de Stadhouder de Burgers van Woorden den Castellayn die aldaer geset is beter te obedieren dan zy tot noch toe gedaen hebben.

Cameryckersluys. „ Item zal ooic een *Borstweringe* gemaict worde vp te *Camerycker Sluys* ende van gelycken vp *Heymans Brugge* mits off breken van deselue brugge.

Naerden. „ Item zullen de huysingen an de Stadtmueren van *Naerden* staende die met Riet gedect zyn ongedect worden ende met harden dack gedect off het Riet bouen met Leem ouerplecken drye duymen oft een palme dick, off geheel off breecken.

„ Item zullen oick flechten die Walle an de Houen buyten de Poorte naer Goeylant gaende ende van gelycken den Dyck ouer de Vecht naer Wesp.

Cranenburch. „ Item myn Heere van Castre heeft vp thuys te *Cranenburch* noch doen leggen vier Knechten tot sterckenisse van dien.

Hoern. „ Item alsoe die van *Hoern* seggen jn als vplbrocht te hebben tgundt dat hem luyden by mynen heere van Castre beuolen es geweest soe sal men tselue visitieren ende doen volbringen tgund datter an gebrect jndien daer enich gebreck js men sal oick ordonneeren te maicken de *Stakettinge* die sy seggen van noode te wesen tot fortificatie ende verseeckertheyt van der Stadt vp tie Zee.

„ Item men sal by den Heere van Castre ende den Raidt van Hollant maicken een ordonnantie hoe ende in wat manieren ende met wat geweere de Dorpluyden binnen Hoorn zullen comen waicken.

Enckhuyzen. „ Item alsọ die van *Enckhuysen* nyet en hebben gesepareert huere *Stakettingen* ende *Wallen* naer d'or-

d'ordonnantie van den Heere van Castre voirsz, ende oic nyet en waecken zulcx als hen by den zeluen Heere van Castre beuolen es geweest soo ordonneert ende beueelt hemluyden de voirsz Heere van Hoochstraten tselue als nochte doen, vp dat geenen noot en zy voerder daer inne te voirsien.

„ Item alsoe myn voorsz Heer noch geblecken es dat *thuys tot Medenblick* van als genoch voersien es ende dat daer goede toesicht gedragen wordt by den Castelleyn zo een wordt voir dese tyt aldaer nyet voorder geordonneert. *Medenblick.*

„ Item men sal vernyeuwen de *fortificatie* by *Oudewater* ende *Haestrecht* hier voirtyds gemaict, ende desgelycxs *t Amers* by *Liesveld*, ende van gelycken de *Renboomen* in den lande van Arckel. *Oudewater.*

„ Item omme te voirsien de Stede van den *Briel* ende *Goedereede* sal aldaer gesonden worden Heer *Gwyde van Blaesvelt*, ende mitten Bailliu van Voorn visiteeren de gebreecken binnen der voirsz. Steden zynde. Ende daer van Rappoert doen den Heere van Castre die voorder daer jnne voirsien sal alst zal behooren. *Briell.*

„ Item de Heere van Castre ende die van den Raide zullen decerneeren als zy des versocht zullen zyn Ordonnantie by den welcken die Dorpluyden omtrent die Steden van Hollant ende Vrieslant geseten beuolen zal worden te commen waicken binnen de Steden daer zy geseten zullen zyn alst van noode wesen zal.

„ Item die Stede van der Goude Scoonhoven Oudewater Worden Yselsteyn Aspren Leerdam Hueckelom ende Gorcum zullen huerluyden *veurteyckenen* houden ende malcanderen te kennen geuen als myn Heere voirsz. hem dat gescreuen heeft. *Vuerteykenen.*

„ Item die Heere van *Heucklom* sal buyten ende omtrent der Stadt alle die Huysingen doen afbrecken boomen afhouwen ende andersins doen stichten ende clairen tgunt datter Stadt hinderlyc soude moegen wesen gelyc myn voirsz. Heere hem dat oick gescreuen heeft. *Hueckelom.*

„ Item de Heere Castre sal reysen vp tie Huysen van den Keyser jn dese Landen, deselue visiteeren *Roerende de Gemeenhey-*

en-

zen ende Casteelen van den Keyser binnen deeze Landen. ende maicken Inventarys jnt generael van tgundt daer hy vp dezelue Huysen, ende elcken van dien beuonden sal hebben ende voirts stellen by goede verclaringe jn gescrifte wat op elc van der voirsz Huysen dienende tot defensie ende bewarenisse van dien hem van noode dunct te wesen ende al tselue den voirsz Heer van Hoochstraten ouersseynden omme daer jnne te remedieren.

„Item omme te scouwen Jnconuenienten ende vpspraick die deur jndiscretelyc scryuen sonden mogen gebeuren. Soe ordonneert myn voirsz heere, *Precautien.* dat soe wanneer eenige Steden deser Landen oft oic Castellayn van den Huysen Brieuen willen oft hebben te scryuen aen eenigen Vorsten buyten desen Landen, dat zy daer van eerst zullen communiceeren met den Raedt van Hollant ende denseluen van den Raide oic laten visiteren die brieuen die an hemluyden gescreuen zullen worden by de voirsz. Vorsten oft andere vuytheemsche Steden omme die gesien prefecte antwoirde gemaict te worden alst behoren zal.

Roerende de vitalie. „Item myn voirsz Heere van Hoochstraten geaduerteert zynde dat sommige Steden deser Landen *vytalien* vuyt voeren anders dan dat by onse G. V. geordonneert js ordonneert ende beueelt dat een yegelyc van de Ondersaeten deser Landen hem zal regulieren achteruolgende de voirsz. Ordonnantie.

„Item myn voirsz Heere es mede geinformeert *Leyden.* dat tot die Poorten van der Steden van *Leyden* quade toesicht gedragen wordt ende dat die selue poorten cranck zyn sonder *Schotdueren* oft *Voirgaed Ameyde* ofte *Ronden* te hebben ordonneert daer omme dat die Heer van Castre reysen sal binnen der voirsz Stede ende de Poorten van dien visiteeren ende tot sterckenisse van dien ordonneeren alst behoiren zal ende ordonneert den Regeerders van Leyden tgundt dat by den voirsz Heere van Castre gedaen zal zyn te achteruolgen ende voorts jnt open oft toedoen van der Steden Poorten by nacht hem reguleeren als voeren van die Rotterdam gesеyt es.

„Item myn Heere van Hoochstraten sal doen

vi-

visiteeren d'jnformatie gedaen by mrs Jan van Duvenvoirde ende Abel van Colster vp die menichte van den Cloosters binnen Hoern, ende die gesien sal men sien oft men parthyen macht accordeeren met vruntschap. Jndien niet soe sal myn Heere van Castre reysen binnen der voorsz Stede ende van die vyff Cloosters doen maicken twee Cloosters jndient hem zoe dunct oirbaer te wesen ende voir al maken dat men bequamelic tusschen de Mueren en de Cloosters sal mogen gaen. *Roerende de Clooster binnen Hoern.*

„ Item men heeft geordonneert die van der *Woorden Naerden* ende *Oudewater* dat zy die Ruyteren gracelicke tracteren ende den prys van tvoer verminderen daer van zy last genomen hebben Rapport te doen. *Woerden, Naerden ende Oudewater.*

„ Item myn Heere van Castre sal gaen visiteeren de *zes groote Steden* omme te bezien hoe zy gefurneert zyn van *attelreye* ende ander gereescap dienende tot defensie van der stede ende daer te ordonneeren tgundt datter gebrecken sal jngelycx alle die cleyn stede. *De zes groote Steden.*

„ Item te ordonneeren de Ruyteren dat zy by buerte by dage zullen waicken ende die poorten bewaeren sulcx als de Heere van Castre ordonneeren sal.

„ Item alle die Officiers van den platten Landen zullen doen *wapenscouwingen* ouer huere Jourdictie ende van als maicken een Monsterceel. *Wapenscouwinge.*

„ Item alsoe den tyt nu nyet en es omme de Graften van *Naerden* te maicken zoe sullen zy voer nu patiencie hebben ende den doren wel onderhouden ende oec sullen mogen maicken een *Stakettinge* in de Graften ende hen daer mede behelpen. *Naerden.*

„ Item zullen oic doen maicken de *Schotdueren* 'alst hen beuolen es, daer toe mede contribueren sullen die Dorpen van *Goylant* naer taxatie die het Hoff geuen zal.

„ Item men geeft die van Naerden een sout daer vp zy gehouden sullen zyn tonderhouden twe Waickers vp die Kerckthoern te weeten een by dage ende twe by nachte ende sullen een van die Nachtwaickers tot hueren coste betaelen.

„ Item

„Item men sal zeynden een van de Rekenmeesters alomme binnen de Steden van Hollant ende Vrieslant die gracie hebben omme te nemen informatie of zy achteruolgende huerluyden maniere die Reparacie van der Steden gemaict hebben oft nyet.

't Placaet te vernyeuwen. „Item men sal vernyeuwen t Placcaet daer by dat verbooden werdt dat geen Monneken ofte Leprosen en sullen comen in eenige Steden deser Landen sonder te bringen paspoort van huere oncosten.

Rouwende Ruyteren aen te neme. „Item zoe verre die oorloge vp compt soe sal men noch nemen tot ende bouen die Ruyteren die nv in tLant zyn noch hondert Ruyteren indient noot es, dewelcke angenomen sulen worden by den Cappitayn Vos oft yemant anders ende gesonden in Hollant.

De Voetknegten. „Item indien gevalle sal men oic noch aennemen dusent Voetknechten bouen die gheene die nu in soudyen zyn ende die leggen in twe vaenken elk Vaenken vyf hondert, ende zullen geleyt worden midden int Lant daer tbest bequaem zal wesen. Ende men zal aduiseeren wie dat Cappitaynen dair van wesen zullen.

De Scepen. Item in dese geualle zal men oec aennemen vier *Hoeden* elck met thien mannen ende twe van dien leggen voir ende omtrent *Schoonhoven* ende dandre twe omtrent *Gorcum*, oft *Zentschepen* in de plaetse van dien.

Item men sal oic breeken alle die *bruggen* daert van noot wesen zal.

Huesden. Item van gelycken alle die *Voorburchten* ende die *Capelle* voor Huesden.

Bredenrode. „Item men sal moeten oic vernemen van den Heere van Bredenroede wat hy seggen ofte doen wil van *Vyanen* en der *Ameyde*.

Gouverneur van Vrieslant. „Item ingevalle van oorloge zal men moeten spreeken mitten Gouverneur van Vrieslant omme te weten wat assistentie hy zal moegen doen oft hebben ende oic hoe hy hem sal hebben met die van Oueryssel ende Groeningen.

„Item men sal alsdan mede doen expedieren Placcaten dat geen Knechten en gaen dienen buyten den Lande vp peyne van gebannen te worden ende dat men hem luyden dyenst geuen zal van sKeysers wegen.

Item men zal alsdan oic spreeken metten Heer

nan

uan Bueren (*a*) ende die van den Bosch (*b*) ende hen communiceeren omme te weeten wat assistentie zy zouden mogen doen achteruolge de conclusie tot Antwerpen genomen ende van gelycke met die van Zeelant.

Item men sal oic moeten recouwreren een half dosyn *gegooten Serpentynen* ende als van Cruyt ende Loot tselue sal men tot Amsterdam wel crygen, en men sal ouersien den Inventarys die op te Rekencamer es, omme te weeten waert Cruyt ende Loot ende ander gereetscap van den voirgaenden oirloge gebleuen es. *Voerende de zes Serpentynen.*

Item men sal alsdan mede moeten doen eenen omslach vpte geestelicke goederen, ende ander geestelicke persoonen hebbende goet int Lant van Heusden omme te employeeren tot sterckinge ende fortificatie van der stede.

Item men sal ordonneeren aen alle die Steden, dat zy doen goede prouysie van Vytalie Gescut ende andere stucken dienende tot defencie ten eynde indien sy belegen worden dat sy souden moegen behouden tot dat men soude ontsetten.

Item men sal voor alle de poorten van der *Goude* vernyeuwen de *Ameyde*. *Goude.*

Item men sal doen maicken *tWeesp* achter tClooster jn de graft dairt zeer droech es een nyeuwe *Stakettinge*. *Weesp.*

Item men sal recouureeren d'jnformatie gedaen by Mrs. Floris Oem en Franchois Coebel vp te veelheyd van de van de Cloosters.

Item men zal myn Heer van Hoochstraten zeynden t proces van Schoenmaker van Dordrecht wel ende perfect ge-jnstrueert alst behoirt ter diffinitiue toe excluyz by eenich van den Rade oft Secretaryssen naer die van den Rade goet duncken zal omme tzelue te doen vysiteren by den Deeken van Loeven ende andere van den Raide van den Keyser.

Item men zal scryuen aen alle Tollenaers dat zy nyet en gedoogen eenige *Attellerye* oft ander gereе- *De Tollenaers.*

(*a*) Hy was Kaptein Generaal van de Nederlanden.

(*b*) Met dezen was, te Antwerpen, in den jaare 1524, een Tractaat van Alliantie aangegaan, zie Aert v. d. Goes, *bl.* 54. (an. 1527.)

reescap van oirloge gevoirt te worden verby den tollen ende vuyten Lande maer deselve houden jn arrest tot dat by den Hove anders geappoincteert zal zyn.

Item myn Heer van Castre ende een van den Raide sullen reysen binnen *Hoern* ende nemen jnspectien van de Cloosters ende ordonneeren eenen bequamen wech omme aen de *weeren* van der Stede te comen zulx als zy bevinden zullen te behoiren ende oick ordonneeren vptie hoocken van der Steden een *Gasthuys* jndien die Stede zulcx begeert te hebben. Ende voorts van den viuen van den Cloosters nemen jnformatie ende behoeuen zy daer toe breeder auctoriteyt van den Keyser sullen myn Heer den Stathouder daer van aduerteeren.

Item men sal scryuen an die van *Vuytrecht* dat sy restitueren die goeden die zy aff genomen hebben die van *Oudewater* ende anderen. Ende jndien zy die Restitutie nyet en doen te nemen de waerde ende estimatie van den seluen goeden omme die te doen restitueeren zoe wanneer die van Vuytrecht zullen begeeren ofgedaen te hebben de arreste vp alle huere goeden jn desen Landen gestelt. Ende men sal ter cause van desen scryuen an die van *Oudewater* ende anderen die eenige goeden aff genomen zyn ende deze waerde ende estimatie zal blyven in de Greffe.

Alsoe myn voirsz. Heere de Stadthouder wil ende begeert dese ordonnantie onuerbrekelicken gehouden te worden soe committeert ende beueelt hy den Heere van Castre met die van den Raide deselue jn als te doen executeeren ende procedeeren tegens den ouertreders van dien achteruolgende die peyne hier jnne begrepen ende bouen dien zulcx als zy beuinden zullen behooren. Gedaen jn den Haige den XXen dach jn Novembri Ao XVC zeuen ende twintich. My jegenwoordich (c)."

Es by guetduncken van myn Heere de Graue van Hoochstraten als Stadthouder van Hollant by myn Heere van Castre ende der Gedeputeerden van den Steeden van der *Gouwe* van *Schoonhouen* van *Oudewater* ende van *Woorden* geslo-

ten

(c) NB, 'Er staat niet by, welk Secretaris tegenwoordig was.

ten ofter vehede (d), oorloge oft ander verloop quame dat zy deen den anderen mit vuerteyckenen wysen ende vercundigen zullen wes zy van den vyanden vernemen moegen jn der voegen ende manieren hier naervolgende. Te weten zoe wanneer eenige van derseluen Steden verneempt datter Vergaderinge van Knechten gemaict werdt om eenen anslach sonder te weeten waer dat gedaen wil, soe sal de waecker aldaer maer één vuerteycken doen ende steecken tlicht recht vuyt één reyse alleenlyck dat die ander hum daer nae mogen weten te wachten ende oft enige van den seluen Steden de knechten vp ten toch vernaemen hun verby treckende alsdan, zal die Waecker drie vuerteyckenen doen telken tlicht dryemael vpbueren ende recht nederwaerts dalende, mits tusschen elcke vuyerteycken driemael alsoe gedaen een half vierendeel van eenen vren vertueuende. Ende zal die waecker die vuerteyckenen passen te doen ter seluer zyde vuyt daer hy vernemen zal de knechten te trecken. Ende desen vuyerteyckenen alsoe gedaen soe sal die Stadt daer sulcke teyckenen vuyt gedaen zullen zyn bouen deselue vuerteyckenen de andere Steden sunderlincx die gheene daer zy voor beduchten noch schriftelic ofte mitten monde daer van waerschouwen ende aduerteeren. Gedaen jn den Haige den XIXen Novembris Ao XVCXXVIJ."

E.

Extract uit het *tweede Memoriaelboek* van den Griffier DE JONGE, *bl.* 123. en 123. *Vso.*

Brief van Hertog KAREL VAN GELDER aan die van Amsterdam, by gelegenheid eener mislukte aanslag.

„ KAERLE Hertoige van Gelre ende van Guylich Greue van Zutphen Here van Grueningen der Omlanden to Coeuerden ind Drenth." etc.

„ Eersame wyse ind voirsichtige lieue bysondere wy hebben eynen Neuen den Cardinael van Bourbon die een aldt Heer is ind ons noch eens be- Zie deeze Byvoegs. en Aanmerk. bl. 41.

(d) dat is: veede, vyantschap.